Jaarstukken 2017

Vasstgesteld door Provinciale Staten op 30 mei 2018

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave ... 3

Samenvatting ... 5
Leeswijzer ... 7
Bestuurlijke inleiding ... 9
Financieel Beeld ... 13

Programmaverantwoording ... 23
Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon ... 25
Doel 1-1 Duurzaam beschermd tegen overstromingen en wateroverlast ... 26
Doel 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater ... 31
Doel 1-3 Recreatie en groenbeleving ... 37
Doel 1-4 Natuur en biodiversiteit ... 46
Doel 1-5 Duurzame landbouw ... 57
Doel 1-6 Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu ... 65

Programma 2 Bereikbaar en Verbonden ... 77
Doel 2-1 Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde ... 78
Doel 2-2 Een adequaat aanbod van openbaar vervoer ... 93

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend ... 103
Doel 3-1 Een groeiende, duurzame en innovatieve economie ... 104
Doel 3-2 Schone en toekomstbestendige energie ... 116
Doel 3-3 Beter benut (bebouwd) gebied ... 124
Doel 3-4 Goede ruimtelijke kwaliteit ... 133
Doel 3-5 Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans ... 137
Doel 3-6 Beschermd, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed ... 146
Doel 3-7 Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond ... 157

Programma 4 Bestuur en Samenleving ... 163
Doel 4-1 Slagvaardig, toekomstbestendig en transparant bestuur ... 164
Doel 4-2 Cultuurparticipatie en bibliotheken ... 177
Doel 4-3 Borgen kennis sociaal domein ... 180
Doel 4-4 Afbouw taken jeugdzorg ... 182

Overzichten en Middelen ... 183
Doel 5-1 Financieel gezonde huishouding ... 184
Overzicht Overhead ... 190

Paragrafen ... 191
Paragraaf Lokale heffingen ... 193
Paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing ... 195
Paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen ... 221
Paragraaf Financiering ... 225
Paragraaf Bedrijfsvoering ... 229
Paragraaf Verbonden Partijen ... 236
Paragraaf Grondbeleid ... 241
Paragraaf Subsidies ... 247
Paragraaf EU-subsidies ... 261

Jaarrekening ... 265
1. Overzicht baten en lasten ... 267
2. Toelichting begrotingswijzigingen ... 268
3. Investeringen ... 280
4. Kapitaallasten ... 285
5. Algemene dekkingsmiddelen en EMU-saldo ... 287
6. Incidentele baten en lasten ... 288
7. WNT-verantwoording 2017 provincie Zuid-Holland ... 291
8. Grondslagen van de financiële verslaggeving ... 293
9. Balans ... 297
10. Niet uit de balans blijkende verplichtingen (NUBBV)- en rechten (NUBBR) ... 353
11. Stille reserves ... 358
12. Rechtmatigheid ... 360
13. Verantwoordingsinformatie over specifieke uitkeringen (SISA) ... 365
14. Overzicht van lasten en baten per taakveld / uitvoeringsinformatie ... 367

Kijklijnen ... 371

Bijlagen ... 377
Bijlage 1 Staat van activa-specificatie geactiveerde kapitaaluitgaven ... 379
Bijlage 2 Controleverklaring ... 383
Bijlage 3 Kerngegevens provincie Zuid-Holland ... 387
Bijlage 4 Afkortingenlijst ... 389
Bijlage 5 Amendementen en motie ... 393

Samenvatting

Leeswijzer

Voor u liggen de Jaarstukken 2017. Met de jaarstukken leggen Gedeputeerde Staten integraal verantwoording af over zowel het beleid (doelen en prestaties) als de financiën (rekeningresultaat en balans). De jaarstukken zijn ingericht conform het Besluit Begroting en Verantwoording gemeenten en provincies (BBV). Dit betekent onder meer dat de opzet van de Begroting 2017 leidend is voor de Jaarstukken 2017. De jaarstukken bestaan uit het Jaarverslag 2017 en de Jaarrekening 2017.

Het Jaarverslag 2017 bestaat uit:

- De bestuurlijke inleiding met de belangrijkste bestuurlijke ontwikkelingen en resultaten van 2017.
- Het financieel beeld met de financiële resultaten van 2017 en in het bijzonder de analyse van het rekeningresultaat.
- De programmaverantwoording, met daarin:
  - de inleiding per programma, met daarin een toelichting op de onderwerpen die deel uitmaken van het programma;
  - de verantwoording over de realisatie van de doelen (Wat hebben we bereikt?) op basis van effectindicatoren;
  - de toelichting op de realisatie van de taken (Wat hebben we gedaan?) op basis van prestatie-indicatoren;
  - de verantwoording over de besteding van budgetten (Wat heeft het gekost?) op basis van afwijkingen van meer dan 5%, of bestuurlijk relevantie.
- De verantwoording in de in het BBV voorgeschreven paragrafen en de aanvullende paragrafen Duurzaamheid en Subsidies.

Voortgang en trends
In lijn met de wens naar een transparante en open provincie is in deze jaarrekening een eerste opzet gemaakt voor het inzichtelijk maken van de voortgang van de effecten van ons beleid (de indicatoren). We doen dit door inzicht te geven in de voortgang en de trend van de indicatoren., In de digitale jaarrekening is dit opgenomen op de hoofdpagina,waarmee het mogelijk is eigen selecties te maken om zelf gewenste informatie te tonen. .

Voortgang	onbekend	goed	aandachtspunt	niet volgens planning
Trend	onbekend	stabiel	positieve ontwikkeling	Negatieve ontwikkeling

Voortgang:
Met een stoplichtscore geven we aan of een streefwaarde volgens planning is gehaald. Deze score wordt daarna verder toegelicht (cijfermatig zoals percentages, bedragen, hectares; alsook in tekst).

Het hoeft niet zo te zijn dat de meetwaarde minimaal gelijkmoet zijn aan de streefwaarde om een goed te kunnen scoren. Dat hangt af van het uitgangspunt dat bij de bepaling van de streefwaarde is gehanteerd. In de toelichting wordt dat inzicht verschaft. Bijvoorbeeld als de streefwaarde is om 26.850m2 te scoren en de meetwaarde is 26.700m2 kan deze als goed zijn neergezet.

Trend: Bij de weergave van de trend is gekeken naar hoe de meetwaarde zichheeft ontwikkeld ten opzichte van de vorige meting. Dit kan positief of negatief zijn. De grafische weergave geeft direct duidelijk weer hoe de trend is. In sommige gevallen is een lagere meetwaarde namelijk juist een positieve ontwikkeling.
Voor zowel de voortgang als de trend geldt dat het de eerste keer is dat we dit inzicht in een P&C-product geven. Het op een gelijksoortige manier scoren van de meetuitkomst versus de streefwaarde is een groeiproces. De ervaringen zulllen we in de komende P&C-producten meenemen.

De jaarrekening bestaat uit:

- De programmarekening met een toelichting per programma op de begrotingswijzigingen (voorjaarsnota en najaarsnota) en de afwijking ten opzichte van de begroting na wijziging.
- De balans en de toelichting op de balans.
- De SISA-bijlage met de verantwoordingsinformatie over specifieke uitkeringen.
- Overzicht van lasten en baten per taakveld

In de jaarrekening zijn veel optellingen opgenomen. Voor deze tabellen geldt dat als gevolg van afronding de som der delen kan afwijken van het totaal.

De controle van de accountant op getrouwheid en rechtmatigheid richt zich op de jaarrekening.

Door de samenvoeging van alle onderdelen, waarvan de meeste zijn voorgeschreven in het BBV, vormen de jaarstukken een omvangrijk boekwerk. De jaarstukken worden ook digitaal beschikbaar gesteld via de website http://www.begrotingzuidholland.nl/

Bestuurlijke inleiding

Samen op weg naar een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland

Onze provincie is op veel terreinen een toonaangevende plek waar mensen met plezier wonen, werken en recreëren. Die positie willen wij behouden en versterken. Wij hebben daar in 2017 fors in geïnvesteerd. Schone energie, slim ruimtegebruik, innovatieve economie, aantrekkelijke leefomgeving, transparant bestuur en best bereikbare provincie zijn belangrijke opgaven waar wij in 2017 aan hebben gewerkt.

Zo bieden we het hoofd aan ingrijpende veranderingen die invloed hebben op onze provincie: een flexibelere arbeidsmarkt, urbanisatie, een veranderend klimaat en mogelijke handelsdrempels zoals de Brexit zijn enkele voorbeelden.

Waar deze dynamiek lang samen ging met economische malaise, is er in 2017 sprake geweest van fors herstel en robuuste economische groei. Nederland laat blakende groeicijfers zien en de werkgelegenheid stijgt. Er blijven desondanks genoeg urgente opgaven bestaan. Wij blijven daarom alert en gefocust om hierop in te spelen. Dat doen wij niet alleen, maar samen met onze netwerkpartners. Dat is onze filosofie van de uitgestoken hand. Dat wordt ook steeds meer herkend, zo blijkt bijvoorbeeld uit de resultaten van het reputatieonderzoek.

Onze inspanningen voor Zuid-Holland zijn terug te zien in de financiële cijfers. Daaruit blijkt dat onze investeringen fors zijn gestegen. Ook ons voorspellend vermogen van uitgaven is verbeterd. Dit zijn goede ontwikkelingen waarmee onze realisatiekracht verder verhoogd wordt. Tegelijkertijd zien we nog genoeg ruimte voor verdere verbeteringen want er is nog steeds sprake van een behoorlijk verschil tussen geplande uitgaven en gerealiseerde uitgaven. Dit heeft dan ook onze volledige aandacht in het programma Versnellen, Voorspellen, Vertellen

Onderstaande voorbeelden zijn een greep uit de resultaten van 2017. Samen laten ze zien hoe wij in 2017 gewerkt hebben aan een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland. Naast deze concrete resultaten is veel voorbereidend werk verzet voor toekomstige resultaten in de vorm van onze omgevingsvisie en sturingsfilosofie, programma's, studies en verkenningen rond transitie-opgaven en het verbinden van partijen tot nieuwe partners.

De **energievoorziening** in onze provincie wordt schoner en duurzamer. Wij hebben het Warmteparticipatiefonds opgericht. In dit fonds is € 90 mln beschikbaar voor investeringen in een warmtetransportnet. Ook hebben wij € 35 mln vrijgemaakt voor energie-innovaties in het nieuwe fonds ENERGIIQ. Samen met Eneco, Warmtebedrijf Rotterdam, Gasunie en Havenbedrijf Rotterdam hebben wij de Warmtealliantie Zuid Holland opgericht. Samen zijn we aan de slag met een warmtetransportnet. Wij hebben de Geothermiealliantie opgericht. Zo onderzoeken wij welke mogelijkheden er in Zuid-Holland zijn voor geothermie en wat nodig is om de implementatie te stimuleren. Met Holland-Rijnland, Goeree-Overflakkee, Drechtsteden en Midden-Holland zijn met inzet van provinciale energietransitie-adviseurs regionale energiestrategieën opgesteld. In het Rijnmondgebied zijn 16 locaties aangewezen waar circa 35 windturbines mogen worden gebouwd. En lokale initiatieven hebben wij ondersteund met subsidie, bijvoorbeeld voor de oprichting van energie-coöperaties.

Slim ruimtegebruik is een grote opgave voor onze dichtbevolkte en bedrijvige provincie. Afgelopen jaar hebben wij voor de periode 2017-2024 de bouw van ruim 80.000 woningen goedgekeurd. Het grootste deel hiervan binnen bestaand stads- en dorpsgebied zodat het groen zoveel mogelijk groen kan blijven. In het actieprogramma Slim Ruimtegebruik is gewerkt aan transformatie van lege kantoren (Goudse Poort en Rivium) en winkels (Schiedam en Bodegraven-Reeuwijk). Onze oproep "SLIM! Idee" heeft vanuit de regio 22 ideeën opgeleverd voor slim ruimtegebruik. Zuid-Holland heeft kansenkaarten voor transformatie van leegstaande gebouwen ontwikkeld en beschikbaar gesteld voor alle geïnteresseerde partijen. Ook hebben we € 5,5 mln besteed aan restauratie, herbestemming en toegankelijkheid van cultureel erfgoed.

Wij zetten sterk in op het stimuleren van een innovatieve Zuid-Hollandse **economie**. Zo subsidieert de provincie, samen met het Rijk, innovaties binnen het midden- en klein bedrijf (MKB) met de MIT Zuid-Holland. Deze subsidieregeling ondersteunt het MKB in de eerste fase van innovatietrajecten. In 2017 is € 12,4 mln subsidie ingezet om 192 innovatieve bedrijven te helpen bij het naar de markt brengen van hun nieuwe producten en diensten. Samen met bedrijfsleven, kennisinstellingen en andere overheden hebben wij de impulsagenda Greenports 3.0 ondertekend. We gaan goederenvervoer slimmer organiseren en werken toe naar een innovatieve en klimaat neutrale tuinbouw. Hiermee is een belangrijke bijdrage geleverd aan de versnelde transitie naar een duurzame economie. We hebben verder een bijdrage gedaan van € 3,8 mln aan het Moderniseringsfonds in het Westland ter bevordering van een duurzame glastuinbouwsector. Ook hebben we ons hard gemaakt voor de vestiging van belangwekkende organisaties om de innovatiekracht van de regio te stimuleren. De op handen zijnde komst van ruimtevaart onderzoeksinstituut SRON is daarvan een mooi resultaat.
Het in 2015 door de provincie, samen met het ministerie van EZ en de grote Zuid-Hollandse gemeenten opgerichte regionale ontwikkelingsmaatschappij Innovation Quarter (IQ) heeft in 2017 weer klinkende resultaten neergezet. Er zijn 23 investeringen gedaan, er is succes geboekt met het aantrekken een groot aantal buitenlandse bedrijven, ruim 50 innovatieve samenwerkingsverbanden zijn gerealiseerd, voor een bedrag van € 146 mln additionele private investeringen zijn gedaan en meer dan 1.500 hoogwaardige arbeidsplaatsen in de regio gerealiseerd.

De provincie Zuid-Holland zet zich in voor een **aantrekkelijke leefomgeving** waar het prettig toeven is. Hiervoor hebben we ruim € 33 mln subsidie verleend voor het beheer van natuur en landschap. Voor realisatie van de doelen van het Natuur Netwerk Nederland is een gebied ter grootte van 469 hectare ingericht. We hebben ecologische verbindingen aangelegd met een totale lengte van 2,6 kilometer. Voor de Krimpenwaard is € 24 mln beschikbaar gesteld om een gebied van 2.250 hectare nieuwe natuur te realiseren. De eerste 500 hectare zijn dit jaar ook al gerealiseerd. De totale lengte van ons wandelroutenetwerk is gegroeid naar 3.850 kilometer. Mede dankzij de opening van 570 kilometer routenetwerk in Alblasserwaard/Vijfheerenlanden. Daarnaast is € 6,3 mln extra vrijgemaakt voor bescherming van de weidevogels waar het de laatste jaren niet goed meegaat.

Uit een onderzoek naar de waardering van Zuid-Hollandse natuur- en recreatiegebieden bleek dat bezoekers deze gebieden waarderen met een 7,8. Uit eigen onderzoek van de provincie naar 35 natuur- en recreatiegebieden kwam naar voren dat zij in 2017 in totaal 48,8 miljoen bezoekers trokken. Een resultaat waar wij trots op zijn.

De provincie heeft aanvullende maatregelen genomen om vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) bij risicovolle bedrijven verder te versterken. In het bijzonder wordt ingezet op maatregelen bij majeure risicobedrijven, namelijk de chemie, raffinaderijen en de tank op- en overslag. Zo is er verscherpt toezicht als gevolg van incidenten ingevoerd, wordt er gewerkt aan het actualiseren en actueel houden van vergunningen en vinden er meer onaangekondigde en aangekondigde controles plaats. Daarnaast is er vanuit de uitvoeringspraktijk permanent aandacht voor intensievere samenwerking tussen inspectiediensten, doorontwikkeling van kennis en kwaliteit in de uitvoering en het evalueren en vernieuwen van methoden voor toezicht.

Ook voor het creëren van een meer **open en transparant bestuur** zijn stappen gezet. Onze besluiten publiceren wij sinds 2017 online. Wij hebben onze subsidies voor innovatief MKB transparanter gemaakt. Op een interactieve website worden deze subsidies weergegeven. De website wordt automatisch en real time bijgewerkt. Daarnaast is de ontwikkeling van het DataWareHouse gestart. Met deze ICT-tool worden datasets van de provincie ontsloten zodat inwoners en bedrijven daar vrij gebruik van kunnen maken. Samen met gemeenten en waterschappen is de robuustheid van het Zuid-Hollands bestuur versterkt. Hieraan is invulling gegeven door

samen doen, delen en leren van bestuurlijke ervaringen en onderzoek, bijvoorbeeld op het gebied van samenwerkingsverbanden, ambtelijke fusies, democratische vernieuwing en gemeentelijke financiën.
In een aantal regio's is een integrale gebiedsgerichte aanpak gestart, bijvoorbeeld in Goeree-Overflakkee en de Hoeksche Waard. Met andere regio's wordt op andere manieren samengewerkt, bijvoorbeeld door het aangaan van bestuursconvenanten.

We maken van Zuid-Holland de **best bereikbare provincie** van Nederland; optimaal verbonden met regionale, landelijke en internationale centra. Ons grootste project is de Rijnlandroute, waar aannemerscombinatie Comol5 is gestart met de eerste werkzaamheden. De frequentie op onze spoorlijn tussen Alphen en Gouda is verdubbeld. Elk kwartier rijdt hier nu een trein. Ook hebben wij het nieuwe treinstation Boskoop Snijdelwijk opengesteld. Onze snelle R-net buslijnen zijn uitgebreid met drie verbindingen. Tussen Leiden en Leiderdorp, Gouda en Schoonhoven en tussen Alphen aan den Rijn en Schiphol rijden comfortabele bussen met hoge frequentie. En wij hebben tien fietsprojecten afgerond, bijvoorbeeld tussen Den Haag en Delft en langs de Rijksstraatweg in Ridderkerk. Ook zijn de eerste stappen gezet om voor twee trajecten (Rotterdam-Delft-Den Haag en Rotterdam-Gouda) een innovatieve snelfietsroute te realiseren.

De OV-klantenbarometer, het jaarlijkse, landelijk uitgevoerde klanttevredenheidsonderzoek in het regionaal openbaar vervoer laat zien dat net als in 2016 de tevredenheid onder reizigers van het openbaar vervoer in Zuid-Holland ook in 2017 toegenomen. Met een gemiddelde reizigerswaardering van 7,7 heeft de provincie het hoogste gemiddelde cijfer gekregen van alle concessieverlenende overheden in Nederland. Deze hoge waardering stimuleert ons om te blijven investeren in goed openbaar vervoer.

In 2017 is ook een reputatieonderzoek uitgevoerd om te achterhalen hoe onze partners de samenwerking beoordelen. Van de respondenten geeft 77% aan graag samen te werken met de provincie. Dat is een flinke stijging ten opzichte van 2014 (60%). Maar op onderdelen is men nog wel kritisch. Al met al een sterke verbetering maar ook indicaties dat het nog beter kan en moet. De verbeterpunten die de respondenten hebben aangedragen, zullen in 2018 worden opgepakt.

Het jaar 2017 vormt een krachtige basis voor het laatste volledige jaar van dit college. Een jaar waarin wij onze realisatiekracht onverminderd inzetten voor een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland.

Het college van Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland
April 2018

Financieel Beeld

Inleiding

In het financieel beeld wordt op hoofdlijnen inzicht gegeven in de financiële resultaten over het gevoerde beleid in 2017. Daarnaast worden ook de belangrijkste financiële trends weergegeven om zo een beeld te krijgen hoe de provincie financieel heeft gepresteerd en hoe deze resultaten zich ten opzichte van voorgaande jaren verhouden. Naast inzicht in de totale bestedingen en ontvangsten wordt aandacht besteed aan het rekeningresultaat en de beklemming er van. Het prognosticerend vermogen van de provincie, de ontwikkelingen op de programmareserves, de voorzieningen en de overlopende passiva worden hierin eveneens toegelicht.

Wat heeft de provincie financieel gepresteerd?

Hieronder zijn de financiële prestaties van 2017 grafisch, met een korte toelichting weergegeven.

1) De provincie heeft in 2017 € 615,4 mln aan lasten uitgegeven om de gewenste doelen en taken te realiseren. Hieronder zijn de lasten per programma weergegeven.

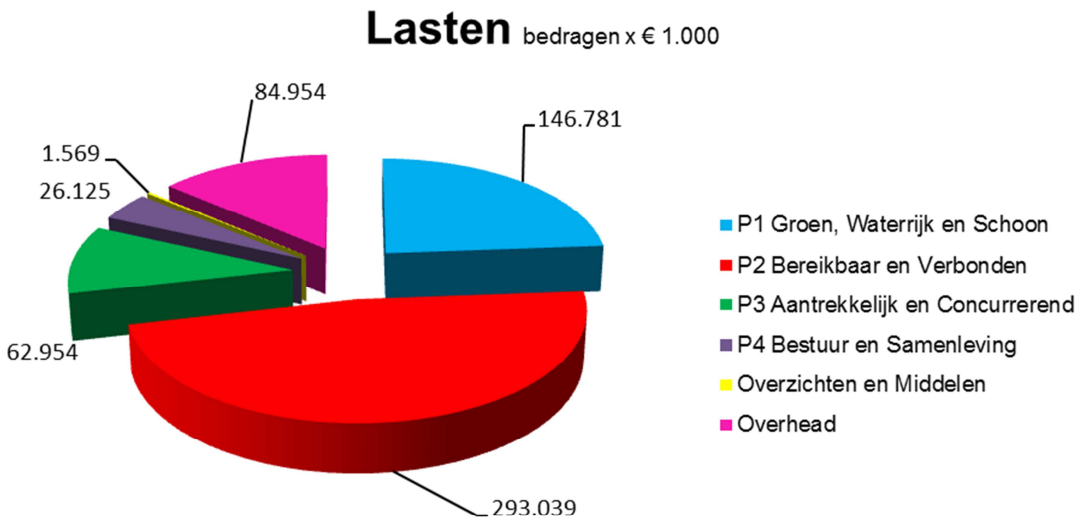

2) In 2017 is € 243,3 mln uitgegeven aan investeringsprojecten. Investeringen maken geen deel onderdeel uit van de provinciale lasten. De investeringen komen op de balans. In de volgende jaren komen de afschrijvings- en rentekosten ten laste van de begroting. De uitgaven aan investeringen zijn aanzienlijk toegenomen de afgelopen jaren. De toename in 2017 komt vooral door meer investeringen in grond, water- en wegenbouwkundige werken en meer bijdragen door de provincie aan activa van derden.

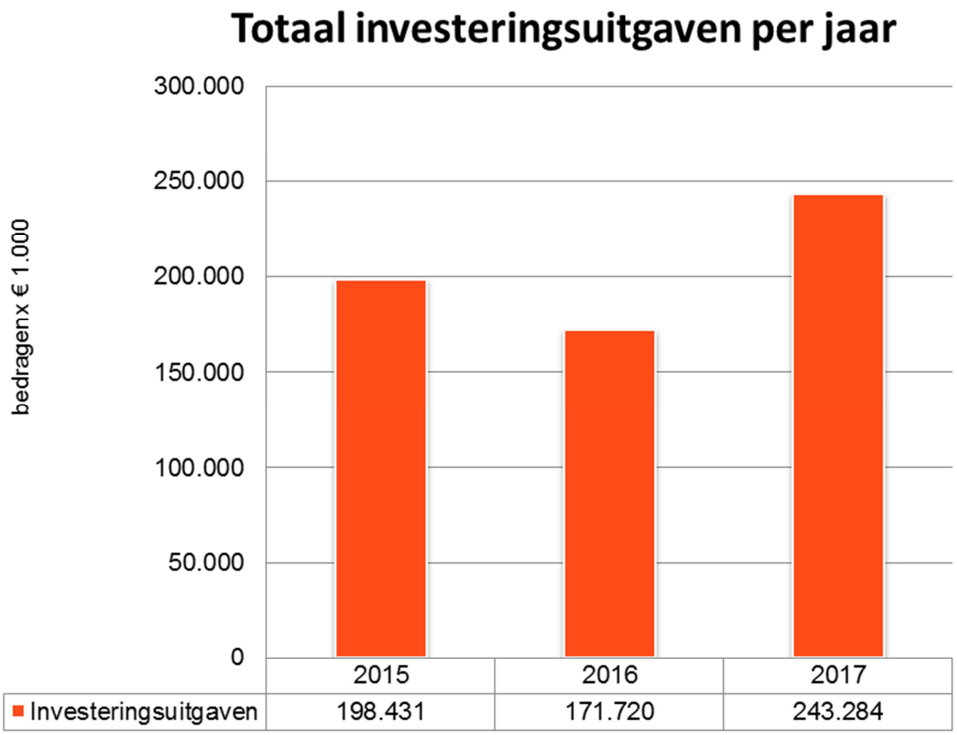

3) De provincie heeft in 2017 € 653,4 mln aan baten ontvangen. De samenstelling van de baten is als volgt.

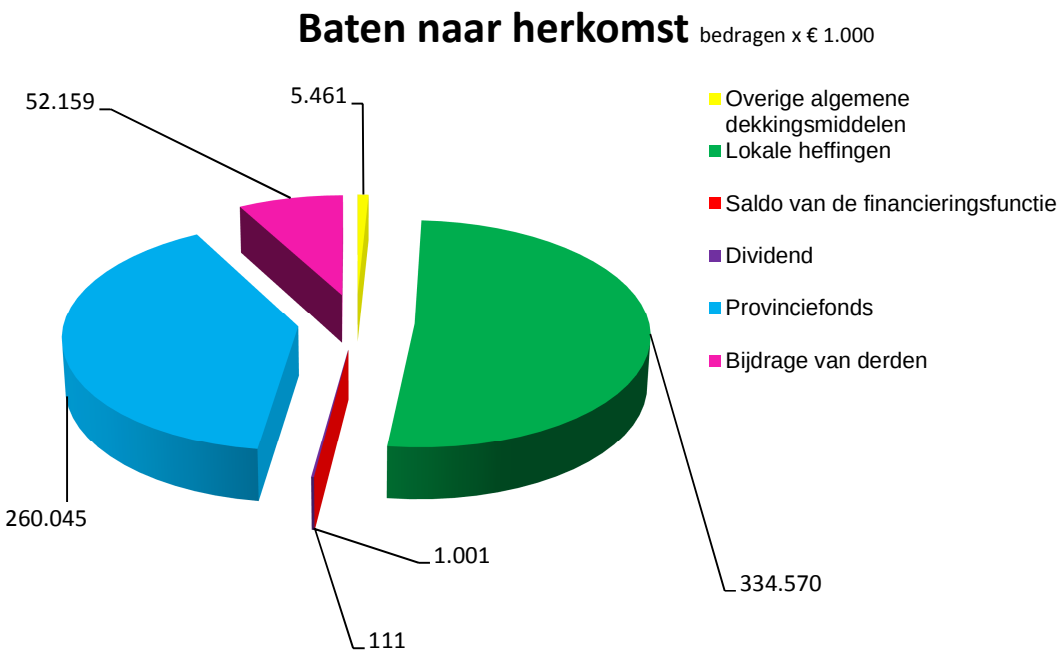

Rekeningresultaat

Het rekeningresultaat over 2017 bedraagt € 30,2 mln positief. Dit is het resultaat dat resteert ná verrekening met de reserves. In onderstaande tabel staat het gerealiseerde resultaat 2017 weergegeven, afgezet tegen het resultaat uit de (gewijzigde) begroting zoals die bij de Najaarsnota 2017 is gepresenteerd.

Rekeningresultaat

(bedragen x € 1.000)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Resultaat
Lasten	610.410	615.423	-5.012
Baten	642.644	653.361	-10.717
Subtotaal baten en lasten	**-32.233**	**-37.938**	**5.705**
Toevoeging aan reserve	391.217	391.943	-726
Onttrekking aan reserve	358.984	384.192	-25.209
Subtotaal reserves	**32.233**	**7.750**	**24.483**
Resultaat	**0**	**-30.188**	**30.188**

Rekeningresultaat afgelopen jaren

Meerjarig inzicht financieel resultaat	2014	2015	2016	2017
Financieel resultaat	28,8	37,8	35,0	30,2

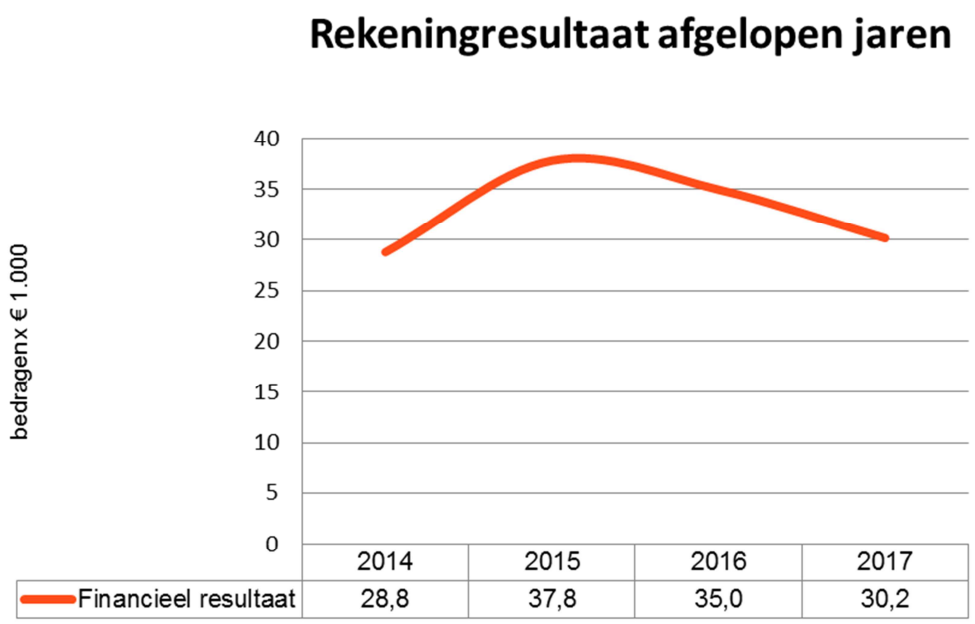

Het rekeningresultaat van € 30,2 mln positief is onder te verdelen naar:

a) Niet beïnvloedbaar resultaat	€ 12,8 mln
b) Beperkt beïnvloedbaar resultaat	€ 2,8 mln
c) Beïnvloedbaar resultaat	€ 14,6 mln

Niet beïnvloedbaar resultaat betreft afwijkingen ten opzichte van de bij de najaarsnota gepresenteerde (gewijzigde) begroting, waarop de provincie niet kan sturen. Beperkt beïnvloedbaar resultaat betreft afwijkingen ten opzichte van de bij de najaarsnota gepresenteerde (gewijzigde) begroting waarop de provincie wel kan sturen, maar de mogelijkheid daartoe is beperkt. Beïnvloedbaar resultaat betreft de afwijkingen ten opzichte van de bij de najaarsnota gepresenteerde (gewijzigde) begroting waarop de provincie kan sturen.

Niet beïnvloedbaar resultaat
Dit betreft de effecten uit de September- en de Decembercirculaire. Deze circulaires worden ontvangen na het moment van opstellen van de najaarsnota en zijn daarin derhalve niet verwerkt. Het effect van de September- en Decembercirculaire in het rekeningresultaat van 2017 bedraagt € 4,8 mln. Daarnaast is er € 1,3 mln meer aan motorrijtuigenbelasting ontvangen en is er een mutatie geweest in de voorziening pensioen GS van € 1 mln. Vanwege een verwachte stijging van de rekenrente, op basis van Asset & Liability Management (ALM) studie die begin 2018 is uitgevoerd, wordt de voorziening Nazorg stortplaatsen met € 5,7 mln verlaagd.

Beperkt beïnvloedbaar resultaat
Het beperkt beïnvloedbaar resultaat betreft onderwerpen waarop de provincie in enige mate kan sturen, maar waarvan het resultaat bij de najaarsnota nog niet dusdanig duidelijk was dat dit cijfermatig kon worden verwerkt in de najaarsnota. In 2017 gaat het om de vrijval en/of uitstel van verleende subsidies (€ 2,8 mln).

Beïnvloedbaar resultaat
Naast de niet beïnvloedbare en beperkt beïnvloedbare afwijkingen op de begroting resteren de zaken waarbij de provincie de mogelijkheid heeft gehad om te sturen. De belangrijkste zijn:

1. Resultaat programma Mobiliteit (excl. Arbeidskosten)	€ 5,3 mln
2. Arbeidskosten diverse beleidsterreinen	€ 6,0 mln
3. Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu	€ 1,4 mln
4. Diverse beleidsterreinen materiële uitgaven	€ 1,9 mln

Bestemming en beklemming
Provinciale Staten besluiten bij het vaststellen van de jaarstukken over de bestemming van het rekeningresultaat. In de regel wordt voorgesteld om het rekeningresultaat ten gunste van de algemene reserve te brengen. Bij voorjaarsnota vindt vervolgens een integrale afweging plaats voor nadere bestemming van de middelen. Een belangrijk onderdeel bij Voorjaarsnota 2018 betreft het bestemmen van middelen waarvoor in 2017 of eerder juridische verplichtingen zijn aangegaan of bestuurlijke afspraken zijn gemaakt, maar die nog niet tot uitvoering zijn gebracht. Deze middelen worden bij jaarrekening gedefinieerd als beklemd; de middelen blijven zo beschikbaar voor het betreffende doel.

Beklemming geldt voor de decentralisatie-uitkeringen uit de September- en Decembercirculaire en het gesloten systeem voor groen en mobiliteit uit het Hoofdlijnenakkoord. Om de intensiveringsmiddelen van het Hoofdlijnenakkoord deze collegeperiode beschikbaar te houden zijn deze ook als beklemming opgenomen.

Hieronder zijn de beklemde middelen weergegeven:

Beklemde deel jaarrekeningresultaat

- Gesloten systeem mobiliteit € 7,3 mln, waarvan € 2 mln arbeidscapaciteit. Het gesloten systeem van mobiliteit betreft het totaal van programma 2 exclusief de rentekosten.
- Decembercirculaire € 5,2 mln.
- Vrijval middelen ad € 5,7 mln voorziening Nazorg stortplaatsen vanwege verwachte stijging van de rekenrente, aangezien er nog geen besluitvorming heeft plaatsgevonden en er nog diverse onzekerheden zijn dienen deze middelen voorlopig nog wel beschikbaar te blijven voor dit doel. Deze middelen zullen in een hiervoor nieuw te vormen deelreserve worden gestort.
- Bedrijventerreinen, door verlenging van de uitvoeringsperiode van verstrekte subsidies verschuiven de lasten van 2017 naar 2018 en verder. De niet bestede middelen ad € 0,5 mln van dit doel die in het resultaat vallen dienen derhalve beschikbaar te blijven ter dekking van de meerjarige lasten.
- TOP, afspraak collegemiddelen blijven beschikbaar € 0,8 mln.
- Kwaliteitsimpuls, afspraak collegemiddelen blijven beschikbaar € 0,1 mln.
- Energie, afspraak collegemiddelen blijven beschikbaar € 0,2 mln.
- Molenrestauratie intensiveringsubsidies zijn eind 2017 verstrekt, in verband met juridische verplichting dienen niet bestede middelen ad € 0,3 mln beschikbaar te blijven. Dit betreffen collegemiddelen.

Van het rekeningresultaat 2017 van € 30,2 mln is op grond van bovenstaande € 20,1 mln beklemd. Daarmee resteert € 10,1 mln die beschikbaar blijft voor integrale afweging bij voorjaarsnota 2018.

Het rekeningresultaat nader gespecificeerd

In de programmaverantwoording is bij het onderdeel 'Wat heeft dat gekost?' (ook wel 3de w vraag genoemd) per doel een analyse gegeven van de verschillen tussen de bij de najaarsnota gepresenteerde (gewijzigde) begroting en de uiteindelijke realisatie. De belangrijkste verschillen, groter dan € 1 mln die het rekeningresultaat hebben veroorzaakt zijn hieronder kort toegelicht.

<u>Minder uitgegeven dan begroot</u>

1. Arbeidskosten (alle doelen)	€ 6,0 mln
2. Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu (doel1.6)	€ 1,4 mln
3. Mobiliteit excl. Arbeidskosten (doel 2.1+2.2)	€ 5,3 mln
4. Subsidie termijnverlenging bedrijventerreinen (doel 3.5)	€ 2,8 mln
5. Voorzieningen pensioenen GS (doel 5.1)	€ 1,0 mln
6. Voorziening Nazorg Stortplaatsen, vrijval (doel 5.1)	€ 5,7 mln
7. Overige verschillen < 1mln	€ 1,9 mln

<u>Meer baten ontvangen dan begroot</u>

6. Provinciefonds (doel 5.1)	€ 4,8 mln
7. Motorrijtuigenbelasting (doel 5.1)	€ 1,3 mln

1. Arbeidskosten (€ 6 mln voordeel)- deels beklemd

De onderuitputting van de budgetten voor arbeidskosten is in totaal € 6 mln, hiervan is € 2 mln beklemd voor het gesloten systeem mobiliteit.. Deze onderuitputting op de loonkosten wordt veroorzaakt enerzijds door niet ingevulde vacatures, anderzijds vanwege minder externe inhuur dan was verwacht. Daarnaast zijn er meer opbrengsten gerealiseerd vanuit de detacheringen en niet begrote UWV uitkeringen.

2. Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu (1,4 mln voordeel) – niet beklemd
Het grootste deel van dit resultaat ontstaat door de lager uitgevallen subsidieafrekeningen met de NSL partners (€ 0,7 mln). Daarnaast heeft er op een aantal dossiers vertraging plaatsgevonden (Clinsh en Beleidsontwikkeling Natuur & Milieu) waardoor kosten pas in 2018 worden gerealiseerd (€ 0.4 mln) en is er minder uitgegeven voor de Omgevingsdiensten.

3. Mobiliteit excl. Arbeidskosten (€ 5,3 mln voordeel) -beklemd
Door aanbestedingsvoordelen, vrijval van risico's, verminderde noodzaak tot spoedreparaties en vertraging in de uitvoering van (planmatig) beheer- en onderhoudsactiviteiten, onder andere door vertraging bij (ruimtelijke) procedures en afstemming met andere partijen, zijn de lasten € 2,7 mln onder de raming gebleven.
De ontvangen bijdragen voor het (planmatig) beheer en onderhoud voor derden zijn € 2,2 mln hoger dan geraamd, onder andere door de in 2017 geactualiseerde bedieningsovereenkomsten. Onderbesteding op diverse kleine posten beloopt € 0,4 mln.

4. Subsidie termijnverlenging (€ 2,8 mln voordeel) - deels beklemd
Bij de subsidieregeling Uitvoering herstructurering bedrijventerreinen (UHB) zijn uitstelverzoeken gehonoreerd, hierdoor verschuiven de lasten naar 2018 en volgende jaren. Daarnaast is er ook sprake van vrijval van lager vastgestelde UHB-subsidies. In totaal draagt dit voor € 2,8 mln bij aan het rekeningresultaat.

5. Voorzieningen pensioenen GS (€ 1 mln voordeel) - niet beklemd
Op grond van de Algemene pensioenwet politieke ambtsdragers (Appa) is de provincie wettelijk verplicht om zorg te dragen voor het verstrekken van een ouderdoms- of nabestaandenpensioen aan de (oud) leden van Gedeputeerde Staten en/of partners. Op basis van de actuariële berekening eind 2017 is bepaald dat de voorziening met € 1 mln kan worden verlaagd.

6. Voorziening Nazorg stortplaatsen (5,7 mln voordeel)- beklemd
Begin 2018 is een Asset & Liability Management (ALM) studie uitgevoerd, om te bezien of de rekenrente voor toekomstige rendementen nog voldoende is om voor de langere termijn te kunnen voldoen aan de nazorgplicht (stortplaatsen) van de provincie. De verwachting is dat de rekenrente zal stijgen en deze verwachting dient bij de waardering van voorziening Nazorg stortplaatsen te worden meegenomen. Gelet op de verwachte stijging van de rekenrente valt per saldo € 5,7 mln vrij van de voorziening Nazorg stortplaatsen.

7. Overige verschillen < € 1 mln (€ 2,9 mln voordeel) – deels beklemd

8. Provinciefonds (€ 4,8 mln voordeel) - beklemd
Ten opzichte van de Najaarsnota 2017 is er, op basis van de September- en Decembercirculaire 2017, sprake van een positieve ontwikkeling van het provinciefonds. De algemene uitkering valt in 2017 circa € 2 mln lager uit, dit komt door een neerwaartse bijstelling van het accres (Septembercirculaire). De provincie heeft voor € 6,8 mln aan decentralisatie-uitkeringen (Decembercirculaire) ontvangen, een deel is nog wel in 2017 uitgegeven. Van de decentralisatie-uitkeringen is € 5,2 mln beklemd.

9. Motorrijtuigenbelasting (€ 1,3 mln voordeel) – niet beklemd
Ten opzichte van de Najaarsnota 2017 zijn de baten van de motorrijtuigenbelasting € 1,3 mln hoger, een afwijking van 0,3%.

Inhaalafschrijving bijdrage aan activa van derden ad. € 62,8 mln.
In december 2017 heeft de landelijke commissie BBV helderheid gegeven over de manier waarop vanaf 1-1-2017 omgegaan moet worden met geactiveerde “bijdragen aan activa van derden”. Kort gezegd komt deze stelselwijziging er op neer dat onze afschrijvingstermijn niet langer mag zijn dan de afschrijvingstermijn die de ontvangende derde partij hanteert.

Na afstemming met de accountant is onderzoek gedaan naar de afschrijvingstermijnen zoals de ontvangende derde partijen hanteren. Een groot deel van deze derde partijen, met name gemeenten, was tot 1-1-2017 niet verplicht investeringen met een maatschappelijk nut te activeren.

Uit het uitgevoerde onderzoek kwam naar voren dat circa € 56,6 mln van de “bijdrage aan activa van derden” zoals per 31-12-2016 geactiveerd versneld afgeschreven moest worden omdat de derde partijen onze bijdrage niet of nog niet hebben geactiveerd en dus niet afschrijven. De accountant heeft nog wel een nuancering aangebracht in de interpretatie van het BBV en hierdoor zou een lager bedrag versneld afgeschreven hoeven te worden, mits er extra onderzoek wordt uitgevoerd naar de resterende “bijdrage aan activa van derden” die we geactiveerd willen houden.

Dit onderzoek dient vervolgens te worden gevalideerd door de accountant. Het is niet mogelijk (geweest) dit aanvullende onderzoek binnen de scope van deze jaarrekening uit te voeren en af te ronden. Gedeeltelijke afschrijving, en het dus op de balans houden van een deel van de “bijdrage aan activa van derden” per 31-12-2016, zou daarnaast zorgen voor een complexe administratieve situatie. Gelet op de voorgaande wordt daarom het bedrag voor “bijdrage aan activa van derden”, verstrekt tot en met 2016, ineens afschreven. Door deze inhaalafschrijving daalt de waarde van de activa met € 62,8 mln en als gevolg daarvan dalen ook de afschrijvingslasten in de komende jaren. Op termijn zal de besparing op deze afschrijvingslasten net zo hoog zijn als inhaalafschrijving die we nu doen. Per saldo is de inhaalafschrijving van € 62,8 mln dus budget neutraal.

Vanaf 1-1-2017 dienen gemeenten investeringen met een maatschappelijk nut te activeren. Gezien onze beleidsnota Investeringen, Waarderingen en Afschrijvingen (IWA) uit 2017 zijn daarom de “bijdrage aan activa van derden”, die in 2017 zijn verstrekt opgenomen op de balans. In 2018 bieden wij aan PS een herziene beleidsnota IWA aan, waarin de effecten van de stelselwijziging BBV zijn verwerkt.

Prognosticerend vermogen
Het rekeningresultaat is hierboven uitgebreid toegelicht. Ten opzichte van de afgelopen 2 jaar is het resultaat aanzienlijk lager. In de begroting is een norm opgenomen dat in de jaarrekening de totale uitputting van de lastenbudgetten na begrotingswijzigingen per programma ligt tussen de 95% en 100%, dit geeft een beeld weer van het prognosticerend vermogen. De realisatie beloopt 101%; een overbesteding van 1%.

De inhaalafschrijving die hierboven uitvoerig is beschreven heeft een aanzienlijke invloed op deze uitkomst. Indien wordt gecorrigeerd, voor deze eenmalige vervroegde afschrijving dan ligt het percentage voor 2017 op 91%. Dit ligt onder de norm van 95-100%. Dit wordt hieronder nader toegelicht.

In 2016 was er een bestedingspercentage over alle programma’s van 90%. In 2017 is dit ook verbeterd en is 91% van de lasten gerealiseerd. Bij de najaarsnota heeft nog een grote bijstelling van het lastenbudget naar beneden plaatsgevonden. Desondanks blijkt bij deze jaarrekening dat van het totale bijgestelde lastenbudget € 57,8 mln niet is uitgegeven.

Hieronder zijn de onderwerpen opgenomen waar sprake was van een aanzienlijke onderbesteding. In de programmaverantwoording bij het onderdeel ‘Wat heeft dat gekost?’ zijn de afwijkingen nader toegelicht.

Programma 1)

Impuls omgevingsveiligheid (IOV) , vertraging van de geplande activiteiten	€ 3,4 mln
Grondtransacties GVG en pachtopbrengsten doorschuiving van activiteiten	€ 2,3 mln
Overig NNN, minder afwaardering gronden	€ 3,4 mln
PMR 750 doorschuiving activiteiten grondverwerving	€ 2,5 mln
Progr. voor duurzame innovatie, kennisontwikkeling en ondersteuning, verschuiving subsidielasten en vrijval subsidies	€ 2,5 mln
Luchtkwaliteit, vertraging project Coolport en lagere subsidie-afrekening	€ 2,0 mln

Programma 2)

Beheer & onderhoud vertraging overdracht van wegen, en vertraging van projecten	€ 7,2 mln
Regionale gebiedsagenda mobiliteit, door derden minder aanvraag gedaan voor bijdrage verkeersveiligheid	€ 6,9 mln
OV-concessies, diverse afrekeningen	€ 3,4 mln

Programma 3)

Fasering van de MKB innovatiestimulering regio en topsectoren	€ 3,5 mln
Bedrijventerreinen subsidies, verschuiving subsidielasten+ vrijval	€ 4,5 mln
Verschuiving subsidielasten Glasparel en sanering verspreid glas	€ 3,0 mln

Alle programma's

Arbeidskosten, niet alle vacatures ingevuld en minder externe inhuur	€ 6,0 mln

De ingezette acties om de voorspellende waarde bij de voorjaars- en najaarsnota verder te verhogen hebben nog niet tot voldoende gewenste resultaten geleid. Naast de ingezette acties die wel succesvol waren zullen in 2018 de nodige maatregelen worden getroffen om de voorspellende waarde verder te verbeteren.

Het is overigens goed te beseffen dat een onderdeel van de onderbesteding bestaat uit aanbestedingsvoordelen. Daarnaast zijn wij op sommige onderdelen afhankelijk van exogene factoren. Ook is gebleken dat een groot deel van de achtergebleven bestedingen te maken heeft met een bijstelling in de planningen, waardoor de bestedingen in de komende jaren alsnog zullen plaatsvinden. Een groot deel (per saldo € 38,3 mln) van de onderbesteding vloeit daarom terug naar de programmareserves. Het overige deel maakt samen met de extra inkomsten deel uit van het rekeningresultaat 2017.

Eigen vermogen / reserves

Verloop reserves 2017

In onderstaande grafiek is het verloop van de reserves gedurende 2016 en 2017 zichtbaar gemaakt.

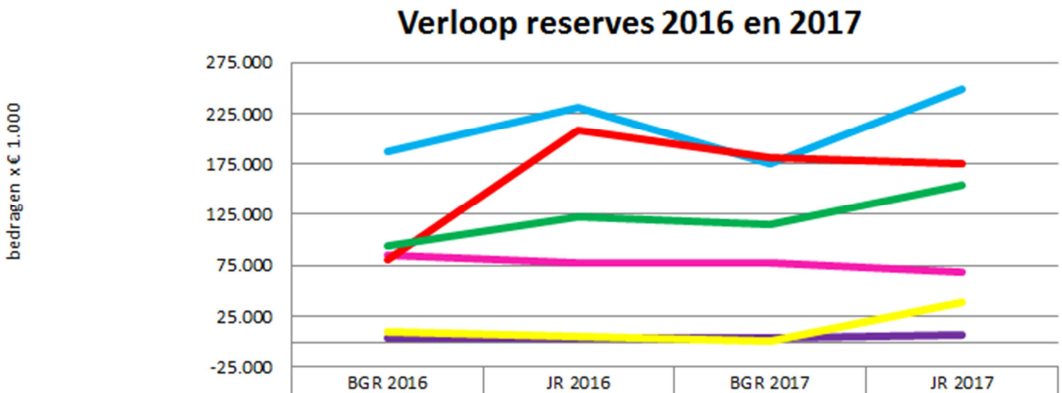

	BGR 2016	JR 2016	BGR 2017	JR 2017
Algemene reserve	84.868	77.479	77.479	68.563
Programmareserve 1	187.041	231.256	175.240	248.695
Programmareserve 2	81.073	208.806	180.902	175.590
Programmareserve 3	94.163	122.756	115.165	153.763
Programmareserve 4	4.354	4.235	4.185	7.507
Overzichten, middelen en overhead	10.087	5.313	1.448	38.447
Nog te bestemmen resultaat		34.970		30.188
Totaal	461.586	684.815	554.419	722.753

Het eigen vermogen bestaat uit de Algemene reserve, de Programmareserves en het nog te bestemmen rekeningresultaat 2017. Het eigen vermogen neemt ten opzichte van 2016 toe met € 38 mln, van € 684,8 mln naar € 722,8 mln. In bovenstaand overzicht is het verloop van de reserves over 2016 en 2017 weergegeven.

De toename per deelreserve is toegelicht bij de balans in het onderdeel jaarrekening. Als we kijken naar de toename van het totale eigen vermogen ten opzichte van 2016 met € 38 mln dan kan dit op hoofdlijnen worden verklaard door:

- Lagere afschrijvingslasten in 2017 ten opzichte van de begroting van circa € 32,2 mln. Deze lagere afschrijvingen worden veroorzaakt door in eerdere jaren vertraagde investeringen en worden toegevoegd aan de reserve afschrijvingslasten. Deze reserve afschrijvingslasten is vanaf de najaarsnota 2017 opgenomen onder overzichten, middelen en overhead in plaats van programma 2.
- Het saldo van lagere stortingen en lagere onttrekkingen aan de reserves van circa € 38,3 mln. Deze lagere stortingen en onttrekkingen worden verklaard door de eerder toegelichte onderbestedingen.
- Het resultaat over 2017 van € 30,2 mln.
- Hiertegenover staat een eenmalige inhaalafschrijving van € 62,8 mln voor bijdrage aan activa van derden zoals hiervoor toegelicht.

Het onbeklemde deel van de reserves is ten opzichte van de Jaarrekening 2016 met € 15 mln gedaald, van € 198,3 mln naar € 183,3 mln. Een deel van de onbeklemde reserves 2016 bestond uit de reserve afschrijvingslasten. De voornaamste oorzaak voor de daling van het onbeklemde deel van de reserves in 2017 bestaat uit de daling van deze reserve afschrijvingslasten als gevolg van eerder genoemde inhaalafschrijving van € 62,8 mln en de classificering van het restant van deze reserve als beklemd.

Verloop reserves over de jaren heen
In onderstaande grafiek is zichtbaar dat het totaal aan reserves vanaf 2014 toeneemt.

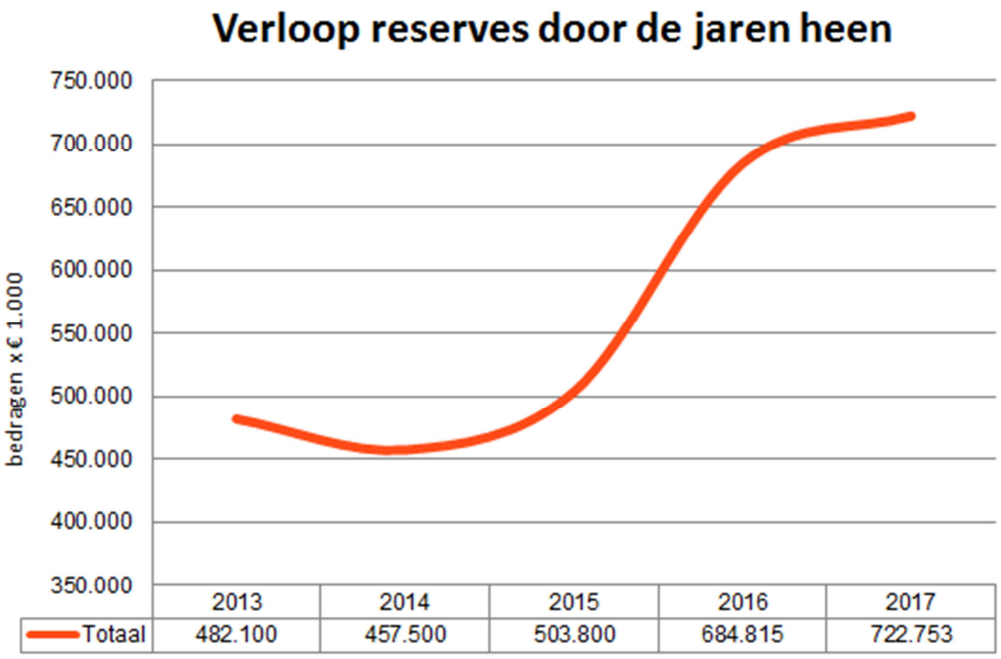

Hierbij dient bedacht te worden dat in 2016 er een eenmalige toename van € 55 mln werd veroorzaakt door het vervallen van terugbetalingsverplichtingen op de overlopende passiva (OVP) voor ontwikkelopgave natuur (€ 46,7 mln) en ISV3 (€ 8,3 mln). Daarnaast is in 2016 de OVP voor BDU omgezet naar een reserve waardoor de reserves met € 84,7 mln toenamen. Bij elkaar bedroeg het effect van de OVP's op de reserves bijna € 140 mln.

Doeluitkeringen en overlopende passiva (OVP)
De provincie ontvangt subsidies van derden, met een specifiek bestedingsdoel. Als dit doel met minder middelen gerealiseerd kan worden, geldt een terugbetalingsverplichting. Als deze subsidies niet in het jaar van ontvangst worden uitgegeven, worden ze als OVP (Overlopend passief) opgenomen op de balans. Over de besteding wordt verantwoording afgelegd aan het Rijk, bijvoorbeeld door middel van de verantwoordingsinformatie over specifieke uitgaven (SISA).

Als gevolg van een aantal grote decentralisatie-operaties is de omvang van de OVP's afgelopen jaren sterk afgenomen. Het Rijk heeft er meer voor gekozen om een aantal grote geldstromen niet langer als subsidie maar als algemeen dekkingsmiddel (via het provinciefonds) te verstrekken. Het gaat dan met name om de middelen voor natuur en de BDU Verkeer & Vervoer. Verstrekking via het provinciefonds betekent ook dat er geen sprake meer is van een terugbetalingsplicht.

Dat betekent dat deze middelen niet langer als OVP's kunnen worden beschouwd, maar dat ze als reserves moeten worden verantwoord. Daarin zitten namelijk de middelen die PS vrij in kan zetten, zonder dat daar verantwoording over hoeft te worden afgelegd aan het Rijk.

De omvang van de OVP is de afgelopen jaren gedaald van in 2013 € 298,5 mln naar € 147,1 mln in 2017. Dit verklaart een groot deel van de stijging van de reserves.

Programmaverantwoording

Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon

Inleiding

Naar een klimaatadaptieve Delta

Vanwege haar ligging in de delta's en grotendeels beneden de zeespiegel, is Zuid-Holland extra kwetsbaar voor gevolgen van de klimaatverandering. Dreiging van overstromingen, extreme neerslag en lange perioden van hitte en droogte zullen steeds meer voorkomen. Dit alles beïnvloedt onze leefomgeving en de kwaliteit en beschikbaarheid van ons water. In sommige gebieden leidt dit tot verzilting en tekorten aan zoet water en in stedelijke gebieden tot hittestress en wateroverlast. Daarnaast daalt de bodem in gebieden met veen en of slappe bodem: zowel in het landelijk als stedelijk gebied. Dit heeft steeds grotere gevolgen voor de kosten van aanleg en onderhoud van infrastructuur en de fundering van woningen, voor de huidige agrarische bedrijven en ook overige bedrijven. We willen onze fysieke leefomgeving zo inrichten dat deze bestand is tegen klimaatveranderingen en bodemdaling.

Aantrekkelijke, schone en veilige leefomgeving

De combinatie van het kenmerkende kust-, veenweide- en rivierdeltalandschap, waarin steden en landschap met elkaar verweven zijn, maakt onze provincie veelzijdig en uniek. Dit landschap, de biodiversiteit en de kwaliteit van de leefomgeving, staan onder druk door het groeiend aantal inwoners, economische ontwikkeling en de klimaatverandering. De landbouwsector, op veel plaatsen drager van het landschap, heeft te kampen met bodemdaling en druk op schaalvergroting vanuit de wereldmarkt. In metropolitane regio's is een aantrekkelijk landelijk gebied en een schone en veilige leefomgeving een belangrijke vestigingsfactor voor mensen en bedrijven. Een groene leefomgeving draagt bij aan een gezonde leefstijl van de inwoners van Zuid-Holland. De provincie Zuid-Holland zet zich in om het landschap beleefbaar te maken, te benutten en te beschermen. We willen de kwaliteit van de leefomgeving versterken door natuur, water, recreatie, landbouw, verstedelijking en economie in samenhang te bezien.

Exploitatie

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	215.751	-49.338	166.413	146.781	19.631	88%
Baten	65.832	-31.674	34.159	29.822	4.336	87%
Subtotaal baten en lasten	**149.918**	**-17.664**	**132.254**	**116.959**	**15.295**	
Toevoeging aan reserves	0	45.613	45.613	46.510	-896	102%
Onttrekking aan reserves	36.684	9.179	45.863	31.317	14.545	68%
Subtotaal reserves	**-36.684**	**36.434**	**-249**	**15.192**	**-15.442**	
Resultaat	**113.235**	**18.770**	**132.005**	**132.151**	**-146**	**100%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 1

Doel 1-1 Duurzaam beschermd tegen overstromingen en wateroverlast

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Overstromingen en wateroverlast worden voorkomen met preventieve maatregelen, passend bij de gewenste ruimtelijke en economische ontwikkeling van Zuid-Holland
- Zuid-Holland is waterrobuust ruimtelijk ingericht, zodat bij overstromingen en wateroverlast de gevolgen zo klein mogelijk zijn

De provincie heeft een bijdrage geleverd aan het Deltaprogramma waarmee de samenwerking en verbinding is gecontinueerd.
Tevens is in 2017 het concernprogramma Adaptieve Delta opgesteld met acties om klimaatadaptatie te stimuleren en waterrobuuste ruimtelijke inrichting te bevorderen.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Verantwoording effectindicatoren
De provinciale monitoring maakt gebruik van de landelijke monitoringsrapportage Ruimtelijke Adaptatie van het Deltaprogramma. De monitoring wordt samengesteld uit provinciale gegevens over het beleid rond meerlaagse veiligheid/overstromingen, wateroverlast, droogte en hittestress. In 2017 is geen landelijke monitoringsrapportage opgesteld en om die reden is er ook geen rapportage gemaakt voor Zuid-Holland.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Wij hebben in het Deltaprogramma Rijnmond-Drechtsteden en Rivieren onze kennis en expertise ingebracht bij het realiseren van de voorkeursstrategieën die voor deze gebieden zijn opgesteld in het Deltaprogramma. Het MIRT onderzoek (Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport) Alblasserwaard is afgerond. Samen met de gemeenten en het waterschap Rivierenland hebben wij een doorstart gemaakt in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden om water en ruimte met elkaar te verbinden. Op deze manier brengen we partijen bij elkaar die samen lokale opgaven oppakken. De provincie is voor het Europese project FRAMES (Flood Resilient Areas by Multi Layered Safety) leadpartner. In die rol zijn wij schakel tussen het North Sea Region Interreg programma en de deelnemende partners met betrekking tot monitoring van het project, communicatie en het gezamenlijke deel van de financiën. Daarnaast dragen wij als projectpartner bij met een pilot in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden, waarbij wordt onderzocht op welke manier het concept meerlaagse veiligheid kan worden geïmplementeerd

In 2017 heeft de provincie 1 dijkversterkingsplan ontvangen en getoetst, ook hebben wij onze kaders en kennis ingebracht bij de voorbereidingsfase van nieuwe projecten. Het opstellen van overstromingsrisicokaarten is een wettelijke taak en hiervoor hebben wij onze provinciale doelen en kaders ingebracht en hebben wij namens het IPO aan het landelijke team deelgenomen. De regionale keringen zijn inmiddels voor een groot gedeelte beoordeeld en zijn - daar waar nodig - normen opgenomen in de provinciale waterverordening. Provinciale Staten worden in het voorjaar 2018 geïnformeerd over de voortgang.

Het stimuleren van klimaatadaptatie en bevorderen van een waterrobuuste ruimtelijke inrichting is opgepakt in het concernprogramma ‘Adaptieve Delta’. Vanuit dit programma wordt samengewerkt tussen de gemeenten, waterschappen en provincie. Dit krijgt steeds meer vorm en inhoud via de zeven regionale ‘bestuurlijke tafels Ruimte, Wonen en Economie’, waarbij vooral de verbinding wordt gezocht met de ruimtelijke agenda. Verder verkent dit programma via de hoofdthema’s van de Nationale Adaptatie Strategie (NAS) concern breed de klimaat-adaptatie opgaven en gewenste aanpak op alle provinciale beleidsvelden. Daarvoor zijn diverse verkennende onderzoeken en stresstesten in gang gezet, zoals de stresstest voor de eigen Zuid-Hollandse infrastructuur. Om beide processen (regionaal en eigen beleidsvelden) te faciliteren en stimuleren is in 2017 de

Zuid-Hollandse Klimaateffectatlas opgeleverd, die inzicht geeft in de te verwachten effecten (weerextremen), de mate waarin die zich naar verwachting voordoen en de potentiële impact daarvan. Gemeenten en waterschappen staan aan de lat voor het uitvoeren van stresstesten voor de bebouwde omgeving. In gezamenlijkheid met de waterschappen heeft provincie Zuid-Holland in gang gezet dat het hiervoor benodigde kaartmateriaal begin 2018 voor alle gemeenten in Zuid-Holland beschikbaar zal zijn.

Bijdrage Verbonden partijen

De provincie heeft voor dit doel geen samenwerkingsovereenkomsten met partijen.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	3.363	-568	2.795	2.316	479	83%
Baten	492	110	602	489	113	81%
Subtotaal baten en lasten	**2.870**	**-678**	**2.193**	**1.827**	**366**	
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	
Onttrekking aan reserves	450	-71	379	298	82	79%
Subtotaal reserves	**-450**	**71**	**-379**	**-298**	**-82**	
Resultaat	**2.420**	**-607**	**1.813**	**1.529**	**284**	**84%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 1

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,1 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Dit betreft een meerjarig vastgesteld budget voor het Interreg project Frames (Flood Resilient Areas by a Multi Layered Safety Approach). De gedeelde projectkosten zijn in 2017 (het eerste jaar) achter gebleven bij de raming, omdat veel van de kosten pas in de komende jaren zullen worden gemaakt (zoals een mid-term evaluatie en conferentie, communicatie van eindproducten etc). Hierdoor kan over 2017 minder cofinanciering teruggeclaimd worden bij het EU Interreg programma.
€ 0,1 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. In 2017 waren er met betrekking tot de Zandmotor geen (éénmalige) aanschafkosten voor de monitoring van de zwemveiligheid.
€ 0,3 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Er zijn diverse kleine overige verschillen die leiden tot een voordeel van € 0,3 mln.
€ 0,04 (n)	Apparaatslasten. Zie paragraaf Bedrijfsvoering.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 0,1 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Zie de toelichting bij de lasten van Frames.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 0,1 (n)	Als gevolg van een onderbesteding van € 0,1 mln op het budget voor de Zandmotor, zie de toelichting bij de lasten van Zandmotor , is er minder een beroep gedaan op de reserve Zandmotor.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Groene ambities	150	-150	0	0	0
PR 3	Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	0	2	2	53	-51
PR 1	Programmamanagement Kustontwikkeling	100	78	178	167	11
PR 1	Zandmotor	200	0	200	78	122
Totaal onttrekking aan reserve		**450**	**-71**	**379**	**298**	**82**
Saldo reserves		**-450**	**71**	**-379**	**-298**	**-82**

Taak 1.1.1 Realiseren waterveiligheid en voorkomen wateroverlast

Voor deze taak heeft de provincie een aantal taken die voortvloeien uit de wet of Europese Richtlijnen: toetsen dijkversterkingsplannen, kaderstelling regionaal watersysteem, kaderstelling regionale keringen en het actualiseren van de overstromingsrisicokaarten.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.1.1.1	Aantal kilometer genormeerde regionale keringen per jaar	2.065	50	0
		1.1.1.2	Aantal getoetste dijkversterkingsplannen primaire keringen per jaar	3	2	1

Verantwoording prestatie-indicator(en)

1.1.1.1: In 2017 heeft de provincie onderzoek gedaan naar regionale keringen die genormeerd moeten worden. Hieruit is gebleken dat 84 kilometer regionale keringen genormeerd moeten worden. GS heeft op 21 november 2017 hiervoor het ontwerpbesluit genomen en ter inzage gelegd. Het uiteindelijke besluit door PS is op 28 maart 2018 genomen.

1.1.1.2: De dijkversterkingsplannen worden door de waterschappen vastgesteld en ter goedkeuring aan de provincie aangeboden. Het aantal plannen genoemd als indicator is een indicatief aantal. Dit kan per jaar verschillen. In 2017 is door de waterschappen één plan aangeboden. Dit plan is door de provincie getoetst en goedgekeurd.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	3.363	-568	2.795	2.316	479	83%
Baten	492	110	602	489	113	81%
Subtotaal baten en lasten	**2.870**	**-678**	**2.193**	**1.827**	**366**	
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	
Onttrekking aan reserves	450	-71	379	298	82	79%
Subtotaal reserves	**-450**	**71**	**-379**	**-298**	**-82**	
Resultaat	**2.420**	**-608**	**1.813**	**1.529**	**284**	**84%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Groene ambities	150	-150	0	0	0
PR 3	Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	0	2	2	53	-51
PR 1	Programmamanagement Kustontwikkeling	100	78	178	167	11
PR 1	Zandmotor	200	0	200	78	122
Totaal onttrekking aan reserve		**450**	**-71**	**379**	**298**	**82**
Saldo reserves		**-450**	**71**	**-379**	**-298**	**-82**

Taak 1.1.2 Stimuleren van klimaatadaptatie

Onder de noemer “Adaptieve Delta” is sinds voorjaar 2017 een concernopgave gestart waarmee invulling wordt gegeven aan de ambitie voor een meer klimaatbestendige inrichting van het stedelijk en landelijk gebied. Het budget van deze taak is vanwege de geringe financiële omvang opgenomen onder taak 1.1.1.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak is geen prestatie-indicator geformuleerd.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 1.1.3 Bevorderen van een waterrobuuste ruimtelijke inrichting

In het kader van de concernopgave Adaptieve Delta (zie taak 1.1.2) wordt ook uitvoering gegeven aan de 7 afgesproken ambities van het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie. In dit nieuwe onderdeel van het Deltaprogramma hebben Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen afgesproken welke processtappen vóór 2020 zullen worden doorlopen. De eerste twee stappen betreffen het uitvoeren van stresstesten en het voeren van een risicodialoog om kwetsbaarheden en knelpunten, met name rond wateroverlast en hittestress, in beeld te krijgen. Het budget van deze taak is vanwege de geringe financiële omvang opgenomen onder taak 1.1.1.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak is geen prestatie-indicator geformuleerd.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Doel 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Evenwicht tussen beschikbaarheid en vraag zoetwater, met de voorkeursstrategieën uit het Deltaprogramma als leidraad
- Voldoende drinkwatervoorzieningen en drinkwatervoorraden (kwalitatief en kwantitatief)
- Alle Kader Richtlijn Water (KRW)-grondwaterlichamen in 2027 in goede toestand (kwantitatief en kwalitatief)
- Alle KRW-oppervlaktewaterlichamen in 2027 in goede toestand (kwalitatief)
- Grond- en oppervlaktewater in Natura 2000 gebied voldoet aan eisen van natuurdoelen (kwalitatief en kwantitatief)
- Voldoende veilige en kwalitatief goede zwemwaterlocaties
- Omgaan met veenbodemdaling (stoppen, remmen of loslaten)

Voor het behalen van de doelen ten behoeve van goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater werkt de provincie samen met diverse partijen. Voor de uitvoering van de voorkeursstrategieën van het Deltaprogramma werkt de provincie samen met de betrokken partijen in de verschillende stuurgroepen: Zuidwestelijke Delta, Rijnmond-Drechtsteden en zoetwaterregio West Nederland.
Verder werkt de provincie samen met drinkwaterbedrijven, waterschappen, omgevingsdiensten en diverse andere organisaties. Voor bepaalde doelen worden pilots uitgevoerd die zullen bijdragen aan het behalen van de doelen.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.2.a	Aantal KRW-grondwaterlichamen dat aan de KRW-doelen voldoet	3	geen meting	geen meting

Verantwoording effectindicatoren
Elke 3 jaar wordt een meting gedaan van het grondwater. De eerstvolgende meting staat in 2018 gepland.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Samen met het Hoogheemraadschap van Rijnland heeft de provincie voor de Greenportregio Boskoop de ‘Waterbeschikbaarheid’ uitgewerkt. Op 1 november 2017 is de intentieovereenkomst Waterbeschikbaarheid Greenport regio Boskoop met de Stichting Belangenbehartiging Greenport Boskoop, het Hoogheemraadschap van Rijnland en de gemeenten Alphen aan den Rijn, Waddinxveen, Bodegraven-Reeuwijk en de provincie Zuid-Holland ondertekend. In deze intentieovereenkomst zeggen de betrokken partijen toe om de onderlinge communicatie te optimaliseren, meer in te zetten op waterbesparende maatregelen en om de dialoog voort te zetten met een verbreding naar andere watergerelateerde onderwerpen, zoals wateroverlast.
Provincie Zuid-Holland heeft € 10 mln beschikbaar gehouden voor de kwaliteitsverbetering in de Grevelingen. In 2017 is in samenwerking tussen Rijk en provincies verkend hoe het ontwikkelperspectief uit de concept Rijksstructuurvisie dichterbij gebracht kan worden. Het beschikbaar komen van voldoende financiële middelen vanuit het Rijk, is daarvoor een absolute randvoorwaarde. In 2017 heeft het Rijk een Verkenning Grote Wateren uitgevoerd, die mogelijk de onderbouwing kan leveren voor het alsnog beschikbaar komen van extra financiële middelen vanuit het Rijk voor in de eerste plaats de Grevelingen.

In 2017 zijn gebiedsgesprekken gevoerd met de drinkwaterbedrijven.
In 2017 moeten de grondwaterlichamen op orde zijn. Het saneren van grondwaterverontreinigingen met een verspreidingsrisico maakt deel uit van de aanpak. Deze voortgang wordt verder toegelicht onder paragraaf 3.7.1.

De aanpak van de KRW-oppervlaktelichamen ligt bij de waterschappen. Ook in 2017 is hierover regelmatig overleg geweest met de waterschappen in het Stroomgebied Rijn-West.
Ten behoeve van het voldoen aan de eisen van natuurdoelen zijn pilots in uitvoering waarin meetnetten zijn aangelegd.
Voorafgaand aan het zwemseizoen 2017 is de lijst met officiële zwemlocaties vastgesteld. Daarnaast is opdracht gegeven aan de omgevingsdienst Midden-Holland om het toezicht en de handhaving op de veiligheid en hygiëne uit te voeren. Hierover vindt met regelmaat overleg met de omgevingsdienst plaats. Ook is overleg gevoerd met de andere betrokken partijen zoals de waterschappen en beheerders om gezamenlijk aandacht te hebben voor voldoende veilige en kwalitatief goede zwemlocaties. Net als in voorgaande jaren zijn in 2017 veel gevallen van blauwalg geconstateerd. Er wordt onderzoek uitgevoerd naar de mogelijkheden om dit te bestijden. Ook wordt onderzocht hoe schadelijk bauwalgen zijn. De provincie is betrokken bij deze onderzoeken.
Bodemdaling wordt opgepakt binnen de ambitie Klimaatadaptieve Delta. In 2017 is het onderwerp steviger op de politieke agenda gezet. Met de gebiedspartners is er gewerkt aan een gebiedsanalyse en een gebiedsproces ten behoeve van zogenaamde knikpuntgebieden. Dit zijn de gebieden waar op korte termijn de huidige functies in de knel komen. Verder is een opdracht verstrekt om een provinciedekkende Risicokaart bodemopbarsting door bodemdaling te maken, is een verkenning gestart naar handelingsperspectieven in samenwerking met diverse organisaties en aandacht besteed aan de juiste communicatie middelen en communicatie momenten.

Bijdrage Verbonden partijen
Niet van toepassing.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	8.011	-4.317	3.694	4.248	-554	115%
Baten	6.421	-4.546	1.875	2.499	-624	133%
Subtotaal baten en lasten	**1.590**	**229**	**1.819**	**1.749**	**70**	
Toevoeging aan reserves	0	410	410	410	0	100%
Onttrekking aan reserves	0	0	0	-12	12	
Subtotaal reserves	**0**	**410**	**410**	**422**	**-12**	
Resultaat	**1.590**	**639**	**2.229**	**2.170**	**59**	**97%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 1

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,2 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Het budget voor het Europese subsidieprogramma POP3 (Plattelands Ontwikkelings Programma) in dit doel is overschreden met € 1,2 mln (n).
€ 0,3 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Als gevolg van de naheffing Grondwaterheffingen uit 2015 en 2016 zijn in 2017 meer baten ontvangen dan aan lasten zijn gerealiseerd.
€ 0,1 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Het budget voor Mooi en Schoon (Kaderrichtlijn) Water is met € 0,3 mln (n) overschreden omdat er meer subsidie dan begroot is verstrekt aan het Waterschap Rivierenland voor de gebiedsagenda Ablasserwaard-Vijfheerenlanden. Daarnaast waren er diverse kleine overige verschillen die hebben geleid tot een voordeel van € 0,2 mln (v).

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
€ 0,04 (n)	Apparaatslasten. Zie paragraaf Bedrijfsvoering.

Financiële mutaties	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 0,2 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Zie de toelichting bij de lasten van POP3.
€ 0,3 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Dit betreft een voordeel als gevolg van de naheffing van Grondwaterheffingen uit 2015 en 2016 welke niet begroot waren.
€ 0,2 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Betreft niet begrootte opbrengsten op overige kleine posten.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Groene ambities	0	410	410	0	410
PR 1	Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	0	0	410	-410
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**410**	**410**	**410**	**0**
PR 1	Decentralisatieakkoord natuur	0	0	0	-12	12
Totaal onttrekking aan reserve		**0**	**0**	**0**	**-12**	**12**
Saldo reserves		**0**	**410**	**410**	**422**	**-12**

Taak 1.2.1 Bijdragen aan bereiken evenwicht tussen beschikbaarheid en vraag zoetwater en uitvoeren voorkeursstrategieën uit het Deltaprogramma

Voor de uitvoering van de voorkeursstrategieën van het Deltaprogramma werkt de provincie samen met de betrokken partijen in de verschillende stuurgroepen: Zuidwestelijke Delta, Rijnmond-Drechtsteden en zoetwaterregio West Nederland.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak is geen prestatie-indicator geformuleerd.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	720	-230	490	295	195	60%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**720**	**-230**	**490**	**295**	**195**	
Resultaat	**720**	**-230**	**490**	**295**	**195**	**60%**

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 1.2.2 Beschermen van drinkwaterbronnen

De provincie is verantwoordelijk voor het op lange termijn kunnen garanderen van een goede kwaliteit en kwantiteit van het grondwater ten behoeve van de drinkwatervoorziening. Aanvullend op de in de Provinciale Milieu Verordening vastgelegde gebieden, wijst de provincie daartoe gebieden aan als algemene strategische op de uitvoering van de benodigde maatregelen zoet grondwatervoorraad. Verder werkt de provincie samen met belanghebbende partijen in de gebieden rondom drinkwaterwinningen om deze te beschermen en onze voorraad schoon drinkwater zorgvuldig te beheren. In het stroomgebiedbeheerplan 2010-2015 (SGBP1) zijn hiervoor gebiedsdossiers drinkwaterbescherming opgesteld. In het SGBP2 (2016-2021) zal de provincie regie voeren. Het budget van deze taak is vanwege de financieel geringe omvang opgenomen onder taak 1.2.1. De kosten waren € 0,03 mln.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.2.2.1	Aantal afgeronde onderzoeksmaatregelen in drinkwaterwinningsgebieden (zoals vastgelegd in het SGPB voor 2016-2021)	0	4	4

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Als KRW-maatregel is opgenomen dat er per drinkwaterbedrijf het gebiedsgesprek wordt gevoerd. In 2017 zijn 4 gesprekken gevoerd.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 1.2.3 Kaderstelling, uitvoering en monitoring KRW-grondwater- en oppervlaktewaterlichamen

De provincie is verantwoordelijk voor het bereiken van een goede toestand in de grondwaterlichamen. Hiervoor worden vooral grondwaterverontreinigingen met een verspreidingsrisico gesaneerd. In taak 3.7.1 wordt de voortgang op deze taak verwoord.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.2.3.1	Aantal provinciale Europese Kaderrichtlijn Watermaatregelen dat per 31-12 is afgerond (zoals vastgelegd in het SGBP voor 2016-2021)	0	100	60

Verantwoording prestatie-indicator(en)

Deze streefwaarde is niet gehaald. De voor 2017 opgenomen streefwaarde is niet correct gebleken.
De maatregelen die hier bedoeld worden betreffen saneringslocaties met spoed i.v.m. verspreidingsrisico. Dit bleken 52 locaties (lees maatregelen) te zijn en niet de 100 waarvan bij de streefwaarde was uitgegaan. In taak 3.7.1 wordt het percentage van uitgevoerde maatregelen verder toegelicht.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	7.291	-4.087	3.204	3.953	-749	123%
Baten	6.421	-4.546	1.875	2.499	-624	133%
Subtotaal baten en lasten	**870**	**459**	**1.329**	**1.454**	**-125**	
Toevoeging aan reserves	0	410	410	410	0	100%
Onttrekking aan reserves	0	0	0	-12	12	
Subtotaal reserves	**0**	**410**	**410**	**422**	**-12**	
Resultaat	**870**	**869**	**1.739**	**1.875**	**-137**	**108%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Groene ambities	0	410	410	0	410
PR 1	Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	0	0	410	-410
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**410**	**410**	**410**	**0**
PR 1	Decentralisatieakkoord natuur	0	0	0	-12	12
Totaal onttrekking aan reserve		**0**	**0**	**0**	**-12**	**12**
Saldo reserves		**0**	**410**	**410**	**422**	**-12**

Taak 1.2.4 Beleidsvorming en gebiedsafspraken maken over veenbodemdaling

Onder het programma Klimaatadpatieve Delta worden veel activiteiten uitgevoerd die zullen bijdragen aan de beleidsvorming. Het budget van deze taak is vanwege de financiële geringe omvang opgenomen onder taak 1.2.3.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Doel 1-3 Recreatie en groenbeleving

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Voldoende, toegankelijke en gevarieerde groen- en watergebieden in Zuid-Holland
- Beleefbaar landschap door recreatieve routenetwerken
- Grote betrokkenheid van particulieren en bewoners bij versterken groenbeleving (groenparticipatie)

In de provincie zijn de mogelijkheden van groenbeleving verder vergroot. Er is een grotere betrokkenheid ontstaan als gevolg van programma's en projecten voor groenparticipatie. Ook de regionale samenwerking in 14 landschapstafels is verder versterkt.
Ook op financieel en organisatorisch vlak zijn veranderingen doorgevoerd om beter aan te sluiten op de provinciale rol en verantwoordelijkheid.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.3.a	Percentage Zuid-Hollanders dat tevreden is met recreatief groen in de buurt (straal van 2 km en/of binnen 10 minuten fietsen)	73%	73%	76%
		1.3.b	Percentage Zuid-Hollanders dat tevreden is met recreatieve routenetwerken (varen, fietsen, wandelen)	66%	68%	74%

Verantwoording effectindicatoren
Op basis van panelonderzoek door NBTC-NIPO Research onder circa 1.000 Zuid-Hollandse inwoners, zijn de meetwaarden bepaald voor de indicatoren 1.3.a en 1.3.b.
De meetwaarde voor de tevredenheid met de routenetwerken is een stuk positiever dan het streven. Dit doet zich voor bij alle modaliteiten (wandelen, fietsen en varen).

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Om de groenbeleving verder te vergroten, zijn in het afgelopen jaar nieuwe en kwaliteitsverbetering van bestaande groengebieden en recreatieve netwerken gerealiseerd. Voorbeeld hiervan is de inrichting van ruim 200 ha groengebied in de Nieuwe Dordtsche Biesbosch en de afronding van kwaliteitsimpulsen in bestaande groengebieden. Ook is het provinciaal wandelroutenetwerk uitgebreid met circa 1.000 km in onder andere de Hoeksche Waard. Op Goeree-Overflakkee en in de Hoeksche Waard zijn verder twee toeristische overstapplaatsen gerealiseerd.

Samen met de gebiedspartners is de provincie in 2017 aan de slag gegaan met het realiseren van de ambities voor de twee Zuid-Hollandse nationale parken Hollandse Duinen en NL.Delta Biesbosch-Haringvliet.

De provincie is gezamenlijk met regionale gebiedspartijen gestart met het verwezenlijken van groene ambities voor recreatie, natuur en duurzame landbouw aan 14 landschapstafels. Op basis van de meerjarige gebiedsprogramma's zijn de landschapstafels in 2017 aan de slag gegaan met de uitvoering van diverse projecten voor de realisatie van provinciale groendoelen.
De bestaande programma's en projecten voor groenparticipatie zijn in 2017 gecontinueerd en uitgebreid. Voorbeeld hiervan is het programma 'Groen doet Goed' en projecten op het gebied van groenblauwe schoolpleinen, onderhoud van landschapselementen en 'Gezond natuur wandelen'.

Eind 2017 is verreweg het grootste deel van de 26 provinciale recreatiegebieden overgedragen aan gemeenten en particuliere beheerders. Een zestal overdrachten vond plaats in 2017. Verder vond in 2017 de afwikkeling plaats van de opheffing van het natuur- en recreatieschap Dobbeplas.

Bijdrage Verbonden partijen
Niet van toepassing.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	33.908	4.802	38.710	38.180	530	99%
Baten	955	-362	593	1.535	-942	259%
Subtotaal baten en lasten	**32.953**	**5.164**	**38.117**	**36.645**	**1.472**	
Toevoeging aan reserves	0	1.781	1.781	1.859	-78	104%
Onttrekking aan reserves	13.952	3.829	17.781	15.316	2.465	86%
Subtotaal reserves	**-13.952**	**-2.049**	**-16.000**	**-13.457**	**-2.543**	
Resultaat	**19.002**	**3.115**	**22.117**	**23.188**	**-1.071**	**105%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 1

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,8 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Voor de realisatie en de ontwikkeling van recreatiegebieden door derden is € 0,8 mln minder kosten gemaakt. Daarvan heeft € 0,2 mln betrekking op de ontwikkeling van RodS-gebieden als gevolg van vertraging in de realisatie van de resterende (circa 60 ha) opgave in de Nieuwe Dordtse Biesbosch. De overige € 0,6 mln lagere realisatie wordt veroorzaakt door vrijval van subsidies of wijziging van looptijden en heeft betrekking op de kwaliteitsverbetering van recreatiegebieden.
€ 0,9 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Voor de realisatie van de recreatieve routenetwerken is € 0,9 mln minder kosten gemaakt. Deze zijn vrijwel geheel veroorzaakt door vrijvallende subsidies en verschuivingen van looptijden van subsidies.
€ 1,4 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Voor het beheer van provinciale eigendommen met een recreatiefunctie is € 1,4 mln minder uitgegeven. Daarvan heeft € 0,5 mln betrekking op beheer en onderhoud van provinciale recreatiegebieden (PRG) waaronder de recent ingerichte recreatiegebieden Balij-Bieslandse Bos en Bentwoud. De lagere realisatie wordt vrijwel geheel verklaard door vrijvallende subsidies. De overige € 0,9 mln heeft betrekking op de afkoop van beheer bij de overdracht van provinciale recreatiegebieden. De kosten voor de afkoopsommen vallen lager uit dan begroot omdat verschillende provinciale recreatiegebieden onder het NNN vallen en daarmee in aanmerking komen voor SNL-subsidie.
€ 0,1 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Voor diverse deelproducten en deelprojecten zijn kleine afwijkingen opgetreden; de lasten hiervan zijn per saldo € 0,1 mln hoger dan begroot.
€ 0,1 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Apparaatslasten; zie paragraaf Bedrijfsvoering.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
€ 2,4 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van de planning. Er heeft een afwaardering plaatsgevonden van provinciale recreatiegebieden die in de afgelopen jaar(en) zijn overgedragen. Deze afwaardering was niet begroot en wordt voor € 2,3 mln gedekt uit de positieve resultaten behaald binnen het gesloten systeem van Groen en voor € 0,1 mln uit een bijdrage uit de reserve Groene Ambities.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 0,9 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Vrijval van de voorziening Bentwoud heeft geleid tot een baat van € 0,8 mln. Met betrekking tot diverse deelproducten en deelprojecten zijn kleine afwijkingen opgetreden; de baten hiervan zijn per saldo € 0,1 mln hoger dan begroot.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
€ 0,1 (b)	*Doel 1-3 Recreatie en groenbeleving* Er is, als gevolg van een verkoop van gronden, € 0,1 mln gestort in de reserve Decentralisatieakkoord natuur.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 1,2 (n)	*Doel 1-3 Recreatie en groenbeleving* Door lagere uitgaven voor de realisatie en de ontwikkeling van recreatiegebieden wordt voor € 0,7 mln minder onttrokken aan de reserve Decentralisatieakkoord Natuur en voor € 0,7 mln minder onttrokken aan de reserve Groene Ambities. Anderzijds wordt voor € 0,2 mln meer onttrokken aan de reserve Vlietland als gevolg van de hogere lasten.
€1,3 (n)	*Doel 1-3 Recreatie en groenbeleving* Door € 1,3 mln lagere uitgaven voor het beheer van provinciale eigendommen met een recreatiefunctie wordt voor € 0,4 mln minder onttrokken aan de reserve Decentralisatieakkoord Natuur en voor € 0,9 mln minder onttrokken aan de reserve Groene Ambities.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Groene ambities	0	1.215	1.215	1.215	0
PR 1	Vlietland	0	256	256	256	0
PR 1	Decentralisatieakkoord natuur	0	0	0	88	-88
PR 1	Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	310	310	288	22
PR 1	Reserve Ontwikkelopgave natuur	0	0	0	13	-13
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**1.781**	**1.781**	**1.859**	**-78**
PR 1	Groene ambities	9.401	3.976	13.377	11.856	1.522
PR 1	Vlietland	82	0	82	137	-55
PR 1	Decentralisatieakkoord natuur	4.069	-1.628	2.440	1.369	1.072
PR 1	Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	681	681	681	0
PR 2	Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	0	800	800	800	0
PR OMO	Frictiekosten algemeen	400	0	400	474	-74
Totaal onttrekking aan reserve		**13.952**	**3.829**	**17.781**	**15.316**	**2.465**
Saldo reserves		**-13.952**	**-2.049**	**-16.000**	**-13.457**	**-2.543**

Taak 1.3.1 Realiseren en verbeteren recreatieve groen-en watergebieden

In het kader van het programma ZuidHolland Groen is deze taak komen te vervallen.

Taak 1.3.2 Realiseren en verbeteren recreatieve routestructuren en aansluiting stedelijk gebied

In het kader van het programma ZuidHolland Groen is deze taak komen te vervallen.

Taak 1.3.3 Verbinden en ondersteunen vrijwilligersinzet in het groen inclusief maatschappelijke en groene netwerken

In het kader van het programma ZuidHolland Groen is deze taak komen te vervallen.

Taak 1.3.4 Organiseren uittreden uit de recreatieschappen en afbouw Groenservice Zuid-Holland

In het kader van het programma ZuidHolland Groen is deze taak komen te vervallen.

Taak 1.3.5 Realisatie en ontwikkeling recreatievoorzieningen

De realisatie en de ontwikkeling van nieuwe groenprojecten verloopt sinds 2016 via de landschapstafels. Een landschapstafel is een netwerk van regionale gebiedspartijen, dat samenwerkt op basis van een gebiedsprogramma. De provincie maakt onderdeel uit van dit netwerk. De provincie levert een bijdrage in de vorm van geld, kennis, ideeën en menskracht. Met de gebiedsprogramma's realiseren de partijen de provinciale doelen.

De programma's en projecten die vóór 2016 zijn gestart lopen overigens buiten de landschapstafels om. Dit betreft met name de realisatie van recreatiegebieden 'Recreatie om de Stad' (RodS). De realisatie van de meeste RodS-gebieden wordt uitgevoerd door externe gebiedspartijen, met uitzondering van Balij-Bieslandse Bos en Bentwoud, die door de provincie zelf worden uitgevoerd.

Naast de aanleg en ontwikkeling van groengebieden, realiseert de provincie recreatieve routenetwerken voor wandelen, fietsen en varen, stad-landverbindingen voor fietsers en toeristische overstappunten. Ook het oplossen van knelpunten in bestaande recreatieve routenetwerken voor wandelen, fietsen en varen valt hieronder. Aanvullend is in 2017 een start gemaakt met het in beeld brengen van de ruiterpaden in Zuid-Holland. Voor het versterken van het netwerk van ruiterpadenstructuur, wordt in 2018 een ruiterpadenplan opgesteld.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.3.5.1	Omvang van de provinciale subsidie aan landschapstafels voor projecten in voorbereiding (uitgedrukt in mln euro's en op basis van begrote projectkosten)	N.v.t.	15	12
		1.3.5.2	Omvang van de provinciale subsidie aan landschapstafels voor projecten in uitvoering (uitgedrukt in mln euro's en op basis van begrote projectkosten)	N.v.t.	5	12
		1.3.5.3	Omvang van de provinciale subsidie aan landschapstafels voor projecten die zijn afgerond (uitgedrukt in mln euro's en op basis van begrote projectkosten)	N.v.t.	0	2
		1.3.5.4	Het aandeel (in %) dat de landschapstafels in het afgelopen kalenderjaar hebben besteed aan het provinciale doel recreatie	N.v.t.	70	63
		1.3.5.5	Het aandeel (in %) dat de landschapstafels in het afgelopen kalenderjaar hebben besteed aan het provinciale doel biodiversiteit	N.v.t.	20	27
		1.3.5.6	Het aandeel (in %) dat de landschapstafels in het afgelopen kalenderjaar hebben besteed aan het provinciale doel duurzame landbouw	N.v.t.	10	10
		1.3.5.7	Het aantal resterende knelpunten in recreatieve routes voor varen, fietsen, wandelen die dmv een subsidie op basis van de Uitvoeringsregeling Groen worden opgelost	8 (2015)	4	5
		1.3.5.8	Aantal ha RodS-gebied waarvan de inrichting is afgerond en beheer geregeld. Het betreft RodS-gebieden waarvan per 2013 een realisatieopgave resteert.	1.383 (2014)	2.460	2340

Verantwoording prestatie-indicator(en)
De meetwaarde voor RodS blijft enigszins achter bij de streefwaarde, maar dit is een beperkte afwijking. De daadwerkelijk gerealiseerde ingerichte oppervlakte blijkt pas na volledige uitvoering.
Drie van de vijf resterende knelpunten in de recreatieve routenetwerken worden naar verwachting in de eerste helft van 2018 opgelost.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	21.976	981	22.956	23.677	-720	103%
Baten	800	-494	306	1.389	-1.083	454%
Subtotaal baten en lasten	**21.176**	**1.475**	**22.651**	**22.288**	**363**	
Toevoeging aan reserves	0	802	802	889	-88	111%
Onttrekking aan reserves	13.151	581	13.732	12.508	1.224	91%
Subtotaal reserves	**-13.151**	**221**	**-12.930**	**-11.618**	**-1.312**	
Resultaat	**8.025**	**1.696**	**9.721**	**10.669**	**-949**	**110%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Groene ambities	0	546	546	546	0
PR 1	Vlietland	0	256	256	256	0
PR 1	Decentralisatieakkoord natuur	0	0	0	88	-88
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**802**	**802**	**889**	**-88**
PR 1	Groene ambities	9.000	728	9.728	9.137	591
PR 1	Vlietland	82	0	82	137	-55
PR 1	Decentralisatieakkoord natuur	4.069	-1.628	2.440	1.753	688
PR 1	Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	681	681	681	0
PR 2	Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	0	800	800	800	0
Totaal onttrekking aan reserve		**13.151**	**581**	**13.732**	**12.508**	**1.224**
Saldo reserves		**-13.151**	**221**	**-12.930**	**-11.618**	**-1.312**

Taak 1.3.6 Beheer recreatievoorzieningen

Taak is gericht op het beheren van recreatieve routenetwerken, recreatiegebieden en de toegankelijkheid van natuurgebieden:

- De provincie financiert mee in het beheer van de recreatiegebieden van de Natuur-en recreatieschappen. Voor 2017-2025 heeft de provincie met elk schap afzonderlijk een overeenkomst gesloten waarin vanaf 2022 de provincie een deel van haar middelen voor recreatiebeheer mogelijk zal gaan herbestemmen binnen dit doel.
- Bij de overdracht van de provinciale recreatiegebieden (PRG's) is vaak sprake van een afkoopsom van het beheer.

- Voor de recreatieve routenetwerken draagt de provincie financieel bij in het beheer voor de boerenlandpaden en de landelijke fietsroutes die in Zuid-Holland lopen.
- Verder is, om de toegankelijkheid en beleefbaarheid van natuurgebieden in Zuid-Holland te vergroten, een structureel bedrag van € 0,5 mln per jaar beschikbaar gesteld voor het kosteloos en veilig toegankelijk houden van natuurgebieden in Zuid-Holland.

Voor alle overige recreatiegebieden en routenetwerken voor fietsen, varen, wandelen en paardrijden is het beheer de verantwoordelijkheid van de betreffende route-eigenaar.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.3.6.1	Het aantal provinciale recreatiegebieden (PRG's) waarvan eigendom en/of beheer zijn overgedragen	7 (2015)	20	24

Verantwoording prestatie-indicator(en)

Geen bijzonderheden

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	6.860	3.116	9.976	8.401	1.575	84%
Baten	150	133	283	146	137	52%
Subtotaal baten en lasten	**6.710**	**2.983**	**9.694**	**8.255**	**1.438**	
Toevoeging aan reserves	0	669	669	682	-13	102%
Onttrekking aan reserves	0	3.152	3.152	1.859	1.293	59%
Subtotaal reserves	**0**	**-2.483**	**-2.483**	**-1.177**	**-1.306**	
Resultaat	**6.710**	**500**	**7.210**	**7.078**	**132**	**98%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Groene ambities	0	669	669	669	0
PR 1	Reserve Ontwikkelopgave natuur	0	0	0	13	-13
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**669**	**669**	**682**	**-13**
PR 1	Groene ambities	0	3.152	3.152	2.243	909
PR 1	Decentralisatieakkoord natuur	0	0	0	-384	384
Totaal onttrekking aan reserve		**0**	**3.152**	**3.152**	**1.859**	**1.293**
Saldo reserves		**0**	**-2.483**	**-2.483**	**-1.177**	**-1.306**

Taak 1.3.7 Innovatie in recreatie en groenbeleving

De innovatie in recreatie en groenbeleving is onder andere gericht op het stimuleren van burgers en bedrijven om te participeren in het groen. We werken daarbij in verschillende programma's samen met partners aan de versterking van de band van de inwoners in Zuid-Holland met het groen in de provincie.

Innovatie is ook gericht op kennisbevordering (vergaren en verspreiden) op basis van de meerjarige onderzoeksagenda Toerisme & Recreatie. Vanuit dit programma wordt onderzoek verricht naar bijvoorbeeld bezoek en waardering van natuur- en recreatiegebieden, inkomend toerisme en de naamsbekendheid van regio's (regiomerken). Aanvullend wordt vanuit de landelijke routebureaus, met financiële steun van de provincie Zuid-Holland, onderzoek gedaan naar bijvoorbeeld de economische impact van recreatief fietsen. Voor het recreatief fietsen wordt vanuit het Landelijk Fietsplatform gewerkt aan de omvorming van de bestaande landelijke routes naar zogenaamde 'icoonroutes'.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.3.7.1	Aantal natuur- en recreatieschappen (inclusief het Koepelschap Buitenstedelijk Groen) waarvan de provincie nog deelnemer is	9 (2015)	3	0
		1.3.7.2	Groenservice Zuid-Holland (G.Z-H) is afgebouwd	0% (2015)		100%

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Geen bijzonderheden.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	5.072	706	5.778	6.103	-325	106%
Baten	5	0	5	0	4	10%
Subtotaal baten en lasten	**5.067**	**706**	**5.773**	**6.102**	**-330**	
Toevoeging aan reserves	0	310	310	288	22	93%
Onttrekking aan reserves	801	96	897	949	-52	106%
Subtotaal reserves	**-801**	**214**	**-587**	**-662**	**75**	
Resultaat	**4.266**	**920**	**5.186**	**5.441**	**-255**	**105%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	310	310	288	22
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**310**	**310**	**288**	**22**
PR 1	Groene ambities	401	96	497	475	21
PR OMO	Frictiekosten algemeen	400	0	400	474	-74
Totaal onttrekking aan reserve		**801**	**96**	**897**	**949**	**-52**
Saldo reserves		**-801**	**214**	**-587**	**-662**	**75**

Doel 1-4 Natuur en biodiversiteit

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd op termijn het volgende te bereiken:

- Natuurwaarden in het Natuurnetwerk Nederland (NNN), voorheen de herijkte Ecologische Hoofdstructuur (EHS), blijven voldoen aan de ambitie uit het natuurbeheerplan
- Het Natuurnetwerk in Zuid-Holland is compleet inclusief de ecologische verbindingen
- Instandhoudingsdoelen Natura 2000 zijn behaald met behoud van economische ontwikkelruimte (conform PAS)

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.4.a	Biodiversiteitsgraadmeter: nader in te vullen	100	104	99
		1.4.b	Kwaliteit SNL-beheertypen (flora, fauna, structuur, abiotiek en ruimtelijke condities)	M.i.v. 2019	nulmeting in 2019	
		1.4.c	Kwaliteit habitattypen in Natura 2000 gebied met vastgesteld beheerplan (% met een goede kwaliteit)	27%	27%	23%
		1.4.d	Kwaliteit leefgebied/populatiegrootte vogel- en habitatrichtlijnsoorten in N2000 gebied met vastgesteld beheerplan (% met goede kwaliteit)	49%	35%	36%

Verantwoording effectindicatoren

1 .4.a: Aan de Biodiversiteitsgraadmeter voor Zuid-Holland is in 2017 invulling gegeven met de nieuwe door het CBS berekende Living Planet Index (LPI). Deze index is gebaseerd op ontwikkelingen in aantal en verspreiding van 226 diersoorten waarvoor de trend door de beschikbaarheid van voldoende gegevens zowel voor heel Nederland als voor Zuid-Holland berekend kan worden. De bovengenoemde streefwaarde voor 2017 is echter nog gebaseerd op de oude Biodiversiteitsgraadmeter. De waarden van de nieuwe LPI variëren minder en worden over de laatste 12 jaar beoordeeld als stabiel. De realistische LPI-streefwaarde voor 2017 is dan ook 100, op langere termijn is een lichte stijging van de indicatoren te verwachten. Via de Voorjaarsnota wordt de streefwaarde aangepast.

1.4.b: Deze waarden zijn vanaf 2019 beschikbaar.

De nulmeting voor 1.4 c en 1.4 d is gebaseerd op de situatie in 2012. Er waren in 2012 drie gebieden met een vastgesteld plan, die een omvang hadden van 15.164 ha en 47 soorten bevatten.
Destijds is bij het vaststellen van de streefwaarde als uitgangspunt genomen dat (op het Krammer-Volkerak na) voor 22 Natura 2000 gebieden eind 2017 een Natura 2000 beheerplan zou zijn vastgesteld. Op het moment van de meetwaarde 2017 waren er echter 20 gebieden met een vastgesteld plan. Hierdoor zijn afgelopen jaar t.o.v. de streefwaarde minder ha (45.856 ha i.p.v. 53.643 ha) en soorten (219 i.p.v. 230) meegeteld in de meetwaarde. Op het moment dat de gebieden Meijendel & Berkheide en Kennemerland-Zuid worden toegevoegd, zal naar verwachting voldaan worden aan de streefwaarde.

Veel hectares met een aangewezen habitat vallen in de categorie matig (68% in 2018). In de beheerplannen van de 1e beheerperiode is de doelstelling om de achteruitgang van de habitats te stoppen. In de beheerplannen van de 2e periode wordt ingezet om met name de kwaliteit van de habitats te verbeteren.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

In 2017 / begin 2018 is de businesscase voor het NNN programma geactualiseerd en zijn maatregelen bepaald om de tot nu toe tegenvallende realisatie te versnellen. De versnellingsvoorstellen worden bij het Kaderbesluit Groen in het voorjaar 2018 ter besluitvorming aan PS voorgelegd.
In 2017 is door PS al besloten tot het beschikbaar stellen van aanvullende financiën voor de versnelling van de realisatie van het NNN in de Krimpenerwaard.

In 2017 is minder uitgegeven dan eerder geraamd voor Project Mainport Rotterdam (PMR) door het doorschuiven naar 2018 van kosten met betrekking tot de grondverwerving en een verwachte tegemoetkoming in planschade. Op dit moment wordt er gewerkt aan de oprichting van de gebiedscoöperatie. De onderhandelingen over de grondverwerving lopen in afwachting hiervan wel door, maar grondeigenaren en gebruikers schuiven de keuze met betrekking tot verkopen of doelen realiseren met de gebiedscoöperatie hangende dit proces voor zich uit. De termijn voor het indienen van een verzoek om een tegemoetkoming in planschade op grond van het vigerende bestemmingsplan ‘Buytenland van Rhoon’ liep oorspronkelijk af medio 2017. De gemeente Albrandswaard heeft aangegeven dat zij tot medio 2020 geen beroep zal doen op de wettelijke verjaringstermijn. Gevolg hiervan is dat belanghebbenden tot medio 2020 de tijd hebben om een tegemoetkoming in planschade in te dienen. In het kader van het Buytenland van Rhoon wordt ook gewerkt aan de sanering van de Rhoonse stort, als gevolg van een Raad van State procedure is de uitvoering hiervan vertraagd.

Het merendeel van de activiteiten in het kader van de Integrale Ontwikkeling tussen Delft en Schiedam (IODS) is afgerond. De nog doorlopende activiteiten lopen conform planning. Het budget onvoorzien is in 2017 niet besteed. De reservering voor onvoorziene kosten wordt in afwachting van de oplevering van de ecopassage nog aangehouden en schuift door.

Met betrekking tot de inkomsten uit grondverkopen en pacht is de opbrengst lager dan begroot. Dit wordt met name veroorzaakt, doordat grondverkopen in het kader van kavelruil Den Hoek en Goeree-Overflakkee zijn doorgeschoven naar 2018.

Conform het Natuurbeheerplan kunnen de beheerders beheersubsidie aanvragen. Op deze manier heeft de provincie in 2017 natuurbeheer op 27.616 ha mogelijk gemaakt.

De resultaten (kwaliteit) binnen het natuurnetwerk worden ook gevolgd. Er worden jaarlijks gesprekken met de beheerders gehouden om deze resultaten en de ambities te bespreken. De resultaten (kwaliteit) binnen het natuurnetwerk worden ook gevolgd. Er worden jaarlijks gesprekken met de beheerders gehouden om deze resultaten en de ambities te bespreken. Zoals in de Voorjaarsnota 2016 is aangegeven zijn deze waarden vanaf 2019 beschikbaar.

In 2017 is gestart met de actualisatie van de Beleidsvisie Groen. Daarvoor wordt een visie Rijke GroenBlauwe Leefomgeving uitgewerkt die tevens bouwsteen vormt voor één van de ambities uit het provinciale Omgevingsbeleid: gezonde en aantrekkelijke leefomgeving. Onderdeel van de visie vormt een Uitvoeringsagenda die periodiek wordt geactualiseerd en waarmee uitvoering wordt gegeven aan de visie.

Er is subsidie verleend aan de Faunabeheereenheid Zuid-Holland (FBE). De FBE heeft diverse faunabeheerplannen opgesteld op grond waarvan diverse schadeveroorzakende diersoorten kunnen worden bestreden. Ook heeft de FBE de uitvoering van populatiebeheer en schadebestrijding gecoördineerd.

Bij12-Faunafonds heeft namens de provincie Zuid-Holland tegemoetkomingen verleend aan agrarische ondernemers vanwege schade door in het wild levende dieren. Ook heeft Bij12 namens de provincie subsidie verleend voor de ganzenrustgebieden.

Er is subsidie opengesteld ten behoeve van projecten die bijdragen aan de staat van instandhouding van icoonsoorten.

Bijdrage Verbonden partijen
Niet van toepassing.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	98.656	-42.670	55.986	46.014	9.972	82%
Baten	43.480	-18.830	24.650	20.421	4.228	83%
Subtotaal baten en lasten	**55.177**	**-23.840**	**31.337**	**25.593**	**5.744**	
Toevoeging aan reserves	0	31.933	31.933	33.094	-1.161	104%
Onttrekking aan reserves	12.306	956	13.262	7.976	5.286	60%
Subtotaal reserves	**-12.306**	**30.977**	**18.671**	**25.118**	**-6.447**	
Resultaat	**42.871**	**7.137**	**50.008**	**50.711**	**-703**	**101%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 1

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,5 (v)	Apparaatslaten. Zie paragraaf Bedrijfsvoering.
€ 2,3 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. De budgetten voor Grondtransacties Ontwikkelopgave Natuur zijn met € 2,3 mln onderschreden. De oorzaak is dat er voor € 2,6 mln minder gronden zijn verkocht in het kader van het Grond-voor-Grond programma. Hierdoor is er € 2,6 mln minder ten laste van de reserve Ontwikkelopgave Natuur gebracht en is er € 0,3 mln meer ten gunste van de provinciale middelen gebracht.
€ 4,5 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. De budgetten voor UPG (Uitvoeringsprogramma Groen) in dit doel zijn met € 4,5 mln onderschreden. De budgetten voor de Gouwe Wiericke en de Krimpenerwaard zijn elk met € 0,6 mln onderschreden. De lasten voor de Ontwikkelopgave EHS zijn met € 3,2 mln onderschreden en bestaan uit diverse verschillen waaronder € 0,3 mln voordeel, door afrekening van een subsidie is dit bedrag terug ontvangen. € 2,9 mln Ontwikkelopgave EHS lager door vertragingen NNN. De afwijkingen uit het UPG komen voor € 2,6 mln ten gunste van de financiële ruimte, voor € 0,3 mln ten gunste van reserve Decentralisatieakkoord natuur, € 1,2 mln voor de reserve Ontwikkelopgave natuur en voor € 0,3 mln voor de reserve Groene ambities.
€ 2,4 (v)	In 2017 is minder uitgegeven dan eerder geraamd voor PMR door het doorschuiven naar 2018 van kosten met betrekking tot de grondverwerving en een verwachte tegemoetkoming in planschade.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
€ 1,1 (v)	Het merendeel van de activiteiten in het kader van IODS is afgerond. De nog doorlopende activiteiten lopen conform planning. Het budget onvoorzien is in 2017 niet besteed. De reservering voor onvoorziene kosten wordt in afwachting van de oplevering van de ecopassage nog aangehouden en schuift door. Een terugvordering ter hoogte van circa € 1,1 mln had verwerkt moeten worden in 2016 in plaats van 2017. Dit is wel gecorrigeerd in de uitgaven maar niet in de begroting. Dit voordeel komt ten gunste van de reserve IODS.
€ 0,3 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Er zijn minder lasten dan begroot gemaakt voor ganzenrustgebieden, voordeel hiervan is € 0,2 mln. De kosten voor fauanabeheer beleid zijn € 0,1 mln lager uitgevallen. Het voordeel hiervan komt voor € 0,1 mln ten gunste van het financieel resultaat en voor € 0,2 mln ten gunste van de reserve Groene Ambities.
€ 1,8 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Betreft SNL/SKNL en uitvoeringskosten RVO, meer uitgegeven dan begroot. Voor RVO betreft dit onder andere nagekomen facturen uit voorgaande jaren.
€ 0,5 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. De lasten voor het budget PAS (Programmatische Aanpak Stikstof) en Natura 2000 zijn met € 0,5 mln onderschreden. Hiervoor zijn diverse oorzaken als vertraging en uitloop van werkzaamheden. Dit leidt tot lagere onttrekkingen uit de reserve beheerplannen Natura 2000 PAS van € 1 mln, hogere onttrekking uit de OVP NAtura 2000 PAS van € 0,3 mln en ten laste van het financieel resultaat € 0,2 mln.
€ 0,1 (v)	Overige verschillen.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 2,9 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Als gevolg van minder grondverkopen Grond voor Grond in 2017 zijn de baten lager dan begroot. Dit leidt tot een lagere storting in de reserve Ontwikkelopgave natuur.
€ 0,7 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Er is sprake van grondverkopen in het kader van EHS welke niet begroot waren voor 2017. Dit leidt tot een hogere storting van € 0,7 mln in de reserve Ontwikkelopgave Natuur.
€ 2,8 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Doordat de lasten voor het PMR zijn onderschreden is ook de onttrekking uit de OVP PMR € 2,8 mln lager dan begroot.
€ 0,3 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Door de decentralisatie en de implementatie van de nieuwe wet natuurbescherming is de provincie sinds 1-1-2017 ook bevoegd voor de bescherming van soorten. Voor de hierbij behorende vergunningen zijn leges verschuldigd door de aanvragers. Doordat dit het eerste jaar was is het begrote bedrag voor de leges te hoog gebleken. Het nadeel komt ten laste van het financieel resultaat.
€ 0,4 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Doordat de kosten Natura 2000 PAS lager zijn dan geraamd is de onttrekking uit de OVP Natura 2000 PAS ook lager dan begroot.
€ 0.8 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Meer EU bijdragen SNL/SKNL dan begroot doordat de gesubsidieerde lasten ook hoger waren. Zie ook toelichting bij de lasten. Dit resultaat komt ten gunste van de financiële ruimte.
€ 0,2 (n)	Overige verschillen.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
€ 1.7 (v)	Reserve Groene Ambities, zie voor toelichting omtrent lagere toevoeging van € 1,7 mln ten opzichte van de begroting de toelichting hieronder bij de reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord.
€ 1.7 (n)	Met de najaarsnota is begroot dat de overtollige UPG 40 middelen voor het POP3 programma ter grootte van circa € 2 mln in de reserve gestort gaan worden, zodat de uitnutting van de UPG 40 middelen gevolgd kunnen worden (conform wens van PS). Deze middelen horen gestort te worden in de reserve UPG 40 en niet gestort te worden in de reserve Groene Ambities zoals met de najaarsnota was geraamd. De onderuitputting van € 1,7 mln voor het POP3 programma is gestort in de reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord. Deze storting wordt als beslispunt opgenomen bij deze jaarrekening.
€ 0,3 (v)	Doordat de baten grondverkopen lager waren is er ook minder (opbrengsten grondverkopen minus kosten) gestort in de reserve Ontwikkelopgave Natuur.
€ 1,5 (n)	Een gedeelte van de middelen vanuit het Rijk voor de uitvoering van beheermaatregelen in Natura 2000 gebieden was ondergebracht in de OVP Natura 2000 PAS. Naar aanleiding van de accountantscontrole is besloten de middelen uit deze OVP toe te voegen aan de reserve Beheerplannen Natura 2000 en PAS.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 2,9 (n)	De lasten voor het UPG zijn onderschreden, hierdoor is ook de onttrekking uit de reserve Ontwikkelopgave Natuur € 2,6 mln lager, de onttrekking uit de reserve Decentralisatieakkoord Natuur € 0,1 mln lager en de onttrekking uit de reserve Project Duurzame Ontwikkeling Zuidplaspolder met € 0,1 mln lager.
€ 0,9 (n)	De lasten voor IODS zijn lager uitgevallen dan begroot, hierdoor is de onttrekking uit de reserve IODS ook € 0,9 mln lager dan begroot.
€ 0,2 (n)	Doordat de lasten voor natuurbeheer en natuurbeleid lager zijn uitgevallen is de onttrekking uit de reserve Groene ambities € 0,2 mln lager dan begroot.
€ 1,0 (n)	De lasten voor Natura 2000 PAS zijn lager uitgevallen dan begroot, hierdoor is de onttrekking uit de reserve Beheerplannen Natura 2000 PAS ook € 1 mln lager dan begroot.
€ 0,2 (n)	Doordat de lasten voor Deltanatuur lager zijn dan begroot is de onttrekking uit de reserve Ontwikkelopgave Natuur ook € 0,2 mln lager.
€ 0,3 (n)	Overig verschil.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Groene ambities	0	15.866	15.866	14.184	1.682
PR 1	Beheerplannen Natura 2000 en PAS	0	4.642	4.642	6.128	-1.486
PR 1	Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	0	0	1.682	-1.682
PR 1	Reserve Ontwikkelopgave natuur	0	11.425	11.425	11.100	325
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**31.933**	**31.933**	**33.094**	**-1.161**
PR 1	Groene ambities	6.435	-3.252	3.182	2.724	459
PR 3	Meerjarenplan Bodemsanering	0	125	125	155	-30
PR 1	Beheerplannen Natura 2000 en PAS	1.058	0	1.058	44	1.014
PR 1	Decentralisatieakkoord natuur	0	1.000	1.000	352	648
PR 1	Natuurcompensatie	43	22	65	61	4
PR 1	Reserve Ontwikkelopgave natuur	0	6.208	6.208	3.945	2.263
PR 2	1%-regeling Kunst	13	0	13	0	13
PR 3	Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	0	45	45	0	45
PR 1	IODS	4.757	-3.192	1.566	696	870
Totaal onttrekking aan reserve		**12.306**	**956**	**13.262**	**7.976**	**5.286**
Saldo reserves		**-12.306**	**30.977**	**18.671**	**25.118**	**-6.447**

Taak 1.4.1 Beschikbaar krijgen grond voor en inrichten van de restantopgave van het Natuurwerk Nederland inclusief verbindingen

In het kader van het programma ZuidHolland Groen is deze taak komen te vervallen.

Taak 1.4.2 Organiseren en innoveren natuurbeheer in Natuurnetwerk Nederland

In het kader van het programma ZuidHolland Groen is deze taak komen te vervallen.

Taak 1.4.3 Actualiseren Natura 2000 beheerplannen en naleving overeengekomen afspraken

In het kader van het programma ZuidHolland Groen is deze taak komen te vervallen.

Taak 1.4.4 Faciliteren agrarisch natuur- en landschapsbeheer

In het kader van het programma ZuidHolland Groen is deze taak komen te vervallen.

Taak 1.4.5 Faciliteren verhogen biodiversiteit in 'overig' gebied en behoud beschermde soorten

In het kader van het programma ZuidHolland Groen is deze taak komen te vervallen.

Taak 1.4.6 Biodiversiteit: Realisatie en ontwikkeling

Voor het NNN zijn via aankoop, grondruil of afspraken over particulier natuurbeheer 33 hectare beschikbaar gekomen voor realisatie van de NNN-doelstellingen. Daarnaast is 469 hectare ingericht voor de realisatie van de NNN-doelstellingen. Dit is minder dan vooraf geraamd, dat wordt veroorzaakt doordat een groot inrichtingsproject (dat juridisch en financieel) al is geborgd, niet conform de planning in 2017 is opgeleverd. Daarnaast zijn ecologische verbindingen aangelegd over een lengte van 2,6 kilometer.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.4.6.1	Jaarlijkse groei van het aantal ha grond die voor NNN beschikbaar is ten opzichte van de opgave		246 (32%)	32 (Najaarsnota 22)
		1.4.6.2	Jaarlijkse groei van het aantal ha nieuw ingericht natuurgebied ten opzichte van de opgave		687 (18%)	469
		1.4.6.3	Jaarlijkse groei van het aantal ha nieuw natuurgebied in beheer ten opzichte van de opgave	27.476 (2014)	617 (2%)	183
		1.4.6.4	Jaarlijkse groei van het aantal kilometer nieuwe provinciale ecologische verbindingen ten opzichte van de opgave		12 (14%)	2,6 (Najaarsnota 1)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Ten aanzien van de indicator 1.4.6.1 stond in de najaarsnota vermeld: *"De indicator zal naar verwachting eind 2017 uitkomen op 22 ha en hiermee achterblijven op de streefwaarde. De oorzaak hiervan ligt gelegen in de complexiteit van de gebiedsprocessen waarbij afstemming met en instemming van veel partijen nodig is. Hierdoor vertraagt de verwerving en deelname aan zelfrealisatie".* In werkelijkheid is er 33 in plaats van 22 hectare beschikbaar gekomen door een eerdere afronding van lopende projecten.

Ten aanzien van indicator 1.4.6.2 is er 469 in plaats van 687 ha ingericht. Het verschil wordt verklaard door de vertraging van de feitelijke inrichting van een groot project (Noorderdiepzone op het Eiland van Dordrecht), waarvan de inrichting juridisch en financieel al is geborgd.

Ten aanzien van indicator 1.4.6.3 geeft de meetwaarde voor 2017 een lager getal aan dan verwacht. Dit komt voort uit het feit dat de verwachte toename in areaal dat in beheer is met SNL subsidie achter is gebleven omdat, zoals bij indicator 1.4.7.1 is aangegeven er minder nieuw areaal aan natuurgebied is gerealiseerd dat voor het eerst vanuit de SNL beheersubsidie ontvangt.

Ten aanzien van de indicator 1.4.6.4 stond in de najaarsnota vermeld: *"De indicator zal naar verwachting eind 2017 uitkomen op 1 km en hiermee achterblijven bij de streefwaarde. De oorzaak hiervan is gelegen in de omstandigheid dat weinig van de lopende projecten waarvoor subsidie is verleend, in 2017 tot afronding komen. Bovendien blijft het aantal projecten die derden met subsidie willen uitvoeren, achter bij het provinciale streven".* In werkelijkheid is er 2,6 in plaats van 1 km ecologische verbinding gerealiseerd door een eerdere afronding van lopende projecten.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	67.423	-38.410	29.013	17.823	11.190	61%
Baten	37.220	-16.985	20.235	15.215	5.020	75%
Subtotaal baten en lasten	**30.203**	**-21.425**	**8.778**	**2.608**	**6.171**	
Toevoeging aan reserves	0	21.854	21.854	21.529	325	99%
Onttrekking aan reserves	9.638	-522	9.115	5.165	3.951	57%
Subtotaal reserves	**-9.638**	**22.376**	**12.739**	**16.365**	**-3.626**	
Resultaat	**20.565**	**950**	**21.517**	**18.972**	**2.544**	**88%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Groene ambities	0	10.429	10.429	10.429	0
PR 1	Reserve Ontwikkelopgave natuur	0	11.425	11.425	11.100	325
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**21.854**	**21.854**	**21.529**	**325**
PR 1	Groene ambities	4.825	-4.731	94	-182	276
PR 3	Meerjarenplan Bodemsanering	0	125	125	155	-30
PR 1	Decentralisatieakkoord natuur	0	1.000	1.000	490	510
PR 1	Natuurcompensatie	43	22	65	61	4
PR 1	Reserve Ontwikkelopgave natuur	0	6.208	6.208	3.945	2.263
PR 2	1%-regeling Kunst	13	0	13	0	13
PR 3	Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	0	45	45	0	45
PR 1	IODS	4.757	-3.192	1.566	696	870
Totaal onttrekking aan reserve		**9.638**	**-522**	**9.115**	**5.165**	**3.951**
Saldo reserves		**-9.638**	**22.376**	**12.739**	**16.365**	**-3.626**

Taak 1.4.7 Biodiversiteit: Beheer en onderhoud

Veel natuurwaarden zijn afhankelijk van een bepaalde vorm van beheer, zoals begrazing, maaien of het verwijderen van houtige vegetatie. Het beheer wordt uitgevoerd door diverse terreinbeheerders, particulieren en andere overheden. In een groot deel van het natuurnetwerk kunnen zij aanspraak maken op provinciale beheersubsidie vanuit de Subsidieregeling Natuur- en Landschapsbeheer Zuid-Holland 2016 (SNL).
In 2017 is 27.616 ha aan natuur beheerd middels het verlenen van SNL subsidie. De instandhoudingsdoelen Natura 2000 zijn behaald met behoud van economische ontwikkelruimte, conform het Programma Aanpak Stikstof (PAS).

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.4.7.1	Aantal hectare Natuurnetwerk Nederland in beheer met SNL subsidie	27.416 (2015)	28.239	27.616
		1.4.7.2	Aantal ha (cumulatief) waar herstelmaatregelen zijn uitgevoerd in PAS-gebieden	280 (2014)	599	569
		1.4.7.3	Aantal hectare leefgebied binnen het nieuwe stelsel agrarisch natuur- en landschapsbeheer (open grasland, natte en droge dooradering, open akkerland)	12.825 (2015)	13.110	15.768

Verantwoording prestatie-indicator(en)

Ten aanzien van de indicator 1.4.7.1 blijkt dat de verwachte toename in areaal dat in beheer is met SNL subsidie achter is gebleven. De verklaring hiervoor is dat er minder nieuw areaal aan natuurgebied is gerealiseerd dat voor het eerst vanuit de SNL beheersubsidie ontvangt. Een aanzienlijk deel van de genoemde hectares bij indicator 1.4.6.2 (jaarlijkse groei van het aantal ha nieuw ingericht natuurgebied ten opzichte van de opgave) betreft areaal dat reeds SNL beheersubsidie ontving voor een (tijdelijk) beheertype tot aan het moment dat het ingericht is. Vervolgens zal na inrichting SNL beheersubsidie ontvangen worden voor het definitieve beheertype. Daarom is het areaal van indicator 1.4.6.2 niet terug te zien als netto toename van het areaal in beheer met SNL subsidie.

Bij 1.4.7.2 Bij de uitvoering is vertraging opgelopen in de gebieden Zouwenboezem, Nieuwkoopse Plassen & de Haeck, Kennemerland-Zuid en Uiterwaarden Lek, o.a. vanwege vertraging bij het vergunningstraject. Deze vertraging wordt in 2018 en 2019 ingehaald.

1.4.7.3: Door het verstrekken van deze subsidie is het buiten het NNN mogelijk voor agrariërs om maatregelen ten gunste van de biodiversiteit uit te voeren. Het overgrote deel van het beheer is gericht op weidevogels. Het areaal dat binnen het nieuwe stelsel voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer gesubsidieerd wordt is net als vorig jaar aanzienlijk hoger dan de doelstelling. Het aantal hectaren uit de doelstelling is gebaseerd op de oorspronkelijke subsidieaanvragen van de agrarische collectieven plus uitbreidingsaanvragen daarop. Daarin hebben zij een inschatting gemaakt voor hoeveel hectaren zij beheer met individuele agrariërs kunnen realiseren. Dat de oppervlakte aanzienlijk hoger is uitgevallen komt omdat een agrarisch collectief met individuele agrariërs meer beheer kan afspreken dan dat er gesubsidieerd wordt. Dit leidt dan niet automatisch tot een hogere subsidie. De agrarische collectieven kunnen dit binnen hun financiële mogelijkheden doen. Deze flexibiliteit is een van de verbeteringen van het nieuwe stelsel.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	26.121	-858	25.264	25.876	-613	102%
Baten	3.909	506	4.415	5.206	-791	118%
Subtotaal baten en lasten	**22.213**	**-1.364**	**20.849**	**20.670**	**179**	
Toevoeging aan reserves	0	8.397	8.397	9.883	-1.486	118%
Onttrekking aan reserves	2.044	437	2.481	1.036	1.445	42%
Subtotaal reserves	**-2.044**	**7.960**	**5.916**	**8.847**	**-2.931**	
Resultaat	**20.169**	**6.596**	**26.765**	**29.517**	**-2.753**	**110%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Groene ambities	0	3.755	3.755	3.755	0
PR 1	Beheerplannen Natura 2000 en PAS	0	4.642	4.642	6.128	-1.486
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**8.397**	**8.397**	**9.883**	**-1.486**
PR 1	Groene ambities	986	437	1.423	1.129	293
PR 1	Beheerplannen Natura 2000 en PAS	1.058	0	1.058	44	1.014
PR 1	Decentralisatieakkoord natuur	0	0	0	-138	138
Totaal onttrekking aan reserve		**2.044**	**437**	**2.481**	**1.036**	**1.445**
Saldo reserves		**-2.044**	**7.960**	**5.916**	**8.847**	**-2.931**

Taak 1.4.8 Biodiversiteit: Innovatie en organisatie

Om het natuurbeheer op de lange termijn te kunnen financieren wordt gezocht naar mogelijkheden om hierop te kunnen besparen. Er wordt daarom gewerkt aan het verlagen van de organisatiekosten (niet zijnde de beheerkosten), door te werken met certificering van beheerders vooraf, waardoor minder controle achteraf nodig is, en aan het toepassen van nieuwe verdienmodellen en beheervormen (zoals meerjarige afspraken in plaats van zesjaarlijkse subsidiebeschikkingen).

De provincie zet zich op verschillende andere manieren in voor de biodiversiteit. De provincie heeft hierin meestal een stimulerende en inspirerende rol. De volgende activiteiten worden door de provincie uitgevoerd:

- Stimuleren duurzame landbouw (zie ook doel 1-5).
- Maken plan van aanpak vergroten biodiversiteit in recreatiegebieden.
- Verlenen van subsidies aan landschapstafels middels de Subsidieregeling gebiedsprogramma's groen Zuid-Holland 2016.
- Bijdragen aan Kader Richtlijn Water (zie ook doel 1-2).
- Stimuleren tijdelijke natuur.
- Soortenbeleid (verlenen subsidies voor maatregelen ten behoeve van bepaalde soorten planten en dieren).
- Natuur in de stad is in principe een gemeentelijke taak. Provinciale rol wordt de komende tijd bepaald.

Genoemde onderdelen maken onderdeel uit van de visie Rijke GroenBlauwe Leefomgeving die in ontwikkeling is en in het najaar 2018 door Provinciale Staten wordt vastgesteld. Provinciale Staten hebben een kerndocument Koers Rijke GroenBlauwe Leefomgeving op 31 januari 2018 vastgesteld. De visie neemt integraal de Beleidsvisie Groen over die daarmee bij besluit van PS in het najaar 2018 komt te vervallen. Een deel van het beleid uit de Beleidsvisie Groen zal beleidsarm overgaan naar de visie Rijke GroenBlauwe Leefomgeving respectievelijk het Omgevingsbeleid. Daarnaast bevat de visie Beleidsvernieuwingen.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	4.612	-2.902	1.710	2.336	-626	137%
Baten	2.306	-2.306	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**2.306**	**-596**	**1.710**	**2.336**	**-626**	
Toevoeging aan reserves	0	1.682	1.682	1.682	0	100%
Onttrekking aan reserves	624	1.041	1.665	1.776	-111	107%
Subtotaal reserves	**-624**	**641**	**17**	**-94**	**111**	
Resultaat	**1.682**	**45**	**1.726**	**2.242**	**-516**	**130%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Groene ambities	0	1.682	1.682	0	1.682
PR 1	Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	0	0	1.682	-1.682
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**1.682**	**1.682**	**1.682**	**0**
PR 1	Groene ambities	624	1.041	1.665	1.776	-111
Totaal onttrekking aan reserve		**624**	**1.041**	**1.665**	**1.776**	**-111**
Saldo reserves		**-624**	**641**	**17**	**-94**	**111**

Doel 1-5 Duurzame landbouw

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Verbeteren kwaliteit van de leefomgeving via verduurzaming door
  - sluiten van kringlopen van grondstoffen
  - versterken van regionale voedselketens
  - versterken biodiversiteit bij normale agrarische bedrijfsvoering door nieuwe verdienmodellen
- Versterken van volhoudbare sterke economische sector door:
  - Landbouwsector als sterke economisch cluster op lange termijn in stand houden

Om de sprong naar een sterke, duurzame en toekomstbestendige grondgebonden landbouw te maken, hebben PS op 29 juni 2016 het Ambitiedocument InnovatieAgenda Duurzame Landbouw vastgesteld. Centraal staat een veranderaanpak met proeftuinen. Het is de ambitie om te komen tot een duurzame landbouw- en voedselketen in Zuid-Holland, voor gezond, duurzaam en betaalbaar eten voor iedereen.
Met de gekozen veranderaanpak zijn in 2017 verder duurzame innovaties in de vorm van proeftuinen gestimuleerd en gefaciliteerd. Proeftuinen zijn een zichtbare plek waar de provincie samen met koplopers in de landbouw- en voedselketen innovaties gericht op duurzame landbouw ontwikkelt en uitprobeert. Vooral de combinatie van proeftuinen met het Platform Duurzame Landbouw en met het Kennis- en Ontwikkelprogramma maakt de aanpak sterk.

De gekozen veranderaanpak heeft onder meer het Open Netwerk Voedsel Innovatie Zuid-Holland opgeleverd, met de Zuid-Hollandse Voedselfamilies als zelfstandig transitie- en innovatienetwerk. Het doel van het innovatienetwerk is elkaar te voeden met kennis en inspiratie over de proeftuinen. Dit netwerk speelt een essentiële rol bij de uitvoering van de Innovatieagenda en bestaat uit:

- *Platform Duurzame Landbouw*: circa 30 koplopers uit de landbouw- en voedselketen zijn verenigd in de ‘Zuid-Hollandse Voedselfamilies’;
- *Kennisteam:* voor het Kennis- en Ontwikkelprogramma met Wageningen Economic Research, Hogeschool InHolland, HAS Hogeschool en DRIFT/Erasmus universiteit;
- *Proeftuinen:* in uitvoering of in ontwikkeling door samenwerkende ondernemers uit de landbouw- en voedselketen.

Voor dit geheel is nu een Programmaraad in werking en is de Stichting Zuid-Hollandse Voedselfamilies opgericht..

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.5.a	Barometer Duurzame landbouw (in ontwikkeling)			

Verantwoording effectindicatoren

In 2017 is voor het eerst de effectindicator de Barometer duurzame landbouw ontwikkeld en door PS bij de Voorjaarsnota vastgesteld. De resultaten op de afzonderlijke thema’s reflecteren de duurzaamheidsprestaties van de Zuid-Hollandse agrarische bedrijven in de grondgebonden landbouw. Deze prestaties komen tot stand op basis van ondernemerskeuzes, wet- en regelgeving en algemeen landbouwbeleid van de overheid. De Barometer duurzame landbouw toont de duurzaamheidsprestaties in het jaar 2015 (vlakken) ten opzichte van de referentie (de dikgedrukte lijn). De referentie wordt gevormd door het meerjaarsgemiddelde van de periode 2010-2015. Deze effectindicator is afzonderlijk uitgewerkt voor de melkrundveehouderij en de akkerbouw. Dit zijn in Zuid-

Holland de belangrijkste sectoren binnen de grondgebonden landbouw. De Barometer omvat een groot aantal people-, planet- en profit-thema's (8 voor de akkerbouw en 10 voor de melkrundveehouderij).

Akkerbouw

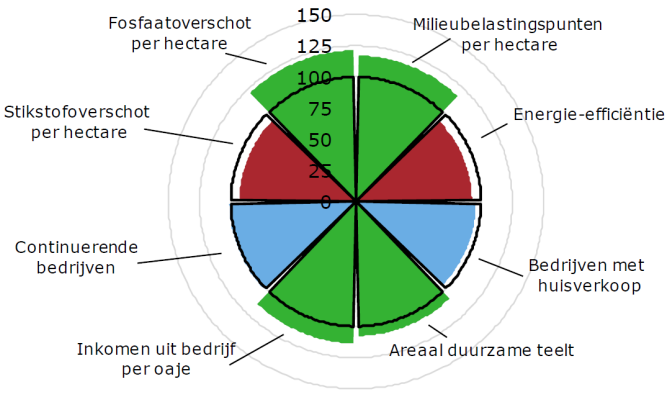

Melkrundveehouderij

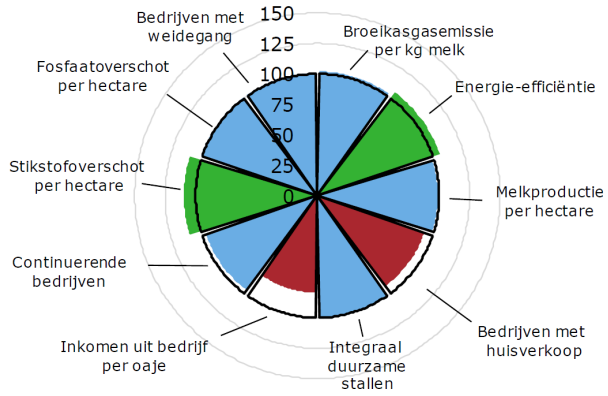

Legenda:

Dikke lijn:	Meerjaarsgemiddelde; 2015=100
Groen:	Betere prestatie dan meerjaarsgemiddelde
Rood:	Mindere prestatie dan meerjaarsgemiddelde
Blauw:	Prestatie rondom meerjaarsgemiddelde

Wat hebben we daarvoor gedaan?

In 2017 hebben zes Voedselfamiliebijeenkomsten plaatsgevonden om te komen tot een Open Netwerk Voedsel Innovatie Zuid-Hollandse Voedselfamilies.

Figuur: Werkwijze Open Netwerk Voedsel Innovatie

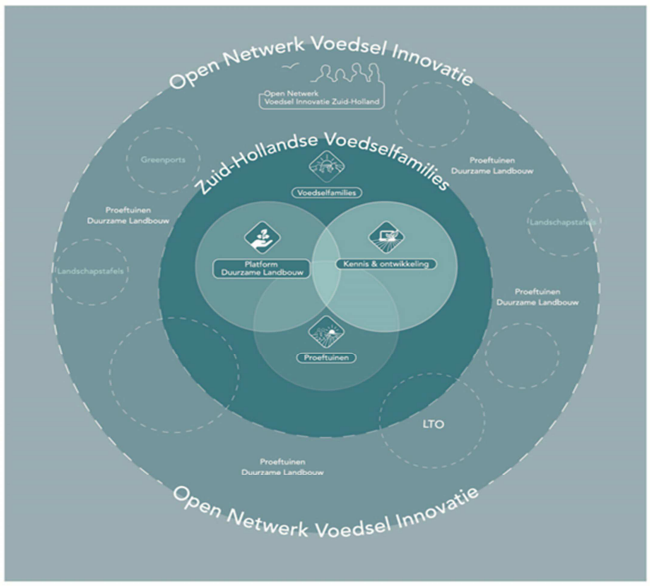

Het Voedselvernieuwersfeest op 11 mei was de belangrijkste bijeenkomst. Dit Voedselvernieuwersfeest is de start geweest van vele initiatieven om te komen tot proeftuinen en tot Proeftuinaanvragen voor POP3-subsidie. Daarbij heeft het Kennisteam zich ook gepresenteerd. Het Kennisteam ondersteunt de proeftuinen en potentiële ideeën met onderzoek en menskracht. Hiermee is in 2017 gestart. Op 12 oktober 2017 was de eerste Ambitiedag 'Samen kennis delen'. In verschillende proeftuinsessies en gesprekken werden de eerste ideeën en mogelijke oplossingsrichtingen gedeeld. Door samenwerking kunnen innovatieve oplossingen worden gecreëerd voor het realiseren van een duurzame landbouw- en voedselketen.

Verder is een subsidie "Stimulering maatschappelijke initiatieven duurzame landbouw" voorbereid en vastgesteld bij de Begroting 2018. En ook is in 2017 gestart met de ondersteuning en samenwerking met het Programma Jong Leren eten. Om deze samenwerking verder te continueren is besloten bij de Begroting 2018 daarvoor een begrotingssubsidie van € 300.000 beschikbaar te stellen voor de jaren 2018-2020 op basis van het gezamenlijke Werkplan 2018-2020.

Bijdrage Verbonden partijen
Niet van toepassing.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	12.274	-5.550	6.725	3.934	2.791	58%
Baten	4.315	-2.577	1.738	660	1.078	38%

Subtotaal baten en lasten	**7.959**	**-2.972**	**4.987**	**3.274**	**1.713**	
Toevoeging aan reserves	0	526	526	183	343	35%
Onttrekking aan reserves	4.364	-2.025	2.339	239	2.101	10%
Subtotaal reserves	**-4.364**	**2.551**	**-1.813**	**-55**	**-1.758**	
Resultaat	**3.595**	**-421**	**3.174**	**3.219**	**-45**	**101%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 1

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 2,5 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Voor de taak 'Opstart programma gericht op kennis, ontwikkeling en innovatieve landbouw' 'wordt voor € 2,5 mln lagere lasten gerealiseerd. Daarvan heeft € 0,6 mln betrekking op lagere subsidieverstrekkingen in het kader van nota Ruimte gelden uit het ILG-tijdperk en € 0,7 mln betreft vrijvallende subsidies of verlenging van looptijden. Daarnaast is er een onderschrijding van € 0,6 mln die wordt veroorzaakt door lagere subsidieverstrekking in het kader van Leader+. Tenslotte is er een onderschrijding op de sanering glastuinbouw als gevolg van een looptijdwijziging van de subsidie.
€ 0,4 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning . Er zijn minder subsidies verstrekt in het kader van agrarische structuurversterking waardoor de lasten € 0,4 mln lager zijn.
€ 0,1 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Apparaatslasten; zie paragraaf Bedrijfsvoering.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 0,8 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning . De lagere baat voor de taken duurzame innovatie, kennisontwikkeling en ondersteuning van projecten is direct gekoppeld aan de lagere EU-bijdrage van € 0,2 mln voor POP3. Daarnaast is er voor € 0,6 mln geen baat (EU-bijdrage) gerealiseerd voor Leader+ omdat er geen kosten zijn gemaakt.
€ 0,3 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning . Er zijn minder baten nodig bij de taak participeren in innoverende samenwerkingsverbanden omdat de betreffende POP3 maatregelen een lager uitputting hebben waardoor ook de EU-bijdrage lager is.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
€ 0,3 (v)	Vanwege € 0,3 mln hogere uitvoeringskosten voor de POP3 wordt € 0,3 mln minder toegevoegd aan de reserve Groene Ambities.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 1,2 (n)	Als gevolg van € 0,5 mln minder subsidieverstrekkingen in het kader van nota Ruimte gelden uit het ILG-tijdperk en € 0,7 mln vrijvallende subsidies / verlenging van looptijden wordt € 1,2 mln minder bijdrage uit de reserve Decentralisatieakkoord natuur onttrokken.
€ 0,1 (v)	Diverse deelproducten en deelprojecten worden (mede) gedekt uit bijdragen uit reserves. Per saldo is er sprake van een overschrijding op deze deelproducten en deelprojecten waardoor voor € 0,2 mln meer uit de reserve Groene ambities wordt onttrokken en bij de reserve Sanering glastuinbouw voor € 0,1 mln minder aan de reserve wordt onttrokken.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
€ 0,7 (n)	Als gevolg van een looptijdwijziging van een subsidie is de benodigde bijdrage uit de subsidie Glassanering niet nodig.
€ 0,4 (n)	Als gevolg van lagere uitgaven voor het faciliteren van aanvragen kavelruil van € 0,4 mln is de bijdrage uit de reserve Groene ambities € 0,4 mln lager.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Groene ambities	0	526	526	183	343
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**526**	**526**	**183**	**343**
PR 1	Groene ambities	3.488	-2.025	1.463	1.266	197
PR 1	Sanering glastuinbouw	67	0	67	-632	698
PR 1	Decentralisatieakkoord natuur	810	0	810	-396	1.206
Totaal onttrekking aan reserve		**4.364**	**-2.025**	**2.339**	**239**	**2.101**
Saldo reserves		**-4.364**	**2.551**	**-1.813**	**-55**	**-1.758**

Taak 1.5.1 Opstarten programma's gericht op kennis, ontwikkeling en innovatie landbouw

Samen met andere partijen zet de provincie programma's op voor duurzame innovatie en kennisontwikkeling. Deze netwerkaanpak biedt de basis voor projecten, verkenningen en de bijbehorende langdurige samenwerking. Door kennisontwikkeling en kennisdeling in proeftuinen gaat de grondgebonden landbouw verduurzamen en economisch sterker worden.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.5.1.1	Het aantal proeftuinen (in voortgangsrapportage wordt dit verder uitgewerkt naar de doelen 1) kringlopen van grondstoffen, 2) regionale voedselketens en 3) biodiversiteit)	0		1) 11 2) 10 en 3) 08
		1.5.1.2	Het aantal deelnemers aan samenwerkingsverbanden die uitvoering geven aan proeftuinen	0		29
		1.5.1.3	De jaarlijkse kosten van proeftuinen inclusief het aandeel POP3-subsidie (in euro's)	0		2.071.699

Verantwoording prestatie-indicator(en)

In 2017 zijn de verschillende activiteiten uit het Uitvoeringsprogramma InnovatieAgenda Duurzame Landbouw uitgevoerd. Belangrijkste activiteit was het Voedselvernieuwersfeest van 11 mei. Dat is voor vele proeftuinen de start geweest. Ook pitches van voedselvernieuwers kregen daar aandacht. Verder zijn hier nieuwe samenwerkingen tussen onze partners gestart (https://www.voedselfamilies.nl/voedselvernieuwersfeest/).

Voor deze taak ging het vooral om het verkrijgen van voldoende nieuwe proeftuinen voor de POP3 maatregelen via de openstellingsbesluiten POP3 voor duurzame innovaties. Het betrof hierbij zowel het afhandelen van de 1e ronde openstellingen van 2016 als van de 2e ronde openstellingen in 2017. Verder zijn er ook openstellingen

geweest voor ‘LEADER’ en ‘Jonge boeren’. Daarnaast loopt het programma nog door van het Stimuleringskader systeeminnovatie grondgebonden landbouw.
In 2017 is de afronding gekomen van de subsidietoekenningen van de POP3 aanvragen van 2016 voor proeftuinen. Alle 15 subsidieaanvragen uit 2016 voor POP3 zijn toegekend voor een bedrag van € 2.071.699. Het totale openstellingsbedrag van 2016 bedroeg € 3.819.000. In 2017 heeft ook de 2e ronde openstellingen van de vier POP3 maatregelen voor duurzame landbouw plaatsgevonden. Het totale bedrag aan openstellingen was € 7.974.138 en aangevraagd is € 7.723.648. De verdere subsidieprocedure vindt plaats in 2018.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	7.595	-3.255	4.340	1.908	2.432	44%
Baten	2.814	-1.468	1.346	557	789	41%
Subtotaal baten en lasten	**4.781**	**-1.788**	**2.994**	**1.351**	**1.643**	
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	
Onttrekking aan reserves	2.927	-1.578	1.350	-189	1.539	-14%
Subtotaal reserves	**-2.927**	**1.578**	**-1.350**	**189**	**-1.539**	
Resultaat	**1.854**	**-210**	**1.644**	**1.541**	**104**	**94%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Groene ambities	2.051	-1.578	473	838	-365
PR 1	Sanering glastuinbouw	67	0	67	-632	698
PR 1	Decentralisatieakkoord natuur	810	0	810	-396	1.206
Totaal onttrekking aan reserve		**2.927**	**-1.578**	**1.350**	**-189**	**1.539**
Saldo reserves		**-2.927**	**1.578**	**-1.350**	**189**	**-1.539**

Taak 1.5.2 Participeren in innoverende samenwerkingsverbanden

Het opzetten en participeren in samenwerkingsverbanden bevordert kennisontwikkeling en -overdracht. Essentieel bij de uitvoering is het opzetten en opbouwen van een innovatienetwerk Duurzame Landbouw. De provincie werkt verder aan een Platform Duurzame Landbouw. Dit is een netwerk van individuen en organisaties met duurzaamheidsambities en met de mogelijkheid ontwikkelingen op gang te brengen of te sturen. De provincie organiseert in dit netwerk samenwerking tussen innovatiepartijen en agrarische ondernemers en ondernemingen. Een ander samenwerkingsverband is dat voor het Kennis- en Ontwikkelprogramma met kennis- en onderwijspartners om kennis te ontwikkelen en te delen uit de proeftuinen.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.5.2.1	Samenwerkingsverband Platforrm Duurzame Landbouw	Ja	Ja	Ja
		1.5.2.2	Samenwerkingsverband Kennis- en Ontwikkelprogramma	Ja	Ja	Ja
		1.5.2.3	Het aantal samenwerkingen met andere netwerkorganisaties	0		2

Verantwoording prestatie-indicator(en)

De gekozen veranderaanpak heeft geresulteerd in het Open Netwerk Voedsel Innovatie Zuid-Holland met de Zuid-Hollandse Voedselfamilies als zelfstandig transitie- en innovatienetwerk en dat zich gepresenteerd heeft op het eerste Voedselvernieuwersfeest (https://www.youtube.com/watch?v=vBmaEYi7Ip4) onder andere met de presentatie van zijn Voortgangsrapportage "Eten maken waar je blij van wordt!". (https://issuu.com/meneerdeleeuw/docs/zuid_hollandse_voedselfamilies_eten). Deze samenwerking bestaat uit drie onderdelen, namelijk het Platform Duurzame Landbouw, het Kennis- en Ontwikkelprogramma en de proeftuinen. Deze samenwerking heet ook wel de Zuid-Hollandse Voedselfamilies. Dit vernieuwingsnetwerk gaat zich nu verzelfstandigen via een formele status van de Stichting Zuid-Hollandse Voedselfamilies en daarvoor is in 2017 de Programmaraad al gestart. De provincie heeft en blijft dit ondersteunen naar een zelfstandig functioneren als netwerkorganisatie voor de komende jaren. Deze netwerken worden gelinkt aan andere samenwerkingsverbanden zoals de Participatietafel Voedseltransitie van RVO en de Transitiecoalitie Voedsel. Ook met andere organisaties wordt samengewerkt zoals Greenport WO, MVO/de Groene Zaak en LTO.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	3.679	-1.894	1.785	1.826	-41	102%
Baten	1.501	-1.110	392	103	289	26%
Subtotaal baten en lasten	**2.178**	**-785**	**1.393**	**1.723**	**-330**	
Toevoeging aan reserves	0	343	343	0	343	0%
Onttrekking aan reserves	837	-447	390	222	168	57%
Subtotaal reserves	**-837**	**790**	**-47**	**-222**	**175**	
Resultaat	**1.341**	**5**	**1.346**	**1.501**	**-155**	**112%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Groene ambities	0	343	343	0	343
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**343**	**343**	**0**	**343**
PR 1	Groene ambities	837	-447	390	222	168
Totaal onttrekking aan reserve		**837**	**-447**	**390**	**222**	**168**
Saldo reserves		**-837**	**790**	**-47**	**-222**	**175**

Taak 1.5.3 Faciliteren aanvragen kavelruil

De provincie subsidieert kavelruilprojecten in de grondgebonden landbouw. Door middel van kavelruil wordt de agrarische structuur verbeterd, wat bijdraagt aan de efficiëntie van de bedrijfsvoering en daarmee aan continuering van de agrarische sector. Ook kan kavelruil de voorwaarden voor weidegang verbeteren. Waar mogelijk worden in een kavelruil ook andere provinciale doelen dan agrarische structuurversterking gerealiseerd.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.5.3.1	Jaarlijks aantal agrarische bedrijven met verbeterde kavelstructuur door middel van Uitvoeringsregeling Groen	47	47	44

Verantwoording prestatie-indicator(en)

In 2017 is verder gegaan met de stimulering en ondersteuning van de kavelruil, wat heeft geresulteerd in 44 deelnemende agrarische bedrijven. Dit betreft zowel kavelruil in gebiedsprocessen zoals in Goeree-Overflakkee en Krimpenerwaard als afzonderlijke projecten kavelruil.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	1.000	-400	600	200	400	33%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**1.000**	**-400**	**600**	**200**	**400**	
Toevoeging aan reserves	0	183	183	183	0	100%
Onttrekking aan reserves	600	0	600	206	394	34%
Subtotaal reserves	**-600**	**183**	**-417**	**-22**	**-394**	
Resultaat	**400**	**-217**	**183**	**177**	**6**	**97%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Groene ambities	0	183	183	183	0
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**183**	**183**	**183**	**0**
PR 1	Groene ambities	600	0	600	206	394
Totaal onttrekking aan reserve		**600**	**0**	**600**	**206**	**394**
Saldo reserves		**-600**	**183**	**-417**	**-22**	**-394**

Doel 1-6 Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu

Wat hebben we bereikt?

Het milieubeleid richt zich op een gezonde en veilige leefomgeving. Dat betekent dat de provincie wil bereiken dat mensen minder blootgesteld worden aan:

- Verontreinigde lucht
- Te hoge geluidbelasting
- Risico's vanwege risicovolle activiteiten of transport van gevaarlijke stoffen

Binnen dit doel wordt, als onderdeel van de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland, gewerkt aan:

- Impuls 12: Extra impuls om Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving versneld te versterken

De provincie werkt, samen met andere overheden, aan een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu door het verbeteren van de luchtkwaliteit, het verminderen van geluidsbelasting, het beperken van risico's vanwege risicovolle activiteiten of transport van gevaarlijke stoffen en de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving bij risicovolle en complexe bedrijven. Door zorg te dragen voor actuele vergunningen, een hoge toezichtsdichtheid en consequent handhavend optreden door de omgevingsdiensten, worden hinder, emissies en risico's beperkt, doordat bedrijven voldoen aan actuele wet- en regelgeving.

De 8e Voortgangsrapportage Luchtkwaliteit geeft de stand van zaken over de ontwikkeling van de luchtkwaliteit en de maatregelen die de provincie neemt ter verbetering van de luchtkwaliteit. De luchtkwaliteit in Zuid-Holland verbetert gestaag. Volgens de landelijke monitoring voldoet fijnstof al een aantal jaren aan de wettelijke grenswaarde. Voor stikstofdioxide is het doel in 2016 bereikt, op enkele knelpunten in Den Haag en Rotterdam na. De rapportage geeft een overzicht van alle maatregelen die de provincie neemt ter verbetering van de luchtkwaliteit, samen met externe partijen. Tevens wordt in deze rapportage inzicht gegeven in de verhouding van de wettelijke normen versus de WHO-advieswaarden.

Vanaf 1 juli 2017 worden, conform landelijke afspraken, de taken op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving bij risicovolle industriële bedrijven (BRZO-inrichtingen) en de grotere chemiebedrijven (RIE4-inrichtingen) door de DCMR uitgevoerd als de BRZO-omgevingsdienst van Zuid-Holland.

Investeringsimpuls

Binnen dit doel wordt, als onderdeel van de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland, gewerkt aan de extra impuls om Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving versneld te versterken (investering nummer 12). Via deze impuls wordt actief bevorderd dat de uitvoering van de provinciale VTH taken niet alleen verbetert door maatregelen die vallen binnen de bevoegdheden van de provincie, maar ook waar deze betrekking hebben op het stelsel of op de inhoud van wetten en Algemene Maatregelen van Bestuur (AMvB's). Verantwoordelijken in de keten worden daarvoor actief benaderd. Eind 2017 is een voortgangsrapportage aangeboden aan Provinciale Staten.
Voor deze impuls is in 2017 circa € 225.000 besteed aan personele capaciteit (dit is 22,5%). Deze hoge inzet komt door het arbeidsintensieve traject met nauwe betrokkenheid van de omgevingsdiensten en de nadruk op "leren door doen". De impuls is gericht op het versterken van vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH). Dit betekent dat VTH taken, zowel bij de omgevingsdiensten die deze werkzaamheden voor de provincie uitvoeren als bij de provincie zelf, worden versterkt. Veel van de werkzaamheden worden met eigen mensen, interne inhuur en externe inhuur gedaan met het oog op behoud van kennis en een duurzame versterking van deze taken.

In 2017 is instemming van het ministerie verkregen op een pilot met het koepelconcept voor Maasvlakte 2. De aanpak van deze pilot is inmiddels uitgewerkt en wordt met bestuurlijke instemming nu – in samenspel - uitgewerkt door Havenbedrijf, gemeente Rotterdam en provincie.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.6.a	Aantal blootgestelden aan risicovolle activiteiten	653.000	<=nulmeting	579.335
		1.6.b	Aantal blootgestelden aan risicovolle activiteiten dat is verantwoord (als percentage van het totaal aantal blootgestelden)	27%	61%	78%
		1.6.c	Aantal blootgestelden boven de grenswaarde stikstofdioxide (NO2)	81.000	0	890
		1.6.d	Aantal geluidgehinderden langs de provinciale wegen boven de 55 dB	9.800	-15% (8300)	7.873

Verantwoording effectindicatoren

1.6.a: Het totaal aantal blootgestelden is vergeleken met 2016 (587.000) vrijwel gelijk gebleven. De doelstelling was om het aantal blootgestelden aan risicovolle activiteiten niet te laten toenemen boven de nulmeting, dit is behaald.

1.6.b: "Verantwoorde blootstelling" slaat op het verantwoordingsproces dat in geval van externe veiligheidsrisico's in een gebied doorlopen moet worden bij het opstellen en vaststellen van functies in bestemmingsplannen. Als dit proces doorlopen is, worden personen die gebruik maken van de betreffende functies als "verantwoorde blootgesteld" benoemd. Het percentage verantwoord blootgestelden aan risicovolle activiteiten is ruim boven de doelstelling voor 2017.

1.6.c: De gegevens zijn gebaseerd op 2016, de gegevens 2017 zijn pas eind 2018 bekend. In 2016 is in Zuid-Holland het aantal blootgestelden aan stikstofdioxide boven de wettelijke grenswaarden verder gedaald tot 890 blootgestelden. In het begin van het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL) in 2009 was dit aantal nog 81.000. Het streven is nul blootgestelden. Het doel voor deze indicator wordt benaderd, maar is nog net niet bereikt. Deze indicator laat zien dat de luchtkwaliteit verbetert. Er is nog een klein aantal binnenstedelijke wegen met hardnekkige knelpunten.

1.6.d: Elke 5 jaar wordt het aantal geluidgehinderden berekend. In 2017 is een nieuwe Europese geluidbelastingkaart gemaakt, op basis waarvan nieuwe cijfers beschikbaar zijn gekomen. De doelstelling is behaald, er is sprake van een afname van ruim 19%.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Als bovenlokale en (boven)regionale gebiedsautoriteit heeft de provincie in samenwerking met andere overheden en maatschappelijke partners gewerkt aan het verbeteren van de luchtkwaliteit. Enkele voorbeelden:

- Binnen het project Alblasserdam is samen met de gemeente, Omgevingsdiensten en bestuurders gezocht naar geschikte maatregelen die de luchtkwaliteit verbeteren en die ook voldoende draagvlak hebben. Van deze maatregelen is een plan gemaakt dat nu wordt uitgevoerd.

- Binnen het project Citizen science wordt geprobeerd om burgers in staat te stellen met eenvoudige meetsensoren de luchtkwaliteit in hun woonomgeving te meten. Er is veel belangstelling onder de burgers om aan dit project deel te nemen. Zo meten enkele inwoners van Rotterdam op dit moment de luchtkwaliteit.
- De provincie heeft samen met gemeenten een bijeenkomst over houtstook en de gevolgen voor luchtkwaliteit georganiseerd. Houtstook vormt een flinke lokale bron voor luchtkwaliteitsproblemen. Samen met gemeenten zijn probleem en mogelijke oplossingen verkend.
- Er zijn pilots uitgevoerd met elektrische bussen.
- Binnen het Europese project CLINSH (CLean INland SHipping) is aan 25 schepen een contract gegund. Op deze schepen wordt meetapparatuur geïnstalleerd om realtime de emissies te monitoren. Op een deel van de schepen worden emissiereducerende technieken toegepast.

In 2017 zijn de uitgangspunten voor het Actieplan Geluid 2018-2023 opgesteld. Het gaat om:
- Het handhaven van een lage plandrempel; daarmee komen ook knelpunten met een lagere geluidbelasting en met veel omwonenden in aanmerking voor het Actieplan Geluid;
- Alleen stil asfalt leggen bij versleten bestaand asfalt; dat betekent het beschikbare geld zo kostenefficiënt mogelijk inzetten;
- Het prioriteren van nog niet uitgevoerde maatregelen uit het vorige Actieplan Geluid;
- Het rekening houden met ervaren geluidhinder en eerdere geluidklachten.

Voor SWUNG2 (geluidwetgeving onder de Omgevingswet) is een geluidregister opgesteld met alle relevante aspecten van provinciale wegen. Voor een aantal geluidknelpunten zijn afspraken gemaakt over oplossingen (zoals een geluidsscherm langs de N209 en attenderingsmaatregelen langs de N210).

In 2017 is een tussenevaluatie van het lopende uitvoeringsprogramma Externe Veiligheid uitgevoerd. Deze tussenevaluatie is begin 2018 opgeleverd.

In 2017 is de nota Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving (VTH) 2018-2021 vastgesteld. Deze nota bevat de provinciale visie, koers en sturing en de daarbij behorende uitvoeringskaders inzake vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) voor de komende vier jaar. De nota VTH 2018 – 2021 is aangepast aan de vereisten van nieuwe wet- en regelgeving, inzichten uit recente onderzoeksrapporten en de uitvoeringspraktijk. Voorafgaand aan de actualisatie van de Nota VTH heeft een evaluatie plaatsgevonden van de Nota VTH 2014-2017.

Een specifiek onderdeel binnen het programma Impuls VTH is de digitalisering van vergunningen, Vergunningverlening 2.0 (VV2.0). Dit project is door DCMR Milieudienst Rijnmond geïnitieerd. De ambitie is om te komen tot dynamische (altijd actuele) digitale omgevingsvergunningen. In samenwerking met het ministerie van Infrastructuur & Waterstaat, het ministerie van Economische Zaken en Klimaat, de Vereniging van de Nederlandse Chemische Industrie (VNCI) en DCMR Milieudienst Rijnmond worden op dit moment een aantal pilots rondom dit thema uitgewerkt. De eerste pilot, ‘Regelbeheer met betrekking tot de Altijd Actuele Digitale Vergunning’, is in de zomer van 2017 gestart.
In de ontwikkeltrajecten Impuls VTH en (structurele) doorontwikkeling vergunningverlening wordt invulling gegeven aan motie 722 “kwaliteitsimpuls vergunningen".
Binnen de Leerkring Omgevingsvergunning nieuwe stijl zijn de randvoorwaarden besproken die nodig zijn om de 8-wekentermijn voor de vergunningverlening te halen. De consequenties van de Omgevingswet voor het externe veiligheidsbeleid, het milieu-effectrapportage (MER)- instrumentarium, de samenwerking met de Wet verontreiniging oppervlaktewater (WVO)-vergunningverlening zijn behandeld en is een eerste verkenning besproken naar de positie van de Omgevingsdiensten in het nieuwe stelsel.
Daarnaast is in 2017 een start gemaakt met de Leerkring die de veranderingen bespreekt voor Toezicht en Handhaving onder de Omgevingswet.

Bijdrage Verbonden partijen

De vijf omgevingsdiensten in Zuid-Holland (DCMR Milieudienst Rijnmond, Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid, Omgevingsdienst West-Holland, Omgevingsdienst Midden-Holland en Omgevingsdienst Haaglanden) hebben in 2017 namens GS het beleid op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving uitgevoerd binnen de wettelijke kaders en de kaders die de provincie opstelt. Zie ook taak 1.6.5 Opdrachtverlening voor toepassen Nota Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	59.539	-1.036	58.503	52.089	6.414	89%
Baten	10.170	-5.468	4.702	4.218	483	90%
Subtotaal baten en lasten	**49.369**	**4.433**	**53.802**	**47.871**	**5.930**	
Toevoeging aan reserves	0	10.964	10.964	10.964	0	100%
Onttrekking aan reserves	5.612	6.489	12.101	7.500	4.601	62%
Subtotaal reserves	**-5.612**	**4.475**	**-1.137**	**3.464**	**-4.601**	
Resultaat	**43.756**	**8.908**	**52.664**	**51.335**	**1.329**	**97%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 1

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 3,4 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van de planning. De provincie voert voor de Impuls omgevingsveiligheid (IOV) een secretariaatsrol uit. Vertraging in de vernieuwing van de gemeenschappelijke inspectieruimte veroorzaakt een afwijking van € 2,5 mln. Deze besteding hiervan vindt plaats in 2018. Daarnaast kunnen door de vertraging van de invoering van de omgevingswet bepaalde activiteiten nog niet worden uitgevoerd (€ 0,5 mln.). Tevens sluist de provincie IOV middelen door naar decentrale overheden. De achterblijvende besteding van decentrale overheden veroorzaakt een afwijking van € 0,4 mln.
€ 2,0 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. NSL Luchtkwaliteit. De opgelopen vertraging van het project "Coolport Westland" leidt tot afwijking van € 0,9 mln. Voor de subsidieregeling NSL is door de partners bijna het volledig verleende subsidiebedrag luchtkwaliteit NSL van € 134 mln uitgegeven. Door de subsidieafrekeningen ontvangt de provincie € 0,6 mln meer dan begroot. Tot slot is het gesprek met ministerie van I&W over de invulling van het Nationaal Actieplan Lucht later opgestart, wat heeft geresulteerd in een lagere inzet van middelen (€ 0,5 mln) in 2017.
€ 0,5 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Voor beleidsondersteuning Natuur & Milieu starten de activiteiten pas in 2018,omdat de betrokken maatschappelijke partijen pas in het najaar offertes hebben ingediend (€ 0,2 mln). Bij het project CLINSH is er vertraging ontstaan bij de aanbesteding van een tender waardoor uitgaven in 2018 zullen plaatsvinden in plaats van 2017 (€ 0,2 mln). De kosten met betrekking tot de risicokaart zijn lager uitgevallen (€ 0,1 mln).
€ 0,5 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget VTH: Het effectueren van opgelegde dwangsommen leidt tot een voordelig resultaat ten opzichte van de begroting (€ 0,2 mln). Daarnaast vallen de gezamenlijke lasten voor de omgevingsdiensten lager uit (€ 0,3 mln).

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 0,7 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Het aantal (bouw)aanvragen WABO-Briks is ondanks de aantrekkende economie achtergebleven bij de verwachting, waardoor de baten lager uitvallen ten opzichte van de geraamde WABO-Briks inkomsten.
€ 0,1 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Voor de subsidieregeling NSL is door de partners bijna het volledig verleende subsidiebedrag luchtkwaliteit NSL van € 134 mln uitgegeven. Door deze subsidieafrekeningen ontvangt de provincie € 0,1 mln meer dan begroot.
€ 0,3 (v)	Dit betreft de som van een aantal kleine posten, waaronder detacheringsopbrengsten en de afrekening van de subsidie Bodemsanering bedrijfsterreinen (BSB).

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 3,4 (n)	Betreft afwijking reserve Impuls Omgevingsveiligheid. Zie toelichting bij afwijking lasten.
€ 1,2 (n)	Betreft afwijking reserve NSL Luchtkwaliteit. Zie toelichting bij afwijking lasten, echter betreft dit de afwijking op het deel van de reserve.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Milieuaspecten omgevingbeleid	0	1.000	1.000	1.000	0
PR 1	Omgevingsveiligheid	0	9.964	9.964	9.964	0
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**10.964**	**10.964**	**10.964**	**0**
PR 1	Luchtkwaliteit (NSL)	2.363	-825	1.538	264	1.274
PR 1	Milieuaspecten omgevingbeleid	470	150	620	664	-44
PR 1	Omgevingsveiligheid	2.780	7.164	9.944	6.573	3.371
Totaal onttrekking aan reserve		**5.612**	**6.489**	**12.101**	**7.500**	**4.601**
Saldo reserves		**-5.612**	**4.475**	**-1.137**	**3.464**	**-4.601**

Taak 1.6.1 Kaders stellen en de provincie vertegenwoordigen ten behoeve van alle milieuaspecten

De Visie Ruimte en Mobiliteit (VRM), de Beleidsvisie Duurzaamheid en Milieu 2013-2017 (BvDM) en de Provinciale Nota Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving (VTH) 2014-2017 vormden de beleidskaders waarbinnen de milieutaken zijn uitgevoerd.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	1.900	466	2.366	1.964	402	83%
Baten	0	0	0	94	-94	
Subtotaal baten en lasten	**1.900**	**466**	**2.366**	**1.870**	**496**	
Toevoeging aan reserves	0	1.000	1.000	1.000	0	100%
Onttrekking aan reserves	0	500	500	563	-63	113%
Subtotaal reserves	**0**	**500**	**500**	**437**	**63**	
Resultaat	**1.900**	**965**	**2.866**	**2.307**	**559**	**80%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Milieuaspecten omgevingbeleid	0	1.000	1.000	1.000	0
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**1.000**	**1.000**	**1.000**	**0**
PR 1	Milieuaspecten omgevingbeleid	0	500	500	563	-63
Totaal onttrekking aan reserve		**0**	**500**	**500**	**563**	**-63**
Saldo reserves		**0**	**500**	**500**	**437**	**63**

Taak 1.6.2 Uitvoeren van maatregelen voor beheersbaar houden, saneren en voorkomen van externe veiligheidsknelpunten

Het provinciaal externe veiligheid beleid is gericht op de bescherming van mensen in de omgeving van de productie, de opslag, het gebruik en het transport van gevaarlijke stoffen en het beheersen van de risico's voor omwonenden van vliegvelden. Hiervoor gelden landelijke en provinciale normen. Het gaat om overschrijding van grenswaarden voor het plaatsgebonden risico en overschrijdingen van de oriënterende waarde voor het groepsrisico. De grenswaarde voor het plaatsgebonden risico heeft in vrijwel alle gevallen een wettelijke status, waaraan saneringstrajecten verbonden zijn.
Het groepsrisico, waaraan de oriënterende waarde verbonden is, beschrijft de blootgestelden aan risico's ten gevolge van de productie, opslag, transport of het gebruik van gevaarlijke stoffen.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.6.2.1	Aantal EV-knelpunten (=som bestaand - opgelost + nieuw)	33	23	24

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Het aantal knelpunten in 2017 is als volgt tot stand gekomen: het totaal van 28 knelpunten (realisatie in 2016) + 1 (opnieuw opgenomen) + 15 (nieuw of nieuw geteld) – 20 (opgelost) = **24** knelpunten. Bijvoorbeeld 3 van de nieuwe knelpunten betreffen een omleiding voor LPG bevoorrading vanwege vernieuwing Binckhorst. Van de 44 bekende knelpunten zijn er 20 in totaal in 2017 opgelost. Daarmee is het doel van het oplossen van (netto) 5 knelpunten per jaar behaald.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	3.665	7.890	11.555	8.148	3.407	71%
Baten	0	0	0	134	-134	
Subtotaal baten en lasten	**3.665**	**7.890**	**11.555**	**8.014**	**3.541**	
Toevoeging aan reserves	0	9.964	9.964	9.964	0	100%
Onttrekking aan reserves	2.780	7.164	9.944	6.573	3.371	66%
Subtotaal reserves	**-2.780**	**2.800**	**20**	**3.391**	**-3.371**	
Resultaat	**885**	**10.690**	**11.576**	**11.406**	**170**	**99%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Omgevingsveiligheid	0	9.964	9.964	9.964	0
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**9.964**	**9.964**	**9.964**	**0**
PR 1	Omgevingsveiligheid	2.780	7.164	9.944	6.573	3.371
Totaal onttrekking aan reserve		**2.780**	**7.164**	**9.944**	**6.573**	**3.371**
Saldo reserves		**-2.780**	**2.800**	**20**	**3.391**	**-3.371**

Taak 1.6.3 Uitvoeren van maatregelen voor beheersbaar houden, saneren en voorkomen van knelpunten in de luchtkwaliteit

Een goede luchtkwaliteit draagt bij aan een gezonder leefmilieu. Om dit te bereiken heeft de provincie samen met het Rijk, gemeenten, regio's en provincies deelgenomen in het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL). De samenwerking tussen de overheden in het NSL is verlengd tot het inwerking treden van de Omgevingswet. Wel is het NSL eind 2016 financieel afgesloten.
Om zowel economie als milieu te verbeteren, zet de provincie in op slimmer, schoner, sterker transport. Zo is in 2016 het meerjarige programma Goederenvervoer over Water opgezet, dat zich richt op de economische, logistieke en milieuprestaties van deze sector. Onderdeel van het programma is het EU-gesubsidieerde project CLean INland SHipping (CLINSH).

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.6.3.1	Aantal knelpunten NO2 en fijnstof langs provinciale wegen	0	0	0
		1.6.3.2	Aantal bijna knelpunten langs wegen in Zuid-Holland (NO2 tussen 38 en 40,5 microgram)	678	400	214 (2016)
		1.6.3.3	Aantal blootgestelden aan bijna-knelpunten langs wegen in Zuid-Holland	5535	PM	12.500

Verantwoording prestatie-indicator(en)
1.6.3.1: Er zijn geen knelpunten NO2 en fijnstof langs provinciale wegen.

1.6.3.2: Er zijn 464 bijna knelpunten opgelost sinds 2016, dit is meer dan de verwachte 278. Met name de grote gemeenten hebben extra inspanningen gedaan om de luchtkwaliteit te verbeteren. Er resteren nu nog 214 bijna knelpunten langs alle wegen in Zuid-Holland (dus op zowel gemeentelijke, provinciale en rijkswegen).

1.6.3.3: Op basis van de gegevens uit 2016 kan berekend worden dat het aantal blootgestelden aan bijna-knelpunten langs alle wegen in Zuid-Holland op 12.500 ligt. Deze personen wonen met name langs binnenstedelijke wegen. Het aantal blootgestelden aan bijna-knelpunten is in 2015 berekend met een andere ondergrens dan in 2016. Om deze berekening in alle provinciale beleidsstukken gelijk te trekken wordt vanaf 2016 gerekend met de ondergrens van 38,0 µg/m3. Daardoor lijkt het aantal toegenomen, het is echter een correctie als gevolg van een andere rekenmethodiek. Het aantal blootgestelden aan bijna-knelpunten langs alle wegen in Zuid-Holland wordt op basis van gegevens 2016 als nieuwe nulmeting gehanteerd gaan worden.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	11.085	-7.865	3.220	1.073	2.147	33%
Baten	6.770	-7.056	-286	-345	60	121%
Subtotaal baten en lasten	**4.315**	**-809**	**3.505**	**1.418**	**2.088**	
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	
Onttrekking aan reserves	2.363	-825	1.538	264	1.274	17%
Subtotaal reserves	**-2.363**	**825**	**-1.538**	**-264**	**-1.274**	
Resultaat	**1.952**	**16**	**1.967**	**1.154**	**813**	**59%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Luchtkwaliteit (NSL)	2.363	-825	1.538	264	1.274
Totaal onttrekking aan reserve		**2.363**	**-825**	**1.538**	**264**	**1.274**
Saldo reserves		**-2.363**	**825**	**-1.538**	**-264**	**-1.274**

Taak 1.6.4 Uitvoeren van maatregelen voor beheersbaar houden, saneren en voorkomen van geluidshinder

Een leefomgeving met minder hinder draagt bij aan een gezonder leefmilieu. Door het aantal knelpunten langs provinciale wegen te verminderen, neemt het aantal blootgestelden aan geluidhinder af. De knelpunten worden aangepakt met geluid-reducerende maatregelen.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.6.4.1	Aantal km uitgevoerde geluidmaatregelen	43 km (2011)	110% (90km)	140% (103km)

Verantwoording prestatie-indicator(en)

In 2017 is er 6,7 kilometer stil asfalt gelegd. Dit houdt in dat per 31 december 2017 er een totale lengte aan stil asfalt is van 103 kilometer op provinciale wegen. Hiermee ligt de realisatie ruim boven de doelstelling. Er is geen toename in geluidsschermen.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	523	-350	173	154	20	89%
Baten	0	0	0	3	-3	
Subtotaal baten en lasten	**523**	**-350**	**173**	**151**	**23**	
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	
Onttrekking aan reserves	470	-350	120	101	19	84%
Subtotaal reserves	**-470**	**350**	**-120**	**-101**	**-19**	
Resultaat	**53**	**0**	**53**	**50**	**3**	**94%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Milieuaspecten omgevingbeleid	470	-350	120	101	19
Totaal onttrekking aan reserve		**470**	**-350**	**120**	**101**	**19**
Saldo reserves		**-470**	**350**	**-120**	**-101**	**-19**

Taak 1.6.5 Opdrachtverlening voor toepassen Nota vergunningverlening, Toezicht en Handhaving

Via vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) op inrichtingen (bedrijven) worden hinder, emissies en risico's beperkt en wordt bijgedragen aan een schone en veilige leefomgeving. De provincie is op grond van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) vergunningverlenend, toezichthoudend en handhavend bevoegd gezag voor circa 350 (het aantal inrichtingen kan variëren) complexe en risicovolle inrichtingen.
De provincie heeft de vijf omgevingsdiensten in Zuid-Holland opdracht gegeven voor de uitvoering van deze VTH taken.
Naast VTH taken bij inrichtingen voeren de vijf omgevingsdiensten ook taken uit op grond van onder meer de Wet Natuurbescherming, Wet bodembescherming, Waterwet, Wet hygiëne en veiligheid badinrichtingen en zwemgelegenheden, Wet luchtvaart, Wet geluidhinder en de Provinciale Milieuverordening.

In 2017 is de lijn doorgezet van in toenemende mate outputgerichte werkafspraken met de omgevingsdiensten, inclusief verantwoording en validatie van de hierbij benodigde ureninzet (kostprijssystematiek). Inzet op

structurele aanscherping van het risicogerichte Wabo-toezicht is een belangrijk aandachtspunt, dat wordt onderbouwd door een outputgerichte benadering. In 2018 zal de doorontwikkeling van VTH verder zijn beslag krijgen.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.6.5.1.a	Percentage op tijd verleende vergunningen voor kortlopende procedures -- DCMR Omgevingsdienst Rijnmond	100%	100%	99%
		1.6.5.1.b	Percentage op tijd verleende vergunningen voor kortlopende procedures -- Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid	97%	100%	100%
		1.6.5.1.c	Percentage op tijd verleende vergunningen voor kortlopende procedures -- omgevingsdienst Midden Holland	90%	100%	100%
		1.6.5.1.d	Percentage op tijd verleende vergunningen voor kortlopende procedures -- omgevingsdienst West Holland	100%	100%	80%
		1.6.5.1.e	Percentage op tijd verleende vergunningen voor kortlopende procedures -- omgevingsdienst Haaglanden	90%	100%	92%
		1.6.5.2.a	Percentage op tijd verleende vergunningen voor langlopende procedures -- DCMR Omgevingsdienst Rijnmond	47%	>85%	38%
		1.6.5.2.b	Percentage op tijd verleende vergunningen voor langlopende procedures -- Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid	87%	>85%	100%
		1.6.5.2.c	Percentage op tijd verleende vergunningen voor langlopende procedures -- Omgevingsdienst Midden Holland	86%	>85%	50%
		1.6.5.2.d	Percentage op tijd verleende vergunningen voor langlopende procedures -- Omgevingsdienst West Holland	33%	>85%	100%
		1.6.5.2.e	Percentage op tijd verleende vergunningen voor langlopende procedures -- Omgevingsdienst Haaglanden	90%	>85%	25%
		1.6.5.3.a	Percentage actuele vergunningen tov het totale provinciale bedrijvenbestand -- DCMR omgevingsdienst Rijnmond	99%	100%	99,5%
		1.6.5.3.b	Percentage actuele vergunningen tov het totale provinciale bedrijvenbestand -- omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid	100%	100%	97 %
		1.6.5.3.c	Percentage actuele vergunningen tov het totale provinciale bedrijvenbestand -- omgevingsdienst Midden Holland	100%	100%	100%
		1.6.5.3.d	Percentage actuele vergunningen tov het totale provinciale bedrijvenbestand -- omgevingsdienst West Holland	100%	100%	100%

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		1.6.5.3.e	Percentage actuele vergunningen tov het totale provinciale bedrijvenbestand -- omgevingsdienst Haaglanden	100%	100%	100%
		1.6.5.4.a	Percentage controledichtheid -- DCMR omgevingsdienst Rijnmond	100%	100%	100%
		1.6.5.4.b	Percentage controledichtheid -- omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid	100%	100%	100%
		1.6.5.4.c	Percentage controledichtheid -- omgevingsdienst Midden Holland	100%	100%	100%
		1.6.5.4.d	Percentage controledichtheid -- omgevingsdienst West Holland	100%	100%	100%
		1.6.5.4.e	Percentage controledichtheid -- omgevingsdienst Haaglanden	100%	100%	100%
		1.6.5.5.a	Percentage naleving DCMR omgevingsdienst Rijnmond	42%	>90%	47%
		1.6.5.5.b	Percentage naleving -- omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid	54% (grijs), 96% (groen)	>90%	57%
		1.6.5.5.c	Percentage naleving omgevingsdienst Midden Holland	54% (grijs), 58% (blauw)	>90%	29% (grijs) 56% (blauw)
		1.6.5.5.d	Percentage naleving omgevingsdienst West Holland	48%	>90%	46%
		1.6.5.5.e	Percentage naleving omgevingsdienst Haaglanden	43%	>90%	67%

Verantwoording prestatie-indicator(en)
De indicator op tijd verleende omgevingsvergunningen (wabo) voor kortlopende procedures laat een vergelijkbaar beeld zien met voorgaande jaren. Bij de vergunningen die buiten de termijn van rechtswege zijn verleend, zijn geen nadelige consequenties opgetreden.

De indicator op tijd verleende omgevingsvergunningen (wabo) voor langlopende procedures geeft een wisselend beeld, waarbij bij drie van de vijf diensten achtergebleven wordt ten opzichte van de doelstelling. Vanuit de DCMR wordt aangegeven dat de beschikkingen PGS 29 te laat waren vanwege discussies over de interpretatie van het beleid van de nieuwe PGS 29 richtlijn. Daarnaast zorgde de overdracht van de BRZO-bedrijven van OZHZ voor vertraging in lopende vergunningsprocedures.
Bij ODMH zijn er twee besluiten genomen waarvan er een buiten de wettelijke termijn is genomen door het verleende uitstel voor aanvullende vraag. Bij ODH zijn 3 van de 4 besluiten buiten de termijn genomen.
ODH geeft aan dat het lage aantal “tijdige” besluiten vooral het gevolg is van de specifieke afspraken die met bedrijven worden gemaakt over het verloop en de planning van deze vergunningen. Het betreft meestal te actualiseren vergunningen waarvoor de aspecten zorgvuldigheid en draagvlak van groter belang zijn dan het aspect strikte tijdigheid, zeker omdat een afgewogen later besluit geen negatief rechtsgevolg heeft.

De omgevingsdiensten verlenen ook vergunningen op het terrein van vuurwerk en bodem. De indicatoren (zowel voor kortlopende als langlopende procedures) hiervoor zijn beschikbaar via de Staat van Zuid-Holland.

Uit de indicator actuele vergunningen blijkt dat bij 3 omgevingsdiensten alle vergunningen actueel zijn met betrekking tot de vigerende wet- en regelgeving. De DCMR heeft een vergunning net niet in 2017 kunnen actualiseren. Inmiddels is de ontwerpbeschikking gepubliceerd. OZHZ geeft aan dat met name de RO-component bepalend is geweest bij de termijnoverschrijding.

Uit de indicator controledichtheid blijkt dat alle provinciale inrichtingen in 2017 een preventieve Wabo-controle hebben gehad.

De indicator Naleving geeft evenals vorig jaar de initiële naleving door bedrijven weer en heeft het karakter van een effectindicator. Het geeft het percentage bedrijven weer waar bij de preventieve Wabo-controle (regulier wabo toezicht) geen overtreding wordt geconstateerd. Hierbij wordt geen onderscheid gemaakt in de zwaarte van de overtreding. De geconstateerde overtredingen zijn conform Nota VTH gehandhaafd, tot de overtreding ongedaan is gemaakt.
Over de naleving bij BRZO-controles is in de Rapportage Brzo-inspecties 2016 provincie Zuid-Holland (brief aan Provinciale Staten d.d. 6 juli 2017) gerapporteerd.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	42.366	-1.177	41.189	40.751	438	99%
Baten	3.400	1.587	4.987	4.333	654	87%
Subtotaal baten en lasten	**38.966**	**-2.764**	**36.202**	**36.418**	**-216**	
Resultaat	**38.966**	**-2.763**	**36.202**	**36.418**	**-216**	**101%**

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Programma 2 Bereikbaar en Verbonden

Inleiding

Best bereikbare provincie

Zuid-Holland is een internationaal transportknooppunt. Onze welvaart danken we grotendeels aan goederenstromen vanuit de haven en industrie en producten vanuit de land- en tuinbouw die de provincie in en uit gaan. We zien ook veel dagelijkse verplaatsingen tussen woon- werklocaties. Zuid-Holland is de meest verstedelijkte provincie, waarin twee van Nederlands grootste steden liggen, een reeks oud-Hollandse steden en talrijke kleinere gemeenten.

Economische groei zorgt voor toenemende druk op de infrastructuur, door meer goederenverkeer en meer woon-werk verplaatsingen. Zuid-Holland ontleent zijn kracht aan het meerkernige stedelijk netwerk waarin elke stad een economisch profiel heeft. Uit internationale onderzoeken blijkt dat het potentieel sterker benut kan worden door de steden en economische clusters met hun afzonderlijke kwaliteiten beter te verbinden. Voor de concurrentiepositie is niet alleen een goede bereikbaarheid via (vaar- en spoor)wegen van belang, maar ook steeds meer via de digitale infrastructuur.

Het is onze ambitie dat Zuid-Holland de best bereikbare provincie van Nederland is; optimaal verbonden met regionale, landelijke en internationale centra. Er liggen grote kansen in verbinding van de mobiliteitsopgaven met de verstedelijkingsaanpak, economische transitie en energievernieuwing. Wij willen de mobiliteitssector schoner maken en verduurzamen, om de nationale doelstellingen voor klimaat en luchtkwaliteit te halen. Wij zetten daarom onder meer in op versterking van openbaar vervoer en gebruik van de fiets in de mobiliteitsketen van reizigers. Daarnaast moet vervoer over water een volwaardig alternatief zijn voor vervoer over de weg. De demografische opbouw van de samenleving verandert, wat leidt tot een verschuiving in het OV-gebruik. Hierdoor staat de traditionele invulling van het aanbod van openbaar vervoer in de landelijke gebieden onder druk. In deze landelijke gebieden blijft wel de noodzaak bestaan voor passend openbaar vervoer voor mensen die hiervan afhankelijk zijn.
We willen innovatie in het openbaar vervoer stimuleren door in de concessieverlening de creativiteit van aanbieders de ruimte te geven.

Exploitatie

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	275.063	-21.467	253.596	293.039	-39.443	116%
Baten	11.648	-1.244	10.404	7.417	2.988	71%
Subtotaal baten en lasten	**263.415**	**-20.223**	**243.192**	**285.623**	**-42.431**	
Toevoeging aan reserves	136.075	18.474	154.550	154.550	0	100%
Onttrekking aan reserves	119.380	75.924	195.304	245.528	-50.224	126%
Subtotaal reserves	**16.695**	**-57.450**	**-40.755**	**-90.979**	**50.224**	
Resultaat	**280.110**	**-77.673**	**202.437**	**194.644**	**7.793**	**96%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 2

Doel 2-1 Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Kwaliteit bestaande provinciale infrastructuur op orde
- Compleet maken mobiliteitsnetwerk
- Verbeteren Verkeersveiligheid
- Benutten bestaande infrastructuur door:
  - Vraag naar mobiliteit afstemmen op het aanbod van infrastructuur en vervoermiddelen
  - Verbeteren integratie van netwerken
- Mobiliteit systeem versterken en opwaarderen

Binnen dit doel wordt, als onderdeel van de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland, gewerkt aan:

- Impuls 3: Nieuwe impuls voor verduurzaming mobiliteit

In 2017 heeft de provincie Zuid-Holland verder invulling gegeven aan de ambitie Schoner, Slimmer en Sterker Zuid-Holland. Zuid-Holland wil de best bereikbare provincie van Nederland zijn. Om dit te bereiken worden jaarlijks verschillende onderhouds- en nieuwbouwprojecten uit het Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur (PZI) voorbereid en uitgevoerd. In 2017 zijn verschillende projecten afgerond en mijlpalen bereikt op het vlak van (vaar)wegen, fiets en verkeersveiligheid.

In het project Rijnlandroute is een grote stap gezet met de start van aannemerscombinatie Comol5. Het betreft werkzaamheden zoals aan-en afvoer van zand en grond per schip, aanleg van bouwwegen, kappen van bomen, verleggen van kabels en leidingen en aanleg van een ongelijkvloerse kruising Hofvlietweg.
Voor het project Bereikbaarheid Haarlemmermeer-Bollenstreek (Duinpolderweg) is de milieueffectrapportage opgeleverd en hebben Gedeputeerde Staten van Noord- en Zuid-Holland een voorlopig voorkeursalternatief gekozen. Het project kan daarmee door naar de volgende fase (inspraak en advisering) in aanloop naar een definitief voorkeursalternatief.
Daarnaast zijn ook reguliere onderhoudsprojecten aan provinciale wegen uitgevoerd. Daarbij worden vaak tegelijk functionele verbeteringen uitgevoerd om de verkeersveiligheid en doorstroming te verbeteren. Een voorbeeld hiervan is de nieuwe turborotonde Nagelbrug N444 in Voorhout, die in oktober 2017 is geopend. Hiermee is een belangrijke mijlpaal bereikt in het verbeteren van de verkeersdoorstroming en -veiligheid tussen Voorhout, Noordwijk en de A44. Deze aanpak is ook toegepast op Voorne-Putten bij het Baljuwplein (N493). Verder is de voorbereiding voor het groot onderhoud en energiemaatregelen aan de N211 en N470 zo goed als afgerond. De N211 wordt daardoor een CO_2-negatieve weg.
Ook is budget vrijgemaakt voor aanleg van een ongelijkvloerse fietskruising aan de noordzijde van Hazerswoude-Dorp waardoor de verkeersveiligheid zal verbeteren.

Ook op het vlak van fiets is hard gewerkt. Zo zijn 10 fietsprojecten afgerond in 2017. Bijvoorbeeld tussen Den Haag en Delft, Noordwijk en Noordwijkerhout, in het Bentwoud, langs de Rijksstraatweg in Ridderkerk en langs de Hollandse Waterlinie (Diefdijk).
Bijzonder is dat in het kader van Motie 573 "Field Lab Innovatieve Fietspaden" met verschillende partners zoals de Metropoolregio Rotterdam-Den Haag, TNO, TU Delft, ANWB en gemeente Rotterdam de eerste stappen zijn gezet om voor twee trajecten (Rotterdam-Delft-Den Haag en Rotterdam-Gouda) een innovatieve snelfietsroute te realiseren.

Om de bereikbaarheid en veiligheid op de vaarwegen te verbeteren zijn in 2017 mooie mijlpalen bereikt. Zo zijn op verschillende provinciale vaarwegen in het kader van planmatig onderhoud oevers vervangen (Delftse Schie,

Gouwe en Oude Rijn) en is onderhoud uitgevoerd aan de Hefbrug Gouwesluis. Bij het planmatig onderhoud zijn waar nodig en waar mogelijk functionele verbeteringen meegenomen.
Het project centrale objectbediening (brugbediening op afstand) als onderdeel van het programma Realiseren vaarwegmanagement is vrijwel afgerond. Alle noodzakelijke bruggen kunnen op afstand worden bediend. De laatste 37 kilometer glasvezel die nodig was voor het op afstand bedienen is aangelegd en ook de noodzakelijke software is doorontwikkeld.
De verduurzaming van de Gouwe krijgt vorm bij de oeververvanging aan de westelijke kant van de Gouwe zoals bij Waddinxveen. In december 2017 is gestart met de vervanging van de huidige oeverconstructie door een constructie die sterker en onderhoudsarm is en langer meegaat. De werkzaamheden lopen door tot in 2019.
Provinciale Staten hebben het uitvoeringsbesluit voor de vervanging van de Steekterbrug bij Alphen aan den Rijn genomen.
Een andere mijlpaal is de ondertekening van de intentieovereenkomst Groene Corridor op 29 juni 2017 met 19 bedrijven, overheden, investeerders en kennisinstellingen. Met deze partijen werkt de provincie samen aan een schoner, duurzaam en betrouwbaar goederenvervoer tussen het Groene Hart en de Rotterdamse haven, waarbij vervoer over water een belangrijke rol speelt.

Tot slot zorgt de provincie daarnaast al jaren voor een krachtige en gezamenlijke aanpak van Dynamisch Verkeersmanagement met andere wegbeheerders in Zuid-Holland. Dit resulteert in slimmere en betere benutting van weg en vaarweg. Op operationeel vlak zijn alle verkeersmanagementsystemen van de wegbeheerders in Zuid-Holland gekoppeld. Ook hebben de provincie en de gemeente Den Haag een gezamenlijk verkeersmanagementsysteem aangeschaft waar in 2017 het grootste deel van de provinciale gemeenten op aangesloten is. In 2018 wordt aan deze regionale samenwerking verder invulling gegeven.
Het systeem biedt nieuwe functionaliteiten om verkeersstromen te sturen, verkeerslichten, wegcamera's en informatieborden te bedienen en de koppeling te maken tussen scheepvaartmanagement en wegverkeersmanagement.

Met de investeringsimpuls "Nieuwe Impuls Verduurzaming Mobiliteit" is het volgende bereikt:

- Versterking en uitbreiding van het concept "weg van de energietransitie". De aanbesteding van de proeftuinen groot onderhoud (N211 en N470) is door middel van een gerichte marktdialoog voorbereid. De gunning van de werkzaamheden voor de N211 heeft in 2017 plaatsgevonden. De impuls maakt het mogelijk om het concept "zon op infra" marktkansen te geven. Samenwerking met de provincie Noord-Holland en TNO is daarmee in versnelling gekomen. In 2017 konden tevens de eerste subsidieaanvragen voor innovatieve projecten van andere wegbeheerders worden gehonoreerd middels de Subsidieregeling Mobiliteit.
- Ontwikkeling van een proeftuin voor de natte infrastructuur ('vaarweg van de energietransitie"). In 2017 is de selectie van een geschikt vaarwegtraject gestart.
- Opschaling van duurzaam openbaar vervoer met waterstofbussen. Met de zekerheid van de extra middelen van de investeringsimpuls is een volgende stap gezet in het Europese project FCH-JU waarbij een opschaling naar 50 bussen voor Nederland in drie regio's (Groningen, Noord-Brabant en Zuid-Holland) is voorzien.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2017	Meetwaarde 2017
		2.1.a	Percentage wegen in goede technische staat op basis van conditiemeting (NEN 2767)	93%	90%	87%
		2.1.b	Percentage vaarwegen in goede technische staat op basis van conditiemeting (NEN 2767)	51,6%	55%	54%
		2.1.c	Percentage beweegbare kunstwerken voldoende beschikbaar voor het wegverkeer	98%	100%	97%
		2.1.d	Percentage beweegbare kunstwerken voldoende beschikbaar voor het vaarwegverkeer	94%	100%	95%
		2.1.e	Gemiddelde snelheid autoverkeer spits op belangrijke regionale trajecten (km per uur)	50,1 km/uur	≥ 2016	50,2
		2.1.f	Gemiddelde snelheid autoverkeer dal op belangrijke regionale trajecten (km per uur)	54,0 km/uur	≥ 2016	53,9
		2.1.g	Aantal dodelijke verkeersslachtoffers Zuid-Holland	64	≤ 2016	54 (2016)
		2.1.h	Aantal dodelijke verkeersslachtoffers in het regiegebied Zuid-Holland	34	≤ 2016	26 (2016)
		2.1.i	Aandeel fietsgebruik bij afstanden tot 15 km	31%	≥ 31%	30% (2016)
		2.1.j	Gebruik provinciale vaarwegen in vaarbewegingen -- Aantal vaarbewegingen (beroepsbinnenvaart) op de Gouwe	8.100	≥ 2016	9129
		2.1.k	Gebruik provinciale vaarwegen in tonnages -- Vervoerde tonnages (x100.000) op de Gouwe	33.000	≥ 2016	36.472

Verantwoording effectindicatoren

2.1.a/b: Een aantal wegenprojecten is in 2017 niet afgerond, zie ook paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen en indicator 2.1.2.1. Hierdoor is de technische staat van deze wegen nog niet op het beoogde niveau en is de doelstelling van 90% niet gerealiseerd. Overeenkomstig de aanbeveling van de Randstedelijke Rekenkamer in haar Vervolgonderzoek Beheer en Onderhoud Wegen en Kunstwerken wordt in de paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen nader inzicht gegeven in de technische staat van het gehele (vaar)wegenareaal.

2.1.c: De Julius Caesarbrug, in eigendom en beheer van de gemeente Leiden, wordt op verzoek van de gemeente Leiden op afstand bediend door de provincie Zuid-Holland. Door een technische storing en de levertijd van vervangende onderdelen is de brug vijf dagen niet beschikbaar geweest voor fietsers. Met de gemeente Leiden

zal een overeenkomst worden gesloten om vanaf 1 januari 2018 tegen vergoeding deze brug door de provincie Zuid-Holland ook te laten beheren en onderhouden.
De Swaenswijkbrug is door een storing aan het hydraulisch systeem ruim 12 uur gedeeltelijk open blijven staan. Daarnaast hebben zich een aantal kleine storingen aan de besturing voorgedaan waardoor deze brug in 2017 in totaal meer dan de norm van 17,5 uur in storing is geweest voor het (vaar)wegverkeer.

2.1.d: De sluizen in Vianen, Leidschendam en Gorinchem zijn meer dan de norm van 17,5 uur ongepland in storing geweest en voldoen daarmee niet aan de norm. Bij de sluis Gorinchem vinden de storingen hun oorzaak in het opnieuw afstellen van de regelsystemen na het uitgevoerde groot onderhoud. Ook bij de sluizen Vianen en Leidschendam is de besturing een deel van de oorzaak. De gemiddelde duur van een storing was circa 2 uur. De storing aan het hydraulische systeem van de Swaenswijkbrug heeft naast overlast voor het wegverkeer ook tot verminderde beschikbaarheid van de vaarweg geleid.

2.1.e/f: Zowel in de spitsperioden als dalperioden ligt de snelheid in 2017 wat lager dan in 2016. Oorzaak hiervan kan het toegenomen verkeer, als gevolg van de florerende economie, op zowel het Rijkswegennet als het provinciale wegennet in Zuid-Holland zijn.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Er is gewerkt aan de voorbereiding en uitvoering van projecten uit het Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur. Dit behelst zowel beheer en onderhoud als nieuwe infrastructuur. In dit kader worden er naast zichtbare werkzaamheden ook onderzoeken uitgevoerd, vindt afstemming met omgeving plaats en worden afspraken gemaakt en overeenkomsten afgesloten. In 2017 hebben verschillende werkzaamheden plaatsgevonden aan wegen, vaarwegen en fietspaden. Een aantal daarvan is in 2017 al afgerond (zie W*at hebben we bereikt?*) en een aantal loopt nog door.

Voor veel lopende en toekomstige onderhouds- en nieuwbouwprojecten zijn voorbereidende onderzoeken en werkzaamheden verricht. Voorbeelden hiervan zijn de Rijnlandroute, de N211 Wippolderlaan (uitwerking bewonersvariant en vergelijking met oorspronkelijke variant), verschillende vaarwegtrajecten (o.a. Gouwe, Schie en Woudwetering / Heimanswetering), fietsprojecten zoals (snelfiets)routes en fietsparkeren bij stations (o.a. Gouda, Dordrecht, Sassenheim, Leiden) en verschillende provinciale wegen zoals de N207, N444 en N231 (onderhoud inclusief verkeersveiligheid).
Met het Rijk en de regio's zijn afspraken gemaakt over aanpassingen aan Rijksinfrastructuur. Voorbeelden hiervan zijn de capaciteitsuitbreiding van de A27 tussen Houten en Hooipolder (bestuursovereenkomst), de A20 Nieuwerkerk-Gouwe (Startbeslissing) en de A15 tussen Papendrecht en Sliedrecht (voorkeursvariant inclusief kostenverdeling en subsidieverlening).

De provincie heeft geïnvesteerd in slimmere en betere benutting van infrastructuur en in gedragsbeïnvloeding. Naast regulier Dynamisch Verkeersmanagement op de weg is in 2017 De Blauwe Golf Verbindend gestart. Dit is een landelijk samenwerkingsverband van provincies, gemeenten, Rijkswaterstaat en logistieke partners. Door slim gebruik te maken van beschikbare data en telecommunicatietechnieken kunnen tot op de minuut het vaarschema en de aankomsttijd van binnenvaartschepen worden voorspeld. Dat is handig voor schippers, maar ook voor automobilisten die hierdoor weten wanneer de brug open staat – bijvoorbeeld via hun navigatiesysteem of App. Op de Gouwe zijn al deze aspecten al doorgevoerd, waardoor deze vaarverbinding steeds meer als een echte corridor functioneert.
Ook zijn in aansluiting op de Stedenbaan-afspraken alliantiegesprekken gevoerd met overheden, Nederlandse Spoorwegen, ProRail, vervoerders, ontwikkelaars, beleggers, bedrijven, maatschappelijke instellingen en gebruikers van stations over de transformatie en herontwikkeling van stations(omgeving) in brede zin. Dit is gedaan voor de stations Rotterdam-Alexander, Rijswijk en de herontwikkeling Schipholweg Leiden. Dit heeft

geleid tot een ‘Alliantiepact’ voor Rotterdam-Alexander met een budget van € 10 mln voor transformatie. Voor Rijswijk en Leiden zijn afspraken nog in voorbereiding.

Om de verkeersveiligheid in Zuid-Holland te verbeteren is met educatie, communicatie, campagnes en voorlichting ingezet op gedragsverandering van verkeersdeelnemers. In het kader van de aanpak "Maak een Punt van Nul Verkeersslachtoffers" (en ook hier) zijn programma's uitgevoerd voor permanente verkeerseducatie in het primaire en voortgezette onderwijs, SCHOOL op SEEF en Totally Traffic. Hiermee krijgen kinderen en jongeren van jongs af aan en aan de hand van een doorgaande leerlijn de vaardigheden en kennis om zich veilig te gedragen. Scholen dragen hun steentje bij door de lessen mogelijk te maken, deels zelf uit te voeren en, vooral in het primaire onderwijs, met de ouders te communiceren.

In 2017 zijn er met verschillende partners grote stappen gezet voor (mogelijke) toekomstige projecten. Op lokaal niveau met gemeenten en waterschappen (onderhoud en verbetering lokale wegen, fietspaden en OV-ontsluiting) en op (boven)regionaal niveau met regio's en het Rijk (Rijksprojecten en MIRT onderzoeken).
Zo is het MIRT-onderzoek Bereikbaarheid Rotterdam - Den Haag in 2017 afgerond. De onderzoeksresultaten krijgen een vervolg in het Gebiedsprogramma Duurzame Bereikbaarheid Rotterdam - Den Haag waarover in het jaarlijks Bestuurlijk Overleg van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (BO MIRT) afspraken zijn gemaakt. Dit behelst de verbetering van regionaal OV tussen Leiden en Dordrecht in relatie tot de verstedelijkingsopgaven (langs de Oude lijn), twee pre-verkenningen naar een nieuwe oeververbinding in Rotterdam en naar een hoogwaardige OV-verbinding in Den Haag en een gezamenlijke investering in een korte termijn aanpak voor infrastructuur voor fiets, openbaar vervoer en auto en smart mobility (verkeersmanagement en gedragsbeïnvloeding). Belangrijk hierbij is een integrale benadering van verstedelijking en bereikbaarheid, slimme investeringen en gedeeld eigenaarschap in de samenwerking en uitvoering van het programma.
In het BO-MIRT zijn verder afspraken gemaakt over de N59 Energy Highway (maatregelenpakket duurzaamheid, energieopwekking, verkeersveiligheid, verkeersmanagement en gedragsbeïnvloeding inclusief bekostiging) en de corridor Rotterdam - Antwerpen (vervolgonderzoek en start robuuste maatregelen aan vaarwegcorridors voor innovaties, verduurzaming en meer vervoer over water). Daarbij starten Rijk en regio een uitwerking voor de logistieke bereikbaarheid van de Greenport Westland (vervolg Gebiedsverkenning Westland) en participeert het Rijk in uitwerkingen voor de bereikbaarheid van Zoetermeer en Voorne-Putten.

Voor een aantal toekomstige maatregelen is al budget gereserveerd zodat tijdig gestart kan worden met voorbereiding en uitvoering van projecten en waar mogelijk versnelling kan plaatsvinden. Voorbeelden hiervan zijn het Gebiedsprogramma Duurzame Bereikbaarheid Rotterdam-Den Haag (voorheen Programmatische Aanpak) inclusief Leidse regio, Drechtsteden en Gouda (o.a. voor A20 Nieuwerkerk-Gouwe, Greenport Westland en Westergouwe), de MIRT Goederencorridor Oost (A15) en de extra impuls voor verduurzaming mobiliteit (extra kansrijke en innovatie energiemaatregelen N470 en N211 en zero-emissie busvervoer). Meer informatie over de financiële reserveringen en wijzigingen is te vinden in het Kaderbesluit Infrastructuur 2017.

In 2017 is een goede start gemaakt met het opstellen van gezamenlijke gebiedsagenda's mobiliteit per regio (voorheen Bestedingsplan Brede Doeluitkering (BDU) en nu onderdeel PZI) en is samengewerkt aan gebiedscasus waarbij verschillende belangen elkaar raken (afspraken stationsomgeving Leiden en planvorming Schie-oevers Delft). Ook is een aanzet gedaan om een aantal provinciale wegen over te dragen zoals de N209 (i.v.m. aanleg A16 Rotterdam), N223 en N220 (i.v.m. afronding Wegenproject Westland) en N472/N449 (i.v.m. afspraak aanleg geluidsschermen langs N209 Lansingerland). De besluitvorming hierover is nog niet geheel afgerond waardoor de daadwerkelijke overdracht nog niet heeft plaatsgevonden.

Tot slot is dankzij een lening van de provincie de veerdienst Krimpen aan de Lek - Kinderdijk vernieuwd en verduurzaamd, wat bijdraagt aan het behoud van de veerdienst. De middelen zijn afkomstig uit het ‘revolverend verenfonds’ waarmee de provincie investeert in de vernieuwing, renovatie en verduurzaming van veerdiensten. Hiermee draagt de provincie bij aan de instandhouding van de Zuid-Hollandse veerdiensten.

Bijdrage Verbonden partijen

De provincie participeert in het Wegschap Dordtse Kil, gezamenlijk met andere partijen is de provincie eigenaar van de Kiltunnel die de N217 met de N3 verbindt. De Kiltunnel maakt onderdeel uit van het gezamenlijke infrastructurele netwerk van provincie en andere wegbeheerders.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	181.687	-14.491	167.196	213.341	-46.145	128%
Baten	10.856	-144	10.713	9.067	1.645	85%
Subtotaal baten en lasten	**170.831**	**-14.347**	**156.484**	**204.274**	**-47.790**	
Toevoeging aan reserves	51.095	12.974	64.069	64.069	0	100%
Onttrekking aan reserves	33.328	81.274	114.603	166.830	-52.227	146%
Subtotaal reserves	**17.766**	**-68.300**	**-50.534**	**-102.761**	**52.227**	
Resultaat	**188.597**	**-82.647**	**105.950**	**101.513**	**4.437**	**96%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 2

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 59,8 (n)	Vervroegde afschrijving als gevolg van een nadere instructie van de cie BBV. Het nadelig verschil is voor € 59,8 mln het resultaat van een administratieve correctie op de geactiveerde Bijdragen aan activa van derden, onderdeel mobiliteit. Voor een nadere toelichting hierop wordt verwezen naar het Financieel beeld, onderdeel Inhaalafschrijving bijdrage aan activa van derden. De vervroegde afschrijving wordt gedekt door een bijdrage uit de Egalisatiereserve afschrijvingslasten (onderdeel van de programmareserves van Programma 5) en is daarmee budgettair neutraal voor Programma 2.
€ 7,1 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning / budget. In 2017 is de nadere uitwerking van de bestuurlijke intentieafspraken tot overdracht van de van de N223/N220 (€ 0,9 mln) en de N449/N472 (€ 3,5 mln) aan gemeenten nog niet formeel afgerond. Hierdoor heeft de daadwerkelijke overdracht van het areaal nog niet plaatsgevonden. Op een aantal projecten is er aanbestedingsvoordeel en vrijval risico's geweest (o.a. N493a, baggeren traject 6, NAF-terrein). Een aantal projecten is vertraagd door (ruimtelijke) procedures en afstemming met omgeving en andere overheden. Het betreft onder andere de N207c, de N479/480 en de N488 (totaal € 1,9 mln). In 2017 is er vertraging ontstaan ten opzichte van de planning in de uitlevering van nieuwe dienstvoertuigen (€ 0,2 mln), de kosten voor energie openbare verlichting zijn lager uitgevallen (€ 0,3 mln) en is door de staat van het areaal en het reguliere onderhoud zijn er minder spoedreparaties uitgevoerd aan wegen, kunstwerken, VRI's en vaarwegen (€ 0,8 mln). In december zijn door de weersomstandigheden meer gladheidsbestrijdingsacties, vooral curatief, uitgevoerd dan begroot (€ 0,5 mln).

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
€ 6,5 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. In de Regionale gebiedsagenda's Mobiliteit (voorheen Bestedingsplan mobiliteit) zijn bijdragen opgenomen voor: • regionale infrastructuurprojecten op het gebied van doorstroming en verkeersveiligheid (duurzaam veilig) € 5,9 mln • gedragsbeïnvloeding € 0,6 mln De uitgaven zijn geheel afhankelijk van ontvangen aanvragen voor bijdragen en afrekeningen van eerder verstrekte bijdragen.
€ 0,3 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. De uitgaven voor de ontwikkeling, uitvoering en monitoring van verkeer- en vervoerbeleid zijn om diverse redenen lager dan geraamd.
€ 0,3 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. De uren van projectmedewerkers de niet direct aan een project kunnen worden toegerekend komen ten laste van programma 2.
€ 0,4 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Kleine afwijkingen op diverse activiteiten.
€ 1,4 (v)	Apparaatslasten/externe inhuur. In 2017 is de herinrichting van DBI afgerond. In de aanloop naar de herinrichting zijn niet alle vacatures ingevuld. De onderbesteding op salariskosten ad € 2,2 mln is voor een deel ingezet voor tijdelijke ondersteuning door externen (€ 0,9 mln). Daarnaast is er een voordeel op de loonkosten die worden gedekt uit materiële budgetten van € 0,1 mln. Zie ook de paragraaf Bedrijfsvoering, onderdeel Arbeidskosten.
€ 1,7 (n)	Kapitaallasten. In verband met het stopzetten van het project N207 Parallelweg traject Gouda-Alphen is € 0,3 mln vervroegd afgeschreven. Deze vervroegde afschrijving wordt gedekt uit de Egalisatiereserve afschrijvingslasten. Het resterende verschil ad € 1,4 mln wordt veroorzaakt door een verschuiving van geraamde afschrijvingslasten tussen de Doelen 2-1 en 2-2, wat een voordelig verschil in Doel 2-2 tot gevolg heeft.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 2,2 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van beleid In 2017 zijn de bedienovereenkomsten met derden voor de bediening (op afstand) en het beheer en onderhoud geactualiseerd, waaronder het Merwedekanaal. Dit heeft mede geleid tot extra baten (€ 0,8 mln). Daarnaast is de bijdrage van derden in de projecten voor planmatig onderhoud en het dagelijkse beheer en onderhoud conservatief begroot en zijn respectievelijk € 0,9 mln en € 0,5 mln meer baten gerealiseerd.
€ 0,3 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget Een deel van de formatie is gedetacheerd bij samenwerkingspartners. De hiermee samenhangende baten worden ingezet ter dekking van ondersteuning door externen.
€ 4,1 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. De baten voor de Regionale gebiedsagenda's Mobiliteit (voorheen Bestedingsplan mobiliteit) zijn gerelateerd aan de uitgevoerde activiteiten. Door de lagere lasten blijven ook de baten achter bij de raming.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 59,8 (v)	Egalisatiereserve afschrijvingslasten: De vervroegde afschrijving op de Bijdragen aan activa van derden wordt gedekt uit deze reserve. Zie ook de toelichting op de vervroegde afschrijving bij de lasten.
€ 3,8 (n)	Reserve mobiliteit: de bestedingen uit de Regionale gebiedsagenda's Mobiliteit worden gedeeltelijk gedekt uit de reserve Mobiliteit. Door de achtergebleven lasten is ook de bijdrage uit de reserve lager dan geraamd.
€ 3,5 (n)	Reserve bereikbaarheid:: De besluitvorming over de overdracht van N449/N472 is nog niet afgerond.
€ 0,3 (v)	Reserve Coolport. Bij het opstellen van de Begroting 2017 is het volledige saldo aan de reserve onttrokken voor het Kwaliteitsnet Goederenvervoer en Beter Benutten Goederenvervoer. Omdat bij het opmaken van de Jaarrekening 2016 een klein saldo resteerde, is de bijdrage uit de reserve nu wat hoger dan geraamd, zodat deze geen saldo meer heeft en kan worden afgevoerd.
€ 0,5 (n)	Egalisatiereserve afschrijvingslasten: Het project N207 Parallelweg traject Gouda-Alphen is gestopt. De lasten van de hierdoor verplichte vervroegde afschrijving ad € 0,3 mln worden uit de reserve gedekt. De uitgaven voor het project Slimtree ad € 0,1 mln worden niet geactiveerd (betreft een tijdelijk project), maar ten laste van de exploitatie gebracht en gedekt uit de reserve. De besluitvorming over de overdracht van N223/N220 is nog niet afgerond. De geraamde bijdrage uit de reserve ad € 0,9 mln is niet geboekt.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 2	Egalisatiereserve expl proj PZI	10.662	-200	10.462	10.462	0
PR 2	Bereikbaarheid	259	15.230	15.489	15.489	0
PR 2	Egalisatiereserve afschrijvingslast.	23.191	-23.191	0	0	0
PR 2	Mobiliteit	11.515	3.362	14.877	14.877	0
PR 2	Egalisatieres.beheer & onderhoud DBI	5.467	12.873	18.340	18.340	0
PR OMO	Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	4.900	4.900	4.900	0
Totaal toevoeging aan reserve		**51.095**	**12.974**	**64.069**	**64.069**	**0**
PR 2	Egalisatiereserve expl proj PZI	1.667	375	2.042	2.042	0
PR 2	RijnGouwelijn	0	10.900	10.900	10.900	0
PR 2	Bereikbaarheid	7.100	4.644	11.744	8.238	3.506
PR 2	Egalisatiereserve afschrijvingslast.	1.224	66.625	67.849	67.849	0
PR 2	Mobiliteit	20.047	-3.500	16.547	12.740	3.806
PR 2	Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	0	1.100	1.100	1.100	0
PR 3	Coolport middelen	3.290	0	3.290	3.545	-255
PR OMO	Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	1.131	1.131	60.415	-59.285
Totaal onttrekking aan reserve		**33.328**	**81.274**	**114.603**	**166.830**	**-52.227**
Saldo reserves		**17.766**	**-68.300**	**-50.534**	**-102.761**	**52.227**

Taak 2.1.1 Uitvoeren van dagelijks beheer en onderhoud

In 2017 is de aannemer BAM-Krinkels gestart met het integraal beheer- en onderhoudscontract wegen voor de Regio-Oost. Dit gewenningsjaar of transformatiejaar is afgesloten met een nulmeting. Deze dient als basis voor de contractbeheersing in volgende jaren.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		2.1.1.1	Percentage binnen de termijn verleende ontheffingen, vergunningen en toestemmingen	93%	90%	96%
		2.1.1.2	Percentage binnen de streeftermijn (conform vastgesteld werkproces) afgehandelde meldingen	88%	88%	86%

Verantwoording prestatie-indicator(en)

2.1.1.1: De tijdigheid van afhandeling van ontheffingen, vergunningen en toestemmingen is boven het streefpercentage. In 2017 zijn in totaal 2.554 besluiten op aanvragen voor ontheffing, vergunning of toestemming genomen.

2.1.1.2: Alle meldingen worden door het KlantContactCentrum (KCC) in behandeling genomen. De streeftermijn die het KCC hanteert is twee weken. Meldingen kunnen grofweg worden ingedeeld in twee categorieën. Ten eerste meldingen die een incident aan het areaal betreffen (verontreiniging, defecte verlichting, blokkering, stremming in de beschikbaarheid), deze worden altijd direct verholpen. Ten tweede zijn er informatievragen of wensen rond de inrichting van het areaal. Deze vereisen vaak meer voorbereiding waardoor de termijn van twee weken vaker wordt overschreden.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	44.309	426	44.735	44.961	-227	101%
Baten	3.637	0	3.637	5.288	-1.651	145%
Subtotaal baten en lasten	**40.672**	**426**	**41.098**	**39.673**	**1.424**	
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	
Onttrekking aan reserves	4	0	4	0	4	0%
Subtotaal reserves	**-4**	**0**	**-4**	**0**	**-4**	
Resultaat	**40.668**	**426**	**41.094**	**39.673**	**1.421**	**97%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 2	Mobiliteit	4	0	4	0	4
Totaal onttrekking aan reserve		**4**	**0**	**4**	**0**	**4**
Saldo reserves		**-4**	**0**	**-4**	**0**	**-4**

Taak 2.1.2 Uitvoeren van planmatig onderhoud

Het KIWA heeft de opzet en werking van de beheerstrategie van de provinciale infrastructuur ge-audit tegen de norm NEN-ISO 55001-Assetmanagement. Op basis van hun bevindingen is in 2017 aan de Dienst Beheer het bijbehorende certificaat uitgereikt.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		2.1.2.1	Percentage volgens programmering afgeronde onderhoudsprojecten	83%	85%	84%

Verantwoording prestatie-indicator(en)

2.1.2.1: Er stonden 31 projecten gepland voor realisatie uitvoering onderhoudswerkzaamheden in 2017. Hiervan zijn 26 projecten afgerond. Bij de 5 niet gerealiseerde onderhoudsprojecten aan wegen is de uitvoering wel gestart in 2017, maar hebben de werkzaamheden een uitloop naar 2018. In de paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen - deel provinciale infrastructuur, wegen en vaarwegen - is gedetailleerd weergegeven welke projecten het betreft

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	59.881	-3.278	56.604	50.123	6.481	89%
Baten	631	0	631	1.485	-853	235%
Subtotaal baten en lasten	**59.250**	**-3.278**	**55.972**	**48.638**	**7.334**	
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	
Onttrekking aan reserves	0	5.544	5.544	1.138	4.406	21%
Subtotaal reserves	**0**	**-5.544**	**-5.544**	**-1.138**	**-4.406**	
Resultaat	**59.250**	**-8.822**	**50.429**	**47.500**	**2.928**	**94%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 2	Egalisatieres.beheer & onderhoud DBI	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
PR 2	Bereikbaarheid	0	4.644	4.644	1.138	3.506
PR 2	Egalisatiereserve afschrijvingslast.	0	0	0	0	0
PR OMO	Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	900	900	0	900
Totaal onttrekking aan reserve		**0**	**5.544**	**5.544**	**1.138**	**4.406**
Saldo reserves		**0**	**-5.544**	**-5.544**	**-1.138**	**-4.406**

Taak 2.1.3 Kaders stellen en de provincie vertegenwoordigen voor het verbeteren van de bereikbaarheid en verkeersveiligheid

Het Hoofdlijnenakkoord en de in 2014 vastgestelde Visie Ruimte en Mobiliteit en het Programma Mobiliteit vormen het kader waarbinnen de acties en activiteiten op het gebied van mobiliteit uitgevoerd dienen te worden. Ontwikkelingen in de maatschappij en nieuwe inzichten op het gebied van mobiliteit vereisen een continue toets of dit kader nog voldoende houvast en richting geeft om de gestelde doelen te bereiken. Vanuit dit gezichtspunt geven strategische analyses en verkenningen van wegen, vaarwegen en openbaar vervoer richting aan de uitvoering van het Programma Mobiliteit en indien noodzakelijk, bijstelling van het kader.

Om de doelen van betere bereikbaarheid en een betere verkeersveiligheid te behalen is het noodzakelijk om op te trekken en samen te werken met onze partners in de regio. Dit betreft andere overheden (Rijk, regio's, gemeenten en waterschappen), (weg)beheerders (Rijkswaterstaat, Havenbedrijf Rotterdam) maar ook bedrijven (VNO-NCW, LTO) en kennisinstellingen. De provincie neemt deel aan diverse overleggen, zodat provinciale standpunten en wensen op het gebied van mobiliteit in gezamenlijkheid met deze partners tot uitvoering komen.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	4.843	-624	4.219	3.839	380	91%
Baten	1.138	156	1.294	1.140	154	88%
Subtotaal baten en lasten	**3.705**	**-780**	**2.925**	**2.699**	**226**	
Resultaat	**3.705**	**-780**	**2.925**	**2.699**	**226**	**92%**

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 2.1.4 Uitvoeren van projecten / maatregelen voor bereikbaarheid en verkeersveiligheid (Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur (PZI) meerjarenprogramma infrastructuur)

Het Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur (PZI) vervult de rol van planningsinstrument en geeft inzicht in de middelen voor nieuwe en verbeterde infrastructuur. Met het PZI wordt invulling gegeven aan de kaders uit het Hoofdlijnenakkoord, de VRM en het Programma Mobiliteit. Met het, binnen planning en budget, uitvoeren van projecten en maatregelen uit het PZI wordt de provincie beter bereikbaar en verkeersveiliger. En daarmee wordt ook bijgedragen aan een aantrekkelijke leefomgeving en economisch vestigingsklimaat.
Het PZI bevat eigen provinciale projecten en maatregelen naast projecten en maatregelen die in samenwerking met of met medefinanciering van andere partners als Rijk, gemeenten en waterschappen worden uitgevoerd.
Het streven is om een duurzaam financieel evenwicht tussen investeringen in en onderhoud van de infrastructuur tot stand te brengen. De PZI-paragraaf verkeersveiligheid richt zich op maatregelen die de verkeersveiligheid van onze wegen verbeteren.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		2.1.4.1.a	Percentage wegenprojecten PZI binnen planning	92%	75%	86%
		2.1.4.1.b	Percentage vaarwegen projecten PZI binnen planning	100%	75%	98%
		2.1.4.1.c	Percentage fietsprojecten PZI binnen planning	89%	75%	79%
		2.1.4.1.d	Percentage verkeersveiligheidsprojecten PZI binnen planning	57%	75%	98%
		2.1.4.2.a	Percentage wegenprojecten PZI binnen budget	100%	85%	90%
		2.1.4.2.b	Percentage vaarwegen projecten PZI binnen budget	100%	85%	100%
		2.1.4.2.c	Percentage fietsprojecten PZI binnen budget	94%	85%	100%
		2.1.4.2.d	Percentage verkeersveiligheidsprojecten PZI binnen budget	100%	85%	89%
		2.1.4.3.a	Aantal scholen met certificaat School op Seef	148	>=2016	174
		2.1.4.3.b	Aantal deelgenomen scholen aan Totally Traffic	120	>=2016	147

Verantwoording prestatie-indicator(en)

In 2017 wordt voldaan aan de doelstellingen met betrekking tot het binnen de planning en binnen budget blijven van PZI-projecten.

De provincie wil ten behoeve van de verkeersveiligheid dat jaarlijks meer scholen het label School op Save(SoS) krijgen en dat meer scholen de lesmodule Totally Traffic (TT) geven. In 2017 is de provincie daarin geslaagd door een toename van15 SoS labels en een toename van 25 scholen waar TT-modules zijn uitgevoerd. Het daadwerkelijk aantal uitgevoerde Totally Traffic modules ligt overigens hoger omdat een onbekend aantal scholen zelfstandig de Totally Traffic modules uitvoeren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	71.165	-9.908	61.257	108.764	-47.507	178%
Baten	4.350	800	5.150	1.155	3.995	22%
Subtotaal baten en lasten	**66.815**	**-10.708**	**56.107**	**107.609**	**-51.503**	
Toevoeging aan reserves	51.095	11.874	62.969	62.969	0	100%
Onttrekking aan reserves	33.325	74.631	107.955	164.592	-56.636	152%
Subtotaal reserves	**17.770**	**-62.756**	**-44.986**	**-101.623**	**56.636**	
Resultaat	**84.585**	**-73.464**	**11.120**	**5.987**	**5.134**	**54%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 2	Egalisatiereserve expl proj PZI	10.662	-200	10.462	10.462	0
PR 2	Bereikbaarheid	259	15.230	15.489	15.489	0
PR 2	Egalisatiereserve afschrijvingslast.	23.191	-23.191	0	0	0
PR 2	Mobiliteit	11.515	3.362	14.877	14.877	0
PR 2	Egalisatieres.beheer & onderhoud DBI	5.467	12.873	18.340	18.340	0
PR OMO	Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	3.800	3.800	3.800	0
Totaal toevoeging aan reserve		**51.095**	**11.874**	**62.969**	**62.969**	**0**
PR 2	Egalisatiereserve expl proj PZI	1.667	375	2.042	2.042	0
PR 2	RijnGouwelijn	0	10.900	10.900	10.900	0
PR 2	Bereikbaarheid	7.100	0	7.100	7.100	0
PR 2	Egalisatiereserve afschrijvingslast.	1.224	66.625	67.849	67.849	0
PR 2	Mobiliteit	20.043	-3.500	16.543	12.740	3.803
PR 3	Coolport middelen	3.290	0	3.290	3.545	-255
PR OMO	Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	231	231	60.415	-60.185
Totaal onttrekking aan reserve		**33.325**	**74.631**	**107.955**	**164.592**	**-56.636**
Saldo reserves		**17.770**	**-62.756**	**-44.986**	**-101.623**	**56.636**

Taak 2.1.5 Uitvoeren projecten, programma's en maatregelen gericht op betere benutting van de infrastructuur

Bij programmering van wonen, werken en voorzieningen is de beschikbaarheid van capaciteit op het mobiliteitsnetwerk één van de keuzefactoren. Bij planvorming wordt hier door de provincie voortdurend aandacht aan besteed, zo ook in 2017.
Het beter afstemmen van vraag en aanbod vormt, naast investeren in capaciteit, een belangrijk instrument om congestie te verminderen. De provincie heeft net als voorgaande jaren ook in 2017 meegewerkt aan het lopende

programma Beter Benutten en is in dat kader betrokken bij de Verkeersonderneming Rotterdam en Bereikbaar Haaglanden. Ook is een start gemaakt met een vervolgprogramma.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		2.1.5.1	Aandeel ingezet budget van het revolverend verenfonds	0%	50%	4%

Verantwoording prestatie-indicator(en)

De prestatie is niet gerealiseerd. In 2017 is € 500.000 van het budget van € 12 mln ingezet, dit is 4%. De oorzaak ligt in uitgestelde investeringen door veerdiensten. Daarnaast is de aanbesteding van een veerdienst verder vertraagd. Deze is nu voorzien in 2018. In 2017 is wel de voorbereiding gestart voor een aantal aanvragen voor het revolverend verenfonds. Deze zullen naar verwachting in 2018 afgerond worden.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	1.490	-1.107	383	5.654	-5.272	1478%
Baten	1.100	-1.100	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**390**	**-7**	**383**	**5.654**	**-5.272**	
Toevoeging aan reserves	0	1.100	1.100	1.100	0	100%
Onttrekking aan reserves	0	1.100	1.100	1.100	0	100%
Subtotaal reserves	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	
Resultaat	**390**	**-7**	**383**	**5.654**	**-5.272**	**1478%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR OMO	Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	1.100	1.100	1.100	0
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**1.100**	**1.100**	**1.100**	**0**
PR 2	Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	0	1.100	1.100	1.100	0
Totaal onttrekking aan reserve		**0**	**1.100**	**1.100**	**1.100**	**0**
Saldo reserves		**0**	**0**	**0**	**0**	**0**

Taak 2.1.6 Uitvoeren verkenningen en onderzoeken ten behoeve van versterking en opwaardering mobiliteitssysteem

Parallel aan het op orde brengen en beter benutten van het mobiliteitssysteem voert de provincie gebieds- en bereikbaarheidsverkenningen uit om knelpunten en kansen voor de toekomst te inventariseren en mogelijke verbetermaatregelen te definiëren. Naast deze verkenningen participeert de provincie in diverse MIRT-onderzoeken, gericht op het versterken van de toekomstvastheid van het mobiliteitssysteem. In 2017 is meegewerkt aan MIRT-onderzoeken zoals de goederencorridors Rotterdam - Noord-Brabant - Noord-Limburg - Duitsland, Rotterdam - Arnhem / Nijmegen - Duitsland Bereikbaarheid Rotterdam - Den Haag.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Doel 2-2 Een adequaat aanbod van openbaar vervoer

Wat hebben we bereikt?

Met betrekking tot een adequaat aanbod van openbaar vervoer beoogt de provincie het volgende te bereiken:

- Goed functionerende dienstverlening OV voor bus, regionaal spoor en waterbus;
- Infrastructuur openbaar vervoer op orde brengen;
- Verbeteren kwaliteit openbaar vervoer.

Binnen dit doel wordt, als onderdeel van de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland, gewerkt aan:

- Impuls 3: Nieuwe impuls voor verduurzaming mobiliteit
- Impuls 9: Behoud aanbod en verbetering van het openbaar vervoer (m.i.v. 2018 € 1,5 mln)
- Impuls 10: Oplossen knelpunten openbaar vervoer

Om het OV betaalbaar, betrouwbaar en beschikbaar te houden hebben we op basis van de visie Ruimte en Mobiliteit en het Programma Mobiliteit in 2017 onder meer onderstaande mijlpalen bereikt.

Voor de aanbesteding van de concessie Drechtsteden Alblasserwaard Vijfheerenlanden (DAV) is het beleidskader uitgewerkt in een Programma van Eisen en een Bestek. Op basis daarvan is de concessie aanbesteed. In de aanbesteding zijn duurzaamheidseisen gesteld in het kader van een schoon Zuid-Holland.
Op een aantal buslijnen in Dordrecht en Gorinchem zijn nieuwe elektrische bussen in gebruik genomen. Deze innovatieve bussen zijn stiller en hebben geen uitstoot van uitlaatgassen. Hiermee is weer een stap vooruit gezet in de verduurzaming van het OV, voor een schoon, veilig en slim Zuid-Holland.
Gestart is met de aanbesteding van de concessie Zuid-Holland Noord en het contract van de Waterbus. Ook daarin worden eisen gesteld aan verduurzaming en kwaliteitsverbetering.

De provincie werkt mee aan het Randstad-net (R-net) voor Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV). Volgens planning is het R-net uitgebreid met drie R-net verbindingen. Daarbij zijn nieuwe fietsvoorzieningen gerealiseerd bij de nieuwe bushaltes. Vanaf december rijden R-net bussen tussen: Leiden- Leiderdorp, Alphen aan den Rijn-Schiphol en Gouda- Schoonhoven. Hiermee is een kwaliteitsimpuls gegeven aan het openbaar vervoer.

Een andere kwaliteitsimpuls aan duurzaamheid en verhoogde service aan reizigers is gerealiseerd in de nieuwe aanbesteding van het veer Maassluis-Rozenburg. Het veer draagt in hoge mate bij aan de bereikbaarheid en veiligheid van de regio. De veerdienst heeft daarnaast ook een sociale functie. Met het continueren van de veerdienst is een betaalbare autoveerverbinding tussen de oevergemeenten Maassluis en Rozenburg geborgd tot de opening van de Blankenburgtunnel.

In het Veer Maassluis- Rozenburg is een deel van de investeringsimpuls voor het “oplossen van knelpunten OV” besteed. Verdere bestedingsopties zijn geïnventariseerd. Een bestedingsvoorstel zal in voorjaar 2018 worden voorgelegd.

De middelen van de investeringsimpuls voor “Behoud en Verbetering van het OV” zijn ingezet om een aantal buslijnen langer door te laten rijden in de avonduren en om een aantal rustigere buslijnen te behouden die anders zouden zijn opgeheven. Hiermee is de leefbaarheid en bereikbaarheid van met name het landelijk gebied verbeterd.

Samen met MRDH, de grote steden en vervoerders heeft de provincie in 2017 het toekomstbeeld OV 2040 pilot Zuidelijke Randstad uitgewerkt in een Ontwikkelagenda OV Zuidelijke Randstad. Hierin is de grote lijn uitgezet voor de ontwikkelingen van het openbaar vervoer in samenhang met ruimtelijke ordening voor de komende decennia.

In het BO MIRT 2017 is een afspraak gemaakt over een ontwerpopdracht voor een aanpassing van het emplacement van Schiedam. Dit moet mogelijk maken dat de betrouwbaarheid en flexibiliteit in lijnvoering wordt vergroot en het Intercitystation Schiedam behouden kan blijven. Tevens is een verdeelsleutel afgesproken tussen Rijk en regio over de investering indienin 2018 tot realisatie van de infra-aanpassing wordt besloten. Met het Rijk en de provincie Utrecht zijn afspraken gemaakt over de verkenning van een “versnelde Intercity” op de spoorlijn Leiden - Utrecht .

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2017	Meetwaarde 2017
		2.2.a	Aantal instappers in de busconcessies	27,9 mln	≥ nulmeting	29,6
		2.2.b	Aantal reizigerskilometers in de busconcessies	277,5 mln	≥ nulmeting	307,2
		2.2.c	Aantal instappers R-net lijnen	1,5 mln	≥ 2016	2,8
		2.2.d	Aantal reizigerskilometers R-net lijnen	13,1 mln	≥ 2016	45,2
		2.2.e	Aantal instappers spoordiensten	3,0 mln	≥ 2016	4,6
		2.2.f	Aantal reizigerskilometers spoordiensten	42,0 mln	≥ 2016	59,4
		2.2.g	Aantal instappers Waterbus	1,5 mln	≥ 2016	1,5
		2.2.h	Waardering Openbaar Vervoer obv Klantenbarometer	7,5	≥ landelijk gemiddelde 2017	7,7 (ZH) / 7,6 (NL)
		2.2.i	Waardering van de sociale veiligheid in het openbaar vervoer obv klantenbarometer	7,7	≥ landelijk gemiddelde 2017	8,1 (ZH) / 7,8 (NL)
		2.2.k	Bezettingsgraad fietsenstallingen bij OV-haltes	79,7%	≥ nulmeting	81,0 (2017)
		2.2.l	Bezettingsgraad P&R-plaatsen bij OV-haltes	68,2%	≥ nulmeting	71,7 (2017)

Verantwoording effectindicatoren

2.2e en f: In deze jaarrekening is voor het eerst ook het aantal instappers en reizigerskilometers van de treindienst Alphen-Gouda opgenomen. Voor de voortgang en trend is echter alleen naar de MerwedeLingelijn (MLL) gekeken omdat dit een zuiverder vergelijking is. Op de MLL is het aantal instappers in 2017 ten opzichte van 2016 beperkt toegenomen. Dit is de reden waarom de trend op stabiel staat.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Het Rijk is systeemverantwoordelijk en daarmee verantwoordelijk voor de investeringen in het hoofdrailnet. De provincie heeft door advisering, lobby en bestuurlijke druk gezorgd voor het op de agenda zetten en houden van een aantal concrete projecten die een bijdrage leveren aan de bereikbaarheid van Zuid-Holland per openbaar vervoer. Daarbij is gebruik gemaakt van de overleggen en agendering in het BO MIRT en de landelijke OV- en Spoortafels.
Daarnaast heeft de provincie met het Rijk, de MRDH en regiopartners in verschillende beleidstrajecten gesproken over de Schaalsprong in het Metropolitaan OV. Het Metropolitaan OV levert een belangrijke bijdrage aan het ruimtelijk-economisch vestigingsklimaat, de leefbaarheid in steden, het terugdringen van congestie op de weg en een betere bereikbaarheid. Als onderdeel van het Gebiedsprogramma Bereikbaarheid Rotterdam Den Haag is voor het BO MIRT 2017 de voorbereiding getroffen voor de start van de Werkplaats Metropolitaan OV, Ruimte en Duurzaamheid. Door een gezamenlijke voorbereiding vanuit de Verstedelijkingsopgave, de opgave van Next Economy en Energietransitie is een stevige basis gelegd voor afspraken van Rijk en regio over het OV.

Bij de ontwikkeling van de beleidskaders van de aanbesteding van de concessie Zuid-Holland Noord en het contract van de Waterbus is en wordt nadrukkelijk de samenwerking met lokale partijen gezocht, zoals regio's en gemeenten.
Met gemeenten, reizigersorganisaties en vervoerders is gesproken over verschillende uitvoeringsaspecten van de R-net verbindingen en voorzieningen. Voor Leiden-Leiderdorp zijn nieuwe comfortabele haltes met digitale reizigersinformatie en overdekte fietsparkeervoorzieningen aangebracht. Met de eerste maatregelen is de doorstroming verbeterd, zodat de bus waar mogelijk voorrang krijgt en daarmee een aantrekkelijke lijn voor reizigers is gerealiseerd. Voor de R-netverbinding Alphen aan den Rijn-Schiphol zijn aan beide zijden van de N207 busstroken aangelegd, zijn bruggen vervangen en kruispunten verbeterd. Daarnaast zijn langs de route nieuwe comfortabele bushaltes aangelegd met overdekte fietsenstallingen. Ook zijn de haltes beter toegankelijk gemaakt. De reistijd tussen Alphen aan den Rijn en Schiphol is korter geworden en de frequentie is verhoogd. Voor de R-netverbinding Gouda-Schoonhoven is een nieuwe comfortabele halte Centrum/Veer gerealiseerd met een ruime fietsenstalling.

Personenvervoer over water is in ontwikkeling. De provincie heeft met de Drechtsteden, gemeente Rotterdam, Metropoolregio Rotterdam-Den Haag en het Havenbedrijf Rotterdam de koers uitgezet voor de Toekomst van het personenvervoer over water. De ontwikkelkansen in het gebied tussen Gorinchem en Maasvlakte zijn onderzocht in het Vervoerswaardeonderzoek. Daarnaast is een benchmark voor duurzaamheid voor de waterbus opgesteld. De overlegresultaten zijn bepalend voor de nieuwe provinciale aanbesteding van de unieke waterbus.

Investeringsimpulsen

In het Veer Maassluis- Rozenburg is een deel van investeringsimpuls voor het “oplossen van knelpunten OV” besteed. Verdere bestedingsopties zijn geïnventariseerd. Een bestedingsvoorstel zal in voorjaar 2018 worden voorgelegd.

Middelen van het investeringsimpuls voor “behoud en verbetering van het OV” zijn ingezet voor projecten om een aantal buslijnen langer door te laten rijden in de avonduren en om een aantal rustigere buslijnen te behouden die anders zouden zijn opgeheven. Hiermee is de leefbaarheid en bereikbaarheid van met name het landelijk gebied verbeterd. Voor de uitvoering van deze investeringsimpuls is het niet nodig geweest extra arbeidscapaciteit in te zetten.

Bijdrage Verbonden partijen
Niet van toepassing.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	93.376	-6.976	86.400	79.698	6.702	92%
Baten	792	-1.100	-308	-1.650	1.342	536%
Subtotaal baten en lasten	**92.584**	**-5.876**	**86.708**	**81.349**	**5.359**	
Toevoeging aan reserves	84.981	5.500	90.481	90.481	0	100%
Onttrekking aan reserves	86.052	-5.350	80.702	78.699	2.003	98%
Subtotaal reserves	**-1.071**	**10.850**	**9.779**	**11.782**	**-2.003**	
Resultaat	**91.513**	**4.974**	**96.487**	**93.131**	**3.356**	**97%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 2

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 3,4 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. De verschillende afrekeningen voor de OV-concessies leiden per saldo tot een voordelig resultaat.
€ 0,8 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Toegankelijkheid OV. De verwachte terugloop van het aantal subsidieaanvragen doet zich eerder voor dan verwacht. Het budget is vanaf 2018 structureel met € 0,5 mln verlaagd.
€ 0,3 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Sociale veiligheid. Er was in 2017 een extra buffer in de subsidieomvang opgenomen voor pilotprojecten. Op basis van het aantal ingediende subsidieaanvragen is er geen inzet van de buffer nodig geweest.
€ 0,3 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Onderhoud en vervanging veren. Er zijn geen subsidieaanvragen ingediend, waardoor het beschikbare budget niet is aangewend.
€ 0,2 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Voor een aantal activiteiten zijn kleinere afwijkingen tussen raming en realisatie opgetreden: • Luchtvaartbeleid (€ 0,2 mln v) • Tarievenbeleid OV (€ 0,1 mln v) • Brandstofcelbussen (€ 0,1 mln v) • Concessiemanagement (€ 0,2 mln n)
€ 0,2 (n)	Apparaatslasten. De loonkosten die worden gedekt uit het formatiebudget overschrijden de raming met € 0,1 mln. Daarnaast is er een nadeel op de loonkosten die worden gedekt uit materiële budgetten van € 0,1 mln. Zie ook de paragraaf Bedrijfsvoering, onderdeel Arbeidskosten.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
€ 1,9 (v)	Kapitaallasten. Het voordelig verschil wordt voor € 1,4 mln veroorzaakt door lagere afschrijvingslasten dan geraamd. Dit voordeel wordt gecompenseerd door een nadelig verschil in Doel 2-1. Van het voordelige resultaat is € 0,5 mln (v) het gevolg van een daling van de renteomslag. Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de toelichting in Doel 5-1 Financieel gezonde huishouding.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 1,1 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Onderhoud en vervanging veren. De neerwaartse bijstelling bij de najaarsnota van € 1,1 mln is abusievelijk op dit doel geraamd. De primitieve raming staat in Doel 2-1.
€ 2,5 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Deze afwijking is het gevolg van subsidie afrekeningen op Exploitatie OV, Sociale veiligheid, Toegankelijkheid en Tarievenbeleid OV.
€ 0,1 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Luchtvaartbeleid. De regiopartners hebben een financiële bijdrage geleverd aan het onderzoek dat is uitgevoerd inzake Rotterdam The Hague Airport.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 2,0 (n)	De bijdrage uit de reserve Mobiliteit is € 1,9 mln lager dan geraamd door de lagere lasten voor OV-concessies. Ook zijn een aantal activiteiten uit de Regionale gebiedsagenda's Mobiliteit opgeschoven. Deze uitgaven zijn geheel afhankelijk van ontvangen aanvragen van derden voor bijdragen. De bijdrage uit de reserve Bereikbaarheid is € 0,1 mln lager dan geraamd door een lagere bevoorschotting op de toegekende subsidie voor de brandstofcelbussen.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 2	Mobiliteit	83.681	5.500	89.181	89.181	0
PR 2	Revolverend Verenfonds	1.300	0	1.300	1.300	0
Totaal toevoeging aan reserve		**84.981**	**5.500**	**90.481**	**90.481**	**0**
PR 2	Bereikbaarheid	1.500	0	1.500	1.400	100
PR 2	Mobiliteit	84.552	-5.350	79.202	77.299	1.903
Totaal onttrekking aan reserve		**86.052**	**-5.350**	**80.702**	**78.699**	**2.003**
Saldo reserves		**-1.071**	**10.850**	**9.779**	**11.782**	**-2.003**

Taak 2.2.1 Kaders stellen en de provincie vertegenwoordigen voor regionaal openbaar vervoer

Samen met onze (regio)partners werken we verder aan het regionaal openbaar vervoer en we overleggen daarbij met het Rijk. Zo werken we aan de schaalsprong in het Metropolitaan OV. Daartoe worden in verschillende gremia de benodigde elementen van de schaalsprong in samenhang uitgewerkt, zoals het verbeteren van de robuustheid van het OV-systeem, snellere verbindingen, frequentieverhogingen, meerwaarde van meer stations, goede aansluitingen, afstemming tussen stedelijk, regionaal en nationaal OV, verbeteren van het voor- en natransport en het optimaliseren van de aansturing en exploitatie.
Ook werken we gezamenlijk met de regio's aan de regionale gebiedsagenda's Mobiliteit. Met de totstandkoming van de gebiedsagenda's willen we kleinschalige mobiliteitsmaatregelen beter koppelen aan gebiedsopgaven, en willen we de samenhang in verbeterde bereikbaarheid en verkeersveiligheid versterken.
Verder dragen we bij aan het verbeteren van de ketenmobiliteit, zoals in de ontwikkeling van de Dashboard deur-tot-deur, de uitwerking van het Toekomstbeeld OV 2040 voor het onderdeel ketens en knopen.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	1.630	323	1.952	1.803	149	92%
Baten	0	0	0	107	-107	
Subtotaal baten en lasten	**1.630**	**323**	**1.952**	**1.697**	**256**	
Resultaat	**1.630**	**323**	**1.952**	**1.697**	**256**	**87%**

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 2.2.2 Aanbesteden en sturen regionale OV-concessies en- contracten

In 2017 heeft de provincie een aanbesteding uitgeschreven voor het openbaar vervoer in het DAV-gebied, bestaande uit de MerwedeLingelijn (trein) en het busnetwerk. Drie vervoerders hebben daarop ingeschreven. In januari 2018 is de concessie gegund aan Qbuzz. De nieuwe concessieperiode gaat uiterlijk 1 januari 2019 in.

Het verlagen van de OV-tarieven is ook in 2017 een belangrijk onderwerp geweest voor Provinciale Staten.
We hebben in 2017 besloten om het kilometertarief in de concessie Zuid-Holland Noord (ZHN) te verlagen per 1-1-2018 naar hetzelfde niveau als in de concessies DAV en Hoeksche Waard – Goeree-Overflakkee (HWGO), terwijl in alle andere Nederlandse busconcessies de tarieven zijn verhoogd. Daarnaast heeft Arriva bezwaar gemaakt tegen de vaststelling van de OV tarieven voor de concessies ZHN en DAV in 2017. Hiertegen hebben wij succesvol verweer gevoerd, waardoor het bezwaar niet geleid heeft tot verhoging van de vastgestelde tarieven. Wij hebben de Staten per brief geïnformeerd over de complexiteit van de OV-tarieven en de kosten van het verlagen van de kilometertarieven naar het prijspeil 2015 voor de jaren 2018 tot en met 2021.

Op 8 november 2017 is Statenbreed het Amendement 578 aangenomen voor verlaging van de OV-tarieven naar minimaal het prijspeil van 2015. Wij zijn gestart met de voorbereiding van een voorstel voor de aanpak van het Amendement 578, en de besteding van de daarvoor gereserveerde middelen. Het voorstel wordt begin 2018 aan de Staten voorgelegd.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		2.2.2.1	Index OV-tarief bus versus index inflatiecijfer	1,14% / 1,25%	OV-tarief <= Inflatie	0,38 / 0,60
		2.2.2.2	Index OV tarief trein versus index inflatiecijfer	2,08% / 1,25%	OV-tarief <= inflatie	0,38 / 0,60
		2.2.2.3	Index OV-tarief Waterbus versus index inflatiecijfer	1,14% / 1,25%	OV-tarief <= inflatie	0,38 / 0,60

Verantwoording prestatie-indicator(en)

Geen bijzonderheden.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	80.503	-1.975	78.528	75.383	3.145	96%
Baten	720	0	720	-1.540	2.260	-214%
Subtotaal baten en lasten	**79.783**	**-1.975**	**77.808**	**76.924**	**885**	
Toevoeging aan reserves	81.397	5.500	86.897	86.897	0	100%
Onttrekking aan reserves	78.728	-2.000	76.728	75.835	892	99%
Subtotaal reserves	**2.669**	**7.500**	**10.169**	**11.061**	**-892**	
Resultaat	**82.452**	**5.525**	**87.977**	**87.985**	**-8**	**100%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 2	Mobiliteit	81.397	5.500	86.897	86.897	0
Totaal toevoeging aan reserve		**81.397**	**5.500**	**86.897**	**86.897**	**0**
PR 2	Mobiliteit	78.728	-2.000	76.728	75.835	892
Totaal onttrekking aan reserve		**78.728**	**-2.000**	**76.728**	**75.835**	**892**
Saldo reserves		**2.669**	**7.500**	**10.169**	**11.061**	**-892**

Taak 2.2.3 Uitvoeren van projecten / maatregelen voor openbaar vervoer infrastructuur

Vanaf september 2017 rijden de R-net-treinen tussen Alphen aan den Rijn en Gouda op werkdagen 4 keer per uur in beide richtingen. Naast de frequentieverhoging is het nieuwe station in Boskoop Snijdelwijk gerealiseerd. Het nieuwe station Waddinxveen Triangel wordt in 2018 geopend.

In september is in samenwerking met de gemeente Dordrecht, de vervoerder Arriva en het bedrijf Nextbike, een proef met deelfietsen op vijf locaties in Dordrecht gestart. Met deze extra dienstverlening wordt het gebruik van de Waterbus mogelijk nog aantrekkelijker.

In vervolg op de pilot en de evaluatie van de Spits- en Daldienst van de Waterbus hebben Provinciale Staten eind 2017 besloten tot het continueren van de Spits- en Daldienst in aangepaste vorm tot en met 31 december 2021. De Waterbus biedt het personenvervoer over water tussen Dordrecht en Rotterdam en binnen de Drechtsteden.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		2.2.3.1	Percentage R-net projecten PZI binnen planning	87%	100%	100%
		2.2.3.2	Percentage R-net projecten binnen budget	92%	100%	100%

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Geen bijzonderheden.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	3.858	-1.976	1.882	-119	2.000	-6%
Baten	0	-1.100	-1.100	0	-1.100	0%
Subtotaal baten en lasten	**3.858**	**-876**	**2.982**	**-119**	**3.100**	
Toevoeging aan reserves	1.300	0	1.300	1.300	0	100%
Onttrekking aan reserves	0	0	0	0	0	
Subtotaal reserves	**1.300**	**0**	**1.300**	**1.300**	**0**	
Resultaat	**5.158**	**-876**	**4.282**	**1.181**	**3.100**	**28%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 2	Revolverend Verenfonds	1.300	0	1.300	1.300	0
Totaal toevoeging aan reserve		**1.300**	**0**	**1.300**	**1.300**	**0**
Saldo reserves		**1.300**	**0**	**1.300**	**1.300**	**0**

Taak 2.2.4 Uitvoeren van projecten / maatregelen ter verbetering van de kwaliteit van het OV

Het aantal fietsenstallingen en de capaciteit van fietsenstallingen bij OV-haltes is in 2017 verder uitgebreid. Het gaat om fietsenstallingen bij NS-stations en belangrijke bushaltes, zoals in de R-net corridors.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		2.2.4.1	Capaciteit fietsenstallingen bij OV-haltes	31.370	>=2016	31.932 (2017)
		2.2.4.2	Capaciteit P&R-plaatsenbij OV-haltes	3.041	>=2016	2.753 (2017)

Verantwoording prestatie-indicator(en)

Geen bijzonderheden.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	7.385	-3.348	4.037	2.630	1.407	65%
Baten	72	0	72	-217	289	-301%
Subtotaal baten en lasten	**7.313**	**-3.348**	**3.966**	**2.847**	**1.118**	
Toevoeging aan reserves	2.284	0	2.284	2.284	0	100%
Onttrekking aan reserves	7.324	-3.350	3.974	2.863	1.111	72%
Subtotaal reserves	**-5.040**	**3.350**	**-1.690**	**-579**	**-1.111**	
Resultaat	**2.273**	**2**	**2.276**	**2.268**	**8**	**100%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 2	Mobiliteit	2.284	0	2.284	2.284	0
Totaal toevoeging aan reserve		**2.284**	**0**	**2.284**	**2.284**	**0**
PR 2	Bereikbaarheid	1.500	0	1.500	1.400	100
PR 2	Mobiliteit	5.824	-3.350	2.474	1.463	1.011
Totaal onttrekking aan reserve		**7.324**	**-3.350**	**3.974**	**2.863**	**1.111**
Saldo reserves		**-5.040**	**3.350**	**-1.690**	**-579**	**-1.111**

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend

Inleiding

Naar een nieuwe economie: the next level

De Zuid-Hollandse economie bevindt zich in een transitieproces naar meer delen, digitaal en schoon. De economie heeft te maken met snelle technologische ontwikkelingen, zoals de omschakeling van fossiele naar duurzame energie, robotisering, 3-D printing en digitalisering. Daardoor moeten we onze productieprocessen en manier van werken anders inrichten en ons aanpassen aan andere, nieuwe markten en ketens van producent naar consument. Hoe sneller we dat doen, des te concurrerender we zijn. Voor Zuid-Holland betekent dat werk aan de winkel. We maken de stap naar een circulaire economie waarin hergebruik van grondstoffen een nieuw verdienmodel wordt. We stimuleren innovatie via nauwe samenwerking tussen de diverse economische sectoren, kennis- en onderwijsinstellingen die onze regio herbergt. Via inzet op een aantrekkelijke woon- en werkomgeving trekken we bedrijven, kenniswerkers en andere talenten.

Energievernieuwing

Het klimaatakkoord dat in 2015 in Parijs is gesloten, luidt het einde in van een economie gebaseerd op fossiele brandstoffen. De aanwezigheid van energie-intensieve sectoren als de haven, de glastuinbouw biedt grote kansen voor de energietransitie. De omvang van de opgave voor energietransitie is in Zuid-Holland groot, 25% van de totale CO_2-emissie in Nederland wordt in Zuid-Holland uitgestoten, 20% van de Nederlandse bevolking woont in deze provincie. Dat biedt de kans dat ook hier de grootste stap kan worden gezet en dus een groot effect zichtbaar zal worden. Zuid-Holland wil een slimme en schone economie waar fossiele bronnen zijn vervangen door hernieuwbare bronnen. Dat brengt –naast het voorkomen van negatieve effecten door klimaatverandering- ook nieuwe verdienmodellen, nieuwe exportproducten en nieuwe banen met zich mee. We nemen maatregelen om energie te besparen en het gebruik van aardgas drastisch te verminderen.

Naar een levendige meerkernige metropool

In Zuid-Holland is een onderscheidend meerkernig stedelijk netwerk ontstaan waarin elke stad een eigen profiel heeft ontwikkeld. Onze welvaart en welzijn hangen af van de kwaliteit van dit stedelijk netwerk. Steden zijn ontmoetingsplaatsen, emancipatieladders voor nieuwkomers en broedplaatsen van ideeën en innovatie. Zuid-Holland staat voor de opgave om in het komende decennium een fors aantal woningen te realiseren en om de woonvoorraad te verduurzamen. De uitdaging is om metropolitane ontwikkeling op een sociale, gezonde en duurzame manier vorm te geven. Het economisch potentieel kan beter benut worden door de steden met hun afzonderlijke kwaliteiten beter te verbinden tot een metropool. Het leef- en vestigingsklimaat wordt versterkt door stad en land goed te verbinden, door ruimte te bieden voor groen en water in de stad, door een evenwichtige woningvoorraad en passende werklocaties. De vitaliteit van de meerkernige metropool is gebaat bij cultuur, kenniscentra en aantrekkelijke binnensteden.

Exploitatie

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	85.203	-10.486	74.717	62.954	11.763	84%
Baten	1.416	1.251	2.667	8.872	-6.205	333%
Subtotaal baten en lasten	**83.787**	**-11.737**	**72.050**	**54.082**	**17.968**	
Toevoeging aan reserves	13.129	39.437	52.566	52.141	425	99%
Onttrekking aan reserves	32.169	-1.564	30.606	21.040	9.566	69%
Subtotaal reserves	**-19.041**	**41.001**	**21.960**	**31.101**	**-9.140**	
Resultaat	**64.747**	**29.264**	**94.011**	**85.183**	**8.827**	**91%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 3

Doel 3-1 Een groeiende, duurzame en innovatieve economie

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Vergroten van de innovatiekracht van het kennisintensieve MKB
- Vergroten van het organiserend vermogen van het kennisintensieve MKB
- Vergroten van het organiserend vermogen in de Greenports en in het Haven Industrie Complex (HIC)
- Duurzame transitie van de Greenports en het Haven industrie Complex (HIC)

Binnen dit doel wordt, als onderdeel van de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland, gewerkt aan:

- Impuls 2: Bijdrage aan de transitie van het chemiecluster in de Rotterdamse haven
- Impuls 4: Bijdrage aan een Zuid-Hollandse transitiecampus - echt groene groei
- Impuls 5: Reservering voor de uitvoering van 'Investeren in vernieuwing'
- Impuls 6: Bijdrage aan de modernisering van het glastuinbouwcluster in het Westland
- Impuls 7: Extra bijdrage t.b.v. cofinanciering van de innovatiestimulering MKB

De provincie wil de regionale economie versterken door ruimte te scheppen voor een groei die duurzaam en innovatief is. Ook wil de provincie zich onderscheiden met een flexibele en innovatieve economie en wil nieuwe kennisintensieve sectoren en werkgelegenheid creëren door de kennis en innovatie in Zuid-Holland beter te benutten. Voorts zet de provincie zich in voor het behoud van de sterke positie die de Greenports in de wereld hebben. Daarnaast wil de provincie het moderniseringsproces van het Haven Industrie Complex (HIC) faciliteren. Het Rotterdamse havengebied verandert van een klassieke haveneconomie naar een kennisintensief (logistiek- en industrie-) complex gebaseerd op (informatie)-technologie, hernieuwbare grondstoffen en innovatieve diensten.

De lage ligging, grote bevolkingsdichtheid en de aanwezigheid van energie-intensieve industrie (Chemie, Greenports en Logistiek) maken Zuid-Holland extra kwetsbaar voor de groeiende schaarste aan grondstoffen, de stijgende energieprijzen en de klimaatverandering. Voor de Zuid-Hollandse economie is een transitie naar een water- en energie-efficiënte economie gebaseerd op duurzame energie en biobased grondstoffen urgent. De randvoorwaarden voor de transitie van de Greenports en het HIC zijn echter nog niet op orde. Ook benut Zuid-Holland ondanks de gunstige uitgangspositie haar innovatiepotenties onvoldoende. Twee oorzaken liggen daaraan ten grondslag. Ten eerste: ondermaatse samenwerking tussen overheden, kennisinstellingen en bedrijven en ten tweede een achterblijvend aantal kennisintensieve MKB'ers die erin slagen om door te groeien. Dat gaat steeds beter, maar er is ook nog veel te winnen. Technologische ontwikkelingen en globalisering scheppen een nieuwe economie met een grote dynamiek, die vraagt om aanpassing van bestaande bedrijvigheid en ruimte voor starters.

Resultaten 2017

In mei 2017 heeft de provincie Zuid-Holland samen met partners uit het bedrijfsleven en van de kennisinstellingen en overheden de impulsagenda Greenports 3.0 ondertekend. We hebben afspraken gemaakt om samen te werken aan het versnellen van de transitie van de Greenports naar innovatief en duurzaam. Hiermee is de samenwerking op landelijk triple helix niveau in de Greenports verstevigd, en is de basis gelegd voor het toekomstig verdienvermogen en de concurrentiekracht van de Greenports in de nieuwe economie. De Greenports kunnen daarmee een belangrijke bijdrage leveren aan de versnelde transitie naar een duurzame en digitale economie.

In 2017 is het koel- en vriescluster “Coolport” geopend. De provincie heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan dit vers-logistieke knooppunt. Dit versterkt de positie van de Greenports in de logistieke keten. Het versterkt ook

de positie van de haven, omdat de mogelijkheid om verse goederen goed te kunnen verladen een reden voor vervoerders is om voor de Rotterdamse haven als overslagpunt te kiezen.

De samenwerkende bedrijven in het consortium Waste to Chemistry hebben in de zomer van 2017 besloten om met het project de volgende fase te starten, de definitieve ontwerpfase. De intensieve betrokkenheid van zowel de gemeente Rotterdam als de provincie Zuid-Holland heeft een belangrijke rol gespeeld bij het nemen van dit positieve besluit. In het najaar is een succesvolle “Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling” EFRO subsidie toegekend voor het co-financieren van deze fase.

Het samenwerkingsverband Maritieme Delta is mede gefinancierd door de provincie en heeft in 2017 een groot aantal activiteiten uitgevoerd, met name op het gebied van kennisuitwisseling en het betrekken van onderwijsinstellingen. Zo zijn 15 bedrijven bezocht en geïnformeerd over subsidie- en samenwerkingsmogelijkheden en zijn er vier bijeenkomsten voor bedrijven georganiseerd rondom een actueel thema.

De provincie blijft samen met mede-overheden, bedrijven en kennisinstellingen, grotendeels verenigd in de regionale ontwikkelingsmaatschappij InnovationQuarter (IQ) en de Economic Board Zuid-Holland (EBZ) uitvoering geven aan de gezamenlijke economische agenda, via de initiatieven van de EBZ en de transitiepaden van de Roadmap Next Economy, waarvan de uitvoering per februari 2018 bij IQ is belegd. Uit de evaluatie van IQ, die op initiatief van de aandeelhouders is uitgevoerd, blijkt onder meer dat er waardering is voor de resultaten die IQ vanuit haar kerntaken oplevert. En dat IQ de uitvoeringskracht in de regio heeft doen toenemen. Voorts blijkt er ook uit dat IQ de regionale samenwerking heeft verbeterd, gezorgd heeft voor minder versnippering en wordt gezien als belangrijke organisatie om uitvoering te geven aan het regionaal economisch beleid.

Deze bundeling van krachten is essentieel voor de versterking van het vestigingsklimaat en het innovatief vermogen richting MKB, andere regio’s, Europa en wereldwijd. Met het Rijk en de andere provincies heeft de provincie afspraken gemaakt in de samenwerkingsagenda ‘Gezamenlijke MKB innovatie-ondersteuning’ over instrumenten voor en dienstverlening aan het MKB. Dit betreft een rollende agenda waar de komende jaren verder invulling aan gegeven zal worden.

Trends en ontwikkelingen
Rapporten van enkele jaren geleden zoals de Economische Monitor Zuid-Holland 2016, de Randstadmonitor, het rapport 'Visie op regio’s in 2014' van de ING, het rapport over de Metropoolregio Rotterdam - Den Haag van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OECD) en de Voortgangsrapportage Havenvisie 2014 van de Convenantspartners Havenvisie 2030 tonen dat de Zuid-Hollandse economie een groot innovatiepotentieel heeft maar dat de innovatiekracht achter blijft.
Die achterstand lijkt te worden ingelopen, kijkend naar de Economische Monitor van 2017 maar ook naar recente interne analyse op basis van de ING methodiek. Dat laat onverlet dat de provincie Zuid-Holland blijft inzetten op het versterken van de regionale samenwerking en stimulering van innovatie (in het bijzonder MKB). Deze inzichten tonen aan dat de provincie een cruciale rol vervult in het vergroten van de slagkracht en samenwerking, tegengaan van versnippering van inzet en middelen en samenwerking met de partners in de EBZ.

Van de tuinbouw in Nederland bevindt zich 27% in Zuid-Holland (Economische Monitor Zuid-Holland 2015).
De werkgelegenheid in Agro&Food in Zuid-Holland is in 2016 weer licht toegenomen (met 0,8% tot 103.170 banen), net als het aantal vestigingen (1% groei naar 16.526 vestigingen). Getuige de exportcijfers is de weg omhoog weer gevonden, maar een volgende uitdaging is hoe bedrijven zich kunnen voorbereiden op de Brexit. Verkend wordt hoe deze bedrijven ondersteuning kan worden geboden.

De haven en het Haven Industrie Complex zijn een belangrijke pijler onder de Zuid-Hollandse en Nederlandse economie. Het behouden en versterken van deze pijler is niet vanzelfsprekend, de wereld om ons heen verandert

snel. Door de energietransitie ontstaat druk op het verdienvermogen van de petrochemische industrie en de snelle opmars van digitale technieken vraagt om voortdurende aanpassing van logistieke ketens. Voor het Haven en Industrie Complex is het zaak om voldoende snel te (blijven) vernieuwen. Dit vraagt om innovatie en om de opschaling van toekomstige, duurzame, productieketens.

De wereldeconomie trekt aan, en ook de Nederlandse economie noteert weer groei. Ook Zuid-Holland lijkt daarvan te profiteren, maar de achterstand van Zuid-Holland op de rest van Nederland is nog niet ingelopen. Kijkend naar de afgelopen jaren loopt de Zuid-Hollandse economie de achterstand wel in. Het verschil tussen de groei in de prioritaire sectoren tussen Zuid-Holland en Nederland is geslonken tot een 1,4 procentpunt lager saldo van bedrijven met groeiende en krimpende omzet.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2017	Meetwaarde 2017
		3.1.a	Procentuele jaarlijkse groei van het inkomen van de prioritaire clusters	-2,0	0,1	-1,4

Verantwoording effectindicatoren
De indicator geeft een relatieve groei van Zuid-Holland in vergelijking met de landelijke groei. De indicator is het saldo van procentuele jaarlijkse groei of verlies van de omzet van alle bedrijfsklassen die tot de stuwende economisch clusters worden gerekend. De sectoren Landbouw, Industrie, Bouwnijverheid en Vervoer & Logistiek worden gemonitord. De clusters Maritiem & Deltatechnologie, Transport & Logistiek, Greenport en Bioscience behoren tot die sectoren. Tijdens een technische sessie met een aantal PS-leden is er gesproken over deze indicator. Onder andere de relatieve groei ten opzichte van het landelijk gemiddelde is besproken. Hier heb je als Zuid-Holland weinig invloed op. Afgesproken is dat wordt bezien of deze indicator kan worden herzien.

Dat de achterstand nog niet is ingelopen lijkt vooral te zitten in de slechtere prestaties dan de rest van Nederland van de bouwnijverheid en vervoer en opslag (transport en logistiek). Voor de bouwnijverheid is er geen duidelijke verklaring, maar mogelijk heeft dit te maken met het feit dat veel projecten binnenstedelijk zijn en door hun complexiteit een langere voorbereidingstijd vergen. Dat geldt bijvoorbeeld voor hoogbouwprojecten in het centrum van Rotterdam, een redelijke graadmeter voor bouwproductie in de regio.

Voor transport en logistiek is de trend helaas al langer dat de omzetontwikkeling hier trager gaat dan in de rest van Nederland. Zoals eerder gememoreerd past dit beeld wel in de bredere trend van een versnellende transitie naar een digitale en circulaire economie. Hoewel de wereldeconomie weer aantrekt hebben juist in Zuid-Holland relatief sterk vertegenwoordigde, traditioneel sterke sectoren als logistiek en (petro)chemie het in die transities moeilijk.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Om een groeiende, duurzame en innovatieve economie te bevorderen kan de overheid randvoorwaarden scheppen en gewenste ontwikkeling stimuleren. Een goede kennisinfrastructuur, een goede samenwerking tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid en duurzame modernisering van bestaande sectoren dragen bij aan deze doelstelling. De provincie richt zich op het scheppen van randvoorwaarden voor en stimuleren van het innovatief MKB, de campussen van nationaal belang en de duurzame transitie van de Greenports en het Haven Industrieel Complex naar een nieuwe economie.
De provincie zet hiervoor in op:

- Het verstrekken van subsidie ter stimulering van innovatie door het MKB en ter versterking van het organiserend vermogen van het MKB in de kennisclusters, de Greenports en het Haven Industrieel Complex;

- Het beter benutten van het innovatiepotentieel van de provincie door het beschikbaar stellen van kapitaal en subsidie aan InnovationQuarter;
- Het aangaan van samenwerkingsverbanden en het maken van afspraken met partijen in de regio en het Rijk. Het op orde brengen van de randvoorwaarden van de transitie van de Greenports en het HIC naar een nieuwe economie. Het betreft randvoorwaarden op het gebied van ruimte, infrastructuur, milieu, energie en Europese samenwerking. Deze doelstelling wordt ook via andere kerntaken gerealiseerd.
- De subsidies gericht op stimulering van innovatie door MKB betreffen de subsidieregeling MKB Innovatieondersteuning Topsectoren (MIT) Zuid-Holland. Deze subsidies worden op grond van de Samenwerkingsagenda 'Gezamenlijke MKB innovatieondersteuning' van Rijk en regio verstrekt. Met de subsidies hebben MKB-ers een innovatieadvies- of een haalbaarheidsproject en/of een R&D samenwerkingsproject gehonoreerd gekregen. Hiermee wordt niet alleen innovatie in het MKB gestimuleerd die tot nieuwe business zou moeten leiden, maar veel projecten kunnen ook bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke uitdagingen (voedselveiligheid, safety & security, voorkomen van milieuschade, etc.).
- Eind 2017 hebben acht Smart industry fieldlabs, InnovationQuarter, TNO, provincie Zuid-Holland, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en de gemeente Den Haag de handen ineengeslagen en de Smart Industry Hub SMITZH opgericht: Smart Manufacturing: Industriële Toepassing in Zuid-Holland. Dit initiatief zorgt ervoor dat Zuid-Hollandse ondernemers met vragen over automatisering terecht kunnen bij één duidelijk loket. Beoogde resultaten voor eind 2022 van dit programma zijn onder meer 2.500 nieuwe banen in de Zuid-Hollandse maakindustrie en 100 bedrijven die werken met nieuwe technologieën. Hiertoe voorzien we dat het nodig is het programma in de toekomst te vergroten met meer publieke en private middelen. Er wordt hiertoe nog een voorstel in 2018 voorgelegd aan PS, waarbij ook de inzet van de € 3,5 mln vanuit de investeringsimpuls voor de Fieldlabs zullen worden betrokken.
- Afgelopen jaar zijn op diverse manieren succesvolle samenwerkingen gerealiseerd ten behoeve van duurzaam goederenvervoer in Zuid-Holland. Een van die samenwerkingen kende zijn weerslag in de intentieverklaring Groene Corridor. 19 bedrijven, overheden, investeerders en kennisinstellingen hebben op 29 juni 2017 de intentieovereenkomst Groene Corridor ondertekend. De partijen gaan samenwerken aan duurzaam en betrouwbaar goederenvervoer tussen het Groene Hart en de Rotterdamse haven, waarbij vervoer over water een belangrijke rol speelt. Het betreffen partijen als Port of Rotterdam, Heineken, Nedcargo, provincie Zuid-Holland.

Investeringsimpulsen
Voor de vijf Investeringsimpulsen voor doel 3.1 Een groeiende, duurzame en innovatieve economie is in totaal € 22,5 mln budget toegekend waarvan maximaal 5% aan procesgeld kan worden besteed. In 2017 is voor een aantal impulsen proceskosten gemaakt (€ 0,2 mln). Aangezien het beschikbaar stellen van de 5% voor proceskosten pas laat in het jaar is besloten zijn deze kosten voor 2017 vooralsnog voorgeschoten uit andere budgetten.

Impuls 2. Bijdrage aan de transitie van het chemiecluster in de Rotterdamse haven
Het voorstel rondom de financiële bijdrage voor project 'Waste to chemicals' is vastgesteld in de PS vergadering van 31 mei 2017. Bij voorjaarsnota is een bedrag van € 7,5 mln vanuit de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland beschikbaar gesteld en toegevoegd aan de reserve Versterking economie.

Impuls 4. Bijdrage aan een Zuid-Hollandse transitiecampus - echt groene groei
De financiële bijdrage voor de Transitiecampus Zuid-Holland is vastgesteld in de PS vergadering van 25 juni 2017. Bij Voorjaarsnota 2017 is een bedrag van € 5 mln vanuit de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland beschikbaar gesteld en toegevoegd aan de reserve Versterking economie.
Op 8 november 2017 hebben Provinciale Staten de Begroting 2018 vastgesteld en daarmee het bedrag van € 5 mln vanuit de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland op exploitatie gezet.

Impuls 5. Reservering voor de uitvoering van 'Investeren in vernieuwing'
Het voorstel van GS voor de inzet van de extra middelen voor het Regionaal Investeringsprogramma en Gebiedsgericht Werken is in een aparte brief van medio mei aan PS aangeboden. Bij Voorjaarsnota 2017 is een bedrag van € 5 mln 'Investeren in vernieuwing' toegevoegd aan de reserve Versterking economie.

Impuls 6. Bijdrage aan de modernisering van het glastuinbouwcluster in het Westland
Het betreft een versterking van de herstructurering en modernisering van de glastuinbouw zoals bedoeld in het Impulsprogramma van de provincie Zuid-Holland voor € 4 mln. Door de gemeente Westland een subsidie te verlenen voor het opkopen en uitplaatsen van de in de weg liggende woningen/obstakels kunnen 200 hectare tuinbouwareaal worden vrijgespeeld voor modernisering en herstructurering die de provincie voor ogen staat. De provincie werkt in coalitieverband (HOT) samen met het bedrijfsleven om te komen tot een duurzaam tuinbouwcluster voor de toekomst.
In december 2017 is een begrotingssubsidie ter grootte van € 3,8 mln aan de gemeente Westland verleend. De gemeente Westland heeft een subsidieregeling opgesteld ten behoeve van de modernisering van het teeltareaal door het uitnemen van in de weg liggende obstakels. De gemeente Westland is hierbij de uitvoerende en risicodragende partij. De subsidieregeling zal vanaf 2 februari 2018 opengesteld worden.

Impuls 7. Extra bijdrage t.b.v. cofinanciering van de innovatiestimulering MKB
De verhoging van het Subsidieplafond 2017 regeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren Zuid-Holland (MIT ZH) is vastgesteld in de PS vergadering van 22 februari 2017. Bij Voorjaarsnota 2017 is een bedrag van € 1 mln beschikbaar gesteld en toegevoegd aan de reserve Versterking economie.

Bijdrage Verbonden partijen
InnovationQuarter (IQ
InnovationQuarter (IQ) draagt bij aan de ambitie van GS om het innovatiepotentieel van Zuid-Holland beter te benutten. IQ ontsluit het innovatieve vermogen van Zuid-Holland en versterkt op deze wijze de concurrentiekracht van de regio duurzaam. Dat doet IQ door het mogelijk maken van financiering van vernieuwende en snelgroeiende bedrijven (vanuit haar kerntaak Capital), bevordering van samenwerking tussen ondernemers, kennisinstellingen en de overheid (vanuit haar kerntaak Business Development) en door het aantrekken en behouden van innovatieve bedrijven en investeringen naar / in de regio, die: sector / cluster versterkend zijn; leiden tot een toename in private R&D investeringen en/of leiden tot een toename in werkgelegenheid (vanuit haar kerntaak Foreign Investment). De inhoudelijke focus van IQ ligt bij de speerpunten Cleantech, Life Sciences & Health, Safety & Security, Horticulture en Smart Industry. De geografische focus ligt op de gehele provincie Zuid-Holland. Per februari 2018 zal IQ ook de uitvoering van de Roadmap Next Economy, onder strategische aansturing door EBZ, ter hand nemen.

Vanquard Iniative
In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is opgenomen dat voor het behalen van de provinciale doelen samen wordt gewerkt met andere regio's, ook over de grens heen. Daarbij is onder meer het Vanquard Iniative (VI) als voorbeeld genoemd. De provincie Zuid-Holland is medio 2014, met de ondertekening van de 'Letter of Engagement' door de Commissaris van de Koning lid geworden van het VI.
Momenteel is het VI één van de meest toonaangevende S3-Platformen in Europa. Het VI is een politiek initiatief dat de rol van de regio's wil versterken in het Europees innovatie- en industrieel beleid. Het engagement van de betrokken regio's is gericht op het aanjagen van bottom-up markt gedreven (industry led) innovatieve en industriële vernieuwing in Europese prioritaire gebieden door middel van Europese interregionale Triple helix samenwerking.

Het Nieuwe Westland CV (ONW)

De provincie Zuid-Holland besloot in 2002 tot deelname in de Ontwikkelingsmaatschappij Het Nieuwe Westland (ONW), een publiek-private samenwerking, waarin verder de voormalige Westlandgemeenten (inmiddels gefuseerd tot één gemeente), het Hoogheemraadschap Delfland en BNG Gebiedsontwikkeling participeren. De ONW is bedoeld als instrument om de ambities van het Integraal Ontwikkelingsprogramma Westland (IOPW) te realiseren. De projectenportefeuille bestaat nog slechts uit woningbouwlocaties. De provincie ziet daarin geen eigen beleidsdoelen.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	12.264	9.727	21.991	18.432	3.559	84%
Baten	80	881	961	1.042	-81	108%
Subtotaal baten en lasten	**12.184**	**8.846**	**21.030**	**17.390**	**3.639**	
Toevoeging aan reserves	3.100	30.364	33.464	33.495	-31	100%
Onttrekking aan reserves	300	13.257	13.557	8.603	4.954	63%
Subtotaal reserves	**2.800**	**17.107**	**19.907**	**24.891**	**-4.984**	
Resultaat	**14.984**	**25.952**	**40.937**	**42.282**	**-1.345**	**103%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 3

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 3,4 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. De uitgaven ten laste van de reserve Versterking economie zijn lager dan geraamd. De onttrekking aan de reserve is overeenkomstig verlaagd. De rijksbijdrage 2017 in het provinciefonds voor MKB MIT wordt voor € 1,3 mln ingezet als dekking voor de lasten 2017. Dit verklaart het resultaat 2017 in dit doel. De inkomsten provinciefonds zijn in Programma Overzichten en Middelen geraamd. (Zie ook de bestuurlijke inleiding).
€ 0,4 (v)	Apparaatskosten. Zie paragraaf Bedrijfsvoering.
€ 0,2 (n)	Deze afwijking betreft het saldo van lagere lasten reserve IRP Goeree-Overflakkee en diverse kleine posten (afronding)

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 0,1 (v)	Deze afwijking betreft diverse kleine posten (afronding).

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 4,7 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Lagere onttrekking reserve Versterking Economie. (Zie lasten)

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
€ 0,2 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Lagere onttrekking reserve IRP Goeree-Overflakkee voor uitgaven Getijdecentrale.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 3	Interreg-cofinanciering EFRO	2.500	31	2.531	2.562	-31
PR 3	Regionale netwerken topsectoren	0	433	433	433	0
PR 3	Versterking economie	0	22.500	22.500	22.500	0
PR 3	MIT MKB Innovatiestimulering topsect	0	8.000	8.000	8.000	0
PR 3	#WorldExpo 2025	600	-600	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve		**3.100**	**30.364**	**33.464**	**33.495**	**-31**
PR 3	EFRO middelen	0	31	31	31	0
PR 3	Interreg-cofinanciering EFRO	0	2.396	2.396	2.365	31
PR 3	Regionale netwerken topsectoren	0	526	526	526	0
PR 3	Versterking economie	0	5.904	5.904	1.184	4.720
PR 3	MIT MKB Innovatiestimulering topsect	0	4.500	4.500	4.451	49
PR 3	IRP Goeree-Overflakkee	300	-100	200	46	154
Totaal onttrekking aan reserve		**300**	**13.257**	**13.557**	**8.603**	**4.954**
Saldo reserves		**2.800**	**17.107**	**19.907**	**24.891**	**-4.984**

Taak 3.1.1 Economische clusters en innovatief MKB faciliteren

De provincie en het ministerie van Economische Zaken en Klimaat hebben in 2017 samen € 12,4 mln ten behoeve van de subsidieregeling MKB innovatieondersteuning Zuid-Holland ingezet. Dit heeft geresulteerd in de ondersteuning van 192 innovatieve MKB bedrijven, iets meer dan de beoogde 175 bedrijven.
Dat is € 4 mln meer dan beoogd. De provincie en het ministerie van Economische Zaken (EZ) en Klimaat hebben beide extra geïnvesteerd in het innovatief MKB. De provincie heeft voor € 1 mln via de investeringsimpuls en voor € 1,7 mln via herallocatie van middelen binnen programma 3 extra geïnvesteerd. Het ministerie van Economische Zaken en Klimaat heeft vanuit onbenutte MIT elders in het land € 1,2 mln extra gecofinancierd.

Via het Kansen voor West II programma zet de provincie in op het stimuleren van innovatieve proeftuinen. Het doel is om in de proeftuinen met behulp van nieuwe kennis rendabele oplossingen te vinden voor maatschappelijke opgaven, zoals op het gebied van duurzaamheid, gezondheid en veiligheid. Via de proeftuinen worden met name kennisintensieve MKB-ers ondersteund om hun nieuwe producten en diensten te ontwikkelen en te testen. Naast de middelen uit Europa (EFRO) en de private middelen die worden ingezet, zet de provincie ook cofinanciering in om de proeftuinen te ondersteunen.

Bij voorjaarsnota/kadernota is door Provinciale Staten een investeringsimpuls van in totaal € 48 mln toegekend, met daarin een bedrag van € 5 mln voor innovatie. Daarbinnen is € 3,5 mln bestemd voor Fieldlabs. Voor Fieldlabs is beoogd zo middelen beschikbaar te stellen voor projecten die net niet passen binnen een EFRO call , maar wel goed passen binnen de Roadmap Next economy. In mei en in september 2017 zijn er EFRO-calls opengesteld van in totaal € 4 mln (€ 2 mln EFRO en € 2 mln PZH). Er waren eind 2017 drie aanvragen voor

fieldlabprojecten in behandeling bij Kansen voor West II naar aanleiding van de call. Alle drie de fieldlab aanvragen hebben ondertussen voldoende punten gekregen van de onafhankelijke deskundigen- commissie Kansen voor West II. Eind 2017 waren deze aanvragen nog voor een technische toets in behandeling bij het programma bureau van Kansen voor West II. Indien deze drie fieldlabaanvragen (volledig) worden gehonoreerd binnen Kansen voor West II, is het budget ad € 4 mln dat tijdens de EFRO-call is opengesteld volledig benut. Dit betekent dat de middelen vanuit de investeringsimpuls ad € 3,5 mln dan niet voor deze fieldlabaanvragen benut hoeven te worden.

IQ is ondersteund met € 1,5 mln voor de uitvoering van Business Development en Foreign Investments. De tweede fase van kapitaalstorting in het hoofdfonds van InnovationQuarter heeft in 2017 plaatsgevonden.
De missie van InnovationQuarter is om het innovatieve vermogen van Zuid-Holland te ontsluiten. Met de begrotings-boekjaarsubsidie aan InnovationQuarter stelt de provincie Zuid-Holland uitvoeringsorganisatie InnovationQuarter in staat om het innovatiepotentieel in Zuid-Holland beter te benutten. In afstemming met EZ en IQ heeft in het najaar van 2017 de tweede fase van kapitaalstorting van € 15 mln plaatsgevonden. Ministerie EZ heeft toen ook € 15 mln gestort in het hoofdfonds van IQ en daarmee blijven de provincie en EZ gelijk opgaan. Met deze middelen kan InnovationQuarter vanuit haar hoofdfonds IQ Capital extra investeringen doen in innovatieve en snelgroeiende bedrijven in Zuid-Holland.

IQ heeft in 2017 onder meer de volgende prestaties geleverd: vanuit business development zijn onder andere 56 business cases en innovatieprojecten gerealiseerd en de business development activiteiten hebben € 23 mln aan uitgelokte investeringen opgeleverd. In het kader van Foreign Investments heeft IQ 50 buitenlandse bedrijven geassisteerd bij vestiging, verhuizing of uitbreiding in de regio; deze bedrijven verwachten binnen drie jaar 1.204 nieuwe dan wel additionele arbeidsplaatsen te hebben gerealiseerd in de regio en € 78,4 mln additioneel te hebben geïnvesteerd. Verder zijn door IQ verschillende activiteiten georganiseerd in 2017 waarmee ze ondernemers uit de regio ondersteunt bij hun internationaliseringsambities. In het kader daarvan hebben InnovationQuarter en de Economic Board Zuid-Holland (EBZ) een tweedaagse reis naar Zuid-Duitsland georganiseerd voor een 60-koppige delegatie bestaande uit leden van de EBZ en bedrijven die actief zijn op de thema's cyber security en personalised medicine.

In het kader van de ondersteuning van de Greenports is in december 2017 is een begrotingssubsidie ter grootte van € 3,8 mln aan de gemeente Westland verleend. De gemeente Westland heeft een subsidieregeling opgesteld ten behoeve van de modernisering van het teeltareaal door het uitnemen van in de weg liggende obstakels. De gemeente Westland is hierbij de uitvoerende en risicodragende partij. De subsidieregeling zal vanaf 2 februari 2018 opengesteld worden.

Het Havenindustrieel complex ondersteunen en faciliteren bij groene chemie, logistiek en maritiem.
In 2017 is de samenwerking in het netwerk Biobased Delta verder versterkt. Door de aansluiting van Innovation Quarter bij de Biobased Delta wordt ingezet op het versterken van het innovatieve MKB. Ook zijn er stappen gezet die moeten leiden tot de realisatie van grootschalige bioraffinage in de haven, de zogenaamde Redefinery. In 2017 zijn gesprekken gevoerd met private partijen met als doel om te komen tot een consortium van bedrijven die gaan investeren in bioraffinage. Daarmee zou een belangrijke stap worden gezet in de transitie naar een circulaire chemie, een belangrijke component van een duurzame Zuid-Hollandse economie.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		3.1.1.1	Aantal kennisintensieve MKB'ers uit topsectoren ondersteund	90	175	192
		3.1.1.2	Aantal triple helix-netwerken ondersteund gericht op Kennis en Innovatie, de Greenports en het Haven Industrieel Complex	8	7	6
		3.1.1.3	InnovationQuarter ondersteund met kapitaal en middelen voor de uitvoering van Business Development en Marketing	11 mln	16,5 mln	16,5 mln

Verantwoording prestatie-indicator(en)

3.1.1.1: Deze indicator betreft de inzet van de subsidieregeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren Zuid-Holland (MIT ZH). Voor aanvullende informatie wordt verwezen naar de toelichting bij taak 3.1.1.

3.1.1.2: De prestatie is deels gerealiseerd. In 2017 zijn 6 aanvragen behandeld en gehonoreerd. Het betreft de volgende netwerken:

- Groene Hart Werkt, Gemeente Alphen aan den Rijn,
- Clean Tech Delta, Clean Tech Delta,
- Maritieme Delta,
- Green Meets Ports, GroentenFruitHuis B.V.,
- iTanks Innovation Services, Stichting iTanks,
- Kennis- en innovatienetwerk Zeewier, Stichting Noordzeeboerderijk.

De vier Greenports in Zuid-Holland ontvangen ook allen een subsidie in het kader van de regeling Regionale Netwerkvorming Topsectoren. Voor de Greenport Westland-Oostland is deze al in 2015 beschikt, voor de Greenports Boskoop, Duin & Bollenstreek en Aalsmeer is de beschikking in 2016 afgegeven.

3.1.1.3: Deze indicator betreft de ondersteuning van IQ. Deze prestatie is geheel gerealiseerd. Voor aanvullende informatie wordt verwezen naar de toelichting bij taak 3.1.1.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	11.808	9.655	21.463	18.162	3.301	85%
Baten	80	801	881	962	-81	109%
Subtotaal baten en lasten	**11.728**	**8.854**	**20.582**	**17.200**	**3.382**	
Toevoeging aan reserves	3.100	30.364	33.464	33.495	-31	100%
Onttrekking aan reserves	0	13.357	13.357	8.557	4.800	64%
Subtotaal reserves	**3.100**	**17.007**	**20.107**	**24.938**	**-4.831**	
Resultaat	**14.828**	**25.861**	**40.689**	**42.138**	**-1.449**	**104%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 3	Interreg-cofinanciering EFRO	2.500	31	2.531	2.562	-31
PR 3	Regionale netwerken topsectoren	0	433	433	433	0
PR 3	Versterking economie	0	22.500	22.500	22.500	0
PR 3	MIT MKB Innovatiestimulering topsect	0	8.000	8.000	8.000	0
PR 3	#WorldExpo 2025	600	-600	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve		**3.100**	**30.364**	**33.464**	**33.495**	**-31**
PR 3	EFRO middelen	0	31	31	31	0
PR 3	Interreg-cofinanciering EFRO	0	2.396	2.396	2.365	31
PR 3	Regionale netwerken topsectoren	0	526	526	526	0
PR 3	Versterking economie	0	5.904	5.904	1.184	4.720
PR 3	MIT MKB Innovatiestimulering topsect	0	4.500	4.500	4.451	49
Totaal onttrekking aan reserve		**0**	**13.357**	**13.357**	**8.557**	**4.800**
Saldo reserves		**3.100**	**17.007**	**20.107**	**24.938**	**-4.831**

Taak 3.1.2 Ondersteunen van en ruimtelijke voorwaarden scheppen voor toeristisch / recreatief ondernemerschap

Deze taak volgt uit het Hoofdlijnenakkoord en is door GS uitgewerkt in de ‘Gedeelde opgave van Toerisme en Recreatie!’. In september 2017 is een brief aan PS gestuurd die de voortgang beschrijft voor de volgende zes thema’s:

1. Kansen in de Delta
2. Waterrecreatie
3. HollandCity
4. Toeristisch-recreatieve informatie en open data
5. Nationale Parken van Wereldklasse
6. Doorontwikkeling recreatieve routenetwerken.

De provinciale inzet kenmerkt zich door het verbinden van externe partijen en het koppelen aan andere provinciale doelen zoals cultureel erfgoed, natuur, water, groenbeleving, economie en mobiliteit. De provinciale rol wisselt per opgave en kan zijn: partner, verbinder, aanjager, medefinancier, expert, initiatiefnemer en/of regisseur.
Behaalde resultaten in 2017 zijn onder andere de ontwikkeling van een samenwerkingskaart waterrecreatie die bedoeld is om nieuwe samenhangende initiatieven op het gebied van waterrecreatie te ondersteunen. Ook heeft de provincie deelgenomen aan de uitwerking van een ambitiedocument en merkengids voor de Nationale Parken Hollandse Duinen en NL Delta Biesbosch-Haringvliet als basis voor verdere uitwerking naar concrete projecten en communicatie-uitingen. In het kader van de recreatieve routenetwerken is, naast de fysieke uitbreiding van het wandelroutenetwerk, een klankbordgroep opgericht, bestaande uit diverse belanghebbende partijen die gezamenlijk een plan hebben gemaakt voor de doorontwikkeling (wandelen, fietsen, varen, paardrijden). Focus in de eerste helft van 2018 ligt op het uitvoeren van een Healthcheck en het in beeld brengen van rollen en taken voor routebeheer. Verder is er een beleidsverkenning gestart naar verblijfsrecreatie in Zuid-Holland. Uitkomsten worden medio 2018 verwacht.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	248	80	328	222	106	68%
Baten	0	80	80	80	0	100%
Subtotaal baten en lasten	**248**	**0**	**248**	**142**	**106**	
Resultaat	**248**	**0**	**248**	**142**	**106**	**57%**

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.1.3 Integraal Gebiedsprogramma Goeree-Overflakkee

De provincie Zuid-Holland en de gemeente Goeree-Overflakkee werken sinds januari 2013 samen aan het Integraal Ruimtelijk Programma (IRP) Goeree-Overflakkee. Het doel van het programma is het realiseren van nieuwe economische impulsen om de sociale en economische vitaliteit van het landelijk gebied inclusief dorpen en kernen te versterken en te behouden. Tot en met 2016 hebben partijen financiële middelen beschikbaar gesteld voor het programma.

In de evaluatie in 2015 werd geconcludeerd dat het IRP heeft geleid tot een verbeterde relatie tussen gemeente en provincie, een versterking van de provinciale inzet op Goeree-Overflakkee, het realiseren van projecten en het genereren van financiële middelen voor het eiland. Zowel gemeente als provincie hebben bestuurlijk aangegeven dat zij na 2016 de samenwerking in programmaverband willen doorzetten.

Het brede perspectief van het IRP en de inzet op het proces biedt meerwaarde bij complexe processen waarbij diverse organisatieonderdelen van de provincie en de gemeente betrokken zijn. En die opgaven zijn er nog steeds op Goeree-Overflakkee. Er lopen diverse sectorale programma's op het eiland en er is behoefte aan menskracht en proceskracht om projecten voor die programma's van de grond te krijgen / aan te jagen. De ontwikkeling van de getijdencentrale valt daar ook onder.

Het IRP zal een vervolg krijgen in een Integraal Gebiedsprogramma Goeree-Overflakkee. Voor dit programma zal samen met de gemeente een programmaplan worden opgesteld.

Doel van het nieuwe programma blijft gericht op de versterking van de regionale economie en zal zich richten op:
- Samenwerking tussen partijen
- Versterking van de samenhang van projecten en (sectorale) programma's
- Verbeteren va processen en organiseren van activiteiten om processen verder te krijgen.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	208	-8	200	49	151	24%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**208**	**-8**	**200**	**49**	**151**	
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	
Onttrekking aan reserves	300	-100	200	46	154	23%
Subtotaal reserves	**-300**	**100**	**-200**	**-46**	**-154**	
Resultaat	**-92**	**92**	**0**	**2**	**-2**	**-234800%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 3	IRP Goeree-Overflakkee	300	-100	200	46	154
Totaal onttrekking aan reserve		**300**	**-100**	**200**	**46**	**154**
Saldo reserves		**-300**	**100**	**-200**	**-46**	**-154**

Doel 3-2 Schone en toekomstbestendige energie

Wat hebben we bereikt?

- Bijdragen aan de afspraken die in Parijs zijn gemaakt om de CO_2-uitstoot terug te brengen met 80 tot 95% in 2050
- Bevorderen van energiebesparing in de industrie en de gebouwde omgeving
- Faciliteren van de opwekking van duurzame energie
- Activeren, faciliteren en motiveren van partijen ten aanzien van de ontwikkeling, levering, inzet en gebruik van duurzame warmte
- Bijdragen aan leveringsbetrouwbare schone energie
- Ervaring opdoen met CO_2-afvang en -opslag
- Benutten en stimuleren van kansen voor innovatie en economie

Binnen dit doel wordt, als onderdeel van de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland, gewerkt aan:

- Impuls 1: Fonds ter financiering kleinschalige, maatschappelijke energieprojecten

De belangrijkste indicator voor de energie-agenda Watt Anders is de totale CO_2 emissie in Zuid-Holland. Deze moet in 2050 met 80-95% naar beneden ten opzichte van 1990 (40 Mton). De uitstoot van CO_2 is sinds 2010 eerst geleidelijk afgenomen, maar neemt de laatste jaren weer toe. In 2016 was die 47,8 Mton. De trend in Zuid-Holland komt overeen met de landelijke trend. De toename in Zuid-Holland komt vooral door de twee nieuwe kolencentrales op de Maasvlakte in Rotterdam, die recent opgestart zijn. In de periode 2010-2016 is de CO_2-uitstoot van de sector industrie met 19% toegenomen. In de gebouwde omgeving (-22%) en de landbouw (-27%) is in die periode een duidelijke afname zichtbaar; voor de sector verkeer en vervoer is die afname beperkt (-3%).

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2017	Meetwaarde 2017
		3.2.a	Aandeel duurzame energie in Zuid Holland (%)	3.1 %	5%	4.4
		3.2.b	totale productie van hernieuwbare energie in Zuid Holland (PJ)	13.4 PJ	21	18.7
		3.2.c	Vermeden CO2 uitstoot door duurzame energie inzet in Zuid Holland (in Mton)	1.7	3.2	3.2
		3.2.d	Absolute energiebesparing ten opzichte van 1990 (PJ)	-34 PJ	-34	-30
		3.2.e	Vermeden CO2 uitstoot door energie-efficiëntie, besparing en transitie ten opzichte van 1990 (Mton)	-4 Mton	-4	-7.8
		3.2.f	Totale emissie broeikasgassen in Zuid Holland (Mton)	40	44	47.8
		3.2.g	CO2 voetafdruk van de organisatie inclusief beheer en onderhoud infra en OV-concessies (kton CO2)"	64	57.5	56

Verantwoording effectindicatoren
De bovenstaande gegevens onder “realisatie 2017” zijn gegevens over het jaar 2016. De cijfers voor 2017 zijn pas eind 2018 beschikbaar. De cijfers voor 3.2.g zijn geschat op basis van de wijzigingen die in 2016 zijn doorgevoerd op het gebied van inkoop duurzame energie en inzet elektrische auto’s.
De monitor wordt jaarlijks op dezelfde wijze door de DCMR uitgevoerd zodat vergelijking betrouwbaar is. De basisbronnen zijn de Klimaatmonitor van het Rijk, CBS-gegevens, Emissieregistratie en voor de industrie de elektronische milieujaarverslagen (emjv’s). Daarnaast zijn de volgende zaken van belang:

- Het aandeel duurzame energie (3.2.a) wordt uitgedrukt als percentage van het totale finale energiegebruik. Als nulmeting is het jaar 2013 gekozen op verzoek van de Staten (referentiejaar 1990 zou als nulmeting bijna 0% opleveren).
- Energiebesparing (3.2.d) betreft de absolute besparing in de mobiliteit, industrie en gebouwde omgeving ten opzichte van referentiejaar 1990.
- Voor de nulmeting bij 3.2.d en 3.2.e is op verzoek van de Staten gekozen voor het jaar 2013 (i.p.v. 1990).
- Voor 3.2.f de totale CO_2 emissie is het referentiejaar 1990 als nulmeting ingevoerd (40MT).

3.2.a: Het aandeel duurzame energie is in de afgelopen jaren gestaag gestegen. Van 2,1% in 2010 naar 4,4% in 2016 en blijft hiermee 0,6% achter op de planning. Deze stijging is nog niet genoeg om de doelstelling van 9% hernieuwbare energie in Zuid-Holland in 2020 te realiseren.

3.2.b: De absolute hoeveelheid geleverde duurzame energie is mede-afhankelijk van de hoeveelheid wind en de hoeveelheid nuttige zonneschijn. De opbrengst verschilt per jaar. Oude windturbines zijn ontmanteld en mogen of kunnen niet altijd vervangen worden. Ten opzichte van 2013 is er meer opwekcapaciteit geïnstalleerd.

3.2.c: De vermeden CO_2 uitstoot door inzet van hernieuwbare energie (zon, wind warmte) is gebaseerd op een omrekening voor een gemiddelde CO_2-emissie voor elektriciteit opwekking en een gemiddelde CO_2-emissie voor verwarming. Indien deze emissiereductie niet had plaatsgevonden zou de totale emissie van CO_2 in Zuid-Holland navenant hoger zijn geweest.

3.2.d: Het is duidelijk te zien dat de energiebehoefte van Zuid Holland groter is geworden ten opzichte van 1990. Over de periode tot heden is er sprake van een toename ten opzichte van 1990, dus een negatieve besparing. De nulmeting geeft het verschil aan tussen 1990 en 2013. Er is in 2016 iets minder energie gebruikt dan in 2015, 430PJ i.p.v. 434PJ. Energiebesparing en een zachte winter hebben hiervoor gezorgd.

3.2.e: De CO_2 uitstoot door energie efficiency en besparing ten opzichte van 1990 is gestegen en dus is ook de vermeden CO_2 uitstoot gestegen. Ten opzichte van 1990 is 7,8 Mton meer CO_2 de atmosfeer ingeblazen. Een belangrijke bijdrage komt van de ingebruikname van nieuwe kolencentrales.

3.2.f: Maar liefst 69% van de CO_2-emissie in Zuid-Holland wordt veroorzaakt door de industrie. Door het aantrekken van de economie, gecombineerd met het feit dat de andere sectoren wel een daling in CO_2-emissie laten zien, drukt het industriedeel zwaar op het totaal. In 2017 zijn de twee oude kolencentrales gesloten. Verwacht wordt dat er in 2017 een lichte daling van de CO_2 uitstoot in Zuid-Holland is te zien omdat 2016 het jaar is waarin er nog vier kolencentrales in Zuid-Holland in bedrijf waren.

3.2.g: In het kader van strategie “Voorbeeldig investeren” is een nulmeting over het jaar 2015 uitgevoerd en is bepaald dat we niet alleen de eigen gebouwen meenemen, maar ook het beheer en onderhoud en de aanleg van provinciale wegen alsook de emissies die gepaard gaan met onze OV-consessies. Dit heeft geresulteerd in deze nieuwe indicator voor deze strategie. De eerste doelstelling (57,5 kton) is in de Begroting 2018 vastgesteld voor het jaar 2018. De grootste aanpassing sinds 2015 is de inkoop van 13.000 MWh groene stroom. hiermee hebben we de doelstelling voor 2018 reeds gehaald.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

De provincie heeft ingezet op bijdragen aan de verduurzaming van de vijf aandachtsgebieden middels de vijf strategieën uit de in 2016 vastgestelde energieagenda *Watt Anders 2016-2020-2050.*

Op de strategie Innoveren in de Delta is het provinciale Energie-Innovatiefonds EnergiiQ (€ 35 mln) voor scale-ups die bijdrage aan CO_2-reductie geheel uitontwikkeld en het beheer ervan is bij InnovationQuarter (IQ) ondergebracht. In september 2017 was het fonds operationeel, de eerste aanvragen zijn behandeld. De Triple helix Energy Innovation Board met o.a. Stedin, MRDH, TU-Delft, TNO en het Havenbedrijf onder voorzitterschap van de provincie Zuid-Holland heeft voor de onderwerpen waterstof, het slimme energiesysteem en verduurzaming gebouwde omgeving kansen aangegeven, die verder ter hand zijn genomen. Een waterstofconvenant met 6 projecten op Goeree-Overflakkee is getekend en gestart. De contouren van het slimme energiesysteem met de verbinding tussen duurzame opwek, opslag en conversie en sturing van vraag en aanbod zijn geschetst, nadere verkenning gaat uitwijzen waar gestart kan worden met proeven. Met woningcorporaties is verkend wat een effectieve aanpak is om hun woningbezit te verduurzamen. Dit wordt vanaf 2018 verder opgepakt met de procesregisseurs energietransitie gebouwde omgeving, die in samenspraak met gemeenten en andere partners de planvorming en versnelling ter hand nemen.

Samen met regionale partners is het traject Roadmap Next Economy verder gebracht. In 2018 landt dit bij InnovationQuarter, waar het onderdeel Smart Energy Delta nauw zal samenwerken met de Energy Innovation Board. Ook is meegedaan in het NorthSeaEnergyLab, waar voor de grootse opgave Wind op Zee de verbreding is verkend richting de (aanland)infrastructuur, eigenaarschap, natuurkansen en voedselkansen (bijv. visserij en zeewier).

Voor het uitbouwen van de energiecampus is gewerkt aan het versterken en meer verbinden van de soorten spelers in het speelveld: (fundamenteel en toegepast) onderzoek, field labs, start ups en andere innovators, investeerders, regionale ontwikkelingsmaatschappij IQ en de overheden. Voor de verdere uitbouw van field lab door The Green Village is bij ons een subsidie aangevraagd en in behandeling genomen om een *Co Creation Center* te realiseren, waarin innovatieve producten en oplossingen doorontwikkeld kunnen worden voor verdere opschaling.

Voor de strategie Werken aan warmte is begin 2017 de Warmtealliantie opgericht. Een samenwerking tussen provincie Zuid-Holland, Eneco, Warmtebedrijf Rotterdam, Gasunie en Havenbedrijf Rotterdam, waarin de warmtetransportinfrastructuur en het open net gerealiseerd worden dat kan voorzien in transport van restwarmte en geothermie, daar waar lokale vraag en aanbod niet in evenwicht zijn. Het warmteparticipatiefonds WPF is in 2017 opgericht en kan haar middelen (€ 90 mln) inzetten voor de infrastructuur, het netbeheer maar ook voor het ontwikkelen van vraag en aanbod. Daarnaast zijn de fondsen ED II (met Den Haag en Europa) voor aanbodontwikkeling en SOPHIE II (met Rotterdam en Europa) voor vraagontwikkeling beschikbaar gemaakt.
In 2017 is ook de Geothermiealliantie opgericht, waarin de provincie samen met EBN, HVC, ENECO, Hydreco, gemeente Westland en DAGO de ontwikkeling van het geothermiepotentieel in Zuid-Holland op een professioneel niveau gaat aanpakken.

Met de gemeenten (onder andere Schiedam, Sliedrecht, Gorinchem, Den Haag) is gewerkt aan het benutten van de kansen voor duurzame warmte voor een deel van hun woningbezit (warmtenet wordt aangelegd). Ook is met overheden, netbeheerders en energieleveranciers geanalyseerd wat de factoren zijn die nodig zijn om woningbezitters van het aardgas af te krijgen. Projecten op het gebied van WKO en geothermie zijn actief met kennis en middelen begeleid. De warmtekoude-atlas, die een belangrijke rol speelt in de analyse van de verduurzamingsopgave van gebouwen, is gebruikersvriendelijker gemaakt en het beheer overgenomen.
Bij de Begroting 2018 is goedkeuring gegeven aan het voorstel om intensiever partijen in de verduurzaming van de gebouwde omgeving bij te staan.

In het kader van de strategie Voorbeeldig investeren is in de planvorming voor de verbouwing van het C-gebouw de verduurzaming volledig opgenomen. Samen met Energierijk, het gebied in Den Haag met veel overheidsgebouwen, werken we aan een warmtenet. Ook zijn een afgeschreven aantal dienstauto's vervangen door elektrische auto's. Bij het aanbesteden van opdrachten, het maken van bestekken en het beheer en onderhoud van onze wegen en vaarwegen is duurzaamheid als standaardelement opgenomen. Het groot onderhoud van de N211 is in 2017 gegund aan BAM, die 21 innovaties implementeert. Bij het uitschrijven van de OV-concessies is de verduurzaming één van de leidende principes.

Voor de strategie Ruimte voor transitie is de Visie Ruimte en Mobiliteit voor de stadsregio Rotterdam aangepast waarbij (op één locatie na) de nieuwe locaties voor windenergie zijn vastgesteld. Tevens is in de nog lopende herziening van de VRM de mogelijkheden voor het plaatsen van zonnevelden verduidelijkt en verruimd, en de vervangingsmogelijkheden van windturbines verhelderd. De Zonnewijzer is ontwikkeld (gaat in 2018 live), hiermee kan iedereen in een geografisch *tool* zien waar (binnen- en buiten stedelijk) en hoeveel zonne-energie kan worden opgewekt binnen de ruimtelijke kaders van de provincie.
In een aantal regio's hebben inmiddels ruimtelijke energieateliers plaatsgevonden, waarin is uitgewerkt hoeveel opwekvermogen geplaatst zou moeten worden om substantieel duurzaam in eigen (elektrische) energie te voorzien. Daarbij blijkt dat dit doorgaans niet past met de huidige provinciale ruimtelijke kaders. De subsidieregeling asbest eraf- zon erop heeft een behoorlijk aantal, voornamelijk kleine, aanvragen (totaal voor 2 MWp) gekregen, de verwachting is dat dit in 2018 een grotere vlucht zal nemen.
Wij hebben vastgelegd in het ontwerp van onze visie Ruimte en Mobiliteit dat alle woningen in onze provincie – ook bestaande – in 2035 energie-neutraal zijn en vrij van fossiele brandstoffen.

Vanuit de strategie Samen aan de slag heeft de provincie zich in 2017 ook ingezet om de CO_2 emissie bij de industrie te verminderen. Voorbeelden zijn de uitkoppeling bij bedrijven van restwarmte op het warmtenet en de ondertekening samen met Deltalinqs van de Letters of Cooperation, bedoeld om een slinger te geven aan duurzaamheid bij de industrie. Verregaande besprekingen zijn gevoerd op het gebied van uitwisseling van stoom tussen bedrijven. De provincie zoekt mogelijkheden deze vorm van restwarmtegebruik verder te stimuleren. Voorwaarde is wel dat stoomuitwisseling een stap zet in het bouwen van een robuust, open stoomnetwerk (uitwisseling tussen twee bedrijven is over het algemeen vanuit de markt al interessant). De Nota VTH is in 2017 vastgesteld waarin meer aandacht is besteed aan onze rol als toezichthouder. Ook wordt in samenwerking de kansen voor een CO_2-smart grid uitgewerkt en is gewerkt aan de ontwikkeling van kansen voor waterstof (zie Innoveren in de delta) als een van de verduurzamingselementen voor de industrie.

Bij Samen aan de slag is ook gewerkt aan het versterken van de lokale initiatieven. De subsidieregeling lokale initiatieven helpt partijen lokaal om duurzame energieprojecten sneller realiseerbaar te maken en de *community of practise* heeft geholpen bij de kennisdeling van dergelijke initiatieven. Het bedrag ad € 2 mln is bij Najaarsnota 2017 verdeeld over de jaren 2017 (€ 0,8 mln), 2018 en 2019 (beide € 0,6 mln). In 2017 is daadwerkelijk voor € 0,5 mln aan subsidie toegekend. Daarnaast zijn er over 2017 nog enkele wel ingediende maar nog niet afgehandelde aanvragen (totaalbedrag ruim € 0,1 mln) en verwachte aanvragen (€ 0,2 mln).

Op 11 oktober 2017 is de provincie Zuid-Holland samen met de provincies Gelderland en Overijssel en de KNVB de Groene Club gestart om sportverenigingen te helpen bij de verduurzaming van hun accommodatie. Naast de winst voor het milieu moet de actie leiden tot een lagere energierekening voor deze amateurverenigingen, één van hun grootste kostenposten. In 2017 worden de voorbereidingen getroffen, in 2018 worden 10 Zuid-Hollandse clubs daadwerkelijk duurzamer.

Onder de strategie Samen aan de slag is eveneens intensief samengewerkt in de regio's van Zuid-Holland. Met Holland-Rijnland kon in 2017 een regionale energiestrategie worden getekend en is aan uitvoering begonnen. Goeree-Overflakkee had zijn plan al gereed. Met Drechtsteden en Midden-Holland zijn strategieën in het

afwerkingsstadium. Met Alblasserwaard-Vijfheerenlanden, Hoeksche Waard en MRDH is het maken van de regionale energiestrategie nog bezig. De Hoeksche Waard heeft de energetische en ruimtelijke analyse (via ateliers) afgerond. Vaststelling van de strategie en uitwerking in projecten wordt in 2018 voorzien. Met de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden vindt het gesprek plaats om het onderwerp regionale energietransitie (naast andere thema's) te borgen in de bredere samenwerking van de Regionaal Maatschappelijke Agenda tussen regio en provincie.

Bijdrage Verbonden partijen

Voor doel 3.2 is het Warmtebedrijf Holding Rotterdam een verbonden partij. Door middel van deelname aan het Warmtebedrijf Holding levert de provincie Zuid-Holland een bijdrage aan de nationale klimaatdoelstellingen door reductie van de broeikasgassen. Eind 2017 is het warmtebedrijf opnieuw ingericht als Holding met daaronder WBR-infra en WBR-explo. Door het warmtebedrijf zal in de eindsituatie industriewarmte worden geleverd ten behoeve van circa 50.000 woning-equivalenten in Rotterdam. Dit leidt tot een emissiebeperking van 70-80 ton CO_2 per jaar en een betere lokale luchtkwaliteit.

Voor de uitvoering van het Warmteparticipatiefonds en het innovatiefonds EnergiiQ is de Houdstermaatschappij Zuid-Holland opgericht. Aan deze partij is Zuid-Holland verbonden.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	1.867	1.871	3.738	2.845	893	76%
Baten	0	182	182	246	-64	136%
Subtotaal baten en lasten	**1.867**	**1.689**	**3.557**	**2.599**	**958**	
Toevoeging aan reserves	6.000	1.200	7.200	7.200	0	100%
Onttrekking aan reserves	170	719	889	101	788	11%
Subtotaal reserves	**5.830**	**481**	**6.311**	**7.099**	**-788**	
Resultaat	**7.697**	**2.170**	**9.867**	**9.698**	**170**	**98%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 3

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,6 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van de planning. In het Impulsprogramma is € 2 mln opgenomen voor Kleinschalige, maatschappelijke energieprojecten. De nadere verdeling van de middelen over de jaren 2017-2018-2019 is in de Najaarsnota 2017 verwerkt. Door minder aanspraak van de markt op dit subsidiebudget in 2017 is een afwijking tussen de raming en realisatie ontstaan. De onttrekking aan de reserve is overeenkomstig verlaagd.
€ 0,3 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van de planning. Voor de uitvoering van de provinciale rol bij de warmteopgave zijn in 2017 extra middelen aan de markt beschikbaar gesteld. Een deel van de middelen komt voort uit het Hoofdlijnenakkoord. Door minder aanspraak van de markt op dit subsidiebudget in 2017 is een afwijking tussen de raming en realisatie ontstaan. Het niet bestede deel van de middelen uit het Hoofdlijnenakkoord zal worden beklemd (€ 0,2 mln).

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 0,1 (v)	Deze afwijking betreft diverse afronding

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 0,6 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van de planning. De lager dan geraamde lasten voor kleinschalige, maatschappelijke energieprojecten leiden in 2017 tot een lagere onttrekking aan de programmareserve.
€ 0,2 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van de planning. De onttrekking aan de programmareserve, onderdeel Versterking Economie, is niet gerealiseerd. De lasten voor de uitvoering van de energie-audits vanuit de provinciale Vergunning, toezicht en handhaving taken zijn lager uitgevallen.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 3	Mitigatie/Energie	0	1.200	1.200	1.200	0
PR 3	Risicoreserve Energiefonds	6.000	0	6.000	6.000	0
Totaal toevoeging aan reserve		**6.000**	**1.200**	**7.200**	**7.200**	**0**
PR 3	Mitigatie/Energie	0	617	617	0	617
PR 3	Greendeal Zonnepanelen-asbest	0	50	50	49	1
PR 3	Programma Warmte-Koude Z-H	0	52	52	52	0
PR 3	Versterking economie	170	0	170	0	170
Totaal onttrekking aan reserve		**170**	**719**	**889**	**101**	**788**
Saldo reserves		**5.830**	**481**	**6.311**	**7.099**	**-788**

Taak 3.2.1 Kaders stellen, uitvoeren en de provincie vertegenwoordigen ten behoeve van energie

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		3.2.1.1	Opgesteld vermogen windenergie op land (MW)	250	300	350
		3.2.1.2	Hoeveelheid geleverde windenergie op land (PJ)	1.9	2.5	2.3
		3.2.1.3	Hoeveelheid geleverde warmte (geo, rest en Warmte-Koude Opslag (WKO)) in PJ	3	14	12.7

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Evenals bij de effectindicatoren geldt hier dat de gegevens gelden over het jaar 2016. Deze cijfers zijn geverifieerd. Alleen voor de windenergie zijn er wel cijfers beschikbaar over 2017. De nulmetingen betreffen gegevens uit het jaar 2013.

3.2.1.1: Alhoewel het opgesteld vermogen in 2017 hoger is dan gepland loopt de ontwikkeling aan windenergie achter op het behalen van het einddoel. Dit is met name het gevolg van (landelijk) veiligheidsbeleid. Door het Besluit Externe Veiligheid Buisleidingen (BEVB) is een deel van de turbines in het havengebied van Rotterdam gesaneerd. Dit was bekend en heeft geen invloed op de doelstelling. Weerstand in de samenleving is een bepalende factor bij de realisatie. Ondanks dat staat er toch 350 MW aan windturbines in Zuid Holland (iets minder dan in 2016). Naar verwachting wordt het doel 735,5 MW niet in 2020, maar in 2022 gehaald.

3.2.1.2: Uiteindelijk gaat het om de hoeveelheid energie die wordt opgewekt. Er is door de windturbines iets minder elektriciteit opgewekt dan we in ons winderige provincie konden verwachten (we houden in onze doelstelling een iets gunstiger kengetal aan dan het gemiddelde in Nederland). Het heeft in 2017 evenals in 2015 iets minder gewaaid dan verwacht.

3.2.1.3: Voor warmte heeft de provincie door CE Delft en ECN een apart onderzoek laten uitvoeren. De gegevens uit dat rapport zijn opgenomen in bovenstaande tabel. Door een methode te hanteren die nauwkeuriger is dat die van de Rijks Klimaatmonitor zijn de cijfers voor warmte aangepast. Met name is er verschil ontdekt in de methode voor het bepalen van de geleverde energie door WKO-installaties, deze blijkt hoger te liggen dan door het Rijk is aangenomen.

3.2.1.4: Dit is eveneens een nieuwe indicator. Het betreft hier het resultaat van projecten die via het Warmteparticipatiefonds worden gefinancierd. Er zijn wel aanvragen ontvangen, maar nog geen gerealiseerde projecten.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	1.867	1.871	3.738	2.845	893	76%
Baten	0	182	182	246	-64	136%
Subtotaal baten en lasten	**1.867**	**1.689**	**3.557**	**2.599**	**958**	
Toevoeging aan reserves	6.000	1.200	7.200	7.200	0	100%
Onttrekking aan reserves	170	719	889	101	788	11%
Subtotaal reserves	**5.830**	**481**	**6.311**	**7.099**	**-788**	
Resultaat	**7.697**	**2.170**	**9.867**	**9.698**	**170**	**98%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 3	Mitigatie/Energie	0	1.200	1.200	1.200	0
PR 3	Risicoreserve Energiefonds	6.000	0	6.000	6.000	0
Totaal toevoeging aan reserve		**6.000**	**1.200**	**7.200**	**7.200**	**0**
PR 3	Mitigatie/Energie	0	617	617	0	617
PR 3	Greendeal Zonnepanelen-asbest	0	50	50	49	1
PR 3	Programma Warmte-Koude Z-H	0	52	52	52	0
PR 3	Versterking economie	170	0	170	0	170
Totaal onttrekking aan reserve		**170**	**719**	**889**	**101**	**788**
Saldo reserves		**5.830**	**481**	**6.311**	**7.099**	**-788**

Doel 3-3 Beter benut (bebouwd) gebied

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Nieuwe stedelijke ontwikkelingen concentreren binnen bebouwd gebied
- Nieuwe stedelijke ontwikkelingen concentreren nabij haltes Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV)
- Hergebruik en transformatie leegstaande kantoren, detailhandel en ander leegstand vastgoed
- Versterken interactiemilieus (hotspots, campussen en binnensteden)

De provincie wil haar schaarse ruimte zo efficiënt mogelijk benutten en daarbij zorgen voor een goede (ruimtelijke) kwaliteit.
Om de ruimtelijke regelgeving actueel te houden en beter te laten aansluiten op initiatieven vanuit de samenleving, is de VRM (bestaande uit de Visie Ruimte en Mobiliteit, het Programma ruimte en de Verordening ruimte) in 2017 voor de onderwerpen intensieve veehouderij en windenergie geactualiseerd. Tevens is het ontwerp van de Wijziging 2018 VRM ter inzage gelegd, waarin het beleid en de regels op meerdere punten wordt bijgesteld. De aanpassingen vloeien onder meer voort uit praktijkervaringen met het beleid en voorstellen en verzoeken van gemeenten en initiatiefnemers.

Opgave Verstedelijking

Op 5 december 2017 is de Discussienota Verstedelijking door ons vastgesteld. In de discussienota zijn zeven uitgangspunten aangegeven voor de verstedelijkingsopgave. Dit zijn:

- bouwen voor eigen behoefte,
- bouwen binnen bestaand stads- en dorpsgebied,
- differentiatie woningvoorraad,
- bouwen nabij HOV,
- benut potentie van groen en water,
- koester en ontwikkel gebieden voor de nieuwe economie en
- draag bij aan de energietransitie.

Voorafgaand is overleg gevoerd met gemeenten en marktpartijen over de discussienota. Op 7 december zijn op een conferentie de uitgangspunten gepresenteerd en zijn concrete initiatieven gepresenteerd rond de thema's verdichting rond OV-knooppunten, transformatie van bedrijventerreinen, energietransitie van de gebouwde omgeving en de vitaliteit van kleine kernen. Verder heeft de gedeputeerde Ruimte en Wonen de oproep gedaan woningbouwplannen uit te voeren en aan te geven waar de provincie een rol kan spelen in de versnelling. Op de conferentie is het initiatief gepresenteerd van 8 gemeenten van de Verstedelijkingsalliantie (Leiden, Den Haag, Zoetermeer, Rijswijk, Delft, Schiedam, Rotterdam en Dordrecht) om tot 2040 170.000 woningen te bouwen, waarvan 60.000 op complexe transformatielocaties nabij OV. De provincie start een verkenning naar de bovenlokale knelpunten op deze locaties en de eigen inzet daarbij. De provincie start een verkenning om kleine kernen die te maken hebben met vraagstukken als vergrijzing en teruglopend draagvlak voor voorzieningen, vitaal te houden.

Opgave Slim ruimtegebruik

In het kader van het Actieprogramma Slim Ruimtegebruik zijn in 2017 de volgende resultaten bereikt:

Samen met gemeenten en private partijen is gewerkt aan transformatie en/of herontwikkeling van terreinen met leegstand van kantoren en/of winkels.

- Voor het terrein Goudse Poort in Gouda is in opdracht van gemeente, bedrijven, vastgoedeigenaren en provincie een ontwikkelstrategie opgesteld. Op 23 november hebben deze partijen een intentieovereenkomst ondertekend waarin is vastgelegd dat zij samen willen gaan werken aan de uitvoering van deze ontwikkelstrategie d.m.v. verschillende “gebiedsdeals”. Zie ook het nieuwsbericht en de video: https://www.zuid-holland.nl/onderwerpen/ruimte/@19250/slim-ruimtegebruik/
- De provincie helpt de gemeente Capelle aan den IJssel bij de ontwikkeling van de kantorenlocatie Rivium. Zie ook: https://www.youtube.com/watch?v=GfQzyF9CJVQ

Samen met gemeenten (en private partijen) is gewerkt aan vermindering leegstand van winkels (d.m.v. de gemeentelijke leegstandsverordening).

- De provincie helpt de gemeente Schiedam bij het aanpakken van de winkelleegstand in het centrum van Schiedam. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de gemeentelijke leegstandsverordening en deskundigen die eigenaren van leegstaande winkelpanden adviseren over mogelijkheden voor nieuwe gebruikers of een nieuwe bestemming. Zie ook: https://www.youtube.com/watch?v=3UFIcjMbz50. De lessen die we samen leren in Schiedam worden ook overgebracht aan andere gemeenten, bijvoorbeeld tijdens een Masterclass over dit onderwerp in november 2017.
- De provincie helpt de gemeente Bodegraven-Reeuwijk bij het aanpakken van de winkelleegstand in het centrum van Bodegraven, o.a. door het organiseren van gesprekken met eigenaren van leegstaande panden waarbij scenario’s voor herontwikkeling van het centrum verkend zijn.

Opgave Windenergie

Als onderdeel van de te realiseren provinciale opgave voor windenergie zijn voor de Rotterdamse regio 16 locaties voor windturbines op 20 december 2017 door PS vastgesteld en opgenomen in de Visie Ruimte en Mobiliteit. Voor één locatie is de besluitvorming uitgesteld. De locaties zijn het resultaat van de uitwerking van een bestuursconvenant uit 2012 en zijn zoveel mogelijk in overleg met gemeenten tot stand gekomen.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Verantwoording effectindicatoren

Voor dit doel zijn er geen effectindicatoren.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Voorbereiding Omgevingswet

In het kader van voorbereiding op de Omgevingswet is in 2017 is ingezet op de beïnvloeding van de stelselherziening, de samenwerking met andere bestuursorganen en het inzichtelijk krijgen van de gevolgen van de Omgevingswet voor beleid en organisatie.

De vorige minister (Infrastructuur en Milieu) heeft in haar brief aan de Tweede Kamer van 6 oktober 2017 een herplanning van het wetstraject aangekondigd. De verwachte datum van inwerkingtreding van de Omgevingswet is nu

1 januari 2021. Ook heeft de minister in deze brief gereageerd op het advies van Bureau ICT toetsing. Het advies heeft een aantal stevige aanbevelingen voor aanpassing van scope en werkwijze. In navolging van het advies heeft de minister een interbestuurlijke Taskforce ingesteld waar vanuit het IPO Overijssel en Zuid-Holland ambtelijk in hebben geparticipeerd. Via ons Open Huis op 4 juli jl. en de bijeenkomst voor projectleiders Omgevingswet van gemeenten en waterschappen van 2 oktober jl. is met vele belangstellenden het gesprek gevoerd over opgaven in Zuid-Holland.

Digitalisering

De voorbereidingen op de komst van de Omgevingswet betekent ook voorbereiden op het landelijke digitale stelsel. Binnen Zuid-Holland is in 2017 verder gewerkt aan de bewustwording van de impact en de realisatie van de digitalisering behorende bij de Omgevingswet. Digitalisering is daarom een belangrijk onderdeel van de programma's implementatie Omgevingswet en omgevingsbeleid.
Diverse besluitvormingsprocessen zijn nog gebaseerd op de huidige Wet Ruimtelijke Ordening (o.a. de aanpassing van de Visie Ruimte en Mobiliteit) conform de wettelijke verplichting digitaal uitgevoerd en is het beoordelingsproces van digitale bestemmingsplannen uitgevoerd.

Regionale samenwerking

In 2017 zijn in de vijf regio's de regionale platforms implementatie Omgevingswet voortgezet die in 2016 door de provincie zijn geïnitieerd. In de regio's worden gemeenten, waterschappen, omgevingsdiensten, veiligheidsregio's en gemeentelijke gezondheidsdiensten (ggd'en) betrokken. Op de gedeelde agenda staan egionale thema's zoals bevoegdheidsverschuivingen, digitalisering, informatievoorziening en de ontwikkeling van het omgevingsbeleid. In april 2017 is een bestuurlijke test met gemeenten en waterschappen georganiseerd over de verstedelijkingsopgave. Dit in samenwerking met deze partijen en het landelijke implementatieprogramma Aan de Slag met de Omgevingswet. Eind 2017 heeft er een evaluatie van het provinciaal platformoverleg plaatsgevonden. Dit overleg wordt voortgezet in 2018 om kennis en ervaring te blijven delen tussen de regio's.

Actieprogramma Slim ruimtegebruik

Van oktober tot en met december 2017 heeft de campagne Slim Ruimtegebruik gelopen. Dit om invulling te geven aan onze rol van initiërende en faciliterende provincie: "de uitgestoken hand". De campagne is gericht op een brede doelgroep van bestuurder, beleidsmakers, maatschappelijke spelers en inwoners en bestond uit een serie evenementen, en publiekscampagnes. De campagne heeft geresulteerd in een veelheid aan concrete ideeën en hulp- en ondersteuningsvragen. Zie www.zuid-holland.nl/datisslim voor alle achtergrondinformatie en nieuwsberichten.
In het kader van het actieprogramma is samen met gemeenten en private partijen gewerkt aan transformatie en/of herontwikkeling van terreinen met leegstand van kantoren en/of winkels (Goudse Poort; Rivium, Capelle). Verder is samen met gemeenten (en private partijen) gewerkt aan vermindering leegstand van winkels. Samen met verschillende gemeenten en private partijen is gewerkt aan transformatie en/of herontwikkeling van terreinen met leegstand van kantoren en/of winkels. Hiervoor zijn en worden intentieovereenkomsten gesloten om tot gebiedsdeals te komen. Voorbeelden hiervan ziet u via deze links: :

- https://www.zuid-holland.nl/onderwerpen/ruimte/@19250/slim-ruimtegebruik/
- https://www.youtube.com/watch?v=GfQzyF9CJVQ
- https://www.youtube.com/watch?v=3UFIcjMbz50

In de eerste helft van 2018 wordt een rapportage aangeboden aan PS, met daarin het Actieprogramma Slim Ruimtegebruik 2018 en de resultaten uit 2017.

Samenwerking in de Zuidelijke Randstad

Bovenregionale strategie

In 2017 is de herontwikkeling van het netwerk Zuidelijke Randstad doorgezet. Dat betekent dat de inhoudelijke programma's en acties bij de partners in het netwerk zijn belegd en niet meer bij het Zuidvleugelbureau. Dit bureau is inmiddels opgeheven. Op 14 februari 2017 heeft het directeurennetwerk Zuidelijke Randstad op voorstel van de provincie besloten:

- het Bestuurlijk Overleg Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport (BO-MIRT) wordt getrokken door de partners die gezamenlijk het bestuurlijk delegatieoverleg vormen: de provincie Zuid-Holland, de MRDH, de gemeente Den Haag en de gemeente Rotterdam;
- de algemene coördinatie van de verstedelijkingsstrategie ligt in handen van de provincie;

- de toekomstige inrichting van Stedenbaan wordt in 2017 onder de loep genomen en de provincie maakt als facilitator het gesprek mogelijk waarin op basis van gelijkwaardigheid ideeën en ervaringen worden gedeeld met elkaar om zo op de hoogte te blijven van elkaars activiteiten, om van elkaar te leren en elkaar te inspireren.

Door deze wijziging fungeerde het netwerk afgelopen jaar als kennisnetwerk. In dat kader zijn twee bijeenkomsten georganiseerd over de omgevingsvisie en de opgaven die in de verschillende regio's spelen en is er een directeurennetwerk geweest ter voorbereiding op de verstedelijkingsconferentie van 7 december 2017.

Stedenbaan, MIRT-onderzoeken en -verkenningen

In het Bestuurlijk Overleg Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport (BO-MIRT) zijn met het Rijk afspraken gemaakt over de start van het gebiedsprogramma Duurzame bereikbaarheid Rotterdam - Den Haag. Doel van het programma is om de bereikbaarheid te verbeteren en daarmee bij te dragen aan een sterke economie, een aantrekkelijk leefmilieu en aan kansen voor mensen in de regio. Daarvoor wordt ingezet op een integrale benadering van verstedelijking (waaronder de woningbouwopgaven) en bereikbaarheid, slimme investeringen en gedeeld eigenaarschap in de samenwerking en uitvoering van het programma. Meer informatie over de BO-MIRT afspraken en informatie over Stedenbaan is te vinden onder doel 2.1 Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde.

De samenwerkende partijen in de REOS (de Ruimtelijk-Economische Ontwikkelingsstrategie) hebben samen met de noordelijke Randstad en de Brainport een Uitvoeringsprogramma vastgesteld. Als provincie Zuid-Holland hebben we tot dat moment de coördinatie van de gezamenlijke inbreng als Zuidelijke Randstad verzorgd.

Samenwerking in het Groene Hart

De provincie Zuid-Holland was in 2017 opdrachtnemer van de Stuurgroep Groene Hart voor het opstellen van een toekomstperspectief voor het Groene Hart. Het Perspectief Groene Hart is in maart 2017 vastgesteld door de Stuurgroep en in het najaar van 2017 besproken door de drie Provinciale Staten van de Groene Hart provincies Utrecht, Noord-Holland en Zuid-Holland. Dit heeft er toe geleid dat in alle drie de provincies amendementen zijn ingediend waarin is opgenomen het Perspectief Groene Hart 2040 als bouwsteen te benutten voor de toekomstige omgevingsvisie. Provinciale Staten willen zich op korte termijn met de collega's uit de twee andere betrokken provincies verdiepen in de inhoud, volledigheid en integraliteit van de Visie Perspectief Groene Hart 2040.

Bijdrage Verbonden partijen

Ook de ontwikkeling van enkele transformatiegebieden draagt bij aan de economisch veerkrachtige en duurzame topregio. Eén van die gebieden is de Zuidplaspolder. De gemeenschappelijke regeling 'Grondbank RZG Zuidplas' is eigenaar van aanzienlijke grondposities in dat gebied. De provincie neemt deel aan de grondbank, omdat zo sturing gegeven kan worden aan de gewenste ontwikkeling.

In 2017 is in het kader van de gebiedsontwikkeling Zuidplaspolder met de betrokken gemeenten intensief overleg geweest om te komen tot een nieuw ontwikkelperspectief. De gemeente Zuidplas heeft het initiatief genomen om een integraal aanbod te doen over hun bijdrage aan de verstedelijkingsopgave en hun visie op de Zuidplaspolder.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	20.498	-7.584	12.914	8.781	4.133	68%
Baten	0	118	118	209	-91	177%
Subtotaal baten en lasten	**20.498**	**-7.702**	**12.796**	**8.572**	**4.224**	
Toevoeging aan reserves	300	0	300	300	0	100%
Onttrekking aan reserves	11.221	-8.066	3.156	338	2.818	11%
Subtotaal reserves	**-10.921**	**8.066**	**-2.856**	**-38**	**-2.818**	
Resultaat	**9.577**	**364**	**9.941**	**8.534**	**1.406**	**86%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 3

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 1,5 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning en budget. De begrote subsidie Waterhergebruik Glasparel+ is verleend. Aan de voorwaarden voor de te verlenen subsidie Energieweb Glasparel+ is in 2017 nog niet voldaan en is daardoor nog niet verleend. Deze middelen worden hierdoor nog niet onttrokken aan de reserve.
€ 1,3 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. Een aantal activiteiten voor sanering verspreid glas en de bijbehorende subsidieverplichtingen zijn op verzoek van de aanvrager naar latere jaren verschoven. De onttrekking aan de reserve vindt daarom in 2018 plaats.
€ 1,1 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning en budget. Voor de volgende activiteiten zijn de uitgaven lager dan geraamd: Uitvoering WRO € 0,2 mln Transitie Omgevingswet € 0,2 mln Gebiedsprogramma's € 0,1 mln Informatie en onderzoek € 0,6 mln
€ 0,4 (v)	Diverse kleinere afwijkingen.
€ 0,2 (n)	Apparaatslasten. Zie paragraaf Bedrijfsvoering.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 0,1 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Het betreft hier kleine afwijkingen van de begrote baten ten behoeve van diverse activiteiten.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 2,8 (n)	Als gevolg van de wijzigingen in de subsidieverantwoordingen zijn de bijdragen uit de reserves Duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder (€ 1,5 mln), Sanering Glastuinbouw (€ 1,3 mln) lager dan geraamd.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 3	Opstellen integrale onderzoeksagenda	300	0	300	300	0
Totaal toevoeging aan reserve		**300**	**0**	**300**	**300**	**0**
PR 1	Sanering glastuinbouw	1.035	-638	397	-849	1.246
PR 3	Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	7.470	-5.793	1.677	188	1.489
PR 3	Implementatie Omgevingswet	2.620	-1.820	800	893	-94
PR 3	Opstellen integrale onderzoeksagenda	97	85	182	77	105
PR 3	IRP Goeree-Overflakkee	0	100	100	29	71
Totaal onttrekking aan reserve		**11.221**	**-8.066**	**3.156**	**338**	**2.818**
Saldo reserves		**-10.921**	**8.066**	**-2.856**	**-38**	**-2.818**

Taak 3.3.1 Actualiseren en uitvoeren ruimtelijk beleid

Binnen deze taak vinden onder andere de volgende activiteiten plaats:

- Actualisering van de provinciale Visie Ruimte en Mobiliteit;
- Overleg over het ruimtelijk instrumentarium
- Concernopgave Omgevingswet. Uit deze wet volgt dat al het fysieke leefomgevingsbeleid onderdeel zal gaan uitmaken van het integraal omgevingsbeleid
- Het uitvoeren van de integrale aanpak voor slim ruimtegebruik en integrale projecten (zie doel 3.3. en taak 3.3.4).

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	17.849	-7.829	10.020	6.461	3.559	64%
Baten	0	96	96	159	-63	166%
Subtotaal baten en lasten	**17.849**	**-7.925**	**9.924**	**6.302**	**3.622**	
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	
Onttrekking aan reserves	11.124	-8.151	2.974	261	2.713	9%
Subtotaal reserves	**-11.124**	**8.151**	**-2.974**	**-261**	**-2.713**	
Resultaat	**6.725**	**226**	**6.950**	**6.041**	**909**	**87%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Sanering glastuinbouw	1.035	-638	397	-849	1.246
PR 3	Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	7.470	-5.793	1.677	188	1.489
PR 3	Implementatie Omgevingswet	2.620	-1.820	800	893	-94
PR 3	IRP Goeree-Overflakkee	0	100	100	29	71
Totaal onttrekking aan reserve		**11.124**	**-8.151**	**2.974**	**261**	**2.713**
Saldo reserves		**-11.124**	**8.151**	**-2.974**	**-261**	**-2.713**

Taak 3.3.2 Adviseren over en beoordelen van gemeentelijke ruimtelijke plannen

Het provinciaal beleid is er op gericht om al bij de ontwikkelingen van plannen met gemeenten in gesprek te gaan. In de huidige werkwijze beoordeelt de provincie alleen die plannen waar mogelijk een provinciaal belang in het geding is. Het aantal plannen (voorontwerp-, ontwerp- en vastgesteld bestemmingsplan) dat beoordeeld wordt daalt, maar omdat wij meer gericht zijn op mogelijke strijdigheden met provinciale belangen is de kans op een zienswijze op de beoordeelde ontwerpplannen relatief groter geworden. In 2017 zijn als gevolg van deze werkwijze 47 zienswijzen uitgegaan op de 182 beoordeelde ontwerpplannen. Er zijn 7 ontheffingen verleend en twee ontheffingsaanvragen zijn geweigerd.
Het streven blijft om proactief met gemeenten en regio's in gesprek te gaan in het beginstadium van nieuwe ontwikkelingen / plannen en daarmee het aantal plannen dat daadwerkelijk beoordeeld dient te worden en het aantal zienswijzen zo laag mogelijk te houden.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	771	22	793	785	8	99%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**771**	**22**	**793**	**785**	**8**	
Resultaat	**771**	**22**	**793**	**785**	**8**	**99%**

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.3.3 Regionale samenwerking

Binnen deze taak worden onder andere de volgende activiteiten verricht:

- Samenwerking in de Zuidelijke Randstad: bovenregionale strategie, Stedenbaan, MIRT-onderzoeken en –verkenningen;
- Samenwerking in het Groene Hart.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	100	80	180	78	102	43%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**100**	**80**	**180**	**78**	**102**	
Resultaat	**100**	**80**	**180**	**78**	**102**	**43%**

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.3.4 Verkennen beter benutten (bebouwd) gebied

Binnen deze taak worden onder andere de volgende activiteiten verricht:

- het conform de wettelijke verplichting digitaal uitvoeren van de diverse besluitvormingsprocessen in het kader van de Wet Ruimtelijke Ordening;
- voorbereiding digitale stelsel Omgevingswet
- ontwikkelen nieuwe aanpak en kennisontwikkeling.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	1.778	144	1.922	1.457	464	76%
Baten	0	22	22	49	-27	224%
Subtotaal baten en lasten	**1.778**	**122**	**1.900**	**1.408**	**492**	
Toevoeging aan reserves	300	0	300	300	0	100%
Onttrekking aan reserves	97	85	182	77	105	42%
Subtotaal reserves	**203**	**-85**	**118**	**223**	**-105**	
Resultaat	**1.981**	**37**	**2.018**	**1.631**	**387**	**81%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 3	Opstellen integrale onderzoeksagenda	300	0	300	300	0
Totaal toevoeging aan reserve		**300**	**0**	**300**	**300**	**0**
PR 3	Opstellen integrale onderzoeksagenda	97	85	182	77	105
Totaal onttrekking aan reserve		**97**	**85**	**182**	**77**	**105**
Saldo reserves		**203**	**-85**	**118**	**223**	**-105**

Doel 3-4 Goede ruimtelijke kwaliteit

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Zorgvuldig ruimtegebruik buiten Bestaand stads- en dorpsgebied (BSD), waarbij aandacht is voor de kwaliteit van de ontwikkeling en zijn omgeving
- Beschermen van specifieke waarden
- Behouden en ontwikkelen van waardevolle landschapselementen

Het werken aan goede ruimtelijke kwaliteit is verder geconcretiseerd en beter verankerd in de interne organisatie en het externe netwerk.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Verantwoording effectindicatoren
Voor dit doel zijn er geen effectindicatoren.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Naast de bestaande handreikingen (o.a. gebiedsprofielen) is in 2017 de Handreiking Ruimtelijke Kwaliteit bij infrastructurele werken opgeleverd.
Er zijn 2 werksessies gehouden met telkens 3 gemeenten waarbij kennis over het werken met het provinciale ruimtelijke kwaliteitsbeleid werd gedeeld en toegepast op actuele ruimtelijke initiatieven.
Op verzoek van gemeenten en initiatiefnemers zijn zo'n 35 plannen met hen besproken voor een integrale kwaliteitsafweging en zijn er afspraken gemaakt over de te realiseren ruimtelijke kwaliteit. Bijna alle 182 beoordeelde ruimtelijke plannen zijn specifiek op ruimtelijke kwaliteit getoetst. In 2017 zijn er -mede door de proactieve werkwijze- geen reactieve aanwijzingen gegeven op vastgestelde bestemmingsplannen op het onderdeel "ruimtelijke kwaliteit".

Onafhankelijke advisering PARK
De Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit (Harm Veenenbos) heeft in 2017 de volgende adviezen opgesteld:

- "Midden-Delfland, advies m.b.t. aanvraag status Provinciaal landschap";
- "Noordvoort: advies tweede fase strandreservaat";
- "N207- advies verlengde Bentwoudlaan & maatregelen Hazerswoude-Dorp";
- "Erfgoedlijnen- stand van zaken kwaliteitsslag";
- "Midden-Delfland - Bidbook Bijzonder Provinciaal Landschap" en
- "Verkenning stedelijk landschap en groenblauwe structuur Zuid-Holland".

Advisering
De toepassing van het beschikbare expertise en instrumentarium voor ruimtelijke kwaliteit is in de programma- en projectuitvoering versterkt. Daarbij is gebruik gemaakt van de kracht van het 'verbeelden'. Dit is onder andere gebeurt bij:

- de concernopgaven verstedelijking, klimaatadaptatie en energietransitie bij de gebiedsopgaven Westland, Zuidplaspolder, Alblasserwaard, de herstructurering Paradijsweg 'Natte Kant', de gebiedsverkenning Boskoop en omgeving en het gebiedsperspectief Kinderdijk,
- infrastructurele projecten zoals de nieuwe Duinpolderweg, de Wippolderlaan, de Woudseweg (N223), aansluiting A13/A16 en de verlengde Bentwoudlaan,
- projecten van externe partners zoals het Kustpact, Regionale Energie Strategieën (Midden-Holland, Drechtsteden, Goeree-Overflakkee), MIRT-*verkenning* meerlaagse veiligheid Eiland van Dordrecht, Strategische visie Krimpenerwaard, dijkversterking Alblasserwaard en IJsseldijk Krimpenerwaard en kwaliteitsteam A13/A16.

Netwerkend werken

Op verzoek van de Staten is met partners de huidige situatie aan de Zuid-Hollandse kust en het vigerende beleid in beeld gebracht en is de discussienotitie Kust opgesteld.
Wij hebben het initiatief genomen om met partners de verkenning “Verkenning stedelijk landschap en groenblauwe structuur Zuid-Holland” te maken.
Er is een energiespel ontwikkeld dat de ruimtelijke impact van duurzame energie inzichtelijk maakt. Dit spel is gespeeld tijdens het Open Huis en in de statencommissies Ruimte en Leefomgeving en Duurzame Ontwikkeling.
Over de resultaten van vier regionale (ruimtelijke) energiestrategieën is een debat georganiseerd met alle in- en externe partijen.
Verder hebben wij in onze netwerken geïnvesteerd door het geven van lezingen op symposia (o.a. ruimtelijke kwaliteit bij Erfgoed en Ruimte), is deelgenomen aan ruimtelijke kwaliteitsbijeenkomsten van externe partners en is bijgedragen aan het expertiseteam Nationale Parken en thema’s in IPO-verband (bv. Energie en Ruimte, Landschapsbeleid).
Tot slot is een ontwerpcafé georganiseerd om het netwerk van ontwerpers in Zuid-Holland te verstevigen.

Bijdrage Verbonden partijen

Niet van toepassing.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	3.515	-1.419	2.096	1.654	443	79%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**3.515**	**-1.419**	**2.096**	**1.654**	**443**	
Toevoeging aan reserves	0	1.038	1.038	1.038	0	100%
Onttrekking aan reserves	9	-9	0	-3	3	
Subtotaal reserves	**-9**	**1.047**	**1.038**	**1.041**	**-3**	
Resultaat	**3.506**	**-372**	**3.134**	**2.695**	**439**	**86%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 3

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,4 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. De onderschrijding van € 0.4 mln wordt voornamelijk veroorzaakt doordat er minder lasten waren voor het instandhouden Landschapseenheden.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Groene ambities	0	1.038	1.038	1.038	0
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**1.038**	**1.038**	**1.038**	**0**
PR 1	Groene ambities	0	0	0	-3	3
PR 1	Natuurcompensatie	9	-9	0	0	0
Totaal onttrekking aan reserve		**9**	**-9**	**0**	**-3**	**3**
Saldo reserves		**-9**	**1.047**	**1.038**	**1.041**	**-3**

Taak 3.4.1 Adviseren over en beoordelen gemeentelijke ruimtelijke plannen

Binnen deze taak wordt met name ingezet op vroegtijdig overleg over initiatieven daar waar er een provinciaal belang geraakt wordt en/of de provincie een meerwaarde kan hebben.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	1.048	22	1.070	1.097	-27	103%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**1.048**	**22**	**1.070**	**1.097**	**-27**	
Resultaat	**1.048**	**22**	**1.070**	**1.097**	**-27**	**103%**

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.4.2 Organiseren en delen kennis

Deze taak behelst met name het implementeren van ruimtelijke kwaliteit in beleid en uitvoering conform het werkprogramma ruimtelijke kwaliteit.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	200	0	200	79	121	40%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**200**	**0**	**200**	**79**	**121**	
Resultaat	**200**	**0**	**200**	**79**	**121**	**40%**

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.4.3 Aanleg, beheer en herstel landschapselementen

De subsidieregelingen inzake aanleg, beheer en herstel landschapselementen zijn opgeheven.
Zie de tekst voortgangsrapportage PZG 2017 bij product 1.3.5-3 realisatie groen door Landschapstafels en product 1.3.7-1 Groenparticipatie.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	2.267	-1.441	827	478	349	58%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**2.267**	**-1.441**	**827**	**478**	**349**	
Toevoeging aan reserves	0	1.038	1.038	1.038	0	100%
Onttrekking aan reserves	9	-9	0	-3	3	
Subtotaal reserves	**-9**	**1.047**	**1.038**	**1.041**	**-3**	
Resultaat	**2.258**	**-394**	**1.864**	**1.519**	**346**	**81%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 1	Groene ambities	0	1.038	1.038	1.038	0
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**1.038**	**1.038**	**1.038**	**0**
PR 1	Groene ambities	0	0	0	-3	3
PR 1	Natuurcompensatie	9	-9	0	0	0
Totaal onttrekking aan reserve		**9**	**-9**	**0**	**-3**	**3**
Saldo reserves		**-9**	**1.047**	**1.038**	**1.041**	**-3**

Doel 3-5 Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Levendige en krachtige stads- en dorpscentra
- Vraag naar en aanbod van woningen in balans (kwantitatief en kwalitatief)
- Vrije vestiging
- Bedrijfslocaties realiseren die de vitaliteit en kracht van het bedrijfsleven versterken
- Vraag naar en aanbod van werklocaties in balans (kwantitatief en kwalitatief)

In 2017 heeft de provincie verder gewerkt aan het beter in balans brengen van vraag en aanbod van woningen / woonmilieus en werklocaties. Na een intensief traject met de regio's is de behoefteraming bedrijventerreinen afgerond die is opgenomen in de voortgangsrapportage Vraaggericht bedrijventerreinenbeleid. Hiermee is de organisatiegraad op bedrijventerreinen verhoogd en zijn er gezamenlijke projecten op het gebied van energie, veiligheid en glasvezel gerealiseerd. Er is 169 hectare bedrijventerrein geherstructureerd waardoor deze weer voldoen aan de eisen van de huidige tijd.
In een interactief proces met de regio's, grote kantorengemeenten, kennisinstellingen en met expertise vanuit de markt, is de behoefte aan kantoren voor de komende periode in kaart gebracht. Daarnaast is er plancapaciteit kantoren geschrapt en is een deel van de leegstaande kantoren getransformeerd naar, met name, woningen.
Voor detailhandel is, na uitgebreide consultatie van onze partners, door ons een discussienota vastgesteld met een actieplan. Via regulier beleid en via het Actieprogramma Slim Ruimtegebruik is leegstand bij detailhandel tegengegaan.
Het leegstandspercentage van zowel kantoren als detailhandel is gedaald.

Woonvisies
Het uitgangspunt blijft dat gemeenten en regio's zelf verantwoordelijk zijn voor de woonopgave. GS willen hen hierbij waar mogelijk helpen en begeleiden. Bijvoorbeeld door het leveren van (sturings)informatie of door mediation wanneer partijen er niet samen uitkomen. Indien regio's er zelf echt niet uitkomen en de provinciale ambities in het gedrang komen kan het college beslissen zelf een regionale woonvisie op te stellen. Hiervoor is onderkend dat het van groot belang is om een goed overzicht te hebben van de woningbouwplannen in Zuid-Holland en de (tijdige) realisatie daarvan. Per brief (juni) hebben GS de te ondernemen stappen en de beschikbare gegevens over wonen (Staat van Zuid-Holland) gewisseld (december) met de Statencommissie Ruimte en Leefomgeving.

Huisvesting vergunninghouders
Per 1 januari 2017 was er in Zuid-Holland een achterstand van 1.360 vergunninghouders die nog gehuisvest dienden te worden. Per 1 januari 2018 is deze achterstand omgezet naar een voorsprong van 509 vergunninghouders. Dat betekent dat de gemeenten in 2017 in totaal 6.758 vergunninghouders hebben gehuisvest.

Toezicht gemeentelijke huisvestingsverordeningen
Op basis van de Wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek (Wbmgp)) kan de minister met betrekking tot het aanwijzen van gebieden de provincie om advies vragen. In 2017 heeft GS de minister geadviseerd over het aanwijzen van gebieden in de gemeente Schiedam. In dat advies aan de minister heeft GS aangegeven dat de mogelijkheden voor woningzoekenden, die als gevolg van de aanwijzing op grond van de Wbmgp elders in de Rotterdamse regio passende huisvesting moeten vinden, steeds verder beperkt worden. GS hebben deze constatering meegenomen in het overleg met de Rotterdamse regio over de gewenste omvang van de sociale woningvoorraad.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2017	Meetwaarde 2017
		3.5.a	Aantal gemeenten dat in het kader van de rapportage Interbestuurlijk toezicht op het domein huisvesting vergunninghouders rood scoort	0	0	0
		3.5.b	Leegstandspercentage kantoren in Zuid-Holland mag niet oplopen t.o.v. het leegstandspercentage kantoren in Nederland	1,7%	≤1,7%	1

Verantwoording effectindicatoren

3.5.a: Het doel is gerealiseerd.

3.5.b: Het doel is gerealiseerd. In de uitgangssituatie (medio 2015) lag het leegstandspercentage in de belangrijkste Zuid-Hollandse kantorengemeenten 1,7% hoger dan het landelijke cijfer dat Zadelhoff (DTZ), inmiddels Cushman & Wakefield, publiceerde (16,1%). Op basis van die data heeft het college besloten dat er in het vervolg op wordt ingezet het Zuid-Hollandse leegstandspercentage niet meer dan 1,7% van het landelijke cijfer te laten afwijken.
Het landelijk leegstandscijfer is sindsdien afgenomen en bedraagt 11,7% per januari 2018. Op basis van de cijfers voor de belangrijkste kantorengemeenten in Zuid-Holland is berekend dat het leegstandspercentage in Zuid-Holland per januari 2018 op 12,7% uitkomt. In 2017 bedroeg het leegstandspercentage in Zuid-Holland nog 16,3%.
In relatieve zin is de leegstand in Zuid-Holland dus fors afgenomen. Ook in absolute zin nam de leegstand in Zuid-Holland wederom het afgelopen jaar af, nu met circa 469.000 m^2 (-24%).
Het leegstandspercentage voor Zuid-Holland ligt nog maar 1,0 procentpunt boven het landelijke percentage. Dit heeft ermee te maken dat er in 2017 enerzijds weinig nieuwe kantorenmeters zijn toegevoegd terwijl er anderzijds veel kantorenmeters zijn getransformeerd naar met name woningen. Ook vanuit het Actieprogramma Slim Ruimtegebruik is hier een bijdrage aan geleverd.
Met de aanvaarding van de regionale kantorenvisies (2016/2017) is een nieuwe stap gezet om te komen tot een gezonde kantorenmarkt. In de komende periode zullen wij onder andere vanuit het Actieprogramma Slim Ruimtegebruik en de in 2017 opgestelde behoefteraming kantoren verdere stappen zetten om te komen tot een gezonde kantorenmarkt. Deze stappen zijn onderdeel van de in 2018 op te stellen discussienota kantoren en de uitvraag aan de regio's voor het actualiseren van de regionale kantorenvisies.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Bedrijventerreinen

Er is een voortgangsrapportage vraaggericht bedrijventerreinenbeleid opgesteld met daarin een nieuwe behoefteraming voor bedrijventerreinen. Hiermee komen vraag en aanbod meer met elkaar in balans. In de tweede helft van 2017 is het proces opgestart om de uitkomsten van deze behoefteraming juridisch te verankeren in een wijziging van de VRM. In 2018 zal dit worden afgerond.
De subsidieregeling is opengesteld en de projecten zijn beoordeeld en uitgevoerd, om projecten die de kwaliteit van en samenwerking op bedrijventerreinen verbeteren, te stimuleren. Het hiervoor beschikbare budget is overtekend en de regeling voorziet duidelijk in een vraag. Via de Uitvoeringssubsidie Herstructurering Bedrijven wordt nog een aantal verouderde bedrijventerreinen geherstructureerd om zo het bestaande beter te benutten en vraag en aanbod beter in balans te houden. Er hebben vier kennisbijeenkomsten Werklocaties plaatsgevonden voor gemeenten, marktpartijen en betrokkenen.

Detailhandel
In 2017 is de discussienota detailhandel vastgesteld en besproken met de Statencommissie. Bij de totstandkoming van deze discussienota heeft intensief contact plaatsgevonden met onze externe partners. In deze discussienota zijn hun reacties en de uitkomsten van het in 2016 uitgevoerde Koopstromenonderzoek meegenomen. Voor het uitwerken van de ruimtelijke consequenties van beleidsvoorstellen uit de discussienota is net als bij bedrijventerreinen in de tweede helft van 2017 het proces opgestart om deze juridisch te verankeren in een wijziging van de VRM. In 2018 zal dit worden afgerond. De discussienota bevatte ook een Actieplan waarvan in 2017 is gestart met de uitvoering van enkele acties. Te denken valt aan het opstellen van een subsidieregeling voor de centra van middelgrote gemeenten en het opstellen van de aanpak Perifere Detailhandelsvestigingen (PDV)-locaties Zuid-Holland. Hiermee wordt invulling gegeven aan het adagium ”toetsen en meepoetsen”.
In 2017 is in samenspraak met de regio’s en de kantorengemeenten een nieuwe behoefteraming voor kantoren opgesteld. Voor zowel kantoren, bedrijventerreinen en detailhandel vinden veel acties (al dan niet in het kader van het Actieprogramma Slim Ruimtegebruik en gebiedsgericht werken) plaats op locatieniveau. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de pilots Goudse Poort, Rivium, centrum Bodegraven en een netwerk van vijf gemeenten die aan de slag zijn met een leegstandsverordening. In 2017 hebben wij onderzoek laten doen naar het provinciaal beleid en ondersteunend instrumentarium op het gebied van wonen. Onze rol, via het in de VRM neergelegde beleid, richt zich op bovenlokale afstemming door gemeenten via de regionale woonvisies. Daarbij moet die afstemming zich niet alleen op aantallen richten, maar stimuleren we ook dat het gesprek in de regio over kwaliteiten gaat. In het geval een bepaalde regionale woonvisie - op onderdelen - onvoldoende evenwichtig zou zijn, dan zal het college de juiste stappen zetten om te bewerkstelligen dat een dergelijk evenwicht alsnog ontstaat.

Woonvisies
Aan de regio’s is gevraagd om in de eerst helft van 2017 de regionale woonvisies aan GS ter aanvaarding voor te leggen. Dit bleek niet voor alle regio’s haalbaar. Dit jaar zijn, mede door vertraagd rijksonderzoek over woningvraag, de regionale woonvisies en hun programma niet allemaal aangeboden aan GS. Dit betekent dat enkele regionale woonvisies in 2018 aan GS worden aangeboden en besproken zullen worden in de Statencommissie Ruimte en Leefomgeving.
In de 2e helft van 2017 is het proces gestart om de wijze van samenwerking tussen provincie en regio op het vlak van de regionale woonvisie te verankeren in de in procedure zijnde wijziging 2018 VRM.

Toezicht huisvesting vergunninghouders
In het kader van onze toezichthoudende taak informeren wij alle Zuid-Hollandse gemeenten elk kwartaal over de voortgang van de realisatie van hun taakstelling en als de gemeente onvoldoende voortgang heeft melden wij in welke fase van de bestuurlijke interventieladder men staat.
Daarnaast worden de gemeenten in het kader van de bestuurlijke interventieladder ook ambtelijk en bestuurlijk aangesproken.

Werklocaties algemeen
Voor zowel kantoren, bedrijventerreinen en detailhandel vinden veel acties (al dan niet in het kader van het Actieprogramma Slim Ruimtegebruik en gebiedsgericht werken) plaats op locatieniveau. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de pilots Goudse Poort, centrum Bodegraven en een netwerk van vijf gemeenten die aan de slag zijn met een leegstandsverordening. Zie voor meer informatie hierover ook taak 3.3.4.

- *Kantoren.* De provincie stuurt op plancapaciteit door de plancapaciteit op provinciale kantorenlocaties en scienceparken te bundelen en de plancapaciteit op andere locaties te verminderen. De provincie bevordert en faciliteert herbestemming en transformatie. Van daaruit is er een relatie met het Actieprogramma Slim Ruimtegebruik. De provincie monitort de leegstand in de 11 belangrijkste kantorengemeenten / regio’s. Belangrijke partners zijn gemeenten maar ook projectontwikkelaars en beleggers. In 2017 is een behoefteraming kantoren voor Zuid-Holland opgesteld in nauwe samenspraak met de regio’s en de grote kantorengemeenten. Daarbij zijn experts en marktpartijen meerdere malen geconsulteerd. In 2018 wordt,

mede op basis van deze behoefteraming, gewerkt aan een discussienota kantoren met daarin discussiepunten voor nieuw beleid en aan een nieuwe uitvraag voor de actualisering van de regionale kantorenvisies.

- *Bedrijventerreinen.* De provincie wil evenwicht brengen in vraag en aanbod en bestaande bedrijventerreinen beter benutten. Daartoe stimuleert de provincie het toekomstbestendig functioneren van bedrijventerreinen door onder andere een vraaggerichte aanpak. Bedrijven zijn daarbij cruciaal. De provincie draagt verder bij aan het herstructureren van bedrijventerreinen en monitort de staat (dynamiek) van bedrijventerreinen om beleid te kunnen bepalen. Gemeenten zijn hierbij belangrijke partners als mede-investeerder bij herstructurering. De provincie deelt haar kennis. In 2017 is een voortgangsrapportage Vraaggericht bedrijventerreinenbeleid opgesteld met daarin een nieuwe behoefteraming voor bedrijventerreinen. Hiermee komen vraag en aanbod meer met elkaar in balans. In de tweede helft van 2017 is het proces opgestart om de uitkomsten van deze behoefteraming juridisch te verankeren in een actualisatie van de VRM. In 2018 zal dit worden afgerond. Daarnaast is de subsidieregeling opengesteld om projecten die de kwaliteit van en samenwerking op bedrijventerreinen verbeteren, te stimuleren. Het hiervoor beschikbare budget is overtekend en de regeling voorziet duidelijk in een vraag. Via de Uitvoeringssubsidie Herstructurering Bedrijven wordt nog een aantal verouderde bedrijventerreinen geherstructureerd om zo het bestaande beter te benutten en vraag en aanbod beter in balans te houden. Ten behoeve van kennisuitwisseling hebben vier kennisbijeenkomsten werklocaties plaatsgevonden voor gemeenten, marktpartijen en betrokkenen. Tot slot kan functiemenging op bedrijventerreinen rekenen op een positieve provinciale houding. Uitzonderingen zijn watergebonden bedrijventerreinen en terreinen met een Hogere Milieu Categorie waar functiemenging kritisch wordt bezien.
- *Detailhandel.* De provincie stuurt ten behoeve van een vitale en krachtige detailhandelssector ruimtelijk op het concentreren van detailhandel in de centra en het zeer terughoudend omgaan met, en bij voorkeur, reduceren van perifere, solitaire en verspreide detailhandel. De provincie bevordert en faciliteert herbestemming en transformatie. Daarnaast monitort de provincie de staat van de centra om detailhandelsbeleid via onder andere het Koopstromenonderzoek dat begin 2017 is afgerond. Deze input heeft geleid tot een discussienota detailhandel en een actieplan detailhandel. Bij de totstandkoming van deze discussienota heeft intensief contact plaatsgevonden met onze externe partners. In deze discussienota zijn hun reacties en de uitkomsten van het in 2016 uitgevoerde Koopstromenonderzoek meegenomen. Op basis hiervan zijn ruimtelijke wijzigingen doorgevoerd in de Visie Ruimte en Mobiliteit en Verordening Ruimte en zijn enkele concrete acties benoemd om de detailhandelssector te versterken, zoals het opstellen van een subsidieregeling voor versterking van de centra van middelgrote gemeenten. Tot slot heeft de provincie in 2017 een aanpak opgesteld voor PDV in Zuid-Holland dat in 2018 wordt uitgevoerd. Gemeenten, projectontwikkelaars en beleggers zijn belangrijke partners. Hiermee wordt invulling gegeven aan het adagium ”toetsen en meepoetsen”.

Teeltareaal Greenports

De provincie stuurt op voldoende en moderne teeltlocaties voor de Greenports in Zuid-Holland, zodat de Greenports een toonaangevend wereldcluster in Zuid-Holland kunnen blijven. Dit doet de provincie door voor de Greenport Westland-Oostland in de VRM de bestemming glastuinbouw te verbreden en voor de Greenport Boskoop te onderzoeken of sierteeltlocaties buiten de sierteeltcontour verplaatst kunnen worden. In de Greenports Bollenstreek en Aalsmeer participeert de provincie samen met partners in de ontwikkeling van ruimtelijke planvorming. De provincie zet planvormingssubsidie in om planvorming voor modernisering van het teeltareaal te faciliteren.

Bijdrage Verbonden partijen

De kerntaak van de ROM-Drechtsteden ligt bij de fysieke gebiedsontwikkeling, dat wil zeggen modernisering van en gronduitgifte op bedrijventerreinen, ter bevordering van de economie en werkgelegenheid. De Drechtsteden-gemeenten en de provincie zijn aandeelhouder en hebben zeggenschap over inzet van de kapitaalbijdragen. In 2017 zijn de statuten van de ROM-D gewijzigd. Er vindt nu gedelegeerde besluitvorming en sturing plaats op

basis van een jaarplan. Hierdoor heeft ROM-D de ruimte om binnen de kaders van het jaarplan zelf projecten te ontwikkelen én zelf kapitaal uit ROM-D Capital B.V. te halen. De toetsing vindt hierbij plaats door de Raad van Commissarissen en het Investment Committee. Dit maakt de ROM-D slagvaardiger. De eerste projecten om te komen tot bedrijfsverplaatsingen en daarmee betere benutting van bedrijventerreinen zijn inmiddels in ontwikkeling.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	23.179	-10.674	12.506	11.354	1.152	91%
Baten	0	0	0	20	-20	
Subtotaal baten en lasten	**23.179**	**-10.674**	**12.506**	**11.333**	**1.172**	
Toevoeging aan reserves	0	120	120	120	0	100%
Onttrekking aan reserves	13.264	-10.200	3.064	4.405	-1.341	144%
Subtotaal reserves	**-13.264**	**10.320**	**-2.944**	**-4.285**	**1.341**	
Resultaat	**9.915**	**-354**	**9.562**	**7.048**	**2.513**	**74%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 3

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 2,2 (v) € 2,3 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning en budget Bij de regeling UHB bedrijventerreinen zijn uitstelverzoeken gehonoreerd van in totaal € 2,2 mln. Deze subsidielasten verschuiven hierdoor naar 2018 en volgende jaren. De geraamde onttrekking van € 1,7 mln aan de reserve UHB in 2017 komt hiermee te vervallen. Het restant van de uitstelverzoeken (€ 0,5 mln.) wordt beklemd. Het budget voor de gehonoreerde uitstelverzoeken blijft zo beschikbaar. Bij de regeling is daarnaast sprake van vrijval van subsidie ter hoogte van € 2,1 mln en vrijval planvorming € 0,2 mln.
€ 3,0 (n)	Betreft hogere kapitaallasten als gevolg van vervroegde afschrijving op bijdragen van activa van derden. Deze hogere lasten worden aan de egalisatiereserve afschrijvingslasten onttrokken. Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar het Financieel Beeld).
€ 0,3 (n)	Apparaatslasten. Zie paragraaf Bedrijfsvoering

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 1,7 (n)	De begrote onttrekking 2017 van € 1,7 mln uit de reserve Bedrijventerreinen is komen te vervallen. Zie toelichting lasten.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
€ 3,0 (n)	De hogere kapitaallasten als gevolg van vervroegde afschrijving op bijdragen van activa van derden worden aan de egalisatiereserve afschrijvingslasten onttrokken.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 3	Bedrijventerreinen	0	120	120	120	0
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**120**	**120**	**120**	**0**
PR 3	Bedrijventerreinen	2.899	-1.200	1.699	0	1.699
PR 3	Manden maken	615	0	615	615	0
PR 3	Alt.locatie Hoeksche Waard	9.000	-9.000	0	0	0
PR 3	Bedrijventerreinen:IRP Oude Rijnzone	750	0	750	750	0
PR OMO	Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	0	0	3.040	-3.040
Totaal onttrekking aan reserve		**13.264**	**-10.200**	**3.064**	**4.405**	**-1.341**
Saldo reserves		**-13.264**	**10.320**	**-2.944**	**-4.285**	**1.341**

Taak 3.5.1 Regionale afstemming

Binnen deze taak worden onder andere de volgende activiteiten verricht:

- De beoordeling van de regionale woon– en kantorenvisies.
- Advisering over en toezien op de regionale afstemming ten aanzien van detailhandel en bedrijventerreinen.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	818	115	933	977	-45	105%
Baten	0	0	0	20	-20	
Subtotaal baten en lasten	**818**	**115**	**933**	**957**	**-24**	
Resultaat	**818**	**115**	**933**	**957**	**-24**	**103%**

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.5.2 Adviseren over en beoordelen gemeentelijke ruimtelijke plannen

In 2017 is bij de beoordeling van ingediende bestemmingsplannen veel aandacht besteed aan de aspecten wonen en bedrijventerreinen. Daarbij hebben de regionale woonvisies en regionale behoefteramingen voor bedrijventerreinen belangrijke input geleverd en is met gemeenten vaak overleg gevoerd over de onderbouwing van het aanbod in de plannen in relatie tot de ladder voor duurzame verstedelijking. Doel is daarbij steeds geweest om te komen tot een goede afstemming van vraag en aanbod en tot de juiste situering van de woningbouwopgave.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	769	22	791	811	-20	103%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**769**	**22**	**791**	**811**	**-20**	
Resultaat	**769**	**22**	**791**	**811**	**-20**	**103%**

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.5.3 Toezicht op huisvesting vergunninghouders

De gemeenten krijgen van het Rijk elk halfjaar een taakstelling met het aantal vergunninghouders dat zij moeten huisvesten. De provincie houdt toezicht op de realisatie van deze taakstelling. Kader voor dit toezicht vormt de interventieladder. De interventieladder bestaat uit de volgende fasen: signaleren, informatie opvragen en valideren, afspraken maken over acties en termijnen, vooraankondiging juridische interventie, waarschuwing en besluit tot indeplaatsstelling en sanctie.
Per 1 januari 2017 hadden 20 gemeenten de taakstelling gehaald. Dat aantal is in 2017 opgelopen tot 49 gemeenten op 1 januari 2018.
Dit resultaat werkt ook door in het aantal gemeenten dat op de bestuurlijke interventieladder staat. Dat aantal is teruggelopen van 40 naar 11. Van de 11 gemeenten die per 1 januari 2018 op de bestuurlijke interventieladder staan, staan 4 gemeenten in de fase “signaleren”, 5 gemeenten in de fase “informatie opvragen en valideren” en 2 gemeenten in de fase “afspraken maken”.
In het stoplichtmodel dat de provincie in het kader van het interbestuurlijk toezicht gebruikt, scoren 49 gemeenten “groen” (taakstelling gerealiseerd), 9 gemeenten “oranje” (op de bestuurlijke interventieladder in de fasen “signaleren” of “informatie opvragen en valideren”) en 2 gemeenten “rood” (in de fase “afspraken maken”). Hierbij merken wij op dat de 2 gemeenten, die “rood” scoren nog een aantal stappen van een indeplaatsstelling verwijderd zijn .

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		3.5.3.1	Aantal indeplaatstredingen huisvesting verblijfsgerechtigden	0	0	0

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Prestatie is geheel gerealiseerd. Er zijn geen gemeenten die op basis van hun realisatie van de taakstelling en de toepassing van de interventieladder in aanmerking komen voor indeplaatstreding door de provincie.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.5.4 Toezicht op gemeentelijke huisvestingsverordeningen

Wij houden toezicht op gemeenten bij de uitvoering van de huisvestingswet. Daarnaast is in de wet opgenomen dat de provincie een van de gesprekspartners is bij de totstandkoming (of aanpassing) van een regionale of lokale huisvestingsverordening.
Onze toezichthoudende taak voeren wij uit door middel van onze contacten met de gemeenten en regio's in het kader van het wonen-beleid en het volgen van de bekendmakingen van de gemeenten.
Wij verwachten, gezien het feit dat een huisvestingsverordening een looptijd kent van maximaal vier jaar, dat gemeenten in 2018 initiatieven zullen ondernemen om tot een wijziging van de huisvestingsverordening te komen.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.5.5 Voorwaarden scheppen en ondersteunen van gemeenten voor de versterking van werklocaties

Binnen deze taak worden onder andere de volgende activiteiten verricht:
- Acties om leegstand te bestrijden (al dan niet in het kader van het Actieprogramma Slim Ruimtegebruik en gebiedsgericht werken) op locatieniveau
- Beleidsontwikkeling
- Behoefteramingen opstellen samen met onze partners
- Monitoring

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		3.5.5.1	Door de provincie aanvaarde regionale kantorenvisies	0	5	4
		3.5.5.2	Aantal hectare opgeleverde geherstructureerde bedrijventerreinen	N.v.t.	125 ha	169

Verantwoording prestatie-indicator(en)

3.5.5.1: De prestatie is geheel gerealiseerd. Vier kantorenvisies zijn tot 1 juli 2019 aanvaard door de provincie. De MRDH heeft de kantorenvisies voor Haaglanden en voor de Rotterdamse regio in elkaar geschoven. Voor heel Zuid-Holland zijn er dan ook nog 4 visies i.p.v. 5.

3.5.5.2: De prestatie is geheel gerealiseerd. In 2017 zijn van 11 projecten de UHB-subsidies (Uitvoering Herstructurering Bedrijventerreinen) vastgesteld. Met het ondersteunen van deze projecten heeft de provincie bijgedragen aan de herstructurering van 169 ha bedrijventerrein en is de doelstelling voor 2017 ruimschoots gehaald.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	21.593	-10.811	10.782	9.565	1.217	89%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**21.593**	**-10.811**	**10.782**	**9.565**	**1.217**	
Toevoeging aan reserves	0	120	120	120	0	100%
Onttrekking aan reserves	13.264	-10.200	3.064	4.405	-1.341	144%
Subtotaal reserves	**-13.264**	**10.320**	**-2.944**	**-4.285**	**1.341**	
Resultaat	**8.329**	**-490**	**7.838**	**5.280**	**2.558**	**67%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 3	Bedrijventerreinen	0	120	120	120	0
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**120**	**120**	**120**	**0**
PR 3	Bedrijventerreinen	2.899	-1.200	1.699	0	1.699
PR 3	Manden maken	615	0	615	615	0
PR 3	Alt.locatie Hoeksche Waard	9.000	-9.000	0	0	0
PR 3	Bedrijventerreinen:IRP Oude Rijnzone	750	0	750	750	0
PR OMO	Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	0	0	3.040	-3.040
Totaal onttrekking aan reserve		**13.264**	**-10.200**	**3.064**	**4.405**	**-1.341**
Saldo reserves		**-13.264**	**10.320**	**-2.944**	**-4.285**	**1.341**

Doel 3-6 Beschermd, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Erfgoedlijnen ontwikkelen en versterken en het verhaal vertellen
- Onderhoudsachterstand monumenten wegnemen en nieuwe functies geven
- Presenteren en toegankelijk maken van de Zuid-Hollandse archeologische vondsten
- Beschermen cultureel erfgoed

De aandacht voor erfgoed in Zuid-Holland neemt toe. We zien dat terug aan het hoge percentage plannen van gemeenten waarin erfgoed een goede plek krijgt, maar zeker ook in het toegenomen aantal bezoekers van de erfgoedlijnen en het Archeologiehuis. Ook de website ‘de geschiedenis van Zuid-Holland’ waarop alle activiteiten rond erfgoed, monumenten en archeologie worden vermeld, wordt goed bezocht. Mede door de subsidieregeling voor publieksbereik archeologie zien we het aantal bruiklenen uit het archeologisch depot fors toenemen. Deze bruiklenen worden gebruikt voor onderzoek maar vaak ook voor exposities. Tenslotte is ook het aantal vrijwilligers dat betrokken is bij erfgoed wederom gestegen. De actieve inzet en betrokkenheid van vrijwilligers vergroot het draagvlak onder de bescherming van cultureel erfgoed. Met hun inzet dragen de vrijwilligers bij aan het aantrekkelijk houden van de provincie Zuid-Holland als plek om te wonen, werken en recreëren.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2017	Meetwaarde 2017
		3.6.a	Percentage bestemmingsplannen cultureel erfgoed zonder zienswijze	80	80	98
		3.6.b	Aantal omwentelingen Zuid-Hollandse molens	200.000	200.000	200.000
		3.6.c	Aantal bezoekers iconen erfgoedlijnen	595.000	610.000	799.510
		3.6.d	Waardering bezoekers iconen erfgoedlijnen	8	8	9
		3.6.e	Aantal vrijwilligersuren erfgoedlijnen	17.300	18.000	29.226
		3.6.f	Aantal bezoekers website geschiedenis van Zuid-Holland.nl	92.000	96.000	142.000
		3.6.g	Aantal bezoekers Archeologiehuis	50.000	52.000	69.895
		3.6.h	Waardering bezoekers Archeologiehuis	8	8	8
		3.6.i	Aantal bruiklenen Archeologisch Depot	38	36	88

Verantwoording effectindicatoren
3.6.a: Het aantal plannen waarin het cultureel erfgoed goed wordt meegenomen is in vergelijking tot het streefcijfer van 80% over 2017 duidelijk hoger met 98%. Concreet betekende dit dat slechts voor 1 plan (voor wat betreft archeologie) een zienswijze behoefde te worden ingediend. Gemeenten gaan dus beter om met het cultureel erfgoed in hun plannen.

3.6.b: De meting bedraagt 200.000.

3.6.c: Het aantal bezoekers van de iconen van de erfgoedlijnen is sterk gestegen in het afgelopen jaar en ruim (189.510) hoger dan de norm. Kasteel Duivenvoorde kent een sterke toename van het aantal bezoekers na de opening van het bezoekerspaviljoen Hof van Duivenvoorde. De stijging van het aantal bezoekers van Kinderdijk is in 2017 doorgezet. Oorzaken zijn o.a. de toename van het aantal bezoekpunten (extra bezoekmolen en ontvangstruimte in het dijkmagazijn). Ook het aantal bezoekers van Archeon en daarmee het Archeologiehuis is gestegen in 2017 onder andere als gevolg van de mogelijkheid tot gebruik van de Museumkaart. Met name evenementen zoals de Grijze jager en MidWinterfair trekken hier extra bezoekers.

3.6.d: Het doel is geheel gerealiseerd. De waardering van de bezoekers van de iconen in de erfgoedlijnen is met een cijfer 9 hoger dan verwacht. Een aantal iconen (Fort 1881, Menheerse Werf en Fort Wierickerschans) hadden te weinig beoordelingen om een representatieve weergave te kunnen geven.
3.6.e: Er is boven verwachting gepresteerd. Er wordt uitgegaan van een jaarlijkse verhoging van 1.000 uur. In 2017 zijn echter 11.000 uren meer ingezet door vrijwilligers dan verwacht. Met name bij evenementen zoals de nationale Monumentendag, Nationale Molendag, de Nationale Bunkerdag en de Dag van het Kasteel zijn veel vrijwilligers actief. Ook bij bewonersinitiatieven zoals het herstel van Park Hofrust in Rijswijk is er sprake van een grote inzet van vrijwilligers.

3.6.f: Er is boven verwachting gepresteerd. De website www.geschiedenisvanzuidholland.nl is in 2017 in totaal ruim 142.000 keer bezocht, een stijging van het aantal bezoekers met ongeveer 10% ten opzichte van 2016. Daarmee is het streefaantal van 96.000 bezoekers ruim gehaald.

3.6.g: Er is boven verwachting gepresteerd. Het Archeologiehuis heeft geprofiteerd van de stijging van het bezoekersaantal van Park Archeon, maar ook door verbetering van de ruimte en de toevoeging van een gezichtsreconstructie bij het graf van Wassenaar heeft extra bezoekers getrokken.

3.6.h: De meting bedraagt 8.

3.6.i: Mede als gevolg van de Subsidieregeling voor publieksbereik archeologie Zuid-Holland is het aantal bruiklenen vanuit het depot fors toegenomen. Het materiaal wordt gebruikt voor onderzoek, voor tentoonstellingen en andere publieksgerichte activiteiten, waaronder het archeologische museum EscapeRoom, rondleidingen door Catacomben van Leiden, een Musical én een reizende tentoonstelling over de periode rond het Ontstaan van Holland.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Implementatie beleidsvisie cultureel erfgoed
In 2017 is gewerkt aan de uitvoering van de beleidsvisie cultureel erfgoed. De voorgenomen kwaliteitsslag voor de erfgoedlijnen is doorgevoerd. Binnen de aanpak van rijksmonumenten heeft vooral de herbestemming van leegstaand erfgoed aandacht gekregen. Het (groot) onderhoud aan molens en het belang van de molenbiotopen (die vooral in stedelijk gebied onder druk staan) is voortvarend ter hand genomen. Archeologie is ruim onder de aandacht gebracht, onder andere door het thema ‘Het ontstaan van Holland’ te lanceren en de vernieuwde website van het archeologisch depot. Binnen erfgoedlijn de Limes zijn voor het onderwijs modules ontwikkeld om het verhaal te vertellen.

Restauraties
In 2017 zijn diverse restauraties van rijksmonumenten gerealiseerd voor een totaalbedrag van € 5,3 mln. Hiervan is het belangrijkste project de restauratie van de Nieuwe Kerk te Delft. Op 10 november 2017 vond de officiële ingebruikname van dit kerkgebouw plaats na een meerjarige kanjerrestauratie, waaraan de provincie € 0,5 mln heeft bijgedragen. Om het functioneren van het kerkgebouw zowel voor kerkgangers als toeristen duurzaam te kunnen borgen, zoekt de kerkeigenaar nu naar mogelijkheden van een nieuwe, bovengrondse multifunctionele ontvangstruimte.

Beheerplannen
De provincie heeft in 2017 de totstandkoming van groenbeheerplannen bewerkstelligd door ze te betrekken bij de beoordeling van ruimtelijke plannen en tevens het molennetwerk, dat de provincie via het Erfgoedhuis Zuid-Holland ondersteunt in 2017. In 2017 zijn met inzet van intensiveringsmiddelen 5 groenbeheerplannen ter hand genomen.

Toegankelijkheid cultureel erfgoed
Sinds 2012 werkt de provincie, samen met vele partners in de erfgoedtafels, aan het bekend, zichtbaar en toegankelijk maken van het erfgoed. In 2017 zijn weer nieuwe partijen aangehaakt, waardoor wij inmiddels samenwerken met bijna 290 partners. Deze samenwerking versterkt de basis onder zichtbaar en toegankelijk erfgoed en maakt aanzienlijk meer investeringen mogelijk dan de partijen afzonderlijk zouden kunnen realiseren. In het kader van de kwaliteitsslag erfgoedlijnen hebben de erfgoedtafels in het afgelopen jaar een ambitiekaart gemaakt met het gewenste eindbeeld voor hun erfgoedlijn, waarin duidelijk aangegeven staat welke maatregelen nodig zijn om deze ambitie te behalen. Daarnaast heeft iedere erfgoedlijn een werkwijze voor de beoordeling en prioritering van nieuwe projecten en activiteiten ontwikkeld: ofwel een afwegingskader.
Op basis hiervan hebben de erfgoedtafels de provincie geadviseerd over de uitvoeringsprojecten in 2018. Dit heeft geleid tot een pakket aan maatregelen die ons erfgoed beter bekend, zichtbaar en toegankelijk maken.
In 2017 zijn ook vele concrete projecten opgeleverd. Zo is het bezoekerspaviljoen Hof van Duivenvoorde geopend in de tuin van Kasteel Duivenvoorde in Voorschoten. Het bezoekerspaviljoen draagt bij aan de beleefbaarheid van het landgoed en is een belangrijke economische drager voor het landgoed. Ook het Zakkendragershuis in Schiedam is geopend. Dit monument is gerestaureerd en heeft een nieuwe bestemming gekregen. De toegankelijkheid van het pand is verbeterd door het op innovatieve wijze te verbinden met het naastgelegen café. Ook het Weeghuisje in Ooltgensplaat op de Kaai in Goeree-Overflakkee is gerestaureerd, gerenoveerd en gebruiksklaar gemaakt dankzij de financiële bijdrage van de provincie, een bijdrage van de gemeente Goeree-Overflakkee en de inzet van vele vrijwilligers. Dit prachtige monument is nu de start van diverse wandelroutes in het gebied. En de bezoekersmolens van Kinderdijk zijn sinds 2017 ook voor rolstoelbezoekers via het water te bezoeken. Hierdoor kunnen wij nog meer bezoekers over het water laten genieten van dit prachtige gebied. Stuk voor stuk zijn dit voorbeelden van slim ruimtegebruik: bestaande monumenten krijgen een nieuwe functie en daarmee blijven ze behouden voor de toekomst.

Archeologie
De ontwikkelde subsidieregeling Publieksbereik Archeologie was in 2017 zo'n succes dat € 180.000 van 2018 in de tijd naar voren moest worden gehaald om aan de vraag uit de samenleving te kunnen voldoen. Enkele aansprekende activiteiten in dit kader waren het archeologisch Museum EscapeRoom en de reizende tentoonstelling over het Ontstaan van Holland.
Daarnaast hebben wij ons Archeologiehuis te Alphen aan den Rijn doorontwikkeld met een grotere ruimte voor wisseltentoonstellingen en hebben we een gezichtsreconstructie van een van de slachtoffers uit het Graf van Wassenaar (Bronstijd, 1700 v. Chr.) aan de collectie kunnen toevoegen. Deze nieuwe 'bewoner' van ons Archeologiehuis heeft de naam 'Kars' gekregen en heeft veel publiciteit gekregen.
Eind van het jaar is in het Archeon een begin gemaakt met de restauratie van één van de Zwammerdamschepen. De andere vijf volgen. Uiteindelijk moeten die terecht komen in het nog te bouwen Romeinse schepenmuseum.

Het publiek is in de gelegenheid gesteld om de opgravingen, die aan de aanleg van de Rijnlandroute vooraf gaan, te bezoeken. Waar de nieuwe Rijnlandroute de oude Limesweg kruist, komen passende verwijzingen aan en nabij het viaduct, dat Praetorium Agrippinae gaat heten (genoemd naar het Romeinse fort in Valkenburg). In 2017 zijn daarvoor de schetsplannen gemaakt.
Vanuit ons depot hebben wij de resten van 'Trijntje' (Swifterbandcultuur, 5500 v. Chr.) in bruikleen gegeven aan het Openluchtmuseum, omdat zij onderdeel uit maakt van de vaderlandse Canon (Trijntje staat voor onze overgang van jager-verzamelaars naar het boerenbestaan). Trijntje wist daarmee het Jeugdjournaal te halen.
Voorts zijn de mooiste voorwerpen uit het depot in 3D gefotografeerd zodat de geïnteresseerde bezoekers van onze website deze thuis van alle kanten op het computerscherm kunnen bekijken. Een deel van de metaalcollectie in het archeologisch depot is ter conservering aangeboden aan een specialistisch bedrijf, zodat het behoud hiervan gegarandeerd kan blijven. Het continu blijven monitoren van kwetsbare metaalgroepen is van belang om het ook aan de toekomstige generaties te tonen, bijvoorbeeld tijdens een tentoonstelling.
De provincie Zuid-Holland brengt samen met gemeenten, (historische) verenigingen en haar inwoners, het verhaal over het Ontstaan van Holland tot leven. De start daarvoor was een door ons in Leiden georganiseerd symposium met meer dan 300 bezoekers (mei 2017). Het project richt zich op het vergroten en delen van kennis rondom het ontstaan van Holland in de periode 1000-1300. Aanleiding is het jubileumjaar 2018, waarin Vlaardingen de overwinning van graaf Dirk III tijdens de slag bij Vlaardingen op het Duitse leger 1000 jaar geleden viert. In december is er een korte 3D animatievideo gelanceerd om publiek en (amateur) archeologen te informeren en verder te enthousiasmeren over het project.

Molens
Wij hebben de moleneigenaren gestimuleerd via o.a. draaipremies hun molen optimaal in stand te houden.
De geschiedenis van Zuid-Holland wordt via woord en beeld extra onder de aandacht gebracht.
De adviesfunctie van de erfgoedtafels te benadrukken en het vergroten van het aantal deelnemers aan de erfgoedtafels.

Bijdrage Verbonden partijen
Niet van toepassing.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	16.207	-3.461	12.746	12.138	609	95%
Baten	504	-498	7	7	0	100%
Subtotaal baten en lasten	**15.703**	**-2.963**	**12.740**	**12.131**	**609**	
Toevoeging aan reserves	0	6.100	6.100	5.489	611	90%
Onttrekking aan reserves	2.400	1.737	4.137	2.914	1.222	70%
Subtotaal reserves	**-2.400**	**4.363**	**1.963**	**2.574**	**-611**	
Resultaat	**13.303**	**1.400**	**14.703**	**14.705**	**-2**	**100%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 3

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,6 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. De gerealiseerde subsidieaanvragen Restauraties rijksmonumenten & erfgoedlijnen over voorgaande jaren zijn lager dan geraamd (€ 1,2 mln). In 2017 zijn daarnaast voor circa € 0,6 mln projecten uitgevoerd die pas waren voorzien in 2018. (zie de mutaties in de reserve)
€ 0,3 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Het groot onderhoud molens vindt voor een deel plaats in 2018. Deze intensiveringsmiddelen worden daarom beklemd.
€ 0,3 (n)	Apparaatskosten. Zie paragraaf Bedrijfsvoering.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
€ 0,6 (v)	Bij Restauraties rijksmonumenten & erfgoedlijnen zijn in 2017 voor circa € 0,6 mln projecten uitgevoerd die waren voorzien in 2018. Er is in 2017 daarom sprake van een lagere storting in de reserve en van hogere lasten.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 1,2 (n)	De onttrekking aan de reserve rijksmonumenten en erfgoedlijnen is € 1,2 mln lager dan geraamd als gevolg van minder gerealiseerde subsidieaanvragen over voorgaande jaren.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 4	Rest.rijksmonumenten & erfgoedlijnen	0	6.100	6.100	5.489	611
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**6.100**	**6.100**	**5.489**	**611**
PR 2	Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	0	498	498	498	0
PR 3	2016 DP Molens CVT groot onderhoud	200	0	200	200	0
PR 4	Rest.rijksmonumenten & erfgoedlijnen	2.200	1.239	3.439	2.217	1.222
Totaal onttrekking aan reserve		**2.400**	**1.737**	**4.137**	**2.914**	**1.222**
Saldo reserves		**-2.400**	**4.363**	**1.963**	**2.574**	**-611**

Taak 3.6.1 Kaders stellen en de provincie vertegenwoordigen ten behoeve van cultureel erfgoed

Samen met vele externe partijen werkt de provincie aan het ontwikkelen en beleefbaar maken van de zeven erfgoedlijnen. Jaarlijks adviseren deze erfgoedtafels de provincie over de te subsidiëren projecten. Jaarlijks worden ruim 50 projecten uitgevoerd. Dankzij extra financiële middelen, is dit aantal in het afgelopen jaar ruim overschreden. De deelnemende partijen waarderen de manier van werken met de erfgoedtafels en het aantal deelnemende partijen blijft groeien. De cofinanciering overschrijdt jaarlijks de financiële inzet van de provincie.

Als gevolg van de aantrekkende economie en de hieraan gekoppelde bouwopgaven zien we dat de bescherming van cultureel erfgoed onder druk staat. Om de bescherming van cultureel erfgoed ook in de toekomst te waarborgen is dit thema in de Ambitienotitie in het kader van de Omgevingswet verankerd.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		3.6.1.1	Aantal uitgebrachte ruimtelijke adviezen ruimtelijke plannen cultureel erfgoed	80	80	70

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Er zijn in algemene zin minder ruimtelijke plannen voorgelegd aan de provincie dan verwacht en er waren minder plannen waarbij cultureel erfgoed aan de orde was. Vergeleken met vorig jaar is er wel weer sprake van een toename.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.6.2 Restaureren monumenten en onderhouden molens

Er was in 2017 € 2 mln extra beschikbaar voor de restauratie van rijksmonumenten. Ook is voor herbestemming van monumenten extra budget vrijgemaakt. In 2017 zijn diverse restauraties van rijksmonumenten gerealiseerd voor een totaalbedrag van € 5,3 mln. Hiervan is het belangrijkste project de restauratie van de Nieuwe Kerk te Delft. Op 10 november 2017 vond de officiële ingebruikname van dit kerkgebouw plaats na een meerjarige kanjerrestauratie, waaraan de provincie € 0,5 mln heeft bijgedragen. Om het functioneren van het kerkgebouw zowel voor kerkgangers als toeristen duurzaam te kunnen borgen, zoekt de kerkeigenaar nu naar mogelijkheden van een nieuwe, bovengrondse multifunctionele ontvangstruimte.

De provincie heeft in 2017 de totstandkoming van groenbeheerplannen bewerkstelligd door ze te betrekken bij de beoordeling van ruimtelijke plannen en tevens het molennetwerk, dat de provincie via het Erfgoedhuis Zuid-Holland ondersteunt in 2017. In 2017 zijn met inzet van intensiveringsmiddelen 5 groenbeheerplannen ter hand genomen.
De subsidieregeling Molens Zuid-Holland 2013 is verlengd, inclusief het onder Groot Onderhoud. Voor Groot Onderhoud is in 2017 het subsidieplafond verhoogd naar € 250.000.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		3.6.2.1	Aantal gesubsidieerde restauraties rijksmonumenten	15	20	35
		3.6.2.2	Aantal maatadviezen herbestemming	7	8	8
		3.6.2.3	Percentage aangevraagde onderhoudssubsidies molens	95	96	97
		3.6.2.4	Percentage groenbeheerplannen molenbiotopen waarbinnen groenbeheer matig is	32	36	39

Verantwoording prestatie-indicator(en)

3.6.2.1: Er is boven verwachting gepresteerd. Met behulp van de extra middelen voor de restauratie van rijksmonumenten is voor 35 monumenten subsidie beschikbaar gesteld.

3.6.2.2: In 2017 is de erfgoedmonitor uitgevoerd. De erfgoedmonitor geeft de restauratiebehoefte van rijksmonumenten weer en is bedoeld als informatiebron voor beleidsontwikkeling. Geconcludeerd kan worden dat 15% van de rijksmonumenten in Zuid-Holland in een matige tot slechte staat verkeert met een restauratiebehoefte van circa € 117,2 mln.
Op basis van de Erfgoedmonitor onderneemt de provincie acties om herbestemming van met name kerkgebouwen en industrieel erfgoed te bevorderen door:

- Er is voor 6 herbestemmingsplannen € 387.000 aan subsidie verleend ter de verbetering van de toegankelijkheid en duurzaamheid van monumenten.
  Deze plannen behelzen onder meer oprichting van een toeristisch-educatief centrum met versmarkt in boerderij Mariënhof in Westmaas en inrichting van molen De Walvisch in Schiedam met een winkel en kantoor.
  Tevens zijn ook 5 herbestemmingsprojecten binnen de Erfgoedlijnen gesubsidieerd, zoals Beleef en benut Vinetaduin in Hoek van Holland en de Vuurtoren in Ouddorp.
- Er zijn 3 expertsessies in samenwerking met het Erfgoedhuis Zuid-Holland georganiseerd met als doel herbestemming van leegstaande monumenten gebiedsgericht te stimuleren, zoals in de Wilhelminahaven in Vlaardingen. Ook zijn er 5 ‘Adviezen op Maat’ voor herbestemming opgesteld voor onder meer Fort Buitensluis te Numansdorp, Fort Prins Frederik te Ooltgensplaat en de R.K. Joannes de Dooperkerk in Pijnacker.
- Tezamen met het programma Slim ruimtegebruik vond in mei de Stimuleringsprijsvraag ‘Herbestemming Monumenten’ en in november de compliment-uitreiking van het herbestemde Zakkendragershuis in Schiedam plaats.
  Op 31 augustus organiseerde de provincie in de Caballerofabriek in Den Haag de Netwerkbijeenkomst ‘Monumenten in beweging’ voor marktpartijen, gemeenten, uitvoerders en andere betrokkenen.
  Hierbij kwamen vraag en aanbod van leegstaande of leegkomende rijksmonumenten in relatie tot herbestemming aan de orde.
- Van de rijksmonumenten is in de categorie kerkgebouwen herbestemming de grootste opgave voor de komende jaren. In het kader daarvan heeft op 19 december 2017 bestuurlijk overleg met de bisschop van Bisdom Rotterdam plaatsgevonden. Hierbij is het maatschappelijke belang van kerkgebouwen in Zuid-Holland als gemeenschapslocaties in de wijk benadrukt. Afspraak is om halfjaarlijks te overleggen over leegstaande en leegkomende kerkgebouwen, kansen op herbestemming te bezien en tijdig subsidieaanvragen voor restauratie en herbestemming te bespreken.

3.6.2.3: Nagenoeg voor alle molens is (groot) onderhoud aangevraagd.

3.6.2.4: De effectindicator percentage groenbeheerplannen molenbiotopen waarbinnen groenbeheer matig is, is ruimschoots gehaald omdat in 2017 vanuit de intensiveringsmiddelen 5 groenbeheerplannen voor molenbiotopen opgesteld zijn. Deze groenbeheerplannen zijn in overleg met de omgeving / omwonenden van de molen opgesteld (o.a. in Schiedam). Een moleneigenaar heeft zelf een groenbeheerplan opgesteld.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	10.863	-4.554	6.309	5.680	629	90%
Baten	7	0	7	7	0	100%
Subtotaal baten en lasten	**10.856**	**-4.554**	**6.302**	**5.674**	**629**	
Toevoeging aan reserves	0	5.000	5.000	4.863	137	97%
Onttrekking aan reserves	2.400	530	2.930	1.986	944	68%
Subtotaal reserves	**-2.400**	**4.470**	**2.070**	**2.877**	**-807**	
Resultaat	**8.456**	**-84**	**8.372**	**8.551**	**-178**	**102%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 4	Rest.rijksmonumenten & erfgoedlijnen	0	5.000	5.000	4.863	137
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**5.000**	**5.000**	**4.863**	**137**
PR 3	2016 DP Molens CVT groot onderhoud	200	0	200	200	0
PR 4	Rest.rijksmonumenten & erfgoedlijnen	2.200	530	2.730	1.786	944
Totaal onttrekking aan reserve		**2.400**	**530**	**2.930**	**1.986**	**944**
Saldo reserves		**-2.400**	**4.470**	**2.070**	**2.877**	**-807**

Taak 3.6.3 Erfgoedlijnen ontwikkelen en beleefbaar maken

Sinds 2012 werkt de provincie, samen met vele partners in de erfgoedtafels, aan het bekend, zichtbaar en toegankelijk maken van het erfgoed. In 2017 zijn weer nieuwe partijen aangehaakt, waardoor wij inmiddels samenwerken met bijna 290 partners. Deze samenwerking versterkt de basis onder zichtbaar en toegankelijk erfgoed en maakt aanzienlijk meer investeringen mogelijk dan de partijen afzonderlijk zouden kunnen realiseren. In het kader van de kwaliteitsslag erfgoedlijnen hebben de erfgoedtafels in het afgelopen jaar een ambitiekaart gemaakt met het gewenste eindbeeld voor hun erfgoedlijn, waarin duidelijk aangegeven staat welke maatregelen nodig zijn om deze ambitie te behalen. Daarnaast heeft iedere erfgoedlijn een werkwijze voor de beoordeling en prioritering van nieuwe projecten en activiteiten ontwikkeld: ofwel een afwegingskader.
Op basis hiervan hebben de erfgoedtafels de provincie geadviseerd over de uitvoeringsprojecten in 2018. Dit heeft geleid tot een pakket aan maatregelen die ons erfgoed beter bekend, zichtbaar en toegankelijk maken.
In 2017 zijn ook vele concrete projecten opgeleverd. Zo is het bezoekerspaviljoen Hof van Duivenvoorde geopend in de tuin van Kasteel Duivenvoorde in Voorschoten. Het bezoekerspaviljoen draagt bij aan de beleefbaarheid van het landgoed en is een belangrijke economische drager voor het landgoed. Ook het Zakkendragershuis in Schiedam is geopend. Dit monument is gerestaureerd en heeft een nieuwe bestemming gekregen. De toegankelijkheid van het pand is verbeterd door het op innovatieve wijze te verbinden met het naastgelegen café. Ook het Weeghuisje in Ooltgensplaat op de Kaai in Goeree-Overflakkee is gerestaureerd, gerenoveerd en gebruiksklaar gemaakt dankzij de financiële bijdrage van de provincie, een bijdrage van de gemeente Goeree-Overflakkee en de inzet van vele vrijwilligers. Dit prachtige monument is nu de start van diverse wandelroutes in het gebied. En de bezoekersmolens van Kinderdijk zijn sinds 2017 ook voor rolstoelbezoekers via het water te bezoeken. Hierdoor kunnen wij nog meer bezoekers over het water te laten

genieten van dit prachtige gebied. Stuk voor stuk zijn dit voorbeelden van slim ruimtegebruik: bestaande monumenten krijgen een nieuwe functie en daarmee blijven ze behouden voor de toekomst.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		3.6.3.1	Aantal partijen erfgoedtafels	265	275	287
		3.6.3.2	Waardering partijen erfgoedtafels	7,5	8	7,5
		3.6.3.3	Percentage cofinanciering erfgoedlijnen	250	250	142
		3.6.3.4	Aantal gesubsidieerde projecten / activiteiten Maatregelenpakket Erfgoedlijnen	50	50	76

Verantwoording prestatie-indicator(en)

3.6.3.1: De prestatie is ruimschoots gerealiseerd. Het aantal deelnemende partijen aan de erfgoedtafels neemt nog steeds toe. Dit is mede het gevolg van beperkte uitbreiding van het areaal van de Oude Hollandse Waterlinie. Maar ook zien partijen meer en meer het belang in van deelname.

3.6.3.2: De prestatie is deels gerealiseerd. In 2017 is de tweede monitor Erfgoedlijnen uitgevoerd over de periode 2015-2016. Onderdeel van deze monitor is de waardering van de partijen aan de erfgoedtafels. Uit de tweede monitor Erfgoedlijnen blijkt dat de gemiddelde waardering van de partijen aan de erfgoedtafels een 7,5 is. Dit is iets minder dan verwacht. De leerpunten uit de eerste monitor (over de periode 2013-2014) zijn door de erfgoedtafels goed opgepakt. De kwaliteitsslag erfgoedlijnen die in de periode 2015-2017 is uitgevoerd door de erfgoedtafels, heeft het functioneren van de erfgoedtafels een belangrijke impuls gegeven. De werkwijze van de erfgoedtafels ('netwerkend werken') is goed geland en organisaties weten elkaars expertise steeds beter te vinden. De tweede monitor Erfgoedlijnen benoemt een aantal leerpunten voor de erfgoedlijnen, waaronder het borgen van de continuïteit van de erfgoedlijnen en de netwerken in de toekomst en het belang van periodieke evaluaties door de erfgoedtafels.

3.6.3.3: De prestatie is niet gerealiseerd. De deelnemende partijen aan de erfgoedtafels hebben in totaal een cofinanciering van 142% gerealiseerd. Dit betekent dat de financiële inzet van de erfgoedtafels ruim 1,4 keer zo groot is als de inzet van de provincie. Dit is nog steeds een goed resultaat maar helaas lager dan de verwachte cofinanciering van 250%. Een belangrijke oorzaak van het tegenvallende resultaat is dat er -conform afspraak - geen cofinanciering wordt gerealiseerd voor het project Restauratiefase 2b van Fort Wierickerschans. Dit project ad € 1,172 mln had een groot aandeel in de totale subsidiebijdrage voor de erfgoedlijnen in 2017.

3.6.3.4: De prestatie is gerealiseerd. Er zijn door de erfgoedtafels meer projecten voorgedragen dan begroot. Deels te verklaren doordat meer subsidie beschikbaar is gesteld voor de erfgoedlijnen.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	5.096	623	5.719	5.815	-96	102%
Baten	498	-498	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**4.599**	**1.121**	**5.719**	**5.815**	**-96**	
Toevoeging aan reserves	0	1.100	1.100	625	475	57%
Onttrekking aan reserves	0	1.207	1.207	928	278	77%
Subtotaal reserves	**0**	**-107**	**-107**	**-303**	**196**	
Resultaat	**4.599**	**1.014**	**5.613**	**5.512**	**100**	**98%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 4	Rest.rijksmonumenten & erfgoedlijnen	0	1.100	1.100	625	475
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**1.100**	**1.100**	**625**	**475**
PR 2	Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	0	498	498	498	0
PR 4	Rest.rijksmonumenten & erfgoedlijnen	0	709	709	431	278
Totaal onttrekking aan reserve		**0**	**1.207**	**1.207**	**928**	**278**
Saldo reserves		**0**	**-107**	**-107**	**-303**	**196**

Taak 3.6.4 Presenteren en toegankelijk maken archeologische vondsten

De ontwikkelde subsidieregeling Publieksbereik Archeologie was in 2017 zo'n succes dat € 180.000 van 2018 in de tijd naar voren moest worden gehaald om aan de vraag uit de samenleving te kunnen voldoen. Enkele aansprekende activiteiten in dit kader waren het archeologisch Museum EscapeRoom en de reizende tentoonstelling over het Ontstaan van Holland.
Daarnaast hebben wij ons Archeologiehuis te Alphen aan den Rijn doorontwikkeld met een grotere ruimte voor wisseltentoonstellingen en hebben we een gezichtsreconstructie van een van de slachtoffers uit het Graf van Wassenaar (Bronstijd, 1700 v. Chr.) aan de collectie kunnen toevoegen. Deze nieuwe 'bewoner' van ons Archeologiehuis heet 'Kars' en heeft inmiddels veel publiciteit gekregen.
Eind van het jaar is in het Archeon een begin gemaakt met de restauratie van één van de Zwammerdamschepen. De andere vijf volgen. Uiteindelijk moeten die terecht komen in het nog te bouwen Romeinse schepenmuseum. Het publiek is in de gelegenheid gesteld om de opgravingen, die aan de aanleg van de Rijnlandroute vooraf gaan, te bezoeken. Waar de nieuwe Rijnlandroute de oude Limesweg kruist, komen passende verwijzingen aan en nabij het viaduct, dat Praetorium Agrippinae gaat heten (genoemd naar het Romeinse fort in Valkenburg). In 2017 zijn daarvoor de schetsplannen gemaakt.
Vanuit ons depot hebben wij de resten van 'Trijntje' (Swifterbandcultuur, 5500 v. Chr.) in bruikleen gegeven aan het Openluchtmuseum, omdat zij onderdeel uit maakt van de vaderlandse Canon (Trijntje staat voor onze overgang van jager-verzamelaars naar het boerenbestaan). Trijntje wist daarmee het Jeugdjournaal te halen. Voorts zijn de mooiste voorwerpen uit het depot in 3D gefotografeerd zodat de geïnteresseerde bezoekers van onze website deze thuis van alle kanten op het computerscherm kunnen bekijken. Een deel van de metaalcollectie in het archeologisch depot is ter conservering aangeboden aan een specialistisch bedrijf, zodat het behoud hiervan gegarandeerd kan blijven. Het continu blijven monitoren van kwetsbare metaalgroepen is van

belang om het ook aan de toekomstige generaties te tonen zodat ook toekomstige generaties deze stukken op een tentoonstelling kunnen bekijken.
De provincie Zuid-Holland brengt samen met gemeenten, (historische) verenigingen en haar inwoners, het verhaal over het Ontstaan van Holland tot leven. De start daarvoor was een door ons in Leiden georganiseerd symposium met meer dan 300 bezoekers (mei 2017). Het project richt zich op het vergroten en delen van kennis rondom het ontstaan van Holland in de periode 1000-1300. Aanleiding is het jubileumjaar 2018, waarin Vlaardingen de overwinning van graaf Dirk III tijdens de slag bij Vlaardingen op het leger dat de keizer van het Heilige Roomse Rijk op hem af had gestuurd. In december is er een korte 3D animatievideo gelanceerd om publiek en (amateur) archeologen te informeren en verder te enthousiasmeren over het project.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		3.6.4.1	Aantal archeologische publieksactiviteiten	5	8	9

Verantwoording prestatie-indicator(en)
3.6.4.1: Er is boven verwachting gepresteerd. In het kader van het ontstaan van Holland is symposium **'De Dageraad van Holland'** georganiseerd. Met 300 bezoekers was dit een groot succes. Verder zijn rond de Nationale Archeologiedagen publieksactiviteiten georganiseerd, zijn er tentoonstellingen in het Archeologiehuis geweest, is er een kijkmiddag geweest bij een opgraving bij de Rijnlandroute, was er de opening van de Canon-expo in het Openluchtmuseum met bruikleen 'Trijntje' en zijn er in bibliotheken in het kader van project Archeologie in de bibliotheek in samenwerking met het Archeologisch Depot tentoonstellingen geweest.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	248	470	718	642	76	89%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**248**	**470**	**718**	**642**	**76**	
Resultaat	**248**	**470**	**718**	**642**	**76**	**89%**

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Doel 3-7 Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Saneren of beheersen spoedlocaties en adequate nazorg van restverontreiniging
- Herontwikkelen locaties met bodemverontreiniging en herontwikkelen voormalige vuilstortplaatsen
- Beheersen van verontreinigingen stortlocaties
- Duurzaam gebruik van de ondergrond en toepassing 3D-ordening

Vanuit het provinciaal Werkprogramma Bodem en Ondergrond 2016-2020 is gewerkt aan een schonere bodem en het beter benutten van bodem en ondergrond. De Aanpak Spoed (=sanering ernstige bodemverontreinigingen die risico's vormen voor mens, ecologie en verspreiding) is actief aangepakt en in uitvoering. Met de oprichting van een functionerend provincie dekkend netwerk voor de toepassing van 3D-ordening (bij 3D-ordening is het doel dat boven- en ondergrond één geheel vormen bij ruimtelijke planvorming en gebiedsontwikkeling) heeft de provincie concrete stappen gezet om te komen tot de toepassing van 3D-ordening bij ruimtelijke processen.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2017	Meetwaarde 2017
		3.7.a	Aantal spoedlocaties (MTR-lijst 2013) waarvan de risico's zijn gesaneerd dan wel zijn beschikt als niet-spoed locatie.	112	20%	42%
		3.7.b	Aantal grondwater locaties met invloed op een KRW kwetsbaar object waarvan de risico's zijn gesaneerd dan wel alsnog als niet-spoed - locatie zijn beschikt.	0%	10%	23%

Verantwoording effectindicatoren

3.7.a: Het aantal spoedlocaties bedroeg bij de nulmeting 112 (1 oktober 2015). In 2016 zijn 2 nieuwe spoedlocaties aan de MTR-lijst toegevoegd. Het totaal kwam daarmee in 2016 op 114 locaties. Van deze 114 locaties zijn er tot 1 oktober 2017 48 afgehandeld. Dat wil zeggen dat deze locaties volledig zijn gesaneerd (27 locaties) of zijn (her)beschikt (21 locaties) in een niet spoedlocatie, omdat uit de uitgevoerde onderzoeken bleek dat er geen risico's aanwezig zijn die met spoed aangepakt moeten worden. De stand van zaken is dat op 1 oktober 2017 nog 66 locaties in behandeling zijn. De realisatie 2017 (42%) is aanzienlijk hoger dan de doelstelling (20%). Doelstelling is ruimschoots gerealiseerd.

3.7.b: De realisatie 2017 (23%) is hoger dan de doelstelling 2017 (10%) maar dit wordt geheel veroorzaakt doordat uit onderzoek blijkt dat de betreffende locaties geen spoedlocaties zijn.
In de toelichting bij prestatie-indicator 3.7.1.1 is beschreven dat in 2017 de onderzoeken zijn gestart om te bepalen of bij de aangemelde KRW grondwater spoedlocaties daadwerkelijk risico's optreden. Eind 2018 is pas duidelijk hoeveel locaties daadwerkelijk moeten worden gesaneerd. Conform het Werkprogramma Bodem en Ondergrond 2016-2020 dienen deze KRW-locaties voor 2021 te zijn gesaneerd dan wel beheerst.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

De 5 omgevingsdiensten hebben in opdracht van de provincie een Werkplan Spoed en Nazorg 2017 opgesteld. Daarin hebben zij aangegeven welke werkzaamheden zij gaan verrichten met betrekking tot de aanpak spoed en de nazorglocaties. Deze werkplannen zijn door ons goedgekeurd. Voor de uitvoering van deze werkplannen

ontvangen de omgevingsdiensten budget. Twee keer per jaar vindt een formeel voortgangsgesprek plaats met de omgevingsdiensten over de uitvoering van het werkplannen.

Bijdrage Verbonden partijen
De provincie is enig aandeelhouder van de PROAV NV. De stortplaats is gesloten en er wordt gewerkt aan een gecombineerd plan dat de wijze beschrijft van eindafwerking, herinrichting en nazorg van de stortplaats.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	7.672	1.053	8.725	7.751	975	89%
Baten	832	568	1.399	7.348	-5.948	525%
Subtotaal baten en lasten	**6.840**	**486**	**7.326**	**403**	**6.923**	
Toevoeging aan reserves	3.729	616	4.344	4.500	-155	104%
Onttrekking aan reserves	4.805	998	5.803	4.682	1.122	81%
Subtotaal reserves	**-1.076**	**-382**	**-1.459**	**-182**	**-1.277**	
Resultaat	**5.764**	**103**	**5.867**	**221**	**5.646**	**4%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 3

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 3,2 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Op basis van de jaarplannen Spoed en Nazorg van de RUD's worden jaarlijks de lasten voor spoed en nazorg in de begroting van de provincie opgenomen. Een indicatie van de realisatie in het betreffende jaar komt na de najaarsnota beschikbaar, waardoor de begroting van de provincie niet tijdig kan worden aangepast. De definitieve afrekeningen uit voorgaande jaren zijn na de accountantscontrole in de zomer van het volgende jaar beschikbaar en wijken af van de eerdere inschattingen. Hierdoor is onderuitputting van het begrote bedrag ontstaan.
€ 0,2 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Diverse kleine posten leiden tot een lagere uitputting van de reserve.
€ 2,3 (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. In 2017 is het de gemeente Zuidplas op het laatste moment alsnog gelukt om het project Zelling de Onderneming vlot te trekken. Mede dankzij de subsidie van de provincie Zuid-Holland kan de herontwikkeling van dit gebied langs de Hollandsche IJssel worden gestart. Deze subsidie was echter niet begroot.
€ 0,1 (n)	Apparaatslasten. Zie paragraaf Bedrijfsvoering.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 0,2 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Begin 2018 is een Asset & Liability Management (ALM) studie uitgevoerd, om te bezien of de rekenrente voor toekomstige rendementen nog voldoende is om voor de langere termijn te kunnen voldoen aan de nazorgplicht (stortplaatsen) van de provincie. De verwachting is dat de rekenrente zal stijgen en deze verwachting dient bij de waardering van voorziening Nazorg stortplaatsen te worden meegenomen. Besluitvorming heeft nog niet plaatsgevonden, maar gelet op de verwachte stijging van de rekenrente valt per saldo € 5,7 mln vrij van de voorziening Nazorg stortplaatsen.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
€ 0,2 (n)	De storting in de reserve betreft een aantal kleine posten.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 1,1 (n)	De lasten van dit doel worden grotendeels gedekt uit de programmareserve. Hierin zijn de middelen gereserveerd voor de realisatie van dit doel. Als gevolg van de bij de lasten vermelde toelichtingen wordt de begrote bijdrage uit de programmareserve bijgesteld.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 3	Meerjarenplan Bodemsanering	3.729	616	4.344	4.500	-155
Totaal toevoeging aan reserve		**3.729**	**616**	**4.344**	**4.500**	**-155**
PR 3	Meerjarenplan Bodemsanering	4.805	998	5.803	4.682	1.122
Totaal onttrekking aan reserve		**4.805**	**998**	**5.803**	**4.682**	**1.122**
Saldo reserves		**-1.076**	**-382**	**-1.459**	**-182**	**-1.277**

Taak 3.7.1 Opdrachtverlening aan Omgevingsdiensten en monitoring uitvoering verontreinigde locaties

Opdrachtverlening aan Omgevingsdiensten en monitoring uitvoering verontreinigde locaties (sanering ernstige bodemverontreinigingen die risico's vormen voor mens, ecologie en verspreiding).

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		3.7.1.1	Aantal afgegeven beschikkingen ernst en spoed voor de locaties op de KRW-lijst	0%	50%	31%

Verantwoording prestatie-indicator(en)

Prestatie is deels gerealiseerd. Eind 2016 (nulmeting) bevat de KRW-lijst grondwater spoedlocaties 52 locaties. Dit betreft het aantal provinciale maatregelen in het kader van de Europese Kaderrichtlijn Water zoals aangegeven bij prestatie-indicator 1.2.3.1.
Voor al deze locaties zijn in 2017 vervolgonderzoeken gestart om te kunnen beoordelen of er daadwerkelijk sprake is van risico's. Dit onderzoek wordt dan afgesloten met een beschikking ernst en spoed. Op 4 locaties is een beschikking spoed genomen en van 12 locaties is na onderzoek aangetoond dat deze geen spoed zijn. Op 36 locaties loopt (aanvullend) onderzoek.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	6.943	622	7.564	6.586	978	87%
Baten	832	568	1.399	1.404	-4	100%
Subtotaal baten en lasten	**6.111**	**54**	**6.165**	**5.182**	**983**	
Toevoeging aan reserves	3.729	616	4.344	4.500	-155	104%
Onttrekking aan reserves	4.805	648	5.453	4.475	978	82%
Subtotaal reserves	**-1.076**	**-32**	**-1.109**	**25**	**-1.133**	
Resultaat	**5.035**	**22**	**5.056**	**5.207**	**-151**	**103%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 3	Meerjarenplan Bodemsanering	3.729	616	4.344	4.500	-155
Totaal toevoeging aan reserve		**3.729**	**616**	**4.344**	**4.500**	**-155**
PR 3	Meerjarenplan Bodemsanering	4.805	648	5.453	4.475	978
Totaal onttrekking aan reserve		**4.805**	**648**	**5.453**	**4.475**	**978**
Saldo reserves		**-1.076**	**-32**	**-1.109**	**25**	**-1.133**

Taak 3.7.2 Uitvoeren van (pre)nazorg op stortlocaties in het kader van de Wet milieubeheer

In het kader van onze wettelijke taak is in 2017 voor de C2-deponie op de Maasvlakte de sluitingsfase voor de overdracht naar de nazorgfase gestart, nadat een lopende grondwatersanering is afgerond; de formele overdracht wordt verwacht in 2019 en vraagt een zorgvuldige procedure om technisch en juridisch een goede overdracht tot stand te brengen. Het definitieve nazorgplan zal daartoe in 2018 opgesteld worden.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	10	60	70	173	-103	246%
Baten	0	0	0	5.944	-5.944	
Subtotaal baten en lasten	**10**	**60**	**70**	**-5.771**	**5.841**	
Resultaat	**10**	**60**	**70**	**-5.771**	**5.841**	**-8195%**

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.7.3 Verkennen en organiseren kennisuitwisseling duurzaam gebruik ondergrond

Doelstelling is dat ‘duurzaam, veilig en efficiënt gebruik van bodem en ondergrond’ (aangeduid als 3D-Ordening) in 2020 integraal onderdeel zal zijn van alle relevante ruimtelijke planprocessen in Zuid-Holland. Hiervoor heeft de provincie in 2017 nadere invulling gegeven aan 3D-instrumentarium, bestaande uit Ondergrondwijzer, Bodematlas en Bodemladder, zie *'3D-Ordening in de Zuid-Hollandse praktijk'* en *'Signaleringskaarten Bodem en Ondergrond'*. Er is in 2017 een provincie-dekkend netwerk opgezet voor het uitwisselen van kennis en ervaring ‘3D-Ordening’. Het betreft vier regionale netwerken op het schaalniveau van de omgevingsdiensten, een overkoepelend Zuid-Hollands 3D-netwerk met decentrale overheden op provinciaal schaalniveau én een regionale expertisenetwerk met kennisinstituten, bedrijfsleven en opleidingsinstituten.

De vaststelling van de *Rijksstructuurvisie Ondergrond* heeft bij het Rijk vertraging opgelopen als gevolg van de langdurige kabinetsformatie en prioriteit bij het dossier ‘Gaswinning Groningen’. Er zijn naar aanleiding van de inspraak op de ontwerpstructuurvisie en moties in de Tweede Kamer nog enkele beleidskeuzes te maken in het kabinet, zoals het beleid ten aanzien van winning van gas uit kleine velden in het licht van de transitie naar duurzame energie, de afnemende productie uit het Groningenveld én het eventueel definitief uitsluiten van de opsporing en winning van schaliegas. Naar verwachting wordt de *Rijksstructuurvisie Ondergrond* nu in de 1e helft van 2018 afgerond en aan de Kamer aangeboden.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	719	372	1.091	991	99	91%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**719**	**372**	**1.091**	**991**	**99**	
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	
Onttrekking aan reserves	0	350	350	207	143	59%
Subtotaal reserves	**0**	**-350**	**-350**	**-207**	**-143**	
Resultaat	**719**	**22**	**741**	**785**	**-44**	**106%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 3	Meerjarenplan Bodemsanering	0	350	350	207	143
Totaal onttrekking aan reserve		**0**	**350**	**350**	**207**	**143**
Saldo reserves		**0**	**-350**	**-350**	**-207**	**-143**

Programma 4 Bestuur en Samenleving

Inleiding

De maatschappelijke dynamiek vraagt om een alerte en lerende overheid die de energie en het oplossend vermogen uit de samenleving weet in te zetten. De maatschappelijke opgave staat centraal en we werken aan die opgave via een netwerkaanpak. We doen mee in het netwerk als we een toegevoegde waarde kunnen leveren en kennen daarbij het provinciale belang. De sturing is op maat: dat wil zeggen gebiedsspecifiek, op het adequate schaalniveau gericht en omvat integrale maatwerkoplossingen boven generieke regels. Dat betekent ruimte laten voor verschil, experimenteren, maatwerk leveren en leren omgaan met onzekerheid. We beseffen dat het ruimte en vertrouwen geven op gespannen voet kan staan met het vertrouwde beeld van een rechtmatige overheid die volgens eenduidige regels opereert. In dit spanningsveld wil de provincie Zuid-Holland met maximale transparantie een oplossingsgericht, effectief en betrouwbaar bestuur zijn.

Exploitatie

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	28.799	-199	28.600	26.125	2.475	91%
Baten	851	-98	753	1.050	-297	139%
Subtotaal baten en lasten	**27.948**	**-102**	**27.847**	**25.075**	**2.772**	
Toevoeging aan reserves	2.000	5.276	7.276	7.276	0	100%
Onttrekking aan reserves	0	938	938	96	842	10%
Subtotaal reserves	**2.000**	**4.339**	**6.339**	**7.180**	**-842**	
Resultaat	**29.948**	**4.237**	**34.185**	**32.255**	**1.931**	**94%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 4

Doel 4-1 Slagvaardig, toekomstbestendig en transparant bestuur

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Robuuste gemeenten en waterschappen
- Een slagvaardige provincie

Binnen dit doel wordt, als onderdeel van de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland, gewerkt aan:

- Impuls 8: Ophoging budget voor regionale gebiedsgerichte economische werken

Samen met gemeenten en waterschappen is de robuustheid van het Zuid-Hollands bestuur versterkt. Hieraan is invulling gegeven door samen doen, delen en leren van bestuurlijke ervaringen en onderzoek, bijvoorbeeld op het gebied van samenwerkingsverbanden (de evaluatie van de MRDH), ambtelijke fusies, democratische vernieuwing en gemeentelijke financiën.
Onze advisering over de financiële gezondheid van gemeenten heeft er mede toe geleid dat er na 2017 geen enkele gemeente nog onder preventief toezicht staat in verband met een niet sluitende begroting. In 2017 waren 11 gemeenten betrokken bij een herindelingsprocedure die naar verwachting tot 4 nieuwe gemeenten zal leiden.
In een aantal regio's is een integrale gebiedsgerichte aanpak gestart, bijvoorbeeld in Goeree-Overflakkee en de Hoeksche Waard. Met andere regio's wordt op andere manieren samengewerkt, bijvoorbeeld door het aangaan van bestuursconvenanten.
Om de provinciale ambitie en rol in de samenleving te verduidelijken, is in 2017 een ambitienotitie voor het omgevingsbeleid gepubliceerd, als kader voor de verdere samenwerking en manier van sturing die de provincie voorstaat. In de laatste maanden van 2017 heeft de provincie actieve inzet geleverd voor de totstandkoming van het Interbestuurlijke Programma tussen Rijk, IPO, Unie van Waterschappen en VNG. Hiermee is de basis gelegd om als provincie in 2018 verder te bouwen aan betekenisvolle samenwerking tussen regio en Rijk en zo onze realisatiekracht te vergroten.

Investeringsimpuls

Impuls 8: In 2017 was € 790.000 gereserveerd voor de snelle uitvoering van een aantal gebiedsgerichte projecten in de regio's Goeree-Overflakkee, Hoeksche Waard, Alphen-Gouda-Woerden en Alblasserwaard. Afgesproken was dat deze middelen, in afwachting van de subsidieregeling maatregelenpakket Gebiedsgericht werken, waar nodig, alvast via een incidentele subsidie aan de partners ter beschikking kon worden gesteld. Hier is geen gebruik van gemaakt. Alle aanvragen lopen nu via het Maatregelenpakket Gebiedsgericht werken Zuid-Holland.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2017	Meetwaarde 2017
		4.1.a	Klanttevredenheid (schaal 1-10)	6,84	geen meting	geen meting

Verantwoording effectindicatoren

Het Klanttevredenheidsonderzoek (KTO) is eind 2016 uitgevoerd met als resultaat een rapportcijfer voor dienstverlening van 7,1 (vandaar geen meting in de tabel hierboven die gaat over 2017). Aansluitend aan dit KTO is begin 2017 het Reputatieonderzoek uitgevoerd. Het resultaat hiervan is geen onderdeel van deze effectindicator, maar geeft wel relevante informatie.
In het Reputatieonderzoek geeft 77% aan graag of zeer graag te willen samenwerken met de provincie. Dat is een flinke stijging ten opzichte van 2014 (60%). Slechts 7% is het hiermee oneens. Maar op onderdelen is men vaak nog wel kritisch; de organisatie opereert niet altijd als één provincie en de realisatiekracht blijft achter.

27% van de reputatiebegrippen zijn negatief en 57% positief. Al met al een sterke verbetering maar een duidelijke indicatie dat het nog beter kan en moet. In het kader van het KTO (eind 2016) is sprake van een mooie verbetering.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Bestuurlijke positie en profilering
Ons coalitieakkoord Slimmer, Schoner en Sterker vraagt een provincie die zich helder in de samenleving manifesteert in ambitie en rol. Een provincie die ook zichtbaar maakt waar zij voor staat en wat wordt gepresteerd. Wij werken hieraan met een opgavegerichte organisatie.
Daarvoor hebben wij in 2017 gewerkt aan een logische en noodzakelijke samenhang tussen ambities en onze sturingsfilosofie. Deze *Ambitienotitie* is een doorontwikkeling van bestaande documenten en getoetst en verfijnd met andere bestuurslagen en onze maatschappelijke partners. Daaruit hebben we het verhaal van Zuid-Holland gedestilleerd: 6 ambities en een sturingsfilosofie.
De planning is dat de notitie door PS in 2018 wordt vastgesteld als richtinggevend kader voor de ontwikkeling van het toekomstig omgevingsbeleid. Dit document is een stap in een dynamisch proces. Juist in interactie met Provinciale Staten en maatschappelijke partners worden onze opgaven gedefinieerd en onze ambities verder aangescherpt.

In het kader van de Wet algemene regels herindeling (Arhi) zijn 2 vrijwillige procedures (Noordwijk en Noordwijkerhout, Molenwaard en Giessenlanden) begeleid. Voor deze herindeling is een herindelingsscan opgesteld die inzicht biedt in de financiële positie van de nieuw te vormen gemeente.

Het door de provincie gestarte proces van de herindeling van de gemeenten Oud-Beijerland, Binnenmaas, Korendijk, Strijen en Cromstrijen heeft in 2017 geleid tot het indienen van het herindelingsadvies van Provinciale Staten bij de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
Tot slot heeft Zuid-Holland tijdens diverse gelegenheden onder de aandacht gebracht dat de nieuwe gemeente Vijfheerenlanden bij de regio Alblasserwaard en dus ook bij de provincie Zuid-Holland hoort, mede vanwege de vervlechting van de domeinen Jeugd, Gezondheid, Sociaal Domein en Veiligheid binnen de regio's Alblasserwaard en Zuid-Holland Zuid. Inmiddels is in het wetsvoorstel opgenomen dat de nieuwe gemeente bij de provincie Utrecht zal horen.

Op 30 maart 2017 is een succesvol landelijk congres voor portefeuillehouders financiën georganiseerd rondom gemeentelijke financiën, waar de bestuurders in gesprek gingen over actuele onderwerpen op financieel gebied.

In 2017 zijn diverse uitgangspunten, ambities en acties uit de rapportage Slimmer en Sterker Bestuur 2016 verder aangescherpt en uitgebreid. Zo zijn er onderzoeken uitgevoerd naar ambtelijke fusies, regionale samenwerkingsverbanden en democratische vernieuwing. In 2017 zijn ook succesvolle voorbeelden van participatie onderzocht om vervolgens de eigen participatie zo goed mogelijk te kunnen vormgeven en gemeenten te stimuleren hun eigen inwoners te blijven betrekken bij de politiek.

Financieel Toezicht
Over 2017 stond slechts 1 gemeente (Voorschoten) onder preventief toezicht vanwege het niet structureel en reëel in evenwicht krijgen van haar begroting en meerjarenraming. Het door de provincie uitgevoerde preventieve toezicht en de uitgevoerde begrotingsscan in 2017 hebben bijgedragen aan herstelmaatregelen die genomen zijn door de gemeenteraad. Dit heeft ertoe geleidt dat deze gemeente in 2018 het reguliere toezichtsregime weer van toepassing wordt.

Vanuit gemeenten en gemeenschappelijke regelingen kregen we geregeld signalen dat er behoefte is aan het uitwisselen van kennis. Om dit te faciliteren organiseerden we in 2017 drie ambtelijke themasessies 'Focus op

Financiën' voor medewerkers van gemeenten en gemeenschappelijke regelingen. De sessies gingen over actuele onderwerpen, zoals: ontwikkelingen in het gemeentefonds, problematiek rond bijstandsbudgetten, vernieuwing van het BBV en samenwerking in gemeenschappelijke regelingen. De bijeenkomsten werden goed bezocht (gemiddeld ca. 60 deelnemers per sessie) en kregen een goede beoordeling.
Dit heeft er mede toe geleidt dat een ambtelijke uitvraag over klanttevredenheid een stijging ten opzichte van het cijfer van voorgaand jaar liet zien van 7,3 naar een 7,7.

Gebiedsgericht werken
In alle gebieden wordt met gemeenten samengewerkt aan het verhogen van de realisatiekracht. Per gebied wordt bezien wat hiervoor noodzakelijk is en wordt maatwerk geleverd. Als opportuun, proberen we de inhoudelijke en bestuurlijke ontwikkelingen in gebieden te beïnvloeden door de juiste vragen te stellen, mee te denken en gezamenlijke projecten uit te voeren. Om dat mogelijk te maken, zijn we veel in de gebieden in gesprek, zowel ambtelijk als bestuurlijk. Een integrale gebiedsaanpak wordt in Goeree-Overflakkee en de Hoeksche Waard reeds toegepast. De verkenning naar de wenselijkheid voor een integrale gebiedsaanpak voor Voorne-Putten is gestart. Met andere gebieden wordt op andere wijze vormgegeven aan de samenwerkingsrelatie, bijv. door bestuursconvenanten of meer informele netwerken.

Investeringsimpuls 8: Ophoging budget voor Regionale gebiedsgerichte economische werken
In de Voorjaarsnota van 2017 is een bedrag van € 6.085.000 toegewezen voor de financiering van gebiedsprojecten. In december 2017 hebben wij de subsidieregeling Maatregelenpakket Gebiedsgericht werken Zuid-Hollandvastgesteld en is deze in werking getreden. Per gebied is in het Maatregelenpakket een maximaal te verlenen subsidiebedrag opgenomen. Van twee gebieden zijn ondertussen subsidieaanvragen ingediend. Er zijn aanvragen ontvangen van Alphen aan den Rijn – Midden-Holland- Woerden. Vanuit de Alblasserwaard en de Leidse regio zijn aanvragen in voorbereiding. Op de aanvragen wordt begin 2018 beschikt.
In 2017 was € 790.000 gereserveerd voor de snelle uitvoering van een aantal gebiedsgerichte projecten in de regio's Goeree-Overflakkee, Hoeksche Waard, Alphen-Gouda-Woerden en Alblasserwaard. Afgesproken was dat deze middelen, in afwachting van de subsidieregeling maatregelenpakket Gebiedsgericht werken, waar nodig, alvast via een incidentele subsidie aan de partners ter beschikking kon worden gesteld. Hier is geen gebruik van gemaakt. Alle aanvragen lopen nu via het Maatregelenpakket Gebiedsgericht werken Zuid-Holland.

Europa
In het aan Provinciale Staten aangeboden Europa Jaarplan 2018 wordt naast de vooruitblik voor dat jaar ook terug gekeken op resultaten in 2017. Hieruit blijkt dat we er steeds beter in slagen om op de prioritaire thema's van de provincie de kansen uit Europa te benutten. Zowel qua beïnvloeding van beleid als het realiseren van onze opgaven met Europese Fondsen. Dit succes is mede te danken aan samenwerking met partners uit de regio (gemeenten, kennisinstellingen en Economic Board Zuid-Holland), met andere provincies en met vergelijkbare Europese regio's.

Bijdrage Verbonden partijen
De bijdrage van Delta NV is niet direct te koppelen aan de beleidsdoelen 1 tot en met 4. Daarom is deze verbonden partij opgenomen onder Overzichten en Middelen.

Door samenwerking als onderdeel van Interprovinciaal Overleg (IPO), de vier Randstadprovincies (Regio Randstad in Brussel, P4) en het Huis van de Nederlandse Provincies in Brussel gaat Zuid-Holland strategische allianties aan om onder meer relevante wet- en regelgeving te beïnvloeden.
Het IPO-Bureau is in 2017 gestart met de doorontwikkeling van de organisatie en een verbeterslag als het gaat om de IPO-samenwerking.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	15.846	371	16.217	14.242	1.975	88%
Baten	795	-98	697	868	-171	125%
Subtotaal baten en lasten	**15.051**	**469**	**15.520**	**13.374**	**2.146**	
Toevoeging aan reserves	2.000	5.276	7.276	7.276	0	100%
Onttrekking aan reserves	0	938	938	96	842	10%
Subtotaal reserves	**2.000**	**4.339**	**6.339**	**7.180**	**-842**	
Resultaat	**17.051**	**4.808**	**21.859**	**20.554**	**1.305**	**94%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 4

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,8 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. De Investeringsimpuls gebiedsgericht werken (€ 790.000) was begroot voor 2017. De partijen hebben echter meer tijd nodig waardoor de eerste aanvragen in 2018 plaatsvinden. (Hoeksche Waard en Alphen-Gouda-Woerden). De onttrekking aan de reserve regionale gebiedsgerichte budgetten is overeenkomstig verlaagd.
€ 0,8 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van planning. De uitgaven voor het project TOP zijn lager dan geraamd. In 2017 is de ontwikkeling van het DataWareHouse ter hand genomen. De verkennende fase hiervan heeft iets meer tijd in beslag genomen dan eerder verwacht. Inmiddels is de ontwikkeling volop gaande en wordt het DataWareHouse volgens planning in 2018 in gebruik genomen. Een deel van de voor 2017 geplande uitgaven vinden daardoor in 2018 plaats.
€ 0,3 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Binnen diverse taken in dit doel is sprake van gering lagere kosten (PS/GS/ondersteuning bestuur).
€ 0.1 (v)	Apparaatskosten. Zie paragraaf Bedrijfsvoering.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 0,2 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Binnen diverse taken in dit doel is sprake van gering hogere baten.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
€ 0,8 (n)	De onttrekking aan de reserve regionale gebiedsgerichte budgetten is lager dan geraamd. Zie de lasten.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 3	Regionale gebiedsgerichte projecten	2.000	5.000	7.000	7.000	0
PR 3	Zuidelijke Randstad	0	276	276	276	0
Totaal toevoeging aan reserve		**2.000**	**5.276**	**7.276**	**7.276**	**0**
PR 3	Regionale gebiedsgerichte projecten	0	790	790	0	790
PR 3	Zuidelijke Randstad	0	148	148	96	52
Totaal onttrekking aan reserve		**0**	**938**	**938**	**96**	**842**
Saldo reserves		**2.000**	**4.339**	**6.339**	**7.180**	**-842**

Taak 4.1.1 Versterken van bestuurlijke samenwerking (inclusief Arhi)

In 2017 was voor de subsidieregeling intergemeentelijke samenwerking € 200.000 beschikbaar. We hebben subsidies voor versterking van de gemeentelijke samenwerking verstrekt aan:

- Gemeenten Hillegom, Lisse en Teylingen voor strategievorming bij de HLT samen
- Voorne-Putten
- Leidse regio voor een inhoudelijke agenda voor de regio en de daarbij passende bestuursvorm
- Gouda voor Midden-Holland
- Dordrecht voor onderzoek naar de samenwerking binnen de Drechtsteden

De provincie is verantwoordelijk voor de kwaliteit van het openbaar bestuur in Zuid-Holland. Wij geven invulling aan deze taak door met onze kennis en netwerk bij te dragen aan het in stand houden en creëren van een krachtig openbaar bestuur. Wij hanteren vijf uitgangspunten: de opgave voorop, maatwerk, zoveel mogelijk gezamenlijk, consistent regionaal eindbeeld en fact based.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		4.1.1.1	Aanpak (afspraken en proces) per prioritair gebied vastgesteld en uitgevoerd	N.v.t.	Uitgevoerd	Uitgevoerd
		4.1.1.2	Tussenrapportage aan PS uitgebracht	N.v.t.	2e rapportage	Uitgevoerd

Verantwoording prestatie-indicator(en)

Geen bijzonderheden.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	963	882	1.844	1.096	748	59%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**963**	**882**	**1.844**	**1.096**	**748**	
Toevoeging aan reserves	2.000	5.000	7.000	7.000	0	100%
Onttrekking aan reserves	0	790	790	0	790	0%
Subtotaal reserves	**2.000**	**4.210**	**6.210**	**7.000**	**-790**	
Resultaat	**2.963**	**5.092**	**8.054**	**8.096**	**-42**	**101%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 3	Regionale gebiedsgerichte projecten	2.000	5.000	7.000	7.000	0
Totaal toevoeging aan reserve		**2.000**	**5.000**	**7.000**	**7.000**	**0**
PR 3	Regionale gebiedsgerichte projecten	0	790	790	0	790
Totaal onttrekking aan reserve		**0**	**790**	**790**	**0**	**790**
Saldo reserves		**2.000**	**4.210**	**6.210**	**7.000**	**-790**

Taak 4.1.2 Risicogericht uitvoeren van interbestuurlijk toezicht

In het kader van het interbestuurlijk toezicht beoordelen wij jaarlijks alle gemeenten voor de toezichtdomeinen financiën, ruimtelijke ordening, omgevingsrecht, monumentenzorg, informatie- en archiefbeheer en huisvesting vergunninghouders. Voor elk van deze zes toezichtdomeinen wordt een IBT-score 'groen', 'oranje' of 'rood' toegekend. Op 31 oktober 2017 stelden wij de Rapportage Interbestuurlijk Toezicht over 2016 vast met het volgende totaalbeeld voor de 60 Zuid-Hollandse gemeenten:

- 15% van de gemeenten scoort 0 - 2 keer 'groen';
- 67% van de gemeenten scoort 3 - 4 keer 'groen';
- 18% van de gemeenten scoort 5 - 6 keer 'groen'.

Bij de meeste gemeenten is sprake van een positieve trend die met name volgt uit betere scores voor de domeinen financiën en omgevingsrecht. Voor ruimtelijke ordening, monumentenzorg en informatie- en archiefbeheer is er relatief weinig veranderd. Voor huisvesting vergunninghouders is er een forse opgave.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		4.1.2.1	Provinciale beoordeling van gemeenten in het kader van interbestuurlijk toezicht, percentage gemeenten met score 0-2 keer 'groen'	20	15	15
		4.1.2.2	Provinciale beoordeling van gemeenten in het kader van interbestuurlijk toezicht: percentage gemeenten met score 3-4 keer 'groen'	75	60	67
		4.1.2.3	Provinciale beoordeling van gemeenten in het kader van interbestuurlijk toezicht: percentage gemeenten met score 5-6 keer 'groen'	5	25	18

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Geen bijzonderheden.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	5	0	5	2	3	31%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**5**	**0**	**5**	**2**	**3**	
Resultaat	**5**	**0**	**5**	**2**	**3**	**31%**

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 4.1.3 Risicogericht uitvoeren van financieel toezicht

In 2017 zijn de begrotingen van de gemeenten over 2018 beoordeeld, en is gekeken of het reguliere (repressieve) toezichtsregime van toepassing is of dat een gemeente onder preventief toezicht van de provincie komt te vallen.

In 2017 liepen vier Arhi-procedures bij in totaal 11 gemeenten: in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden, de Hoeksche Waard, Noordwijk-Noordwijkerhout en Giessenlanden-Molenwaard. Deze gemeenten staan om die reden onder preventief toezicht. Ook in 2018 zullen deze gemeenten onder preventief toezicht blijven omdat ze de uiterste datum voor het indienen van hun begroting (15 november) niet kunnen halen (vanwege de latere gemeenteraadsverkiezingen).

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		4.1.3.1	Financiële informatie van gemeenten openbaar gemaakt via staatvanzuidholland.nl zodat gemeentefinanciën beter inzichtelijk en vergelijkbaar zijn	Geen informatie openbaar gemaakt	Informatie geactualiseerd	Informatie geactualiseerd
		4.1.3.2	Uitslag klant tevredenheidsonderzoek (dat provincie tweejaarlijks uitvoert) voor IBT (waar financieel toezicht een onderdeel van is)	6,84	Geen meting	Geen meting

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Geen bijzonderheden.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	1.220	156	1.377	1.560	-183	113%
Baten	0	43	43	64	-21	148%
Subtotaal baten en lasten	**1.220**	**113**	**1.334**	**1.496**	**-162**	
Resultaat	**1.220**	**113**	**1.334**	**1.496**	**-162**	**112%**

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 4.1.4 Risicogericht toezicht houden op het archief- en informatiebeheer van gemeenten, waterschappen en provinciale organen

In 2017 is in het kader van de samenwerking met het Nationaal Archief overlegd over de overdracht van ruim 520 meter aan archieven, de overdracht en ontsluiting van een deel van de provinciale fotocollectie en het digitaliseren van een deel van de historische archieven in samenwerking met het Erfgoedhuis Zuid-Holland. Dit alles moet in 2018 zijn beslag krijgen, evenals de start van een pilot voor een E-depot voor de provincie.

De provincie heeft het programma Archief op Koers afgerond. Met dit programma zijn de aanbevelingen uit de inspectierapportage van de archiefinspecteur uitgevoerd. Deze aanbevelingen spitsen toe op 5 hoofdonderwerpen: visie, informatiebeleid en regelgeving, organisatie, analoog archief, ICT beheer en beveiliging. De behaalde resultaten worden verder ingebed in de organisatie onder het thema Informatie op Orde. Informatie op orde is de drager om de bewustwording over archief- en informatiebeleid blijvend te monitoren en ontwikkelen. Informatie op orde is deels belegd bij I&A daar waar het gaat om digitale archivering verder te ontwikkelen en gebruikersvriendelijker te maken. Het bewustwording deel gaat de hele organisatie aan.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		4.1.4.1	Percentage gemeenten en waterschappen dat voldoet aan de bepalingen van de Archiefwet ('groen' kleurt in kader van het IBT)	10%	40%	15%
		4.1.4.2	Aantal opvragingen van archiefstukken in Nationaal Archief	714	800	694

Verantwoording prestatie-indicator(en)
4.1.4.1: Van de 60 gemeenten voldoen er 9 (15 %) aan de bepalingen van de Archiefwet. Het streefpercentage is niet gehaald.
Voor veel gemeenten is de verbetering van hun digitale informatiebeheer en de bewaking van de inhoudelijke kwaliteit en duurzaamheid van informatie een lastige opgave. Meer bestuurlijke bewustwording vertaalt zich nog onvoldoende in extra aandacht en middelen voor informatie- en archiefbeheer. De provincie gaat er op toezien dat de colleges van B&W de raad en de provincie actiever informeren over de voortgang van noodzakelijke verbeteringen. Met alle gemeenten die rood of oranje kleuren vinden verificatiegesprekken plaats, waarin gemeente en provincie de IBT-rapportage en verbeteracties bespreken.

4.1.4.2: De voortgang blijft achter bij het streefcijfer. De trend fluctueert omdat in 2016 nog sprake was van een toename.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	400	0	400	400	0	100%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**400**	**0**	**400**	**400**	**0**	
Resultaat	**400**	**0**	**400**	**400**	**0**	**100%**

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 4.1.5 Uitvoeren van de algemene bestuurstaken (Provinciale Staten)

Provinciale Staten streven ernaar om als hoogste bestuursorgaan in Zuid-Holland laagdrempelig en transparant de controlerende, volksvertegenwoordigende en kaderstellende rol uit te voeren. Dat hebben zij gedaan door zelf belangrijke provinciale thema's te agenderen en het college van Gedeputeerde Staten op hoofdlijnen aan te sturen bij de ontwikkeling van nieuw beleid. Provinciale Staten controleerden verder de uitvoering van het door Gedeputeerde Staten gevoerde beleid.
Meer dan in het verleden hebben Provinciale Staten onderwerpen en thema’s geagendeerd die zij belangrijk vinden. Dit deden fracties en Statenleden door onderwerpen op eigen initiatief te agenderen en door actief signalen op te pakken uit de maatschappij. Door geregeld de provincie in te gaan hielden Provinciale Staten een vinger aan de pols bij de ontwikkelingen in de provincie.
Naast de uitoefening van de reguliere taken, lag in 2017 het accent op ontmoetingen en gedachtewisselingen met mede overheden, bedrijven, maatschappelijke organisaties en de inwoners van Zuid-Holland. De Staten waren daarbij laagdrempelig en toegankelijk voor degenen die een bijdrage wilden leveren aan het debat en de besluitvorming in Provinciale Staten.
Provinciale Staten bestonden in 2017 uit tien fracties en twee groepen. De Statengriffie ondersteunde Provinciale Staten in inhoudelijke, procedurele en facilitaire zin. Verder hebben de Statenfracties eigen ondersteuning in de vorm van fractiemedewerkers. Provinciale Staten maakten bij de uitoefening van de controlerende taak gebruik van de rapporten van de Randstedelijke Rekenkamer. In 2017 publiceerde de Rekenkamer voor de provincie Zuid-Holland onderzoeken over de regierol van de provincie bij natuurcompensatie, vervolgonderzoek beheer en onderhoud wegen en kunstwerken en vervolgonderzoek natuurcompensatie.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	3.985	-452	3.533	3.134	400	89%
Baten	455	-179	276	276	0	100%
Subtotaal baten en lasten	**3.530**	**-273**	**3.257**	**2.858**	**400**	
Toevoeging aan reserves	0	276	276	276	0	100%
Onttrekking aan reserves	0	148	148	96	52	65%
Subtotaal reserves	**0**	**129**	**129**	**180**	**-52**	
Resultaat	**3.530**	**-144**	**3.386**	**3.038**	**348**	**90%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR 3	Zuidelijke Randstad	0	276	276	276	0
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**276**	**276**	**276**	**0**
PR 3	Zuidelijke Randstad	0	148	148	96	52
Totaal onttrekking aan reserve		**0**	**148**	**148**	**96**	**52**
Saldo reserves		**0**	**129**	**129**	**180**	**-52**

Taak 4.1.6 Uitvoeren van de dagelijkse bestuurstaken (Gedeputeerde Staten)

Het college van Gedeputeerde Staten bestaat deze collegeperiode, naast de Commissaris van de Koning, uit vijf gedeputeerden. Gedeputeerde Staten geven uitvoering aan het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 "Zuid-Holland: slimmer, schoner en sterker". De portefeuillehouder Middelen en Bestuur, de heer R.A.M van der Sande is in verband met het aanvaarden van de functie van dijkgraaf terug getreden uit het college en per 1 september 2017 opgevolgd door mevrouw J.N. Baljeu. De voortgang en resultaten van het inhoudelijke werk van GS in het afgelopen jaar zijn in de inhoudelijke delen van deze jaarstukken verder beschreven. De bestuurskosten van Gedeputeerde Staten staan vermeld in het declaratieregister (zie de website) dat eens per kwartaal wordt geactualiseerd.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	1.478	-110	1.368	1.057	312	77%
Baten	10	0	10	56	-46	559%
Subtotaal baten en lasten	**1.468**	**-110**	**1.358**	**1.001**	**358**	
Resultaat	**1.468**	**-110**	**1.358**	**1.001**	**358**	**74%**

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 4.1.7 Adviseren en ondersteunen van het bestuur

Bij deze taak worden verschillende activiteiten verantwoord: de Rijkstaken van de commissaris van de Koning (CdK), het Carnegie Heldenfonds, Europa en de relatie provincie met regio's.

De CdK kreeg ondersteuning en advies bij de uitvoering van zijn taken als rijksorgaan. Dit betreft met name de benoeming van waarnemend burgemeesters, de selectie van nieuwe burgemeesters, herbenoemingen burgemeesters en het voeren van evaluatiegesprekken met burgemeesters. Bij zijn rijkstaken op het gebied van veiligheid heeft de CdK onder andere werkbezoeken afgelegd aan de veiligheidsregio's Haaglanden en Zuid-Holland Zuid. Daarnaast werd de CdK ondersteund bij het adviseren en bemiddelen bij verstoorde bestuurlijke verhoudingen en de beoordeling van aanvragen voor Koninklijke onderscheidingen erepenningen en predicaten, evenals bestendigingen. De CdK was in 2017 frequent aanwezig bij de bezoeken van leden van het Koninklijk Huis en trad in februari 2017 als gastheer op bij het streekbezoek van het Koninklijk paar in de Krimpenerwaard.

De CdK was in 2017 voorzitter van de stuurgroep Dijkringen 14,15 en 44. Na een evaluatie van het samenwerkingsverband is in 2017 besloten om – gelet op het belang ervan – de samenwerking voort te zetten en in 2018 een symposium te organiseren. Ook is de CdK qualitate qua voorzitter van de nationale Stichting Carnegie Heldenfonds en het Platform Heldenwaardering. Een ambtelijk secretaris geeft de CdK ondersteuning bij het uitvoeren van de taken, zoals het jaarlijks organiseren van de Nationale Heldendag en het toekennen van onderscheidingen.

In het aan Provinciale Staten aangeboden Europa Jaarplan 2018 wordt naast de vooruitblik voor dat jaar ook terug gekeken op resultaten in 2017. Hieruit blijkt dat we er steeds beter in slagen om op de prioritaire thema's van de provincie de kansen uit Europa te benutten. Zowel qua beïnvloeding van beleid als het realiseren van onze opgaven met Europese Fondsen. Dit succes is mede te danken aan samenwerking met partners uit de regio (gemeenten, kennisinstellingen en Economic Board Zuid-Holland), met andere provincies en met vergelijkbare Europese regio's.

In 2017 was voor de subsidieregeling intergemeentelijke samenwerking € 200.000 beschikbaar. We hebben subsidies voor versterking van de gemeentelijke samenwerking verstrekt aan:

- Gemeenten Hillegom, Lisse en Teylingen voor strategievorming bij de HLT samen
- Voorne-Putten
- Leidse regio voor een inhoudelijke agenda voor de regio en de daarbij passende bestuursvorm
- Gouda voor Midden-Holland
- Dordrecht voor onderzoek naar de samenwerking binnen de Drechtsteden

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		4.1.7.1	Bedrag (€ mln, cumulatief) dat is benut binnen EU subsidieprogramma's (Kansen voor WestII, POP3, Interreg en overige) in de periode 2014-2023 (de Europese begrotingsperiode loopt van 2014 tot 2020, projectgeld mag tot en met 2023 uitgegeven worden)	-	17,5	

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Vanwege de jaarlijks verschillende Europese begroting is het niet mogelijk een betekenisvolle nulmeting te bepalen. De prestatie-indicator zal bij de voorjaarsnota worden gewijzigd.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	5.722	123	5.845	5.832	13	100%
Baten	330	38	368	472	-105	128%
Subtotaal baten en lasten	**5.392**	**85**	**5.477**	**5.360**	**118**	
Resultaat	**5.392**	**85**	**5.477**	**5.360**	**118**	**98%**

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 4.1.8 Transparantie overheid vergroten

In 2017 zijn onder meer de volgende resultaten gericht op het vergroten van de transparantie van de overheid bereikt:
- Sinds begin 2017 worden de openbare plenaire besluiten wekelijks gepubliceerd op de website;
- De MIT-subsidies (MKB Innovatie Topsectoren) zijn te zien op een interactieve kaart die geautomatiseerd realtime wordt geüpdatet. Komend jaar wordt deze kaart stap voor stap uitgebreid met andere subsidieregelingen;
- Het aantal datasets is wederom vergroot. In samenwerking met kennisinstituten wordt gekeken hoe hergebruik optimaal kan plaatsvinden. Zo zijn aan de datasets van de ‘topstukken’ uit het archeologisch depot 3D-foto’s toegevoegd;
- In 2017 is de ontwikkeling van het DataWareHouse ter hand genomen. Dit is een ICT-tool waarmee datasets optimaal vindbaar en onderling relateerbaar zijn;
- Sinds de Voorjaarsnota 2017 zijn de P&C-producten een laag gedetailleerder weergegeven (op taakniveau).

Bij deze taak worden ook de inspanningen voor bestuurlijke vernieuwing verantwoord. In 2017 hebben we verschillende onderzoekslijnen uitgevoerd, zoals het onderzoek naar ruimtelijk-economische samenhang van gebieden in Zuid-Holland, het onderzoek naar ambtelijke fusies en het onderzoek naar metropoolregio’s. Allen zijn uitgebreid toegelicht in de tweede tussenrapportage ‘Slimmer en Sterker bestuur in Zuid-Holland.’

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		4.1.8.1	Positie PZH in door BZK uitgevoerde benchmark onder provincies op het gebied van transparantie en openheid	3e	3e	3e

Verantwoording prestatie-indicator(en)
In 2016 heeft de nulmeting van de benchmark onder provincies op het gebied van transparantie en openheid plaatsgevonden. Zuid-Holland stond toen op de derde plaats. Deze benchmark heeft als belangrijkste doel om van elkaar te leren. De benchmark geeft ook inzicht in de mate waarin de provincie Zuid-Holland voorop loopt. In 2017 is deze benchmark voor provincies herhaald.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	2.072	-228	1.844	1.162	682	63%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**2.072**	**-228**	**1.844**	**1.162**	**682**	
Resultaat	**2.072**	**-228**	**1.844**	**1.162**	**682**	**63%**

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Doel 4-2 Cultuurparticipatie en bibliotheken

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Waarborgen van basisvoorzieningen cultuurparticipatie (Kunstgebouw, Jeugdtheaterhuis, Popunie, Stichting Educatieve Orkestprojecten (SEOP) en onderhouden van regionale cultuurnetwerkers (tot 2017)
- Ondersteunen van bibliotheken

Op basis van de Wet stelsel openbare bibliotheken (Wsob) worden de openbare bibliotheken ondersteuning geboden via de provinciale ondersteuningsinstelling ProBiblio. Er is via ambtelijk en bestuurlijk overleg gestuurd op de activiteiten van Kunstgebouw, Jeugdtheaterhuis, de Popunie en SEOP. Kunstgebouw heeft op ons aandringen de aanvragen voor CMK-regeling voor de kleinere gemeenten behartigd. Voorts zijn de werkplannen beoordeeld en is de subsidie verstrekt.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Verantwoording effectindicatoren
Voor dit doel zijn er geen effectindicatoren.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Vanaf 1 januari 2017 geeft de provincie uitvoering aan het besluit van Provinciale Staten om richting ProBiblio een sturend opdrachtgever te zijn en daartoe worden de actiepunten uit het Plan van aanpak Opdrachtgeverschap ProBiblio uitgevoerd. Wij hebben in het voorjaar van 2017 een toetsingskader vastgesteld voor de beoordeling van de gesubsidieerde activiteiten van ProBiblio. Het toetsingskader is leidend voor de activiteiten die ProBiblio voor Zuid-Holland uitvoert. ProBiblio heeft op basis van het toetsingskader een gewijzigde subsidieaanvraag met aangepast jaarwerkplan ingediend voor 2017. Met de nieuwe koers die in 2016 is gekozen, is de relatie tussen de provincie en ProBiblio verstevigd. Het contact met ProBiblio is geïntensiveerd en de provincie investeert in de contacten in de bibliotheekwereld. ProBiblio heeft een plan opgesteld om de eigen organisatie te ontwikkelen op punten zoals netwerken, innovatie en strategische advisering.

Er is via bestuurlijk overleg gestuurd op de activiteiten van Kunstgebouw, Jeugdtheaterhuis, de Popunie en SEOP. Kunstgebouw heeft op ons aandringen de aanvragen voor CMK-regeling voor de kleinere gemeenten behartigd.

Bijdrage Verbonden partijen
Niet van toepassing.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	6.708	-50	6.658	6.660	-3	100%
Baten	57	0	57	51	5	90%
Subtotaal baten en lasten	**6.651**	**-50**	**6.601**	**6.609**	**-8**	
Resultaat	**6.651**	**-50**	**6.601**	**6.609**	**-8**	**100%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 4

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Overzicht reserves

Voor dit doel zijn er geen reserves.

Taak 4.2.1 Ondersteunen van cultuurparticipatie

Met de vier instellingen die de basisvoorziening Cultuurparticipatie vormen, Kunstgebouw, Jeugdtheaterhuis, Popunie en Stichting Educatieve Orkest Projecten (SEOP), zijn gemeenten en het onderwijs ondersteund bij hun taken op het gebied van Cultuurparticipatie en met name cultuureducatie. De activiteiten zijn conform de activiteitenplannen middels boekjaarsubsidie gesubsidieerd en uitgevoerd. Kunstgebouw treedt als penvoerder op voor het programma Cultuureducatie met Kwaliteit voor 25 kleine gemeenten die (samen)werken aan cultuureducatie in 12 projecten. Kunstgebouw ondersteunt deze projecten, zorgt o.a. voor deskundigheidsbevordering, netwerkbijeenkomsten, monitoring, en ondersteunt bij het leggen van contacten met de Pabo's. Het Jeugdtheaterhuis heeft in 2016 en begin 2017 in verband met hun 25-jarig jubileum de voorstelling Meer grimmige sprookjes en Burgerschap uitgevoerd. De Popunie is voor de periode 2017-2020 weer opgenomen in het Rotterdamse cultuurplan. SEOP heeft in 2017 een groot aantal voorstellingen gegeven waaronder twee grote zangprojecten.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	1.615	0	1.615	1.615	0	100%
Baten	57	0	57	51	5	90%
Subtotaal baten en lasten	**1.559**	**0**	**1.559**	**1.564**	**-5**	
Resultaat	**1.559**	**0**	**1.559**	**1.564**	**-5**	**100%**

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 4.2.2 Ondersteunen van bibliotheken

ProBiblio heeft uitvoering gegeven aan de wettelijke taken van de provincie. ProBiblio heeft het transport verzorgd van fysieke werken tussen bibliotheekvestigingen en een onderzoek uitgevoerd naar het toekomstgericht organiseren van dit interbibliothecair leenverkeer. De bibliotheeksector is in beweging en bibliotheken hebben hulp nodig bij het doorvoeren van vernieuwingen. ProBiblio heeft bijgedragen met het ontwikkelen en doorvoeren van innovaties op veel verschillende terreinen (o.a. jeugd en onderwijs, participatie en de transitie van bibliotheken naar een meer maatschappelijke en educatieve functie). Hiervoor werkt ProBiblio nauw samen met de Koninklijke Bibliotheek en andere provinciale ondersteuningsinstellingen. Samen met gemeenten en bibliotheken werkt ProBiblio aan het versterken en de bereikbaarheid en toegankelijkheid van bibliotheken in het landelijk gebied.

ProBiblio is ook de provinciale ondersteuningsinstelling van Noord-Holland en daarom is een goede samenwerking van belang. Met Noord-Holland is afgesproken elkaar te informeren over relevante ontwikkelingen, resultaten te delen en daar waar nodig afstemming te zoeken. Om transparanter te worden over de werkzaamheden die ProBiblio voor Zuid-Holland en Noord-Holland uitvoert, is ProBiblio met ingang van 1 januari 2017 gestart met een nieuw projectadministratiesysteem waarmee alle kosten naar projecten toegerekend worden. Daarmee wordt inzichtelijk gemaakt hoe de specifieke inzet voor de beide provincies is geweest.

Jaarlijks is € 50.000 van het gereserveerde bedrag van de boekjaarsubsidie voor ProBiblio bestemd voor de inzet van 0,5 fte voor het opdrachtgeverschap. Dit is per 1 januari 2017 geëffectueerd.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)
Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	5.093	-50	5.043	5.046	-3	100%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**5.093**	**-50**	**5.043**	**5.046**	**-3**	
Resultaat	**5.093**	**-50**	**5.043**	**5.046**	**-3**	**100%**

Overzicht reserves
Voor deze taak zijn er geen reserves.

Doel 4-3 Borgen kennis sociaal domein

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Borgen van kennis van het sociale domein en maatschappelijke ontwikkelingen in Zuid-Holland ten behoeve van de provinciale kerntaken
- Afbouwen van subsidies voor maatschappelijke participatie

De provincie wil inzicht en kennis op het gebied van het sociale domein en maatschappelijke ontwikkelingen borgen voor de uitvoering van de provinciale kerntaken. De provincie gaat gelijktijdig met het afbouwen van de subsidies voor maatschappelijke participatie op zoek naar een invulling van deze kennisbehoefte.

Provinciale Staten hebben op 13 september 2017 het Voorstel borging beleidsinformatie maatschappelijke ontwikkelingen aanvaard. De provincie betrekt Maatschappelijke ontwikkelingen in het Zuid-Hollandse bij het ontwikkelen en uitvoeren van het beleid voor de fysieke leefomgeving. Hiertoe is beleidsinformatie ontwikkeld over de sociaal-economische en demografische aspecten van de Zuid-Hollandse samenleving.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Verantwoording effectindicatoren
Voor dit doel zijn er geen effectindicatoren.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

In 2017 zijn drie opdrachten voor dataverzameling uitbesteed. Onder andere worden maatschappelijke profielen voor de elf provinciale gebiedsprogramma's ontwikkeld. De dataverzameling is in 2017 afgerond en er is inmiddels één maatschappelijk profiel afgerond in het kader van gebiedsgericht werken. Er zijn enkele onderzoeksontwerpen ontwikkeld op basis waarvan offerte wordt aangevraagd bij externe onderzoeksbureaus. Voor de uitvoering van één onderzoek, Sociale Trends en Sociale Verschillen, is in december 2017 opdracht gegeven aan een onderzoeksbureau.

Borging beleidsinformatie maatschappelijke ontwikkelingen maakt deel uit van Public Intelligence binnen de provincie. De gegevens van de externe dataverzameling worden opgeslagen bij de provincie en komen algemeen beschikbaar. De maatschappelijke profielen en de onderzoeksrapporten zijn bedoeld voor algemeen gebruik binnen en buiten de provincie.

Bijdrage Verbonden partijen
Niet van toepassing.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	6.246	-521	5.725	5.086	640	89%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**6.246**	**-521**	**5.725**	**5.086**	**640**	
Resultaat	**6.246**	**-521**	**5.725**	**5.086**	**640**	**89%**

Voor informatie over het doel van een reserve en een nadere toelichting zie Programmareserve 4

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 0,7 (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. De uitgaven voor de borging van de kennis in het sociaal domein zijn in 2017 lager dan geraamd. Er is sprake van minder opdrachten en de uitgaven voor het inwinnen van informatie en het opstellen van maatschappelijke profielen zijn lager dan geraamd.
€ 0,1 (n)	Betreft apparaatskosten. Zie paragraaf Bedrijfsvoering.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Overzicht reserves

Voor dit doel zijn er geen reserves.

Taak 4.3.1 Borgen van kennis over het sociale domein en maatschappelijke ontwikkelingen

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	2.273	29	2.302	705	1.598	31%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**2.273**	**29**	**2.302**	**705**	**1.598**	
Resultaat	**2.273**	**29**	**2.302**	**705**	**1.598**	**31%**

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 4.3.2 Afbouwen van subsidies voor maatschappelijke participatie

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Verantwoording prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen presteatieindicatoren.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	3.973	-550	3.423	4.381	-958	128%
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**3.973**	**-550**	**3.423**	**4.381**	**-958**	
Resultaat	**3.973**	**-550**	**3.423**	**4.381**	**-958**	**128%**

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Doel 4-4 Afbouw taken jeugdzorg

Doel 4-4 is per 1 januari 2017 vervallen.

Taak 4.4.1 Overdracht naar gemeenten van provinciale jeugdzorgtaken

Deze taak is per Voorjaarsnota 2015 vervallen.

Overzichten en Middelen

Inleiding

Financiën

Dit hoofdstuk (voorheen programma 5) bevat de overzichten van de algemene dekkingsmiddelen, de bedragen voor de heffing voor de vennootschapsbelasting en de post onvoorzien. In de huidige begrotingsopzet werden overzichten en bedragen onder programma 5 gepresenteerd. Daarnaast bevat dit hoofdstuk doel 5.1 zoals voorheen opgenomen onder programma 5.

Exploitatie

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Resultaat	Realisatie %
Lasten	1.361	-713	649	1.569	-920	242%
Baten	562.644	29.598	592.242	601.201	-8.959	102%
Subtotaal baten en lasten	**-561.282**	**-30.311**	**-591.593**	**-599.632**	**8.039**	
Toevoeging aan reserves	8.741	122.109	130.851	131.105	-255	100%
Onttrekking aan reserves	18.077	67.075	85.152	85.154	-1	100%
Subtotaal reserves	**-9.336**	**55.034**	**45.698**	**45.951**	**-253**	
Resultaat	**-570.618**	**24.724**	**-545.895**	**-553.681**	**0**	**101%**

Onvoorzien

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Resultaat	Realisatie %
Lasten	500	-500	0	0	0	
Baten	0	0	0	0	0	
Subtotaal baten en lasten	**500**	**-500**	**0**	**0**	**0**	

Algemene dekkingsmiddelen

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Resultaat	Realisatie %
Provinciefonds	236.431	19.188	255.620	260.045	-4.425	102%
Dividend	700	300	1.000	1.001	-1	100%
Saldo van de financieringsfunctie	0	122	122	129	-7	106%
Lokale heffingen	324.990	8.060	333.050	334.570	-1.520	100%
Overige algemene dekkingsmiddelen	4	2.428	2.433	4.846	-2.414	199%
Totaal	**562.126**	**30.098**	**592.224**	**600.591**	**-8.367**	**101%**

Doel 5-1 Financieel gezonde huishouding

Wat hebben we bereikt?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Financieel gezonde huishouding
- Een belastingdruk voor de burger die past bij het provinciale voorzieningenniveau

Binnen dit doel wordt, als onderdeel van de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland, gewerkt aan:

- Impuls 11: Beperkte verlaging opcenten op de MRB (m.i.v. 2017 € 1 mln)

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streefwaarde 2017	Meetwaarde 2017
		5.1.a	Weerstandsvermogen (>2.0)		≥ 2,0	≥ 2,0

Verantwoording effectindicatoren

Evenals voorgaande jaren beschikt de provincie over een goed weerstandsvermogen. Er zijn voldoende middelen beschikbaar c.q. beschikbaar te maken om de financiële gevolgen van risico's (zowel structureel als incidenteel) op te kunnen vangen.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Bijdrage Verbonden partijen

De bijdrage van Delta NV is niet direct te koppelen aan de beleidsdoelen 1 tot en met 4. Daarom is deze verbonden partij opgenomen onder Overzichten en Middelen.

De deelname van de provincie Zuid-Holland in de sectorbanken N.V. Bank Nederlandse Gemeenten en Nederlandse Waterschapsbank NV moet er toe bijdragen dat de provincie toegang heeft tot de kapitaal- en geldmarkt. Hierdoor is het mogelijk om, zo nodig, voldoende financieringsmiddelen aan te trekken tegen zo laag mogelijke prijzen.

Wat heeft dat gekost?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Resultaat	Realisatie %
Lasten	1.361	-713	649	1.569	-920	242%
Baten	562.644	29.598	592.242	601.201	-8.959	102%
Subtotaal baten en lasten	**-561.282**	**-30.311**	**-591.593**	**-599.632**	**8.039**	
Toevoeging aan reserves	8.741	122.109	130.851	131.105	-255	100%
Onttrekking aan reserves	18.077	67.075	85.152	85.154	-1	100%
Subtotaal reserves	**-9.336**	**55.034**	**45.698**	**45.951**	**-253**	
Resultaat	**-570.618**	**24.724**	**-545.895**	**-553.681**	**7.786**	**101%**

Toelichting afwijking

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Lasten	
€ 1,9 mln (n)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. De realisatie is € 1,9 mln hoger dan verwacht. Dit komt o.m. door: • € -0,4 mln nadelig in de renteomslag uit het resultaat van vermogen en deelnemingen, • € -0,3 mln voor de kosten van verspreide eigendommen, • € -1,3 mln nadeel betreft een administratieve verwerking van het verdienmodel, • € 0,1 mln overige lasten.
€ 1,0 mln (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Om de voorziening Pensioenen GS toereikend te laten zijn, is een berekening gemaakt voor alle rechten van de huidige GS-leden en gewezen GS-leden voor en na pensioendatum. Als grondslag is een contant waarde uitgevoerd waarbij APG is uitgegaan van de peildatum voor het deelnemersbestand uit de opbouwadministratie is 31 oktober 2017. De berekening heeft ertoe geleid dat de voorziening Pensioenen GS ultimo 31 december 2017 met € 1 mln verlaagd kan worden om aan de verplichtingen te kunnen blijven voldoen.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Baten	
€ 3,1 mln (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. Het voordelig resultaat betreft o.a • € 1,3 mln extra baten Motorrijtuigenbelasting MRB • € 0,7 mln uit verkoop van verspreide eigendommen • € 0,9 mln hogere baten voor precario en leges • € 0,2 mln overige baten
€ 4,4 mln (v)	Deze afwijking betreft een bijstelling van budget. De Najaarsnota 2017 is gebaseerd op de Meicirculaire 2017. Sindsdien zijn de September- en Decembercirculaire 2017 verschenen. Hieronder staan de relevante, nieuwe ontwikkelingen ten opzichte van de Meicirculaire aangegeven: • In 2017 heeft er een definitieve afrekening plaatsgevonden van de algemene uitkering 2016. Per saldo valt de uitkering in 2016 € 0,4 mln lager uit. De algemene uitkering valt in 2017 circa € 2 mln lager uit. Dit komt met name door een neerwaartse bijstelling van het accres (al aangekondigd in de Septembercirculaire). De meerjarige consequenties hiervan zijn al verwerkt in de (meerjaren) Begroting 2018. • De provincie ontvangt in 2017 voor € 6,8 mln (incidenteel) aan (extra) decentralisatie-uitkeringen voor (betreft nieuwe informatie uit de Decembercirculaire): o MKB innovatiestimulering voor topsectoren (€ 4,2 mln) – programma 3 o Beter benutten (€ 1,8 mln) – programma 2 o Hydrologische maatregelen (€ 0,3 mln) – programma 1 o Bodemsanering: EMK-terrein Krimpen a/d IJssel (€ 0,4 mln) – programma 3 o Pilot altijd actuele vergunning (€ 0,1 mln) - programma 1 o Jong Leren Eten (€ 0,05 mln) – PM
€ 1,5 (v)	Een gedeelte van de middelen vanuit het Rijk voor de uitvoering van beheermaatregelen in Natura 2000 gebieden was ondergebracht in de OVP Natura 2000 PAS. Naar aanleiding van de accountantscontrole is besloten de middelen uit deze OVP toe te voegen aan de reserve Beheerplannen Natura 2000 en PAS.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Toevoeging aan reserve	
€ 0,3 mln (v)	De storting in de reserve is conform de raming in de begroting.

Financiële afwijking	Toelichting / onderbouwing op afwijking
Onttrekking aan reserve	
	Er hebben zich geen afwijkingen voorgedaan.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Resultaat
AR	Algemene reserve	4.657	28.846	33.503	33.503	0
PR 1	Apparaatslasten DLG	3.250	0	3.250	3.250	0
PR OMO	Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	93.263	93.263	93.518	-255
PR OMO	Egal.kaplast Nota IWA Bedrijfsvoer.	834	0	834	834	0
Totaal toevoeging aan reserve		**8.741**	**122.109**	**130.851**	**131.105**	**-255**
AR	Algemene reserve	14.680	62.710	77.390	77.390	0
PR 1	Sanering glastuinbouw	0	1.147	1.147	1.147	0
PR 1	Apparaatslasten DLG	3.398	-170	3.228	3.228	0
PR 3	Bedrijventerreinen	0	1.760	1.760	1.760	0
PR 3	Zuidvleugelf./onderdeel Driehoek RZG	0	0	0	137	-137
PR OMO	Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	1.289	1.289	1.289	0
PR OMO	Frictiekosten algemeen	0	38	38	38	0
PR OMO	Jonge ambtenaren	0	300	300	141	159
PR OMO	2015 DP Trainees	0	0	0	24	-24
Totaal onttrekking aan reserve		**18.077**	**67.075**	**85.152**	**85.154**	**-1**
Saldo reserves		**-9.336**	**55.034**	**45.698**	**45.951**	**-253**

Taak 5.1.1 Behoedzaam ramen en adequaat uitvoeren financieel-strategisch beleid

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		5.1.1.1.a	In de jaarrekening ligt de totale uitputting van de lastenbudgetten na begrotingswijzigingen per programma tussen de 95% en 100%, Programma 1	100%	95-100	88% (93,9% 2016)
		5.1.1.1.b	In de jaarrekening ligt de totale uitputting van de lastenbudgetten na begrotingswijzigingen per programma tussen de 95% en 100%, Programma 2	97%	95-100	116% (86,2% 2016)
		5.1.1.1.c	In de jaarrekening ligt de totale uitputting van de lastenbudgetten na begrotingswijzigingen per programma tussen de 95% en 100%, Programma 3	83%	95-100	84% (75,4% 2016)
		5.1.1.1.d	In de jaarrekening ligt de totale uitputting van de lastenbudgetten na begrotingswijzigingen per programma tussen de 95% en 100%, Programma 4	99%	95-100	91% (111,5% 2016)
		5.1.1.1.e	In de jaarrekening ligt de totale uitputting van de lastenbudgetten na begrotingswijzigingen per programma tussen de 95% en 100%, Programma 5	80%	95-100	100% (97,3% 2016)
		5.1.1.2	Percentage structurele lasten dat in de begroting wordt gedekt door structurele baten (duurzaam en reëel begrotingsevenwicht, percentage dient minimaal 100 te zijn)	100	100	119% (122.8%)

Verantwoording prestatie-indicator(en)

De prestatie uitputting in lastenbudgetten is in 2017 niet in alle programma's gerealiseerd. De toelichting hierop is in de programma's opgenomen.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	1.361	-713	649	1.569	-920	242%
Baten	238.703	21.538	260.242	267.885	-7.643	103%
Subtotaal baten en lasten	**-237.342**	**-22.251**	**-259.593**	**-266.316**	**6.723**	
Toevoeging aan reserves	8.741	122.109	130.851	131.105	-255	100%
Onttrekking aan reserves	18.077	67.075	85.152	85.154	-1	100%
Subtotaal reserves	**-9.336**	**55.034**	**45.698**	**45.951**	**-253**	
Resultaat	**-246.678**	**32.783**	**-213.895**	**-220.364**	**6.470**	**103%**

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
AR	Algemene reserve	4.657	28.846	33.503	33.503	0
PR 1	Apparaatslasten DLG	3.250	0	3.250	3.250	0
PR OMO	Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	93.263	93.263	93.518	-255
PR OMO	Egal.kaplast Nota IWA Bedrijfsvoer.	834	0	834	834	0
Totaal toevoeging aan reserve		**8.741**	**122.109**	**130.851**	**131.105**	**-255**
AR	Algemene reserve	14.680	62.710	77.390	77.390	0
PR 1	Sanering glastuinbouw	0	1.147	1.147	1.147	0
PR 1	Apparaatslasten DLG	3.398	-170	3.228	3.228	0
PR 3	Bedrijventerreinen	0	1.760	1.760	1.760	0
PR 3	Zuidvleugelf./onderdeel Driehoek RZG	0	0	0	137	-137
PR OMO	Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	1.289	1.289	1.289	0
PR OMO	Frictiekosten algemeen	0	38	38	38	0
PR OMO	Jonge ambtenaren	0	300	300	141	159
PR OMO	2015 DP Trainees	0	0	0	24	-24
Totaal onttrekking aan reserve		**18.077**	**67.075**	**85.152**	**85.154**	**-1**
Saldo reserves		**-9.336**	**55.034**	**45.698**	**45.951**	**-253**

Taak 5.1.2 Heffen van opcenten Motorrijtuigenbelasting

De provincie streeft naar een belastingdruk die past bij het provinciale voorzieningenniveau. In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is vastgelegd dat het opcententarief blijvend is verlaagd van 95 naar 92 opcenten. Het tarief heeft zich deze collegeperiode daarnaast als volgt ontwikkeld op basis van de volgende besluiten (voor de volledigheid wordt de hele collegeperiode weergegeven):

- De intensiveringsimpuls voor een "Slimmer, schoner, sterker Zuid Holland' in 2016. Het tarief is vanaf 2017 structureel vastgesteld op 91,7 opcenten.
- De Kadernota 2016, naar aanleiding van het amendement 'Tijdelijke verlaging opcenten' is het tarief incidenteel voor de periode 2017-2019' vastgesteld op 91,4 opcenten.
- De behandeling van de Begroting 2018: het tarief is voor 2 jaar (2018 en 2019) vastgesteld op 90,4.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voortgang	Trend	Nummer	Omschrijving	Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meetwaarde 2017
		5.1.2.1	Jaarlijks tarief van de opcenten	95 (2015)	91,4	91,4

Verantwoording prestatie-indicator(en)

Het opcententarief wordt door Provinciale Staten vastgesteld. Dit mag het wettelijk maximum niet overschrijden. Het maximumtarief is in 2017 op 111 vastgesteld (in 2016 110,6). In 2017 is het tarief 91,4 dat bij het opleggen van de aanslag door de belastingdienst namens de provincie wordt gehanteerd.

Wat heeft dat gekost voor de taak?

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	0	0	0	0	0	
Baten	323.940	8.060	332.000	333.316	-1.316	100%
Subtotaal baten en lasten	**-323.940**	**-8.060**	**-332.000**	**-333.316**	**1.316**	
Resultaat	**-323.940**	**-8.060**	**-332.000**	**-333.316**	**1.316**	**100%**

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Overzicht Overhead

Onder overhead wordt verstaan het geheel van functies gericht op de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces conform BBV 2017.
Voor het inzicht worden baten en lasten van overhead niet meer onder de afzonderlijke beleidsprogramma's geregistreerd, maar centraal onder een afzonderlijk overzicht overhead.

Exploitatie

(bedragen x € 1.000)	Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie	Realisatie %
Lasten	84.664	1.771	86.435	84.954	1.481	98%
Baten	2.085	333	2.418	4.998	-2.580	207%
Subtotaal baten en lasten	**82.578**	**1.439**	**84.017**	**79.956**	**4.061**	
Toevoeging aan reserves	0	361	361	361	0	100%
Onttrekking aan reserves	0	1.121	1.121	1.057	64	94%
Subtotaal reserves	**0**	**-760**	**-760**	**-696**	**-64**	
Resultaat	**82.578**	**678**	**83.257**	**79.260**	**3.997**	**95%**

Opmerking: De incidentele baten en lasten maken onderdeel uit van de totale exploitatie van het programma

Toelichting overzicht overhead
De baten zijn in 2017 € 1,1 mln hoger in het kader van dienstverlening voor evenementen en catering, die niet bij de begroting zijn geraamd. Er is een bijdrage ontvangen ter dekking van de arbeidskosten ad € 0,9 mln. Dit bedrag bestaat uit € 0,3 mln UWV- bijdragen en € 0,6 mln detacheringsopbrengsten.
Verder is er een werknemersbijdrage ontvangen aangaande OV-abonnementen a € 0,2 mln. De overige niet geraamde baten zijn € 0,4 mln.
Het materiële budget voor de Kwaliteitsimpuls geeft voor jaarschijf 2017 een onderschrijding van € 0,1 mln. Deze onderschrijding wordt veroorzaakt door minder kosten voor personele inzet en materiële uitgaven voor opdrachten in het kader van de kwaliteitsverbetering van de organisatie.

Overzicht reserves

Omschrijving programmareserve en deelreserve (bedragen x € 1.000)		Primaire begroting	Bijstellingen (VJN/NJN)	Bijgestelde begroting	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
PR OMO	Kickstart jonge medew.&inr.vitalitei	0	361	361	361	0
Totaal toevoeging aan reserve		**0**	**361**	**361**	**361**	**0**
PR OMO	Groot onderhoud MJOP gebouwen	0	1.121	1.121	1.057	64
Totaal onttrekking aan reserve		**0**	**1.121**	**1.121**	**1.057**	**64**
Saldo reserves		**0**	**-760**	**-760**	**-696**	**-64**

Bij de reserve Groot Onderhoud MJOP gebouwen is in 2017 € 0,06 mln minder onttrokken dan eerder geraamd.

Paragrafen

Paragraaf Lokale heffingen

Toelichting op de heffingen

De paragraaf Lokale heffingen bevat informatie over de heffingen die Zuid-Holland oplegt op basis van door Provinciale Staten vastgestelde verordeningen. Het gaat hierbij achtereenvolgens om de opcenten op de Motorrijtuigenbelasting, Precariobelasting, Legesverordening Omgevingsrecht (Wabo),de heffing voor Grondwaterbeheer en de leges Wet natuurbescherming. De opbrengsten uit de opcenten en precario dienen als algemeen dekkingsmiddel; de inkomsten uit de overige drie heffingen dienen als dekkingsmiddel voor de uitvoering van specifieke activiteiten.

Programma (bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Primaire Begroting 2017	Bijgestelde Begroting 2017	Jaarrekening 2017	Vergelijk Begroting na wijziging Jaarrekening 2017
Grondwaterbeheer	539	1.370	490	780	-290
Opcenten motorrijtuigenbelasting	324.362	323.940	332.000	333.316	-1.316
Precario en leges	1.135	1.050	1.050	1.253	-203
Uitvoering WABO	1.301	3.200	2.200	1.510	690
Wet Natuur	0	0	635	331	304
Totaal	**327.337**	**329.560**	**336.375**	**337.192**	**-817**

Verordening op de heffing van de opcenten op de hoofdsom van de Motorrijtuigenbelasting
Het belastinggebied van de provincies is ten aanzien van algemene belastingen beperkt tot de opcenten op motorrijtuigenbelasting en precariobelasting. De opcenten genereren de grootste opbrengst. In 2017 is dit € 333 mln bij een tarief van 91,4. In 2016 was dit € 324 mln bij een tarief van 92. Het wagenpark is met 2% gegroeid. Dit verklaart de hogere opbrengst. Bij najaarsnota heeft een bijstelling van de begroting plaatsgevonden naar € 332 mln, de realisatie is dus nagenoeg gelijk hieraan.

Het opcententarief wordt door Provinciale Staten vastgesteld. Dit mag het wettelijk maximum niet overschrijden. Het maximum is in 2017 111 (in 2016 110,6). Het tarief heeft zich in de provincie Zuid-Holland de afgelopen periode als volgt ontwikkeld:

Jaar	MRB tarief	
2015	95	
2016	92	2016 t/m 2019 is huidig college
2017	91,4	
2018	90,4	
2019	90,4	
2020	91,7	

In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is het tarief met 3 eenheden verlaagd naar 92 opcenten. Daarna is het tarief drie maal verder verlaagd, namelijk bij;

- De intensiveringsimpuls voor een "Slimmer, schoner, sterker Zuid Holland' in 2016. Het tarief is vanaf 2017 structureel vastgesteld op 91,7 opcenten;
- De Kadernota 2016, naar aanleiding van het amendement 'Tijdelijke verlaging opcenten' is het tarief incidenteel voor de periode 2017-2019' vastgesteld op 91,4 opcenten;
- De behandeling van de Begroting 2018: het tarief is voor 2 jaar (2018 en 2019) vastgesteld op 90,4 (amendement ‘extra GS voorstellen Begroting 2018’)

Drenthe had in 2017 het hoogste tarief van 92,0 en Noord-Holland het laagste van 67,9. Het gemiddelde tarief was 80,5.

Verordening Precariobelasting Zuid-Holland
Precariobelasting wordt geheven over het hebben van voorwerpen onder, op of boven voor de openbare dienst bestemde grond van de provincie Zuid-Holland. In de verordening precariobelasting zijn de belastbare feiten en tarieven opgenomen. Voor het belastingjaar 2017 zijn de tarieven voor de precariobelasting niet geïndexeerd. De heffingen 2017 zijn opgelegd conform de bij de verordening behorende tarieventabel.

Enerzijds is de realisatie van de precariobelasting onderhavig aan fluctuatie van de omzetten motorbrandstoffen van de reguliere benzinestations. De baten precariobelasting fluctueren jaarlijks. In 2017 zijn de hogere baten merendeels (95%) toe te wijzen aan hogere gerealiseerde omzetten motorbrandstoffen door exploitanten van motorbrandstoffenstations. Een gering deel (5%) van de hogere baten is toe te wijzen aan de mutaties in het belastingbestand.

Legesverordening Omgevingsrecht (Wabo)
Met de inwerkingtreding van de Wabo (Wet algemene bepalingen omgevingsrecht) per 1 oktober 2010 heft de provincie leges voor het in behandeling nemen van aanvragen voor een omgevingsvergunning. De provincie is bevoegd gezag voor het milieudeel (IPPC/BRZO) en voor de zogeheten BRIKS (bouwen, reclame, inritten, kappen, slopen)-taken. De uitvoering van het bevoegd gezag ligt bij de omgevingsdiensten. De provincie int voor de aanvragen BRIKS de leges, die hiervoor de kosten gedeeltelijk moeten dekken. De Wabo legesverordening is benoemd als Legesverordening Omgevingsrecht provincie Zuid-Holland 2013.
De heffingen 2017 zijn opgelegd conform de bij de verordening behorende tarieventabel.
Daarnaast is een onderzoek uitgevoerd naar de kostendekkendheid van de Legesverordening Omgevingsrecht provincie Zuid-Holland 2013. Hieruit is gebleken dat de kostendekkendheid momenteel 90% is, de regelgeving laat 100% toe. De aanbeveling is gedaan om de kosten in het vergunningverleningproces nader te onderzoeken. Dit onderzoek zal in 2018 plaatsvinden

Heffingsverordening Grondwaterbeheer Zuid-Holland
Op grond van de Waterwet en de Heffingsverordening Grondwaterbeheer Zuid-Holland heft de provincie een belasting per kubieke meter onttrokken grondwater. Het tarief van de heffing is zodanig vastgesteld dat de opbrengst de gemaakte kosten niet te boven gaat. Het tarief bedraagt € 0,005 per kubieke meter onttrokken hoeveelheid water. De heffingen 2017 zijn opgelegd conform de tarieventabel behorende bij de verordening.

Leges Wet natuurbescherming
Per 2017 is de Wet natuurbescherming van kracht. Dit heeft geleid tot enkele nieuwe taken voor de provincie. Hiervoor werden deze taken door het Rijk uitgevoerd. PS heeft eind 2016 de legesverordening vastgesteld zodat de hieruit voortvloeiende geraamde baten niet in de primaire Begroting 2017 waren opgenomen.
In dit eerste uitvoeringsjaar is gebleken dat een deel van de verstrekte vergunningen en ontheffingen niet legesplichtig zijn, hierdoor blijft de realisatie met € 303.800 achter bij de begroting.

Lokale lastendruk

De lokale lastendruk wordt voor veruit het grootste deel bepaald door de opcentenheffing.
In onderstaande tabel staat de lokale lastendruk (als gemiddelde belastingsom per auto) weergegeven.

Tabel Gemiddelde lastendruk per auto door heffing opcenten

(bedragen in €)	2014	2015	2016	2017
Gemiddelde lastendruk per auto door opcentenheffing	231	231	225	225

Paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing

1. Inleiding

In de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing gaat het om de vraag in welke mate de financiële positie van de provincie toereikend is om de financiële gevolgen van risico's op te kunnen vangen. De financiële omvang van deze risico's wordt afgezet tegen de weerstandscapaciteit. Dit zijn de financiële middelen die de provincie beschikbaar heeft of beschikbaar kan maken om zo nodig de financiële gevolgen van risico's op te vangen.

Het beleid voor weerstandsvermogen en risicobeheersing is verankerd in het Besluit Begroten en Verantwoorden als wettelijk kader en in het eigen beleid van de provincie in de vorm van de financiële verordening en de beleidsnota weerstandsvermogen en risicobeheersing. Deze beleidsnota is eind 2016 door Provinciale Staten herzien.

Herzien beleid: streven naar doelmatige risicobeheersing
De belangrijkste verandering in het beleid voor weerstandsvermogen en risicobeheersing is dat stappen gezet worden in een meer onderbouwde en integrale wijze van risicobeheersing. De ambitie is over de gehele breedte van de begroting een duidelijke relatie te leggen tussen risico's, risicobeheersing en de benodigde risicobuffers. Dit alles om het beslag op beschikbare middelen meer in balans te brengen met voorziene risico's en de transparantie, wendbaarheid en flexibiliteit te vergroten.

We streven er naar dat een actueel inzicht gaat ontstaan in welke risico's spelen binnen de begrotingsprogramma's en welke buffers binnen de programma's beschikbaar zijn voor het opvangen van de materiële gevolgen van de risico's. Op basis van dit inzicht kan een strategische keuze worden gemaakt wat minimaal nodig is om risico's af te dekken en op welk niveau: binnen het betreffende begrotingsprogramma of vanuit de algemene middelen. Dit is nodig om doelmatig te reserveren en onnodig (lang) beslag op programmamiddelen te voorkomen

Dit betekent dat het risicomanagement binnen de provincie wordt verbreed en opgeschaald van operationeel naar tactisch/strategisch niveau. Ook is het nodig dat op strategisch niveau duidelijke kaders komen voor risicobereidheid en afspraken hoe met risico's en reserveringen om te gaan. Hiervoor is een traject gestart met als doel verdere ontwikkeling en invoering van een integraal risicomanagementsysteem met strategische kaders en afspraken voor risicobeheersing. Streven is de strategische kaders en afspraken voor risicobeheersing dit jaar af te ronden, waarna toepassing door de organisatie kan worden opgepakt. Met de ontwikkeling en invoering van een integraal risicomanagementsysteem is gestart bij een aantal begrotingsprogramma's en voor de deelnemingen. Dit wordt in 2018 verder uitgebouwd naar andere organisatie-onderdelen.

Wat is bereikt in 2017
De eerste stappen hebben geresulteerd in vrijval van de behoedzaamheidsmarges binnen de individuele begrotingsposten in Begroting 2018.
Voor het programma Zuid-Hollandse Infrastructuur (begrotingsdoel 2.1) hebben risicoanalyses op projectniveau geleid tot bijstelling van prognoses op programmaniveau. Tevens is bij een aantal grote dossiers ingezoomd op de relatie tussen voorziene risico's en de opgenomen buffers. Hierop wordt in 2018 doorgepakt. De acties hebben een nauwe samenhang met het traject Versnellen, Voorspellen en Vertellen. Vooral voor de aspecten realistische prognoses en efficiënte risicobuffers.
Binnen het programma Zuid-Hollands Groen (begrotingsdoelen 1.3, 1.4 en 1.5) zijn de eerste stappen gezet met invoering van risicomanagement, resulterend in risico-analyses voor het programma Natuur Netwerk Nederland (NNN) en POP 3. In 2018 wordt het risicomanagement uitgebreid naar een aantal andere 'groene' onderwerpen.

Eveneens is in 2017 aandacht besteed aan specifieke typen risico's, zoals informatieveiligheid- en frauderisico's. Voor informatieveiligheid zijn de eerste analyses voor verschillende bedrijfsprocessen uitgevoerd. Voor de frauderisico's is een plan van aanpak vastgesteld waaraan in 2018 uitvoering zal worden gegeven.

Structuur van de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing

- Onderdeel 2 bevat een 'dashboard' waarin aan de hand van een aantal kengetallen zichtbaar wordt gemaakt en toegelicht in welke mate de provincie voldoende weerbaar is.
- In onderdeel 3 wordt de inventarisatie van de weerstandscapaciteit en de risico's toegelicht.
- In de bijlage bij deze paragraaf is een uitleg financiële kengetallen opgenomen.

Huidig beleid voor weerstandsvermogen

Op dit moment is het beleid ten aanzien van weerstandsvermogen behoedzaam. Overeenkomstig de beleidsnota weerstandsvermogen en risicobeheersing wordt een weerstandsratio van >2 aangehouden. Dat wil zeggen dat voor iedere euro die de provincie als risico loopt, er tenminste twee euro als weerstandscapaciteit tegenover staan. Weerstandscapaciteit zijn de beschikbare en beschikbaar te maken middelen om de financiële gevolgen van risico's op te kunnen vangen.

Eveneens is in het huidige beleid vastgelegd dat als een risico zich daadwerkelijk voordoet de volgende volgorde van benadering wordt gevolgd:

1. eerst wordt gekeken naar de mogelijkheden om tot een niet financiële oplossing te komen, zoals bijstellen van scope/ambitie/tijdspad;
2. dan wordt geput uit de reserveringen voor (project)risico, onvoorzien en onzekerheidsreserves;
3. wanneer die niet toereikend zijn, zal naar dat deel van de betreffende programmareserves worden gekeken dat beleidsmatig betrekking heeft op het betreffende doel en waar geen juridisch afdwingbare verplichtingen tegenover staan;
4. als laatste kan via PS een voorstel worden gedaan op algemene reserve ingeval van risico's met incidentele effecten. Voor risico's met structurele effecten wordt via PS een voorstel gedaan voor structurele ruimte in de meerjarenbegroting binnen het desbetreffende begrotingsprogramma.

Als de vereiste strategische kaders en afspraken er zijn en het integrale risicomanagementsysteem voldoende functioneert wordt aan Provinciale Staten een voorstel gedaan voor herijking van beleid ten aanzien van aanspraak maken op en aanhouden van buffers en de omvang van het weerstandsvermogen.

Voor meer informatie over het beleid zie onderstaande links.

Beleidskaders

Beleidskaders die van toepassing zijn op de paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing:

1. wettelijk kader, artikel 11 van Besluit Begroten en Verantwoorden;
2. financiële verordening provincie Zuid-Holland 2017, hoofdstuk 4, artikel 8;
3. beleidsnota weerstandsvermogen en risicomanagement.

2. Financiële kengetallen

Uitkomsten van de kengetallen

Hieronder staan de uitkomsten van de kengetallen weergegeven in relatie tot de overeengekomen signaleringswaarden. Een algemene uitleg over de kengetallen, en hoe deze gebruikt kunnen worden bij de beoordeling van de financiële positie van de provincie, is in deze paragraaf als bijlage opgenomen. Samenvattend is het beeld ultimo 2017 als volgt:

	Jaarrekening 2016	Begroting 2017	Jaarrekening 2017
Netto schuldquote	38,7%	126,3%	54,8%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	36,3%	124,8%	54,2%
Solvabiliteitsratio	44,5%	32,8%	46,9%
Grondexploitatie	0,2%	0,3%	0,0%
Structurele exploitatieruimte	14,1%	10,8%	6,4%
Belastingcapaciteit (tarief PZH t.o.v. gemiddelde)	114,5%	113,7%	113,7%

In de Jaarrekening 2016 is per abuis een structurele exploitatieruimte van 22,8% opgenomen. De structurele exploitatieruimte bedroeg echter 14,1% en dit is in het overzicht van uitkomsten van de kengetallen aangepast.

Het beeld van de kengetallen in deze jaarrekening ten opzichte van de jaarrekening 2016 laat een gemengd beeld zien. De netto schuldquote (de netto schuld gedeeld door de totale baten in het jaar) is ten opzichte van het jaar 2016 met ongeveer 16% gestegen. Tegelijkertijd is de solvabiteitsratio (eigen vermogen gedeeld door het totale vermogen) in 2017 gestegen ten opzichte van 2016.
Normaal gesproken heeft een stijging van de schuldquote een daling van de solvabiliteitsratio tot gevolg.
Hier is dit niet het geval doordat de baten in het jaar 2016 incidenteel veel hoger zijn dan de baten in 2017 (door de omzetting van OVP's naar reserves). Een juiste vergelijking tussen de netto schuldquote 2016 en 2017 is in dit geval dus niet mogelijk.
De netto schuldquote en solvabiliteitsratio's in deze jaarrekening zijn ten opzichte van de begroting 2017 beduidend positiever. Dit wordt veroorzaakt door een sterke stijging van het eigen vermogen in de afgelopen periode.
De structurele exploitatieruimte is lager uitgevallen. De structurele exploitatieruimte wordt positief beïnvloed door een stijging in de structurele baten (provinciefonds en motorrijtuigenbelasting), en wordt negatief beïnvloed door een groter saldo van de structurele onttrekkingen uit en toevoegingen aan de reserve.

Voor een compleet inzicht in de financiële positie van de provincie moet met name naar het meerjarenbeeld van de kengetallen worden gekeken. Dit meerjarenbeeld is opgenomen in de Begroting 2018. Daaruit blijkt dat de komende jaren de kapitaal- en onderhoudslasten oplopen door een aantal grote investeringen op het gebied van infrastructuur. Dit leidt tot een stijging van de netto-schuldquote (aantrekken van leningen) en een daling van de structurele exploitatieruimte (stijging van de structurele lasten). Desondanks kan er geconcludeerd worden dat op basis van de kengetallen de financiële positie van de provincie gezond is.

3. Inventarisatie Weerstandscapaciteit en Risico's

3.1 Toelichting op de inventarisatie van de risico's

Bij het opstellen van de Begroting 2018 medio 2017 is bij het inventariseren van risico's voor onderhavige paragraaf nadrukkelijk aandacht besteed aan de relatie tussen de risico's en de al aanwezige risicobuffers binnen de begrotingsprogramma's.
Dit heeft er toe geleid dat een groot aantal risico's is vervallen, omdat hier binnen de betreffende begrotingsprogramma's al reserveringen c.q. voorzieningen voor zijn getroffen.
Het meest opvallende voorbeeld hiervan is het risico rond de indexatiekloof openbaar vervoer. In het kader van de werking van het 'gesloten systeem' voor mobiliteit, worden overblijvende middelen binnen dit begrotingsdoel vastgehouden in de reserves om het risico af te dekken. Deze buffer is van een zodanige omvang dat nog een reservering via de algemene middelen niet meer doelmatig is. De vraag die bij dit risico nog rest, is of een reservering van dergelijke omvang binnen het programma moet worden aangehouden, gegeven het substantiële beslag op te besteden programmamiddelen. Deze vraag wordt meegenomen in de discussie over risicobereidheid en begrotingssystematiek.
Voor de risico's op lagere opbrengsten Motorrijtuigenbelasting en lagere uitkering provinciefonds is er bewust voor gekozen de behoedzaamheidsmarge binnen het programma te laten vervallen en zodoende programmamiddelen vrij te spelen. Deze risico's worden nu alleen nog afgedekt via de algemene middelen en niet meer via buffers voor specifieke begrotingsposten.

Hieronder zijn de belangrijkste wijzigingen in de in de paragraaf opgenomen risico's ten opzichte van Jaarrekening 2016 weergegeven.

Dalers

- *Lagere uitkering provinciefonds*
  Vooruitlopend op de Tweede Kamerverkiezingen in het voorjaar van 2017 werd in vrijwel alle verkiezingsprogramma's gesproken over een generieke korting op het provincie- (en gemeente)fonds. Bij het beschikbaar komen van het regeerakkoord in het najaar bleek dat het Rijk een dergelijke korting niet heeft doorgevoerd, maar dat de financiële ruimte juist toeneemt via een forse groei van het accres (vanaf 2018). Op grond hiervan is de omvang van het te reserveren bedrag afgewaardeerd bij Begroting 2018.
  Wel is er een kans op een nadelige bijstellen van de algemene uitkering als gevolg van onderuitputting op de rijksbegroting. Het provinciefonds is via het accres gekoppeld aan de ontwikkeling van de rijksuitgaven. Als het rijk meer uitgeeft, krijgen de provincies meer uitgekeerd. In het regeerakkoord zijn extra uitgaven van het Rijk gepland. Als deze uitgaven achterblijven, dan zal het accres lager uitvallen.

Stijgers

- *Schadeclaims vergunningverlening ontgrondingen*
  In 2017 is een beroep op nadeelcompensatie ingediend met betrekking tot dit dossier. De behandeling hiervan is op verzoek van de indiener opgeschort in verband met een andere procedure. Op basis van de op dit moment beschikbare informatie is het nog niet mogelijk een reële kans dat de claim wordt gehonoreerd te schatten en het risico te kwantificeren. Zodra meer informatie beschikbaar is, kan het risico worden gekwantificeerd.
  Gevolgen waardeontwikkeling grondaandeel Zuidplas
  Het speelveld van de gebiedsontwikkeling is veranderd en beleidsmatig is de aandacht nadrukkelijker komen te liggen op verstedelijking in de bestaande kernen. De kans dat de omvang van de verstedelijking op gronden van de grondbank afneemt is groter dan voorheen. 2018 wordt een belangrijk jaar voor de grondbank. Als de oorspronkelijke plannen gerealiseerd worden dan kan de voorziening worden verlaagd. Mochten de plannen worden bijgesteld, kan dat betekenen dat de voorziening moet worden verhoogd.

Nieuwe risico's

- *Meerkosten als gevolg van onverwachte incidenten bij projecten in uitvoering*
  Evenals bij incidenten aan het areaal kunnen bij projecten in uitvoering incidenten voorkomen. Tot nu toe worden de financiële gevolgen van incidenten ad hoc opgevangen binnen het begrotingsprogramma. Net als bij het areaal is het wenselijk op basis van een risicoregister op programmaniveau afspraken te maken over hoe op structurele wijze om te gaan met de financiële gevolgen van incidenten.
- *Claims subsidieregeling bedrijventerreinen*
  Binnen de subsidieregeling is er een mogelijkheid voor beroep op het maximale subsidiebedrag. Dit geldt alleen nog voor de openstaande dossiers binnen de aflopende regeling. Er is een claim van beperkte omvang ingediend.
- *Risico's informatieveiligheid*
  Betrouwbare informatie is cruciaal voor het functioneren van onze organisatie. Knelpunten in de informatievoorziening of informatiebescherming kunnen onze bedrijfsvoering substantieel schaden. Op dit moment worden de informatieveiligheidsrisico's bij de belangrijkste bedrijfsprocessen in kaart gebracht. Op basis hiervan kan de impact worden bepaald en worden beoordeeld of aanvullende beheersmaatregelen nodig zijn.
- *Deelnamerisico Houdstermaatschappij Zuid-Holland*
  De Houdstermaatschappij Zuid-Holland is in 2017 opgericht en in de loop van 2017 worden kapitaalstortingen verricht. Net als bij InnovationQuarter en ROM-Drechtsteden loopt de provincie risico op waardedaling van het gestorte aandelenkapitaal.
- *Warmtebedrijf Holding*
  De provincie Zuid-Holland was voor circa 8% aandeelhouder van het Warmtebedrijf Infra N.V. en heeft deze aandelen in december 2017 omgezet in nieuwe aandelen in het Warmtebedrijf Holding B.V. Met deze omzetting van aandelen heeft de provincie een aandeelhoudersbelang van circa 2,5% verkregen.

Vervallen risico's

- *Deelname GR Midden-Delfland*
  De provincie is per 31-12-2017 uitgetreden uit het recreatieschap Midden-Delfland.
- *Deelname aan ontwikkelingsmaatschappij Nieuwe Westland*
  De vooruitzichten op lange termijn zijn gunstig. Mocht waardevermindering van de aandelen in de toekomst optreden zal, indien noodzakelijk, hiervoor een voorziening worden getroffen.
- *Niet tot uitvoering komende infraprojecten*
  Voor de voorbereidingskosten van projecten zijn middelen beschikbaar binnen het PZI. Voorbereidingskosten komen alleen ten laste van het investeringsbudget als er een uitvoeringsbesluit aan ten grondslag ligt. De materiële gevolgen van dit risico worden opgevangen binnen de reserve van programma Bereikbaarheid.
- *Ontwikkeling loonkosten*
  De loonkosten voor 2018 zijn bekend door vaststelling van de nieuwe CAO. De (financiële) gevolgen zijn verwerkt in de Begroting 2018.
- *Individueel Keuzebudget (IKB)*
  Het IKB is onderdeel geworden van de loonkosten en daarmee verwerkt in de Begroting 2018.
- *Uitbetalen obligaties in 1957 en 1959*
  Een vaste post (voorziening) voor de uitbetalingen is opgenomen in het programma.
- *Renterisico*
  Voor het renterisico is een PM opgenomen. In de Begroting 2018 is rekening gehouden met een behoedzaam scenario voor rente-ontwikkeling. Het risico wordt gemonitord.
- *Indexatiekloof OV*
  Hiervoor is een reservering opgenomen binnen het begrotingsprogramma. Deze reservering heeft een dusdanige omvang dat de indexatiekloof tot 2029 kan worden opgevangen.
- *Sloopkosten voormalige provinciale bescherming bevolking (BB) bunker*
  Gegeven het feit dat het ondergrondse deel van de bunker moet worden verwijderd als gering wordt geschat

en de kosten van verwijdering van een zodanige omvang zijn dat deze kunnen worden opgevangen in de reguliere programmabegroting is het risico uit de paragraaf Weerstandsvermogen verwijderd.

- *Derde Merwedehaven*
  Naar aanleiding van de resultaten van het uitgevoerde strafrechtelijk onderzoek en met de constatering dat er geen aansprakelijkheidszaken zijn geweest, kunnen we ervan uitgaan dat er met betrekking tot de asbestkwestie Derde Merwedehaven geen financieel risico meer aanwezig is.
- Herinrichting Meeslouwerplas
  De uitvoerende partij en de provincie hebben begin 2018 overeenstemming bereikt over een bijgestelde uitvoering van het project Herinrichting van de Meeslouwerplas. De belangrijkste doelen van het project, het realiseren van stabiele oevers en een ecologische kwaliteitsimpuls in de vorm van een krekenplan en de aanleg van natuurvriendelijke oevers worden met deze bijgestelde uitvoering gewaarborgd.

Nr.	Risico (bedragen x € 1 mln)		max. schade	kans van optreden	Effect netto (i)	Effect netto (s)	Doel
1	Lagere uitkering provinciefonds	s	2	50-75%		1,2	AM
2	Lagere opbrengst MRB	s	3	0-25%		0,4	AM
3	Schadeclaims vergunningverlening ontgrondingen	s	20	PM	PM	PM	1.6
4	Waardeontwikkeling grondaandeel Zuidplas	i	17	50-75%	10,6		3.5
5	Financiële gevolgen NNN/UPG	s	1	0-25%		0,1	1.3/1.4
6	BRZO / RIE-bedrijven kunnen niet meer aan vergunningplicht voldoen	s	15	0-25%		2	1.6
7	Garantstelling personenvervoer over water	i	5	0-25%	0,6		2.2
8a	De Europese Commissie kan subsidiabiliteit van uitgaven betwisten (programma periode 2014-2020)	i	3,1	25-50%	1,2		3.1
8b	De Europese Commissie kan subsidiabiliteit van uitgaven betwisten (programma periode 2007-2013)	i	7,4	0-25%	0,9		3.1
9	Renterisico	s	PM	PM		PM	2.2
10	Omgevingsrisico's vergunningverlening en handhaving	s	5	0-25%		0,6	1.6
11	Maatregelen Rijk EMU-tekort	i	PM	PM	PM	PM	AM
12	Risico's PMR	i	PM	PM	PM		1.3
13	Deelname ROM-D	i	8,2	0-25%	1		3.1
14	Deelname IQ	i	20,3	0-25%	2,5		3.1
15	Geen aflossing gegarandeerde leningen	i	6,8	0-25%	0,8		AM
16	Aansprakelijkheidsrisico ingeleend personeel	s	0,3	0-25%		0,1	1 t/m 4
17	Doorlevering gronden TBO's	i	9,6	0-25%	1,2		1.3
18	Meerkosten a.g.v. onverwachte incidenten areaal	i	25	0-25%	3,1		2.1
19	Invoering Omgevingswet	s	PM	PM		PM	3.4
20	Meerkosten als gevolg van onverwachte incidenten bij projecten in uitvoering	i	PM	PM	PM	PM	2.1
21	Claims op subsidieregeling bedrijventerreinen	i	1.0	0-25%	0,1		3.5
22	Risico’s informatieveiligheid	i	PM	PM	PM		Bedrijfsvoering
23	Deelname HZH	i	116	0-25%	14,5		3.2
24	Warmtebedrijf Holding		0,7	0-25%	0,1		3.2
	Totaal				**36,6**	**4,4**	

3.2 Toelichting op de inventarisatie van de weerstandscapaciteit

Het weerstandsvermogen drukt uit of de provincie voldoende weerbaar is voor het opvangen van risico's.
Dit wordt berekend door de middelen die de provincie beschikbaar heeft c.q. kan maken (zogenaamd weerstandscapaciteit) te delen door de omvang van de risico's.
Hierbij maken we een onderscheid tussen structureel weerstandsvermogen en incidenteel weerstandsvermogen.
De structurele weerstandscapaciteit bestaat uit de zogenaamd onbenutte belastingcapaciteit. Dat is het verschil tussen de inkomsten uit de opcenten MRB tegen het huidige tarief (91,4 opcenten) en wat de inkomsten zouden als Zuid-Holland het wettelijke maximumtarief zou heffen (in 2017 was het wettelijk maximumtarief voor de opcenten 110,6).
De onbenutte belastingcapaciteit bedraagt € 70,1 mln. De omvang van de structurele risico's bedraagt € 4,4 mln. Het structurele weerstandsvermogen bedraagt circa "16". Dat is ruim meer dan de waarde die de provincie Zuid-Holland nastreeft (namelijk een factor "2").
De incidentele weerstandscapaciteit bestaat uit de reserves, voor zover deze niet juridisch beklemd zijn. De omvang van de juridisch niet-beklemde reserves bedraagt € 551,7 mln (dat zijn de bestuurlijke verplichte en de in het geheel niet verplichte reserves). Daar staan € 33,7 mln aan risico's tegenover. Dat betekent dat het incidenteel weerstandsvermogen ruim "16" bedraagt. Ook dat is ruim meer dan de streefwaarde van Zuid-Holland.

Risico's

1.	**Lagere uitkering provinciefonds**
Omschrijving	Risico is dat de inkomsten uit het provinciefonds afwijken van wat in de begroting geraamd is, door: • ontwikkelingen in het accres • ontwikkelingen in de verdeelmaatstaven • effecten van taakmutaties • over- en onderschrijdingen van het plafond van het BTW-compensatiefonds.
Impact	Vooruitlopend op de Tweede Kamerverkiezingen in het voorjaar van 2017 werd in vrijwel alle verkiezingsprogramma's gesproken over een generieke korting op het provincie- (en gemeente)fonds. Bij het beschikbaar komen van het regeerakkoord in het najaar bleek dat het Rijk een dergelijke korting niet heeft doorgevoerd, maar dat de financiële ruimte juist toeneemt via een forse groei van het accres (vanaf 2018). Dat is dus een positieve ontwikkeling voor de provincie. Het meest reële risico komende jaren is onderuitputting op de rijksbegroting, die laat in het jaar leidt tot een nadelige bijstelling van de uitgaven en dus ook van het accres en/of het BTW-compensatiefonds. We zien dat ook over 2017 (ten opzichte van de najaarsnota een bijstelling van de algemene uitkering van circa € 2 mln). De kans dat dit risico zich voordoet wordt ingeschat op meer dan 50%.
Maatregelen	• Op de voet volgen van ontwikkelingen in de rijksbegroting en circulaires; daar waar nodig de begroting daarop bijstellen; • Tot 2017 hanteerde de provincie een behoedzaamheidsmarge van € 2 mln om de hierboven beschreven (relatief beperkte) schommelingen bij jaarrekening op te vangen. Deze marge is in de najaarsnota 2017 en begroting 2018 (structureel) vrijgevallen, omdat als het risico zich voordoet dit wordt opgevangen binnen de algemene risicobuffer op de provinciale begroting (namelijk de algemene reserve).
Status	Zie onder impact.

2.	**Lagere opbrengsten Motorrijtuigenbelasting (MRB)**
Omschrijving	Risico is dat de inkomsten uit de opcenten lager uitvallen dan geraamd. Bepalend voor de omvang van de inkomsten zijn het aantal belastingplichtige auto's, het gemiddelde gewicht en het betaalgedrag van de belastingplichtigen. Deze variabelen zijn weer afhankelijk van macro-economische factoren (zoals de koopkracht van gezinnen), maatschappelijke ontwikkelingen (veranderende voorkeuren) en wet- en regelgeving (mate waarin sprake kan zijn van vrijstellingen).
Impact	De onzekerheid in de omvang van de inkomsten door exogene ontwikkelingen is relatief beperkt. In de afgelopen jaren hebben zich geen tegenvallers voorgedaan. Derhalve is de behoedzaamheidsmarge van 1% waarmee in de raming tot nu toe rekening werd gehouden vervallen. Gegeven de kleine kans (0-25%) op tegenvallers wordt dit alleen in de paragraaf weerstandsvermogen als risico meegenomen.
Maatregelen	• Ontwikkelingen in het wagenpark worden gevolgd (op basis van de gegevens van de belastingdienst per 1 januari en 1 juli van het kalenderjaar; • Maandelijks rapporteert de belastingdienst over de werkelijk ontvangen inkomsten.
Status	Risico is qua kans en omvang ongewijzigd.

3.	**Schadeclaims vergunningverlening voor ontgrondingen**
Omschrijving	In de Ontgrondingenwet is een regeling voor nadeelcompensatie opgenomen. Nadeelcompensatie houdt in dat de overheid aan belanghebbenden de schade vergoedt die zij ondervinden van een op zichzelf rechtmatig overheidsbesluit. De regeling in de Ontgrondingenwet houdt in dat de provincie aan de aanvrager van de vergunning of aan andere belanghebbenden de schade moet vergoeden die deze lijden als gevolg van een ontgrondingsvergunning, indien deze schade redelijkerwijs niet voor hun rekening hoort te blijven. Ook buiten het geval van nadeelcompensatie is het mogelijk dat de provincie wordt geconfronteerd met een claim van schade die is ontstaan als gevolg van een vergunde ontgronding. In het bijzonder bij grote actuele ontgrondingen, zoals zandwinningen, is het risico op schade aan de omgeving reëel aanwezig.
Impact	Per geval kan de schadeclaim hoog zijn. Dit wordt beïnvloed door de aard en de omvang van de ontgronding en het karakter van de omgeving.
Maatregelen	De vergunningverlening is sinds 1 januari 2013 ondergebracht bij Omgevingsdienst Haaglanden; toezicht en handhaving gebeuren door de omgevingsdienst waarbinnen de desbetreffende ontgronding plaatsvindt. Beperking van dit risico door de provincie vergt adequaat toezicht op een zorgvuldige uitvoering van deze taken door de omgevingsdienst.
Status	Het betreft hier een doorlopend risico. In 2017 is een beroep op nadeelcompensatie ingediend met betrekking tot de zandwinning Zevenhuizerplas. De indienende partij heeft verzocht de behandeling van de vordering voorlopig op te schorten in afwachting van de uitkomsten van een andere procedure. Op basis van de op dit moment beschikbare informatie is het nog niet mogelijk een reële kans dat het beroep wordt doorgezet en gehonoreerd te schatten en het risico te kwantificeren. Zodra meer informatie beschikbaar is, kan het risico worden gekwantificeerd.

4.	**Gevolgen waardeontwikkeling grondaandeel Zuidplas**
Omschrijving	De provincie neemt voor 40% deel aan de Gemeenschappelijke Regeling (GR) Grondbank Rotterdam Zoetermeer Gouda (RZG) Zuidplas. Ten behoeve van de ontwikkeling van woningen, bedrijventerreinen en glastuinbouw zijn gronden gekocht. De opbrengst van de verkoop is onzeker, het risico bestaat dat de daadwerkelijke waarde van de bij de Grondbank in eigendom zijnde grond lager is dan de boekwaarde, maar het is ook goed mogelijk dat de verkoop leidt tot een hogere opbrengst dan de boekwaarden. Omdat de boekwaarden van alle gronden nu hoger is dan de taxatiewaarde heeft de Grondbank een negatieve algemene reserve. Dit is toegestaan mits er voldoende perspectief is op herstel. De waardeontwikkeling van de gronden is afhankelijk van marktontwikkelingen, maar wordt vooral gedomineerd door ruimtelijke ontwikkeling. Sinds 2016 wordt gewerkt aan een nieuw ontwikkelperspectief dat ervoor kan zorgen dat meer of minder van de gekochte gronden in ontwikkeling zullen worden gebracht.
Impact	De Grondbank bezit circa 300 ha grond met een boekwaarde van circa € 97 mln. De provincie is voor 40% risicodragend. De GR Grondbank blijft in ieder geval tot 1 januari 2020 bestaan. Bij de berekening van de maximale waardedaling wordt uitgegaan van een situatie waarin de waarde van de grond daalt tot agrarische waarde. Deze maximale waardedaling is aanvullend op het bedrag waarvoor al een voorziening is getroffen.
Maatregelen	• De huidige marktwaarde is lager dan de boekwaarde. Jaarlijks brengt de provincie haar voorziening in overeenstemming met 40 % van de verliesvoorziening die de Grondbank zelf opneemt. Bij het bepalen van de marktwaarde is uitgangspunt dat (delen van) het grondbezit in ontwikkeling worden gebracht. Momenteel bedraagt het provinciale deel van deze verliesvoorziening € 9,6 miljoen. • Ingeval de ontwikkeling van het gebied, oa door de huidige kijk op verstedelijking, niet langer aan de orde is, daalt de marktwaarde verder. • Het bestuur van de Grondbank stelt periodiek een UitnamestrategieKader vast. Hierin zijn onder andere het beleid voor gronduitgifte, het beheer en de stimulering van gebiedsontwikkeling vastgelegd.

	• Gronden die op basis van het ruimtelijk beleid niet in aanmerking komen voor verdere ontwikkeling worden door de Grondbank afgestoten. Vanaf 2012 worden de rente- en organisatiekosten niet meer aan de boekwaarde toegerekend, maar verwerkt in de deelnemersbijdrage. Hierdoor neemt de boekwaarde niet verder toe.
Status	Het speelveld van de gebiedsontwikkeling is veranderd en beleidsmatig is de aandacht nadrukkelijker komen te liggen op verstedelijking in de bestaande kernen. De kans dat de omvang van de verstedelijking op gronden van de grondbank afneemt is groter dan voorheen. 2018 wordt een belangrijk jaar voor de grondbank. Als de oorspronkelijke plannen gerealiseerd worden dan kan de voorziening worden verlaagd. Mochten de plannen worden bijgesteld, kan dat betekenen dat de voorziening moet worden verhoogd.

5.	**Financiële risico's ontwikkelopgave NNN / UPG**
Omschrijving	Risico is dat de provincie niet of niet tijdig voldoende middelen beschikbaar heeft om de ontwikkelopgave voor het Natuurnetwerk Nederland (voorheen EHS) te kunnen realiseren.
Impact	Grond voor grond: de verkoop van provinciale gronden kan tegenvallen door dalende grondprijzen. In de Uitvoeringsstrategie is uitgegaan van een gemiddelde opbrengst van € 6 mln per jaar. Het is lastig om een inschatting te maken van de hoogte van eventuele tegenvallers door lagere grondprijzen, uitgegaan wordt van een maximaal risico van € 1 mln per jaar. De kans van optreden van dit risico wordt als laag beschouwd (0-25%).
Maatregelen	De volgende beheersmaatregelen zijn/worden genomen: • Conform de Uitvoeringsstrategie EHS geldt het uitgangspunt dat doelen en middelen in balans moeten zijn, dit is inclusief het beheer van nieuwe natuurgebieden. In de Uitvoeringsstrategie NNN worden drie fasen onderscheiden (2013-2016, 2017-2021 en 2021-2027) met elk een eigen ijkpunt. Doel is dat PS weloverwogen keuzes kan maken ten aanzien van de inzet van middelen in relatie tot de beschikbaarheid ervan en de programmering. Voor de risicobeheersing heeft PS een strategische reservering opgenomen. In 2021 – indien mogelijk eerder - besluiten PS of er voldoende financiële middelen beschikbaar zijn om (delen van) de strategische reservering uit te kunnen voeren. Ten aanzien van de grond-voor-grond opbrengsten zal een actief beleid worden gevoerd om alle gronden tijdig vrij te spelen voor de verkoop, zodat de geplande opbrengst kan worden gerealiseerd. Op dit moment is de grondprijs gunstig en vormt geen drukkende factor op de opbrengst; • In het Hoofdlijnenakkoord 2015–2019 zijn structurele middelen beschikbaar gesteld waarmee de toename van de beheerlasten na realisatie van de NNN-opgave in de periode t/m 2021 gedekt is. Gecontinueerd worden de maatregelen om de uitvoeringslasten van subsidieverlening te verlagen. Hiermee is het risico van onvoldoende middelen voor beheer gereduceerd tot nihil; • De genoemde incidentele tegenvallers kunnen worden beperkt door heldere afspraken te maken met (gebieds-) partijen, waarbij eventueel in af te sluiten overeenkomsten taakstellende budgetten worden afgesproken. Dit geldt eveneens voor de EU-middelen voor agrarisch natuurbeheer. Wanneer de bijdragen van regionale partijen achterblijven, zal de programmering worden aangepast.
Status	In oktober 2016 is voor de NNN de nieuwe programmaperiode 2017–2021 uitgewerkt en vastgesteld. Hierin is opgenomen een analyse van de risico's voor deze nieuwe periode. De voortgang geeft geen reden voor bijstelling van het financiële risico.

6.	**BRZO en/of RIE-bedrijven kunnen niet meer aan vergunningplicht voldoen**
Omschrijving	De provincie is bevoegd gezag voor de vergunningverlening aan BRZO en/of RIE (Besluit risico zware ongevallen / richtlijn industriële emissies) bedrijven. Ingeval van een faillissement en/of calamiteiten (zoals brand) kan de situatie ontstaan dat een bedrijf niet meer aan zijn vergunningplicht kan voldoen. Hierbij kan sprake zijn van gevolgschade. Bij gevolgschade kan gedacht worden aan de kosten van verwijdering van (afval)stoffen of sanering. Indien een bedrijf niet meer aan zijn vergunningplicht kan voldoen betekent dit niet automatisch dat de provincie verantwoordelijk is voor de ontstane schade. In eerste instantie zal gekeken worden naar de vergunninghouder en zijn verzekering. Indien de vergunninghouder failliet is en er onvoldoende middelen in de boedel aanwezig zijn, komen de eigenaren van de grond en opstallen in beeld. Indien er dan restkosten overblijven waarvoor geen juridisch aan te spreken verantwoordelijke is, kan de provincie er vanuit haar maatschappelijke verantwoordelijkheid voor kiezen (een deel) van deze kosten voor haar rekening te nemen.
Impact	De kans dat dit risico zich voordoet wordt zeer klein geacht (de laatste keer dat dit zich voor heeft gedaan is meer dan 10 jaar geleden). Als het zich voordoet kan de impact groot zijn (al kunnen de kosten per situatie sterk verschillen). Voor de berekening in de paragraaf Weerstandsvermogen wordt daarom uitgegaan van een zeer kleine kans van optreden (0-25%) met een geschatte impact van € 15 mln (uitgaande van hooguit één incident per jaar).
Maatregelen	De vijf omgevingsdiensten voeren het toezicht op de RIE-bedrijven uit en de omgevingsdienst DCMR voert het toezicht op de BRZO-bedrijven uit conform de nota VTH. • Door goed toezicht te houden en scherp te handhaven op naleving van de voorschriften voor omvang en soorten (afval)stoffen, wordt het risico beperkt tot de vergunde (afval)stoffen. • De BRZO / RIE-bedrijven worden periodiek gecontroleerd op de wijze van opslag van de (gevaarlijke) stoffen. De omgevingsdiensten voeren regelmatig en frequent overleg met de portefeuillehouders vergunningverlening en toezicht & handhaving over uitvoeringsdilemma's en beoogde handhavingsbesluiten. Op grond van de provinciale mandaatbesluiten moet de directeur van een omgevingsdienst informatie verschaffen aan- en overleg voeren met de portefeuillehouder indien de uitoefening van een gemandateerde bevoegdheid naar verwachting politieke en maatschappelijke gevolgen kan hebben of indien een besluit tot consequentie kan hebben dat de provincie of Gedeputeerde Staten aansprakelijk worden gesteld of anderszins aangesproken worden.
Status	Het betreft hier een doorlopend risico. Door de wijze waarop toezicht wordt gehouden en het feit dat het risico zich afgelopen jaren niet heeft voorgedaan, wordt de kans van optreden als klein ingeschat. Conform de inschatting heeft dit risico zich in 2017 niet voorgedaan.

7.	**Garantstelling Contract Personenvervoer over Water (POW)**
Omschrijving	Het Contract Personenvervoer over Water (POW) betreft een vervoersdienst tussen Dordrecht en Rotterdam en binnen de Drechtsteden. Dit contract loopt van 1 januari 2010 tot 1 januari 2022. Hierin is opgenomen dat de in te zetten schepen aan het einde van de contractperiode overgaan naar de nieuwe vervoerder tegen het voorgeschreven restant van de boekwaarde van € 2,9 mln ultimo 2021. Tegenover de vreemd vermogen verstrekker staat de provincie garant voor het verschil tussen de opbrengst en de boekwaarde van de schepen bij tussentijdse beëindiging vanwege betalingsproblemen van de vervoerder. Deze garantstelling is in 2015 geactualiseerd en bevestigd aan Rabobank.
Impact	Maximale impact van het risico op basis van stand ultimo 2017 is € 5 mln.
Maatregelen	In de aanbestedingsleidraad zijn door de provincie diverse aanvullende maatregelen opgenomen die de kans op een succesvolle exploitatie van POW vergroten.
Status	Het contract is ingegaan per 1 januari 2010.

8a.	**De Europese Commissie kan subsidiabiliteit van uitgaven betwisten (programmaperiode 2014-2020)**
Omschrijving	De provincie loopt bij Europese projecten (voor de onderdelen waarvoor zij (eind)verantwoordelijk is) het risico dat uitgaven achteraf als niet-subsidiabel worden aangemerkt, omdat niet voldaan is aan administratieve eisen. Dit blijkt bij indiening van declaraties bij het desbetreffende programma. Het maximale risico is het relatieve aandeel van de Europese subsidie in de gemaakte uitgaven. Daarnaast bestaat bij een afgesloten Europees subsidieproject het risico dat achteraf uitgaven ten behoeve van het project niet-subsidiabel worden geacht naar aanleiding van een extra controle. Subsidies kunnen dan, zelfs vijf jaar na afsluiting van het subsidieprogramma, worden teruggevorderd. Het teruggevorderde bedrag kan oplopen tot 50% van de totale omvang van de projectkosten.
Impact	In de huidige programmaperiode is de provincie op dit moment betrokken bij 8 verschillende projecten, in 4 verschillende programma's. Het is mogelijk dat de provincie in de toekomst in meerdere projecten en programma's gaat deelnemen. De provincie ontvangt voor deelname aan deze 8 projecten totaal € 6,14 mln. Aangezien het risico verspreid is over meerdere projecten en programma's wordt de impact van het risico geschat op € 3,1 mln.
Maatregelen	• Bewaking van de subsidiabiliteit van uitgaven door goede projectvoorbereiding en -selectie. • Voortdurende bewaking van de procedures voor het indienen van tussentijdse declaraties. • Zorgdragen voor een goede archivering van al afgerekende projecten naar de maatstaven van de Europese Commissie.
Status	Voor de nu lopende periode (2014-2020) zijn 6 projecten in uitvoering. Het steunpunt subsidies van de provincie bewaakt op actieve wijze dat voldaan wordt aan de eisen van de Europese Unie.

8b.	**De Europese Commissie kan subsidiabiliteit van uitgaven betwisten (programma periode 2007-2013)**
Omschrijving	De provincie loopt bij Europese projecten (voor de onderdelen waarvoor zij (eind)verantwoordelijk is) het risico dat uitgaven achteraf als niet-subsidiabel worden aangemerkt, omdat niet voldaan is aan administratieve eisen. Subsidies kunnen vijf jaar na afsluiting van het subsidieprogramma worden teruggevorderd. Het teruggevorderde bedrag kan oplopen tot 50% van de totale omvang van de projectkosten.
Impact	In totaal heeft de provincie in de vorige periode € 14,3 mln aan Europese financiering ontvangen voor deelname aan 10 projecten in 3 verschillende programma's. De impact van dit risico wordt geschat op € 7,4 mln.
Maatregelen	Zorgdragen voor een goede archivering van al afgerekende projecten naar de maatstaven van de Europese Commissie.
Status	Het programma is in de afrondende fase. De verwachting is dat dit risico in 2018 kan worden afgevoerd. Wordt meegenomen in Begroting 2019.

9.	**Renterisico**
Omschrijving	De provincie trekt langlopende leningen aan om in de eigen financieringsbehoefte te voorzien. De financieringsbehoefte zal de komende jaren naar verwachting toenemen door de afloop van bestaande leningen, de omvang van voorgenomen investeringen en de afname van eigen financieringsmiddelen (door de geraamde benutting van reserves en voorzieningen). De jaarlijkse kosten van de financieringsbehoefte (rentelasten) worden bepaald door de omvang van de bestaande leningenportefeuille, de financieringsbehoefte als gevolg van voorgenomen investeringen en de van toepassing zijnde rentetarieven.
Impact	In 2017 waren voldoende liquiditeiten beschikbaar zodat het niet nodig was om op de kapitaalmarkt leningen aan te trekken. Doordat er op de middellange termijn een grote financieringsbehoefte zal ontstaan en doordat onder andere door onderuitputting de behoefte om te lenen steeds verder in de tijd verschuift, is er sprake van een toekomstig rente risico. Als de daadwerkelijk rente op het moment van

	afsluiten van een lening hoger is dan het begrote rentepercentage ontstaat er een structureel nadeel in de begroting.
Maatregelen	Niet van toepassing.
Status	Zie omschrijving.

10.	**Omgevingsrisico's vergunningverlening en handhaving**
Omschrijving	Vergunningverlening en handhaving kennen altijd omgevingsrisico's. Het is een politiek gevoelig beleidsveld. De betrokkenheid van burgers en externe partijen en daarmee de beïnvloeding van externen bij de uitvoering van de werkzaamheden is groot. In het kader van de besluitvorming lopen de omgevingsdiensten dan wel de provincie dan ook altijd juridische risico's. Tegen menig besluit wordt bezwaar dan wel beroep aangetekend. Verder kunnen claims als gevolg van economische, milieu- of gezondheidsschade leiden tot extra kosten voor de provincie. Daarnaast kunnen kosten ontstaan als gevolg van handhavingsbesluiten als bestuursdwang. Het nemen van bestuurlijk gecalculeerde risico's is een onderdeel van het vergunningverlenings- en toezicht- en handhavingsbeleid. De omgevingsdiensten voeren dit beleid uit namens de provincie.
Impact	Het terugbetalen van eventuele proceskosten, evenals schadeclaims alsmede onvoorziene kosten als gevolg van handhavingsbesluiten, is een financieel risico. De kosten voor bestuursdwang kunnen in principe verhaald worden op het bedrijf, het risico bestaat dat dit niet (meer) mogelijk is. Er wordt uitgegaan van maximaal € 5 mln op jaarbasis.
Maatregelen	De vergunningverlening, toezicht en handhaving is ondergebracht bij de omgevingsdiensten. De provincie ziet erop toe dat de omgevingsdiensten de provinciale beleidskaders conform de Nota VTH uitvoeren en voldoen aan de vigerende kwaliteitscriteria.
Status	Het betreft hier een doorlopend risico. In 2017 hebben zich geen extra kosten voorgedaan als gevolg van claims.

11.	**Maatregelen Rijk in verband met EMU-tekort**
Omschrijving	Op grond van de wet Houdbare Overheidsfinanciën (HOF) moeten decentrale overheden een gelijkwaarde inspanning leveren bij de beheersing van het zogeheten EMU-saldo. Het EMU-saldo is het totaal van alle inkomsten en uitgaven van Rijk, sociale fondsen en decentrale overheden tezamen. Er gelden Europese regels voor het EMU-saldo van lidstaten. In tijden van economische tegenwind mag er een tekort zijn van maximaal 3 procent van het bruto binnenlands product (bbp). Onder normale omstandigheden (zoals nu voor Nederland geldt) mag het tekort maximaal 0,5% van het bbp bedragen. Het Rijk maakt periodiek afspraken over het maximale aandeel van decentrale overheden in het EMU-saldo. Dit was jaren achtereen 0,5% bbp, maar sinds de aanscherping van de Europese begrotingsregels is dit stapsgewijs teruggebracht naar 0,3% (met als streefwaarde zelfs 0,2%). Op basis van de wet HOF kan het Rijk maatregelen nemen als decentrale overheden in enig jaar hun maximale aandeel overschrijden en meerjarig geen zicht is op verbetering. Dit kan het Rijk ook doen als Nederland voldoet aan de Europese regels, maar decentrale overheden hun maximale aandeel overschrijden. Bij maatregelen kan het gaan om het maken van afspraken over het faseren van grote uitgaven, maar ook (in het uiterste geval) om een korting op het Gemeente- en/of Provinciefonds.
Impact	De (dalende) norm voor decentrale overheden kan komende jaren knellen. De kans is dus aanwezig dat decentrale overheden komende jaren de norm gaan overschrijden. Of het Rijk dan ook echt maatregelen gaat treffen is echter nog maar de vraag. De minister van Financiën heeft bij de behandeling van de wet HOF toegezegd, dat de wet niet ten koste zal gaan van investeringen door decentrale overheden. Hieruit spreekt in ieder geval de verwachting dat het Rijk niet snel in zal grijpen (misschien alleen als het nodig is om te kunnen voldoen aan de Europese regels).

	Daarnaast kent de rijksbegroting (in het licht van de aantrekkende economie) een positief saldo. Dat maakt de noodzaak om maatregelen te treffen ook kleiner. Of dat ook zo blijft is afhankelijk van de keuzes van het nieuwe kabinet en de afspraken tussen het nieuwe kabinet en decentrale overheden over beheersing van het EMU-saldo. Zodra hier meer over bekend is, wordt het risico geactualiseerd.
Maatregelen	Met de betrokken koepels (VNG, UvW, IPO) wordt samen opgetrokken om het belang richting Rijk goed voor het voetlicht te krijgen, namelijk: handhaving mag niet ten koste gaan van investeringen door decentrale overheden.
Status	Zie maatregelen.

12.	**Risico's PMR - 750 ha natuur en recreatie**
Omschrijving	De uitvoeringskosten uitwerkingsovereenkomst PMR: risico's doen zich voor bij de ontwikkelingen van de grondprijzen. Op dit vlak zijn er de algemene ontwikkelingen van de prijzen, daarnaast zijn ook de onderhandelingen tussen verkopende en kopende partij van invloed op de prijs. Een ander risico zijn de verzoeken tot planschade (bestemmingsplan Buijtenland van Rhoon 2012) die per juli 2017 zijn ingediend door 13 partijen.
Impact	De impact van dit risico hangt af van de mate waarin zich onvoorziene omstandigheden voordoen. Op basis van een inschatting van de financiële risico's wordt de omvang van de post onvoorzien periodiek bijgesteld.
Maatregelen	De provincie voert het PMR-project 'Buijtenland van Rhoon' voor eigen rekening en risico uit. Hiervoor is een taakstellend budget beschikbaar. De financiering van het project is gedekt door de gezamenlijke PMR-partners en vastgelegd in de UWO PMR 750 ha. De bijdrage van Zuid-Holland bedraagt € 9 mln, de stadsregio Rotterdam draagt € 18 mln bij en het Rijk € 112 mln. In geval van onvoorziene omstandigheden (zoals excessieve grondprijsstijgingen) kan de provincie in overleg treden met het Rijk (op grond van art. 12 van de UWO). Om de financiële risico's goed te beheersen wordt risicomanagement toegepast. Met behulp van een (financiële) businesscase is inzichtelijk gemaakt wat mogelijke meerkosten zouden kunnen zijn als deze risico's zich voordoen. De verwachtingswaarde van mogelijke meerkosten, volgend uit het financieel risicoprofiel, vormt de onderbouwing van deze post in de businesscase van het project (over de gehele looptijd tot en met 2021). De totale omvang van het risico bedraagt € 15,3 mln. Mocht de verwachtingswaarde stijgen dan zal de omvang van het risico daarop worden aangepast. Mocht uit nieuwe ontwikkelingen blijken dat het taakstellend budget overschreden wordt, dan dienen er beheersmaatregelen getroffen te worden (zoals besparen op andere kostenposten of zoeken van andere geldbronnen).
Status	Met de financiële gevolgen van de risico's rond grondprijsontwikkeling en planschadeclaims is in het taakstellend budget rekening gehouden. Extra afdekking is op dit moment niet nodig. Ook spelen momenteel geen andere financiële risico's m.b.t. de gebiedscoöperatie. In de loop van 2018 zal het risicodossier worden geactualiseerd en zal opnieuw een relatie worden gelegd met de paragraaf Weerstandsvermogen. De actualisatie wordt meegenomen in de Begroting 2019.

13.	Deelnamerisico ROM-D Capital BV
Omschrijving	De provincie neemt met € 10 mln deel in ROM-D Capital BV, het publiek investeringsfonds van de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden. Besluitvorming hierover is in 2012 afgerond. De daadwerkelijke storting van dit bedrag is eind december 2012 gebeurd. Door deze kapitaalinbreng heeft de provincie aandelen in ROM-D Capital verworven. Het financiële risico voor de provincie is gelegen in waardevermindering van de aandelen. ROM-D Capital BV heeft (op termijn) een revolverend karakter. Dit houdt in dat het initiële vermogen ten minste in stand dient te blijven. Er worden alleen projecten gefinancierd waarvan op basis van een businesscase kan worden aangetoond dat deze op termijn winst of meerwaarde genereren. Om continuïteit te waarborgen en het weerstandsvermogen te versterken wordt op de lange termijn een gematigd (gemiddeld) rendement op de projecten nagestreefd van 3%. Gerealiseerde rendementen blijven binnen de vennootschap beschikbaar. Kerntaak van de ROM-D is het ontwikkelen en herstructureren van bedrijventerreinen. De andere deelnemers in ROM-D Capital BV zijn naast de provincie de Gemeenschappelijke Regeling Drechtsteden en de gemeente Dordrecht.
Impact	ROM-D Capital BV stelt werkkapitaal beschikbaar aan werkmaatschappijen (de CV's). ROM-D Capital BV zal in het algemeen geen (extra) zekerheidstelling vragen en accepteert daarmee een hoger risicoprofiel dan private marktpartijen. Binnen de projectportefeuille wordt het vereveningsprincipe gehanteerd: winsten en verliezen op de projecten worden gesaldeerd. Het maximale risico voor de provincie is dat de aan een of meer CV's door ROM-D Capital beschikbaar gestelde gelden (deels) verloren gaan. Het maximale risico is gelijk aan het gestorte aandelenkapitaal in ROM-D Capital BV (€ 10 mln).
Maatregelen	Tot de beheersmaatregelen die zijn getroffen om de risico's zoveel mogelijk te beperken, behoort onder andere het in Drechtstedenverband vastgelegde uitgangspunt dat projecten budgettair neutraal overgaan van de betreffende gemeente naar ROM-D. Het risico voor ROM-D is dus in beginsel beperkt. Voor een aantal van deze projecten zal aan ROM-D Capital BV worden gevraagd om een bijdrage in het werkkapitaal. Dan bepaalt de provincie als aandeelhouder in ROM-D Capital BV mee waarvoor de middelen zullen worden ingezet. Er vindt gedelegeerde besluitvorming en sturing plaats op basis van een jaarplan. Hierdoor heeft ROM-D de ruimte om binnen de kaders van het jaarplan zelf projecten te ontwikkelen én zelf kapitaal uit ROM-D Capital BV te halen. De toetsing vindt hierbij plaats door de Raad van Commissarissen en het Investment Committee. De aandeelhouders besluiten naar aanleiding van het advies van een onafhankelijk Investment-committee, dat weer adviseert op basis van een sluitende businesscase. Verder wordt de financiële stand van zaken periodiek beoordeeld op basis van de jaarrekening van de ROM-D (deze wordt vastgesteld door de aandeelhouders van de ROM-D, waaronder ook Zuid-Holland). Om het risico van waardedaling van de aandelen af te dekken is een reserve voor waarderingsverschillen gevormd.
Status	In verband met de voorgenomen uittreding van een van de aandeelhouders/vennoten uit de ROM-D Beheer NV en de ROM-D Kill III CV, zal dat aandeel/belang mogelijk naar rato worden overgenomen door de andere aandeelhouders/vennoten. Dit heeft gevolg dat het belang van de provincie Zuid-Holland in de ROM-D Kill III CV mogelijk gaat stijgen. Hierdoor wordt het aandeel in de verdeling van de eventuele (negatieve) gevolgen voor de provincie Zuid-Holland mogelijk op basis van de huidige inzichten naar rato met maximaal 2% groter. Mede gelet op het voorgaande is besloten ondanks de gunstige financiële ontwikkelingen de huidige voorziening van € 1,8 mln. vooralsnog niet af te lagen en de uitkomsten af te wachten van de verkoop van het financieel belang van de BNG Gebiedsontwikkeling.

14.	**Deelnamerisico InnovationQuarter**
Omschrijving	De provincie neemt, samen met het ministerie van Economische Zaken, de gemeenten Rotterdam, Den Haag (o.a. via Stichting HEID), Delft, Leiden, Westland en de Zuid-Hollandse universiteiten en medische centra deel in InnovationQuarter. De organisatie bestaat uit twee entiteiten: de ROM InnovationQuarter B.V. en de Participatiemaatschappij InnovationQuarter B.V. De Participatiemaatschappij InnovationQuarter B.V. is een 100% dochter van de ROM InnovationQuarter B.V. Het kapitaal dat door de aandeelhouders in de ROM InnovationQuarter B.V. is gestort, wordt volledig aangewend voor het (revolverende) participatiefonds. De provincie heeft de storting in de eerste fase van € 10 mln in december 2013 verricht. In de tweede fase is een storting voorzien van € 15 mln in 2017 plaats gevonden. De provincie verkrijgt door haar kapitaalinbreng aandelen in de ROM InnovationQuarter B.V. Voorwaarde voor deelneming in de ROM InnovationQuarter B.V. is dat de provincie nooit meer kosten zal maken dan de investering groot is. Om dit te beheersen zal de provincie conform staand beleid geen meerderheid van de aandelen bezitten (maximaal 49,99%). Het huidige geplaatste kapitaal van de ROM B.V. bedraagt € 61,25 mln. Daarvan is de provincie op dit moment voor 40,82% aandeelhouder.
Impact	Het maximale risico is € 25 mln. Hiervan is € 4,7 mln gereserveerd binnen het begrotingsprogramma. Het resterende risico van € 20,3 mln is opgenomen in de paragraaf Weerstandsvermogen.
Maatregelen	In de beginfase zullen de kosten van de Participatiemaatschappij InnovationQuarter B.V. niet gedekt kunnen worden door de opbrengsten, omdat in deze opbouwperiode rendement uit investeringen nog beperkt zal zijn. Het uitgangspunt is dat het fonds in meerjarig perspectief revolverend moet zijn. Daarbij is in de aandeelhoudersinstructie (die doorwerkt via de Statuten) een termijn van 7 jaar afgesproken (2020) met een tussentijdse evaluatie in 2016. De aandeelhouders van InnovationQuarter hebben als eis gesteld dat de Participatiemaatschappij van InnovationQuarter in meerjarig perspectief de koopkracht van het vermogen in stand moet houden. Het meerjarig perspectief betreft een periode van vijf jaar. Daarmee zal de waarde van de aandelen ook in stand worden gehouden. Dit is in de praktijk een ambitieuze doelstelling. Door professioneel fonds- en investeringsmanagement zullen de risico's zo goed als mogelijk worden ingezet en worden beheerst. Ook bevat de aandeelhoudersinstructie een bepaling dat een deel van het kapitaal in het participatiefonds buiten de primaire doelgroep geïnvesteerd mag worden, bijvoorbeeld om MBO / MBI's (Management Buy Outs / Ins) te financieren. Deze investeringen hebben een lager risicoprofiel en daarmee meer zekerheid op rendement. In principe worden de investeringen in de jaarrekening (en periodieke rapportages) van InnovationQuarter gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs. Daarnaast wordt periodiek beoordeeld door InnovationQuarter of er aanwijzingen zijn dat een investering aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt een voorziening vastgesteld. De voorziening wordt bepaald op basis van de International Private Equity and Venture Capital Investor Reporting Guidelines (IPEV). De kosten van de voorziening wordt direct als een last verwerkt in de winst- en verliesrekening. Overigens heeft de waardering tegen verkrijgingsprijs (of lagere waarde) tot gevolg dat ongerealiseerde waardestijgingen niet in de cijfers tot uitdrukking komt. De ambitie van InnovationQuarter is dat in de toekomst in de jaarrekening informatie wordt opgenomen van de ongerealiseerde waardestijgingen omdat het uiteindelijk rendement pas zichtbaar is na een periode van 7 à 8 jaar vanaf het moment deelname. Uit het rapport pag.98/99 'Evaluatie van de ROM's' van mei 2016 van Ecorys in opdracht van het ministerie Economische Zaken blijkt dat de aandeelhouderinstructie er toe leidt dat de ROM's strikt zijn in risicobeheersing. Mede ook omdat gevraagd wordt om het fonds een revolverend karakter te geven. Oftewel het fonds dient op totaalniveau zijn waarde te behouden. Het beheren van de risico's in de portefeuille is daarmee een belangrijk aspect van de werkzaamheden bij de ROM's. Ten eerste wordt er serieus beoordeeld of een potentiële participatie rendement kan opleveren. Daarnaast wordt er naar gestreefd om zoveel mogelijk andere (private) partijen te vinden die mee willen investeren in een

	onderneming. Hiermee wordt het risico verkleind. Ook vindt er om deze reden actief beheer plaats zodat tijdig ingegrepen kan worden als dat nodig is. Op totaalniveau wordt er tot slot naar gestreefd om een evenwichtige portefeuilleopbouw te hebben over meerdere segmenten en verschillende fasen zodat het totaal van de portefeuille minder afhankelijk is van incidentele risico's. Met bovenstaande zal door InnovationQuarter periodiek inzicht worden gegeven in de waardeontwikkeling van de investeringen van InnovationQuarter en daarmee ook de waarde van de aandelen van InnovationQuarter zelf. Om het risico van waardedaling van de aandelen af te dekken heeft de provincie een reserve voor waarderingsverschillen gevormd.
Status	In het concept Jaarverslag van InnovationQuarter 2017 wordt melding gemaakt van de belangrijkste resultaten. • Business Development: realisatie van 56 business cases en innovatieprojecten met een investeringsvolume van €23 miljoen. • Foreign Investments: assistentie verleend voor 50 bedrijven bij hun vestiging, verhuizing of uitbreiding in de regio. Verwachting is dat ze binnen drie jaar 1.204 arbeidsplaatsen hebben gerealiseerd in de regio (waarvan 360 behoud van werkgelegenheid) en € 78,4 miljoen additioneel hebben geinvesteerd. • Capital: realisatie van 23 investeringen, waarvan 14 uit IQCapital en 9 uit UNIIQ. Het additioneel aangetrokken kapitaal komt hiermee op €44,6 miljoen. De verwachting is dat er binnen drie jaar 348 additionele arbeidsplaatsen worden gerealiseerd. Gezien de doelstellingen van de meerjarenstrategie 2016-2018 zijn ruimschoots gehaald. Er zijn 2.500 arbeidsplaatsen gerealiseerd (streven was 1.000). En het additioneel geinvsteerd privaat vermogen is met nog één jaar te gaan ook bijna gehaald: € 285 mln (streven was € 300 mln). Het negatieve resultaat van de participatiemaatschappij is €1.329.000. Dit zal worden toegewezen aan de algemene reserve. De reden van een negatief resultaat is omdat InnovationQuarter nog in de opbouwfase zit. De verwachting is dat dit de komende drie jaar zal leiden tot een negatief resultaat. Daarna zullen deze kosten gedekt worden met de gerealiseerde rendementen. Op basis van de door de provincie gehanteerde risicomethodiek is de opgebouwde reserven van € 4,7 mln tot en 2018 voldoende om de ingeschate risico's voor de provincie ten aanzien van het huidig ingebracht kapitaal in het participatiefonds IQ af te dekken. Om die reden wordt de huidige reserve van € 4,7 mln in stand gehouden. In overleg met de accountant is besloten om nog geen voorziening te treffen. Het negatieve resultaat wordt verminderd met een beheervergoeding van ENERGIIQ waardoor het resultaat uitkomt op €1.208.000 wat ten laste komt van de algemene reserve. • Belangrijkste onderdeel is vaststelling van de jaarrekening 2017 (zie bijlage 4); • Overeenkomstig vorige jaren wordt ruim een miljoen verlies geleden. Dit verlies is iets minder hoog vanwege extra opbrengsten via de opdracht Energiiq; • IQ straalt uit dat de komende jaren nog verlies zal worden geleden maar dat na drie / vier jaar het omslagpunt zal zijn bereikt; • Dit zal kritisch moeten blijven gemonitord mede in relatie tot de aard en omvang van de (loon)kosten en onzekerheden over meerjarige subsidieverstrekkingen.

15.	Geen aflossing gegarandeerde leningen derden
Omschrijving	De provincie Zuid-Holland staat in een aantal gevallen garant voor de rente en aflossing van door derden afgesloten geldleningen. Het betreft garantstellingen op het terrein van de gezondheidszorg en de verplichtingen van het Groenfonds. Er is sprake van een geleidelijke afbouw van de portefeuille gewaarborgde geldleningen van zorginstellingen vanwege de aflossing van de geldleningen.
Impact	De te lopen maximale schade bedraagt eind 2017 € 6,8 mln. Voor een deel van dit bedrag zijn hypothecaire zekerheden bedongen die kunnen worden uitgewonnen indien de provincie als borg wordt aangesproken. De kans van optreden van dit risico wordt dan ook laag ingeschat.
Maatregelen	Er worden geen nieuwe garanties meer verstrekt aan zorginstellingen. 100% van door de provincie gewaarborgde instellingen is aangesloten bij het Waarborgfonds voor de zorgsector.
Status	Het huidige risico omvat naast de garanties voor de zorginstellingen ook de garanties voor verplichtingen van het Groenfonds. Naar verwachting zijn alle garanties voor de zorginstellingen in 2024 volledig afgebouwd.

16.	Aansprakelijkheidsrisico ingeleend personeel
Omschrijving	• De inlenersaansprakelijkheid is gebaseerd op art. 34 van de Invorderingswet. Deze houdt in dat in sommige gevallen de inlener van personeel die onder zijn leiding en toezicht werkzaam zijn aansprakelijk gesteld kan worden voor de loon- en omzetbelasting die door de uitlener (bijvoorbeeld een uitzendbureau) niet is afgedragen. Mocht bijvoorbeeld in geval van een faillissement het uitleenbedrijf nog een schuld hebben aan de Belastingdienst, dan kan de fiscus dat bedrag (deels) verhalen op bedrijven of instellingen waar het uitgeleend personeel heeft gewerkt. • Op grond van de Wet Aanpak Schijnconstructies (WAS) kan een opdrachtgever (hoofdelijk) aansprakelijk gesteld worden voor de uitbetaling van het rechtens geldende loon aan ingehuurde werknemers. Deze civielrechtelijke aansprakelijkheid kan ingeroepen worden als er (uiteindelijk) arbeid voor de opdrachtgever wordt verricht. Deze aansprakelijkheid kan door alle werknemers (en vakbonden) worden ingeroepen, te denken valt aan ingeleende uitzendkrachten maar ook aan personeel van een (onder)aannemer (bijvoorbeeld de ingehuurde glazenwasser of schoonmaakonderneming); • Onder omstandigheden kan een aannemer (als hij als opdrachtgever kwalificeert als eigenbouwer) op grond van artikel 35 Invorderingswet 1990 aansprakelijk worden gesteld voor niet afgedragen loonheffingen door de onderaannemer. Net als bij de inlenersaansprakelijkheid kan de aansprakelijkstelling oplopen tot (maximaal) 108,3% van de niet afgedragen loonheffingen. Deze kosten komen bovenop de (reeds betaalde) facturen aan de inlener of aannemer.
Impact	In de Aanbestedingswet 2012 is een beperking opgenomen voor eisen aangaande financiële zekerheid. Door deze beperking kan sprake zijn van een licht verhoogd risico ten opzichte van eerdere omstandigheden. Het risico van de inlenersaansprakelijkheid kan onder andere worden gemitigeerd door het gebruikmaken van g-rekeningen of (onder voorwaarden) het werken met een beursgenoteerde (uitzend)organisatie die NEN gecertificeerd is. Met ingang van 1 juli 2012 is het voor uitlenende organisaties die tegen vergoeding arbeidskrachten ter beschikking stellen verplicht om zich als zodanig te registreren in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel. Dit is het gevolg van een wetswijziging die uitbuiting van werknemers wil terugdringen (de Wet Allocatie Arbeidskrachten Door Intermediairs). Op straffe van een forse boete is het voor de inlenende organisatie verplicht een zogenoemde Waadi check uit te voeren. Tot op heden zijn bij de provincie geen claims opgelegd met betrekking tot de inlenersaansprakelijkheid. Met ingang van 1 juli 2015 is de wet Aanpak schijnconstructies (WAS) in werking getreden. Een aantal onderdelen van deze wet zijn later, in 2016 en 2017, ingegaan. Deze wet regelt onder meer dat een

	werknemer, indien hij niet betaald wordt volgens de wet, verhaal kan halen hogerop in de keten. Dit kan bijvoorbeeld bij grotere bouwprojecten ook gevolgen hebben voor provincie Zuid-Holland. De civielrechtelijke ketenaansprakelijkheid voor het loon op grond van de WAS kent geen algehele vrijwaring. Dit betekent dat er geen “afvinklijst” bestaat waaraan een opdrachtgever zich aan kan houden om gegarandeerd gevrijwaard te worden van aansprakelijkstelling. Wel zijn er risicobeperkende maatregelen denkbaar als een gedegen opdrachtnemer selectie en het vastleggen van contractuele waarborgen. In de regel zal een aannemer de bouw- of verbouwwerkzaamheden voor PZH uitvoeren. De aannemer kan vervolgens (een deel van) het werk uitbesteden aan een onderaannemer. De onderaannemer wordt zelf weer een aannemer op het moment dat hij op zijn beurt (een deel van) het werk verder uitbesteedt aan een (onder)onderaannemer. De ketenaansprakelijkheid ontleent zijn naam aan het feit dat iedere aannemer aansprakelijk is voor zijn onderaannemer. Zo ontstaat daardoor een ‘keten’ van aansprakelijke aannemers. Uiteindelijk is de hoofdaannemer aansprakelijk voor de loonheffingen-verplichtingen van alle schakels in de keten. PZH valt als opdrachtgever in beginsel buiten de keten. Maar als PZH als ‘’eigenbouwer’’ kan worden beschouwd, wordt zij schakel van de keten: PZH wordt dan als het ware hoofdaannemer. Kenmerkend voor de eigenbouwer is dat het uitvoeren van het werk (van stoffelijke aard) tot zijn normale bedrijfsuitoefening behoort. Uit jurisprudentie blijkt dat indien als zijnde overheid wordt gehandeld en uitvoering wordt gegeven aan een wettelijke taak waarbij niet als onderneming wordt gehandeld, PZH niet zal worden aangemerkt als eigenbouwer. Indien (toch) sprake is van eigenbouwerschap, kan het risico op ketenaansprakelijkheid worden beperkt door gebruik te maken van een g-rekening. De leveranciers waar provincie Zuid-Holland mee werkt, worden regelmatig gescreend, maar niet elke branche kent een certificeringssysteem. Daarnaast moet een ieder zich aan de wet houden. Een restrisico blijft echter altijd aanwezig, omdat onze leveranciers / aannemers weer met onderleveranciers / aannemers werken. Daarnaast zijn er zeer veel losse arbeidsverbanden die ook nog inhoudelijk sterk kunnen verschillen. In eerste instantie ligt het risico bij onze leverancier maar als deze om diverse redenen failleert, bestaat er een risico voor de provincie. Voor de bepaling van het risico wordt uitgegaan van een maximale schade van 1% van de totale inleen per jaar (1% van € 25 mln is € 0,25 mln) en een zeer lage kans van optreden van 0-25%.
Maatregelen	De aansprakelijkheid is niet (altijd) voor 100% af te dekken. Wel worden de volgende maatregelen genomen om het risico te beheersen: • Werken met erkende en/of gecertificeerde bedrijven; • Sluiten van goede raamcontracten waarbij bijvoorbeeld ook gekeken wordt naar de liquiditeitspositie van betreffende ondernemingen; • Hanteren van uitsluitend de provinciale inkoopvoorwaarden; • Tools voor screening van bedrijven.
Status	Er zijn in het afgelopen jaar geen claims ontvangen met betrekking tot inlenersaansprakelijkheid, WAS en/of ketenaansprakelijkheid.

17.	**Doorlevering gronden aan TBO's**
Omschrijving	De Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters (VGG) heeft een klacht ingediend bij de Europese Commissie met als strekking dat de subsidies die eerder zijn verstrekt in het kader van de grondverwerving door terreinbeherende organisaties (de landelijke subsidieregeling PNB en voorgangers en zijn provinciale tegenhangers) in strijd zou zijn met de EU-regelgeving inzake staatssteun. Voor Zuid-Holland gaat het om subsidies die verstrekt zijn aan het Zuid-Hollands Landschap en Natuurmonumenten. Verder heeft de VGG een brief gestuurd aan de provincie waarin deze wordt gesommeerd tot terugvordering van rente over staatssteun, die zou zijn verleend door de provincie aan terreinbeherende organisaties (TBO's). De financiële omvang hiervan is momenteel nog onbekend.
Impact	Als de Europese Commissie oordeelt dat sprake is van onverenigbare staatssteun, dan zal geëist worden dat het Rijk (naar nationaal recht) een bedrag terugvordert dat kan variëren van circa € 0,2 mld (bij geoorloofde staatssteun) tot € 1,2 mld (bij ongeoorloofde staatssteun). Het Rijk zal deze vordering mogelijk deels neerleggen bij de provincies (als uitvoerders van de provinciale regelingen en sinds 2007 ook van de PNB-regeling). Het is niet bekend hoe de vordering verdeeld zal worden over de provincies. Ten tijde van het ILG was Z-H goed voor 1/6 van het landelijke budget. Rijk en de provincies kunnen het 'steunbedrag' vorderen bij de TBO's, maar de realiteit gebiedt te zeggen dat dit het einde betekent van het natuurbeheer in Nederland. Dit zal dus grote financiële maar ook beleidsmatige consequenties hebben voor de continuïteit en kwaliteit van de taakuitoefening op het gebied van natuurbeheer..
Maatregelen	Conform de vastgestelde Nota Beheer EHS (2013) verkoopt de provincie Zuid-Holland thans natuurgronden tegen een marktconforme prijs, voor zover de provincie deze zelf in eigendom heeft of krijgt. Anders gebeurt de verwerving direct door de terreinbeheerder zelf, met een latere subsidie voor afwaardering op basis van een door de Europese Commissie goedgekeurde subsidieregeling. In beide gevallen wordt voor toekomstige situaties voldaan aan de EU-richtlijnen inzake staatssteun. Voor het vorderingsrisico voortkomend uit de vroegere praktijk van het ILG is geen beheersmaatregel mogelijk, anders dan het stilleggen van het NNN-programma. Dit geldt ook voor de sommatie van de VGG op het terugvorderen van rente over een bedrag van maximaal € 200 mln (1/6 van €1,2 mld).
Status	De Europese Commissie is een onderzoek gestart. Het ministerie van Economische Zaken is verantwoordelijk voor de landelijke reactie naar de EC. Naar aanleiding van de behandeling van de klacht heeft het Interprovinciaal Overleg (IPO) samen met de beheerders nieuw beleid ontwikkeld dat regelt dat de provincie alle gronden binnen NNN middels een openbare procedure verkoopt tegen natuurwaarde op basis van de getaxeerde waarde. In bepaalde gevallen zijn uitzonderingen mogelijk, maar niet op het punt van de staatssteungevoeligheid. Het nieuwe beleid betekent dat een ieder conform de wens van de vereniging nu voor eigendom en beheer van de restantopgave van NNN in aanmerking komt. Inmiddels heeft de provincie de VGG een brief gestuurd waarin het door PS vastgestelde beleid (de Nota Beheer nota EHS, 2013) van de provincie is uiteengezet. De Vereniging heeft ingestemd met het beleid van de provincie Zuid-Holland. Bij twijfelgevallen wordt de provinciale gesprekspartner Hollands Particulier Grondbezit (HPG) betrokken.

18.	**Meerkosten als gevolg van onverwachte incidenten in het areaal**
Omschrijving	Derden kunnen schade aan ons areaal toebrengen, bijvoorbeeld door aanvaringen, waarvan de kosten voor het herstel door wettelijke beperkingen niet volledig op de veroorzaker kunnen worden verhaald. Daarnaast kan het provinciale areaal bezwijken, bijvoorbeeld oevers, waardoor schade aan eigendommen van derden ontstaat. Ook kan door (natuur)rampen schade aan provinciaal areaal ontstaan.
Impact	Of in het reguliere onderhoudsbudget financiële ruimte beschikbaar is voor het herstel van de schade aan het provinciale areaal wordt onder andere bepaald door de tijd die verstreken is sinds het laatste groot onderhoud. De eventuele gevolgschade aan eigendommen van derden is niet verzekerd en maakt geen onderdeel uit van het reguliere onderhoudsbudget.
Maatregelen	Het tijdig uitvoeren van beheer- en onderhoud, waaronder inspecties, heeft tot doel de kans op het technisch falen van de infrastructuur te beperken. Door op risicovolle plaatsen de inrichting te veranderen,

	wordt beoogd de schade aan het provinciale areaal te minimaliseren. Tot slot wordt met het inzetten van de wettelijke mogelijkheden, waaronder de provinciale (vaar)wegverordening, de kans op incidenten op en aan het areaal beperkt. Uit een onderzoek bij soortgelijke organisaties, waaronder bij Rijkswaterstaat, blijkt dat er onvoldoende ervaringsgegevens ontsloten zijn om een gefundeerde kwantificering van kans en impact voor onverwachte incidenten te bepalen.
Status	Risico is ongewijzigd. Er hebben zich in 2017 geen incidenten voorgedaan. In 2018 zal een actualisatie van het aan dit risico ten grondslag liggende risicodossier plaatsvinden.

19.	**Invoering omgevingswet**
Omschrijving	Op 22 maart 2016 heeft de Eerste Kamer ingestemd met het wetsvoorstel Omgevingswet. Beoogde invoeringsdatum van de wet is begin 2019. In het bestuursakkoord tussen Rijk, IPO, UvW en VNG d.d. 1 juli 2015 is afgesproken vooruitlopend op de invoering van de wet te werken aan de implementatieopgave, een impactanalyse uit te voeren en financiële onderzoeken te doen. De Omgevingswet vervangt 26 wetten geheel of gedeeltelijk (bijvoorbeeld Wabo, Wro, Tracéwet) en is een kaderwet, nadere regelgeving wordt vastgelegd in vier Algemene Maatregelen van Bestuur. De wet gaat uit van het ‘decentraal tenzij’ principe en beoogt onder andere het stelsel beter en eenvoudiger te maken. Helder is dat de invoering van de wet de provincie incidenteel geld zal kosten en dat het baten moet opleveren voor de maatschappij (initiatiefnemers; burgers, bedrijven). De uitkomst van de financiële onderzoeken is samengevat in het ‘syntheserapport’. Dit is onvoldoende robuust bevonden (BO 14 januari 2016) om tot een definitief beeld te komen.
Impact	Om de implementatie te kunnen realiseren is een eerste inschatting gemaakt van de transitiekosten voor de provincie Zuid-Holland. In het bestuursakkoord is namelijk afgesproken dat decentrale overheden deze kosten zelf zullen dragen (bestuursakkoord 1 juli 2015). Het Rijk financiert de invoeringskosten. De transitiekosten voor de provincie Zuid-Holland worden ingeschat op € 6 mln incidenteel in de periode 2016-2019. Het betreft hierbij onder andere de bekostiging van digitaliseringsverplichtingen vanuit de Omgevingswet en tijdelijke, extra formatie om de transitie te begeleiden zowel intern als in relatie tot de externe partijen. Van de structurele kosten vanaf 2021 (en mogelijke opbrengsten) is momenteel nog geen inschatting te maken, ook omdat er nog geen definitief scenario is gekozen voor het digitale spoor. De totale transitieperiode loopt tot 2029. Het huidige bestuursakkoord gaat nog uit van een nader onderzoek naar de benodigde middelen in 2018, een jaar voor invoering van de wet. Nu de invoering is uitgesteld en de bestuurlijke afspraken over digitalisering nader ingevuld moeten worden is de verwachting dat medio 2018 meer duidelijkheid ontstaat over het financiële kader.
Maatregelen	Er is een Risicoanalyse opgesteld op basis van een digitale uitvraag en risicosessie. Beheersmaatregelen zijn geformuleerd. Verder is een verdiepingssessies digitalisering en organisatie en middelen georganiseerd.
Status	Het PZH programma implementatie omgevingswet brengt de gevolgen van de herplanning van de invoeringsdatum in kaart. Indien blijkt dat het oorspronkelijke budget ontoereikend is, dan zal dit in de loop van 2018 in het P&C traject ingebracht worden.

20.	**Meerkosten als gevolg van onverwachte incidenten bij projecten in uitvoering**
Omschrijving	Evenals bij het bestaande areaal kunnen bij projecten in uitvoering incidenten optreden die niet waren voorzien (zoals bijvoorbeeld ernstig bouwfalen, calamiteiten als gevolg van de werkzaamheden, faillissementen van uitvoerende partijen). Geïnventariseerd zal worden in welke mate rekening is gehouden met dergelijke risico's bij lopende projecten, in hoeverre de materiële gevolgen van deze risico's zijn gedekt door een verzekering en wat mogelijke restgevolgen voor de provincie zijn en waar deze doelmatig kunnen worden afgedekt..
Impact	Na inventarisatie van de risico's op programmaniveau kan de impact worden bepaald.
Maatregelen	Risicoanalyses op programmaniveau.
Status	Risicoanalyses worden in 2018 uitgevoerd en verwerkt in Begroting 2019

21.	**Claims subsidieregeling bedrijventerreinen**
Omschrijving	In de subsidieregeling is artikel 5, lid 8 opgenomen waarop in bepaalde situaties een beroep kan worden gedaan, en waardoor de subsidie met maximaal 10% ten opzichte van het verleende bedrag kan worden verhoogd. Tot nu toe is hier op beperkte schaal een beroep op gedaan en slechts eenmaal is dit beroep gehonoreerd.
Impact	De subsidieregeling is sinds 2013 gestopt. De impact is alleen van toepassing op nog openstaande subsidiedossiers binnen de aflopende regeling. Het gaat om circa 30 nog openstaande dossiers. Het laatste dossier zal naar verwachting in 2022 aflopen (dit is inclusief de maximale verlengingstermijn). Voor de financiële gevolgen van het risico wordt uitgegaan van het maximale bedrag dat op grond van de lopende dossiers kan worden geclaimd (€ 1mln) en rekening wordt gehouden met het feit dat beperkt geclaimd wordt.
Maatregelen	Met de materiële gevolgen van het risico wordt rekening gehouden in de algemene reserve om geen beslag te leggen op de programmamiddelen. Permanent wordt gemonitord welke claims ingediend worden. Voorts wordt nagegaan of bij enkele andere projecten voor bedrijventerreinen, waaraan een incidentele of maatwerksubsidie is verleend, een soortgelijk risico bestaat.
Status	Het risico is nu actueel geworden in verband met recente beroepen op artikel 5, lid 8 van de subsidieregeling.Er is in 2017 een claim van beperkte omvang ingediend.

22.	**Risico’s informatieveiligheid**
Omschrijving	Betrouwbare informatie is cruciaal voor het functioneren van onze organisatie. Onze bedrijfsvoering kan substantieel geschaad worden als knelpunten optreden in de informatievoorziening of informatiebescherming. Door de afdeling Informatisering en Automatisering worden vanuit technisch oogpunt al vele maatregelen getroffen om geconstateerde technische risico’s te beheersen. Op het organisatorische-, bedrijfsproces en gebruikersvlak wordt nu een stap gezet om risico’s vanuit deze benadering te beheersen.
Impact	Gevolgen van het gebruik van onjuiste informatie kan leiden tot verkeerde besluitvorming. Onvoldoende informatiebescherming kan leiden tot claims en reputatieschade. Vanuit de afdeling Informatisering en Automatisering is gestart met het in kaart brengen van informatieveiligheidsrisico’s bij al onze bedrijfsprocessen. Zodra de risico’s zijn geïnventariseerd kan de impact worden bepaald. Op grond hiervan kan dan worden beoordeeld of aanvullende maatregelen noodzakelijk zijn.
Maatregelen	Risicoanalyses-uitvoeren op de bedrijfsprocessen. Risicobeheersing organiseren en uitvoeren.
Status	De risico-inventarisatie loopt.

23.	**Deelnamerisico Houdstermaatschappij Zuid-Holland (HZH)**
Omschrijving	In het Hoofdlijnenakkoord 2015 -2019 is aangegeven dat dit bestuur een energietransitie voorstaat naar een meer voorzien in eigen energiebehoefte. Om dit te bereiken wordt een energiefonds ingesteld, waarvoor € 100 mln is uitgetrokken met een risicoreserve van € 25 mln. Gekozen is voor een toekomstbestendige en transparante structuur in de vorm van een houdstermaatschappij en daaronder een of meer werkfondsen. De aandelen van de werkfondsen worden beheerd door de houdstermaatschappij. De werkfondsen (Energiiq, Warmteparticipatiefonds en overige nog nader te bepalen fondsen) zullen middelen inzetten via leningen, garanties en participaties om provinciale doelstellingen te bereiken. Uitgangspunt hierbij is dat de middelen revolverend worden ingezet. Recente besluitvorming in september 2017 heeft geleid tot uitbreiding van de financiering voor deze fondsen naar € 125 mln en de bijbehorende risicoreserve van € 31,3 mln.
Impact	Het maximale risico is op termijn € 125 mln.
Maatregelen	In de beginfase zullen de kosten van de Houdstermaatschappij niet gedekt kunnen worden door de opbrengsten, omdat in deze opbouwperiode rendement uit investeringen nog beperkt zal zijn. Het uitgangspunt is dat het fonds in meerjarig perspectief revolverend moet zijn. Daarbij worden in de aandeelhoudersinstructies (die doorwerken via de Statuten) een termijn van 15 jaar (Energiefonds) en 30 jaar (Warmteparticipatiefonds) afgesproken met een tussentijdse evaluatie in 2021. De aandeelhouders van de Houdstermaatschappij zullen als eis stellen dat de fondsen van de Houdstermaatschappij in meerjarig perspectief het intrinsieke ter beschikking gestelde vermogen in stand moeten houden. Om het risico van waardedaling van de aandelen af te dekken zal de provincie de komende jaren (tot en met 2020) een reserve voor waarderingsverschillen vormen, vooralsnog tot € 31,3 mln. De ontwikkeling van het fondsbeheer van de Houdstermaatschappij wordt periodiek gemonitord op risicobeheersing.
Status	Een risicomanagementsysteem wordt op dit moment in samenspraak met de Raad van Commissarissen en de fondsmanager ingeregeld.

24.	**Warmtebedrijf Holding**
Omschrijving	De provincie Zuid-Holland was voor circa 8% aandeelhouder van het Warmtebedrijf Infra N.V. en heeft deze aandelen in december 2017 omgezet in nieuwe aandelen in het Warmtebedrijf Holding B.V. Met deze omzetting van aandelen heeft de provincie een aandeelhoudersbelang van circa 2,5% verkregen. Het aandelenkapitaal is in natura ingebracht en heeft een intrinsieke waarde van € 1,2 mln. De nominale waarde van de aandelen bedraagt € 1,8 mln. waartegenover een voorziening van een gelijk bedrag staat.
Impact	Na de aandelenomzetting en de opstart van het nieuwe bedrijf Warmtebedrijf Holding B.V. is het bedrijf in financiële moeilijkheden gekomen. Het betreft met name een acuut liquiditeitsprobleem dat speelt op de korte termijn. In dat kader heeft de provincie samen met de andere groot aandeelhouder Rotterdam, financiële maatregelen getroffen om deze Holding financieel te steunen.
Maatregelen	De gemeente Rotterdam heeft de kredietfaciliteiten voor de Holding verder verhoogd en de provincie heeft het Warmtebedrijf een subsidie in de vorm van een lening verstrekt van € 700.000,-. De lening is onder voorwaarden verstrekt en loopt tot september 2018.
Status	Er bestaat de mogelijkheid dat de lening groot € 700.000,- slechts gedeeltelijk of geheel niet terugbetaald kan worden. Daarom dient € 700.000,- in de risicoparagraaf te worden opgenomen met een kans van optreden van 0-25%.

Bijlage Uitleg financiële kengetallen

Het herziene BBV bepaalt dat provincies en gemeenten zes financiële kengetallen opnemen in hun begroting en deze in onderlinge samenhang toelichten. Provinciale Staten (en de Gemeenteraad) kunnen deze informatie gebruiken in hun beoordeling van de financiële positie. De zes financiële kengetallen zijn een gezamenlijke keuze geweest van Rijk, provincies en gemeenten om een breder beeld te krijgen van de financiële positie.
Het BBV bepaalt dat er inzicht wordt gegeven in de ontwikkeling van de financiële kengetallen voor een periode van vier jaar (dit sluit aan bij de reikwijdte van de meerjarenbegroting). De provincie Zuid-Holland geeft inzicht voor een periode van 15 jaar. Reden hiervoor is dat een aantal grote uitgaven (die van invloed zijn op enkele kengetallen) buiten de reikwijdte van de meerjarenbegroting vallen. Het bieden van dit lange termijn inzicht vergroot de transparantie van de provinciale begroting.
Het BBV geeft geen normen voor de financiële kengetallen. Wel zijn tussen Rijk, provincies en gemeenten afspraken gemaakt over zogeheten 'signaleringswaarden'.

Hieronder zijn de uitkomsten van de financiële kengetallen opgenomen. Dit is als volgt opgebouwd:
1. Uitleg van de kengetallen
2. Uitkomsten van de kengetallen voor de provincie Zuid-Holland

De toelichting op de uitkomsten maakt (in samenhang met andere ontwikkelingen die van belang zijn voor de financiële positie van de provincie) deel uit van het financieel beeld.

Uitleg van de kengetallen
In overleg tussen provincies (als toezichthouders op de gemeentelijke begrotingen) en het ministerie van Binnenlandse Zaken zijn afspraken gemaakt over zogeheten 'signaleringswaarden' voor de financiële kengetallen. Deze signaleringswaarden betreffen geen normering maar dienen als hulpmiddel om de afzonderlijke uitkomsten beter in perspectief te plaatsen. Voor elk kengetal worden er drie categorieën onderscheiden: 'gezond' (in groen); 'neutraal' (in geel) en 'risicovol' (in oranje).

Het gaat om de volgende zes financiële kengetallen:

Netto Schuldquote
De netto schuldquote geeft inzicht in de mate waarin de schuldenlast drukt op de exploitatie. Dit kengetal wordt berekend door het totaal van de geleende gelden te delen door de totale jaarlijkse baten. Dit saldo wordt uitgedrukt in een percentage van de totale jaarlijkse baten. Lagere baten of hogere investeringen zorgen voor een stijging van de netto schuldquote. Voor meer informatie over schulden zie de *paragraaf Financiering.*

Signaleringswaarde	<90%	90-130%	>130%

Gecorrigeerde Netto Schuldquote
De hoogte van de netto schuldquote kan beïnvloed worden doordat er geld wordt geleend om uit te lenen aan derden.
Om het effect hiervan te corrigeren wordt de gecorrigeerde netto schuldquote berekend. Dit kengetal wordt berekend door de geleende gelden te verminderen met het doorgeleende gelden en vervolgens dezelfde berekening te maken als bij de netto schuldquote.

Signaleringswaarde	<90%	90-130%	>130%

Solvabiliteit
Het kengetal solvabiliteit gaat in op de mate waarin de provincie in staat is om in de toekomst aan haar financiële verplichtingen te voldoen. Hoe hoger de solvabiliteit des te beter de provincie in staat is om in de toekomst aan

haar financiële verplichtingen te voldoen. Dit kengetal wordt berekend door het eigen vermogen te delen door het totale vermogen.

Signaleringswaarde	>50%	20-50%	<20%

Structurele exploitatieruimte

Het kengetal structurele exploitatieruimte geeft inzicht in de ruimte die de provincie heeft om bijvoorbeeld structurele tegenvallers in de baten en/of lasten op te kunnen vangen. Dit kengetal wordt berekend door de structurele baten te verminderen met structurele lasten en dit saldo te delen door het totaal van de baten. Voor meer informatie over de structurele exploitatieruimte zie het *overzicht van baten en lasten.*

Signaleringswaarde	>0%	= 0%	<0%

Belastingcapaciteit

Het kengetal belastingcapaciteit geeft aan hoe het opcenten tarief van de provincie zich verhoudt ten opzichte van het landelijke gemiddelde van alle provincies samen. Hierbij is een belastingcapaciteit van 100% precies gelijk aan het landelijk gemiddelde. De hoogte van het opcententarief is een politieke keuze. Het kengetal belastingcapaciteit is niet hetzelfde als de ‘onbenutte belastingcapaciteit’ die wordt gebruikt voor de bepaling van het structurele weerstandsvermogen. De onbenutte belastingcapaciteit is het verschil tussen het werkelijke opcententarief en het wettelijke maximumtarief. Het Rijk stelt dit maximumtarief jaarlijks vast. Voor meer informatie over belastingheffing zie de *paragraaf Lokale heffingen.*

Signaleringswaarde	<95%	95-105%	>105%

Grondexploitatie

Het kengetal grondexploitatie geeft inzicht in de omvang van de grondposities die de provincie heeft in relatie tot de totale baten. Het gaat hier alleen om grondposities die het doel hebben om bebouwd en verkocht te worden. Bij veel gemeenten zijn grondexploitaties afgewaardeerd, wat heeft geleid tot extra lasten. Bij de provincie Zuid-Holland is de omvang van de grondexploitaties zeer beperkt, zodoende zijn de risico’s klein, maar is er ook nauwelijks verdiencapaciteit. Voor meer informatie over grondexploitaties zie de *paragraaf Grondbeleid*.

Signaleringswaarde	<20%	20-35%	>35%

Paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen

Provinciale infrastructuur, wegen en vaarwegen

Areaal

Het provinciale areaal is in ruwweg drie groepen te verdelen en bestond op 1 januari 2018 uit:

- Wegen en vaste kunstwerken: circa 760 ha verhardingen, 164 rotondes, 241 vaste bruggen, 1.085 ha bermen en 150 ha bermsloten, 36.500 bomen, 117 VRI-installaties, 146 km geleiderail en 24 km geluidswering.
- Vaarwegen en beweegbare kunstwerken: circa 214 km oever, 613 ha te baggeren vaarwegen, 67 beweegbare bruggen en 6 sluiscomplexen.
- Bedrijfsvoeringsmiddelen zoals steunpunten, inspectievaartuigen en –voertuigen, en gladheidsbestrijdingsmateriaal.

In het Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur (PZI) is een gedetailleerde opgave van het areaal opgenomen.

Beleidskader

In juni 2016 hebben PS de Nota Onderhoud kapitaalgoederen 2016-2019 (deel infrastructuur Wegen en Vaarwegen) (NOK) vastgesteld (besluitnummer 6903). Met deze nota zijn de uitgangspunten en kaders vastgesteld waarbinnen GS het beheer van de bestaande en toekomstige provinciale infrastructuur uitvoeren. Het uitvoeren van het beheer binnen de in deze nota geformuleerde kaders voorkomt dat achterstanden in het onderhoud en kapitaalvernietiging ontstaan.

De Randstedelijke Rekenkamer heeft in zijn eindrapport Vervolgonderzoek Beheer en onderhoud wegen en kunstwerken (juni 2017, besluitnummer 7030) geadviseerd om inzicht te geven in de opbouw van de effectindicatoren (2.1.a en 2.1.b). In onderstaande tabellen is invulling gegeven aan deze aanbeveling.

Technische staat 2017	2.1.a Doel	2.1.a Realisatie	Uitstekend	Goed	Redelijk	Matig	Slecht	Zeer slecht
Wegen	90%	87%	82%	5%	5%	2%	5%	1%
Vaarwegen	55%	54%	18%	21%	28%	20%	10%	3%

Realisatie wegenprojecten 2017

In 2017 is conform het Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur (PZI) het planmatig onderhoud afgerond aan de wegtrajecten:

- N209a (2 projecten) tussen A13 – Berkel en Rodenrijs (km 0,0 – 5,3)
- N213a De Lier – Naaldwijk (km 4,9 – 7,2)
- N216b tussen N214 – Schoonhoven (km 7,6 – 15,0)
- N218a Spijkenisse – Heenvliet (km 0,8 – 5,1)
- N446b tussen A4 – Woubrugge (km 3,2 – 9,2)
- N455a tussen N209 – Boskoop (km 0,0 – 3,0)
- N464a Poeldijk – Wateringen (km 4,2) / Reconstructie Uithofselaan
- N466 (voetpad) Honselersdijk (km 1,7 – 4,5)
- N467 ’s-Gravenzande – Naaldwijk (km 1,0 – 3,4)
- N493 Spijkenisse (km 1,5 – 2,5)
- N494 tussen N218 – Hellevoetsluis (km 2,0 – 6,9)

Het planmatig onderhoud aan de volgende wegen zijn niet in 2017 afgerond vanwege afstemming met de omgeving, bereikbaarheid, uitvoering in juiste seizoen en/of een langere voorbereidingstijd:

- N207b Stolwijkersluis (km 17,0 -22,0)
- N217a/b Nieuw-Beijerland – Mijnsheerenland (km 4,7 – 17,6)
- N231c Nieuwveen – Vrouwenakker (km 13,2 – 16,4)
- N445a Leiderdorp – Roelofarendsveen (km 2,6 – 9,0)
- N488a/b Klaaswaal (km 2,3 – 7,0)

Realisatie vaarwegenprojecten 2017

In 2017 zijn conform PZI op diverse vaarwegtrajecten planmatig onderhoudsprojecten uitgevoerd. De projecten die afgerond zijn in 2017 zijn:

- Vervanging oevers langs:
  - Traject 1, Delftse Schie
  - Traject 4, Oude Rijn (Leiden – Alphen) (2 projecten)
  - Traject 5, De Zijl
  - Traject 6, Oude Rijn (Alphen) en Heijmanswetering) (3 projecten)
  - Traject 8, Oude Rijn ten oosten van Alphen (2 projecten)
  - Traject 9, Gouwe (3 projecten)
- Beweegbare kunstwerken:
  - Traject 9, Hefbrug Gouwesluis
  - Traject 9, Herinrichting terrein Julianasluis

Financiële aspecten

De kosten voor beheer en onderhoud van wegen en vaarwegen worden in de begroting geraamd en verantwoord in Doel 2-1 Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde.

(bedragen x € 1.000)	Begroting stand NJN	Rekening	Saldo
Dagelijks beheer en onderhoud, taak 2-1-1	26.502	24.331	2.171
Planmatig onderhoud, taak 2-1-2	30.758	28.105	2.653
Totaal exploitatie-uitgaven*	**57.260**	**52.436**	**4.824**
Totaal geactiveerde investeringen*	**70.968**	**56.622**	**14.346**

* exclusief uitgaven ten behoeve van functionele verbeteringen en overdracht areaal, Het verschil tussen begroting en realisatie is voor de exploitatie-uitgaven verantwoord in doel 2.1, en voor de geactiveerde investeringen in de jaarrekening, onderdeel investeringen.

Recreatiegebieden

Algemeen

In Zuid-Holland ligt ruim 10.300 ha openbaar buiten-stedelijk recreatiegebied. Een groot deel van deze gebieden wordt beheerd door natuur- en recreatieschappen. Een klein deel heeft de provincie in eigendom en beheer, de zogeheten Provinciale Recreatiegebieden (PRG's). De provincie draagt deze gebieden over aan gemeenten of particulieren, conform de Nota Uitgangspunten Overdracht PRG's (2013). Deze PRG's liggen meestal dicht bij het grootstedelijke gebied. Hierdoor hebben de gebieden bij de inrichting over het algemeen een intensief karakter gekregen. De intensieve inrichting vertaalt zich in relatief hoge onderhoudskosten per hectare.

Beleid
De door Provinciale Staten vastgestelde Beleidsnota Onderhoud kapitaalgoederen (onderdeel recreatie) vormt het beleidskader voor de rol, functie en het prijs-, kwaliteits- en onderhoudsniveau van de provinciale recreatiegebieden (PRG's). Uitvoering van dit beleidskader moet leiden tot een bestendige situatie waarin deze kapitaalgoederen goed worden onderhouden en de functionele kwaliteit ervan wordt gewaarborgd. In het Hoofdlijnenakkoord 2011-2015 hebben Gedeputeerde Staten te kennen gegeven dat het beheer van recreatiegebieden efficiënter kan worden georganiseerd en besloten het beheer van de PRG's over te dragen aan gemeenten of private partijen. Vanaf 2014 zijn nagenoeg alle gebieden daadwerkelijk overgedragen, waaronder de Klinkenbergerplas, Vogelplas Starrevaart, Leidschendammerhout en het Ghoybos. Het Oosterduinse Meer is in beheer overgedragen aan de gemeente Noordwijkerhout, gevolgd door definitieve eigendomsoverdracht zodra de toekomst van de zandwinning helder is geworden. Begin 2018 zullen de laatste twee gebieden in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden worden overgedragen. Met de afronding van de overdrachten in 2017 en begin 2018 zijn Vlietland en de zuidoever van het Valkenburgse Meer (onderdeel geplande zandwinning) de laatste PRG's waarover nog afspraken over overdracht gemaakt moeten worden. Staatsbosbeheer voert het beheer en onderhoud van de (resterende) PRGs uit; de afspraken hierover zijn vastgelegd in een samenwerkingsovereenkomst tussen PZH en SBB.

Meerjarenplan
Voor het Vlietland, de grootste PRG, die op middellange termijn zal worden overgedragen, is een beheerplan inclusief meerjarenonderhoudsplan opgesteld. De kosten worden gedekt vanuit het reguliere budget.

Het terreinbeheermodel (TBM) is de basis waarop de kosten van het beheer zijn berekend. Er wordt beheerd op het kwaliteitsniveau van Schoon, Heel en Veilig. Voor de PRG's, die nog niet zijn overgedragen, wordt jaarlijks bekeken welke noodzakelijke onderhoudsactiviteiten en investeringen in het volgende jaar moeten worden gepleegd. Deze werkwijze geeft ook een meerjarendoorkijk, waardoor geanticipeerd kan worden op een eventuele integrale heroverweging van functies, doelen en middelen voor de PRG's.
Voor vervangingsinvesteringen zijn geen voorzieningen getroffen.

Financiële aspecten
Het beleid is gericht op structureel beheer, waarbij in de jaarlijkse lasten naast het reguliere onderhoud ook rekening wordt gehouden met groot onderhoud.

Meerjarig lastenbudget onderhoud provinciale recreatiegebieden

(bedragen x € 1.000)	Begroting stand NJN	Rekening	Saldo
Onderhoud provinciale recreatiegebieden	721	980	-259

De afkoopsommen voor beheer en onderhoud, zoals die aan gebiedspartijen worden verstrekt bij de overdracht van PRG's, worden gefinancierd uit het Uitvoeringsprogramma Groen. De door overdracht van PRG's bereikte jaarlijkse besparing op onderhoud en beheer PRG's wordt vanaf 2017 ingezet als dekking voor de overeengekomen jaarlijkse provinciale beheerbijdragen aan nieuw ingerichte recreatiegebieden zoals Bentwoud, Duivenvoorde Corridor, Ruyven en Laakweg. Daarnaast zal vanaf 2018 het budget worden verlaagd met € 300.000 zoals opgenomen in het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019.

Gebouwen

Algemeen
De provincie Zuid-Holland heeft een verscheidenheid aan gebouwen in beheer en onderhoud. Het betreft kantoorpanden op de locaties Den Haag evenals de bedieningscentrales, brug- en sluiswachtershuisjes,

dienstwoningen, depots/werven en molens. Een deel van de gebouwen is eigendom van de provincie en een ander deel betreft huurpanden. De locatie in Schiedam is conform planning begin 2017 afgestoten.

Beleid
Provinciale Staten hebben op 3 februari 2016 de *Nota Onderhoud kapitaalgoederen*, onderdeel Gebouwen 2016-2019, vastgesteld. Beleidsuitgangspunt is hierbij dat een sober en doelmatig kwaliteitsniveau (conform NEN-2767 normering op het wettelijk minimum, conditieniveau 3) wordt gehanteerd. In de periode 2016-2019 staan voor de provincie de volgende kwaliteitsaspecten centraal: functionaliteit, veiligheid en representatie.

In uitwerking op deze nota hebben Gedeputeerde Staten in 2016 het *Beheerplan Gebouwen 2016-2019* voor planmatig beheer en onderhoud vastgesteld. Een belangrijk onderdeel is inzicht geven in een meerjarenonderhoudsplan. Het Beheerplan Gebouwen wordt elke vier jaar geactualiseerd.

In 2010 is besloten om het provinciehuis aan te passen naar de moderne eisen van deze tijd. De vastgestelde *Strategische HuisvestingsVisie (SHV) 2010-2014* heeft dan ook als doel om de medewerkers van de provincie te ondersteunen om meer resultaat en opgavegericht te werken en meer flexibiliteit te geven. Een nieuwe inrichting van de bouwdelen C en D is ontwikkeld.

De verbouwing van gebouw D is in september 2017 afgerond. Dit is conform de planning. Bij de verbouwing van C gebouw is besloten om een aantal aanvullende criteria, waaronder duurzaamheid, toe te voegen aan het ontwerp. Hiervoor is besloten om dit zo duurzaam mogelijk uit te voeren. In 2017 is dit nader onderzocht en wordt het verder op basis van deze uitgangspunten uitgewerkt. Beoogd wordt om bouwdeel C in de toekomst te onderscheiden door nagenoeg energieneutraal te functioneren.

Meerjarenplan
Het beheer en onderhoud van de gebouwen is vooral gericht op functionaliteit, het garanderen van veiligheid en het op peil houden van de staat van onderhoud van de gebouwen. In 2015 is het Meerjarenonderhoudsplan 2016 - 2030 (MJOP) vastgesteld door Gedeputeerde Staten. Dit MJOP gaat uit van een lange termijnvisie investeringsprogramma tot en met 2030 en heeft betrekking op alle bouwdelen van het Provinciehuis in Den Haag. In de begroting is voor de bouwdelen C en D gekeken wat meerjarig meegenomen kan en moet worden om het achterstallig onderhoud in te lopen. Dit heeft geresulteerd in een verschuiving van de investeringen MJOP binnen het beschikbare budget.

De verbouwing van de bouwdelen C en D zijn of worden zoveel mogelijk integraal en in samenhang uitgevoerd, waarbij zowel het investerings- en exploitatiebudget efficiënt wordt ingezet.

Onderhoud
In 2017 hebben de volgende werkzaamheden plaatsgevonden:
- Vervangen van de zonnewering aan de binnenzijde van gebouw A/B
- Onderhoud waterwand en waterbakken op het binnenplein
- Groot onderhoud dakgondels
- Vervangen wasbakkranen door sensor kranen gebouw A/B
- Vervangen drukmechanisme toiletten van enkele naar dubbele i.v.m. waterbesparing
- Aanbrengen raamfolie trappenhuizen gebouw A/B
- Vervangen droge blusleidingen
- Vervangen slagbomen parkeergarage en bovendek
- Divers onderhoud aan de luchtbehandeling installaties

Paragraaf Financiering

Inleiding

De paragraaf geeft aan hoe de provincie Zuid-Holland haar activiteiten financiert (financieringsbehoefte) en wat de gevolgen hiervan zijn, namelijk de rentelasten en de financieringsrisico's (rente- en kredietrisico's).

Financieringsbehoefte

In 2017 was de liquiditeitspositie voldoende en zijn geen nieuwe leningen aangetrokken. De totale schuldenstand begin 2017 van € 435,7 mln, is afgelost tot € 401,5 mln ultimo 2017. Het aandeel langlopende schulden op het balanstotaal bedraagt 25%. Dit is een afname ten opzichte van 28% in 2016.

De tijdelijk overtollige middelen zijn conform de Regeling schatkistbankieren decentrale overheden ondergebracht bij het Agentschap van de Generale Thesaurie van het ministerie van Financiën. Met de onderstaande grafiek wordt de stand van het saldo bij de schatkist inzichtelijk gemaakt. De standen voor het jaar 2017 zijn in miljoen euro telkens per het einde van de maand weergegeven.

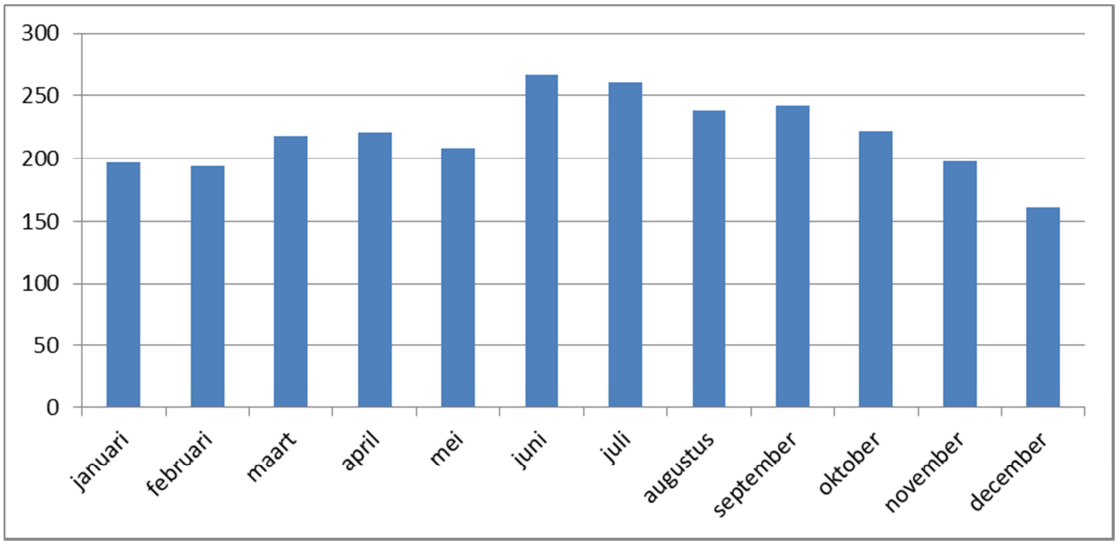

Rente

Bij het uitzetten van tijdelijk overtollige middelen wordt de Regeling Schatkistbankieren gevolgd. De rente kan conform de Regeling Schatkistbankieren niet negatief zijn. Gedurende het gehele jaar 2017 was de rente bij de rekening courant van de schatkist 0%.

De rentelasten uit hoofde van de vaste leningen bedragen € 19,6 mln per jaar. De rentelasten bedragen 3% van de totale baten Jaarrekening 2017. De wet Fido heeft normen opgenomen om grote fluctuaties van de rente (lees renterisico's) te vermijden. Dit zijn de kasgeldlimiet voor de korte termijn en de renterisiconorm voor de lange termijn.

Kasgeldlimiet en Renterisiconorm

Kasgeldlimiet

De norm voor de toegestane omvang van de opgenomen kasgelden is de bij Wet Fido bepaalde kasgeldlimiet. De limiet is een bedrag ter grootte van 7% van de jaarbegroting van de provincie bij aanvang van het verslagjaar. Dat is het begrotingstotaal van de lasten in 2017 € 690.842.000 en 7% daarvan is € 48.359.000. In de onderstaande tabel is de ruimte onder de kasgeldlimiet weergegeven. Hieruit blijkt dat de kasgeldlimiet niet is overschreden.

Toets kasgeldlimiet 2017

Kasgeldlimiet (bedragen x € 1.000)	1e kwartaal	2e kwartaal	3e kwartaal	4e kwartaal
Gemiddelde netto-vlottende schuld (+) / gemiddelde overschot vlottende middelen (-)	-202.875	-232.089	-246.929	-193.574
Toegestane kasgeldlimiet	48.359	48.359	48.359	48.359
Ruimte (+)/Overschrijding (-)	251.233	280.448	295.288	241.933

Renterisiconorm

Het renterisico op de langlopende leningen wordt berekend volgens een door de Wet Fido voorgeschreven renterisiconorm. De wijzigingen in een langlopende leningenportefeuille worden getoetst aan een drempelbedrag voor de renterisiconorm. De drempel is voor de provincie 20% van het begrotingstotaal. De provincie heeft in 2017 geen langlopende leningen geherfinancierd en op de leningen hebben geen renteherzieningen plaatsgevonden. In het onderstaande overzicht is aangegeven dat de provincie zodoende voldoet aan de renterisiconorm.

Toets renterisiconorm 2017

Renterisiconorm (bedragen x € 1.000)	2017
Herfinanciering	0
Renteherziening	0
Totaal	**0**
Renterisiconorm	138.168
Ruimte onder de renterisiconorm	**138.168**
Begrotingstotaal	690.842
Percentage	20%

Rentebaten en rentelasten

In 2017 bedroegen de totale rentelasten van de aangetrokken leningen € 19,6 mln. Er zijn in 2017 geen nieuwe leningen aangetrokken, dit in tegenstelling met wat we in de Begroting 2017 verwachtten. In de Voorjaarsnota 2017 zijn daarom de begrote rentelasten al verlaagd.

Schema rentetoerekening Jaarrekening 2017 (Bedragen x € 1.000)			
a.	De externe rentelasten over de korte en lange financiering		19.618
b.	De externe rentebaten	-/-	112
	Saldo rentelasten en rentebaten		19.506
c.	De rente die aan de grondexploitatie moet worden doorberekend	-/-	-
	De rente van projectfinanciering toegerekend aan taakvelden	-/-	-
	Aan taakvelden toe te rekenen externe rente		19.506
d1.	Rente over het eigen vermogen		-
d2.	Rente over voorzieningen		-
	Totaal geraamde aan taakvelden toe te rekenen rente		19.506
e.	De aan taakvelden toegerekende rente (renteomslag)	-/-	19.617
f.	Renteresultaat op het taakveld treasury/financiering*	-/-	111
* Dit is een positief resultaat op het taakveld financiering			

Leningen uit hoofde van publieke taak

De provincie Zuid-Holland heeft sinds 2012 twee rentedragende leningen uitstaan bij de gemeenten Lansingerland en Pijnacker-Nootdorp. Deze leningen zijn verstrekt tot en met 2024 inzake de overdracht van Ruimte-voor-Ruimte rechten en de dekking van het tekort op de grondverwerving ten behoeve van het project Groenzone. De leningen van oorspronkelijk in totaal € 3,9 mln zijn per ultimo 2017 afgelost tot € 2,5 mln.

In 2016 zijn acht renteloze leningen verstrekt van in totaal € 1,2 mln agrarische collectieven voor Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb). Op deze leningen wordt nog niet afgelost en hebben een looptijd tot april 2019.

Tot slot is in 2017 een renteloze lening verstrekt uit het Revolverend verenfonds aan Veerexploitant Irimar BV ten behoeve van de veerdienst Krimpen aan de Lek – Kinderdijk. De lening bedraagt € 0,5 mln en wordt in 15 jaar maandelijks afgelost tot aan 2032.

Paragraaf Bedrijfsvoering

Doel 1: De omvang en kwaliteit van de organisatie van de provincie Zuid-Holland moet in overeenstemming zijn met het door ons voorgestane takenpakket. Wij werken aan een innovatieve, lerende en op de uitvoering gerichte organisatie die effectief en efficiënt is.

Effectenindicator 1.1 : Werken aan een op de uitvoering gerichte organisatie die effectief en efficiënt is						
Voort-gang	Trend	Prestatie-indicator		Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meet-waarde 2017
		1.1.1	Percentage overhead	38	38	38,9

Toelichting

1.1.1 Percentage Overhead

Het percentage overhead over 2017 komt per saldo uit op 38,9%. Dit is hoger dan het streefcijfer van 38%. Door de overdracht van de Groenservice Zuid-Holland (G Z-H) naar Staatsbosbeheer per 1 januari 2017 is het percentage overhead gestegen, aangezien de uitvoeringsorganisatie G Z-H in zichzelf een lager percentage aan overhead heeft gekend. Het afschaffen van twee directiestructuren binnen de provincie heeft een daling van het percentage tot gevolg gehad. Gelet op de Organisatiekoers, waarin opgave gericht werken leidend is, zullen medewerkers uit de bedrijfsvoering steeds meer integraal onderdeel zijn van de uitvoering van de primaire taken. Vanuit de bedrijfsvoering is het initiatief genomen om inzichtelijk te maken welk deel van de indirecte formatie in 2017 feitelijk directe taken heeft uitgevoerd binnen een maatschappelijke opgave. Als dit wordt vertaald naar het overheadpercentage, dan komt het percentage uit op 37,9%.

Effectenindicator 1.2 : Kwaliteit dienstverlening						
Voort-gang	Trend	Prestatie-indicator		Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meet-waarde 2017
		1.2.1	Afhandeling facturen binnen 30 dagen in %	85	85	88,0
		1.2.2	Doorlooptijd bezwaar- en beroepsprocedures (niet zijnde belastingen) en klachten (percentage binnen termijn)	74	75	93
		1.2.3	Doorlooptijd advisering bezwaren en klachten	-	80	95
		1.2.4	Doorlooptijd belasting bezwaren	-	90	90
		1.2.5	Klanttevredenheid (rapportcijfer op tienpuntsschaal)	6,8	-	-
		1.2.6	Informatie is beschikbaar op jaarbasis	99,8%	99,7%	99,99
		1.2.7	Aantal uitgevoerde onderzoeken naar de informatieveiligheid	9	9	9

Toelichting

1.2.1 Afhandeling facturen binnen 30 dagen in %
In 2017 is 88% van de facturen binnen de termijn van 30 dagen betaald. Het streefcijfer van 85% is daarmee behaald

1.2.2 Doorlooptijd bezwaar- en beroepsprocedures (niet zijnde belastingen) en klachten (% binnen termijn)
In 2017 is 93% van de bezwaren en klachten binnen de wettelijke termijn voor het nemen van een beslissing op bezwaar of klacht afgehandeld. Het streefcijfer ten aanzien van de beslissingen op bezwaar en klachten is daarmee gehaald.

1.2.3 Doorlooptijd advisering bezwaren en klachten
In 2017 is over 95% van de bezwaren en de klachten binnen de door provincie Zuid-Holland zelf gestelde norm van 12 weken, respectievelijk 10 weken, geadviseerd. Het streefcijfer is daarmee eveneens gehaald.

1.2.4 Doorlooptijd belasting bezwaren
De doelstelling voor de Begroting 2017 van 90% op tijd afgehandelde bezwaren is gerealiseerd.
In 2017 zijn geen beroepsprocedures gevoerd.

1.2.5 Klanttevredenheid (rapportcijfer op tienpuntsschaal)
In het afsprakenkader ‘Samen werken, Samen leven’ (2007) tussen Rijk en provincies is opgenomen dat de overheidsdienstverlening minimaal een 7 moet scoren naar het oordeel van klanten. Provincies meten daarom sinds 2010 in gezamenlijkheid elke twee jaar de klanttevredenheid, gemeten in een rapportcijfer (6,8 in 2014).
In december 2016 is het 3e klanttevredenheidsonderzoek (KTO) uitgevoerd met het rapportcijfer 7,1 als resultaat. Begin 2018 worden de onderzoeksresultaten, samen met de resultaten uit het reputatieonderzoek, aan Provinciale Staten gepresenteerd. Klanttevredenheid wordt vanaf 2018 toegevoegd aan de concernopgave 'rol en positie provincie'.

1.2.6 Informatie is beschikbaar op jaarbasis
De doelstelling voor 2017 is meer dan behaald. Informatie is beschikbaar op de corporate website en op het SIS (Staten Informatie Systeem).
Deze beschikbaarheid wordt gemeten op basis van 24x7, uitgezonderd gepland en met de gebruikersorganisatie afgestemd onderhoud.

1.2.7 Aantal uitgevoerde onderzoeken naar de informatieveiligheid
De provincie neemt continu maatregelen om de veiligheid van de informatievoorziening te waarborgen. Deze maatregelen zijn bedoeld om de beschikbaarheid, exclusiviteit en integriteit van informatievoorziening te garanderen en de gevolgen van incidenten te beperken.
Om te toetsen of deze maatregelen afdoende zijn, vinden jaarlijks diverse onderzoeken en risicoanalyses plaats. In opdracht van de provincie onderzoeken externe partijen meerdere malen per jaar de veiligheid van de ICT omgeving en de wijze waarop deze wordt beheerd. Ook intern wordt doorlopend onderzoek uitgevoerd naar de algemene IT-beheersingsmaatregelen in het kader van de jaarrekeningcontrole.
Er zijn afspraken gemaakt over het uitvoeren van een meerjarige onderzoekskalender. Deze beoogt de naleving te toetsen van afspraken die op grond van het convenant Interprovinciale Regulering Informatieveiligheid gemaakt zijn. Dit convenant is een afsprakenkader waarmee provincies verantwoordelijkheid nemen voor het opstellen, uitvoeren en handhaven van het informatieveiligheidsbeleid.
Naast de uitvoering van audits en toetsen, ligt de focus de komende jaren op het versterken van het managen van informatierisico’s binnen de verschillende werkprocessen van de provincie. Hierbij wordt aansluiting gezocht bij de provinciale methodiek van risicomanagement en weerstandsvermogen.

Doel 2: We zijn een aantrekkelijk en goed werkgever

Effectenindicator 2.1 : We zijn maatschappelijk betrokken en streven naar een divers personeelsbestand						
Voort-gang	Trend	Prestatie-indicator		Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meet-waarde 2017
		2.1.1	Aantal trainees	20	20	23
		2.1.2	Aantal participatiebanen (in fte)	14	22	22,5
		2.1.3	Aantal stageplaatsen	50	50	74
		2.1.4	Aantal werkervaringsplaatsen (voor o.a. statushouders & mbo'ers)	12	32	28
		2.1.5	Aantal uitwisselingen van personeel tussen mede-overheden	50	50	87

Toelichting

2.1.1 Aantal trainees
In 2017 waren er 27 trainees in dienst. Hiervan maken 12 trainees onderdeel uit van het generalistische WO-programma (looptijd oktober 2016 – 2018). 6 trainees waren verbonden aan het financiële traineeprogramma dat in november 2017 is afgerond. Hiervan zijn 5 trainees ingestroomd op vaste formatieplaatsen binnen de provincie. Ook zijn er 3 traineesop het beleidsterrein van bodem werkzaam. Tot slot is in maart 2017 een technisch traineeprogramma gestart in samenwerking met de P-4, waarvoor de provincie Zuid-Holland 2 traineeplekken heeft ingevuld.

2.1.2 Aantal participatiebanen
Op 31 december 2017 is in totaal 22,5 fte (19 medewerkers) aan participatiebanen gerealiseerd bij de provincie. Daarmee is de taakstelling gehaald.. Omdat de overheid de banenafspraak niet heeft gerealiseerd is de quotumregeling in werking getreden. Momenteel wordt uitgezocht wat dat voor de provincie in 2018 betekent.

2.1.3 Aantal stageplaatsen
In 2017 hebben 74 stagiaires hun stageperiode bij de provincie doorgebracht. Daarnaast hebben 19 studenten binnen de provincie een studieopdracht uitgevoerd. Ook zijn er in 2017 in housedagen / excursies georganiseerd voor 8 verschillende groepen, variërend van basisschoolleerlingen tot en met WO-studenten.

2.1.4 Aantal werkervaringsplaatsen (voor o.a. statushouders & mbo-ers)
Doelstelling van de provincie was om in 2017 32 werkervaringsplaatsen (12 mbo’ers en 20 statushouders) ingevuld te krijgen. Vanuit het project Kickstart heeft de provincie in 2017 de invulling van totaal 28 werkervaringsplaatsen (12 mbo’ers en 16 statushouders) weten te realiseren. Daarmee is de doelstelling ten aanzien van mbo’ers gehaald. De doelstelling met betrekking tot statushouders helaas niet. Gebleken is dat het aanbod aan hoogopgeleide statushouders, die niet ouder zijn dan 34 jaar, beperkt is.

2.1.5 Aantal uitwisselingen van personeel tussen mede-overheden
In 2017 zijn er 87 uitwisselingen tussen mede-overheden gerealiseerd. Het betrof 51 personen die vanuit een andere overheid bij de provincie zijn gedetacheerd. Daarnaast zijn 36 medewerkers vanuit de provincie gedetacheerd naar andere overheden. Daarmee is de doelstelling ruimschoots gehaald. De verwachting is dat het aantal uitwisselingen verder zal toenemen als gevolg van de vergroting en intensivering van het overheidsbrede mobiliteitsnetwerk.

Effectenindicator 2.2 : We doen onderzoek naar en werken actief aan het werkgeversmerk 'provincie Zuid-Holland' bij werkzoekenden en personeel						
Voort-gang	Trend	Prestatie-indicator		Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meet-waarde 2017
		2.2.1	Rapportcijfer beste werkgever / werkplezier	6,7	-	-

2.2.1 Rapportcijfer beste werkgever / werkplezier

Het project ter bevordering van 'beste werkgever' is in het tweede kwartaal van 2017 geïnitieerd. In het project is aandacht voor verbetering van de dienstverlening van de werkgever om het werkplezier te vergroten. Daarnaast worden inspanningen verricht om de medewerkers zich bewust te laten zijn van hun eigen verantwoordelijkheid ten aanzien van het werkplezier. Bovendien is aandacht voor een betere profilering van de provincie Zuid-Holland als aantrekkelijke en maatschappelijk betrokken werkgever voor zowel werkzoekenden als medewerkers van de provincie. Een nieuwe meting in het kader van beste werkgever staat medio 2018 gepland.

Doel 3: De provincie voert een duurzaam inkoop- en aanbestedingsbeleid

Effectenindicator 3.1 : Bij het voeren van een duurzaam inkoop-en aanbestedingsbeleid gaat provincie Zuid-Holland verder dan alleen het oorspronkelijke uitgangspunt, te weten: de minimumeisen.						
Voort-gang	Trend	Prestatie-indicator		Nulmeting	Streef-waarde 2017	Meet-waarde 2017
		3.1.1	Aanpak Duurzaam GWW is binnen de ROVK ingenieursdiensten uitgangspunt bij alle uitvragen	100	100	100

Toelichting

3.1.1 Aanpak Duurzaam GWW is binnen de ROVK ingenieursdiensten uitgangspunt bij alle uitvragen

In 2017 heeft de aanpak Duurzaam GWW geresulteerd in het ondertekenen van de Greendeal Duurzaam GWW 2.0. In deze Greendeal zijn aanvullende afspraken gemaakt over het verder verduurzamen van de infraprojecten.

Arbeidskosten (loonkosten en inhuur)

Inleiding

In september 2015 is de nieuwe organisatiekoers omarmd die onder meer via het Programma van Waarde vorm wordt gegeven. Met dit programma ontwikkelt de provincie zich tot een opgavegerichte organisatie die de eigen ambities verbindt en realiseert met de omgeving. Onderdeel van de ontwikkeling naar opgavegericht werken is het scherp inzichtelijk hebben van de benodigde arbeidskosten om het provinciale doel te bereiken. In dit deel van de paragraaf Bedrijfsvoering wordt ingegaan op de samenstelling en de omvang van de benodigde arbeidskosten, bestaande uit:

a. loonkosten voor de formatie van de provincie Zuid-Holland;
b. loonkosten voor medewerkers in dienst van de provincie welke worden gedekt vanuit materiële budgetten;
c. kosten voor de inhuur van externen; inhuur ten lasten van exploitatiebudgetten en investeringsbudgetten (conform cao voor provincies vastgesteld maart 2016);
d. ontvangsten uit detacheringen en UWV.

Het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) schrijft voor dat de arbeidskosten verbonden aan de uitvoering van de beleidsprogramma's, de directe arbeidskosten, worden opgenomen bij de beleidsprogramma's. De arbeidskosten van de ondersteunende taken (overhead) worden apart verantwoord in Overzicht Overhead. Het gevolg van deze BBV-werkwijze is dat geen inzicht bestaat in het totaal van de arbeidskosten en de richtlijnen die hierop van toepassing zijn. Om dit inzicht te bieden is deze informatie in de paragraaf Bedrijfsvoering opgenomen. Deze informatie betreft een aanvulling op de voorschriften die daarvoor in het BBV zijn opgenomen.

Totaalbeeld arbeidskosten

In de onderstaande tabel is het begrote bedrag van de arbeidskosten opgenomen, onderverdeeld naar de loonkosten en de kosten voor inhuur van externen.

Omschrijving (bedragen x € 1 mln)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na NJN	Jaarrekening 2017	Afwijking 2017
A. Loonkosten formatie	112,4	111,6	105,4	-6,2
B. Loonkosten M voor P	4,2	5,3	5,9	0,6
C. Kosten voor inhuur van externen	23,6	16,8	17,7	0,9
D.Detacheringen en UWV*	-2,5	-0,6	-1,9	-1,3
Totaal arbeidskosten	**137,7**	**133,1**	**127,1**	**-6**
Percentage inhuur**	14,10%	12,60%	13,90%	

* Detacheringen en UWV zijn opbrengsten.
** Het percentage inhuur wordt bepaald door de totale kosten van inhuur te relateren aan de totale arbeidskosten.

De totale inzet van arbeidscapaciteit in 2017 is lager uitgevallen dan vooraf begroot. Dit laat zich voornamelijk verklaren vanuit de navolgende oorzaken:

- In 2017 is de herinrichting van de Dienst Beheer Infrastructuur afgerond. In de aanloop naar de herinrichting zijn niet alle vacatures ingevuld. De onderschrijding op de loonkosten is slechts deels ingezet voor tijdelijke ondersteuning door externen.
- Enkele automatiseringsprojecten, ten behoeve van continuïteit en vernieuwing van de ICT-dienstverlening, hebben een langere doorlooptijd en lopen door naar 2018. Hierdoor zal de verwachte inzet van externen ook in een latere fase plaats vinden.
- Voor enkele projecten is het ingeschatte budget voor externe inhuur niet volledig gerealiseerd, aangezien dit afhankelijk is van de daadwerkelijke voortgang van de projecten.

Toelichting op de onderdelen van de arbeidskosten

A: loonkosten voor de formatie van de provincie Zuid-Holland

Het budgettair kader voor de formatiekosten bestaat uit vaste, variabele en gedifferentieerde loonkosten en het frictiebudget personeel gerelateerde kosten en is passend binnen de loonbudgetten die hiervoor door Provinciale Staten beschikbaar zijn gesteld. De basis voor dit budget is de door Provinciale Staten in de begroting vastgestelde formatie.

Vaste loonkosten zijn de reguliere beloning volgens de salarisschaal en vaste toelagen.

Variabele loonkosten hebben betrekking op eenmalige betalingen zoals overwerkkosten, toelagen onregelmatigheid en reis- en verblijfkosten.

Gedifferentieerde beloning heeft betrekking op structurele loonstijgingen hoger dan 3% voor het eerste jaar, incidentele beloningen en boter bij de vis beloningen. Het budget voor gedifferentieerd belonen bedraagt 0,75% van het budget voor vast loon. Dit is conform de afspraken die hierover met de vakbonden zijn gemaakt.

Frictiebudget personeel gerelateerde kosten: Het management draagt zorg voor de inzet van personeel en de daarbij behorende kosten, een en ander binnen de daarvoor bestemde budgetten. In geval van bijzondere omstandigheden, overgangsregelingen, specifieke afspraken en onvoorziene zaken, kan, indien het niet binnen de afdeling, noch in overleg met andere afdelingen, wordt opgelost, een beroep worden gedaan op het frictiebudget, geplaatst bij de provinciesecretaris.

Tabel Loonkosten formatie

Omschrijving (bedragen x € 1 mln)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na NJN	Jaarrekening 2017	Verschil 2017
Formatie per 31 december (fte)	1.554 fte	1.407 fte*	1.407 fte	
Bezetting per 31 december (fte)	1.470 fte	-**	1.383 fte	
Vaste loonkosten	109,4	108,1	101,3	-6,8
Variabele loonkosten	2,3	2,3	3,3	1
Gedifferentieerde loonkosten	0,7	0,8	0,8	0
Frictie personeel gerelateerde kosten	0	0,4	0	-0,4
Totaal Loonkosten formatie	**116,6**	**111,6*** **	**105,4**	**-6,2**

* In de Begroting 2017 is formatie opgenomen van 1.398,97. Na opstellen van de Begroting 2017 zijn er ontwikkelingen geweest die hebben geleid tot een toename van de formatie met per saldo 8 fte.

** In de Begroting wordt de formatie weergegeven, niet de bezetting.

*** In de Begroting 2017 is een bedrag opgenomen van € 107,5 mln. Na opstellen van de Begroting 2017 zijn er ontwikkelingen geweest die hebben geleid tot een toename van de loonkosten. De belangrijkste ontwikkelingen daarvan zijn de stijging van de werkgeverslasten welke de loonkosten verhoogd met € 1,4 mln (zie Voorjaarsnota 2017) en per 1 juli 2017 is er een nieuwe cao overeengekomen voor 2017 welke de loonkosten verhoogd met € 1,8 mln.

Loonkosten formatie
De formatiekosten laten een onderschrijding zien van € 6,2 mln. Deze onderschrijding laat zich voornamelijk verklaren door niet ingevulde vacatures. Op deze vacatures heeft deels inhuur plaatsgevonden. Bij de Begroting 2017 was de verwachting dat voor € 5 mln aan inhuur op vacatureruimte zou plaatsvinden, dit is deels noodzakelijk gebleken. Daarnaast is het beschikbare budget vanuit frictiemiddelen in 2017 niet ingezet.

Bezetting
De bezetting ultimo december bedraagt 1.383 fte. De lagere bezetting ten opzichte van de formatie is een momentopname en wordt veroorzaakt door het niet invullen van vacatures, vrijwillig vertrek van medewerkers, uitstroom van medewerkers wegens pensionering en het beëindigen van tijdelijke contracten.

B: Loonkosten voor medewerkers in dienst van de provincie welke worden gedekt vanuit materiële budgetten
Dit onderdeel betreft de kosten voor medewerkers veelal in tijdelijke dienst van de provincie, waarvan de loonkosten worden gedekt vanuit incidentele materiële budgetten. Met de behandeling / vaststelling van de P&C producten zijn door Provinciale Staten ook extra middelen beschikbaar gesteld voor de uitvoering van taken. Daarbij kan het gaan om intensivering van beleid en om aanvullend beleid.
De in 2017 gerealiseerde overschrijding wordt veroorzaakt door extra inzet van capaciteit op programma Energietransitie, invoering Omgevingswet en Provincie van Waarde.

Kwaliteitsimpuls
Vanuit de kwaliteitsimpuls was voor 2017 een bedrag van € 1 mln beschikbaar gesteld voor versnelde instroom van nieuwe medewerkers met specifieke kennis en vaardigheden. Dit bedrag is volledig gerealiseerd.

C: Kosten voor de inhuur van externen
De omvang van de inhuur is een managementkeuze op grond van een aantal criteria zoals specifieke expertise en opvang van fluctuaties in de personele bezetting. De verwachte omvang van de inhuur laat zich moeilijk voorspellen, omdat deze gedeeltelijk wordt bepaald door niet direct te beïnvloeden factoren zoals personeelsverloop.
In de Begroting 2017 is naast dekking voor externe inuur uit niet benutte formatieruimte, € 17,3 mln materieel budget begroot om de totale verwachte externe inhuur te dekken. Bij de voorjaarsnota en de najaarsnota is het materiële budget voor externe inhuur bijgesteld naar € 16,8 mln. In 2017 zijn de totaal gerealiseerde inhuurkosten € 17, 7 mln. Ten opzichte van het hiervoor materieel beschikbaar gestelde budget is dit een overschrijding van € 0,9 mln, echter moet deze in samenhang worden gezien met het totaal loonkosten formatie, waaruit ook dekking aanwezig is voor externe inhuur.

D: Ontvangsten detacheringen en UWV
Rondom arbeidscapaciteit realiseert de provincie ook opbrengsten. Enerzijds betreft dit opbrengsten voor medewerkers die elders zijn gedetacheerd en waarvoor een vergoeding in rekening wordt gebracht, anderzijds betreft dit uitkeringen van het UWV bij zwangerschap. Voor de UWV ontvangsten geldt dat deze niet worden opgenomen in de begroting, omdat de omvang van de opbrengsten vooraf niet inzichtelijk zijn. De in 2017 gerealiseerde opbrengsten bedragen € 1,9 mln, vanuit detacheringen € 1,6 mln en vanuit UWV ontvangsten € 0,3 mln.

Paragraaf Verbonden Partijen

Opzet paragraaf

De paragraaf Verbonden partijen bevat:

- de visie en de beleidsvoornemens omtrent verbonden partijen;
- de lijst van verbonden partijen, uitgesplitst naar type.

Daarnaast wordt Provinciale Staten (PS), volgens afspraak, als volgt geïnformeerd:

- Eens per jaar in september wordt het onderwerp verbonden partijen in al zijn facetten in de Statencommissie Bestuur en Middelen geagendeerd. De leden van de Staten Commissies worden hiervoor uitgenodigd.

Eens per jaar in juni biedt GS een analyse van de jaarrekening en begroting van alle verbonden partijen aan volgens een afgesproken format.

Visie en beleidsvoornemens

De visie op en de beleidsvoornemens omtrent verbonden partijen zijn uitgewerkt in de beleidsnota Verbonden Partijen en overige deelnemingen 2016-2019. In de beleidsnota verbonden partijen en overige deelnemingen staat het kader dat PS aan GS meegeven voor (nieuwe) participaties. In deze nota staan:

- de beleidsuitgangspunten en de controlekaders voor (nieuwe) deelnemingen;
- de condities waaronder het publiek belang is gediend met behartiging door verbonden partijen;
- de provinciale vertegenwoordiging in verbonden partijen.

Bovenstaand beleidskader bestaat uit een besliskader dat in stappen wordt doorlopen en waaruit de te kiezen rechtsvorm volgt voor de behartiging van de provinciale publieke belangen. De beleidsuitgangspunten hebben een wettelijke grondslag en/of zijn gebaseerd op aanvullende voorwaarden die PS aan GS meegeven als kader

Tabel verbonden partijen

De tabel van de verbonden partijen is onderverdeeld naar de volgende categorieën:

- gemeenschappelijke regelingen;
- vennootschappen en coöperaties;
- stichtingen en verenigingen;
- overige verbonden partijen.

Deze laatste categorie is opgenomen n.a.v. een aanbeveling door de commissie BBV, in de aanbeveling is aangegeven dat formeel juridisch geen sprake is van een verbonden partij door:

- het ontbreken van een financieel belang zoals gedefinieerd in het BBV, maar er wel sprake is van een structurele bekostiging in overwegende mate van (de activiteiten van) een organisatie via één of meer provinciale geldstromen (begrotingsfinanciering, subsidie en overeenkomst van opdracht); én
- een bestuurlijke belang.

Naam	Financieel belang PZH 2017 Begroot	Financieel belang PZH 2017 Realisatie	Nominale waarde PZH aandelen / participaties	Intrinsieke waarde PZH aandelen / participaties	VP verwacht resultaat 2017	VP EV 01/01/17	VP EV 31/12/17	VP VV 01/01/17	VP VV 31/12/17	PZH % stem-aandeel 2017	Vertegen-woordiging
Gemeenschappelijke regelingen (1)											
DCMR Milieudienst Rijnmond	21.103.549	24.098.000	n.v.t.	n.v.t.	0	14.052.843	8.117.000	9.523.758	11.838.000	37,5	Meervoudig
Omgevingsdienst Haaglanden	5.739.051	7.449.349	n.v.t.	n.v.t.	131.279	2.785.547	1.609.295	13.495.161	14.142.832	29	Meervoudig
Omgevingsdienst Midden-Holland	4.134.135	3.829.997	n.v.t.	n.v.t.	895.311	3..479.000	3..493.000	10.327.000	8.538.000	18,81	Meervoudig
Omgevingsdienst West-Holland	2.357.835	2.578.727	n.v.t.	n.v.t.	158.003	1.664.214	1.336.181	6.144.861	7.144.589	23	Meervoudig
Omgevingsdienst Zuid-Holland-Zuid	6.731.661	8.240.004	n.v.t.	n.v.t.	1.021.731	3.125.142	2.873.275	4.906.607	9.907.699	34,9	Meervoudig
Grondbank RZG Zuidplas	1.520.000	1.520.000	n.v.t.	n.v.t.	1.375.000	-22.833.000	-21.458.000	96.087.000	96.300.000	40	Meervoudig
Wegschap Dordtse Kil	387.500	387.500	n.v.t.	n.v.t.	2.057.000	-2.206.000	-150.000	32.064.000	26.366.000	42,86	Meervoudig
Natuur-en recreatieschap IJsselmonde t/m 2017	560.604	n.n.b.	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	20	Enkelvoudig
Koepelschap Buitenstedelijk Groen t/m 2017	214.500	n.n.b.	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	50	Enkelvoudig
Recreatieschap Midden-Delfland t/m 2017	609.488	n.n.b.	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	32	Enkelvoudig
Recreatieschap Rottemeren t/m 2017	600.263	n.n.b.	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	16	Enkelvoudig
Recreatieschap Voorne-Putten-Rozenburg t/m 2017	378.183	n.n.b.	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	15	Enkelvoudig
Parkschap Nationaal Park De Biesbosch t/m 2017	400.670	n.n.b.	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	25	Enkelvoudig
Natuur-en recreatieschap Zuidwestelijke Delta t/m 2017	324.312	n.n.b.	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	43,5	Enkelvoudig
Natuur-en recreatieschap Groenalliantie Midden Holland t/m 2017	1.548.145	n.n.b.	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	47	Enkelvoudig
Totaal gemeenschappelijke regelingen	45.444.654	n.n.b.	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.		
Vennootschappen en coöperaties (2)											
Proav NV	n.v.t.	n.v.t.	0	3.818.640	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b	100	Meervoudig
Warmtebedrijf Infra NV t/m 21-12- 2017	n.v.t.	n.v.t.	1.800.000	1.222.720	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	8	Enkelvoudig
Warmtebedrijf Holding BV vanaf 22-12- 2017	n.v.t.	n.v.t.	1.800.000	1.222.720	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	2,5	Enkelvoudig
ROM Drechtsteden Holding NV	n.v.t.	n.v.t.	3.857	3.482	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	0,1	Enkelvoudig
ROM Drechtsteden Capital BV	n.v.t.	n.v.t.	10.000.000	9.059.572	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	48,2	Enkelvoudig

Naam	Financieel belang PZH 2017 Begroot	Financieel belang PZH 2017 Realisatie	Nominale waarde PZH aandelen / participaties	Intrinsieke waarde PZH aandelen / participaties	VP verwacht resultaat 2017	VP EV 01/01/17	VP EV 31/12/17	VP VV 01/01/17	VP VV 31/12/17	PZH % stem-aandeel 2017	Vertegen-woordiging
InnovationQuater B.V.	n.v.t.	n.v.t.	25.000.000	22.881.224	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	40,6	Enkelvoudig
Delta NV	n.v.t.	n.v.t.	0	564.572	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	0,05	Enkelvoudig
NV Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)	n.v.t.	n.v.t.	141.806	41.131.487	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	1,1	Enkelvoudig
Nederlandse Waterschapsbank N.V. (NWB)	n.v.t.	n.v.t.	4.538	1.894.829	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	0,53	Enkelvoudig
Houdstermaatschappij Zuid-Holland	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	100	Meervoudig
Totaal vennootschappen en coöperaties	0	0	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.		
Stichtingen en verenigingen (3)											
Vereniging Interprovinciaal overleg (IPO)	970.226	970.226	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.		Enkelvoudig
Regio Randstad in Brussel (P4)	236.000	236.000	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.		Enkelvoudig
Huis van de Nederlandse Provincies	236.000	236.000	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.		Enkelvoudig
Vanguard Iniative	11.666	11.666	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.		Enkelvoudig
Totaal stichtingen en verenigingen	1.442.226	1.442.226	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.		
Overige verbonden partijen (3)											
Commanditaire Ontwikkelingsmaatschappij Het Nieuwe Westland CV (ONW)	n.v.t.	n.v.t.	1.354.534	1.270.384	-4.192.000	18.599.000	14.407.000	31.681.000	27.516.000	6,8	Enkelvoudig
ROM-Drechtsteden CV	n.v.t.	n.v.t.	561.326	465.536	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	5,2	Enkelvoudig
Totaal overige verbonden partijen	n.v.t.	n.v.t.	1.915.860	1.735.920	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.		
Werkfondsen Houdstermaatschappij Zuid-Holland BV (2)											
Energie	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	0	Geen
Warmte Participatiefonds	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	0	Geen
Totaal	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.		

1. *Gemeenschappelijke regelingen*

   Provincie Zuid-Holland is ingaande 1/1/2018 geen deelnemer meer in de gemeenschappelijke regelingen Koepelschap Buitenstedelijk Groen, Recreatieschap IJsselmonde, Recreatieschap Midden-Delfland, Recreatieschap Rottemeren, Midden-Delfland, Recreatieschap Voorne-Putten-Rozenburg, Parkschap Nationaal Park De Biesbosch, Natuur- en Recreatieschap Zuidwestelijke Delta, Natuur- en Recreatieschap Midden-Holland. Verder heeft in de loop van 2017 de liquidatie plaatsgevonden van de gemeenschappelijke regeling Dobbeplas. Om die reden zijn van deze gemeenschappelijke regelingen voor de laatste keer de (financiële) gegevens opgenomen in de Jaarrekening 2017. De meeste financiële gegevens zijn gebaseerd op de primaire begrotingen 2017. Bij het opstellen van deze jaarrekening waren, behoudens van de omgevingsdiensten, nog geen (concept) jaarrekeningen door de gemeenschappelijke regelingen beschikbaar gesteld.

2. *Vennootschappen en coöperaties*

   De intrinsieke waarde van de aandelen is bepaald op basis van de definitieve Jaarrekeningen 2016. Uitzondering is Innovation Quarter. Bij deze verbonden partij is de intrinsieke waarde bepaald op basis van de (concept) jaarrekening 2017.

   De overige (concept) jaarrekeningen 2016 zijn nog niet ter beschikking gesteld. Om die reden is het eigen vermogen en vreemd vermogen nog niet bepaald. Begin 2017 is door de provincie de Houdstermaatschappij Zuid-Holland BV (HZH) opgericht. De omvang van het door de provincie ter beschikking gestelde (aandelen)kapitaal zal gefaseerd over een aantal jaren € 100 mln gaan bedragen. Daarbij is de inschatting dat dit kapitaal ter beschikking wordt gesteld aan minimaal twee (werk)fondsen. De aard en omvang is afhankelijk van het aanbod van innovatieve projecten/bedrijven op het gebied van (duurzame) energie en warmte. De inschatting is dat de investeringen bij aanvang nog relatief beperkt zijn voor Energiiq en het Warmteparticipatiefonds en dat de kosten voor de baten gaan.

3. *Stichtingen en verenigingen*

   In de loop van 2017 heeft de liquidatie plaatsgevonden van Stichting Herontwikkeling Zellingwijk en de Stichting Landelijk Meldpunt Afvalstoffen.

4. *Overige verbonden partijen*

   In 2017 heeft de Houdstermaatschappij Zuid-Holland 2 werkfondsen opgericht, zijnde Warmteparticipatiefonds (WPF) en Energie-Innovatiefonds (Energiiq). Dit zijn formeel geen verbonden partijen, maar gelet op de samenhang met de Houdstermaatschappij Z-H is besloten om deze 2 private ondernemingen op te nemen in deze paragraaf. Met name om de ontwikkeling van het geïnvesteerd vermogen te kunnen monitoren.

Reserveringen, voorzieningen en risico's

In verband met de verslechterde financiële situatie of vooruitzichten zijn voor enkele verbonden partijen voorzieningen getroffen en/of reserveringen gedaan om de financiële gevolgen in de toekomst af te dekken. Tevens loopt de provincie bij verbonden partijen financiële risico’s.

De volgende (bijgestelde)voorzieningen / reserveringen zijn getroffen en risico's zijn in beeld:

Voorziening (bedragen x € 1 mln)	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Beheer Grondwateronttrekking Delft Noord	0,9	0,2	0	0	0	N.v.t.
Warmtebedrijf Rotterdam	1.6	1.7	1,7	1,7	1,8	1,8
ROM-D	0	0	0	1,8	1,8	1,8
RZG Zuidplas	12	12	12	9,6	9,6	9,6
Totaal	**14.5**	**13.9**	**13,7**	**13,1**	**11,4**	13,2

Reservering (bedragen x € 1 mln)	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Innovation Quarter (ROM-Zuidvleugel)	0	2,5*	3,6	4,7	4,7	4,7
ROM-D	0	0	1.1	0	0	0
Houdstermaatschappij Zuid-Holland	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	9
Totaal	**0**	**2,5**	**4,7**	**4,7**	**4,7**	**13,7**

* Begin balans 2013 niet correct overgenomen in de Jaarrekening 2014

Risico's (bedragen x € 1 mln)		Max.schade	Kans optreden	Netto effect	Begrotingsdoel
Grondbank ROZ Zuidplas	incidenteel	17	50-75%	10,6	3.5
Schadeclaims vergunningverlening ontgrondingen	structureel	20	PM	PM	1.6
BRZO / RIE-bedrijven kunnen niet meer aan vergunningplicht voldoen	structureel	15	0-25%	2	1.6
Omgevingsrisico's vergunningverlening en handhaving	structureel	5	0-25%	0,6	1.6
Deelname ROM-D	incidenteel	8,2	0-25%	1	3.1
Deelname IQ	incidenteel	20,3	0-25%	2,5	3.1
Deelname HZH	incidenteel	116	0-25%	14,5	3.2
Deelname Warmtebedrijf Holding BV	incidenteel	0,7	0-25%	0,1	3-feb
Totaal				**31,3**	

Paragraaf Grondbeleid

Belang grondbeleid (functies voor de provincie)

In 2017 is de 'Nota Grondbeleid 2018 – 2021 – een opgavegericht grondbeleid' door GS ter vaststelling aangeboden aan PS en door PS op 31 januari 2018 vastgesteld. Zoals de naam al aangeeft wordt in de nota de opgave centraal gesteld, overeenkomstig de gekozen koers van de provinciale organisatie. In de nota wordt verkend wat nodig is om het grondbeleid een effectief instrument te laten zijn in de realisatie van de provinciale opgaven. Want grondbeleid gaat vooral over de vraag hoe de provincie haar doelen realiseert.
Grondbeleid is zichtbaar in de aan- en verkopen van grond ten behoeve van wegen of groene ontwikkeling en in het beheer van provinciale eigendom. Dat is het topje van de ijsberg. Vragen of gekocht moet worden en wat dan precies, hoe ons eigendom te beheren en dienstbaar te kunnen maken aan provinciale doelrealisatie zitten daar direct onder. Weer een slag dieper zitten de vragen naar de provinciale rol in de samenwerking met partners en de wijze waarop realisatie en beheer georganiseerd kunnen worden.
Er is geen standaardantwoord op deze vragen, maar er zijn wel kernwaarden benoemd zoals marktconform, level playing field, waardebehoud, instrumentele meerwaarde. Verder zijn kernrollen te onderkennen: de provincie als regelgever, realisator, facilitator of partner. In combinatie met de opgave kunnen maatwerkoplossingen worden gevonden die passen bij de opgave en de rol van de provincie.
Verder leidt het tot innovaties in de uitvoering zoals zelfrealisatie (het faciliteren van ondernemers in een gebied die willen bijdragen aan het realiseren van doelen), duurzaam beheer (samen met gebiedspartners opzetten van beheerorganisaties ter borging van de beleidsdoelen). In dit kader worden ook nieuwe instrumenten ontwikkeld zoals: natuurverkopen, natuurinclusief beheer en het bestrijden van leegstand van agrarische opstallen.

De nota `Grondbeleid 2018 – 2021 – een opgavegericht grondbeleid' formaliseert de ontwikkeling van het provinciale grondbeleid in een beleidskader. Voor 2017 gelden nog de kaders van de Nota Grondbeleid 2013 – 2017, maar in kaderstellende zin wijken die niet af van de nieuwe nota.

Grondbeleid kan een krachtig instrument in het realiseren van ruimtelijke provinciale doelen zijn, als het past binnen de maatschappelijke context en antwoord geeft op maatschappelijke vragen. Deze paragraaf gaat vooral over het zichtbare resultaat van het grondbeleid.

Uitvoering van het grondbeleid in 2017

Algemeen

In 2017 zijn 151 grondtransacties gesloten en 274 beheerovereenkomsten (pacht, huur en bruikleen) gesloten. Het betreffen:

- 67 verkopen;
- 32 aankopen;
- 10 ruilingen / gecombineerde aan- en verkopen;
- 42 overige, waaronder 17 vestigingen recht van opstal;
- 238 geliberaliseerde pachtcontracten;
- 36 overige huur- pacht of ingebruikgevingscontracten.

De provincie heeft in 2017 voor € 9,5 mln gronden aangekocht en voor € 14,2 mln verkocht voor verschillende programma's en projecten. De inkomsten uit pacht en huur bedroegen € 2,5 mln.

Projecten

Op bijgaande kaart staan de belangrijkste projecten waaraan de provincie op gebied van grondzaken in 2017 een bijdrage heeft geleverd, verdeeld naar categorie. Omwille van de leesbaarheid zijn tal van kleinere projecten, zoals fietspaden of aanpassingen van rotondes, kruispunten, wegverbreding in het kader van groot onderhoud weggelaten.

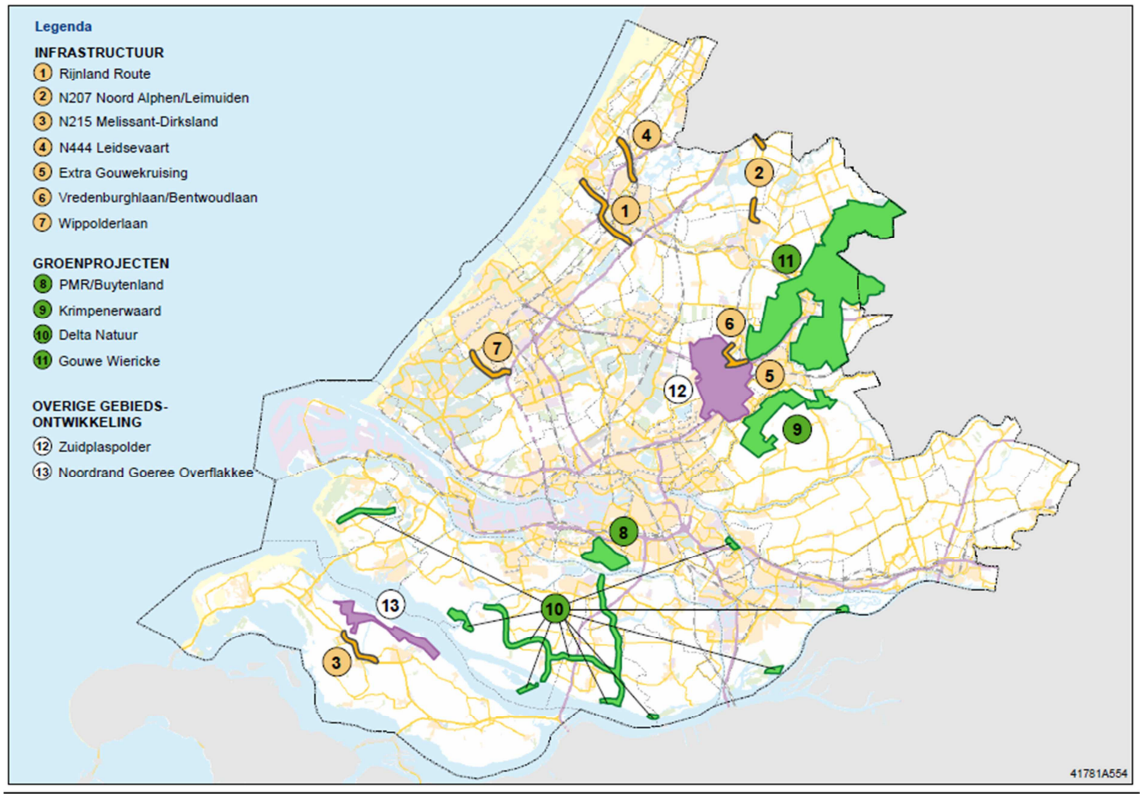

Bron: Cartografie provincie Zuid-Holland.

Vervoersprojecten

De provinciale verwervingsportefeuille voor verkeer en vervoer heeft betrekking op de realisatie van de aanleg, onderhoud en aanpassingen van provinciale infrastructuur (wegen, fietspaden en vaarwegen). De provincie heeft in 2017 ten behoeve hiervan gronden verworven en/of zijn zakelijke rechten hiervoor overeengekomen. In sommige gevallen dient er meer grond verworven te worden dan strikt noodzakelijk is voor het beoogde werk. De reden hiervoor is dat het restant voor de eigenaar niet meer te exploiteren is en/of als door de aankoop van de extra gronden de totale verwerving wordt bespoedigd. Dit surplus aan gronden wordt zo spoedig mogelijk doorverkocht of geruild en ontvangen middelen vloeien terug naar het projectbudget. Ook worden er gronden geruild of overgedragen met medeoverheden (Rijk, gemeente en waterschappen) indien de beheer- en onderhoudsgrenzen hier aanleiding toe geven

In 2017 zijn voor de realisatie van de infrastructuurprojecten in 23 aankopen, 12 verkopen, 6 grondruilingen en gecombineerde aan- en verkopen, en 17 overige transacties (met name opstalrecht en erfpacht) verricht. In totaal is voor circa € 9 mln aangekocht en voor € 1,1 mln verkocht. Deze aan- en verkopen zijn begroot en gerealiseerd binnen de programma's van de beleidsdirecties.

Grote aankopen hebben plaatsgevonden in het kader van de Rijnlandroute: € 7,5 mln (9 aankopen) en de N215 Melissant-Dirksland: € 1,1 mln (5 aankopen).

Het grootste project binnen de vervoersprojecten betreft de Rijnlandroute. Dit project is op te delen in 3 deelprojecten. Het grootste deelproject betreft het hoofdcontract, wat is gelegen tussen de A4 en de A44 tot en met knooppunt Leiden West, is tijdig verworven binnen het beschikbare budget. In verband met het tijdig beschikbaar krijgen is een onteigeningsprocedure gestart maar is uiteindelijk vrijwel alles minnelijk verworven. Slechts één aankoop is door middel van een minnelijk vonnis (tijdens de procedure is er overeenstemming bereikt wat in een vonnis is vastgelegd) in eigendom verkregen. Voor het tunneldeel zijn opstalrechten gevestigd. Voor

het deelproject Tjalmaweg moet nog één zaak worden afgewikkeld en voor het deelproject Europalaan zijn er nog 4 verwervingen te gaan. Een mogelijke onteigening valt nog niet uit te sluiten.

Grondverwerving N207 Noord Alphen/Leimuiden: het grootste deel van dit project is verworven door middel van een kavelruil met een groot deel van de agrariërs in dit gebied. Slechts in één geval was onteigening noodzakelijk. Het project is thans in uitvoering.

De onderhandelingen t.b.v. het project Vredenburchlaan/Bentwoudlaan hebben nog niet tot een daadwerkelijke aankoop in 2017 geleid.

Voor het project Wippolderlaan/N211 zijn geen aankopen verricht in 2017 omdat allereerst besloten moet worden over de aanpak op basis van een nieuw “burgerinïtatief”.

In het Wegenproject Westland zijn 14 grondoverdrachten/vestiging opstalrecht aan overheden (om niet aan gemeente, hoogheemraadschap en de staat) en particulieren (€ 0,1 mln) gerealiseerd.

In 2016 is gestart met een planmatige uitvoering van de Wet Herverdeling Wegen (WHW). Dit betekent dat het eigendom van wegen, die reeds beheerd worden door gemeenten, ook daadwerkelijk worden overgedragen. Inmiddels is de provincie in gesprek met ruim 25 gemeenten en 3 waterschappen om de overdracht te realiseren. In de gemeente Korendijk heeft dit in 2017 geleid tot eigendomsoverdracht van diverse wegen en openbaar gebied die reeds lang bij hen in beheer zijn. De overige overdrachten worden naar verwachting in 2018 afgerond.

Projecten Natuur Netwerk Nederland (NNN)
Krimpenerwaard: zelfrealisatie en duurzaam beheer als realisatiestrategie.
De Krimpenerwaard is één van de grootste natuur- en wateropgaven binnen de provincie. Het heeft de voorkeur dat agrariërs zoveel mogelijk worden ingeschakeld bij het realiseren en beheren van de beoogde natuur. Een aantal agrarische ondernemers is geïnteresseerd. Daarom heeft de Stuurgroep Krimpenerwaard gekozen voor zelfrealisatie als eerste strategie om de ambitie te verwezenlijken en de provincie gevraagd om deze oplossing mogelijk te maken. Hiervoor heeft de provincie de instrumentenkoffer ontwikkeld die nog verder wordt toegerust op de gevraagde ontwikkelingen. De instrumentenkoffer faciliteert ondernemers om hun bedrijf aan te passen, zodat er sprake is van een bijdrage aan de natuurdoelen en binnen een gezonde bedrijfsvoering. De provincie helpt de stuurgroep om deze aanpak in praktijk te brengen. Het streven is bij deze aanpak dat de inrichting en beheer van een groot deel van dit gebied in handen komt van meerdere ondernemers. Het is noodzakelijk dat deze ondernemers hun aanpak onderling afstemmen in een gebiedscoöperatie, waarmee een robuust natuurbeheer op langere termijn geborgd is (duurzaam beheer).
Deze nieuwe realisatiestrategie betrekt lokale ondernemers bij de opgave en draagt bij aan meer maatschappelijk- en bestuurlijk draagvlak.
Met ondernemers die niet kiezen voor zelfrealisatie of dit niet kunnen zal onderhandeld worden over aankoop met schadeloosstelling inzake beëindiging of verplaatsing van hun bedrijf. In 2017 zijn met de ondernemers verkennende gesprekken gevoerd. De verwachting is dat dit in 2018 leidt tot een vaststellings- en uitvoeringsovereenkomsten zelfrealisatie of tot minnelijke verwerving. De gemeente heeft zich bereid verklaard om in 2018 een bestemmingsplan op te stellen op basis waarvan in het uiterste geval onteigening mogelijk is. Dit biedt de mogelijkheid om met schadeloosstelling aan te kopen.
Ook in het veenweidegebied Gouwe-Wiericke wordt een vergelijkbare uitvoeringsstrategie gevolgd.

Naast realisatie van NNN via het programma Veenweide (Krimpenerwaard en Gouwe-Wiericke) wordt ook een aantal ingerichte NNN gebieden, inclusief afspraken over beheer, via openbare verkoop overgedragen. In 2017 zijn dit de gebieden Wolvenpolder en Veenweidepark Gouda.

Overdracht van eigendom van Provinciale Recreatiegebieden (PRG), Recreatieschappen en Recreatie om de Stad (RodS)
De provincie is voornemens alle provinciale recreatiegebieden te verkopen en in beheer over te dragen. Provinciale recreatiegebieden zijn gebieden die niet onder het beheer van een recreatieschap vallen, maar rechtstreeks in beheer en eigendom zijn van de provincie. Deze worden eerst aan de gemeente aangeboden en, indien de gemeente niet geïnteresseerd is, middels een biedingsprocedure (natuurverkoop) op de markt gezet. De totale overdracht is bijna afgerond.
In 2017 zijn (onderdelen) van de volgende provinciale recreatiegebieden overgedragen: Tussen Bos en Weide, Vogelplas Starrevaart/Leidschendammerhout, Valkenburgsemeer, Ruyven, Kevereiland en twee visplaatsen bij Oud-Alblas.

De provincie is uit de provinciale recreatieschappen getreden en heeft haar resterende eigendommen in 2017 (Groenalliantie en IJsselmonde) overgedragen aan de schappen.

De provinciale eigendommen binnen de Recreatie in en om de Stad (RodS)-gebieden zijn, conform de bestuurlijke afspraken, aan de gebiedspartijen in eigendom overgedragen. Het gebied Ruijven is in 2017 overgedragen aan gemeente Pijnacker-Nootdorp. Het gebied Develbos wacht nog op juridische overdracht in verband met een bestemmingsplanwijziging.
Momenteel wordt er gewerkt aan een Collegevoorstel waarbij de nog resterende RodS gronden die buiten de herijkte RodS gebieden vallen en nog verkocht moeten worden, worden toegevoegd aan de Grond voor Grond (GvG) voorraad. Voor de overige gronden die nog binnen de RodS begrenzing vallen zullen voorstellen gedaan worden hoe, op welke termijn en onder welke condities deze te verkopen of over te dragen

Gebiedsontwikkeling
Naast de realisatie van de Tweede Maasvlakte heeft het convenant Project Mainport Rotterdam (PMR) de doelstelling om het leefklimaat rond Rotterdam te versterken door de realisatie van 750 ha groene recreatie- en natuurgebieden. In dat kader is de provincie verantwoordelijk voor het Buijtenland van Rhoon, als onderdeel van het PMR, dat in zijn geheel een rijksopgave is. Het Buijtenland van Rhoon is circa 600 ha groot. In het gebied wordt ingezet op beheer van de gronden door een op te richten coöperatie. Er is gesproken met alle eigenaren in het gebied. Een aantal (agrarische) ondernemers verkent de mogelijkheid om het bedrijf elders voort te zetten en in onderhandeling te gaan met de provincie over aankoop op basis van volledige schadeloosstelling. Dit heeft in 2017 geleid tot de juridische leveringen (aktepasseringen) van circa 5,61 ha grond voor in totaal circa € 0,5 mln. Voorts zijn er in 2017 meerdere koopovereenkomsten tot stand gekomen waarvan de juridische levering volgens afspraak later zal plaatsvinden. Naar verwachting volgen de juridische leveringen in 2018 of 2019.

Op Goeree-Overflakkee heeft de provincie in 2017 de ontwikkeling van de noordrand ondersteund. Deze samenwerking is in een overeenkomst vastgelegd. De provincie heeft met de gemeente een vaststellingsovereenkomst gesloten, waarbij de gemeente in een periode van drie jaar (2016-2018) gefaseerd gronden van de provincie koopt tegen marktconforme prijzen. In 2017 is voor € 5 mln door de provincie geleverd aan de gemeente die deze gronden heeft doorverkocht aan ondernemers.

Grond-voor Grond: verkoop gronden ten behoeve van de realisatie van het NNN

Realisatie en prognose verkoop Grond-voor-Grond.
De provincie verkoopt een deel van haar gronden buiten de beleidsopgave om middelen te genereren voor de realisatie van de NNN. Dit wordt Grond- voor-Grond genoemd (GvG). In de periode tot 2027 moet circa € 138,9 mln netto aan opbrengsten (= € 159,8 mln bruto minus proces- en risicokosten) gerealiseerd worden. Deze potentiële opbrengst is het afgelopen jaar geactualiseerd en naar boven bijgesteld (zie onder marktprijsverstoring).

In 2017 is voor in totaal € 10,7 mln grond verkocht (circa 208 ha), waarvan € 5 mln betrekking heeft op de verkoop aan de gemeente Goeree-Overflakkee. Deze opbrengst is ten gunste gekomen van de realisatie van de NNN. De totale opbrengstenraming voor de grondverkoop voor 2017 bedroeg (na tussentijdse bijstelling bij Najaarsnota 2017) € 14 mln. De realisatie is iets lager uitgevallen dan geraamd, omdat slechts een deel van de geraamde verkoop aan de gemeente Goeree-Overflakkee heeft plaatsgevonden (het restant is doorgeschoven naar 2018) en een andere transactie (kavelruil Den Hoek) is eveneens doorgeschoven naar 2018.

In 2017 zouden ook alle nog resterende RodS gronden zijn verkocht. Als gevolg van grenscorrecties binnen de RodS opgave zijn in 2017 al wat gronden toegevoegd aan Grond-voor-Grond. Het gaat om in totaal circa 25 ha.

Waarderingsbeleid Grond-voor-Grond
De aankoopprijs van de aangekochte gronden, die vallen binnen het Natuurnetwerk Nederland, wordt afgewaardeerd naar een reële prijs voor natuurwaarde en als zodanig op de balans gezet. Aankopen die buiten de begrenzing vallen worden voor de aanschafprijs op de balans gezet.
Het verschil tussen de opbrengsten uit verkoop van de grond minus risicofactor, minus boekwaarde verkochte grond en minus verkoopkosten is in de begroting opgenomen als dekkingsmiddel voor de realisatie van de Natuurnetwerk Nederland doelstelling.

Marktprijsverstoring
Uit de opgestelde grondprijsmonitor 2016 (uitgevoerd in 2017) blijkt niet dat de hoogte van de gerealiseerde opbrengsten door PZH niet sterk afwijken van de overige gerealiseerde opbrengsten uit grondverkopen in Zuid-Holland. Daarnaast blijkt ook dat de aantallen hectares die PZH op de markt brengt niet van invloed is op het prijsniveau dan wel de afzet. Op basis daarvan kan worden gesteld dat het gehanteerde prijsbeleid marktconform is en er geen marktverstoring optreedt.
De te verkopen gronden zijn in 2016 allemaal opnieuw door een extern bureau in opdracht van de provincie globaal getaxeerd. Op basis van deze globale taxatie, zijn de te verwachte grondopbrengsten van de te verkopen Grond-voor-Grond gronden in 2017 geactualiseerd. Dit heeft ertoe geleid dat de verwachte potentiële opbrengst uit de verkoop naar boven is bijgesteld naar € 159,8 mln (inclusief risico- en proceskosten).
Begin 2018 zal de grondprijsmonitor opnieuw geactualiseerd worden. Afhankelijk van de resultaten van de monitor zullen bijstellingen in de prognose plaatsvinden.

Tijdelijk Beheer
De Grond-voor-Grond voorraad wordt tijdelijk beheerd via jaarlijks uit te geven geliberaliseerde pacht. De pachtuitgifte wordt gedaan conform het door GS vastgestelde Handelingskader pacht 2016-2017. De netto opbrengst van het tijdelijk beheer is met € 1 mln ongeveer gelijk aan de raming en gebaseerd op 236 pachtovereenkomsten.

Verbonden partijen met grondexploitaties of grondposities
De gemeenschappelijke regeling ‘Grondbank RZG Zuidplas’ is eigenaar van aanzienlijke grondposities in dat gebied. De provincie neemt met een aandeel van 40% deel aan de grondbank, omdat zo sturing gegeven kan worden aan de gewenste ontwikkeling. De Grondbank is het stallingsbedrijf van de strategische grondposities in het projectgebied ‘Zuidplaspolder’. De grondbank richt zich op het beheer en verkoop van de verworven gronden. Hiervoor wordt periodiek een ‘uitnamestrategiekader’ (USK) vastgesteld. Als gevolg van de vastgoedcrisis en de huidige beleidsdoelstellingen, zijn de ambities bijgesteld en is de waarde van de grondportefeuille beïnvloed. Het verschil in boekwaarde en marktwaarde wordt in de grondbank gecompenseerd met een verliesvoorziening, die door de deelnemers in hun begrotingen wordt gedragen. De door de provincie getroffen voorziening fluctueert licht mee met de actuele waardering van de gronden in de grondbank. In 2017 is de hoogte van de provinciale voorziening voldoende gebleken.
Deelnemers dragen jaarlijks de rentelasten van de leningenportefeuille van de grondbank. In 2017 bedroeg het provinciale deel € 1,5 mln.

Strategisch bezit

In 2017 hebben geen strategische grondaankopen plaatsgevonden. De provincie is terughoudend met het doen van strategische aankopen in verband met de daaraan verbonden risico's.

Beheer en verkoop verspreid provinciaal bezit

De provincie heeft veel verspreide eigendommen die verkocht kunnen worden als ze geen nut meer hebben voor de provinciale dienst én niet van strategisch belang zijn met het oog op gebiedsontwikkeling. Veelal betreft het kleinere stukken grond die alleen interessant zijn voor eigenaren van aangrenzende percelen. Daarom is gekozen voor een passief verkoopbeleid. Als er belangstelling vanuit de markt is voor een perceel wordt bekeken of verkoop mogelijk is en onder welke voorwaarden tot verkoop kan worden overgegaan. De uitgangspunten bij verkoop is marktconformiteit en Level Playing Field. In 2017 hebben 15 verkoop-transacties met betrekking tot verspreid bezit plaatsgevonden. Dit leverde een baat op van € 0,1 mln. Voor zover verkoop niet mogelijk of opportuun is, is het uitgangspunt deze gronden zo veel als mogelijk te verhuren of verpachten.
In 2017 is gestart met een analyse van alle verspreide provinciale eigendommen. Deze technisch complexe opgave vraagt veel uitzoekwerk en het project is derhalve nog niet afgerond. Op dit moment wordt er een passief verkoopbeleid gevoerd ten aanzien van de verspreide provinciale eigendommen. De beheeropgave is gericht op waardebehoud.
Tot slot kan worden gemeld dat in het kader van het project Zuider-IJsseldijk € 0,5 mln aan verkopen is gerealiseerd.

Overige grondposities

Indien er steunpunten dan wel voormalige dienstwoningen niet meer gebruikt worden en benodigd zijn voor andere doeleinden komen deze voor verkoop in aanmerking en worden deze op de markt gebracht. In 2017 zijn het steunpunt Numansdorp en Coenecoop en de voormalig dienstwoning aan de Vlietweg in Voorschoten verkocht (opbrengst € 1 mln) .

Paragraaf Subsidies

Subsidies 2017

Inleiding

In de Algemene subsidieverordening 2013 (Asv) zijn de uitgangspunten van het Uniform Subsidie Kader (USK) opgenomen. Deze betreffen:

Uitgangspunten Uniform Subsidie Kader			
1	Uitvoerings- en verantwoordingsarrangementen: proportionaliteit en sturing op prestaties		
	Maatregel	*Hoogte subsidiebedrag*	*Verantwoording*
	Arrangement 1	Tot € 25.000	Desgevraagd verantwoording over de prestatie
			(doorgaans steekproefsgewijs)
	Arrangement 2	Vanaf € 25.000 tot € 125.000	Verantwoording over de prestatie
			(aanvullend steekproefsgewijs)
	Arrangement 3	Vanaf € 125.000	Verantwoording over de kosten en prestaties
2	Uniformering en vereenvoudiging van begrippen en subsidieprocessen		
3	Het opzetten en uitvoeren van een beleid om misbruik en oneigenlijk gebruik te voorkomen: verantwoord vertrouwen		

Op de meeste subsidies die worden verstrekt zijn de bovenstaande arrangementen van toepassing. Via deze arrangementensystematiek wordt een (verdere) vermindering van de administratieve lasten in het hele subsidieproces (dat bestaat uit de stappen aanvraag-verlening-uitvoering-verantwoording-vaststelling) bereikt door in ieder geval in twee van de drie arrangementen, processtappen van het subsidieproces minder zwaar in te vullen.

In de praktijk zien wij nu hoe de subsidieverstrekkingen over 2017 op basis van de arrangementensystematiek zijn verlopen. Hier komt het onderstaande beeld uit naar voren:

Toepassing arrangementen

Arrangement		Verleende beschikkingen		Verleende subsidies (€)	
		Aantal	% t.o.v. totaal	Bedrag	% t.o.v. totaal
0	Geen arrangement	252	41,3%	22.884.021	16,0%
1	€ 0 - € 24.999	184	30,3%	2.339.454	1,7%
2	€ 25.000 - € 124.999	103	16,9%	5.264.489	3,7%
3	€ 125.000 of meer	71	11,6%	112.459.932	78,7%
Totaal		**610**	**100,00%**	**142.937.896**	**100,00%**

Ter toelichting op bovenstaande tabel dient het volgende:

- De gepresenteerde cijfers in de bovenstaande tabel betreffen verleende subsidies die binnen de provinciale organisatie zijn afgewikkeld. Over de verleende subsidies die door externe bureaus voor de provincie zijn afgedaan bestaat dit inzicht niet, omdat deze organisaties over andere subsidiesystemen beschikken dan wij. Deze kunnen niet op dezelfde wijze rapporteren.
- Geen arrangement: voor subsidieverleningen, waarbij specifieke uitkeringen (o.a. gedeeltelijk voor de Brede Doeluitkering Verkeer en Vervoer), de uitkering uit het provinciefonds voor de Programma Impuls Omgevingsveiligheid 2015-2018 of Europese subsidies dan wel specifiek staatssteun vrijstellingen aan de orde zijn, geldt de arrangementsystematiek niet. Net als voor arrangement 3 geldt dat deze subsidies op

basis van een inhoudelijke en een financiële verantwoording worden vastgesteld. Financieel gezien beslaan deze twee categorieën 94,7 %.

- De subsidies die onder de arrangementen 1 en 2 zijn verleend, beslaan 47 % van het totaal aantal verleende subsidies, maar beslaan vanuit financieel opzicht slechts 5,4 % van het totaal verleende bedrag. De verminderde controle op deze subsidies is hiermee in ieder geval proportioneel. Het financiële risico dat we over deze subsidies lopen is door de genomen beheersmaatregelen en het lage volume klein tot zeer klein te noemen. Naast de strengere controle op de begroting aan de voorkant en de steekproefsgewijze controle aan de achterkant, worden deze subsidies ook op behaalde prestaties beoordeeld. Vallen de prestaties lager uit, dan wordt er lager vastgesteld.
- De subsidies die onder arrangement 3 zijn verleend, beslaan 11,6 % van het totaal aantal verleende subsidies en dit betreft financieel gezien 78,7 % van de verleende subsidies.

Verantwoording benutting subsidieplafonds

In overeenstemming met de toepassing van de Asv en in relatie met de subsidieregelingen, die door het college zijn vastgesteld, wordt in de volgende paragrafen verantwoording afgelegd over de benutting van de subsidieplafonds. In de tabellen is per subsidieregeling een plafondbedrag opgenomen, dat bij de Begroting 2017 is vastgesteld of tussentijds is bijgesteld. Indien er sprake is van een significante over- of onderschrijding van een plafond is onderaan de betreffende tabel een toelichting opgenomen. Tevens is er een kolom opgenomen met de titel “Onderhanden werk”. De hierin getoonde bedragen zijn niet verwerkt in de kolom “afwijking plafond” omdat de nog in behandeling zijnde aanvragen geweigerd kunnen worden of de verleningen lager kunnen uitvallen dan is aangevraagd.

In deze paragraaf wordt eveneens over de verleende project- en boekjaarsubsidies waarvoor geen subsidieplafonds zijn vastgesteld en de begrotingssubsidies verantwoording afgelegd. Daarnaast doen wij verslag over de verleende incidentele subsidies. De informatie is gebaseerd op de uitvoering van motie 301: het openbaar subsidieregister. Dit openbaar subsidieregister wordt sinds 2012 op de website van de provincie gepubliceerd. Het openbaar subsidieregister geeft inzicht in de verleende subsidies. De financiële gevolgen van de subsidieverlening kunnen zich over meerdere jaren uitstrekken.

Via de publicatie van het openbaar subsidieregister op de website (https://www.zuid-holland.nl/loket/subsidies/subsidies/subsidies/openbaar/) vindt er een specificatie plaats van de aanvragers, de naam van de subsidieregeling en het toegekende subsidiebedrag.

Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon

Overzicht begrotingssubsidies 2017 (€)

Progr.	Doel	Naam instelling	Maximaal te subsidiëren bedrag 2017	Verleend	Afwijking	Reden van de afwijking
1	1.1	Gemeente Westland toezichthouders en reddingsbrigade Zandmotor	409.606	238.616	170.990	Minder aangevraagd dan was voorzien.
1	1.1	Gemeente Den Haag strand- en zwemveiligheid Zandmotor	144.000	111.751	32.249	
1	1.1	Waterschap Rivierenland klimaatdijk Streefkerk	150.000	0	150.000	Vanwege vertraging project. Wordt in 2018 uitgevoerd.
1	1.2	Hoeve Biesland boeren voor natuur	139.422	118.631	20.791	Minder aangevraagd
1	1.2	Stichting Faunabeheer	370.000	369.882	118	
1	1.3	Gemeente Pijnacker-Nootdorp Dobbeplas	270.888	270.888	0	
1	1.4	Consulentschap IVN Zuid-Holland	330.110		330.110	Geen aanvraag ontvangen.
1	1.4	Recreatieschap Midden-Delfland routestructuurplan onderdeel IODS-afspraken	1.000.000	1.000.000	0	
1	1.4	Voet- en fietsveren gemeente Kaag en Braassem, gemeente Krimpenerwaard en gemeente Ridderkerk	69.000	69.000	0	
1	1.4	Agrarische Natuurvereniging Vockestaert Weidevogelbeheer	361.440	361.440	0	
1	1.4 of 1.5	Agrarische Natuurvereniging Vockestaert IODS zwaar beheer Midden-Delfland	16.083	16.083	0	
1	1.5	Gemeente Westland glastuinbouw duurzaam tuinbouwcluster	3.800.000	3.800.000	0	
		Totaal	**7.060.549**	**6.335.291**	**704.258**	

Overzicht project- en boekjaarsubsidies 2017 waarvoor subsidieplafonds werden vastgesteld (€)

Subsidieregeling nr.	Par.	Titel van de regeling	Doel	Totaal subsidieplafond 2017	Ontvangen aanvragen		Verleende subsidies		Geweigerde aanvragen		Onderhanden aanvragen		Afwijking plafond
					Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Bedrag
1.6.80		Subsidieregeling stageplaatsen MBO en HBO Zuid-Holland	1.2	250.000	10	1.384.945	2	250.000	6	827.363	0	0	0
1.6.21		Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKNL) SNL 2013	1.4	13.000.000	-	159.480	2	159.480	-	-	-	-	12.840.520
1.6.68		Subsidieregeling Natuur en Landschapsbeheer Zuid-Holland 2016	1.4	21.275.000	19	21.238.903	19	21.238.903	0	0	0	0	36.097
1.6.76	2.1-2.9	Subsidieregeling Groen Zuid-Holland 2016	1.2	6.165.000	50	4.875.557	43	4.324.882	4	150.940	2	19.173	1.840.118
1.6.75		Subsidieregeling gebiedsprogramma's groen	1.5	695.000	1	361.440	1	361.440	0	0	0	0	333.560
1.6.69	diverse	Plattelands Ontwikkelingsprogramma 2014-2020 Zuid-Holland	1.5	25.282.720	118	41.633.808	32	6.892.941	38	16.654.029	48	16.879.389	18.389.779
1.6.71		Subsidieregeling opruiming drugsafval Zuid-Holland 2016	1.6	33.372	1	539	1	445					32.827
1.6.79		Subsidieregeling Asbest eraf? Zon erop!	1.6	850.000	19	241.146	14	86.725	0	0	5	154.338	763.275
		Totaal		**67.551.092**	**218**	**69.895.818**	**114**	**33.314.816**	**48**	**17.632.332**	**55**	**17.052.900**	**34.236.176**

Onderschrijdingen Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon (€)

Subsidie-regeling nummer	Par.	Titel van de subsidieregeling	Minder / geen aanvragen	Andere oorzaken
1.6.21		Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKNL) SNL 2013	-	Alleen wanneer de subsidie positief wordt beschikt kan een bedrag genoemd worden. Men vraagt namelijk een tegemoetkoming voor de afwaardering van de grond bij omzetting naar natuur aan en deze wordt gebaseerd op een taxatie (die plaatsvindt wanneer aan alle aanvraagvereisten voldaan wordt) Men vraagt dus niet aanvankelijk een concreet bedrag aan. Er zijn dus aan de onderhanden aanvragen en geweigerde aanvragen geen bedrag te hangen.
1.6.75		Subsidieregeling gebiedsprogramma's Groen Zuid-Holland 2016	X	
1.6.76		Subsidieregeling Groen Zuid-Holland 2016		Voor § 2.6 verwerving en inrichten eco-verbindingen loopt de aanvraagperiode door tot 2018. De verwachting is dat het deelplafond wordt besteed.
1.6.69		Plattelands Ontwikkelingsprogramma 2014-2020 Zuid-Holland		De redenen waarom de gelden nog niet helemaal benut worden hebben grotendeels oorzaak in: de naweeën van de late start van de pop-regeling, en deels dat niet alle aanvragen voldoende scoren om in aanmerking te komen voor subsidie. Alsmede zorgen lange behandeltijden en interpretatiekwesties voor een vertraging in het uitputtingsproces.
1.6.79		Subsidieregeling Asbest eraf? Zon erop!		Meerjarig subsidieplafond 2017-2023, de verwachting is dat het subsidieplafond de komende jaren zal worden besteed.

Programma 2 Bereikbaar en verbonden

Overzicht begrotingssubsidies 2017 (€)

Progr.	Doel	Naam instelling	Maximaal te subsidiëren bedrag 2017	Verleend	Afwijking	Reden van de afwijking
2	2.1	Havenbedrijf Rotterdam	700.000	700.000	0	
2	2.2	Fietsersbond	43.000	42.731	269	
2	2.2	Connexxion Water	28.037	28.037	0	
2	2.2	Gemeente Hillegom N208	678.000	678.000	0	
2	2.2	Metropoolregio Rotterdam Den Haag Beter Benutten	204.230	204.230	0	
		Totaal	**1.653.267**	**1.652.998**	**269**	

Overzicht project- en boekjaarsubsidies 2017 waarvoor subsidieplafonds werden vastgesteld (€)

Subsidie-regeling nr.	Par.	Titel van de regeling	Doel	Totaal subsidieplafond 2017	Ontvangen aanvragen		Verleende subsidies		Geweigerde aanvragen		Onderhanden aanvragen		Afwijking plafond
					Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Bedrag
1.6.58		Subsidieregeling Programma R-net	2.2	11.300.000	6	2.456.562	2	964.656	0	0	2	871.368	10.335.344
1.6.74	diverse	Subsidieregeling Mobiliteit Zuid-Holland 2017	2.1-2.2	19.594.000	11	6.591.822	10	6.436.748	0	0	1	143.920	13.157.252
		Totaal		**30.894.000**	**17**	**9.048.200**	**12**	**7.401.404**	**0**	**0**	**3**	**1.904.202**	**23.492.596**

Onderschrijdingen Programma 2 Bereikbaar en Verbonden (€)

Subsidie-regeling nummer	Par	Titel van de subsidieregeling	Minder / geen aanvragen	Andere oorzaken
1.6.58		Subsidieregeling Programma R-net		Betreft meerjarenproject en bestaande uit meerdere fases en de verwachting is dat in de komende jaren het subsidieplafond al worden besteed.
1.6.74	12	Subsidieregeling Mobiliteit Zuid-Holland 2017		Het openstaande bedrag heeft te maken met het meerjarenplafond van paragraaf 12 veerinfrastructuur dat in de komend jaren naar verwachting zal worden besteed.

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend

Overzicht begrotingssubsidies 2017 (€)

Progr.	Doel	Naam instelling	Maximaal te subsidiëren bedrag 2017	Verleend	Afwijking	Reden van de afwijking
3	3.1	Innovation Quarter	1.742.000	1.700.000	42.000	Minder aangevraagd
3	3.1	Stichting Awareness	175.088	175.088	0	
3	3.1	Stichting Green Village	300.000		300.000	Aanvraag is in behandeling
3	3.1	Stichting kenniscentrum plantencentrum	200.000	200.000	0	
3	3.2	Gemeente Rotterdam Roadmap Next Economy	200.000	200.000	0	
3	3.3	Gemeente Nieuwekerk ad IJssel duurzame herontwikkeling de Zelling Onderneming	2.900.000	2.900.000	0	
3	3.4	Stichting Biobased Delta	391.000	365.068	25.932	Minder aangevraagd
3	3.5	Gemeenschappelijke regeling Nieuw Reijerwaard	9.000.000		9.000.000	Aanvraag is in behandeling en zal na verwachting in 2018
3	3.6	Erfgoedhuis Zuid-Holland	1.675.273	1.675.273	0	
3	3.6	Stichting jeugdtheaterhuis Zuid-Holland	203.700	203.700	0	
3	3.6	Kunstgebouw	1.222.200	1.222.200	0	
3	3.6	Zuid-Hollandse Popunie	127.313	127.313	0	
3	3.6	Stichting Molenviergang Aarlanderveen	22.058	22.058	0	
3	3.6	Bevrijdingsfestival	23.648	23.648	0	
3	3.6	Probiblio	5.042.640	5.042.640	0	
3	3.6	Restauratie Opleidingsprojecten Zuid-West	20.000	20.000	0	
3	3.6	Stichting Educatie Orkest Projecten (SEOP)	30.555	30.555	0	
		Totaal	**23.275.475**	**13.907.543**	**9.367.932**	

Overzicht project- en boekjaarsubsidies 2017 waarvoor subsidieplafonds werden vastgesteld (€)

Subsidieregeling nr.	Par.	Titel van de regeling	Doel	Totaal subsidieplafond 2017	Ontvangen aanvragen		Verleende subsidies		Geweigerde aanvragen		Onderhanden aanvragen		Afwijking plafond
					Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Bedrag
1.6.62		Subsidieregeling regionale netwerken topsectoren Zuid-Holland		1.250.000	5	976.076	5	976.076	0	0	0	0	273.924
1.6.65	2-5	Subsidieregeling MKB innovatiestimulering Topsectoren Zuid-Holland	3.1	12.864.000	381	24.130.671	223	12.862.000	157	12.516.670	0	0	0
1.6.74	16	Subsidieregeling Mobiliteit Zuid-Holland 2017	3.2	2.000.000	3	695.268	3	695.268	0	0	0	0	1.304.732
1.6.78		Subsidieregeling Lokale Initiatieven Energie Transitie 2017	3.2	2.000.000	17	557.289	14	456.512	0	0	3	100.777	1.543.488
1.6.64		Subsidieregeling cofinanciering Interreg (EFRO)	3.4	1.400.000	9	910.090	9	939.928	0	0	0	0	677.701
1.6.47		Subsidieregeling planvorming Bedrijventerreinen Zuid-Holland 2017	3.4	600.000	72	700.747	59	539.775	11	80.995	0	0	60.225
1.6.36	2 en 3	Subsidieregeling Restauratie Rijksmonumenten Zuid-Holland 2013	3.6	4.094.000	38	5.213.043	32	3.817.533	4	92.052	2	226.500	276.467
1.6.42		Subsidieregeling Erfgoedlijnen Zuid-Holland	3.6	5.426.828	74	5.260.228	72	4.984.227	0	0	2	245.000	442.601
1.6.46	2-4	Subsidieregeling molens Zuid-Holland 2013	3.6	550.000	11	428.004	9	272.767	0	0	1	34.599	177.233
1.6.73		Subsidieregeling publieksbereik Archeologie Zuid-Holland 2016	3.6	370.000	31	463.286	26	383.286	4	60.000	0	0	-13.286
		Totaal		**30.554.828**	**641**	**39.334.702**	**452**	**25.927.372**	**176**	**12.749.717**	**8**	**606.876**	**4.743.085**

Onderschrijdingen Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend (€)

Subsidie-regeling nummer	Par.	Titel van de subsidieregeling	Minder / geen aanvragen	Andere oorzaken
1.6.64		Subsidieregeling cofinanciering Interreg		De verwachting is dat al de onderhanden aanvragen gehonoreerd zullen worden en dan zal het subsidieplafond zijn besteed.
1.6.62		Subsidieregeling Regionale Netwerken Topsectoren Zuid-Holland		De aangevraagde en ook verleende subsidiebedragen vielen lager uit dan verwacht.
1.6.74		Subsidieregeling Mobiliteit Zuid-Holland 2017		De § 12 veerprojecten, § 13 veerinfrastructuur en § 16 betreffen meerjaren subsidies. De deelplafonds gaan over naar de volgende jaren.
1.6.78		Subsidieregeling Lokale initiatieven Energie Transitie 2017		Dit betreft een meerjarig subsidieplafond. In de Voorjaarsnota 2017 is vanuit het Impulsprogramma € 2 mln opgenomen voor kleinschalige, maatschappelijke energieprojecten. In de Najaarsnota 2017 zijn deze middelen verdeeld over de jaren 2017-2019. De verdeling 17-18-19 is respectievelijk € 0,8 mln - € 0,6 mln - € 0,6 mln. De verwachting is dat het subsidieplafond de komende jaren zal worden besteed.
1.6.36		Subsidieregeling restauratie rijksmonumenten Zuid-Holland 2013	X	
1.6.42		Subsidieregeling erfgoedlijnen Zuid-Holland	X	
1.6.46		Subsidieregeling molens Zuid-Holland	X	

Programma 4 Bestuur en Samenleving

Overzicht begrotingssubsidies 2017 (€)

Progr.	Doel	Naam instelling	Maximaal te subsidiëren bedrag 2017	Verleend	Afwijking	Reden van de afwijking
4	4.2	Stichting jeugdtheaterhuis Zuid-Holland	203.700	203.700	0	
4	4.2	Kunstgebouw	1.222.200	1.222.200	0	
4	4.2	Probiblio	5.042.640	5.042.640	0	
4	4.3	Stichting JSO	2.934.154	2.350.000	584.154	Minder aangevraagd
4	4.3	Stichting Tympaan Instituut	837.520	837.520	0	
4	4.3	Stichting Zorgbelang Zuid-Holland	1.193.597	1.193.597	0	
		Totaal	**11.433.811**	**10.849.657**	**584.154**	

Overzicht project- en boekjaarsubsidies 2017 waarvoor subsidieplafonds werden vastgesteld (€)

Subsidie-regeling nr.	Par.	Titel van de regeling	Doel	Totaal subsidieplafond 2017	Ontvangen aanvragen		Verleende subsidies		Geweigerde aanvragen		Onderhanden aanvragen		Afwijking plafond
					Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Bedrag
1.6.77		Subsidieregeling bevorderen intergemeentelijke samenwerking Zuid-Holland 2017	4.1	200.000	3	110.500	3	110.500	0	0	0	0	89.500
1.6.82		Subsidieregeling maatregelenpakket gebiedsgericht werken Zuid-Holland 2017	4.1	3.085.000	0	0	0	0	0	0	0	0	3.085.000
		Totaal		**3.285.000**	**3**	**110.500**	**3**	**110.550**	**0**	**0**	**0**	**0**	**3.174.500**

Onderschrijdingen Programma 4 Bestuur en Samenleving (€)

Subsidie-regeling nummer	Par.	Titel van de subsidieregeling	Minder / geen aanvragen	Andere oorzaken
1.6.82		Subsidieregeling maatregelenpakket gebiedsgericht werken Zuid-Holland 2017		Regeling is in december in GS geweest en de aanvraagperiode is net geopend en loopt tot in 2018. Verwacht wordt dat het subsidieplafond zal worden besteed.

Overzicht van de project- en boekjaarsubsidies 2017 waarvoor geen subsidieplafonds werden vastgesteld

Er is voor een aantal subsidieregelingen geen subsidieplafond in 2017 vastgesteld. Deze subsidies zijn verleend conform wet- en regelgeving. Er bestond wel toereikend budget om deze subsidies te kunnen verlenen. In onderstaande tabel wordt hierover informatie verstrekt.

Programma 2 Bereikbaar en Verbonden (€)

Subsidie-regeling	Par.	Titel van de regeling	Doel	Ontvangen aanvragen		Verleende subsidies		Onderhanden aanvragen	
				Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag
1.6.58		Subsidieregeling Programma R-net							
		Programma R-net locatie Boskoop-Alphen aan de Rijn	2.2	1	1.000.000	1	765.000	0	0
		HOV-corridor Noordwijk-Schiphol	2.2	6	1.233.978	5	738.472	1	495.506
		Programma R-net spoor- en stationsgebieden	2.2	1	353.000	1	353.000	0	0
1.6.74		Subsidieregeling Mobiliteit Zuid-Holland 2017							
	2	Infrastructurele projecten	2.1	51	3.215.876	41	2.471.801	5	623.662
	3	Regionaal vervoer over weg en spoor	2.2	7	66.463.105	6	65.963.105	0	500.000
	4	Regionaal vervoer over water	2.2	1	1.938.000	1	1.938.000	0	0
	5	Collectief vraagafhankelijk openbaar vervoer	2.2	2	738.650	2	738.650	0	0
	6	Oprichting buurtbusverenigingen	2.2	1	2.000	1	2.000	0	0
	7	Instandhouding buurtbusverenigingen	2.2	10	66.640	10	66.640	0	0
	8	Toegankelijkheid buurtbuslocaties	2.2	2	60.000	2	60.000	0	0
	10	Mobiliteitsmanagement	2.2	4	52.458	4	51.163	0	0
	14	Fietsprojecten	2.2	16	6.194.028	13	4.257.779	4	1.997.600
	15	Reizigersplatform	2.3	3	89.000	3	89.000	0	0
	16a	R-net projecten	2.2	1	60.000	0	0	1	60.000
		Totaal		**106**	**81.466.735**	**90**	**77.494.610**	**12**	**3.676.768**

Overzicht incidentele subsidies 2017 (€)

Naast project-boekjaar- en begrotingssubsidies werden er ook incidentele subsidies verleend. Deze subsidies lopen in principe over de relevante programma´s in de begroting. Subsidieplafonds zijn daarvoor niet aan de orde. Een specificatie van de verleende incidentele subsidies is te vinden in het Openbaar Subsidieregister over 2017.

Subsidieregelingnr.	Titel van de regeling	Doel	Ontvangen aanvragen		Verleende subsidies	
			Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag
1.6.50 *	Algemene subsidieverordening	Diverse	13	5.933.000	6	560.000
1.6.50	Art 4 Asv	Diverse	9	3.358.800	9	3.358.800
	Totaal		**22**	**9.291.800**	**15**	**3.918.800**

*er zijn nog 4 subsidieaanvragen voor een bedrag van € 5.550.000 in behandeling. En 3 subsidies zijn geweigerd voor een totaal bedrag van € 23.000

Relatie Uniform Subsidie Kader (USK) tot het beleid Misbruik &Oneigenlijk gebruik (M&O)

In het kader van het USK is beleid ontwikkeld op het tegengaan en voorkomen van het misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies en zijn procedures aangepast en opnieuw beschreven. Het beleid Misbruik en Oneigenlijk gebruik (M&O) maakt onderdeel uit van het Uniform Subsidiekader(USK). De gedachte erachter is dat het vertrouwen en de vereenvoudigde vaststelling een strengere handhaving/controle met zich meebrengt. Aan de subsidieverlening is verbonden dat een verandering in het subsidieplan tijdig moet worden gemeld (bijvoorbeeld een wijziging in de begroting of looptijdverlenging). Dit betreft echter maar een klein aantal nalatigheden, waar onder andere een te late melding (juist hetgeen waar het M&O-beleid om draait) niet in is vermeld.
De toepassing van het beleid Misbruik & Oneigenlijk gebruik bij Subsidieverstrekking, zoals dat bij de invoering van het Uniforme subsidiekader (USK) per 1 juli 2013 is vastgesteld, stuitte in de praktijk op problemen. Het besluit was niet in alle voorkomende gevallen volledig juridisch afgedekt. In afwachting van de ontwikkeling van nieuw beleid is met dit beleid dan ook tijdelijk terughoudend omgegaan.

Hoe verder het USK evalueren

In navolging van het Rijk is zowel uit de tussenevaluatie van het IPO van het USK als uit de Zuid-Hollandse tussenevaluatie (besproken in de Statencommissie B&M van 16 maart 2016), beide uitgevoerd door Pels Rijcken & Droogleever Fortuijn Advocaten (Pels), provinciebreed gebleken dat nog niet alle controlemechanismen van het USK volledig waren geïmplementeerd. In het bijzonder de meldingsplicht en het M&O-beleid. Aan de hand van door Pels gedane aanbevelingen en op basis van eigen onderzoek (onder andere bij het ministerie van VWS) is de Asv aangepast op dit punt en het M&O-beleid herzien en opnieuw vastgesteld tezamen met een beleidsregel waarin onder andere consequenties worden verbonden aan het niet-naleven van de meldingsplicht.

Gedeputeerde Staten hebben op 5 juli 2016 nieuw beleid vastgesteld. Dit is de Beleidsnotitie ter voorkoming van misbruik & oneigenlijk gebruik bij subsidieverstrekking (M&O-beleid) en de Beleidsregel ter voorkoming van misbruik en oneigenlijk gebruik bij subsidieverstrekking (beleidsregel M&O). In de beleidsregel zijn de gevolgen van het niet-naleven van de meldingsplicht nader uitgewerkt en is de registratie van gevallen van misbruik en oneigenlijk gebruik bij subsidieverstrekking aangescherpt. Hierbij zijn de aanbevelingen van hierna genoemde evaluatie gebruikt
De eindevaluatie van het USK, inclusief hiervoor genoemd M&O-beleid, zou twee jaar later plaatsvinden dus medio 2018. De eindevaluatie van het USK door het Rijk is echter uitgesteld. Het IPO sluit hierbij wederom aan aangezien het hele USK bij alle provincies is ingevoerd in navolging van het Rijk.

Informatie over de verleende subsidies t.a.v. innovatief MKB beschikbaar op de website

De provincie Zuid-Holland vergroot haar transparantie door informatie over subsidies op een nieuwe manier beschikbaar te stellen op de website. Nu is in kaart gebracht waar de verschillende innovatiesubsidies in Zuid-Holland terechtkomen. Daarnaast wordt er vermeld wat de subsidieontvangers daarvoor doen.
Innovatieve ondernemers zijn van groot belang voor de Zuid-Hollandse economie. Zij zorgen ervoor dat wij als regio voorop blijven lopen en kunnen concurreren op wereldniveau. Daarom stimuleert de provincie economische ontwikkeling in Zuid-Holland onder meer met subsidies aan innovatieve ondernemers in het midden- en kleinbedrijf. Zij kunnen met het geld dat zij ontvangen nieuwe producten en kennis ontwikkelen. In 2017 was er bijna € 10 mln beschikbaar voor deze regeling.
Met deze ontwikkelingen zet provincie Zuid-Holland een nieuwe stap in het proces naar een transparante en open provincie. Elke nieuw verleende innovatiesubsidie wordt automatisch gepubliceerd op de website (subsidie op de kaart) van de provincie .

Openbaar subsidieregister

Sinds 2012 is (n.a.v. motie 301) het openbaar subsidieregister op de website (https://www.zuid-holland.nl/loket/subsidies/subsidies/subsidies/openbaar/) van de provincie ingericht. Vanaf die tijd wordt het elk kwartaal ververst en per kalenderjaar bewaard. Op dit moment wordt gewerkt aan het subsidieregister 2.0 dat meer gebruikersvriendelijk wordt en meer zoekmogelijkheden biedt en waar mogelijk wordt de subsidieaanvraag gekoppeld aan een geografische locatie. Ook wordt de mogelijkheid onderzocht om frequenter het subsidieregister te verversen.

Paragraaf EU-subsidies

Inleiding

Europese subsidies zijn een belangrijke bron bij de realisatie van onze regionale ambities. In de lopende Europese begrotingsperiode 2014-2020 is inmiddels al voor bijna € 700 mln aan Europese subsidies geland in Zuid-Holland. Op basis van ervaringen uit het verleden is de verwachting dat de "eindscore" voor Zuid-Holland in de Europese begrotingsperiode 2014-2020 ruimschoots boven € 1 miljard zal eindigen. Het betreft onder andere middelen voor R&D (Horizon 2020) en Trans Europese netwerken. En middelen uit programma's waarop we als provincie direct invloed hebben, waarvan deze paragraaf het overzicht biedt.

Europese subsidieprogramma's periode 2014-2020 in relatie tot prestatie-indicator 4.1.7.a (bedragen x € 1 mln EU-bijdragen)	
Kansen voor West II (EFRO)	33,8
Plattelandsontwikkelingsprogramma POP3 (ELFPO)	28.5
Agrarisch natuur- en landschapsbeheer ANLb (ELFPO)	23.7
Interreg	27,7
Overig	5
Totaal	**118,7**

Rol provincie

De provincie is op drie manieren betrokken bij projecten, die worden gefinancierd met Europese subsidies; door zelf te participeren in een project als eindverantwoordelijke of als partner, door het verlenen van cofinanciering aan een project, of het begeleiden van een project. De uitdaging is de mogelijkheden samen met partners van de provincie te verzilveren. De provincie speelt hierbij een actieve, sturende rol. Binnen diverse programma's heeft de provincie een rol in de besluitvorming over de toekenning van subsidies. Deze rol is wisselend binnen de verschillende programma's. Vanaf eind 2015 zijn de eerste Europese projecten binnen de lopende budgetperiode (2014-2020) ten uitvoering gekomen. Deze projecten hebben een meerjarig karakter. Voor meer informatie kijk op de website van de provincie Zuid-Holland.

Realisatie

Op dit moment ligt de focus bij het van de grond krijgen van voldoende projecten, om 100% van het beschikbare budget te benutten. Daarnaast is het van belang de voortgang van de projecten en de benutting (en uitputting) van de voor Zuid-Holland beschikbare budgetten goed te monitoren. Dit staat ook in directe relatie tot prestatie-indicator 4.1.7.a in programma 4 van de begroting: het bedrag dat is benut binnen EU subsidieprogramma's (OP Kansen voor West II, POP3, Interreg en overige) in de periode 2014-2020. Aangezien de meeste projecten een looptijd hebben van drie jaar is het eind 2017 mogelijk om te rapporteren over de eerste gerealiseerde projecten. Het is mogelijk om in 2020 nog projecten in te dienen, die vervolgens een looptijd hebben van maximaal drie jaar. De volledige € 118,7 mln moet dus pas aan het einde van 2023 zijn gerealiseerd.

OP Kansen voor West (KvWII)

Voor het Operationeel Programma Kansen voor West II is voor de provincie een totaal bedrag van € 33,8 mln beschikbaar. Binnen dit programma kunnen Europese subsidies worden aangevraagd op het gebied van de kenniseconomie (Innovatie/Valorisatie MKB € 26,8 mln) en de koolstofarme economie.(€ 7 mln). De provincie is actief betrokken bij de beoordeling en selectie van projecten die voor subsidie in aanmerking komen.

Op het gebied van innovatie heeft de provincie op dit moment voor totaal € 14,3 mln ingezet via het Innovation Quarter om financieringsinstrumenten mogelijk te maken voor jonge innovatieve bedrijven en het innovatieve MKB met groeipotentie in Zuid-Holland. Daarnaast heeft de provincie nog voor € 3 mln uitgezet in UNIIQ: een

proof of concept fonds voor Zuid-Holland. Ook staat er op dit moment voor ongeveer € 4,5 mln uit aan andere projecten binnen dit thema. Het resterende bedrag is nog niet toegekend aan projecten.

Voor het thema koolstofarme economie heeft de provincie een overeenkomst bereikt met de gemeenten Den Haag en Rotterdam. De provincie zal voor totaal € 4,5 mln deelnemen in de energiefondsen van beide gemeenten. Hierbij richt het Haagse fonds zich meer op de aanbodzijde van koolstofarme energie, waar het Rotterdamse fonds zich meer richt op de vraagzijde. Beide fondsen zijn zogenaamde Jessicafondsen. Deze middelen zullen revolverend worden ingezet. Het resterende bedrag is nog niet toegekend aan projecten.

Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3)
De Europese subsidies voor plattelandsontwikkeling (POP3) worden ingezet binnen de kaders van de provinciale Beleidsvisie Groen en het Ambitiedocument Landbouw en zijn gericht op bevordering van het agrarisch ondernemerschap (concurrentiekracht en innovatie), duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen (inclusief water) en goede conditie van het platteland (biodiversiteit, natuur en landschap) en ontwikkeling en samenwerking d.m.v. de LEADER-aanpak. De verdeling van de Europese subsidie verloopt via de provinciale Uitvoeringsregeling POP3. Voor deze regeling is € 28,5 mln beschikbaar aan Europese middelen. De ramingen voor dit programma in de Begroting van 2018 is met € 1,26 mln neerwaarts bijgesteld. De raming is in overeenstemming met de Rijksbudgetbrief 2017. Het totale budget voor POP3 via deze regeling, inclusief bijdragen van de provincie en waterschappen is € 46,9 mln.

Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb)
Naast het in stand houden en versterken van biodiversiteit binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN) wordt ook nagestreefd om bepaalde natuurwaarden buiten het NNN te behouden en te versterken. Agrariërs kunnen beheer dat hierop gericht is gesubsidieerd krijgen. Het agrarisch natuurbeheer richt zich in Zuid-Holland in eerste instantie op weidevogels. Voor het behoud van de weidevogels is het belangrijk dat bescherming zich richt op grote aaneengesloten gebieden en dat agrariërs, natuurbeheerders en vrijwilligers optimaal met elkaar samenwerken. In tweede instantie wordt ingezet op akkerranden, natte dooradering, landschapselementen en water. Voor dit programma is € 23,7 mln beschikbaar vanuit Europa.

Interreg
De verschillende Interreg programma's bieden ondernemers, onderzoekers en overheden de mogelijkheid om grensoverschrijdend samen te werken en subsidie aan te vragen voor duurzame projecten. De verschillende programma's richten zich op de thema's: innovatie, onderzoek, duurzame energie, klimaatadaptatie en transport. De Interreg programma's werken met periodieke oproepen voor indiening van projectvoorstellen - een soort tenders waarbinnen projectaanvragen kunnen worden ingediend. De provincie heeft in vijf Interreg programma's een adviserende rol bij de beoordeling van projecten. In een aantal gevallen treedt de provincie op als (lead)partner omdat projectdeelname relevant wordt geacht om provinciale doelen te bereiken. De provincie Zuid-Holland kan binnen vijf Interreg programma's projecten indienen (Interreg VA 2 Zeeën, Interreg VA Vlaanderen – Nederland, Interreg VB Noordzee, Interreg VB Noord West Europa en Interreg Europe). De provincie speelt een actieve rol in het aanjagen van projecten met externe partijen uit Zuid-Holland. Verwacht wordt dat er in de commissieperiode 2014-2020 voor € 27,7mln aan interregsubsidies wordt toegekend aan deze externe partijen. Uit recente monitoring blijkt dat dit bedrag ruimschoots gehaald gaat worden.

Overige programma's
De provincie heeft als doelstelling om naast de gangbare programma's zoals EFRO, ook middelen te verwerven uit andere programma's, zoals Horizon 2020 en Life. Zo is het project Clean Inland Shipping (CLINSH) op 1 september 2016 officieel van start gegaan en wordt ondersteund door het Europese LIFE fonds. De provincie ontvangt hier een subsidie voor € 1,9 mln. Het project draagt bij aan een duurzame binnenvaart.

Daarnaast is de provincie betrokken bij het project Jive 2 binnen het Horizon 2020 programma. Dit project zal zich net als 3Emotion richten op brandstofcelbussen. Voor dit project ontvangt de provincie een bijdrage van € 3,1 mln Europese subsidie. 3Emotion was een project binnen de voorloper van horizon 2020 waarvoor we in de vorige periode € 1,6 mln hebben ontvangen.

Binnen het project NEFERITITI, een Horizon 2020 project, worden locaties ingericht waar bestaande technieken voor de land- en tuinbouwsector worden gedemonstreerd voor eventueel verdere uitrol van deze toepassingen. De provincie ontvangt € 59.643 aan Europese middelen voor haar rol in dit project.

Als laatste is de provincie betrokken in het Horizon 2020 project: NextGen. In dit project worden nieuwe technieken en technologie onderzocht voor het hergebruik van water onderzocht. De provincie ontvangt € 116.250 voor haar bijdrage in dit project.

Jaarrekening

1. Overzicht baten en lasten

	Programma (bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Primaire Begroting 2017	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2017	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
	Lasten							
1	Groen, Waterrijk en Schoon	224.990	215.751	10.554	-59.892	166.413	146.781	19.631
2	Bereikbaar en Verbonden	293.222	275.063	-9.786	-11.681	253.596	293.039	-39.443
3	Aantrekkelijk en Concurrerend	62.308	85.203	11.783	-22.269	74.717	62.954	11.763
4	Bestuur en Samenleving	47.257	28.799	-885	686	28.600	26.125	2.475
-	Overzichten en Middelen	37.385	861	1.769	-1.982	649	1.569	-920
-	Heffing vennootschaps-belasting	0	0	0	0	0	0	0
-	Werkelijk onvoorzien	0	500	0	-500	0	0	0
-	Overhead	0	84.664	1.744	27	86.435	84.954	1.481
	Totaal Lasten	665.162	690.842	15.179	-95.611	610.410	615.423	-5.012
	Baten							
1	Groen, Waterrijk en Schoon	122.786	65.832	-1.886	-29.788	34.159	29.822	4.336
2	Bereikbaar en Verbonden	85.669	11.648	-1.100	-144	10.404	7.417	2.988
3	Aantrekkelijk en Concurrerend	15.647	1.416	957	294	2.667	8.872	-6.205
4	Bestuur en Samenleving	6.796	851	-374	276	753	1.050	-297
-	Overzichten en Middelen	615.156	562.644	14.143	15.455	592.242	601.201	-8.959
-	Overhead	0	2.085	158	175	2.418	4.998	-2.580
	Totaal Baten	846.054	644.477	11.899	-13.732	642.644	653.361	-10.717
	Totaal Saldo baten en lasten	**180.892**	**-46.365**	**-3.281**	**81.879**	**32.233**	**37.938**	**-5.705**
	Onttrekking aan reserve							
1	Groen, Waterrijk en Schoon	38.533	36.684	10.853	-1.674	45.863	31.317	14.545
2	Bereikbaar en Verbonden	73.842	119.380	16.884	59.040	195.304	245.528	-50.224
3	Aantrekkelijk en Concurrerend	14.137	32.169	9.223	-10.787	30.606	21.040	9.566
4	Bestuur en Samenleving	464	0	0	938	938	96	842
-	Overzichten en Middelen	61.801	18.077	63.048	4.027	85.152	85.154	-1
-	Overhead	0	0	0	1.121	1.121	1.057	64
	Totaal Onttrekking aan reserve	188.777	206.310	100.008	52.665	358.984	384.192	-25.209
	Toevoeging aan reserve							
1	Groen, Waterrijk en Schoon	81.233	0	17.923	27.690	45.613	46.510	-896
2	Bereikbaar en Verbonden	189.450	136.075	35.626	-17.152	154.550	154.550	0
3	Aantrekkelijk en Concurrerend	45.493	13.129	27.277	12.160	52.566	52.141	425
4	Bestuur en Samenleving	0	2.000	5.000	276	7.276	7.276	0
-	Overzichten en Middelen	18.523	8.741	10.901	111.209	130.851	131.105	-255
-	Overhead	0	0	0	361	361	361	0
	Totaal Toevoeging aan reserve	334.699	159.945	96.727	134.545	391.217	391.943	-726
	Totaal saldo onttrekking en toevoeging	**145.922**	**-46.365**	**-3.281**	**81.879**	**32.233**	**7.750**	**24.483**
	Resultaat	**34.970**	**0**	**0**	**0**	**0**	**30.188**	**-30.188**

2. Toelichting begrotingswijzigingen

Toelichting

De verschillen in onderstaande tabel tussen de bijgestelde begroting en realisatie zijn nader toegelicht in de programmaverantwoording. De verschillen tussen respectievelijk de primaire begroting en de begroting na wijziging voorjaarsnota (VJN) en de verschillen tussen begroting na VJN en begroting na najaarsnota (NJN) zijn nader toegelicht in de programmaverantwoording bij respectievelijk de VJN en NJN.

Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon

Exploitatie mutaties (bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten		Verschil primaire begroting - begroting na wijziging VJN			Verschil begroting na VJN - begroting na NJN			Verschil bijgestelde begroting - realisatie 2017		
Toelichting		Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
DOEL 1-1	*Duurzaam beschermd tegen overstromingen en wateroverlast*									
	Realiseren waterveiligheid en voorkomen wateroverlast	210	110	100	-778	0	-778	479	113	366
DOEL 1-2	*Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater*									
	Bijdrage bereikbaar evenwichtige beschikbaarheid en vraag naar zoetwater en uitvoering Deltaprogramma	70	0	70	-300	0	-300	195	0	195
	Kaderstelling, uitvoering en monitoring KRW-grondwaterlichamen en oppervlaktewaterlichamen	-70	0	-70	-4.017	-4.546	529	-749	-624	-125
DOEL 1-3	*Recreatie en groenbeleving*									
	Realisatie en ontwikkeling recreatievoorzieningen	5.491	50	5.441	-4.510	-544	-3.966	-720	-1.083	363
	Beheer recreatievoorzieningen	600	0	600	2.516	133	2.383	1.575	137	1.438
	Innovatie in recreatie en groenbeleving	520	0	520	186	0	186	-325	4	-330
DOEL 1-4	*Natuur en biodiversiteit*									
	#Organiseren en innoveren natuurbeheer in Natuurnetwerk Nederland	-500	-45	-455	0	0	0	21	0	21
	Biodiversiteit: Realisatie en ontwikkeling	-5.075	-2.927	-2.149	-33.335	-14.058	-19.277	11.190	5.020	6.171
	Biodiversiteit: Beheer en onderhoud	531	680	-150	-1.388	-174	-1.214	-613	-791	179
	Biodiversiteit: Innovatie en organisatie	934	0	934	-3.836	-2.306	-1.530	-626	0	-626
DOEL 1-5	*Duurzame landbouw*									
	Opstarten programma gericht op kennis, ontwikkeling en innovatieve landbouw	-169	96	-265	-3.086	-1.564	-1.523	2.432	789	1.643
	Participeren in innoverende samenwerkingsverbanden	165	0	165	-2.059	-1.110	-950	-41	289	-330
	Faciliteren aanvragen kavelruil	-400	0	-400	0	0	0	400	0	400

Exploitatie mutaties (bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten		Verschil primaire begroting - begroting na wijziging VJN			Verschil begroting na VJN - begroting na NJN			Verschil bijgestelde begroting - realisatie 2017		
Toelichting		Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
DOEL 1-6	*Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu*									
	Kaders stellen en de provincie vertegenwoordigen ten behoeve van alle milieuaspecten	636	150	485	-170	-150	-20	402	-94	496
	Beheersbaar houden, saneren en voorkomen van externe veiligheids knelpunten	7.874	0	7.874	16	0	16	3.407	-134	3.541
	Beheersbaar houden, saneren en voorkomen van knelpunten in de luchtkwaliteit	0	0	0	-7.865	-7.056	-809	2.147	60	2.088
	Beheersbaar houden, saneren en voorkomen van geluidshinder	0	0	0	-350	0	-350	20	-3	23
	Opdrachtverlening toepassen Nota Vergunningverlening, Toezzicht en Handhaving	-261	0	-261	-915	1.587	-2.502	438	654	-216
Saldo		10.554	-1.886	12.439	-59.892	-29.788	-30.104	19.631	4.336	15.295

Reserve-mutaties (bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten		Verschil primaire begroting - begroting na wijziging VJN			Verschil begroting na VJN - begroting na NJN			Verschil bijgestelde begroting - realisatie 2017		
Toelichting		Toevoeging	Onttrekking	Saldo	Toevoeging	Onttrekking	Saldo	Toevoeging	Onttrekking	Saldo
DOEL 1-1	*Duurzaam beschermd tegen overstromingen en wateroverlast*									
	Realiseren waterveiligheid en voorkomen wateroverlast	0	178	-178	0	-248	248	0	82	-82
DOEL 1-2	*Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater*									
	Kaderstelling, uitvoering en monitoring KRW-grondwaterlichamen en oppervlaktewaterlichamen	0	0	0	410	0	410	0	12	-12
DOEL 1-3	*Recreatie en groenbeleving*									
	Realisatie en ontwikkeling recreatievoorzieningen	546	4.045	-3.499	256	-3.464	3.720	-88	1.224	-1.312
	Beheer recreatievoorzieningen	0	100	-100	669	3.052	-2.383	-13	1.293	-1.306
	Innovatie in recreatie en groenbeleving	0	0	0	310	96	214	22	-52	75
DOEL 1-4	*Natuur en biodiversiteit*									

Reserve-mutaties (bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten		Verschil primaire begroting - begroting na wijziging VJN			Verschil begroting na VJN - begroting na NJN			Verschil bijgestelde begroting - realisatie 2017		
Toelichting		Toevoeging	Onttrekking	Saldo	Toevoeging	Onttrekking	Saldo	Toevoeging	Onttrekking	Saldo
	Biodiversiteit: Realisatie en ontwikkeling	0	-2.732	2.732	21.854	2.210	19.644	325	3.951	-3.626
	Biodiversiteit: Beheer en onderhoud	6.230	180	6.050	2.167	257	1.910	-1.486	1.445	-2.931
	Biodiversiteit: Innovatie en organisatie	0	1.165	-1.165	1.682	-124	1.806	0	-111	111
DOEL 1-5	*Duurzame landbouw*									
	Opstarten programma gericht op kennis, ontwikkeling en innovatieve landbouw	0	0	0	0	-1.578	1.578	0	1.539	-1.539
	Participeren in innoverende samenwerkingsverbanden	0	253	-253	343	-700	1.043	343	168	175
	Faciliteren aanvragen kavelruil	183	0	183	0	0	0	0	394	-394
DOEL 1-6	*Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu*									
	Kaders stellen en de provincie vertegenwoordigen ten behoeve van alle milieuaspecten	1.000	500	500	0	0	0	0	-63	63
	Beheersbaar houden, saneren en voorkomen van externe veiligheids knelpunten	9.964	7.164	2.800	0	0	0	0	3.371	-3.371
	Beheersbaar houden, saneren en voorkomen van knelpunten in de luchtkwaliteit	0	0	0	0	-825	825	0	1.274	-1.274
	Beheersbaar houden, saneren en voorkomen van geluidshinder	0	0	0	0	-350	350	0	19	-19
Saldo		17.923	10.853	7.070	27.690	-1.674	29.364	-896	14.545	-15.442

Programma 2 Bereikbaar en Verbonden

Exploitatie mutaties (bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten		Verschil primaire begroting - begroting na wijziging VJN			Verschil begroting na VJN - begroting na NJN			Verschil bijgestelde begroting - realisatie 2017		
Toelichting		Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
DOEL 2-1	*Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde*									
	Uitvoeren van dagelijks beheer en onderhoud	-32	0	-32	458	0	458	-227	-1.651	1.424
	Uitvoeren van planmatig onderhoud	-3.464	0	-3.464	186	0	186	6.481	-853	7.334
	Kaders stellen en provincie vertegenwoordigen verbeteren bereikbaarheid en verkeersveiligheid	-21	0	-21	-603	156	-759	380	154	226
	Uitvoering projecten en maatregelen bereikbaarheid en verkeersveiligheid PZI	-4.247	0	-4.247	-5.661	800	-6.461	-47.507	3.995	-51.503
	Uitvoering projecten, programma's en maatregelen gericht op betere benutting van de infra	-1.107	-1.100	-7	0	0	0	-5.272	0	-5.272
DOEL 2-2	*Een adequaat aanbod van openbaar vervoer*									
	Kaders stellen en provincie vertegenwoordigen voor regionaal OV	0	0	0	323	0	323	149	-107	256
	Aanbesteden en sturen regionale OV-concessies en-contracten	0	0	0	-1.975	0	-1.975	3.145	2.260	885
	Uitvoering van projecten en maatregelen voor openbaar vervoer infrastructuur	-915	0	-915	-1.061	-1.100	39	2.000	-1.100	3.100
	Uitvoering van projecten en maatregelen ter verbetering van de kwaliteit van het OV	0	0	0	-3.348	0	-3.348	1.407	289	1.118
Saldo		-9.786	-1.100	-8.686	-11.681	-144	-11.537	-39.443	2.988	-42.431

Reserve-mutaties (bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten		Verschil primaire begroting - begroting na wijziging VJN			Verschil begroting na VJN - begroting na NJN			Verschil bijgestelde begroting - realisatie 2017		
Toelichting		Toevoeging	Onttrekking	Saldo	Toevoeging	Onttrekking	Saldo	Toevoeging	Onttrekking	Saldo
DOEL 2-1	*Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde*									
	Uitvoeren van dagelijks beheer en onderhoud	0	0	0	0	0	0	0	4	-4
	Uitvoeren van planmatig onderhoud	10.000	5.544	4.456	-10.000	0	-10.000	0	4.406	-4.406
	Uitvoering projecten en maatregelen bereikbaarheid en verkeersveiligheid PZI	20.126	11.340	8.786	-8.252	63.290	-71.542	0	-56.636	56.636
	Uitvoering projecten, programma's en maatregelen gericht op betere benutting van de infra	0	0	0	1.100	1.100	0	0	0	0
DOEL 2-2	*Een adequaat aanbod van openbaar vervoer*									
	Aanbesteden en sturen regionale OV-concessies en-contracten	5.500	0	5.500	0	-2.000	2.000	0	892	-892
	Uitvoering van projecten en maatregelen voor openbaar vervoer infrastructuur	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Uitvoering van projecten en maatregelen ter verbetering van de kwaliteit van het OV	0	0	0	0	-3.350	3.350	0	1.111	-1.111
Saldo		35.626	16.884	18.742	-17.152	59.040	-76.192	0	-50.224	50.224

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend

Exploitatie mutaties (bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten		Verschil primaire begroting - begroting na wijziging VJN			Verschil begroting na VJN - begroting na NJN			Verschil bijgestelde begroting - realisatie 2017		
Toelichting		Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
DOEL 3-1	*Een groeiende, duurzame en innovatieve economie*									
	Economische clusters en innovatief MKB faciliteren	12.463	301	12.162	-2.808	500	-3.308	3.301	-81	3.382
	Ondersteunen van en ruimtelijke voorwaarden scheppen voor toeristisch en recreatief ondernemerschap	0	0	0	80	80	0	106	0	106
	Integrale (ruimtelijke) ontwikkeling op Goeree-Overflakkee	-250	0	-250	242	0	242	151	0	151
DOEL 3-2	*Schone en toekomstbestendige energie*									
	Kaders stellen, uitvoeren en de provincie vertegenwoordigen ten behoeve van energie	3.770	182	3.589	-1.900	0	-1.900	893	-64	958
DOEL 3-3	*Beter benut (bebouwd) gebied*									
	Actualiseren en uitvoeren ruimtelijk beleid	-4.884	0	-4.884	-2.945	96	-3.041	3.559	-63	3.622
	Adviseren over en beoordelen van gemeentelijke ruimtelijke plannen	0	0	0	22	0	22	8	0	8
	Regionale samenwerking	80	0	80	0	0	0	102	0	102
	Verkennen beter benutten (bebouwd) gebied	0	0	0	144	22	122	464	-27	492
DOEL 3-4	*Goede ruimtelijke kwaliteit*									
	Adviseren over en beoordelen gemeentelijke ruimtelijke plannen	0	0	0	22	0	22	-27	0	-27
	Organiseren en delen kennis	0	0	0	0	0	0	121	0	121
	Aanleg, beheer en herstel landschapselementen	-1.432	0	-1.432	-9	0	-9	349	0	349
DOEL 3-5	*Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans*									
	Regionale afstemming	93	0	93	22	0	22	-45	-20	-24
	Adviseren over en beoordelen gemeentelijke ruimtelijke plannen	0	0	0	22	0	22	-20	0	-20

Exploitatie mutaties (bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten		Verschil primaire begroting - begroting na wijziging VJN			Verschil begroting na VJN - begroting na NJN			Verschil bijgestelde begroting - realisatie 2017		
Toelichting		Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
	Voorwaarden scheppen en ondersteunen van gemeenten voor de versterking van werklocaties	-149	0	-149	-10.661	0	-10.661	1.217	0	1.217
DOEL 3-6	*Beschermd, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed*									
	Restaureren monumenten en onderhouden molens	-599	0	-599	-3.955	0	-3.955	629	0	629
	Erfgoedlijnen ontwikkelen en beleefbaar maken	579	0	579	44	-498	542	-96	0	-96
	Presenteren en toegankelijk maken archeologische vondsten	300	0	300	170	0	170	76	0	76
DOEL 3-7	*Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond*									
	Opdrachtverlening aan Omgevingsdiensten en monitoring uitvoering verontreinigde locaties	1.401	475	927	-780	93	-872	978	-4	983
	Uitvoeren van (pre)nazorg stortlocaties in het kader Wet milieubeheer	60	0	60	0	0	0	-103	-5.944	5.841
	Verkenen en organiseren kennisuitwiseling duurzaam gebruik ondergrond	350	0	350	22	0	22	99	0	99
Saldo		11.783	957	10.826	-22.269	294	-22.563	11.763	-6.205	17.968

Reserve-mutaties (bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten		Verschil primaire begroting - begroting na wijziging VJN			Verschil begroting na VJN - begroting na NJN			Verschil bijgestelde begroting - realisatie 2017		
Toelichting		Toevoeging	Onttrekking	Saldo	Toevoeging	Onttrekking	Saldo	Toevoeging	Onttrekking	Saldo
DOEL 3-1	*Een groeiende, duurzame en innovatieve economie*									
	Economische clusters en innovatief MKB faciliteren	21.900	8.122	13.778	8.464	5.235	3.229	-31	4.800	-4.831
	Integrale (ruimtelijke) ontwikkeling op Goeree-Overflakkee	0	-100	100	0	0	0	0	154	-154
DOEL 3-2	*Schone en toekomstbestendige energie*									
	Kaders stellen, uitvoeren en de provincie vertegenwoordigen ten behoeve van energie	0	1.589	-1.589	1.200	-870	2.070	0	788	-788
DOEL 3-3	*Beter benut (bebouwd) gebied*									
	Actualiseren en uitvoeren ruimtelijk beleid	0	-5.193	5.193	0	-2.958	2.958	0	2.713	-2.713

Reserve-mutaties (bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten		Verschil primaire begroting - begroting na wijziging VJN			Verschil begroting na VJN - begroting na NJN			Verschil bijgestelde begroting - realisatie 2017		
Toelichting		Toevoeging	Onttrekking	Saldo	Toevoeging	Onttrekking	Saldo	Toevoeging	Onttrekking	Saldo
	Verkennen beter benutten (bebouwd) gebied	0	0	0	0	85	-85	0	105	-105
DOEL 3-4	*Goede ruimtelijke kwaliteit*									
	Aanleg, beheer en herstel landschapselementen	1.038	0	1.038	0	-9	9	0	3	-3
DOEL 3-5	*Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans*									
	Voorwaarden scheppen en ondersteunen van gemeenten voor de versterking van werklocaties	0	0	0	120	-10.200	10.320	0	-1.341	1.341
DOEL 3-6	*Beschermd, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed*									
	Restaureren monumenten en onderhouden molens	3.000	2.430	570	2.000	-1.900	3.900	137	944	-807
	Erfgoedlijnen ontwikkelen en beleefbaar maken	750	509	241	350	698	-348	475	278	196
DOEL 3-7	*Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond*									
	Opdrachtverlening aan Omgevingsdiensten en monitoring uitvoering verontreinigde locaties	590	1.516	-927	26	-868	894	-155	978	-1.133
	Verkenen en organiseren kennisuitwiiseling duurzaam gebruik ondergrond	0	350	-350	0	0	0	0	143	-143
Saldo		27.277	9.223	18.054	12.160	-10.787	22.947	425	9.566	-9.140

Programma 4 Bestuur en Samenleving

Exploitatie mutaties (bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten		Verschil primaire begroting - begroting na wijziging VJN			Verschil begroting na VJN - begroting na NJN			Verschil bijgestelde begroting - realisatie 2017		
Toelichting		Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
DOEL 4-1	*Slagvaardig, toekomstbestendig en transparant bestuur*									
	Versterken van bestuurlijke samenwerking (inclusief Arhi)	0	0	0	882	0	882	748	0	748
	Risicogericht uitvoeren van interbestuurlijk toezicht	0	0	0	0	0	0	3	0	3
	Risicogericht uitvoeren van financieel toezicht	43	43	0	113	0	113	-183	-21	-162
	Risicogericht toezicht op archief-en infobeheer van gemeenten, waterschappen en provinciale organisatie	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Uitvoeren van de algemene bestuurstaken (PS)	-628	-455	-173	176	276	-100	400	0	400
	Uitvoeren van de dagelijkse bestuurstaken (GS)	-110	0	-110	0	0	0	312	-46	358
	Adviseren en ondersteunen van het bestuur	-212	38	-250	335	0	335	13	-105	118
	Transparante overheid vergroten	72	0	72	-300	0	-300	682	0	682
DOEL 4-2	*Cultuurparticipatie en bibliotheken*									
	Ondersteunen van cultuurparticipatie	0	0	0	0	0	0	0	5	-5
	Ondersteunen van bibliotheken	-50	0	-50	0	0	0	-3	0	-3
DOEL 4-3	*Borgen kennis sociaal domein*									
	Borgen van kennis over het sociale domein en maatschappelijke ontwikkeling	0	0	0	29	0	29	1.598	0	1.598
	Afbouwen van subsidies voor maatschappelijke participatie	0	0	0	-550	0	-550	-958	0	-958
DOEL 4-4	*Afbouw taken jeugdzorg*									
	Overdracht naar gemeenten van provinciale jeugdzorgtaken	0	0	0	0	0	0	-137	-131	-6
Saldo		-885	-374	-511	686	276	410	2.475	-297	2.772

Reserve-mutaties (bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten		Verschil primaire begroting - begroting na wijziging VJN			Verschil begroting na VJN - begroting na NJN			Verschil bijgestelde begroting - realisatie 2017		
Toelichting		Toevoeging	Onttrekking	Saldo	Toevoeging	Onttrekking	Saldo	Toevoeging	Onttrekking	Saldo
DOEL 4-1	*Slagvaardig, toekomstbestendig en transparant bestuur*									
	Versterken van bestuurlijke samenwerking (inclusief Arhi)	5.000	0	5.000	0	790	-790	0	790	-790
	Uitvoeren van de algemene bestuurstaken (PS)	0	0	0	276	148	129	0	52	-52
Saldo		5.000	0	5.000	276	938	-661	0	842	-842

Overzichten en Middelen

Exploitatie mutaties (bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten		Verschil primaire begroting - begroting na wijziging VJN			Verschil begroting na VJN - begroting na NJN			Verschil bijgestelde begroting - realisatie 2017		
Toelichting		Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
DOEL 5-1	*Financieel gezonde huishouding*									
	Behoedzaam ramen en adequaat uitvoeren financieel-strategisch beleid	1.769	14.143	-12.374	-2.482	7.395	-9.877	-920	-7.643	6.723
	Heffen van opcenten motorrijtuigenbelasting	0	0	0	0	8.060	-8.060	0	-1.316	1.316
Saldo		1.769	14.143	-12.374	-2.482	15.455	-17.937	-920	-8.959	8.039

Reserve-mutaties (bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten		Verschil primaire begroting - begroting na wijziging VJN			Verschil begroting na VJN - begroting na NJN			Verschil bijgestelde begroting - realisatie 2017		
Toelichting		Toevoeging	Onttrekking	Saldo	Toevoeging	Onttrekking	Saldo	Toevoeging	Onttrekking	Saldo
DOEL 5-1	*Financieel gezonde huishouding*									
	Behoedzaam ramen en adequaat uitvoeren financieel-strategisch beleid	10.901	63.048	-52.148	111.209	4.027	107.182	-255	-1	-253
Saldo		10.901	63.048	-52.148	111.209	4.027	107.182	-255	-1	-253

Overhead

Exploitatie mutaties (bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten	Mutatie Voorjaarsnota			Mutaties Najaarsnota			Mutatie realisatie		
Toelichting	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
Bedrijfsvoering algemeen	75	86	-11	-713	0	-713	-2.201	-86	-2.115
Apparaatslasten	2.902	0	2.902	1.361	0	1.361	-98.453	0	-98.453
Concern	-2.306	0	-2.306	-821	46	-867	-5.885	-1.350	-4.535
Communicatie	0	0	0	332	0	332	-140	-40	-100
Facilitaire zaken	315	0	315	1.156	35	1.121	-13.087	-445	-12.642
Financiële en juridische zaken	0	0	0	-174	38	-212	-1.383	0	-1.383
Grondzaken	0	0	0	0	0	0	-1	-250	249
Informatisering en automatisering	269	0	269	18	0	18	-11.944	0	-11.944
Personeel en organisatie	2.483	72	2.411	47	57	-9	-6.938	-72	-6.866
Kostenverdeling	-1.994	0	-1.994	-1.179	0	-1.179	53.623	0	53.623
Saldo	1.744	158	1.587	27	175	-148	-86.408	-2.243	-84.165

Reserve mutaties (bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten	Mutatie Voorjaarsnota			Mutaties Najaarsnota			Mutatie realisatie		
Toelichting	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
Apparaatslasten	0	0	0	361	0	361	0	0	0
Facilitaire zaken	0	0	0	0	1.121	-1.121	0	0	0
Saldo	0	0	0	361	1.121	-760	0	0	0

3. Investeringen

Toelichting investeringen

	(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Primaire Begroting 2017	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2017	Jaarrekening 2017	Verschil Begroot vs Realisatie
1	Groen, Waterrijk en Schoon	1.205	1.728	0	-1.728	0	0	0
2	Bereikbaar en Verbonden	101.294	130.182	-2.406	12.439	140.215	131.938	8.278
3	Aantrekkelijk en Concurrerend	0	0	0	0	0	1.041	-1.041
-	Overzichten en Middelen	66	18.370	0	1.550	18.123	15.000	3.123
-	Overhead	3.913	14.120	373	-3.256	11.236	7.569	3.667
	Totaal investeringsuitgaven	**106.478**	**164.400**	**-2.034**	**9.004**	**169.574**	**155.548**	**14.026**
2	Bereikbaar en Verbonden	30.950	31.359	0	321	31.679	48.819	-17.140
-	Overzichten en Middelen	981	0	0	0	0	380	-380
	Totaal investeringsinkomsten	**31.931**	**31.359**	**0**	**321**	**31.679**	**49.199**	**-17.519**
	Saldo investeringen	**-74.547**	**-133.042**	**2.034**	**-8.683**	**-137.894**	**-106.349**	**-31.545**

Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon

Niet van toepassing.

Programma 2 Bereikbaar en Verbonden

De verantwoording over het infrastructuurprogramma vindt plaats conform de regeling projecten van Provinciale Staten. In de eerste plaats gebeurt dit op programmaniveau via de jaarlijkse Voortgangsrapportage Infrastructuur. Hierin wordt per project de voortgang op de mijlpalen planning (jaar gereed) en budget (krediet) weergegeven. Ten tweede gebeurt dit op projectniveau, waarbij ook kwaliteit en risico worden verantwoord. Alleen voor projecten boven de € 10 mln vindt rechtstreeks verantwoording plaats aan Provinciale Staten.
De afgesproken sturing en verantwoording over projecten is dus gekoppeld aan mijlpalen en niet aan de (financiële) realisatie in een (begrotings)jaar. De sturing is dus jaargrensoverschrijdend in tegenstelling tot de jaarlijkse verantwoording op concernniveau via deze jaarrekening. Een onderbesteding in een jaarschijf betekent dus niet direct dat een project vertraagd is maar eerder dat de planning van uitgaven is veranderd.

In de afgelopen jaren zijn al meerdere verbeteringen opgestart en doorgevoerd met betrekking tot sturing op de (financiële) programmering (sturing op totaalbudget, probabilistisch ramen en plannen in grote projecten, jaarlijks Kaderbesluit Infrastructuur etc.). Dit moet zorgen voor betere prognoses. De komende jaren zal nog verder worden gewerkt aan optimalisatie van de ingezette verbeteringen en nieuwe verbeteringen wat betreft de (financiële) sturing op projecten (verdere uitrol probabilistisch ramen en plannen en risicoreserveringen koppelen aan planning en budget).

In deze jaarrekening zijn een beperkt aantal afwijkingen geconstateerd qua uitgaven en inkomsten. Dit is vaak het gevolg van een gewijzigd activeringsmoment ten opzichte van de eerdere prognose. In een aantal gevallen betreft dit een eerder opleveringsmoment en in een aantal gevallen een later opleveringsmoment. In het laatste geval betreft het soms een deelproject waarbij de planning van het totaalproject ongewijzigd blijft. Als gevolg van het latere activeringsmoment zijn inkomsten (bijdragen van derden) ook nog niet ontvangen.

In de Nota IWA (Investeren, waarderen en activeren) is het moment van gereedmelding van het project vastgelegd als 1e moment van activeren. Dit gebeurt op basis van het proces-verbaal van opneming (oplevering). Na decharge van een project volgt een 2e activering.

Voor meer informatie over de voortgang van de provinciale infrastructurele projecten wordt verwezen naar de Voortgangsrapportage Infrastructuur, die tegelijk met de jaarrekening aan PS wordt aangeboden.

Uitgaven

Leningen (€ 0,5 mln n)

Voor het renoveren, vervangen en/of verduurzamen van veerponten is een lening van € 0,5 mln verstrekt.

Projecten beheer en onderhoud (inclusief functionele verbeteringen)

De werkzaamheden in de voorbereidingsfase van een aantal onderhoudsprojecten vragen meer tijd dan verwacht, waardoor de voorbereidingsfase later wordt afgesloten. Het betreft de projecten voorbereidingsfase N214a/b, N215b/c (inclusief functionele verbeteringen), N468a, N489a/oeverprojecten Delftse Schie en Oude Rijn (€ 3 mln). Activering vindt plaats in 2018.

De werkzaamheden in de uitvoeringsfase voor N207 buscorridor (€ 7,7 mln) en N217a/b, N445a inclusief functionele verbeteringen verkeersveiligheid (€ 6,3 mln) hebben vertraging in de werkzaamheden door uitvoering werkzaamheden in het juiste seizoen, langere levertijd componenten en afstemming met de omgeving waardoor deze projecten in 2018 worden geactiveerd.

Meer informatie is te vinden in de paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen

Projecten nieuwbouw

De afwijkingen ten opzichte van de ramingen zijn als volgt over de paragrafen verdeeld:

(bedragen x € 1 mln)	Uitgaven (U)	Inkomsten (I = bijdragen derden)
Wegen	18,1 (n)	16,1(v)
OV	1,7 (v)	1,0 (n)
Verkeersveiligheid	4,6 (v)	0,5 (n)
Vaarwegen	3,8 (n)	2,5 (v)
Fietspaden	7,4 (v)	0,0 (-)

De belangrijkste projecten bij de Wegen zijn: (bedragen x € 1 mln)			
Eerder geactiveerd:			
N209 Reconstructie knoop A13 - N209	U	16,4 (n)	Het project is eerder opgeleverd.
	I	17,4 (v)	
Bijdrage A15 Papendrecht-Sliedrecht	U	5,3 (n)	De subsidie aan het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat is eerder verstrekt en vastgesteld.
Omlegging N456 aansluiting A20 - Moordrecht	U	4,3 (n)	De geplande werkzaamheden zijn uitgevoerd en het project is overgedragen aan DBI.
Wel geactiveerd, afwijking t.o.v. raming:			
Wegenproject Westland (3 in 1)	U	0,8 (v)	Nog niet alle restpunten in overdracht van de weg naar beheer zijn afgewikkeld en de afrekening van enkele subsidies moet nog plaatsvinden. De afronding en daarmee resterende activering wordt in 2018 verwacht.
	I	0,6 (n)	
Dynamisch Verkeersmanagement (DVM)	U	0,4 (v)	Het totale programma DVM loopt tot 2021. Binnen het programma worden deelprojecten in verschillende jaren geactiveerd . In 2017 zijn de projecten CAR, Uitbreiding verkeerscentrale en Observatiecamera's afgerond.
	I	0,3 (n)	
Steekterbrug	U	1,8 (v)	Voor dit project wordt € 1,8 mln bijgedragen uit het budget voor nieuwbouw. De activering van het project is onderdeel van de projecten beheer en onderhoud.
Niet geactiveerd:			
N207 Verb.doorstr.Alphen-Kruisweg	U	3,9 (v)	De linksaffer is nog niet gereed. Decharge van het project vindt in 2018 plaats gelijk met de projecten voor de ontwikkeling van de buscorridors Alphen aan den Rijn – Schiphol en de Brug Leidschevaart.
	I	0,5 (n)	
N207 Zuid/Corridor bereikbaarheid Greenport Boskoop	U	0,8 (v)	De voorbereidingsfase loopt langer door omdat het uitvoeringsbesluit in PS is aangehouden. Het totale project loopt tot en met 2025 door.

De belangrijkste projecten bij Openbaar vervoer zijn: (bedragen x € 1 mln)			
Eerder geactiveerd:			
R-Net algemeen (onderdeel HOV-Net)	U	0,3 (n)	Het project is onderdeel van het overkoepelende project HOV-Net Zuid-Holland Noord. Op het deelproject R-Net algemeen zijn zowel uitgaven voor het HOV-Net als voor het R-Net geboekt. De uitgaven voor het R-Net zijn overgeboekt naar het deelproject R-Net onderzoek nieuwe corridors, het HOV-deel ad € 0,3 mln is geactiveerd.
Niet geactiveerd:			
P+R voorziening Sassenheim (onderdeel programma P+R voorzieningen)	U	2,0 (v)	De subsidieontvanger moet nog een verzoek tot vaststelling indienen, waarna de provincie de subsidie kan afrekenen. Het totale project loopt tot en met 2025 door.
	I	1,0 (n)	

De belangrijkste projecten bij Verkeersveiligheid zijn: (bedragen x € 1 mln)			
Niet geactiveerd:			
N223 Rotonde Oostbuurtseweg-Noordlier- Weg (onderdeel Aanpassingen hoofdrijbaan	U	4,0 (v)	Er is vertraging ontstaan op dit deelproject door het niet op tijd bereiken van zettingseisen en kabels en leidingen. Het totale project loopt tot en met 2019 door.
N223(Westland, Midden-Delfland))	I	0,5 (n)	
N223 Duurzaam veilig fase 3 (onderdeel Aanpassingen hoofdrijbaan	U	0,5 (v)	Dit project bevindt zich in de voorbereidingsfase. Deze loopt door in 2018. Het totale project loopt tot en met 2019 door.
N223 (Westland, Midden-Delfland))			

De belangrijkste projecten bij Vaarwegen zijn: (bedragen x € 1 mln)			
Eerder geactiveerd:			
Vervangen St.Sebastiaansbrug	U	3,4 (n)	In 2017 zijn historische kosten met partners onderling afgerekend waarna het project financieel is bijgesteld in het PZI.
	I	2,5 (v)	
Wel geactiveerd, afwijking t.o.v. raming:			
Realiseren vaarwegmanagement (Verbetertraject afstandsbediening)	U	0,4 (n)	Het programma DVM loopt tot 2021. Binnen het programma worden projecten in verschillende jaren geactiveerd. In 2017 zijn het Verbetertraject afstandsbediening, het Vaarwegmanagement en de Centrale objectbediening afgerond. Het nadeel wordt opgevangen door de nog beschikbare middelen in het programma.

De belangrijkste projecten bij Fietspaden zijn: (bedragen x € 1 mln)			
Wel geactiveerd, afwijking t.o.v. raming:			
Diverse fietspaden	U	0,2 (v)	
Niet geactiveerd:			
Uitvoeringsprogramma Fiets 2012-2016			
F268.7 Kinderdijk-Schoonhovenseveer	U	4,8 (v)	De subsidieontvanger moet nog een verzoek tot vaststelling indienen.
F552.0 Beneden Merwederoute-Alblasserwaard	U	0,8 (v)	Een aantal maatregelen moet nog worden uitgevoerd.
Uitvoeringsprogramma Fiets 2008-2011			
F430-Hollandse waterlinie (Diefdijk)	U	0,5 (v)	De subsidieontvanger moet nog een verzoek tot vaststelling indienen.
Diverse fietspaden	U	1,1 (v)	De subsidieontvangers moeten nog een verzoek tot vaststelling indienen.

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend

Uitgaven

De provincie heeft een deel van de aandelen in de Houdstermaatschappij Zuid- Holland B.V. volgestort:

- Aandeel B1 à € 1 met € 249.999 agiostorting op dit aandeel
- Aandelen B2 t/m B791.000 à € 1

Overzichten en Middelen

Voor het InnovationQuarter is € 15 mln aan additioneel kapitaal gestort. Aan de Houdstermaatschappij Zuid-Holland (HZH) is € 250.000 uitbetaald voor de beheerkosten voor de eerste vijf jaar. Tevens is een cashcall van € 791.000 in het investeringsfonds Energiiq betaald (samen € 1,04 mln). Het budget voor deze uitgaven is opgenomen in programma Overzichten en Middelen, maar de uitgaven zijn in programma 3 verantwoord.
De afwijking tussen de bijgestelde Begroting 2017 en de realisatie in de Jaarrekening 2017 heeft de volgende oorzaak: Een agiostorting van € 1,55 mln ten behoeve van de HZH wegens een kapitaalbehoefte in de aanloopperiode is begroot, maar de opdracht tot de agiostorting is nog niet verstrekt.

Overhead

Voor de verbouwing van het gebouw D zijn de totale kosten voor het project (€ 3,9 mln) aangemerkt als investeringskrediet. Dit had alleen voor het investeringsdeel (€ 2,8 mln) moeten plaats vinden, aangezien € 1,1 mln wordt gedekt uit de voorziening MJOP groot onderhoud gebouwen.

Enkele projecten ten behoeve van continuïteit en vernieuwing van ICT-dienstverlening ad € 0,6 mln hebben een langere doorlooptijd dan verwacht en lopen door naar 2018. Bij het programma E-HRM is in het najaar 2017 gebleken dat de activiteiten voor € 2,2 mln uitlopen naar 2018.

4. Kapitaallasten

Totale Kapitaallasten

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Primaire Begroting 2017	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2017	Realisatie 2017	Verschil begroot vs realisatie
Totaal kapitaallasten	86.921	75.001	-4.367	0	70.634	135.328	-64.693

Afschrijvingslasten

	Programma (bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Primaire begroting 2017	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2017	Realisatie 2017	Verschil begroot vs realisatie
1	Groen, Waterrijk en Schoon	321	325	1	0	325	1.980	-1.654
2	Bereikbaar en Verbonden	52.500	43.567	-2.223	0	41.344	101.438	-60.094
3	Aantrekkelijk en Concurrerend	120	230	-110	0	120	3.160	-3.040
-	Overzichten en Middelen	17	0	0	0	0	17	-17
-	Overhead	8.994	9.168	59	0	9.227	9.227	0
	Totaal afschrijvingslasten	**61.953**	**53.290**	**-2.274**	**0**	**51.017**	**115.822**	**-64.805**

Verdeling rentelasten naar de programma's

	Programma (bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Primaire begroting 2017	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Begroting 2017 na Wijziging	Realisatie 2017	Verschil begroot vs realisatie
1	Groen, Waterrijk en Schoon	118	115	-9	0	106	101	5
2	Bereikbaar en Verbonden	19.357	18.944	-2.151	0	16.793	16.335	458
3	Aantrekkelijk en Concurrerend	122	153	-39	0	114	113	1
-	Overzichten en Middelen	580	685	-224	0	461	868	-407
-	Overhead	4.791	1.814	329	0	2.143	2.089	54
	Totale rente toegerekend aan programma's	**24.968**	**21.711**	**-2.094**	**0**	**19.617**	**19.506**	**111**

Betaalde rente

Programma (bedragen x € 1.000)		Jaarrekening 2016	Primaire begroting 2017	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2017	Realisatie 2017	Verschil begroot vs realisatie
-	Overzichten en Middelen	20.990	21.711	-2.094	0	19.617	19.506	111
Totaal betaalde rente		**20.990**	**21.711**	**-2.094**	**0**	**19.617**	**19.506**	**111**

In 2016 laat de betaalde rente en de verdeelde rente over de programma's een saldo zien van € 3,98 mln. Dit verschil is de bespaarde rente. Met ingang van Begroting 2017 dient, conform de BBV, de te betalen rente verdeeld te worden over diverse activa. Hiermee dienen de te betalen rente en de verdeelde rente over programma's met ingang van Begroting 2017 gelijk te zijn aan elkaar.
De afwijking op de afschrijvingslasten bij programma 2 en 3 worden verklaard door een eenmalige inhaalafschrijving. Op basis van de nota materiële vaste activa vanuit het BBV per december 2017 mogen de afschrijvingstermijnen van de provincie namelijk niet langer zijn dan de afschrijvingstermijnen die de ontvangende derde partij hanteert. De nota resulteert in een eenmalige inhaalafschrijving voor alle bijdragen aan activa van derden per 31-12-2016 ad € 62,8 mln gedekt uit de reserve afschrijvingslasten.

5. Algemene dekkingsmiddelen en EMU-saldo

Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Primaire Begroting 2017	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2017	Realisatie	Verschil begroot vs realisatie
Provinciefonds	263.448	236.431	13.743	5.445	255.620	260.045	-4.425
Overige algemene dekkingsmiddelen	-15.332	4	-2.016	4.444	2.433	4.846	-2.414
Saldo van de financieringsfunctie	138	0	122	0	122	129	-7
Lokale heffingen	325.497	324.990	0	8.060	333.050	334.570	-1.520
Dividend	42	700	300	0	1.000	1.001	-1
Totaal	**573.793**	**562.126**	**12.149**	**17.949**	**592.224**	**600.591**	**-8.367**

EMU-saldo

(bedragen x € 1.000 mln)	Realisatie 2016	Primaire Begroting 2017	Realisatie 2017	Begroting 2018	Raming 2019
EMU-saldo	169,9	-243,8	-3,19	-101,9	-123,9

Het verschil in EMU-saldo tussen primaire begroting en realisatie ad € 232,6 mln vindt zijn oorsprong voornamelijk in het exploitatiesaldo en niveau van de investeringen.
Voor verklaring van verschillen op exploitatiesaldo en investeringen verwijzen wij u naar de corresponderende onderdelen van deze jaarrekening (saldo baten / lasten; overzicht investeringen).

6. Incidentele baten en lasten

Het overzicht incidentele baten en lasten is conform de richtlijnen van het BBV en gebaseerd op incidenteel beleid. Het incidenteel beleid duurt vanaf aanvang maximaal 3 jaar. Er is vervolgens inzicht gegeven in de belangrijkste incidentele baten en lasten per programma.

	Incidentele lasten en baten programma's (bedragen x € 1.000)	Lasten 2017	Lasten 2017 incidenteel	Baten 2017	Baten 2017 incidenteel
1	Groen, Waterrijk en Schoon	146.781	62.358	29.822	27.291
2	Bereikbaar en Verbonden	293.039	20.703	7.417	7.292
3	Aantrekkelijk en Concurrerend	62.954	22.653	3.159	1.843
4	Bestuur en Samenleving	26.125	140	1.050	0
-	Overzichten en Middelen	1.569	245	599.715	1.232
-	Overhead	84.949	0	4.998	0
	Totaal programma's (Resultaat voor bestemming)	**615.417**	**106.099**	**646.161**	**37.658**

	Incidentele onttrekkingen en toevoegingen reserves (bedragen x € 1.000)	Toevoeging 2017	Toevoeging 2017 incidenteel	Onttrekking 2017	Onttrekking 2017 incidenteel
1	Groen, Waterrijk en Schoon	45.024	45.024	31.317	30.843
2	Bereikbaar en Verbonden	154.550	35.130	248.568	95.166
3	Aantrekkelijk en Concurrerend	52.141	52.141	18.000	13.444
4	Bestuur en Samenleving	7.276	7.276	96	96
-	Overzichten en Middelen	131.105	34.337	85.154	85.154
-	Overhead	361	361	1.057	1.057
	Totaal onttrekkingen en toevoegingen	**390.457**	**174.269**	**384.192**	**225.760**

	Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon (bedragen x € 1.000)		
	Omschrijving	Lasten	Baten
1-1	Duurzaam beschermd tegen overstromingen en wateroverlast	**698**	**483**
1-2	Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	**3.393**	**3.404**
1-3	Recreatie en groenbeleving	**22.271**	**484**
	Ontwikkelopgave RodS en UPG	9.257	338
	Landschapstafels	9.327	0
	Beheer en afkoop PRG's	1.992	146
	Innovatie in recreatie en groenbeleving	1.462	0
	Overige incidentele lasten en baten	233	0
1-4	Natuur en biodiversiteit	**24.195**	**20.270**
	Ontwikkelopgave EHS en UPG	9.186	714
	Grondtransacties en exploitatie ontwikkelopgave Natuur	3.061	12.667
	Natura2000 en beheermaatregelen PAS	2.713	757
	IODS Midden Delfland	1.810	750

	Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon (bedragen x € 1.000)		
	Omschrijving	Lasten	Baten
	PMR/Midden IJsselmonde	1.673	1.673
	SNL Agrarisch Natuurbeheer	4.241	3.251
	Overige incidentele lasten en baten	1.511	458
1-5	Duurzame landbouw	**3.094**	**552**
1-6	Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu	**8.707**	**2.098**
	Externe veiligheid	6.033	134
	Luchtkwaliteit	-676	-755
	VTH	2.942	2.587
	Clinsh	175	0
	Geluid	101	0
	Milieu overig	132	132
	Totaal programma 1	62.358	27.291

	Programma 2 Bereikbaar en Verbonden (bedragen x € 1.000)		
	Omschrijving	Lasten	Baten
2-1	Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde	**18.121**	**7.515**
	Dagelijks beheer en onderhoud	4.321	4.321
	Planmatig beheer en onderhoud	2.623	1.485
	ROV	111	111
	Projecten bereikbaarheid en verkeersveiligheid	11.066	1.598
2-2	Een adequaat aanbod van openbaar vervoer	**2.582**	**-223**
	Brandstofcelbussen	1.400	0
	DRIS	932	0
	Luchtvaart	107	107
	Overig OV	143	-330
	Totaal programma 2	20.703	7.292

	Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend (bedragen x € 1.000)		
	Omschrijving	Lasten	Baten
3-1	Een groeiende, duurzame en innovatieve economie	**11.916**	**0**
	Stimuleren innovatie MKB	7.311	0
	Boekjaarsubsidie InnovationQuarter	1.500	0
	Regionale Netwerken Topsectoren	1.737	0
	Procesgeld Economie	178	0
	Thema Economie	203	0
	Versterking Economie	726	0
	Overige uitgaven	261	0

	Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend (bedragen x € 1.000)		
	Omschrijving	Lasten	Baten
3-2	Schone en toekomstbestendige energie	**2.578**	**0**
	Energieagenda	970	0
	Programma Warmte/Koude	279	0
	Warmteopgave	528	0
	Revolverend fonds	132	0
	Greendeal (sanering asbestdaken)	66	0
	Windopgave	135	0
	Overige uitgaven	468	0
3-3	Beter benut (bebouwd) gebied	**1.969**	**208**
	Ruimtelijk beleid	1.843	159
	Beter benutten (bebouwd) gebied	126	49
3-4	Goede ruimtelijke kwaliteit	0	0
3-5	Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans	0	0
3-6	Beschermd, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed	0	0
3-7	Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond	**6.190**	**1.635**
	Bedrijvenregeling	839	839
	Sanering verontreinigde locaties	4.913	565
	Nazorg stortplaatsen	231	231
	Duurzaam gebruik ondergrond	207	0
	Totaal programma 3	22.653	1.843

	Programma 4 Bestuur en Samenleving (bedragen x € 1.000)		
	Omschrijving	Lasten	Baten
4-1	Slagvaardig, toekomstbestendig en transparant bestuur	0	0
4-2	Cultuurparticipatie en bibliotheken	0	0
4-3	Borgen kennis sociaal domein	0	0
4-4	Afbouw taken jeugdzorg	**140**	0
	Landelijk aanbod	134	0
	Transitie jeugdzorg	6	0
	Totaal programma 4	140	0

	Overzichten en Middelen (bedragen x € 1.000)		
	Omschrijving	Lasten	Baten
5-1	Financieel gezonde huishouding	245	1.232
	Verkoop voormalige steunpunten	5	466
	Verkoop verspreide eigendommen	240	766
	Totaal Overzichten en Middelen	245	1.232

7. WNT-verantwoording 2017 provincie Zuid-Holland

Bezoldiging topfunctionarissen

Op 1 januari 2013 is de Wet normering topinkomens (WNT) in werking getreden. De WNT is van toepassing op de provincie Zuid-Holland. Het voor de provincie Zuid-Holland toepasselijke bezoldigingsmaximum is in 2017 € 181.000. Dit is het algemeen bezoldigingsmaximum.

Leidinggevende topfunctionarissen, gewezen topfunctionarissen met dienstbetrekking en leidinggevende topfunctionarissen zonder dienstbetrekking vanaf de 13e maand van de functievervulling.

Functiegegevens (bedragen x € 1)	J.A.M. Hilgersom Chef Kabinet	E.W.K. Meurs Griffier	F. Kas Loco-griffier		J.H. de Baas Provinciesecretaris
Aanvang en einde functievervulling in 2017	01-01 / 31-12	01-10 / 31-12	01-01 / 30-09	01-10 / 31-12	01-01 / 31-12
Deeltijdfactor in fte	1	1	1	1	1
Gewezen topfunctionaris?	Ja	Nee	Nee	Ja	Nee
(Fictieve) dienstbetrekking?	Ja	Ja	Ja	Ja	Nee
Bezoldiging					
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	137.271,32	26.023,11	67.297,37	21.273,51	179.875,39
Beloningen betaalbaar op termijn	17.484,24	4.059,93	10.351,53	3.450,51	-
Subtotaal	*154.755,56*	*30.083,04*	77.648,90	24.724,02	179.875,39
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	181.000	45.621,92	135.378,08	45.621,92	181.000
-/- Onverschuldigd betaald bedrag	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Totale bezoldiging	**154.755,56**	**30.083,04**	**77.648,90**	**24.724,02**	**179.875,39**
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Gegevens 2016					
Aanvang en einde functievervulling in 2016	01-01 / 31-12	N.v.t.	12-09 / 31-12	N.v.t.	01-04 / 31-12
Deeltijdfactor 2016 in fte	1	N.v.t.	1	N.v.t.	1
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	154.586	N.v.t.	25.726	N.v.t.	136.461
Beloningen betaalbaar op termijn	14.744	N.v.t.	3.332	N.v.t.	-
Totale bezoldiging 2016	**169.330**	**N.v.t.**	**29.058**	**N.v.t.**	**136.461**

Leidinggevende topfunctionarissen zonder dienstbetrekking in de periode kalendermaand 1 t/m 12

Functiegegevens (bedragen x € 1)	J.H. de Baas Provinciesecretaris	
Kalenderjaar	2017	2016
Periode functievervulling in het kalenderjaar (aanvang – einde)	N.v.t.	01-01 /31-3
Aantal kalendermaanden functievervulling in het kalenderjaar	N.v.t.	3
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum		
Maximum uurtarief in het kalenderjaar	€ 176	€ 175
Maxima op basis van de normbedragen per maand	N.v.t.	63.000
Individueel toepasselijke maximum gehele periode kalendermaand 1 t/m 12	63.000	
Bezoldiging		
Werkelijk uurtarief lager dan het (gemiddeld) maximum uurtarief?	Ja	
Bezoldiging in de betreffende periode	N.v.t.	61.020
Totale bezoldiging gehele periode kalendermaand 1 t/m 12	61.020	
-/- Onverschuldigd betaald bedrag	N.v.t.	
Totale bezoldiging, exclusief BTW	**61.020**	

8. Grondslagen van de financiële verslaggeving

8.1 Grondslagen resultaatbepaling

In de jaarrekening worden de baten en lasten (exploitatie) toegerekend aan het boekjaar waarop ze betrekking hebben. Hierbij zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

1. De verdeling van de loonkosten zijn in de rekening gebaseerd op begrote ureninzet.
2. Stortingen in en onttrekkingen uit de algemene reserve worden in de rekening verwerkt.
3. Het rekeningsaldo van het vorig verslagjaar is gestort in de algemene reserve. Beschikkingen over dit rekeningsaldo worden als bijdrage uit de algemene reserve in de jaarrekening verwerkt.
4. Volgens art. 40a BBV zijn onder de overlopende activa opgenomen de van derden nog te ontvangen voorschotbedragen, die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel.
5. Volgens art. 49 BBV zijn onder de OVP opgenomen de van derden ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren.
6. Schoningsacties voor debiteuren en crediteuren met betrekking tot oude dienstjaren en balansverplichtingen worden naar gelang de aard van een correctie verwerkt in een desbetreffend programma van de rekening van baten en lasten en beïnvloeden op deze wijze mede het resultaat. Voor zover het vrijval betreft met betrekking tot reserves en doeluitkeringen komen de bedragen ten gunste van de betreffende reserves en programma's.
7. De afschrijvingen vinden plaats in overeenstemming met de nota IWA. Deze nota is op 14 december 2016 door Provinciale Staten vastgesteld (Statenbesluit 6975) en is geldend tot en met het jaar 2020. De eerste afschrijving heeft plaats in het jaar na de activering. De berekening van de afschrijvingen vindt plaats over de verkrijgingsprijs onder aftrek van subsidies en bijdragen van derden.
8. De instelling van een voorziening vereist geen afzonderlijk besluit van Provinciale Staten, maar geschiedt financieel-technisch via de vaststelling van de programma's van de begroting/jaarrekening of via begrotingswijziging.
9. In verband met de invoering van het BTW-compensatiefonds per 1 januari 2003 worden de lasten netto verantwoord. De betaalde en bij het BTW-compensatiefonds teruggevorderde BTW verloopt via balansrekeningen.
10. Inherente onzekerheid met betrekking tot de MRB. De motorrijtuigenbelasting wordt door de belastingdienst bij de burgers van de provincie Zuid-Holland geïnd. De provincie Zuid-Holland beschikt niet over inzicht in de administratie van de belastingdienst en ontvangt geen zekerheid in de vorm van een controleverklaring van een onafhankelijke accountant bij de periodieke verantwoordingsinformatie van de belastingdienst. De verantwoordingsinformatie van de belastingdienst is door de provincie Zuid-Holland niet controleerbaar.

8.2 Grondslagen balans

Inleiding

Uitgangspunt voor de analyse van de vermogenspositie van de provincie is de balans. Het uitgangspunt voor de waarderingsgrondslagen zijn de art. 35 en 59 tot en met 65 van het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV).

Waarderingsgrondslagen

Activa

Op de balans worden de activa onderscheiden in vaste en vlottende activa, al naar gelang zij zijn bestemd om de uitoefening van de werkzaamheid van de provincie al dan niet duurzaam te dienen.

Vaste activa

Onder de vaste activa worden afzonderlijk opgenomen:

- immateriële vaste activa;
- materiële vaste activa (inclusief gronden);
- financiële vaste activa.

De immateriële vaste activa bestaan uit kosten van onderzoek en ontwikkeling activa. Volgens het BBV vallen hier ook onder de kosten verbonden aan het sluiten van geldleningen en het saldo van agio en disagio. Deze kosten worden bij de provincie niet geactiveerd. Onder de immateriële vaste activa vallen ook de bijdragen aan activa van derden. Deze bijdragen worden wel geactiveerd

Bij de materiële vaste activa wordt onderscheid gemaakt tussen investeringen met een economisch nut en investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut. Het BBV schrijft voor om ook investeringen met een economisch nut, waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing (bijvoorbeeld rioolrecht) kan worden geheven, afzonderlijk op te nemen. Deze investeringen komen bij de provincie niet voor. Het BBV schrijft daarnaast voor om bij de materiële vaste activa aan te geven welke in erfpacht zijn uitgegeven. Investeringen met maatschappelijk nut moeten met ingang van 2017 verplicht worden geactiveerd. Voorheen was dit een keuze. Binnen de provincie Zuid-Holland werden tot en met 2016 investeringen groter dan € 1 mln geactiveerd. Vanaf 2017 worden alle investeringen geactiveerd.

Activa met een meerjarig economisch nut en activa in de openbare ruimte met een meerjarig maatschappelijk nut, worden gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs, onder aftrek van de gerealiseerde afschrijvingen. Op de waardering worden bijdragen van derden die in directe relatie staan met een actief in mindering gebracht.

Waarderingsgrondslagen
Investeringen met een economisch nut worden afgeschreven in overeenstemming met de verwachte toekomstige levensduur. De volgende afschrijvingstermijnen gelden voor de hieronder met name genoemde activa:

- 30 jaar voor het pand van het provinciehuis;
- 25 jaar voor dienstvaartuigen;
- 15 jaar voor technische installaties in bedrijfsgebouwen;
- 15 jaar voor veiligheidsvoorziening bedrijfsgebouwen;
- 10 jaar voor inrichting (meubilair en inventaris) en, bekabeling ICT;
- 10 jaar voor telefooninstallaties;
- 5 jaar voor transportmiddelen en kantoormachines;
- 3 jaar voor communicatiemiddelen, automatiseringsapparatuur en -programmatuur (ICT-middelen);
- geen afschrijving op (onder)gronden en terreinen en kunstvoorwerpen met een cultuurhistorische waarde.

Voor investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut, worden de volgende afschrijvingstermijnen gehanteerd:

- 40 jaar voor vaarwegen, recreatieobjecten en landschapszorg;
- 30 jaar voor wegen en fietspaden.

Voor immateriële vaste activa gelden de volgende afschrijvingstermijnen:

- 5 jaar voor kosten van onderzoek en ontwikkeling gemaakt in de voorbereidingsfase;
- Kosten voor het sluiten van geldleningen en het saldo van agio en disagio worden niet geactiveerd.
- Bijdragen aan activa in eigendom van derden worden conform de in deze tabel voor de soortgelijke materiële vaste activa geldende termijnen afgeschreven. Op basis van de nota materiële vaste activa vanuit het BBV per december 2017 mogen de afschrijvingstermijnen van de provincie niet langer zijn dan de afschrijvingstermijnen die de ontvangende derde partij hanteert. De nota resulteert in een eenmalige inhaalafschrijving in 2017 voor alle bijdragen aan activa van derden per 31-12-2016 ad € 62,8 mln

Financiële vaste activa

- De financiële vaste activa worden gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs. Deelnemingen worden tegen de marktwaarde gewaardeerd indien de marktwaarde lager is dan de verkrijgingsprijs;
- Geen afschrijving op deelnemingen;

Met betrekking tot de afschrijvingen hanteert de provincie op dit moment de - meest voor de hand liggende - lineaire systematiek.

Vlottende activa
Onder de vlottende activa worden afzonderlijk opgenomen de voorraden, de uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar, de liquide middelen en de overlopende activa.

Conform het BBV zijn de vlottende activa gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Waarbij de verkrijgingsprijs de inkoopprijs en de bijkomende kosten omvat. De vervaardigingsprijs omvat de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige kosten, welke rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend.

Voor in erfpacht uitgegeven gronden geldt de uitgifteprijs van de eerste uitgifte als verkrijgingsprijs. Voor niet in exploitatie genomen gronden geldt dat deze worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs waarbij de boekwaarde met eventuele voorziening wegens een lagere marktwaarde wordt verrekend. Eventuele voorzieningen wegens oninbaarheid worden met de boekwaarde van leningen en vorderingen verrekend.

Passiva

Ook de passiva worden onderscheiden in vaste en vlottende passiva. Onder de vaste passiva worden afzonderlijk opgenomen het eigen vermogen, de voorzieningen en de vaste schulden, met een rentetypische looptijd van één jaar of langer. Onder de vlottende passiva worden afzonderlijk opgenomen de netto-vlottende schulden, met een rentetypische looptijd korter dan één jaar en de overlopende passiva.

Reserves, vaste schulden en de vlottende passiva

Deze balansposten zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

Voorzieningen

De waardering vindt plaats tegen de nominale waarde met uitzondering van de voorziening dubieuze debiteuren. Voor het treffen en het op peil houden van de voorziening dubieuze debiteuren dient een groepsgewijze beoordeling plaats te vinden van betreffende vorderingen kleiner dan € 0,05 mln en een individuele beoordeling voor vorderingen groter dan € 0,05 mln.

Voor eventuele risico's ter zake van gegarandeerde geldleningen zijn geen voorzieningen getroffen. Hiervoor wordt verwezen naar de paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing.

Subsidieverplichtingen

Bij de subsidietoekenning van een meerjarensubsidie worden de lasten veelal toegerekend aan begrotingsjaren naar evenredigheid over de (verwachte) looptijd van het desbetreffende project. Gedurende het reguliere subsidieproces is bij deze subsidies, in sommige gevallen, sprake van een verlenging van de looptijd van de toegekende subsidie. Hierbij wordt, op verzoek van de subsidieontvanger, de einddatum van het project doorgeschoven naar een later moment dan bij de subsidietoekenning. Vanwege het niet in alle gevallen beschikbaar zijn van relevante (financiële) informatie over de reële status van de voortgang van de realisatie van het gesubsidieerde project, wordt de subsidie niet toegerekend aan de begrotingsjaren van de verlenging. In het geval een verlenging van de looptijd plaats heeft gevonden, wordt in de meeste gevallen, de totale restverplichting ultimo 2017 dan ook gehandhaafd op de balans in afwachting van de latere afronding van het project.

9. Balans

9.1 Tabel balans

Activa (bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2017		Balans per 31-12-2016	
Vaste activa				
Immateriële vaste activa		72.503		112.452
Kosten onderzoek en ontwikkeling activa	14.995		11.308	
Bijdrage aan activa in eigdendom van derden	57.508		101.143	
Materiële vaste activa		970.655		890.099
Investeringen met economisch nut	117.384		120.159	
Investeringen met maatschappelijk nut	853.271		769.940	
Financiële vaste activa		40.500		24.359
Deelnemingen	34.408		18.367	
Overige verbonden partijen	1.916		1.916	
Overige uitzettingen looptijd > = 1 jaar	4.176		4.076	
Totaal Vaste activa		1.083.657		1.026.910
Vlottende activa				
Voorraden		22.116		24.085
Onderhanden werk voorraden	22.116		24.085	
Uitzetting met een rentetypische looptijd < 1 jaar		265.797		343.578
Vordering op openbare lichamen	100.140		99.349	
Overige vorderingen	4.252		7.031	
Overige uitzettingen	0		0	
Uitzettingen in 's Rijks schatkist met looptijd < 1 jaar	161.406		237.198	
Liquide middelen		124.161		119.702
Kassaldi	0		4	
Banksaldi	124.161		119.698	
Overlopende activa		45.694		25.480
Vooruitbetaalde bedragen	12.869		4.559	
Nog te ontvangen bedragen op uitkering overheden met specifiek bestedingsdoel	7.740		8.310	
Overige overlopende activa	25.084		12.611	
Totaal Vlottende activa		457.768		512.845
TOTAAL GENERAAL ACTIVA		**1.541.425**		**1.539.756**

Passiva (bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2017		Balans per 31-12-2016	
Vaste passiva				
Eigen vermogen		722.753		684.815
Algemene reserve	68.563		77.479	
Bestemmingsreserve	624.002		572.365	
Gerealiseerd resultaat	30.188		34.970	
Voorzieningen (exclusief voorzieningen dubieuze debiteuren)		27.147		34.964
Voor geschatte onzekere verplichtingen en verliezen	27.147		34.964	
Vaste schulden, renterypische looptijd van één jaar of langer		401.553		435.711
Binnenlandse banken	401.553		435.711	
Totaal Vaste passiva		1.151.453		**1.155.491**
Vlottende passiva				
Vlottende schulden met een rentetypische looptijd < 1 jaar		33.130		69.793
Overige schulden	33.130		69.793	
Overlopende passiva		356.842		314.472
Nog te betalen kosten	209.414		164.173	
Uitkeringen van overheden met specifiek bestedingsdoel	147.088		150.189	
Overige vooruit ontvangen bedragen	339		110	
Totaal Vlottende passiva		389.972		**384.265**
TOTAAL GENERAAL PASSIVA		**1.541.425**		**1.539.756**

Borg- en garantstellingen	Oorspronkelijk bedrag	Stand per	Stand per
(bedragen x €1.000)		31-12-2016	31-12-2017
Totaal gewaarborgd	25.570	**12.866**	**11.360**

Mutatie activa (bedragen x € 1.000)	
Financiële vaste activa	16.140
Immateriële vaste activa	-39.949
Liquide middelen	4.458
Materiële vaste activa	80.556
Overlopende activa	20.214
Uitzetting met een rentetypische looptijd < 1 jaar	-77.781
Voorraden	-1.969
Totale mutatie	**1.669**

Mutatie passiva (bedragen x € 1.000)	
Eigen vermogen	37.938
Overlopende passiva	42.370
Vaste schulden, renterypische looptijd van één jaar of langer	-34.158
Vlottende schulden met een rentetypische looptijd < 1 jaar	-36.663
Voorzieningen (exclusief voorzieningen dubieuze debiteuren)	-7.817
Totale mutatie	**1.669**

9.2 Vaste activa

Ter toelichting zijn specificaties samengesteld voor de immateriële, materiële en financiële vaste activa. Onder de specificaties zijn toelichtingen opgenomen.

Immateriële vaste activa

Immateriële vaste activa (bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2016	Investeringen	Bijdragen derden	Afschrijvingen	Afgerekend	Balans per 31-12-2017
Kosten onderzoek en ontwikkeling activa	11.308	4.827	-1.638	2.779	0	14.995
Bijdrage aan activa in eigendom van derden	101.143	21.768	0	65.404	0	57.508
Totaal	**112.452**	**26.595**	**-1.638**	**68.182**	**0**	**72.503**

Kosten onderzoek en ontwikkeling activa
In totaal is er voor onderzoek en ontwikkeling voor € 11,9 mln (inclusief investeringsbijdragen van derden) gerealiseerd, waarvan voor € 5,5 mln is afgerekend. De afrekening vond voor € 3,5 mln plaats naar de investeringen en voor € 2 mln naar de exploitatie. Per saldo zijn de investeringen met € 4,8 mln gestegen. De afrekening naar de investeringen betreft voor € 0,4 mln wegenprojecten en voor € 3,1 mln vaarwegenprojecten (waaronder € 2 mln voor de vervanging van de Steekterbrug).

Bijdragen aan activa in eigendom van derden
In totaal is er voor bijdragen aan activa in eigendom van derden voor € 41,5 mln gerealiseerd, waarvan € 19,7 mln is afgerekend. de investeringen € 21,7 mln toegenomen. De afrekening vond voor € 19,4 mln plaats naar de investeringen en voor € 0,3 mln naar de exploitatie. De investeringen betreffen voor € 2,3 mln bijdragen aan fietspaden, voor € 6,1 mln aan bijdragen voor wegen (waaronder € 5,3 mln voor de A15 Papendrecht-Sliedrecht) en € 11 mln voor de bijdrage aan HOV- Biosciencepark. Op basis van de nota materiële vaste activa vanuit het BBV per december 2017 mogen de afschrijvingstermijnen van de provincie niet langer zijn dan de afschrijvingstermijnen die de ontvangende derde partij hanteert. De nota resulteert in een eenmalige inhaalafschrijving voor alle bijdragen aan activa van derden per 31-12-2016 ad € 62,8 mln gedekt uit de reserve afschrijvingslasten.

Materiële vaste activa

Materiële vaste activa (bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2016	Investeringen	Bijdragen derden	Des investeringen	Afschrijvingen	Afgerekend	Balans per 31-12-2017
Investeringen met economisch nut							
Overige duurzame bedrijfsmiddelen	10.240	4.784	0	0	4.770	0	10.254
Gebouwen	69.863	770	0	0	4.481	0	66.152
Gronden en terreinen	34.020	0	0	0	0	0	34.020
Vervoersmiddelen	1.298	0	0	0	289	0	1.009
Machines, apparaten en installaties	4.738	2.016	0	0	806	0	5.948
Subtotaal	**120.159**	**7.569**	**0**	**0**	**10.345**	**0**	**117.384**
Investeringen met maatschappelijk nut							
Grond, water- en wegenbouwkundige werken	769.940	209.125	87.821	679	37.294	0	853.271
Subtotaal	**769.940**	**209.125**	**87.821**	**679**	**37.294**	**0**	**853.271**
Totaal	890.099	216.694	87.821	679	47.639	0	970.655

Investeringen met economisch nut

Gebouwen
De verbouwing van bouwdeel D is voor € 0,8 mln gerealiseerd.

Machines, apparaten en installaties
De investering ad € 2 mln betreft installaties in bouwdeel D.

Overige duurzame bedrijfsmiddelen
De investeringen in overige duurzame bedrijfsmiddelen betreffen met name investeringen in automatisering en digitalisering.

Investeringen met maatschappelijk nut

Grond, water- en wegenbouwkundige werken
In totaal is voor grond, water- en wegenbouwkundige werken voor € 209,1 mln (verminderd met de investeringsbijdragen van derden) gerealiseerd en waarvan € 93,1 mln is afgerekend. De afrekening vond voor € 60,2 mln plaats naar de materiële vaste activa en voor € 32,9 mln naar de exploitatie.

Wegen
De investeringen in provinciale wegen bedragen € 35,5 mln. De omvangrijkste projecten zijn N209 reconstructie knooppunt A13 (€ 16,4 mln), N57-N218 (€ 9,4 mln), omlegging N456 (4,3 mln) en N207 reconstructie Rotterdamsebrug (€ 3 mln). Aan investeringsbijdragen is € 46,4 mln ontvangen. De belangrijkste projecten zijn het 3 in 1 wegenproject Westland (€ 21,7 mln), N209 reconstructie knooppunt A13 (€ 17,4 mln) en N57-N218 (€ 3,3 mln).

Openbaar vervoer
De investering in openbaar vervoer ad € 0,3 mln betreft de investering in R-Net.

Rijwielpaden
In rijwielpaden is € 2 mln geïnvesteerd. Dit betreft onder andere fietspad 441 ad € 1,5 mln.

Verkeersveiligheid
De investeringen in verkeersveiligheid bedragen € 26,5 mln. Dit betreft onder meer investeringen in de N209 ad € 10,2 mln, N455 ad € 2,2 mln, N219 ad € 1,9 mln, N216 ad € 1,9 mln, N467 ad € 1,7 mln, N493 € 3,9 mln en N207 ad € 1,3 mln. Aan investeringsbijdragen is € 3 mln ontvangen voor onder meer de N223 ad € 1 mln en N207 ad € 0,9 mln.

Vaarwegen
De investeringen in vaarwegen bedragen € 43,8 mln, waaronder groot onderhoud sluis Gorinchem ad € 5,3 mln, vervangen oevers Waddinxveen ad € 3,4 mln, hefbrug Gouwsluis ad € 3,3 mln en St Sebastiaansbrug ad € 3 mln. De investeringsbijdragen bedragen € 2,7 mln en betreft met name investeringsbijdragen voor de St. Sebastiaansbrug ad € 2,1 mln).

Uitsplitsing voor 2017 en na 2017

Materiële vaste activa (bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2016	Investeringen	Bijdragen derden	Des investeringen	Afschrijvingen	Afgerekend	Balans per 31-12-2017
Investeringen met maatschappelijk nut, voor 2017							
Grond, water- en wegenbouwkundige werken	769.940	0	0	679	37.294	0	731.967
Investeringen met maatschappelijk nut, vanaf 2017							
Grond, water- en wegenbouwkundige werken	0	350.652	136.217	0	0	93.131	121.304
Totaal	**769.940**	**350.652**	**136.217**	**679**	**37.294**	**93.131**	**853.271**

Financiële vaste activa

Financiële vaste activa (bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2016	Investeringen	Bijdragen derden	Afschrijvingen	Afgerekend	Balans per 31-12-2017
Deelnemingen	18.367	16.041	0	0	0	34.408
Overige verbonden partijen	1.916	0	0	0	0	1.916
Langlopende u/g geldleningen	4.076	479	380	0	0	4.176
Totaal	**24.359**	**16.520**	**380**	**0**	**0**	**40.500**

Deelnemingen
De investeringen in deelnemingen betreffen een additionele kapitaalstorting in het aandelenkapitaal van ROM InnovationQuarter BV ad € 15 mln, een storting van aandelenkapitaal in de Houdstermaatschappij Zuid-Holland BV ad € 0,25 mln en uitbreiding van de deelneming in Houdstermaatschappij Zuid-Holland BV ad € 0,8 mln in verband met de oprichting van Energiiq Energie- en innovatiefonds BV.

Langlopende u/g geldleningen
Deze post bestaat uit geldleningen aan openbare lichamen en uit overige langlopende geldleningen u/g.
Op 31 december 2016 stond er een bedrag van € 2,9 mln op de balans voor de geldleningen aan openbare lichamen, waarvan de voorfinanciering grondverwerving Groenzone Berkel-Pijnacker € 0,4 mln is afgelost zodat per 31 december 2017 op deze categorie een bedrag van € 2,5 mln resteert.

De post overige langlopende geldleningen u/g is in 2017 gestegen met € 0,5 mln in verband met een verstrekte geldlening voor de aanschaf van een veerpont zodat het saldo op de balans per 31 december 2017 gestegen is tot € 1,7 mln.

9.3 Vlottende activa

Ter toelichting zijn specificaties samengesteld voor de voorraden, de uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar, de liquide middelen en de overlopende activa. Onder de verloopoverzichten zijn toelichtingen opgenomen.

Voorraden

Voorraden (bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2016	Mutaties 2017	Balans per 31-12-2017
Onderhanden werk voorraden	24.085	-1.969	22.116
Totaal	**24.085**	**-1.969**	**22.116**

In 2017 hebben voor € 0,7 mln grondaankopen plaatsgevonden waarvan € 0,2 mln voor Grond voor Grond en € 0,5 mln voor NNN.
Voor € 2,6 mln heeft er afboeking plaatsgevonden van boekwaarden als het gevolg van verkopen waarvan € 1,8 mln betrekking had op Grond voor Grond en € 0,8 mln op NNN.
Daarnaast vond er voor € 0,1 mln een correctie plaats van de boekwaarde.

Uitzetting met rentetypische looptijd < 1 jaar

Uitzettingen met een rentetypische looptijd < 1 jaar (bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2016	Mutaties 2017	Balans per 31-12-2017
Vordering op openbare lichamen			
Vordering op openbare lichamen	99.349	791	100.140
Voorziening dubieuze debiteuren openbare lichamen	0	0	0
Subtotaal	99.349	791	100.140
Overige vorderingen			
Debiteuren	7.558	-3.129	4.429
Voorziening dubieuze debiteuren overheden	-527	349	-178
Subtotaal	7.031	-2.780	4.252
Overige uitzettingen			
Overige uitzettingen	0	0	0
Subtotaal	0	0	0
Uitzettingen in 's Rijks schatkist met looptijd < 1 jaar			
Rekening-courantverhouding met Rijk	237.198	-75.793	161.406
Subtotaal	237.198	-75.793	161.406
Totaal	**343.578**	**-77.781**	**265.797**

In 2011 is de beleidsnota en de uitvoeringsnota debiteurenbeheer in werking getreden.
Het aantal vorderingen op openbare lichamen en niet-openbare lichamen is toegenomen. De hoogte van de vorderingen neemt echter af ten opzichte van voorgaande jaren. In 2016 is de uitvoering van de debiteurenprocedures verder verbeterd hetgeen nu haar vruchten afwerpt. Alle vorderingen, waaronder het provinciefonds, de opcenten motorrijtuigenbelasting en de notarisafrekeningen lopen via de debiteurenadministratie.
In het overzicht zijn de vorderingen onderverdeeld naar Publiekrechtelijke lichamen / overheid en Niet-Publiekrechtelijke lichamen / Particulier weergegeven.

Vorderingen op openbare lichamen

Publiekrechtelijke lichamen/Overheid Dienstjaar (bedragen x € 1.000)	Stand per 01-01-2017	Rel. Aandeel	Mutaties 2017	Stand per 31-12-2017	Rel. Aandeel
2016	10.350	100%	-10.350	0	0%
2017	0	0%	8.776	8.776	100%
Totaal	**10.350**	**100%**	**-1.574**	**8.776**	**100%**

Toelichting
In bovenstaande tabel is gerekend met alleen de stand van de daadwerkelijke openstaande vorderingen op openbare lichamen. Het verschil tussen de daadwerkelijke stand van de openstaande vorderingen ad € 8,8 mln en de stand in de tabel uitzettingen met rentetypische looptijd < 1 jaar per 31-12-2017 ad € 100,1 mln bestaat uit MRB ad € 27,5 mln en BCF ad € 63,8 mln. De MRB ad € 27,5 mln is in januari 2018 ontvangen. De teruggave BCF ad € 63,8 mln wordt naar verwachting in juni 2018, conform de ingediende aangifte, ontvangen.
Omdat beide baten zijn / worden ontvangen in 2018 zijn deze niet opgenomen in de verantwoording 2017. Ook ultimo 2016 werd het verschil tussen de tabellen verklaard door het MRB en BCF

Over de maand december 2017 is het bedrag van de opcenten MRB ad € 27.455.684,45 transistorisch geboekt. Het bedrag is op eind januari 2018 op de provinciale bankrekening ontvangen en verwerkt. De vordering voor het BCF is op dit moment nog niet bekend en volgt medio juni 2018. Derhalve zijn deze bedragen niet in de tabel debiteurensaldo opgenomen.

Per ultimo 2017 staat aan vorderingen een bedrag open van € 8,7 mln. Het volledige bedrag heeft betrekking op vorderingen van 2017. Hiervan is € 7,3 mln gefactureerd in december 2017.

Het openstaande bedrag van € 8,7 mln is volgens onderstaande specificatie:
- € 1,3 mln Rijkswaterstaat;
- € 0,3 mln Detacheringen;
- € 1,2 mln Diverse vorderingen op gemeenten en overige overheden;
- € 5,9 mln Ontvangsten in januari 2018, zoals onder andere Gemeente Krimpenerwaard € 0,5 mln, Metropoolregio Rotterdam Den Haag € 0,8 mln, Gemeente Kaag en Braassem € 0,8 mln,
- Samenwerkingsorgaan Holland Rijnland € 2,5 mln en overige vorderingen € 1,3 mln.

Overige vorderingen

Publiekrechtelijke lichamen/Particulier Dienstjaar (bedragen x € 1.000)	Stand per 01-01-2017	Rel. Aandeel	Mutaties 2017	Stand per 31-12-2017	Rel. Aandeel
2011	103	1,36%	-34	69	1,57%
2014	775	10,26%	-11	765	17,27%
2015	421	5,57%	-3	418	9,44%
2016	6.259	82,81%	-5.801	457	10,32%
2017	0	0,00%	2.720	2.720	61,41%
Totaal	**7.558**	**100,00%**	**-3.129**	**4.429**	**100,00%**

Toelichting
Per ultimo 2017 staat aan vorderingen open een bedrag van € 4,4 mln. Van het openstaande bedrag heeft € 1,7 mln betrekking op vorderingen uit 2016 en eerder. Het resterende bedrag van € 2,7 mln heeft betrekking op vorderingen van 2017. Hiervan is € 2,1 mln gefactureerd in december 2017.

Het openstaande bedrag van € 4,4 mln is volgens onderstaande specificatie:
- € 1,1 mln Vorderingen uit overeenkomst;
- € 0,6 mln Subsidievorderingen;
- € 1,3 mln Belastingaanslagen, zoals aanslagen Grondwaterheffing en leges Wabo;
- € 1,2 mln Overige vorderingen, zoals dwangsommen, huren en pachten, schades en doorbelastingen.

In de maand januari 2018 is inmiddels een bedrag ontvangen van € 0,2 mln.

Bij de bepaling van de per ultimo benodigde stand van de voorziening Dubieuze Debiteuren voor zowel de vorderingen op publiekrechtelijke lichamen / overheid als voor de niet-publiekrechtelijke lichamen / particulier is voor de kleine vorderingen de dynamische methode en voor vorderingen > € 50.000 de statistische methode gevolgd.

De voorziening dubieuze debiteuren is met € 0,19 mln toegenomen tot € 0,72 mln en bestaat nu uit:
- Het bedrag in de voorziening tot en met 2011 is voor particulieren € 52.000.

Voor de vorderingen vanaf 2012 komt de storting in de voorziening ten laste van de programma's.
- Het bedrag in de voorziening voor particulieren over 2014 is € 382.400.
- Het bedrag in de voorziening voor particulieren over 2015 is € 150.200.
- Het bedrag in de voorziening voor particulieren over 2016 is € 114.000.
- Voor 2017 is een extra storting van € 22.500 opgenomen vanwege een nog niet afgerond faillissement.

Voor overheden is geen bedrag in de voorziening gestort. In 2017 is er geen afboeking geweest ten laste van de voorziening.

Vordering per ultimo/soort debiteur	Civiel particulier	Civiel overheid en belastingen particulier
2009 t/m 2010	100%	50%
2011 t/m 2012	75%	37,5%
2013 t/m 2015	50%	25%
2016	25%	12,5%
2017	0%	0%

Zowel de civiele vorderingen op particulieren als de vorderingen op overheden en belastingaanslagen zijn in de berekening meegenomen (met een percentage per categorie vorderingen dat oploopt met de ouderdom van de vorderingen). De reden van de afwijkende mate van oninbaarheid van de civiele vorderingen en belastingen ten opzichte van de civiele vorderingen op particulieren is gelegen in de aard van de vorderingen.
Civiele vorderingen op particulieren zijn risicovoller en hebben een hoger percentage voor oninbaarheid.

Berekening benutting drempelbedrag schatkistbankieren (bedragen x € 1000)					
Verslagjaar					
(1)	Drempelbedrag	4.132			
		Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
(2)	Kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	153	148	175	144
(3a) = (1) > (2)	Ruimte onder het drempelbedrag	3.979	3.983	3.957	3.988
(3b) = (2) > (1)	Overschrijding van het drempelbedrag	-	-	-	-
(1) Berekening drempelbedrag					
Verslagjaar					
(4a)	Begrotingstotaal verslagjaar	690.842			
(4b)	Het deel van het begrotingstotaal dat kleiner of gelijk is aan € 500 miljoen	500.000			
(4c)	Het deel van het begrotingstotaal dat de € 500 miljoen te boven gaat	190.842			
(1) = (4b)*0,0075 + (4c)*0,002 met een minimum van €250.000	Drempelbedrag	4.132			
(2) Berekening kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen					
		Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
(5a)	Som van de per dag buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen (negatieve bedragen tellen als nihil)	13.772	13.494	16.067	13.218
(5b)	Dagen in het kwartaal	90	91	92	92
(2) - (5a) / (5b)	Kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	153	148	175	144

Liquide middelen

Liquide middelen (bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2016	Mutaties 2017	Balans per 31-12-2017
Banksaldi	119.698	4.463	124.161
Kassaldi	4	-4	0
Totaal	**119.702**	**4.458**	**124.161**

Het bedrag aan banksaldi bestaat voornamelijk uit de bedragen die voor specifieke (groen) projecten op een rekening-courant bij het Groenfonds staan (€ 123,35 mln). Het Groenfonds stalt deze projectmiddelen via het zogenaamde vrijwillig schatkistbankieren bij het Rijk.

Overlopende activa

Overlopende activa (bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2016	Mutaties 2017	Balans per 31-12-2017
Vooruitbetaalde bedragen	4.559	8.311	12.869
Overige overlopende activa	12.611	12.473	25.084
Nog te ontvangen bedragen op uitkering overheden met specifiek bestedingsdoel	8.310	-569	7.740
Totaal	**25.480**	**20.214**	**45.694**

Vooruitbetaalde bedragen

De per 31 december 2017 vooruitbetaalde bedragen worden in 2018 ten laste van de exploitatie gebracht. De belangrijkste vooruitbetaalde bedragen zijn:

(bedragen x € 1 mln)	
Voorschot subsidies	9,3
Onderhoudslicenties 2018	1,6
Huur en servicekosten districtskantoren	1,6
Verzekeringspremies	0,4
Totaal	12,9

Overige overlopende activa

Het saldo per 31 december 2017 bestaat voornamelijk uit transitorische vorderingen.

Deze vorderingen zijn onder te verdelen in:

(bedragen x € 1 mln)	
Aanslagen grondwaterheffing	0,5
BTW	4,1
Nog te declareren projectkosten aan partners	1,9
Verrekening loonkosten derden	2
Af te wikkelen schades	0,7
Brugbediening	1,2
Verkeersregelinstallaties	0,3
Aanslagen precariobelasting	0,8
Infraprojecten	6,1
Subsidieafrekeningen	7
Overig	0,5
Totaal	**25,1**

Nog te ontvangen bedragen op uitkering overheden met specifiek bestedingsdoel

Progr.	Nog te ontvangen bedragen op uitkeringen van overheden (bedragen x € 1.000)	Saldo per 31-12-2016	Vermeer-deringen	Vermindе-ringen	Saldo per 31-12-2017	Rijk	Mede overheden	EU
1	Luchtkwaliteit	5.115	531	1.257	4.389	X		
1	Bodemsanering	1.915	839		2.754	X		
2	Infraprojecten investeringen	1.003	4.676	5.429	250		X	
2	Luchtvaart	36			36		X	
3	Economische Zaken	123	74	123	74			X
4	Europese Netwerken	118	64		182	X	X	X
5	Koude-Warmte	0	55		55	X		
Totaal		**8.310**	**6.239**	**6.809**	**7.740**			

9.4 Vaste Passiva

Ter toelichting zijn specificaties samengesteld voor het eigen vermogen, de reserves, de voorzieningen en de langlopende schulden. Daar waar gesproken wordt over programmareserves betreft het bestemmingsreserves.

Eigen Vermogen (bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2016	Mutaties 2017	Balans per 31-12-2017
Algemene reserve	77.479	-8.917	68.563
Programmareserves	572.365	51.637	624.002
Gerealiseerd resultaat	34.970	-34.970	0
Totaal	**684.815**	**7.750**	**692.565**

9.5 Staat van reserves

Staat van reserves

Programma (bedragen in €)	Saldo per 31-12-2016	Toevoegingen aan reserve		Onttrekking aan reserve		Saldo per 31-12-2017
		via resultaat bestemming programma rekening	via resultaat bestemming vorig jaar	via resultaat bestemming programma rekening	via resultaat bestemming vorig jaar	
Algemene reserve	77.479	33.503	34.970	77.390	0	68.563
Programmareserve 1	231.256	50.797		33.358		248.695
Programmareserve 2	208.806	149.650		182.866		175.590
Programmareserve 3	122.756	52.891		21.883		153.763
Programmareserve 4	4.235	5.489		2.217		7.507
Overzichten, middelen en overhead	5.313	99.613		66.479		38.447
Totaal reserves	**649.845**	**391.943**	**34.970**	**384.192**	**0**	**692.565**

Totaaloverzicht beklemming reserves

Onderwerp	Saldo reserve 2017	Juridisch verplicht 2017	Bestuurlijk verplicht 2017	Niet verplicht 2017
Algemene reserve	68.563	0	0	68.563
Programmareserve 1	248.697	18.533	178.963	51.201
Programmareserve 2	175.590	98.711	26.538	50.341
Programmareserve 3	153.764	15.142	126.747	11.875
Programmareserve 4	7.507	7.007	500	0
Overzichten, middelen en overhead	38.446	21	37.065	1.360
Totaal reserves	**692.567**	**139.414**	**369.813**	**183.340**

Reserves uitgesplitst naar doel

In onderstaand overzicht is voor alle reserves inzichtelijk gemaakt welke toevoegingen en onttrekkingen er hebben plaatsgevonden. Hierbij is tevens aangegeven bij welk doel deze toevoegingen en onttrekkingen zijn verantwoord.

Reservenaam (bedragen x € 1.000)	Doel	Toevoeging	Onttrekking	Saldo mutaties
Algemene reserve				
Algemene reserve	5-1	33.503	77.390	-43.887
Programmareserve 1				
Programmamanagement Kustontwikkeling	1-1	0	167	-167
Zandmotor	1-1	0	78	-78
Decentralisatieakkoord natuur	1-2	0	-12	12
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	1-2	410	0	410
Groene ambities	1-3	1.215	11.856	-10.641
Vlietland	1-3	256	137	119
Decentralisatieakkoord natuur	1-3	88	1.369	-1.281
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	1-3	288	681	-394
Reserve Ontwikkelopgave natuur	1-3	13	0	13
Groene ambities	1-4	14.184	2.724	11.460
Beheerplannen Natura 2000 en PAS	1-4	6.128	44	6.084
Decentralisatieakkoord natuur	1-4	0	352	-352
Natuurcompensatie	1-4	0	61	-61
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	1-4	1.682	0	1.682
Reserve Ontwikkelopgave natuur	1-4	11.100	3.945	7.155
IODS	1-4	0	696	-696
Groene ambities	1-5	183	1.266	-1.083
Sanering glastuinbouw	1-5	0	-632	632

Reservenaam (bedragen x € 1.000)	Doel	Toevoeging	Onttrekking	Saldo mutaties
Decentralisatieakkoord natuur	1-5	0	-396	396
Luchtkwaliteit (NSL)	1-6	0	264	-264
Milieuaspecten omgevingbeleid	1-6	1.000	664	336
Omgevingsveiligheid	1-6	9.964	6.573	3.391
Sanering glastuinbouw	3-3	0	-849	849
Groene ambities	3-4	1.038	-3	1.041
Sanering glastuinbouw	5-1	0	1.147	-1.147
Apparaatslasten DLG	5-1	3.250	3.228	22
Programmareserve 2				
Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	1-3	0	800	-800
Egalisatiereserve expl proj PZI	2-1	10.462	2.042	8.420
RijnGouwelijn	2-1	0	10.900	-10.900
Bereikbaarheid	2-1	15.489	8.238	7.252
Egalisatiereserve afschrijvingslast.	2-1	0	67.849	-67.849
Mobiliteit	2-1	14.877	12.740	2.137
Egalisatieres.beheer & onderhoud DBI	2-1	18.340	0	18.340
Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	2-1	0	1.100	-1.100
Bereikbaarheid	2-2	0	1.400	-1.400
Mobiliteit	2-2	89.181	77.299	11.882
Revolverend Verenfonds	2-2	1.300	0	1.300
Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	3-6	0	498	-498
Programmareserve 3				
Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	1-1	0	53	-53
Meerjarenplan Bodemsanering	1-4	0	155	-155
Coolport middelen	2-1	0	3.545	-3.545
EFRO middelen	3-1	0	31	-31
Interreg-cofinanciering EFRO	3-1	2.562	2.365	197
Regionale netwerken topsectoren	3-1	433	526	-93
Versterking economie	3-1	22.500	1.184	21.316
MIT MKB Innovatiestimulering topsect	3-1	8.000	4.451	3.549
IRP Goeree-Overflakkee	3-1	0	46	-46
Mitigatie/Energie	3-2	1.200	0	1.200
Greendeal Zonnepanelen-asbest	3-2	0	49	-49
Programma Warmte-Koude Z-H	3-2	0	52	-52
Risicoreserve Energiefonds	3-2	6.000	0	6.000
Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	3-3	0	188	-188

Reservenaam (bedragen x € 1.000)	Doel	Toevoeging	Onttrekking	Saldo mutaties
Implementatie Omgevingswet	3-3	0	893	-893
Opstellen integrale onderzoeksagenda	3-3	300	77	223
IRP Goeree-Overflakkee	3-3	0	29	-29
Bedrijventerreinen	3-5	120	0	120
Manden maken	3-5	0	615	-615
Bedrijventerreinen:IRP Oude Rijnzone	3-5	0	750	-750
2016 DP Molens CVT groot onderhoud	3-6	0	200	-200
Meerjarenplan Bodemsanering	3-7	4.500	4.682	-182
Regionale gebiedsgerichte projecten	4-1	7.000	0	7.000
Zuidelijke Randstad	4-1	276	96	180
Bedrijventerreinen	5-1	0	1.760	-1.760
Zuidvleugelf./onderdeel Driehoek RZG	5-1	0	137	-137
Programmareserve 4				
Rest.rijksmonumenten & erfgoedlijnen	3-6	5.489	2.217	3.272
Overzichten, middelen en overhead				
Frictiekosten algemeen	1-3	0	474	-474
Egalisatiereserve afschrijvingslst.	2-1	4.900	60.415	-55.515
Egalisatiereserve afschrijvingslst.	3-5	0	3.040	-3.040
Egalisatiereserve afschrijvingslst.	5-1	93.518	1.289	92.228
Frictiekosten algemeen	5-1	0	38	-38
Egal.kaplast Nota IWA Bedrijfsvoer.	5-1	834	0	834
Jonge ambtenaren	5-1	0	141	-141
2015 DP Trainees	5-1	0	24	-24
Groot onderhoud MJOP gebouwen	Overhead	0	1.057	-1.057
Kickstart jonge medew.&inr.vitalitei	Overhead	361	0	361
Eindtotaal		**391.943**	**384.192**	**7.750**

Algemene reserve

De algemene reserve is in 2017 per saldo met € 8,9 mln afgenomen. Hieronder is verloop van de algemene reserve in 2017 weergegeven:

Verloop Algemene reserve (bedragen x € 1 mln)		
Saldo op 31-12-2016		77,4
Mutaties eerdere begrotingen		-10
Mutaties Voorjaarsnota 2017		
* Rekeningresultaat 2016	35	
* Beklemming rekeningresultaat 2016	-21,5	
* Intensiveringen Begroting 2017	-38	
* Exogene ontwikkelingen	4,5	
* Overige ontwikkelingen	3,2	
Totaal bestemd bij Voorjaarsnota 2017		-16,8
Mutaties Najaarsnota 2017		
* Exogene ontwikkelingen	7,1	
* Overige ontwikkelingen	10,8	
Totaal bestemd bij Najaarsnota 2017		17,9
Stand 31-12-2017		68,5
Beoogd weerstandsvermogen		-30
Vrij besteedbaar deel Algemene reserve		38,5

Per ultimo 2017 is de stand van de algemene reserve € 68,5 mln. Bij de vaststelling van de Beleidsnota Risicomanagement en weerstandsvermogen is de minimale omvang van de algemene reserve genormeerd op € 30 mln. Het deel van de algemene reserve dat het minimumbedrag te boven gaat, is voor Provinciale Staten vrij besteedbaar.

9.6 Toelichting op de reserves en voorzieningen

Algemene reserve

Programmareserve (bedragen x € 1.000)	Saldo per 01-01-2017	Toevoegingen	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2017
Algemene reserve	77.479	77.390	68.473	68.563
Totaal	**77.479**	**77.390**	**68.473**	**68.563**

Overzicht beklemming algemene reserve

Onderwerp	Saldo reserve eind 2017	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	Waarvan niet verplicht
Algemene reserve		0	0	68.563
Totaal	**0**	**0**	**0**	**68.563**

Toelichting algemene reserve

Onderwerp:	Algemene reserve
Inhoud en doel	Het opvangen van risico's en tegenvallers.
Functie	Buffer
Voeding	Risico reserveringen, historisch gerealiseerde rekeningresultaten
Besluitvorming/instellingsjaar	n/a
Looptijd	
Toelichting onttrekkingen	Binnen de Begroting, Voorjaarsnota en Najaarsnota zijn voorstellen ingediend ten bate of ten laste van de Algemene Reserve. Dit heeft in 2017 geleid tot een netto afname van de Algemene reserve van € 8,9 mln.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Minimaal aan te houden weerstandsvermogen : € 30 mln niet verplicht.

9.6.1 Programmareserve 1

Programmareserve (bedragen x € 1.000)	Saldo per 31-12-2016	Toevoegingen	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2017
Groene ambities	70.697	16.620	15.842	71.475
Sanering glastuinbouw	2.002	0	-334	2.335
Luchtkwaliteit (NSL)	3.263	0	264	3.000
Beheerplannen Natura 2000 en PAS	4.893	6.128	44	10.976
Vlietland	305	256	137	424
Decentralisatieakkoord natuur	68.279	88	1.313	67.054
Apparaatslasten DLG	590	3.250	3.228	613
Natuurcompensatie	1.448	0	61	1.387
Ontw.persp.Grevelingen/Volkerak-Zoom	10.000	0	0	10.000
Milieuaspecten omgevingbeleid	1.133	1.000	664	1.469

Programmareserve (bedragen x € 1.000)	Saldo per 31-12-2016	Toevoegingen	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2017
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	8.142	2.379	681	9.840
Reserve Ontwikkelopgave natuur	46.728	11.113	3.945	53.896
Kosten/risico bestuursdwang OD's	421	0	0	421
Omgevingsveiligheid	2.596	9.964	6.573	5.987
IODS	7.438	0	696	6.742
Programmamanagement Kustontwikkeling	488	0	167	321
Zandmotor	1.506	0	78	1.429
Frictiekosten RUD	1.328	0	0	1.328
Totaal	**231.256**	**50.797**	**33.358**	**248.695**

Overzicht beklemming programmareserve

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Saldo reserve 31-12-2017	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	Waarvan niet verplicht
Groene ambities	71.475	2.736	54.800	13.939
Sanering glastuinbouw	2.335	2.335	0	0
Luchtkwaliteit (NSL)	3.000	1.874	0	1.126
Beheerplannen Natura 2000 / PAS	10.976	10	2.200	8.766
Vlietland	424	27	300	97
Decentralisatieakkoord natuur	67.054	3.593	43.200	20.261
Apparaatslasten DLG	613	0	613	0
Natuurcompensatie	1.387	436	300	651
Ontwikkelingsperspectief Grevelingen en Volkerak-Zoom	10.000	0	10.000	0
Milieuaspecten omgevingbeleid	1.469	0	1.469	0
UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	9.840	0	3.900	5.940
Ontwikkelopgave Natuur	53.896	184	53.712	0
Kosten / risico bestuursdwang OD's	421	0	0	421
Omgevingsveiligheid	5.987	5.987	0	0
IODS	6.742	1.265	5.477	0
Programmamanagement Kustontwikkeling	321	0	321	0
Zandmotor	1.429	86	1.343	0
Frictiekosten RUD	1.328	0	1.328	0
Totaal	**248.697**	**18.533**	**178.963**	**51.201**

Toelichting programmareserve

Onderwerp:	Groene ambities
Inhoud en doel	Het onderdeel Groene ambities binnen programmareserve 1 is bestemd voor het provinciale aandeel in het Uitvoeringsprogramma Groen (UPG).
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget 50% en financiële ruimte 50%
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2007
Looptijd	2038
Toelichting onttrekkingen	In 2017 is € 3,4 mln onttrokken voor de subsidieverstrekking aan de landschapstafels voor de realisatie van provinciale groendoelen. Voor de uitvoering van de SNL-subsidiemaatregelen is € 1,1, mln onttrokken. Voor de uitvoering van onder andere de recreatieve routenetwerken, de realisatie en ontwikkeling van recreatievoorzieningen en de realisatie en ontwikkeling van recreatiegebieden door derden, in het kader van het UPG, wordt in 2017 € 8 mln aan de reserve Groene Ambities onttrokken. In 2017 is voor € 2,2 mln onttrokken voor de afkoop van beheer bij overdracht van PRG's. Daarnaast wordt € 0,4 mln onttrokken voor de transitievergoeding aan SBB i.v.m. uittreden van de G.Z-H.Tenslotte wordt € 0,6 mln aan de reserve Groene Ambities onttrokken ter dekking van lasten van diverse kleinere opgaven.
Toelichting toevoegingen	Conform begroting is € 10,4 mln gestort voor de projecten Gouwe Wiericke en Krimpenerwaard in het kader van de realisatie van het NNN. Tevens is conform begroting € 3,8 mln van de beklemde middelen van het rekeningresultaat 2016 voor groen gestort. Conform begroting is € 1,2 mln gestort in de reserve Groene Ambities ten behoeve van het beheer en onderhoud van recreatiegebieden en de realisatie van recreatieve routenetwerken. Tenslotte is conform begroting € 1,2 mln gestort voor de aanleg, beheer en herstel van landschapselementen.
Toelichting beklemdheid	Het label bestuurlijke verplichting is gebaseerd op het, door PS geaccordeerde, Uitvoeringsprogramma Groen (UPG) en begrote bedragen. Deze is echter niet in zijn geheel vastgelegd in concrete (afdwingbare) afspraken met regionale partners. Dat deel zou PS eventueel alternatief kunnen inzetten. Het kan echter gevolgen hebben voor de ambities die de provincie zich gesteld heeft. Voor deze reserve is in totaal een bedrag van € 54,8 mln begroot voor de periode 2018 – 2026 onder andere op basis van overeenkomsten. Hierover heeft besluitvorming door PS plaatsgevonden.

Onderwerp:	Sanering glastuinbouw
Inhoud en doel	De programmareserve wordt aangewend voor planschades en saneringsactiviteiten verspreid liggende glastuinbouw.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte en programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2004
Looptijd	2018
Toelichting onttrekkingen	De reserve Glassanering wordt afgebouwd volledig conform de kasritmes van de onderliggende tuinbouwdossiers.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Niet van toepassing.

Onderwerp:	Luchtkwaliteit (NSL)
Inhoud en doel	De reserve wordt ingezet voor projecten ter verbetering van de luchtkwaliteit waardoor het mogelijk is te blijven voldoen aan de grenswaarden en daarmee ruimtelijke ontwikkeling mogelijk te maken. Deze projecten maken onder andere onderdeel uit van het (nieuwe) provinciale actieprogramma Luchtkwaliteit en het programma Integrale Aanpak Binnenvaart, gericht op verduurzaming van de binnenvaartketen. Ook het provinciale aandeel van het project Clinsh wordt gedekt uit deze reserve.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2011
Looptijd	2020
Toelichting onttrekkingen	Clean Inlands Shipping € 0,2 mln Ontgassende schepen € 0,1 mln
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Een deel van deze reserve is bestemd voor het Europese project Clinsh waar wij verplicht zijn tot cofinanciering. Voor € 0,9 mln zijn subsidieverplichtingen met betrekking tot Coolport aangegaan. De rest is bestemd voor het provinciale Actieprogramma luchtkwaliteit. Hier zijn plannen voor in de maak maar hier is bestuurlijk nog niet over besloten.

Onderwerp:	Beheerplannen Natura 2000 / PAS
Inhoud en doel	Doel is het bekostigen van activiteiten, namelijk in het kader van Natura 2000 de uitvoering van de (met elkaar samenhangende) beheersplannen en -maatregelen Programmatische Aanpak Stikstof. Conform de Decembercirculaire 2014 zijn er middelen vanuit het Rijk beschikbaar gesteld voor dit doel.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2012
Looptijd	2027
Toelichting onttrekkingen	In 2017 is € 0,04 mln onttrokken voor de Natura 2000 beheerplannen.
Toelichting toevoegingen	Conform begroting is € 4,6 mln gestort in de reserve Beheerplannen Natura 2000 en PAS. Aanvullend is, vanwege het vervallen van de terugbetaalverplichting, het resterend saldo per jaareinde van € 1,5 mln uit de OVP Natura 2000 PAS in de reserve gestort.
Toelichting beklemdheid	De programmareserve Beheerplannen Natura 2000 en PAS is bedoeld voor het bekostigen van de Beheerplannen Natura 2000 en de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS). Voor deze reserve is in totaal een bedrag van € 2,2 mln begroot voor de periode 2018 – 2026 onder andere op basis van overeenkomsten. Hierover heeft besluitvorming door PS plaatsgevonden.

Onderwerp:	Vlietland
Inhoud en doel	Deze programmareserve is bedoeld voor het financieren van de (proces)kosten van het project Vlietland / Meeslouwerplas.
Functie	Spaar
Voeding	Voormalige OVP Vlietland
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2012
Looptijd	2021

Toelichting onttrekkingen	Ter dekking van procesmiddelen voor de herinrichting Meeuwlouwerplas is er € 0,08 mln onttrokken. Tevens is € 0,05 mln ontrokken voor diverse activiteiten met betrekking tot het project herinrichting Meeslouwerplas.
Toelichting toevoegingen	Als gevolg van de vrijval van de voorziening dubieuze debiteuren (die vanuit deze reserve is gevoed) is € 0,3 mln gestort.
Toelichting beklemdheid	Voor deze reserve is in totaal een bedrag van € 0,3 mln begroot voor de periode 2018 – 2026 onder andere op basis van overeenkomsten. Hierover heeft besluitvorming door PS plaatsgevonden.

Onderwerp:	Decentralisatieakkoord natuur
Inhoud en doel	In 2011 is een akkoord gesloten tussen Rijk en provincies over de decentralisatie van het natuurbeleid. Hierbij zijn afspraken gemaakt over de afwikkeling ILG, realisatie herijkte EHS en het natuurbeheer. Voor de uitvoering van dit akkoord ontvangt de provincie via het provinciefonds middelen (integratie-uitkering natuur). Via deze reserve worden deze middelen bestemd voor de uitvoering van het natuurakkoord en de aanvullend daarop gemaakte afspraken met het Rijk en in IPO-verband.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarstukken 2013
Looptijd	2027
Toelichting onttrekkingen	In 2017 is € 1,2 mln onttrokken voor de projecten Balij / Bieslandse Bos en Bentwoud. Daarnaast is € 0,6 mln onttrokken voor de ontwikkelopgave voor overige RodS-gebieden. Voor de subsidie voor de ruiterpaden Midden-Delfland (IODS) wordt € 0,8 mln ontrokken aan de reserve. Voor de subsidies Nota Ruimte Greenport projecten is € 0,3 mln onttrokken. Met betrekking tot de Nota Ruimte Veenweidegebieden projecten is juist sprake van een vrijval van subsidies van € 0,7 mln. Tenslotte zijn er door vrijvallende subsidies of wijzigingen van looptijden weer middelen in de reserve beschikbaar gekomen ter grootte van € 0,8 mln.
Toelichting toevoegingen	De storting in de reserve van € 0,09 mln betreft een verkoop van grond.
Toelichting beklemdheid	Deze reserve is volledig gekoppeld aan de afspraak met het Rijk (bestuursakkoord decentralisatie natuur en de afrondingsovereenkomst natuur) over de afronding van het ILG. Door deze afspraak kan het bestuurlijk beklemde deel van de reserve Decentralisatieakkoord natuur niet alternatief worden aangewend. Voor deze reserve is in totaal een bedrag van € 43,2 mln begroot voor de periode 2018 – 2026 onder andere op basis van overeenkomsten. Hierover heeft besluitvorming door PS plaatsgevonden.

Onderwerp:	Apparaatslasten DLG
Inhoud en doel	Met de reserve Apparaatslasten DLG worden de financiële effecten voor de provincie Zuid-Holland gevolgd die ontstaan als gevolg van de overkomst van de medewerkers van Dienst Landelijk Gebied (DLG). Deze reserve wordt gebruikt om de apparaatslasten te dekken van deze DLG-medewerkers. De reserve wordt gevoed uit de voor dit doel extra ontvangen gelden via het provinciefonds. Deze gelden zijn in de periode tot 2021 onvoldoende zodat een tijdelijke overheveling uit de reserve Groene Ambities nodig is. In verband met de afnemende werkhoeveelheid wordt de formatie van deze voormalige DLG-medewerkers afgebouwd zodat de lasten gaan dalen. De daling vindt vooral plaats in de jaren 2021 en 2022. Naar verwachting is de bijdrage uit het provinciefonds vanaf 2021 voldoende. In 2022 zal het voorgefinancierde bedrag uit de reserve Apparaatslasten DLG worden 'terugbetaald' aan de reserve Groene Ambities.
Functie	Egalisatie

Voeding	Financiële ruimte en deelreserve Groene ambities
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2015
Looptijd	2022
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Deze reserve wordt gebruikt om de loonkosten te dekken van de medewerkers die vanuit Dienst Landelijk Gebied (DLG) zijn overgekomen. Er is geen formele beklemming, maar alternatieve inzet van deze middelen kan leiden tot onvoldoende dekking voor de loonkosten van deze groep medewerkers.

Onderwerp:	Natuurcompensatie
Inhoud en doel	Als door aanleg van onder meer infrastructuur natuurwaarden verloren gaan dan moeten deze worden gecompenseerd volgens Provinciaal beleid. Dat geldt zowel voor Gedeputeerde Staten als voor andere initiatiefnemers. Compensatiemaatregelen voor herstel van natuurwaarden geschiedt vaak in de vorm van aanleg natuur of natuurbeheer. Reserve Natuurcompensatie dient ter dekking van de op basis van de Subsidieregeling Natuurcompensatie Zuid-Holland vastgestelde compensatiemaatregelen. Veel van deze maatregelen moeten nog gepland worden.
Functie	Spaar
Voeding	Voormalig reserve NORAH / Voormalig reserve Zuidwestelijke Randweg Gouda-N207 / Natuurcompensatie Rijnlandroute vanuit de programmareserve 2 (Egalisatiereserve exploitatieprojecten PZI) / N210
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2015
Looptijd	2028
Toelichting onttrekkingen	Er is in 2017 € 0,06 mln onttrokken voor Beheerwerkzaamheden Zuidwestelijke Randweg in Gouda en voor subsidie Natuurcompensatie voor de Rijnlandroute en de N210.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Voor deze reserve is in totaal een bedrag van € 0,3 mln begroot voor de periode 2018 – 2026 onder andere op basis van overeenkomsten. Hierover heeft besluitvorming door PS plaatsgevonden.

Onderwerp:	Ontwikkelingsperspectief Grevelingen en Volkerak-Zoom
Inhoud en doel	De provincie is voornemens € 10 mln bij te dragen in het door het Rijk en de regio op te richten fonds waaruit het ontwikkelingsperspectief van de ontwerp-Rijksstructuurvisie Grevelingen / Volkerak-Zoommeer wordt gefinancierd. Het gaat daarbij om maatregelen voor herstel van het getij op de Grevelingen en verzilting van het Volkerak-Zoommeer. Dit komt ook de ecologie en economie in het gebied ten goede. Het bestuurlijke overleg hierover en de uitwerking (waaronder de financiering) is nog gaande.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2015
Looptijd	2019
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.

Toelichting beklemdheid	De beklemdheid van de reserve Ontwikkelingsperspectief Grevelingen en Volkerak-Zoom vind zijn oorsprong in het aangaan van de bestuursovereenkomst 'Ontwikkeling Grevelingen en Volkerak-Zoommeer'. In deze bestuursovereenkomst zegt Zuid-Holland toe om € 10 mln bij te dragen aan waterkwaliteit Grevelingen en Volkerak-Zoommeer. Op 28 januari 2015 hebben Provinciale Staten van Zuid-Holland ingestemd met het inbrengen van € 10 mln in het door Rijk en de regio op te richten fonds, waaruit het ontwikkelperspectief van de ontwerp-Rijksstructuurvisie Grevelingen / Volkerak-Zoommeer zal worden gefinancierd.

Onderwerp:	Milieuaspecten omgevingbeleid
Inhoud en doel	Specifiek worden hieruit de jaarlijkse metingen en inspecties gefinancierd die in het kader van de uitvoering van actieplannen Geluid voor provinciale wegen worden uitgevoerd om de mate van geluidreductie vast te stellen. Deze metingen hebben betrekking op de periode 2014-2018. Daarnaast worden middelen gereserveerd voor incidentele projecten op het gebied van (integraal) strategisch milieubeleid, die voortvloeien uit (tussentijds) evaluaties (zoals evaluatie RUD's en beleidsvisie) en herziening van beleid. In 2017 is hier de intensivering van VTH taken aan toegevoegd.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2016
Looptijd	2019
Toelichting onttrekkingen	Intensivering VTH € 0,4 mln, Overig geluid € 0,1 mln.
Toelichting toevoegingen	Decentralisatie-uitkering Uitvoering nota VTH € 1 mln.
Toelichting beklemdheid	Financiering van: inspecties en de jaarlijkse metingen in het kader van de uitvoering van actieplannen Geluid voor provinciale wegen voor de periode 2014-2018; incidentele projecten op het gebied van (integraal) strategisch milieubeleid, die voortvloeien uit (tussentijds) evaluaties (zoals evaluatie RUD's en beleidsvisie) en intensivering van beleid; intensivering van VTH taken.

Onderwerp:	UPG 40 Hoofdlijnenakkoord
Inhoud en doel	Met het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is € 40 mln extra toegekend aan het Uitvoeringsprogramma Groen (UPG). De provinciale middelen zijn in de jaren 2016-2019 op de begroting beschikbaar gesteld voor het UPG. De UPG € 40 mln middelen die in een jaar niet worden besteed, wordt op jaareinde aan deze Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord toegevoegd. De middelen blijven daarmee ter beschikking voor het UPG voor de jaren daarna. De reserve maakt het mogelijk om de € 40 mln te kunnen monitoren. Deze middelen worden ingezet voor de Landschapstafels, Groenparticipatie en POP3.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte (€ 40 mln UPG Hoofdlijnanakkoord 2015-2019)
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2016
Looptijd	2023
Toelichting onttrekkingen	De onttrekkingen hebben betrekking op de uitgaven inzake het Uitvoeringsprogramma Groen.
Toelichting toevoegingen	Er is meer toegevoegd aan de reserve dan vastgesteld bij de Najaarsnota 2017. Dit wordt veroorzaakt door een administratieve fout. Dit is als beslispunt opgenomen in de jaarrekening.

Toelichting beklemdheid	Voor deze reserve is in totaal een bedrag van € 3,9 mln begroot voor de periode 2018 – 2026 onder andere op basis van overeenkomsten. Hierover heeft besluitvorming door PS plaatsgevonden.

Onderwerp:	Ontwikkelopgave Natuur
Inhoud en doel	De opbrengsten van de grondverkopen van de gronden die PZH heeft ontvangen van DLG/BBL worden gestort in de Reserve Ontwikkelopgave Natuur. Met deze opbrengsten kunnen de aankoop en inrichting van NNN-gebieden worden gefinancierd. Door deze aparte reserve te maken kunnen de grondopbrengsten en de uitgaven ten laste van de grondopbrengsten gevolgd blijven worden. Voorheen zaten deze middelen in de OVP Ontwikkelopgave natuur, maar er is geen basis meer om de OVP te handhaven uit hoofde van het BBV (geen terugbetalingsverplichting). Daarom is het saldo van de OVP vrijgevallen bij Jaarrekening 2016 en gestort in de reserve Ontwikkelopgave Natuur.
Functie	Spaar
Voeding	Verkoopopbrengsten van Grond voor Grond gronden
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2016
Looptijd	2027
Toelichting onttrekkingen	De aankoop en inrichting van NNN-gebieden worden gedekt middels de onttrekking uit de reserve.
Toelichting toevoegingen	De opbrengsten van de grondverkopen van de gronden die PZH heeft ontvangen van DLG/BBL zijn gestort in de Reserve Ontwikkelopgave Natuur.
Toelichting beklemdheid	Voor deze reserve is in totaal een bedrag van € 101,4 mln begroot voor de periode 2018 – 2026 onder andere op basis van overeenkomsten. Hierover heeft besluitvorming door PS plaatsgevonden.

Onderwerp:	Kosten / risico bestuursdwang OD's
Inhoud en doel	Dekken van niet voorziene handhavingskosten, bijvoorbeeld voor het opleggen van dwangsommen dan wel het uitoefenen van bestuursdwang of het uitvoeren van incidentele onvoorziene toezicht- en handhavingsacties. Dit kan ook betrekking hebben op soortgelijke bedrijven. Bij het opleggen van dwangsommen dan wel bestuursdwang zijn veelal extra (juridische) kosten gemoeid.De looptijd is doorlopend, maar het veld is numeriek, daarom is gekozen voor 9999.
Functie	Egalisatie
Voeding	Baten opgelegde dwangsommen (of gedeelte daarvan)
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2013
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Niet van toepassing.

Onderwerp:	Omgevingsveiligheid
Inhoud en doel	De provincie Zuid-Holland voert namens alle decentrale overheden in Nederland het secretariaat voor de Impuls Omgevingsveiligheid (IOV). Dit is het landelijk programma waarbij het structureel vergroten en verankeren van veiligheid centraal staat. De reserve heeft tot doel het borgen van middelen voor de uitvoering van het landelijk programma Impuls Omgevingsveiligheid. Op dit moment is het nog onzeker welk bedrag wordt ontvangen van het Rijk voor de uitgaven 2018. Zodra dit in één van de circulaires naar voren komt wordt dit verwerkt in het eerstvolgende P&C product.De middelen blijven beschikbaar tot de invoering van de Omgevingswet van kracht is geworden. Daarom is voor de looptijd 9999 gekozen.
Functie	Spaar
Voeding	Rijksbijdrage
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2015
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	De in 2017 gemaakte lasten voor het programma IOV (€ 6.573.000) zijn ontrokken uit de reserve.
Toelichting toevoegingen	Dit betreft een toevoeging van € 9.964.000,- uit de Septembercirculaire voor het programma IOV. Deze bestaan uit de deelprogramma's Besluit Risico's Zware Ongevallen (BRZO), Publicatiereeks Gevaarlijke Stoffen (PGS), Informatie-Kennisinfrastructuur en Lokaal EV-beleid. De provincie Zuid-Holland voert het secretariaat en is er verantwoordelijk voor dat alle uitvoerende partijen de beschikbare middelen voor de deelprogramma's BRZO, PGS en Informatie-Kennisinfrastructuur in het kader van de Impuls ontvangen.
Toelichting beklemdheid	De resterende reserve is volledig juridisch beklemd op basis van de met het Rijk en andere provincies gemaakte afspraken ter uitvoering van het programma.

Onderwerp:	IODS
Inhoud en doel	De integrale ontwikkeling Delft-Schiedam (IODS) hangt samen met de verlenging van de Rijksweg A4 in deze regio. De provincie heeft een rol in de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit in dit gebied, als de A4 verlengd wordt. De IODS-partners hebben afgesproken dat alle werkzaamheden gelijktijdig zullen aanvangen, in 2011. In de programmareserve zitten middelen voor de uitvoering van de versterking van de ruimtelijke kwaliteit die uit de programmareserve onttrokken worden.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2004
Looptijd	2019
Toelichting onttrekkingen	Een deel van de lasten van het programma IODS Midden-Delfland wordt gedekt middels deze onttrekking.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Voor deze reserve is in totaal een bedrag van € 6,7 mln begroot voor de periode 2018 – 2026 onder andere op basis van overeenkomsten. Hierover heeft besluitvorming door PS plaatsgevonden.

Onderwerp:	Programmamanagement Kustontwikkeling
Inhoud en doel	Ter dekking van uitvoeringskosten die op middellange en lange termijn worden voorzien voor de Kustprojecten.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2009
Looptijd	2020
Toelichting onttrekkingen	Een deel van de lasten voor het project Zandmotor Spoor 2 worden gedekt middels deze onttrekking.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Aan de beklemdheid van de reserve Programmamanagement Kustontwikkeling liggen de beheersovereenkomst Zandmotor en de uitvoeringsovereenkomst Zandmotor ten grondslag. Naast de reserve Programmamanagement Kustontwikkeling worden ook middelen uit de reserve Zandmotor en het overlopende passief (OVP) Zandmotor onttrokken. De drie bronnen dienen ter dekking van de kosten volgende uit de activiteiten zoals vastgelegd in de overeenkomsten. De omvang van de drie dekkingsbronnen tezamen is per jaareinde € 3,2 mln. De verwachte gemiddelde uitgaven over deze drie dekkingsbronnen bedragen naar verwachting € 0,7 mln per jaar.

Onderwerp:	Zandmotor
Inhoud en doel	Het kustprogramma van de provincie Zuid-Holland heeft tot doel om de kust veilig te maken voor huidige en komende generaties. Dit is in lijn met het advies van de commissie Veerman (Deltacommissie), waarin de Zandmotor is genoemd. Ter dekking van de provinciale bijdrage aan de aanleg van de Zandmotor is geld in de programmareserve opgenomen. Daarnaast is de provincie volgens de overeenkomsten die met Rijkswaterstaat zijn gesloten gehouden het natuurbeheer van de Zandmotor te regelen via opdrachtverlening aan Zuid-Hollands Landschap.
Functie	Spaar
Voeding	Deels door herschikking binnen het programma (Kust-onderdelen en reservering IRP's). Vanuit het innovatiebudget is € 1 mln beschikbaar gesteld. Daarnaast is € 1 mln uit de financiële ruimte beschikbaar gesteld (Najaarsnota 2010).
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2010
Looptijd	2021
Toelichting onttrekkingen	Een deel van de lasten voor het project Zandmotor Spoor 2 worden gedekt middels deze onttrekking.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Aan de beklemdheid van de reserve Zandmotor liggen de beheersovereenkomst Zandmotor en de uitvoeringsovereenkomst Zandmotor ten grondslag. Naast de reserve Zandmotor worden ook middelen uit de reserve Programmamanagement Kustontwikkeling en het overlopende passief (OVP) Zandmotor onttrokken. De drie bronnen dienen ter dekking van de kosten volgende uit de activiteiten zoals vastgelegd in de overeenkomsten. De omvang van de drie dekkingsbronnen tezamen is per jaareinde € 3,2 mln. De verwachte gemiddelde uitgaven over deze drie dekkingsbronnen bedragen naar verwachting € 0,7 mln per jaar.

Onderwerp:	Frictiekosten RUD
Inhoud en doel	De gelden in deze programmareserve zijn bedoeld om de omgevingsdiensten in oprichting te bekostigen en, na oprichting, om de frictiekosten te betalen.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2011
Looptijd	2020
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	De Omgevingsdienst West-Holland maakt een turbulente periode door. In 2016 is een reorganisatie in gang gezet. De ontstane frictiekosten uit deze reorganisatie, besloten in oktober 2016, worden bijgehouden in de jaren 2017-2019 waarbij de laatste rekening in 2020 zal volgen. Daarom is besloten om deze reserve te verlengen tot 2020. Daarnaast moeten er frictiekosten worden betaald voor een bezuiniging uit 2015 (-5,31%) en voor de overgang van de provinciale taken in de fusiegemeente Alphen aan den Rijn naar de Omgevingsdienst Midden-Holland omdat de gemeente Alphen aan den Rijn haar taken daar heeft ondergebracht.

9.6.2 Programmareserve 2

Programmareserve (bedragen x € 1.000)	Saldo per 31-12-2016	Toevoegingen	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2017
Milieueisen openbaar vervoer	1.260	0	0	1.260
1%-regeling Kunst	172	0	0	172
Egalisatiereserve expl proj PZI	19.470	10.462	2.042	27.890
RijnGouwelijn	10.900	0	10.900	0
Bereikbaarheid	9.505	15.489	9.638	15.357
HOV Net Zuid-Holland Noord	5.377	0	0	5.377
Egalisatiereserve afschrijvingslast.	67.849	0	67.849	0
Mobiliteit	84.692	104.058	90.039	98.711
Revolverend Verenfonds	1.300	1.300	0	2.600
Egalisatieres.beheer & onderhoud DBI	0	18.340	0	18.340
Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	8.280	0	2.398	5.883
Totaal	**208.806**	**149.650**	**182.866**	**175.590**

Overzicht beklemming programmareserve

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Saldo reserve 31-12-2017	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	Waarvan niet verplicht
Milieueisen openbaar vervoer	1.260	0	1.260	0
1%-regeling Kunst	172	0	0	172
Egalisatiereserve exploitatieprojecten PZI	27.890	0	9.318	18.572
RijnGouweLijn	0	0	0	0
Bereikbaarheid	15.357	0	4.700	10.657
HOV-Net Zuid-Holland Noord	5.377	0	5.377	0
Egalisatiereserve afschrijvingslasten (voorheen kapitaallasten nota IWA)				
Mobiliteit	98.711	98.711	0	0
Revolverend Verenfonds	2.600	0	0	2.600
Egalisatiereserve beheer en onderhoud	18.340	0	0	18.340
Voormalig Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing 3 (ISV 3)	5.883	0	5.883	0
Totaal	**175.590**	**98.711**	**26.538**	**50.341**

Toelichting programmareserve

Onderwerp:	Milieueisen openbaar vervoer
Inhoud en doel	In de Visie Ruimte en Mobiliteit is de ambitie opgenomen dat het openbaar vervoer binnen twee concessieperiodes (15-20 jaar) energieneutraal is. Ook is energietransitie een belangrijk speerpunt in het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019. In dit kader wordt het nog in de reserve aanwezige saldo ingezet als bijdrage in het project 3-Emotion voor de aanschaf van 4 brandstofcelbussen op waterstof. De bussen worden ingezet In de concessie Drechtsteden, Alblasserwaard en Vijfheerenlanden (DAV).
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2008
Looptijd	2018
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Energietransitie is een belangrijk speerpunt in het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019. In dit kader wordt het nog in de reserve aanwezige saldo ingezet als bijdrage in het project 3-Emotion voor de aanschaf in 2018 van 4 brandstofcelbussen op waterstof. De bussen worden ingezet In de concessie Drechtsteden, Alblasserwaard en Vijfheerenlanden (DAV).

Onderwerp:	1%-regeling Kunst
Inhoud en doel	De 1%-regeling Publieke kunstprojecten is beëindigd. Van de zes projecten loopt alleen Buytenland nog in programma 1.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2009
Looptijd	2018
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	De omvang is per eind 2017 € 0,2 mln, dit is niet beklemd. Gezien het gesloten systeem her in te zetten binnen programma 2, PMR.

Onderwerp:	Egalisatiereserve exploitatieprojecten PZI
Inhoud en doel	De programmareserve was ingesteld om vertragingen en versnellingen bij projecten op te vangen, waarbij de projecten binnen het totale projectbudget blijven, maar verschillen ontstaan in de kasritmes. In verband met de invoering van het nieuwe BBV voor de Begroting 2017 zijn de exploitatieprojecten omgezet naar investeringsprojecten en bevat het nieuwbouwdeel van het PZI geen exploitatieprojecten meer. Na verwerking van het Kaderbesluiten Infra 2016 en 2017 en de financiële consequenties van de BBV-wijziging resteert vanaf 2023 een structurele storting van € 2,9 mln. Bij Kaderbesluit infrastructuur 2018 zal een voorstel worden voorgelegd over de inzet van deze middelen.De looptijd is doorlopend, daarom is 9999 ingevuld.
Functie	Egalisatie
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2010
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	Voor de uitvoering van het Kwaliteitsnet goederenvervoer wordt € 1,1 mln uit de reserve bijgedragen (de uitgaven van het project worden gedekt uit de voormalig OVP ISV uit Hoofdlijnenakkoord). Voor de uitvoering van beheer en onderhoud wordt € 0,9 mln uit de reserve bijgedragen.
Toelichting toevoegingen	De structurele storting in de reserve is op basis van de Kaderbesluiten Infrastructuur verlaagd tot € 10,5 mln.
Toelichting beklemdheid	Als uitvloeisel van het Kaderbesluiten 2015 en 2016 is er geruild tussen middelen voor beheer en onderhoud en exploitatiemiddelen voor projecten, waardoor de storting in de reserve structureel is verlaagd. Omdat de storting 2018 bij Kaderbesluit 2014 al volledig is ingeleverd wordt in 2018 eenmalig € 7,1 mln aan de reserve onttrokken ten gunste van de algemene middelen. Voor de uitvoering van het Kwaliteitsnet goederenvervoer wordt in 2018 en in 2019 € 1,1 mln uit de reserve bijgedragen (de uitgaven van het project worden gedekt uit de voormalig OVP ISV uit Hoofdlijnenakkoord).

Onderwerp:	RijnGouweLijn
Inhoud en doel	Dit is een risicoreserve. Er zijn ten tijde van de (voorbereiding op de) aanleg van de RijnGouwelijn kosten gemaakt die mogelijk niet in de scope van het project HOV-Net Zuid-Holland zouden passen. In dat geval hadden deze kosten direct ten laste van de exploitatie moeten worden gebracht (door middel van een afschrijving ineens van de volledige boekwaarde), waarvoor deze reserve werd aanhouden. Op basis van het voorlopig ontwerp van het HOV-Net Zuid-Holland Noord in 2016 is geconstateerd dat er geen extra afschrijving nodig is voor de RijnGouwelijn. De in de reserve RijnGouwelijn gereserveerde middelen kunnen daarmee vrijvallen. Het saldo ad € 10,9 mln wordt, conform het besluit in de Voorjaarsnota 2017, gestort in de reserve Bereikbaarheid en blijft beschikbaar voor openbaar vervoer (zie ook het Kaderbesluit Infrastructuur 2017).
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2010
Looptijd	2016
Toelichting onttrekkingen	Bij het opstellen van de Jaarrekening 2016 is geconstateerd dat er geen extra afschrijving nodig is voor de RijnGouwelijn. De in de reserve RijnGouwelijn gereserveerde middelen kunnen daarmee vrij vallen. Het saldo ad € 10,9 mln wordt gestort in de reserve Bereikbaarheid en blijft beschikbaar voor openbaar vervoer (zie Kaderbesluit Infrastructuur 2017).
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Niet van toepassing.

Onderwerp:	Bereikbaarheid
Inhoud en doel	Het doel van deze programmareserve is het kunnen opvangen van meevallers op de mobiliteitsprojecten en- programma's van Verkeer en Vervoer en DBI. De middelen kunnen dan tijdelijk als vrij besteedbaar deel worden gereserveerd voor nieuwe of andere bestaande bereikbaarheidsdoeleinden. Dit kunnen projecten zijn in het kader van Verkeer en vervoer (aanleg van nieuw) als in het kader van Beheer en onderhoud (instandhouding). De programmareserve is ingesteld als instrument om middelen voor mobiliteit te kunnen behouden voor mobiliteitsdoeleinden. Dit conform het Hoofdlijnenakkoord. De looptijd is doorlopend, daarom is 9999 ingevuld.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2011
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	Jaarlijks wordt het jaarrekeningsaldo van het programma Mobiliteit verrekend met de reserve. In verband met de instelling van een aparte reserve voor het beheer en onderhoud wordt het aandeel van beheer en onderhoud in de rekeningsaldi ad € 4,9 mln aan de reserve onttrokken en in de nieuwe reserve gestort. Voor de volgende activiteiten zijn middelen aan de reserve onttrokken: Inzet van E-motion waterstofbussen, € 1,4 mln; Opvangen fluctuaties in de kapitaal- en beheerlasten, € 2,2 mln (Kaderbesluit 2015); Overdracht van de N473 en overname van de kade Schieveen, € 1,0 mln; Werkzaamheden voor het herstellen van de Hefbrug Waddinxveen, € 0,1 mln.

Toelichting toevoegingen	Als gevolg van de bijstelling van het contract voor de Waterbus wordt € 0,3 mln in de reserve gestort. Het vrijvallende saldo in de reserve RijnGouwelijn ad € 10,9 mln wordt gestort in de reserve Bereikbaarheid en blijft beschikbaar voor openbaar vervoer. Het vrij beschikbare aandeel in het rekeningsaldo ad € 3,3 mln wordt in de reserve Bereikbaarheid gestort. In de Decembercirculaire 2016 is € 1 mln opgenomen als bijdrage voor het voorplein Sassenheim. Omdat het project al in 2016 is verantwoord, wordt de bijdrage in de reserve Bereikbaarheid gestort.
Toelichting beklemdheid	Met de gemeente Lansingerland zijn bestuurlijke afspraken gemaakt over geluidsschermen langs de N209. In 2017 is de besluitvorming over de overdracht van N223/N220 (€ 3,5 mln) nog niet afgerond, waardoor de overdracht nog niet is geëffectueerd. De middelen blijven in de reserve beschikbaar door de overdracht. De opbrengst van de verkoop van de Gnephoek ad € 1,2 mln is gereserveerd voor de nieuwbouw van steunpunten.

Onderwerp:	HOV-Net Zuid-Holland Noord
Inhoud en doel	Het HOV-Net Zuid-Holland Noord geeft invulling aan R-net en strekt zich uit van Utrecht tot de kust, met aftakkingen richting Noordvleugel en Haaglanden. Het resultaat is een duurzaam, hoogwaardig, frequent en herkenbaar openbaar vervoernetwerk, met diverse knooppunten, waar de verbindingen naadloos op elkaar aansluiten. De middelen in de reserve zijn toegezegd voor no regret- maatregelen voor korte termijnoplossingen voor de corridor Leiden-Centraal-Leiden Lammenschans (PS 6549 januari 2013).
Functie	Spaar
Voeding	Vanuit de vrijvallende gelden voor OV (€ 5 mln in 2012)
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2012
Looptijd	2019
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	De middelen in de reserve zijn toegezegd voor no regret- maatregelen voor korte termijnoplossingen voor de corridor Leiden-Centraal-Leiden Lammenschans (PS 6549 januari 2013).

Onderwerp:	Egalisatiereserve afschrijvingslasten (voorheen kapitaallasten nota IWA)
Inhoud en doel	Als gevolg van de implementatie nota IWA (activeren na gereedmelding in plaats van jaarlijks activeren) dalen de kapitaallasten in de eerstkomende jaren. Deze gereserveerde middelen kunnen in latere jaren worden ingezet om pieken in de toekomstige kapitaallasten af te dekken. Deze reserve is met ingang van Begroting 2018 omgezet van programma 2 naar Overzichten, Middelen en Overhead.
Functie	Egalisatie
Voeding	Uit de vrijvallende kapitaallasten mobiliteit
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2015
Looptijd	2044
Toelichting onttrekkingen	Ter gedeeltelijke dekking van de kapitaallasten wordt conform begroting € 1,5 mln aan de reserve onttrokken. Vanwege een inhaalafschrijving op de bijdrage activa van derden van € 59,8 mln in programma 2 en € 3 mln in programma 3 wordt in totaal € 62,8 mln aan de reserve onttrokken. Daarnaast zijn de exploitatieprojecten pilot Slimtree en Energietransitie Infra middelen uit het PZI gedekt uit deze reserve en heeft een inhaalafschrijving voor een project in doel 2-1 plaatsgevonden. Tegenover al deze onttrekkingen staan toekomstige besparingen op de kapitaallasten die terug zullen vloeien naar deze reserve. Voor een nadere toelichting op de inhaalafschrijving zie onder andere de toelichting op de immateriële vaste activa.

Toelichting toevoegingen	De bij begroting berekende vrijval van afschrijvingslasten (inclusief omzetting van deze reserve van programma 2 naar overzichten, middelen en overhead) ad € 98 mln is in de reserve gestort.De afschrijvingslasten vallen vrij doordat de investeringen die leiden tot afschrijvingen, zijn doorgeschoven of voor een lager bedrag dan begroot gerealiseerd.
Toelichting beklemdheid	Bij Kadernota 2017 is een deel van deze reserve (uitgaande van reeds begrote toevoegingen en ontrekkingen) ingezet ter dekking van een tekort op de provinciale begroting in de periode 2024-2030. In deze periode gaat het om een onttrekking van circa € 77 mln. De overige (toekomstige) middelen zijn beklemd en dienen ter dekking van afschrijvingslasten door verschuivingen in de tijd.

Onderwerp:	Mobiliteit
Inhoud en doel	Vanuit de impulsgelden is structureel € 1,5 mln beschikbaar gesteld voor het behoud, aanbod en verbetering van het Openbaar Vervoer, zowel over land als over water. De komende periode zullen twee langjarige concessies moeten worden verleend. Dit extra budget geeft de mogelijkheid om, met behoud van lage tarieven, het aanbod van het OV (in tijdstip of frequentie) te behouden of te verbeteren. Op dit moment worden plannen ontwikkeld voor de inzet van deze middelen. In afwachting daarvan worden de middelen in de reserve Mobiliteit gestort. Via de provinciefondsuitkering is € 1,9 mln ontvangen specifiek voor het Actieprogramma regionaal OV. Dit bedrag wordt ook gestort in de reserve. Ook het saldo tussen de ontvangen middelen mobiliteit via het provinciefonds en de uitgaven in het bestedingsplan mobiliteit ad € 5,1 mln wordt in de reserve gestort als buffer voor het mogelijke risico als gevolg van in de concessies opgenomen indexatie OV en voor de dekking van de uitgaven voor Gedragsbeïnvloeding.
Functie	Spaar
Voeding	Decentralisatie provinciefonds
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2016
Looptijd	2099
Toelichting onttrekkingen	Voor infrastructurele activiteiten wordt € 12,7 mln aan de reserve onttrokken. De uitgaven voor het OV ten laste van de reserve bedragen € 77,3 mln.
Toelichting toevoegingen	Conform de vastgestelde stand bij de Najaarsnota 2017 wordt de decentralisatieuitkering Mobiliteit ad € 104,1 mln in de reserve gestort.
Toelichting beklemdheid	De beklemde middelen uit de OVP BDU zijn conform de aanwijzingen van het ministerie van I&W overgegaan naar beklemde middelen reserve mobiliteit. Ze worden ingezet voor infrastructurele projecten die in het verleden in bestedingsplannen zijn toegekend. Ook is een deel te besteden aan de indexatieafspraken die gemaakt zijn in het Heerenveenakkoord.

Onderwerp:	Revolverend Verenfonds
Inhoud en doel	Doelstelling van het fonds is om in de provincie veerverbindingen voor forensen en scholieren in stand te houden die voldoen aan de maatschappelijk gewenste kwaliteitsniveau. Beoogd wordt onder meer om de verduurzaming van de veerponten te stimuleren via vernieuwing en renovatie. Via het fonds kunnen veerexploitanten hiervoor een lening krijgen van de provincie. De reserve heeft de functie van risicoreserve.
Functie	Buffer
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2016
Looptijd	2099

Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Conform het besluit in het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 wordt de tweede tranche van € 1,3 mln in de reserve gestort. In 2018 en 2019 wordt nog € 1,2 mln in de reserve gestort, waarmee de beoogde omvang van de reserve wordt bereikt.
Toelichting beklemdheid	De reserve wordt aangehouden ter dekking van het risico dat aan derden verstrekte leningen niet kunnen worden terugbetaald.

Onderwerp:	Egalisatiereserve beheer en onderhoud
Inhoud en doel	De door PS vastgestelde Nota budgetbehoefte geeft een gemiddeld jaarbudget voor beheer en onderhoud. Door de toestandsafhankelijke aanpak van het onderhoud, waarbij het areaal op het economisch meest rendabele moment wordt onderhouden, ontstaan pieken en dalen in de jaarlijkse uitgaven. Bij het Kaderbesluit infrastructuur 2016 is besloten een egalisatiereserve te vormen om deze schommelingen op te vangen en voor de provinciale begroting een gelijkmatige lastenontwikkeling te presenteren. De egalisatiereserve beheer en onderhoud DBI is per 2016 ingesteld. Eens in de 4 jaar wordt de budgetbehoefte voor het dagelijks en planmatig beheer en onderhoud berekend. Dit zal in 2020 weer herijkt worden. De looptijd is doorlopend, daarom is 9999 ingevuld.
Functie	Egalisatie
Voeding	Programmaresultaat / programmabegroting
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2017
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Conform de vastgestelde stand bij de Najaarsnota 2017 wordt € 18,3 mln in de reserve gestort.
Toelichting beklemdheid	Niet van toepassing.

Onderwerp:	Voormalig Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing 3 (ISV 3)
Inhoud en doel	In 2015 is door PS besloten om het restant van de beschikbare ISV 3 middelen, die niet meer als beklemd hoeven te worden aangemerkt, in te zetten voor doelen waarvoor het budget van het Rijk was bestemd. De middelen zijn beschikbaar gesteld voor de volgende onderwerpen uit het Hoofdlijnenakkoord: Uitvoeringsprogramma Groen (Doel 1-3), Kwaliteitsnet Goederenvervoer (Doel 2-1) en Beschermd, bekend en beleefbaar erfgoed (Doel 3-6). Jaarlijks zullen voor deze onderwerpen middelen aan de reserve worden onttrokken.
Functie	Spaar
Voeding	Overlopende passiva
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2016
Looptijd	2019
Toelichting onttrekkingen	Aan de reserve zijn middelen onttrokken voor de volgende activiteiten: Uitvoeringsprogramma Groen (Doel 1-3) € 0,8 mln; Kwaliteitsnet Goederenvervoer (Doel 2-1) € 1,1 mln; Beschermd, bekend en beleefbaar erfgoed (Doel 3-6) € 0,5 mln.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	De middelen worden ingezet voor de in 2015 door PS vastgestelde activiteiten.

9.6.3 Programmareserve 3

Programmareserve (bedragen x € 1.000)	Saldo per 31-12-2016	Toevoegingen	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2017
Meerjarenplan Bodemsanering	40.934	4.500	4.836	40.598
Bedrijventerreinen	4.995	120	1.760	3.355
EFRO middelen	31	0	31	0
Manden maken	615	0	615	0
Alt.locatie Hoeksche Waard	9.000	0	0	9.000
Coolport middelen	3.545	0	3.545	0
Mitigatie/Energie	617	1.200	0	1.817
Overcommittering OP-West	3.485	0	0	3.485
Interreg-cofinanciering EFRO	14.029	2.562	2.365	14.226
Greendeal Zonnepanelen-asbest	920	0	49	871
InnovationQuarter v.h.ROM Zuidvleug.	4.700	0	0	4.700
Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	13.826	0	241	13.585
Programma Warmte-Koude Z-H	52	0	52	0
Regionale netwerken topsectoren	2.308	433	526	2.215
Duurz.expl.energiepotent.Zuidplasp.	113	0	0	113
Risicoreserve Energiefonds	3.000	6.000	0	9.000
Versterking economie	5.335	22.500	1.184	26.651
MIT MKB Innovatiestimulering topsect	4.500	8.000	4.451	8.049
Implementatie Omgevingswet	5.492	0	893	4.598
Opstellen integrale onderzoeksagenda	135	300	77	358
2016 DP Molens CVT groot onderhoud	200	0	200	0
Regionale gebiedsgerichte projecten	0	7.000	0	7.000
Zuidelijke Randstad	0	276	96	180
Zuidvleugelf./onderdeel Driehoek RZG	137	0	137	0
Bedrijventerreinen:IRP Oude Rijnzone	4.188	0	750	3.438
IRP Goeree-Overflakkee	600	0	75	525
Totaal	**122.756**	**52.891**	**21.883**	**153.763**

Overzicht beklemming programmareserve

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Saldo reserve 31-12-2017	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	Waarvan niet verplicht
Meerjarenplan Bodemsanering	40.598	0	40.598	0
Bedrijventerreinen	3.355	3.355	0	0
EFRO-middelen	0	0	0	0
Manden Maken	0	0	0	0

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Saldo reserve 31-12-2017	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	Waarvan niet verplicht
Alternatieve locatie Hoeksche Waard	9.000	0	0	9.000
Coolport-middelen	0	0	0	0
Mitigatie / Energie	1.817	0	1.817	0
Overcommittering OP-West	3.485	0	3.485	0
Interreg-cofinanciering EFRO	14.226	0	14.226	0
Greendeal Zonnepanelen-asbest	871	0	871	0
InnovationQuarter	4.700	0	4.700	0
Project duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder	13.585	0	13.585	0
Programma Warmte en Koude Z-H	0	0	0	0
Regionale netwerken topsectoren	2.215	300	1.915	0
Duurzame exploitatie energiepotentieel in de Zuidplaspolder	113	0	113	0
Risicoreserve Energiefonds	9.000	0	9.000	0
Versterking economie	26.651	0	24.901	1.750
MIT MKB Innovatieregeling Topsectoren	8.049	8.049	0	0
Implementatie Omgevingswet	4.598	0	4.598	0
Opstellen integrale onderzoeksagenda	358	0	358	0
DP molen CVT groot onderhoud	0	0	0	0
Regionale gebiedsgerichte economische projecten	7.000	0	6.100	900
Zuidelijke Randstad	180	0	180	0
Zuidvleugelfonds/onderdeel Driehoek RZG				
Bedrijventerreinen: IRP Oude Rijnzone	3.438	3.438	0	0
IRP Goeree-Overflakkee	525	0	300	225
Totaal	**153.764**	**15.142**	**126.747**	**11.875**

Toelichting programmareserve

Onderwerp:	Meerjarenplan Bodemsanering
Inhoud en doel	Via het provinciefonds ontvangt de provincie een decentralisatieuitkering voor de uitvoering van het meerjaren werkprogramma bodem 2010-2014. Het werkprogramma is een uitwerking van het Bodemconvenant dat met Rijk en gemeenten is overeengekomen. Met ingang van 2015 (tot en met 2020) ontvangt de provincie, als decentralisatieuitkering via het Provinciefonds, middelen voor uitvoering van het convenant "Bodem en ondergrond" (op 17 maart 2015 door Rijk, VNG, IPO en UvW vastgesteld). Op landelijk niveau participeert de provincie in de voorbereiding van een nieuw bodemconvenant 2016-2020. Of hierna nog continuering van de decentralisatieuitkering zal plaatsvinden is niet zeker. Met de programmareserve (Egalisatiereserve) kunnen verschillen in het kasritme over de looptijd van het werkprogramma worden opgevangen. Kasritmeverschillen kunnen ontstaan door versnellingen of vertragingen in de uitvoering van projecten en door verschillen in de uitgaven voor het werkprogramma en het vaste kasritme van inkomsten uit de decentralisatieuitkering.Looptijd is doorlopend, daarom is 9999 ingevuld.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2011
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	De vermindering betreft onttrekkingen o.a. ten behoeve van beleid, onderzoek en uitvoering bodem voor een bedrag van € 0,2 mln. Uitgaven voor de sanering van spoedlocaties en nazorg bedroegen € 1,8 mln. Voor het project Hollandsche IJssel is een bedrag van € 0,1 mln uitgegeven. Een bedrag van € 2,3 mln is onttrokken voor de subsidie Nieuwerkerk Zelling de Onderneming. De uitgaven voor de sanering van het NAF-terrein bedroegen € 0,3 mln.
Toelichting toevoegingen	De vermeerdering betreft o.a. de doeluitkering uit het provinciefonds ter grootte van € 4,1 mln en € 0,4 mln voor de sanering van het EMK terrein.
Toelichting beklemdheid	Via het provinciefonds ontvangt de provincie van het rijk middelen voor de uitvoering van het meerjaren werkprogramma bodemsanering, dat is gebaseerd op het Bodemconvenant. Deze middelen worden gestort in deze egalisatiereserve, waarmee pieken en vertragingen of versnellingen in de uitvoering van projecten over de looptijd van het werkprogramma kunnen worden opgevangen.

Onderwerp:	Bedrijventerreinen
Inhoud en doel	Het leveren van een bijdrage aan de groei van de werkgelegenheid via het stimuleren van investeringen in de noodzakelijke ruimtelijke voorwaarden. De middelen in de programmareserve zijn bestemd voor de ontwikkeling van bedrijventerreinen door middel van uitgifte van meerjarige projectsubsidies met een looptijd van maximaal zeven jaar (met de mogelijkheid om met drie jaar extra te verlengen).
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Voordracht GS, nr. 4408 van 5 september 1995. In 1996 is de verordening ontwikkelingsfonds bedrijventerreinen vastgesteld. In 1997 is de eerste beschikking / subsidie verstrekt.
Looptijd	2023
Toelichting onttrekkingen	in 2017 is bestuurlijk afgesproken dat het gedeelte van de reserve dat voor planvorming bedrijventerreinen bedoeld was, in het jaar 2017 moet vrijvallen ten gunste van de algemene middelen van de provincie. Het bedrag is niet meer nodig voor dit onderwerp; het gaat om € 1.760.000.

Toelichting toevoegingen	In 2017 is gebleken dat het bedrijventerreinendossier Groote Haar in Gorinchem nog niet in de boekhouding (Coda) was opgenomen. Dit is gecorrigeerd. Om voldoende dekking te hebben voor dit dossier is in 2017 tevens € 120.000 toegevoegd aan de reserve bedrijventerreinen.
Toelichting beklemdheid	De omvang van de reserve per eind 2017 komt, gecombineerd met de exploitatiebudgetten die aanwezig zijn, overeen met de maximale subsidielast die voortvloeit uit de nog onderhanden bedrijventerreinendossiers. Er is geen onbenutte ruimte in de reserve aanwezig. Er wordt permanent gemonitord of dossiers uiteindelijk lager dan maximaal worden afgesloten en de daarmee vrijvallende middelen worden uit de reserve verwijderd ten gunste van de algemene ruimte van de provincie.

Onderwerp:	EFRO-middelen
Inhoud en doel	Het doel van het EFRO (Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling) is versterking van concurrentiekracht door middel van kennisontwikkeling, innovatie en ondernemerschap in kansrijke clusters en versterking attractiviteit van de provincie. Het EFRO heeft een meerjarig karakter met een looptijd van 2007-2013.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2007
Looptijd	2016
Toelichting onttrekkingen	Deze reserve heeft geen functie meer. Het saldo van circa € 31.000 is in 2017 vrijgevallen en overgeplaatst naar de vergelijkbare actieve reserve EFRO / Interreg. Die reserve hoort bij de huidige periode voor Europese subsidies in het kader van het EFRO programma (Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling).
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Het saldo van deze reserve is per eind 2017 nihil.

Onderwerp:	Manden Maken
Inhoud en doel	Deze programmareserve is ingesteld voor bekostiging van ontsluitende infrastructuur van de Stork JSF-fabriek voor de vestiging op de uiteindelijk te kiezen locatie op bedrijventerrein Polder Nieuwland te Papendrecht en Alblasserdam.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2010
Looptijd	2017
Toelichting onttrekkingen	De stand van de reserve weerspiegelt de verplichtingen van de provincie voor het inrichten van het Stork-terrein in Papendrecht en Alblasserdam. Het project kende volgens opgave in 2017 zijn laatste fase. Het restant van de reserve a € 615.000 is dan ook ter begroting gebracht van het jaar 2017 en dientengevolge is de reserve hierna leeg. De reserve zal begin 2018 worden gesloten.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	De stand van deze reserve per eind 2017 is nihil.

Onderwerp:	Alternatieve locatie Hoeksche Waard
Inhoud en doel	De programmareserve is ingesteld voor het realiseren van 120 ha haven gerelateerd bedrijventerrein ten behoeve van de Rotterdamse regio en voor de versterking van de Rotterdamse haven. De groene inpassing van het bedrijventerrein wordt door de Gemeenschappelijke Regeling Nieuw Reijerwaard nader uitgewerkt in samenspraak met de omgeving. Verwacht werd realisatie in 2017. Het inpassingsplan heeft inmiddels de Raad van State-procedure doorlopen en is eind 2015 onherroepelijk geworden. Uit overleg tussen de provincie, de Gemeenschappelijke regeling Nieuw Reijerwaard en de gemeente Rotterdam is naar voren gekomen dat een afgeronde subsidieaanvraag in 2018 aan de voorwaarden voldoet (het subsidiekader voor de groene inpassing van Nieuw-Reijerwaard). Wegens het onzekere tijdschema van de uitvoering is als looptijd 9999 ingevuld.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget en financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2010
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	De groene inpassing van het bedrijventerrein wordt door de Gemeenschappelijke Regeling Nieuw Reijerwaard nader uitgewerkt in samenspraak met de omgeving. Verwacht werd realisatie in 2017. Het inpassingsplan heeft inmiddels de Raad van State-procedure doorlopen en is eind 2015 onherroepelijk geworden. Er zijn duidelijke bestuurlijke intenties maar een nadere invulling is nog niet bekend bij FJZ.

Onderwerp:	Coolport-middelen
Inhoud en doel	De via het Provinciefonds ontvangen middelen worden gereserveerd voor de uitvoering van het project Coolport. Doel van dit project is om de Greenportbedrijven meer gebruik te laten maken van, in eerste instantie, de binnenvaartfaciliteiten van de Rotterdamse haven. Volgens de Havenvisie 2030 wordt de Coolport daarmee het verscentrum van Europa.
Functie	Spaar
Voeding	Decentralisatie € 3,2 mln in 2012, € 1,8 mln in 2013, € 1,7 mln in 2014, € 2,3 mln in 2015 en € 1 mln in 2016.
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2012
Looptijd	2017
Toelichting onttrekkingen	Bij het opstellen van de Begroting 2017 is het volledige saldo aan de reserve onttrokken voor het Kwaliteitsnet Goederenvervoer en Beter Benutten Goederenvervoer. Omdat bij het opmaken van de Jaarrekening 2016 een saldo resteerde, is de bijdrage uit de reserve nu wat hoger dan geraamd, zodat deze geen saldo meer heeft en kan worden afgevoerd.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Niet van toepassing.

Onderwerp:	Mitigatie / Energie
Inhoud en doel	Ter uitvoering van een aantal specifieke projecten op energiegebied is de programmareserve bestemd voor aanvragen in het kader van de subsidieregeling warmte. Bij Voorjaarsnota 2012 werd een deel van programmareserve in programma 1 overgebracht naar programma 3, dit vanwege de nieuwe programmastructuur.
Functie	Egalisatie
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2007 / Voorjaarsnota 2012
Looptijd	2020
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	In het Impulsprogramma van € 48 mln is € 2 mln opgenomen voor Kleinschalige, maatschappelijke energieprojecten. In de Voorjaarsnota 2017 is dit bedrag verwerkt. De nadere verdeling van deze middelen over de jaren 2017-2019 is in de Najaarsnota 2017 verwerkt. De geraamde storting van € 1,2 mln in 2017 aan de programmareserve, onderdeel Mitigatie / Energie is gerealiseerd.
Toelichting beklemdheid	De reserve is ingesteld voor de uitvoering van de Nota Intensivering Energiebeleid en voor de uitgestelde uitgaven door de markt voor subsidies aan kleinschalige lokale energieprojecten. De middelen in de reserve betreffen € 1,2 mln ter financiering van de investeringsimpuls maatschappelijke, kleinschalige energieprojecten voor de jaren 2018 en 2019. Verder is door minder aanspraak van de markt op de subsidieregeling Lokale initiatieven in 2017 een onttrekking van € 0,6 mln overeenkomstig verlaagd. De middelen voor de investeringsimpuls maatschappelijke, kleinschalige energieprojecten zijn gekenmerkt als bestuurlijk beklemd.

Onderwerp:	Overcommittering OP-West
Inhoud en doel	Deze reserve dient ter dekking van risico's door overcommittering en de dekking van de bevoorschotting van de management autoriteit van het Landsdeel West voor overcommitteringsprojecten OP West.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2012
Looptijd	2018
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Het maximale risico op het onderwerp Overcommittering is € 3,5 mln, dit is dan ook de stand van de reserve tot en met peildatum. De provincie is ten tijde van de Jaarrekening 2017 nog in afwachting van de definitieve eindafrekening vanuit de EU, de uitkomst zal leiden tot besteding en/of vrijval. De middelen in de reserve zijn derhalve gekenschetst als bestuurlijk beklemd. Het vermoeden is overigens dat deze middelen niet nodig zullen zijn en door de provincie intern heringezet kunnen worden voor economische of andere onderwerpen.

Onderwerp:	Interreg-cofinanciering EFRO
Inhoud en doel	De voor de Beleidsvisie en het Uitvoeringsprogramma Regionale Economie en Energie beschikbare middelen worden voor dit doel gereserveerd. Het betreft de provinciale cofinanciering van EFRO-projecten. Deze programmareserve zal voorzien in het kasritme van deze projecten.
Functie	Spaar
Voeding	Programma 3
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2012
Looptijd	2020
Toelichting onttrekkingen	Voor het onderwerp EFRO Interreg zijn in 2017 uitgaven gedaan a € 2,4 mln. In de begrotingscyclus 2017 is bestuurlijk akkoord gevraagden gekregen om de financiering hiervan uit de geeigende bron (deze reserve) te laten plaatsvinden. Conform dit akkoord is € 2,4 mln onttrokken.
Toelichting toevoegingen	Voor het onderwerp EFRO Interreg is tot en met het einde van de huidige collegeperiode een bepaald totaalbudget benodigd. De opbouw naar dit totaalbedrag toe vindt plaats tot en met 2017. Begroot was in 2017 een laatste storting in de reserve EFRO Interreg van € 2,5 mln. Dit is conform de begroting uitgevoerd.
Toelichting beklemdheid	De stand van de reserve per 31-12-2017 is noodzakelijk om het maximaal te besteden budget voor deze collegeperiode te kunnen uitgeven. De stand past in de huidige beleidsafspraken. Die afspraken zouden onder bepaalde omstandigheden kunnen worden herzien en dan zou ook de stand van deze reserve kunnen worden verlaagd om de vrijkomende middelen elders in te zetten, maar dit ligt niet voor de hand.

Onderwerp:	Greendeal Zonnepanelen-asbest
Inhoud en doel	Met het ministerie van Infrastructuur en Milieu is het convenant ‘asbestdak eraf, zonnepanelen erop’ aangegaan, waarin de provincie met behulp van rijksgeld zorg draagt voor de uitvoeringsregeling om asbestdaken bij agrarische ondernemers te saneren, in die gevallen waarin zonnepanelen op de betreffende daken wordt geplaatst Subsidieregeling Zonnepanelen. Het budget voor de nieuwe subsidieregeling zonnepanelen ad € 0,9 mln is in de Najaarsnota 2017 en de Begroting 2018 verdeeld over de periode 2017–2023. Het deel voor 2018-2023 wordt onttrokken aan de reserve Greendeal zonnepanelen.
Functie	Spaar
Voeding	Rijksbijdrage
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2012
Looptijd	2023
Toelichting onttrekkingen	In 2017 is € 0,5 mln onttrokken aan de reserve wegens uitkeringen in het kader van subsidiedossiers 'asbest eraf, zonnepanelen erop'.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Deze middelen zijn bestuurlijk beklemd omdat zij het gevolg zijn van het convenant ‘asbestdak eraf, zonnepanelen erop’ waarin de provincie met behulp van rijksgeld zorg draagt voor de uitvoeringsregeling om asbestdaken bij agrarische ondernemers te saneren, in die gevallen waarin zonnepanelen op de betreffende daken wordt geplaatst Subsidieregeling Zonnepanelen. Het budget voor de nieuwe subsidieregeling zonnepanelen ad € 0,9 mln is in de Najaarsnota 2017 en de Begroting 2018 verdeeld over de periode 2017–2023. Het deel voor 2018-2023 wordt onttrokken aan de reserve Greendeal zonnepanelen.

Onderwerp:	InnovationQuarter
Inhoud en doel	Programmabudget; herallocatie middelen Economie van in totaal € 4,7 mln; 2013 tot en met 2016. Looptijd: De einddatum wordt definitief bepaald na de volstorting van het Participatiefonds, daarom is 9999 ingevuld.
Functie	Buffer
Voeding	Programmabudget (herallocatie middelen Economie van in totaal € 4,7 mln (2013 tot en met 2016).
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2013
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Het risico voor PZH dat samenhangt met een mogelijke waardedaling van het aandelenbezit in IQ wordt tot nu toe ingeschat op € 4,7 mln. Hierop is de reservestand gebaseerd (ook € 4,7 mln). Gezien de aard van de reserve is de stand te schetsen als bestuurlijk beklemd.

Onderwerp:	Project duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder
Inhoud en doel	Betreft de inzet van de Nota Ruimte middelen ten behoeve van het Project duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder.
Functie	Spaar
Voeding	De bestemmingsreserve wordt gevoed door het restant van de aan het ROZ toegekende Nota Ruimte middelen en de aan de provincie gedecentraliseerde middelen naar aanleiding van de Nota Ruimte.
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2014
Looptijd	2022
Toelichting onttrekkingen	De onttrekking betreft de subsidie ten behoeve van Waterhergebruik Glasparel+ en de kosten voor de procesbegeleiding ontwikkeling Restveengebied voor een totaalbedrag van € 0,7 mln.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Het restant van de door het Rijk definitief vastgestelde bijdrage op basis van de business case voor de duurzame ontwikkeling van de Zuidplaspolder en de restant middelen na opheffing van de GR ROZ zijn in 2014 aan de provincie overgedragen. De middelen in deze reserve moeten worden ingezet ten behoeve van de verdere ontwikkeling van de Zuidplaspolder in de vorm van diverse deelprojecten.

Onderwerp:	Programma Warmte en Koude Z-H
Inhoud en doel	Uitvoering van het werkplan van programmabureau Warmte en Koude Zuid-Holland (23 deelnemende partijen): ambitie om voor het jaar 2020 duurzame warmte- en restwarmte te leveren binnen de stedelijke- en aangrenzende glastuinbouwgebieden van de Zuidvleugel.
Functie	Egalisatie
Voeding	DI-uitkering GreenDeal
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2014
Looptijd	2019
Toelichting onttrekkingen	Conform de Voorjaarsnota 2017 is een onttrekking aan de bestemmingsreserve Warmte-Koude van € 0,5 mln gerealiseerd.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Niet van toepassing.

Onderwerp:	Regionale netwerken topsectoren
Inhoud en doel	Doel is om samenwerkingsverbanden te ondersteunen tussen de publieke en private partijen met groeipotentie, in specifieke sectoren van de economie.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	2015
Looptijd	2020
Toelichting onttrekkingen	Er wordt in 2017 0,5 mln onttrokken aan de reserve om de gefaseerde lasten 2017 te financieren die voortvloeien uit subsidieverleningen van 2016 en eerder.
Toelichting toevoegingen	Er wordt 0,4 mln gestort in de reserve om te zorgen dat voldaan kan worden aan alle toekomstige verplichtingen die voortvloeien uit subsidieverleningen die in 2017 of eerder zijn voldaan. Door subsidie-ontvangers is aangegeven dat van de verleningen uit 2017 en eerder er activiteiten ter grootte van 0,4 mln zullen worden uitgevoerd in 2018 en verder.
Toelichting beklemdheid	De subsidieregeling voor RNT (Regionale Netwerken Topsectoren) is opgestart en gepubliceerd. De stand per eind 2017 is deels juridisch beklemd op grond van reeds verleende subsidies op dossierniveau (€ 0,3 mln). Het resterende deel van de reserve is bestemd voor nieuwe verleningen op biobased gebied en aan onder meer kenniscentrum plantenstoffen, waaraan in 2017 al subsidie is verleend. Verlenging ligt gezien onder meer de bestaande overeenkomst voor plantenstoffen en de aard van het onderwerp (passend bij prioriteiten van PZH) in de verwachting. In die zin wordt het niet juridisch beklemde deel van de reservestand gekenschetst als bestuurlijk beklemd alhoewel er in zijn algemeenheid ruimte bestaat (voor zover FJZ - JFA bekend) om middelen te verschuiven en elders binnen PZH in te zetten.

Onderwerp:	Duurzame exploitatie energiepotentieel in de Zuidplaspolder
Inhoud en doel	Betreft middelen voor verdere uitwerking convenant ‘Duurzame exploitatie energiepotentieel Zuidplaspolder-Noord”. Deze taak is overgedragen aan de provincie na opheffing van de Regionale Ontwikkelingsorganisatie Zuidplaspolder (ROZ).
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2015
Looptijd	2022
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Bij de opheffing van de Regionale Ontwikkelingsorganisatie Zuidplaspolder (ROZ) zijn deze middelen overgedragen aan de provincie ten behoeve van de verdere uitwerking van het convenant "Duurzame exploitatie energiepotentieel Zuidplaspolder-Noord".

Onderwerp:	Risicoreserve Energiefonds
Inhoud en doel	In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is de oprichting van een risicoreserve Energiefonds verwoord. Voor nieuwe ambities en technieken die nodig zijn voor de energietransitie is een Energiefonds in het leven geroepen ter grootte van € 100 mln. Daarbij worden deelnemingen en participaties geselecteerd op rendement. Voor dit fonds wordt tevens een risicoreserve aangelegd van € 25 mln, ter afdekking van het financieel risico dat de provincie loopt in de deelnemingen en participaties. De middelen voor dit laatste aspect worden vrijgemaakt en worden gestort in een aparte reserve.Looptijd is onbepaald, daarom is 9999 ingevuld.
Functie	Buffer
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	2016
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	De geraamde storting in 2017 a € 6 mln aan de programmareserve, onderdeel Risicoreserve Energiefonds, is conform de begroting 2017 en de afspraken uit het coalitieakkoord 2016-2019 gerealiseerd
Toelichting beklemdheid	Voor dit fonds wordt een risicoreserve aangelegd ter afdekking van het financieel risico dat de provincie loopt in de deelnemingen en participaties. De opbouw van deze risicoreserve vindt plaats conform afspraken uit het coalitieakkoord 2016-2019. In de begroting 2018 zijn tevens additionele stortingen in 2018 en 2019 geraamd wegens de verhoogde provinciale deelname in het Warmteparticipatiefonds. Heroverweging van deze middelen druisen in tegen het afgesproken beleid uit het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019.

Onderwerp:	Versterking economie
Inhoud en doel	In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is afgesproken dat er extra geïnvesteerd word in het domein Economie. In de nadere uitwerkingsfase hiervan is een aantal afzonderlijke grote onderwerpen gedefinieerd, en daarnaast een cluster initiatieven waarvan de uitwerking pas in een tweede fase aan de orde is. Om de middelen die voor dit laatste onderdeel worden vrijgemaakt goed te kunnen monitoren is een extra reserve noodzakelijk.Voorzien wordt dat deze middelen worden ingezet voor subsidieverstrekking aan derden, waarbij die derden meer dan één jaar (het verleningsjaar) nodig zullen hebben voor uitvoering. Dat betekent dat de middelen die beschikbaar moeten zijn in het verleningsjaar, gedeeltelijk aan het einde van dat jaar opgespaard moeten worden in een reserve, om in de latere jaren onttrokken te worden zodra de activiteiten zijn uitgevoerd.In de Voorjaarsnota 2017 zijn de investeringsimpulsen verwerkt en toegelicht. In totaal is in 2017 € 22,5 mln in de reserve Versterking economie gestort. Het betreft de volgende onderdelen:· Transitiecampus: € 5 mln;· Investeren in vernieuwing € 5 mln;· Extra bijdrage MIT-MKB € 1 mln;· Glastuinbouw Westland € 4 mln;· Waste2chemicals (Chemiecluster Rotterdamse Haven): € 7,5 mln. De uitvoering vindt grotendeels in 2018 plaats: in dat jaar wordt € 10,5 mln aan de reserve onttrokken en aan de lasten toegevoegd. Voor Waste2chemicals worden nadere voorstellen uitgewerkt. Voor Glastuinbouw Westland ligt de nadruk van de uitvoering in 2019 (€ 3,3 mln). De extra bijdrage voor MIT (€ 1 mln) is in 2017 verwerkt. Looptijd is onbepaald, daarom is 9999 ingevuld.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	2016
Looptijd	9999

Toelichting onttrekkingen	Er is voor € 1,2 mln onttrokken aan de reserve ter dekking van kosten binnen de MIT-regeling die niet uit de rijksbijdrage van € 4,19 mln konden worden betaald. Dit betreft een bedrag van € 0,5 mln. Daarnaast is er € 0,7 mln onttrokken om de kosten van onder meer NIA te financieren.
Toelichting toevoegingen	In de Voorjaarsnota 2017 zijn de investeringsimpulsen verwerkt en toegelicht. In totaal is in 2017 € 22,5 mln in de reserve Versterking economie gestort. Het betreft de volgende onderdelen: Transitiecampus: € 5 mln; Investeren in vernieuwing € 5 mln; Extra bijdrage MIT-MKB € 1 mln; Glastuinbouw Westland € 4 mln; Waste2chemicals (Chemiecluster Rotterdamse Haven): € 7,5 mln. De uitvoering vindt grotendeels in 2018 en 2019 plaats. Daarom worden de betrokken bedragen in 2017 in deze reserve gestort, ter grootte van € 22,5 mln.
Toelichting beklemdheid	Van de eindstand 2017 is € 22,5 mln bestemd voor uitgaven in 2018 en verder voortkomend uit de Impuls van provinciebreed € 48 mln. Dit zijn geoormerkte middelen bedoeld voor geadresseerde werkvelden, waar bestuurlijke afspraken over zijn gemaakt. De middelen zouden, voor zover de onderliggende plannen momenteel nog niet concreet genoeg zijn, kunnen worden heringezet elders bij de provincie - echter dit ligt gezien de reeds gemaakte bestuurlijke keuzes niet voor de hand. Het resterende deel van de eindstand 2017 (€ 4,1 mln) is bestemd om nieuwe initiatieven economisch gebied te kunnen financieren. Hier ligt een eerdere bestuurlijke keuze aan ten grondslag. Hiervoor worden bij VJN plannen aan PS voorgelegd.Een bedrag van 1,75 mln was gereserveerd voor achtervangfinanciering voor CADC. Deze financiering blijkt inmiddels niet nodig te zijn.

Onderwerp:	MIT MKB Innovatieregeling Topsectoren
Inhoud en doel	In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is afgesproken dat er extra geïnvesteerd word in het domein Economie. Een van de onderdelen die in de nadere uitwerkingsfase hiervan naar voren zijn gekomen is innovatiestimulering van het MKB. Om dit geïdentificeerde onderdeel goed te kunnen aansturen, is een extra reserve noodzakelijk gebleken. Deze middelen worden ingezet voor subsidieverstrekking aan derden, waarbij die derden meer dan één jaar (het verleningsjaar) nodig zullen hebben voor uitvoering. Dat betekent dat de middelen die beschikbaar moeten zijn in het verleningsjaar, gedeeltelijk aan het einde van dat jaar opgespaard moeten worden in een reserve, om in de latere jaren onttrokken te worden zodra de activiteiten zijn uitgevoerd.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	2016
Looptijd	2019
Toelichting onttrekkingen	De € 4,5 mln per eind 2016 betrof de uitgestelde uitgaven van de markt van de verleningen 2016 (in 2017).
Toelichting toevoegingen	De € 8 mln betreft de geschatte uitgestelde uitgaven van de markt horend bij de verleningen 2017 (uitgaven in 2018 en 2019).
Toelichting beklemdheid	De middelen in deze reserve zijn nodig om alle aangegane subsidieverplichtingen voor de jaren 2018 en verder te kunnen inlossen. Deze verplichtingen vloeien voort uit de subsidieverleningen die in 2017 aan de markt zijn verstrekt. De markt heeft voor een deel ook jaren na het verleningsjaar nodig om de activiteiten volledig te kunnen uitvoeren.

Onderwerp:	Implementatie Omgevingswet
Inhoud en doel	Op 22 maart 2016 heeft de Eerste kamer ingestemd met het wetsvoorstel Omgevingwet. De Omgevingswet vervangt 26 wetten geheel of gedeeltelijk (zoals de Wro, Wabo en Tracéwet). Invoering van deze wet zal zowel incidenteel als structureel financiële consequenties hebben voor decentrale overheden. De transitiekosten voor de provincie Zuid-Holland worden geschat op € 6 mln in de periode 2016 -2020.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2016
Looptijd	2020
Toelichting onttrekkingen	Ter dekking van de kosten voor de transitie van de Omgevingswet wordt € 0,9 mln aan de reserve onttrokken.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	De transitiekosten die conform het bestuursakkoord voor Zuid-Holland verwacht worden dienen tot einde van het implementatietraject via de reserve beschikbaar te blijven. De planning voor de implementatieperiode is vooralsnog t/m juni 2019.

Onderwerp:	Opstellen integrale onderzoeksagenda
Inhoud en doel	Om maatschappelijke opgaven op te kunnen lossen wordt een integrale onderzoeks- en verkenningenagenda opgesteld. Hiervoor zullen in de komende jaren nieuwe sector doorsnijdende lange termijn onderzoeken worden opgestart. De benodigde middelen worden beschikbaar gesteld door de 5 beleidsafdelingen en kunnen door de inzet van deze reserve flexibel worden ingezet. Wanneer er duidelijkheid is over de inhoud van de agenda en op te starten onderzoeken zullen de benodigde middelen aan deze reserve worden onttrokken.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2016
Looptijd	2019
Toelichting onttrekkingen	De onttrekking betreft diverse onderwerpen, zoals projectmanagement, Inspiratiebrigade en MINT-onderzoek voor een bedrag van in totaal € 77.000.
Toelichting toevoegingen	De vermeerdering betreft de jaarlijkse bijdrage door de 5 deelnemende beleidsafdelingen van in totaal € 0,3 mln.
Toelichting beklemdheid	Ten behoeve van het opstellen van een integrale onderzoeks- en verkenningsagenda is een programmareserve gevormd ten laste van bestaande materiële budgetten. Gedurende deze collegeperiode zullen onderzoeken en verkenningen worden gestart over lange termijn opgaven van de provincie Zuid-Holland die ten laste komen van deze reserve.

Onderwerp:	DP molen CVT groot onderhoud
Inhoud en doel	Door middel van deze tijdelijke reserve wordt het budget uit het jaar 2016 dat bestemd was voor groot onderhoud molens in dat jaar doorgeschoven naar het jaar 2017. Er is meer doorlooptijd voor het volledige proces nodig dan eerder was voorzien.
Functie	Doorgeschoven prestaties
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	2016

Looptijd	2017
Toelichting onttrekkingen	De gehele reservestand per ultimo 2016 a € 200.000 is in 2017 conform afspraak ter begroting gebracht. Dit is conform begroting en conform de handelwijze bij een reserve met als kenmerk Doorgeschoven Prestatie 2016. Dergelijke reserves kunnen maximaal 1 kalenderjaar (hier 2017) bestaan en dienen daarna afgesloten te worden.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	De stand van de reserve is per eind 2017 nihil.

Onderwerp:	Regionale gebiedsgerichte economische projecten
Inhoud en doel	Deze reserve bevat middelen die apart worden gehouden voor regionale gebiedsgerichte projecten. Omdat de projecten elk vakgebied van PZH moeten kunnen omvatten, is het karakter algemeen. In de loop van 2017 is een totaalbedrag van € 7 mln hiervoor vrijgemaakt en in deze reserve gestort. Eveneens in de loop van 2017 zijn plannen geconcretiseerd, voor € 6,1 mln. De cijfermatige gevolgen ervan zijn verwerkt en leiden tot een onttrekking uit de reserve in de jaren 2017-2019. Het initiatief voor dit onderwerp hangt sterk samen met de Impulslijst van € 48 mln - initiatief nummer 8; € 5 mln van de € 7 mln is hieruit afkomstig; € 2 mln was al eerder geadresseerd.
Functie	Egalisatie
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2016 (amendement 524)
Looptijd	2020
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	De storting van € 7 mln is conform bestuurlijke afspraken en is bedoeld om het gehele initiatief dat hieraan ten grondslag ligt te financieren. De uitgaven zullen naar verwachting in 2018 en 2019 hun beslag krijgen.
Toelichting beklemdheid	Van het totale initiatief van € 7 mln is € 0,9 mln nog niet beklemd en wacht nog op nadere plannen. De overige € 6,1 mln is bestuurlijk beklemd geraakt in de loop van 2017. In hoeverre hier op het peilmoment al juridische overeenkomsten voor zijn gesloten is niet bekend.

Onderwerp:	Zuidelijke Randstad
Inhoud en doel	Het restant van de middelen die door deelnemende partijen in de loop der jaren ter beschikking zijn gesteld ten behoeve van de uitgaven van het netwerk Zuidelijke Randstad blijft beschikbaar voor materiële uitgaven namens de netwerkpartners ten behoeve van het netwerk. De terugbetalingsverplichting die hier in het verleden op rustte is vervallen.
Functie	Egalisatie
Voeding	De bestemmingsreserve is ontstaan uit de resterende middelen OVP Zuidvleugel
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2018
Looptijd	2018
Toelichting onttrekkingen	De vermindering betreft onder andere kosten voor alliantiegesprekken en beleidsondersteuning voor een bedrag van in totaal € 0,1 mln.
Toelichting toevoegingen	De vermeerdering betreft de storting van de resterende middelen afkomstig van de deelnemende partijen in de reserve voor een bedrag van € 0,3 mln.
Toelichting beklemdheid	De middelen dienen na de opheffing van het netwerk Zuidelijke Randstad beschikbaar te blijven voor materiële uitgaven en behoeve van het netwerk.

Onderwerp:	Zuidvleugelfonds/onderdeel Driehoek RZG
Inhoud en doel	De ontwikkeling van de Zuidplas is van belang voor de verdere versterking van de Zuidvleugel. De komende jaren zal de programmareserve onttrokken worden voor de ontwikkeling van met name de Driehoek RZG (Rotterdam-Zoetermeer-Gouda).
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2007
Looptijd	
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Niet van toepassing.

Onderwerp:	Bedrijventerreinen: IRP Oude Rijnzone
Inhoud en doel	Doel van het project Oude Rijnzone is het realiseren van een samenhangende ontwikkeling en integrale uitvoering van werken, wonen, infrastructuur, recreatieve en groen-blauwe structuur, gericht op duurzame ruimtelijke ontwikkeling van het gebied de Oude Rijnzone als onderdeel van het Groene Hart. De middelen in de reserve zijn specifiek ter dekking van de Uitvoeringssubsidies Herstructurering Bedrijventerreinen in de Oude Rijnzone (momenteel enkel nog gebied Hoogewaard).
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2010
Looptijd	2023
Toelichting onttrekkingen	De vermindering komt rechtstreeks voort uit het subsidiedossier Hoogewaard waarvoor deze reserve is bestemd. De vermindering volgt het door de subsidieontvanger aangegeven activiteitenpatroon over de looptijd. Het gedeelte voor 2017 wordt als last getoond in de Jaarrekening 2017 van de provincie en gefinancierd uit deze reserve.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	De totale omvang van de reserve is juridisch beklemd. Het subsidiedossier Oude RijnZone (bedrijventerrein Hoogewaard) vormt de volledige onderbouwing bij deze reserve.

Onderwerp:	IRP Goeree-Overflakkee
Inhoud en doel	Het doel van deze reserve betreft het realiseren van projecten die een rechtstreeks verband hebben met het gebied Goeree-Overflakkee.
Functie	Spaar
Voeding	Eenmalig, uit reserve IRP Delflandse kust
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2013
Looptijd	2020
Toelichting onttrekkingen	Zoals voorzien en geaccordeerd in het budget voor 2017 zijn er uitgaven voor het gebied Goeree-Overflakkee ten laste gebracht van deze reserve. Het betreft voor het overgrote deel kosten voor het project rondom de Getijdecentrale. De onttrekking is beperkt en bedraagt € 0,1 mln.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.

Toelichting beklemdheid	De resterende IRP middelen voor Goeree-Overflakkee worden ingezet voor opgaven volgend op het oorspronkelijke IRP programma Goeree-Overflakkee en worden ingezet voor dezelfde doelen als waarvoor ze ooit beschikbaar zijn gesteld. De budgetten voor de komende jaren zijn vooral voor de Getijdecentrale. Voor 2018 en verder is € 0,3 mln ter begroting gebracht. De provincie heeft zich in haar eerdere plannen gecommitteerd aan investeringen in het gebied Goeree-Overflakkee en heeft hiervoor budget vrijgemaakt. Echter indien het integraal beeld hier aanleiding toe geeft kan mogelijk worden overwogen het niet ter begroting gebrachte deel van de reserve ten gunste van andere onderwerpen in te zetten.

9.6.4 Programmareserve 4

Programmareserve (bedragen x € 1.000)	Saldo per 31-12-2016	Toevoegingen	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2017
Rest.rijksmonumenten & erfgoedlijnen	4.235	5.489	2.217	7.507
Totaal	**4.235**	**5.489**	**2.217**	**7.507**

Overzicht beklemming programmareserve

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Saldo reserve 31-12-2017	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	Waarvan niet verplicht
Restauratie rijksmonumenten en erfgoedlijnen	7.507	7.007	500	0
Totaal	**7.507**	**7.007**	**500**	**0**

Toelichting programmareserve

Onderwerp:	Restauratie rijksmonumenten en erfgoedlijnen
Inhoud en doel	De programmareserve is bedoeld voor de uitvoering door de provincie van het gedecentraliseerde restauratiebeleid van rijksmonumenten. De middelen worden ingezet voor subsidieverlening en de matchingsafspraken met betrekking tot het ruimtelijk beleid voor het erfgoed. Wegens het meerjarige karakter van de subsidies loopt het uitgavenpatroon niet synchroon met het vaste kasritme van de decentralisatieuitkering.Looptijd is onbepaald, daarom is 9999 ingevuld.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2012
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	Er wordt € 5,5 mln aan de reserve toegevoegd wegens gesubsidieerde activiteiten die horen bij subsidieverleningen 2017 maar pas in 2018 of later zullen worden uitgevoerd. De middelen worden zolang bewaard in de reserve.
Toelichting toevoegingen	Er wordt € 2,7 mln aan de reserve onttrokken wegens de uitvoering in 2017 van uitgestelde activiteiten die horen bij subsidieverleningen 2016 en eerder.
Toelichting beklemdheid	De stand van de reserve wordt vrijwel volledig onderbouwd door de optelling van uitgestelde activiteiten bij subsidieontvangers. De activiteiten vinden plaats in 2018 of later. De stand van de reserve is vrijwel volledig juridisch verplicht. Een klein restant is bestuurlijk verplicht.

9.6.5 Reserves Overzichten, Middelen en Overhead

Programmareserve (bedragen x € 1.000)	Saldo per 31-12-2016	Toevoegingen	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2017
Groot onderhoud MJOP gebouwen	3.530	0	1.057	2.473
Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	98.418	64.745	33.673
Frictiekosten algemeen	933	0	512	420
Egal.kaplast Nota IWA Bedrijfsvoer.	400	834	0	1.234
Jonge ambtenaren	426	0	141	285
2015 DP Trainees	24	0	24	0
Kickstart jonge medew.&inr.vitalitei	0	361	0	361
Totaal	**5.313**	**99.613**	**66.479**	**38.447**

Overzicht beklemming programmareserve

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Saldo reserve 31-12-2017	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	Waarvan niet verplicht
Groot onderhoud MJOP gebouwen	2.473	0	2.473	0
Egalisatiereserve afschrijvingslasten	33.673	0	33.673	0
Frictiekosten Algemeen	420	21	273	126
Egalisatiereserve kapitaallasten nota IWA Bedrijfsvoering	1.234	0	0	1.234
Jonge ambtenaren	285	0	285	0
DP Trainees	0	0	0	0
Kickstart / vitaliteit	361	0	361	0
Totaal	**38.446**	**21**	**37.065**	**1.360**

Toelichting programmareserve

Onderwerp:	Groot onderhoud MJOP gebouwen
Inhoud en doel	Bij Begroting 2016 zijn extra middelen beschikbaar gesteld voor de vorming van de voorziening groot onderhoud op basis van het Meerjarenonderhoudsplan gebouwen 2015-2030. Looptijd: Bepaald. In de meerjarenbegroting is het MJOP voor 15 jaar vastgesteld. Wegens vertraging o.a. door extra onderzoek voor duurzaamheid zullen de verwachte uitgaven later plaatsvinden dan verwacht. Omdat de geplande maximale storting in de voorziening wegens het spreidingsprincipe niet zomaar meer mag plaatsvinden is in 2016 een reserve onderhoud gebouwen ingesteld, waarmee de beschikbaar gestelde middelen beschikbaar blijven voor het meerjarige onderhoud.
Functie	Spaar
Voeding	Exploitatiemiddelen Begroting 2016
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2016
Looptijd	9999

Toelichting onttrekkingen	De renovatie van gebouw D is in 2017 afgerond. Uit de reserve MJOP is hiervoor een bedrag ad € 1,1 mln onttrokken en gestort in de Voorziening Groot onderhoud Gebouwen MJOP.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	De gehele reserve ad € 2.472.682 Groot onderhoud MJOP gebouwen is bestuurlijk verplicht, aangezien dit bedrag is bestemd voor de aanstaande verbouwing van het C gebouw en groot onderhoud overige gebouwen. Tevens heeft deze reserve een koppeling met de voorziening Groot onderhoud gebouwen MJOP.

Onderwerp:	Egalisatiereserve afschrijvingslasten
Inhoud en doel	Omdat investeringsprojecten soms op een ander moment worden uitgevoerd (en geactiveerd) dan oorspronkelijk begroot, verschuift een deel van de afschrijvingslasten in de tijd. Als dit zich voordoet, dan worden de bijbehorende dekkingsmiddelen met de egalisatiereserve afschrijvingslasten verrekend. Ook de effecten van verschuivingen tussen exploitatie- en investeringsmiddelen worden met deze reserve verrekend. Hierdoor worden afwijkingen in de langetermijnontwikkeling van de afschrijvingslasten zoveel mogelijk 'afgevlakt', wat ten goede komt aan de stabiliteit van de begroting.
Functie	Egalisatie
Voeding	Uit de vrijvallende kapitaallasten
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2010 (wijziging Voorjaarsnota 2017/Kadernota 2018-2021)
Looptijd	2044
Toelichting onttrekkingen	Ter gedeeltelijke dekking van de kapitaallasten wordt conform begroting € 1,5 mln aan de reserve onttrokken. Vanwege een inhaalafschrijving op de bijdrage activa van derden van € 59,8 mln in programma 2 en € 3 mln in programma 3 wordt in totaal € 62,8 mln aan de reserve ontrokken. Daarnaast zijn de exploitatieprojecten pilot Slimtree, energietransitie Infra middelen uit het PZI gedekt uit deze reserve en heeft een inhaalafschrijving voor een project in doel 2-1 plaatsgevonden. Tegenover al deze onttrekkingen staan toekomstige besparingen op de kapitaallasten die terug zullen vloeien naar deze reserve. Voor een nadere toelichting op de inhaalafschrijving zie onder andere de toelichting op de immateriële vaste activa.
Toelichting toevoegingen	De bij begroting berekende vrijval van afschrijvingslasten (inclusief omzetting van deze reserve van programma 2 naar overzichten, middelen en overhead) ad € 98 mln is in de reserve gestort.De afschrijvingslasten vallen vrij doordat de investeringen die leiden tot afschrijvingen, zijn doorgeschoven of voor een lager bedrag dan begroot gerealiseerd.
Toelichting beklemdheid	Bij kadernota 2017 is een deel van deze reserve (uitgaande van reeds begrote toevoegingen en onttrekkingen) ingezet ter dekking van een tekort op de provinciale begroting in de periode 2024-2030. In deze periode gaat het om een onttrekking van circa € 77 mln. De overige (toekomstige) middelen zijn beklemd en dienen ter dekking van afschrijvingslasten door verschuivingen in de tijd.

Onderwerp:	Frictiekosten Algemeen
Inhoud en doel	Om aan de benodigde frictiekosten bij de taakstelling Focus met Ambitie (FmA) en het eerdere Organisatie van de Toekomst (OvT)-traject te kunnen voldoen is bij Najaarsnota 2012 de reserve Frictie Algemeen gevormd. De middelen voor OvT-traject zijn in ieder geval beschikbaar t/m 2018, voor het deel FmA gereserveerd is de looptijd nog niet bekend. Door middel van deze reserve kunnen fricties integraal worden opgelost. De beschikbare middelen kunnen binnen de kaders flexibel worden ingezet. Looptijd is nog niet bekend, daarom is 9999 ingevuld.
Functie	Spaar

Voeding	Overzichten, Middelen en Overhead
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2012
Looptijd	9999
Toelichting onttrekkingen	In 2017 is voor frictiekosten uit de taakstelling Organisatie van de Toekomst (OVT) € 0,04 mln onttrokken. Binnen de reserve frictiekosten zijn middelen gereserveerd voor de kosten van de afbouw van de G.Z-H en de uittreding van de provincie uit de provinciale natuur- en recreatieschappen. Met Staatsbosbeheer is een overeenkomst getekend voor de overdracht van de G.Z-H naar Staatsbosbeheer per 1 januari 2017. De duur van de overeenkomst is 4 jaar. De uittreding uit de natuur- en recreatieschappen zal per 1 januari 2018 voltooid zijn. In het eigenarenoverleg tussen PZH en Staatsbosbeheer is overeenstemming over de financiële aspecten van de afwikkeling. Voor de provincie resteert nog een eenmalig te betalen bedrag ad € 0,47 mln ten laste van de reserve frictiekosten
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Voor 2018 worden nog frictiekosten ad € 0,02 mln gemaakt t.b.v. afronding van het OvT-traject en € 0,27 mln is voor met name de projectorganisatie voorzien voor het afwikkelen van het opheffen van de G.Z-H en de werkzaamheden t.b.v. de uittreding uit de schappen.

Onderwerp:	Egalisatiereserve kapitaallasten nota IWA Bedrijfsvoering
Inhoud en doel	Opvangen van de effecten van het verschuiven van kasritmes van de investeringen op de berekende kapitaallasten. Deze reserve is ingesteld voor afwijkingen op gebied van bedrijfsvoering op basis van de nota IWA (2013).
Functie	Egalisatie
Voeding	Vrijval kapitaallasten
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2015
Looptijd	2044
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	In 2017 is conform de begroting € 0,8 mln gestort in verband met vrijvallende kapitaallasten.
Toelichting beklemdheid	Deze middelen zijn niet beklemd, maar dienen als doel pieken in de doorgeschoven kapitaallasten te dekken. Deze reserve is niet beklemd, maar gezien het doel van de reserve (dekking toekomstige kapitaallasten) is alternatieve aanwending niet verstandig.

Onderwerp:	Jonge ambtenaren
Inhoud en doel	Eind 2014 is in het Georganiseerd Overleg een besluit genomen dat 50% van het budget gedifferentieerd belonen 2014, te weten € 0,6 mln, beschikbaar wordt gesteld voor het aantrekken van jonge ambtenaren. Dit is daarmee bestuurlijk beklemd. Deze middelen zijn in de Voorjaarsnota 2015 beschikbaar gekomen en dienen de komende jaren beschikbaar te blijven voor het aantrekken van Jonge Ambtenaren. In de Najaarsnota 2015 is deze reserve ingesteld.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2015
Looptijd	2018
Toelichting onttrekkingen	In 2017 zijn jonge ambtenaren aangetrokken. De arbeidskosten ad € 0,1 mln komen ten laste van de reserve Jonge Ambtenaren.

Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Eind 2014 is deze reserve Jonge Ambtenaren ingesteld om afdelingen in staat te stellen jonge ambtenaren aan te trekken. Het restant van deze middelen ad € 0,28 mln dient beschikbaar te blijven voor 2018 en volgende jaren.

Onderwerp:	DP Trainees
Inhoud en doel	Op 15 oktober 2014 is een nieuwe groep van 12 trainees gestart bij de provincie Zuid-Holland. Bij Jaarrekening 2014 zijn de middelen voor de traineepool beklemd voor 2015 en 2016. Bij Voorjaarsnota 2015 zijn deze middelen beschikbaar gesteld (€ 1,1mln), waarbij in de toelichting is opgenomen dat deze bestaat uit € 0,6 mln voor 2015 en € 0,5 mln voor 2016. Deze doorgeschoven prestatie is de technische afhandeling van het bij voorjaarsnota genomen besluit. De doorgeschoven prestatie zoals voorgesteld in de Najaarsnota 2015 is in deze begroting volledig in exploitatie gezet. Naar verwachting zal het restantsaldo van deze reserve in 2018 volledig worden onttrokken.
Functie	Doorgeschoven prestaties
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2015
Looptijd	2018
Toelichting onttrekkingen	Het traineeproject is inmiddels afgerond. Een bedrag ad € 0,02 mln is vrijgevallen.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Het restantsaldo ad € 0,02 mln van de doorgeschoven prestatie van het Trainee-programma 2015 is in 2017 in de financiële ruimte gestort.

Onderwerp:	Kickstart / vitaliteit
Inhoud en doel	Het opgebouwde saldo voor gedifferentieerd belonen in 2018 beschikbaar houden voor provinciale werknemers. Een voorstel voor besteding van het budget in 2018 wordt verder uitgewerkt naar het project “kickstart jonge medewerkers” en inrichting van een “vitaliteitscentrum”.
Functie	Egalisatie
Voeding	Overschot voorgaande jaren en 2017
Besluitvorming/instellingsjaar	Begroting 2018
Looptijd	2018
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	In 2017 is het bedrag ad € 361.000 afkomstig uit het overschot op gedifferentieerd belonen 2016 toegevoegd aan deze reserve. Het bedrag is bestemd voor het project aantrekken van Jonge Ambtenaren en project Vitaliteit in 2018.
Toelichting beklemdheid	In 2017 is het bedrag ad € 361.000 afkomstig uit het overschot op gedifferentieerd belonen 2016 toegevoegd aan deze reserve. In een bestuurlijk overleg met de gedeputeerde personeel/middelen en de bonden is besloten om het bedrag te bestemmen voor het aantrekken van Jonge Ambtenaren (zgn. Kickstart) en voor de start van een nieuw project Vitaliteit in 2018

9.6.6 Staat van voorzieningen

Voorzieningen (bedragen x € 1.000)	Saldo per 31-12-2016	Toevoegingen	Onttrekkingen		Saldo per 31-12-2017
			Vrijval t.g.v. de exploitatie	Aanwending	
Voorziening Grondwaterheffing	3.081	281	0	143	3.219
Voorziening Premieleningen	72	0	0	1	71
Voorziening Pensioenen GS	12.556	27	974	506	11.102
Voorziening Grondbank RZG Zuidplas	9.600	0	0	0	9.600
Voorziening Nazorg stortplaatsen	8.266	0	5.713	0	2.553
Voorz.Groot onderhoud MJOP gebouwen	594	2.057	0	2.049	602
Voorziening Bentwoud	796	0	0	796	0
Totaal Voorzieningen	**34.964**	**2.365**	**7.483**	**2.699**	**27.147**

Onderwerp	Grondwaterheffing
Inhoud en doel	De voorziening is bij de Jaarrekening 2004 gevormd voor het saldo van ontvangen heffingen en gemaakte kosten. Deze voorziening heeft zowel een egalisatiefunctie als een functie om mogelijke toekomstige schadeclaims te kunnen dekken.
Toelichting onttrekkingen	Dit betreft kosten inzake grondwaterheffing die direct ten laste van de voorziening grondwaterheffing zijn gebracht.
Toelichting toevoegingen	Het saldo van de baten grondwaterheffing minus de lasten grondwaterheffing is in de voorzieningen grondwaterheffing gestort.

Onderwerp	Nazorg stortplaatsen
Inhoud en doel	Deze voorziening heeft het karakter van een voorziening voor op de balansdatum bestaande risico’s ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is te schatten.Met ingang van 1 april 1998 zijn provincies verantwoordelijk voor de eeuwigdurende nazorg van provinciale stortplaatsen. Daartoe is het provinciaal Fonds Nazorg gesloten Stortplaatsen Zuid-Holland ingesteld. Zij beheert het vermogen dat beschikbaar dient te zijn om de kosten van eeuwigdurende nazorg te dekken. Dit vermogen wordt in eerste instantie bijeengebracht door de stortplaats-exploitanten via heffingen. De rendementen uit dit vermogen dienen toereikend te zijn om de eeuwigdurende nazorg te kunnen dekken. Om deze risico's van een mogelijk dekkingstekort voor de gesloten stortplaatsen, waarvoor voor de provincie een zorgplicht geldt, af te dekken, laat de provincie periodiek (iedere vijf jaar) een studie uitvoeren naar de verwachten toekomstige rendementen. Vanwege de lagere rekenrente heeft de provincie bij Jaarrekening 2012 een voorziening Nazorg gesloten stortplaatsen gecreëerd.
Toelichting onttrekkingen	Begin 2018 is een Asset & Liability Management (ALM) studie uitgevoerd, om te bezien of de rekenrente voor toekomstige rendementen nog voldoende is om voor de langere termijn te kunnen voldoen aan de nazorgplicht (stortplaatsen) van de provincie. De verwachting is dat de rekenrente zal stijgen en deze verwachting dient bij de waardering van voorziening Nazorg stortplaatsen te worden meegenomen. Besluitvorming heeft nog niet plaatsgevonden, maar gelet op de verwachte stijging van de rekenrente valt per saldo € 5,7 mln vrij van de voorziening Nazorg stortplaatsen. Omdat er nog diverse onzekerheden spelen zal worden voorgesteld om de vrijval in 2018 te storten in een nieuw te vormen deelreserve.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.

Onderwerp	Pensioenen GS
Inhoud en doel	Deze voorziening is ingesteld om aan de pensioenverplichtingen van de GS-leden te kunnen voldoen. Deze voorziening heeft het karakter van een voorziening voor op de balansdatum bestaande risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is te schatten.
Toelichting onttrekkingen	Om de voorziening Pensioenen GS toereikend te laten zijn, is een berekening gemaakt voor alle rechten van de huidige GS-leden en gewezen GS-leden voor en na pensioendatum. Als grondslag is een contant waarde uitgevoerd waarbij APG is uitgegaan van: De peildatum voor het deelnemersbestand uit de opbouwadministratie is 31 oktober 2017. Berekening is gemaakt aan de hand van wettelijke factoren voor individuele waardeoverdracht in 2018. De gehanteerde rente voor actieve deelnemers is 1,648% (rente afgeleid van de RTS 30 september 2017 voor verplichtingen met een looptijd van 25 jaar. Pensioenrichtleeftijd is 67 jaar. Contante waarde voor nabestaandenpensioen is eveneens opgenomen. De berekening heeft ertoe geleid dat de voorziening Pensioenen GS ultimo 31 december 2017 met € 1 mln verlaagd kan worden om aan de verplichtingen te kunnen blijven voldoen. Tevens is een bedrag van € 0,5 mln is ten laste van de voorziening gebracht om de kosten van de algemene pensioenwet politieke ambtsdragers te kunnen betalen.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.

Onderwerp	Grondbank RZG Zuidplas
Inhoud en doel	De voorziening dient ter dekking van verplichtingen en verliezen waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, doch redelijkerwijs te schatten. De provincie is voor 40% deelnemer in de GR Grondbank RZG. Per 31 december 2011 zijn de gronden in het bezit van de Grondbank met € 30 mln afgewaardeerd waardoor een tijdelijk negatief eigen vermogen bij de GR is ontstaan. BZK (toetsbrief begroting Grondbank 2015) gaat er vanuit dat er in 2018 voldoende zicht is op ontwikkeling en zo het tijdelijk negatief eigen vermogen weer positief en toereikend zal zijn om de in de paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing geïnventariseerde risico’s te kunnen opvangen. Voor het tijdelijk negatief eigen vermogen heeft de provincie bij Jaarrekening 2011 een voorziening getroffen die in 2015 is aangepast tot € 9,6 mln. In 2017 is geen bijstelling (nodig) geweest van de voorziening.
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.

Onderwerp	Premieleningen
Inhoud en doel	Deze voorziening heeft het karakter van een voorziening voor op de balansdatum bestaande risico’s ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is te schatten De voorziening heeft als doel het uitbetalen van obligaties en het verzilveren van coupons van de uitgelote premieleningen 1957 en 1959.
Toelichting onttrekkingen	Voor het uitbetalen van coupons van de voormalige obligatieleningen heeft een marginale onttrekking uit de voorziening plaatsgevonden
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.

Onderwerp	Groot onderhoud MJOP gebouwen
Inhoud en doel	Deze voorziening heeft het karakter van een voorziening voor kosten die in een volgend begrotingsjaar gemaakt zullen worden, waarbij die kosten zijn oorsprong mede vinden in het begrotingsjaar of in een voorafgaand begrotingsjaar en de voorziening strekt tot gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal begrotingsjaren.De kosten van groot onderhoud op de gebouwen werden voorheen als investeringen aangemerkt en dan ook geactiveerd. Als gevolg van wijziging van het BBV en de Nota Investeringen, Waardering en Afschrijvingen (IWA) is in 2015 een gedeelte van deze lasten die betrekking hebben op groot en klein onderhoud in exploitatie genomen. Deze exploitatielasten fluctueren jaarlijks. Gedeputeerde Staten hebben op 7 juli 2015 de nota beheer en kapitaallasten MJOP vastgesteld. Hiermee is een voorziening Groot onderhoud MJOP gebouwen ingesteld om de exploitatielasten over de periode 2016 - 2030 te egaliseren. Periodiek wordt het MJOP voor provinciale gebouwen geactualiseerd waarbij aspecten duurzaamheid worden meegewogen. Deze aanpassing kan tot hogere onderhoudskosten leiden.
Toelichting onttrekkingen	Aan deze voorziening is € 2 mln onttrokken ten behoeve van de verbouwingskosten gebouw D en het uitvoeren van regulier onderhoud aan de overige bouwdelen.
Toelichting toevoegingen	Aan deze voorziening is € 2,1 mln gedoteerd te weten: € 1 mln wordt jaarlijks voor de periode 2016-2030 gedoteerd voor het uitvoeren van het regulier onderhoud aan gebouwen. Daarnaast is in 2017 € 1,1 mln vanuit de reserve Groot Onderhoud Gebouwen MJOP toegevoegd aan de voorziening voor de verbouwingskosten van gebouw D.

Onderwerp	Personeelsopleidingsbudget (POB)
Inhoud en doel	De geschatte verplichting POB uit de voorziening kunnen betalen. Deze voorziening wordt vanaf 2018 ingesteld.
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.

Onderwerp	Bentwoud
Inhoud en doel	Deze voorziening heeft het karakter van een voorziening ‘van derden verkregen middelen die specifiek besteed moeten worden’. De voorziening is bij Jaarrekening 2016 gecreëerd als gevolg van herrubricering van de OVP Bentwoud; de middelen zijn niet van een overheid ontvangen en moeten derhalve niet worden geclassificeerd als OVP, maar als voorziening. De voorziening valt vrij bij de Jaarstukken 2017, dit omdat er geen terugbetalingsverplichting rust op de ontvangen middelen. Tevens zijn de beheerkosten van Bentwoud reeds structureel in de begroting geborgd.
Toelichting onttrekkingen	De voorziening valt in zijn geheel vrij ten gunste van het resultaat.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.

9.7 Langlopende schulden

Vaste schulden, rentetypische looptijd van ≥ 1 jaar (bedragen x €1.000)	Balans per 31-12-2016	Mutaties 2017	Balans per 31-12-2017
Binnenlandse banken	435.711	-34.158	401.553
Totaal	**435.711**	**-34.158**	**401.553**

Onderhandse leningen van binnenlandse banken.
Het leningsaldo is door reguliere aflossingen afgenomen. Er zijn in 2017 geen nieuwe leningen aangetrokken. De rentelasten van deze leningen bedroegen in 2017 € 19,6 mln.

9.8 Vlottende passiva

(exclusief activa die nog niet in gebruik zijn genomen)

Vlottende schulden met een rentetypische looptijd < 1 jaar (bedragen x € 1.000)	Balans per 31-12-2016	Mutaties 2017	Balans per 31-12-2017
Overige schulden	69.793	-36.663	33.130
Totaal	**69.793**	**-36.663**	**33.130**

Overlopende passiva (bedragen x € 1.000)	Balans per 31-12-2016	Mutaties 2017	Balans per 31-12-2017
Nog te betalen kosten	164.173	45.241	209.414
Uitkeringen van overheden met specifiek bestedingsdoel	150.189	-3.101	147.088
Overige vooruit ontvangen bedragen	110	229	339
Totaal	**314.472**	**42.370**	**356.842**

Nog te betalen kosten
Het saldo van de nog te betalen kosten is met € 45,3 mln toegenomen als gevolg van een toename van de per 31 december 2017 opgevoerde balansverplichtingen en overige transitorische schulden ad € 88,3 mln en de afname van de betaalde kosten ad € 43 mln.
Het totaalsaldo bestaat grotendeels uit de per balansdatum verschuldigde bedragen voor nog af te rekenen subsidies tot en met 2017, de rekening courant-verhouding met het Provinciaal Fonds Nazorg Gesloten Stortplaatsen en de in 2017 geleverde prestaties ad € 194 mln en loonheffing en sociale verzekeringspremies over december 2017 ad € 6,7 mln.

Uitkeringen van overheden met specifiek bestedingsdoel
Deze uitkeringen worden nader gespecificeerd in de staat van overlopende passiva,

Overige vooruit ontvangen bedragen
Het saldo van de overige vooruit ontvangen bedragen is met € 0,2 mln toegenomen tot € 0,3 mln. Dit betreft met name de vooruit ontvangen bijdragen van de partners in het Regionaal Overleg Verkeersveiligheid (ROV) ad € 0,2 mln.

Overlopende passiva (bedragen x € 1.000)	Saldo per 31-12-2016	Vermeerderingen		Verminderingen		Saldo per 31-12-2017	Financieringsbron		
		Storting verplichte rente	Overige toevoe-gingen	Aanwen-ding	Terugbe-talingen		Rijk	Mede overheden	EU
Overlopende Passiva Rentedragend									
OVP Hollandsche IJssel	486	0	0	486		0	X	X	
OVP Jeugdhulpverlening	181	0	0	131		50	X		
OVP Luchtkwaliteit NSL	501	0	0	501		0	X		
OVP Health Ties	88	0	0	0		88			X
Overlopende passiva niet rentedragen									
OVP BDU	49.918	0	0	2.918		47.000	X		
OVP ISV2	0	0	0	0		0	n.v.t.		
OVP Zuidvleugel middelen	276	0	0	276		0		X	
OVP ROV (voorheen POV)	0	0	0	0		0		X	
OVP Hollansche IJssel werkbudget	0	0	0	0		0			
OVP Leren duurzame ontwikkeling	150	0	0	0		150	X		
OVP 750 HA PMR	91.251	0	7.537	1.638		97.149	X		
OVP Voordelta Maasvlakte 2	80	0	0	80		0	X		
OVP LVDO Pijler 2 (2008-2011)	0	0	0	0		0			
OVP Europees Project Walstroom	0	0	0	0		0			
OVP Clusterregeling PZH	2.329	0	0	2.329		0			X
OVP Boeren voor natuur	763	0	0	108		655	X		
OVP EU Luchtkwaliteit EFRO	0	0	0	0		0			X
OVP Externe veiligheid (IPO)	0	0	0	0		0			
OVP ISV3	0	0	0	0		0	n.v.t.		
OVP Zandmotor	1.300	0	469	434		1.335	X		
OVP Natura 2000 PAS	2.090	0	0	2.090		0	X	X	
OVP Deltapoort	0	0	0	0		0			
OVP Natuurcompensatie HSL zuid	132	0	0	37		95	X		
OVP BSB Milieu	60	0	0	60		0			
OVP Bochtafsn.Delftse Schie	0	0	0	0		0			
OVP Bentwoud	0	0	0	0		0	n.v.t.		
OVP Deltanatuur	8	0	0	0		8	X	X	
OVP Ontwikkelopgave natuur	0	0	0	0		0	n.v.t.		
OVP Programmabur.Warmte en Koude Z-H	17	0	0	17		0		X	
OVP Clean Inland Shipping	559	0	0	0		559			X
Totaal	**150.189**	**0**	**8.006**	**11.107**		**147.088**			

10. Niet uit de balans blijkende verplichtingen (NUBBV)- en rechten (NUBBR)

De provincie is verplicht om inzicht te geven over de belangrijkste verplichtingen na het jaar 2017, die niet zijn opgenomen op de balans. De belangrijkste verplichtingen zijn doorgaans > € 1 mln.

De NUBBV behandelt de volgende onderwerpen:
A. Borgstellingen
B. Arbeidsgerelateerde verplichtingen
C. Inkoop en subsidieverplichtingen
D. NUBBR

A. Borgstellingen

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de per 31 december 2017 gewaarborgde geldleningen van zorginstellingen en overige garantstellingen.

Het bedrag waarvoor de provincie direct borg staat bedraagt € 11,4 mln.

Naam instelling (bedragen x € 1.000)	Oorspronkelijk bedag	Stand 31-12-2016	Stand 31-12-2017	Percentage garantstellingen
Garantstelling zorginstellingen				
ASVZ Zuid West	847	94	0	100%
St. Verpleeghuis Alblasserwaard W. Sliedrecht	8.359	2.388	2.090	100%
Stichting Stadzicht	2.155	113	0	66.67%
Subtotaal zorginstellingen	**11.361**	**2.595**	**2.090**	
Garantstelling overige				
Waterbus (Aquabus b.v.)	8.869	5.531	5.010	100%
Groenfonds	5.340	4.740	4.260	
Subtotaal overige	**14.209**	**10.271**	**9.270**	
Totaal gewaarborgd	**25.570**	**12.866**	**11.360**	

Naast bovenstaande directe garantstellingen staat de provincie als deelnemer van gemeenschappelijke regelingen indirect garant voor eventuele schulden van deze GR's (dit op grond van bepalingen in de Provinciewet en Wet Gemeenschappelijke Regelingen).

B. Arbeidsgerelateerde verplichtingen

Wachtgeldregeling GS-leden

De verplichtingen met betrekking tot de wachtgeldregeling GS bedroegen in 2017 minder dan € 0,1 mln.

Vakantiedagen

Het totaal aan niet opgenomen verlofuren is 136.500. Dat afgezet tegen een gemiddeld uurloon van € 29 geeft een totale waarde van € 4 mln.

C. Inkoop en subsidieverplichtingen

Programma 1 (bedragen x 1.000)	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Totaal
NUBBV totaal	79.435	41.289	26.078	18.933	12.193	5.419	18.373	772	202.493
Waarvan:									
* Verstrekte subsidies	19.255	17.275	12.800	8.493	11.381	4.636	17.636	36	91.514
* Gedekt uit reserve	2.250	1.132	141	141	141	41	41	41	3.930
* Groter dan € 1 mln	64.553	34.478	22.782	17.225	11.381	5.281	18.281	681	174.661
Verklaring groter dan € 1 mln									
Subsidies voor Natuur en Landschapsbeheer	12.600	10.700	10.600	7.500	10.700	4.600	17.600	-	74.300
Dienst centraal milieubeheer Rijnmond (DCMR)	23.290	-	-	-	-	-	-	-	23.290
Sva beheer collectieven	5.800	5.800	5.800	5.800	-	-	-	-	23.200
Omgevingsdienst Zuid Holland Zuid	5.392	-	-	-	-	-	-	-	5.392
Omgevingsdienst Midden Holland	3.069	-	-	-	-	-	-	-	3.069
Overige	14.402	17.978	6.382	3.925	681	681	681	681	45.410
Totaal verklaring groter dan € 1 mln	64.553	34.478	22.782	17.225	11.381	5.281	18.281	681	174.661

Programma 2 (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Totaal
NUBBV totaal	209.445	152.844	111.572	60.603	18.058	7.284	4.929	4.585	569.319
Waarvan:									
* Verstrekte subsidies	11.603	4.825	1.211	681	105	-	-	-	18.424
* Gedekt uit reserve	6.768	260	260	260	150	-	-	-	7.698
* Groter dan € 1 mln	178.682	142.655	108.140	59.053	17.332	6.903	4.462	4.231	521.459
Verklaring groter dan € 1 mln									
Uitvoering contract RLR	117.768	118.912	101.371	54.360	13.058	2.742	50	-	408.261

Programma 2 (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Totaal
Beheer en onderhoud	29.546	18.602	4.938	4.237	3.928	3.919	4.170	3.989	73.329
Spoorcorridor Alphen-Gouda	3.780	2.899	-	-	-	-	-	-	6.679
St. Sebastiaansbrug Delft	4.708	1.785	-	-	-	-	-	-	6.493
Verdubbeling N222	6.000	-	-	-	-	-	-	-	6.000
Overige	16.880	457	1.832	457	347	242	242	242	20.697
Totaal verklaring groter dan € 1 mln	178.682	142.655	108.140	59.053	17.332	6.903	4.462	4.231	521.459

Programma 3 (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Totaal
NUBBV totaal	23.413	6.229	3.734	1.370	250	188	-	-	35.183
Waarvan:									
* Verstrekte subsidies	14.958	5.399	3.587	1.352	250	188	-	-	25.734
* Gedekt uit reserve	10.389	1.931	982	639	250	188	-	-	14.378
* Groter dan € 1 mln	13.372	3.234	2.873	1.231	250	188	-	-	21.148
Verklaring groter dan € 1 mln									
Herstr.bedrijventerr.waar beschikkingen zijn afgegeven	6.314	1.200	1.215	884	250	188	-	-	10.052
Beleid(proces) Regionale economie	1.038	1.038	1.038	-	-	-	-	-	3.113
Jaarlijks aantal gesaneerde spoedlocaties	694	694	347	347	-	-	-	-	2.081
Werkplannen bodem 2018	1.328	-	-	1.328	-	-	-	-	2.656
Nazorg werkplan	1.500	-	-	-	-	-	-	-	1.500
Overige	2.499	303	273	-1.328	-	-	-	-	1.747
Totaal verklaring groter dan € 1 mln	13.372	3.234	2.873	1.231	250	188	-	-	21.148

Programma 4 (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Totaal
NUBBV totaal	816	107	100	101	102	103	-	-	1.331
Waarvan:	-	-	-	-	-	-	-	-	-
* Verstrekte subsidies	2	-	-	-	-	-	-	-	2
* Gedekt uit reserve									
* Groter dan € 1 mln									

Overzichten en Middelen (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Totaal
NUBBV totaal	24								24
Waarvan:									
* Verstrekte subsidies									
* Gedekt uit reserve									
* Groter dan € 1 mln									

Overhead	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Totaal
NUBBV totaal	12.429	2.982	1.335	70	30	-	-	-	16.847
Waarvan:	-	-	-	-	-	-	-	-	-
* Verstrekte subsidies	-	-	-	-	-	-	-	-	-
* Gedekt uit reserve	7	-	-	-	-	-	-	-	7
* Groter dan € 1 mln	1.023	1.038	530	-	-	-	-	-	2.592
Verklaring groter dan € 1 mln	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Schoonmaak provinciehuis	1.023	1.038	530	-	-	-	-	-	2.592

D. NUBBR

De provincie verhuurt delen van het provinciehuis aan het advocatenkantoor Bird & Bird en de Omgevingsdienst Haaglanden. De totale contante waarde van de lopende contracten voor de verhuur bedraagt € 7,1 mln.

11. Stille reserves

Stille reserves van niet-bedrijfsgebonden activa worden in het BBV gedefinieerd als het verschil tussen de actuele waarde en de boekwaarde, waarbij de eerste materieel hoger uitvalt dan de tweede. De actuele waarde is gedefinieerd als de marktwaarde van het actief.

Stille Reserves (bedragen x € 1 mln)	Startsituatie 31-12-2016	Mutaties 2017	Saldo 31-12-2017
Gebouwd onroerend goed	1,1	-0,2	0,9
Onbebouwd onroerend goed	5,6	-	5,6
Kunst	0,4	-	0,4
Deelnemingen	47,5	- 3,3	44,2
Verbonden partijen	-0,2	-	-0,2
Totaal	**54,4**	**- 3,5**	**50,9**

Gebouwd onroerend goed

Voormalige dienstwoningen.

De provincie heeft nog 2 dienstwoningen in eigendom, die verkocht zouden kunnen worden tegen een boekwinst op het moment dat de woning vrij van huur komt. Het beleid is om zo snel mogelijk tot verkoop over te gaan. Verkopen in verhuurde staat is niet aantrekkelijk. Er is wel sprake van enig achterstallig onderhoud. Het niet uitvoeren van dit achterstallig onderhoud is onbehoorlijk ten aanzien van onze huurders en leidt tot waardeverlies van de woningen (dus minder opbrengsten bij verkoop).

Het is belangrijk dat in onderhoud geïnvesteerd blijft worden. Het realiseren van de opbrengst is afhankelijk van de vrijval van de huur. Rekening houdend met te maken kosten en behoedzaamheidsaspect, wordt de stille reserve-omvang becijferd op 80% van de WOZ-waarde: € 0,6 mln.

Voormalige steunpunten.

Op dit moment is er één voormalige steunpunt die onder de categorie stille reserves valt namelijk het steunpunt Hellevoetsluis Haringvlietweg 3 dat per 15-12-2016 is (terug)gekocht.
Op basis van een behoedzame waardebepaling wordt uitgegaan voor de stille reserve-omvang van 80% van de WOZ-waarde: € 0,3 mln.

Onbebouwd onroerend goed

Verspreide provinciale eigendommen.

Verspreide eigendommen zonder functie voor de provinciale bedrijfsvoering of zonder provinciaal strategisch belang worden door de provincie verkocht. Het gaat hierbij in hoofdzaak om kleine, niet zelfstandig te exploiteren kavels, die verspreid in de provincie liggen. De gronden zonder provinciaal belang komen in aanmerking voor verkoop of verpachting. De stille reserveomvang wordt vanaf 2015 berekend op basis van de daadwerkelijke gerealiseerde m2 prijs. De opbrengst van verkochte gronden zijn in de jaarrekening 2016 opgenomen op basis van geschat oppervlak van 224 ha en een m2 prijs van € 2,50. Door deze berekeningsmethode kwam de omvang in de jaarrekening 2016 uit op ongeveer € 5,6 mln. In 2017 is ca. 1 ha. aan verspreid bezit verkocht voor een totaalbedrag van € 0,1 mln. In 2017 is gestart met een analyse van alle verspreide provinciale eigendommen. Dit is een technisch complexe opgave met veel uitzoekwerk en eind 2017 is deze analyse derhalve nog niet afgerond.

Op dit moment wordt er een passief verkoopbeleid gevoerd ten aanzien van de verspreide provinciale eigendommen. Het huidige beheer is gericht op waardebehoud.

Resultaat van de analyse is een beter zicht op de precieze kadastrale oppervlaktes verspreide provinciale eigendommen en de mogelijk bestemming (verkoop of huur). Tevens is het voornemen om in 2018 het beleid ten aanzien van het verspreid bezit te herijken ('handelingskader snippergroen'). Op grond van de resultaten van de analyse van het eigendom kan een meer accurate bepaling plaatsvinden van de hiermee verband houdende stille reserve. In afwachting van de resultaten van deze analyse en de geringe afname in oppervlak door verkoop in 2017 wordt voor de jaarrekening 2017 de omvang van de stille reserve gehandhaafd op € 5,6 mln.

Kunst

De marktwaarde van de kunstcollectie in eigendom van de provincie is ca. € 0,4 mln.

Deelnemingen

De stille reserves in de deelnemingen zijn berekend op basis van de intrinsieke waarde per 31 december 2016 van de in bezit zijnde aandelen. De specificatie van de deelnemingen is als volgt.

Deelnemingen (bedragen x € 1.000)	Intrinsieke waarde per 31-12-2016	Balans PZH	Stille Reserve	Uitgekeerd dividend
NV Bank Nederlandse Gemeenten	41.131	142	40.990	1.001
NV Nederlandse Waterschapsbank	1.895	5	1.890	-
NV Provinciaal Afvalverwijderingsbedrijf	3.819	-	3.819	-
Houdstermaatschappij Zuid-Holland BV	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	-
InnovationQuater v/h R.O.M. Zuidvleugel BV	8.681	10.000	-1.319	-
R.O.M. Drechtsteden Holding NV	3	4	-1	-
R.O.M. Drechtsteden Beheer BV	2	2	-	-
R.O.M. Drechtsteden Capital BV	9.060	10.000	-940	-
Delta Nutsbedrijven NV (aandelen om niet verkregen)	565	-	565	-
Warmtebedrijf Infra NV	1.223	1.800	-577	-
Totaal	**66.380**	**21.953**	**44.427**	**1.001**

Overige verbonden partijen

Overige verbonden partijen (bedragen x € 1.000)	Intrinsieke waarde per 31-12-2016	Balans PZH	Stille Reserve	Uitgekeerd dividend
Ontwikk.mij Het Nieuwe Westland CV	1.270	1.355	-84	-
R.O.M. Drechtsteden Kil III CV	466	561	-95	-
Totaal	**1.736**	**1.916**	**-180**	**-**

12. Rechtmatigheid

Inleiding

De accountant voert ten behoeve van Provinciale Staten een controle uit op de provinciale Jaarrekening. De accountantscontrole gaat naast de getrouwheid (juiste weergave van de cijfers) in op de rechtmatigheid (zijn de baten, lasten en balansmutaties volgens de geldende regels tot stand gekomen). De rechtmatigheid wordt getoetst aan de hand van het Normenkader Rechtmatigheid. Een aanvullend toetsingscriterium in het kader van de rechtmatigheid betreft de begrotingsrechtmatigheid. Bovengenoemde onderwerpen zullen hierna verder worden toegelicht.

Normenkader Rechtmatigheid
Er zijn binnen de provincie diverse kaders aanwezig die (kwaliteits)eisen stellen aan de interne controle.
Naast de provinciale kaders is de wet- en regelgeving in de Provinciewet, artikel 216 en 217, van belang. Hierin is geregeld dat Provinciale Staten bij verordening regels vaststellen voor de controle op het financiële beheer en op de inrichting van de financiële organisatie. Deze verordening waarborgt dat de rechtmatigheid van het financiële beheer en de inrichting van de financiële organisatie wordt getoetst. Het begrip rechtmatigheid in het kader van de accountantscontrole richt zich vooral op financiële rechtmatigheid: de mate waarin de belangrijkste door het bestuur uitgevoerde financiële beheershandelingen in overeenstemming zijn met de hiervoor geldende regels. De jaarlijkse rechtmatigheidcontrole door de accountant moet Provinciale Staten in staat stellen om het gevoerde financieel beheer te beoordelen.

Het Normenkader omvat de relevante wet- en regelgeving (zowel Europees, nationaal als provinciaal) voor de belangrijkste processen met financiële consequenties. Deze processen zijn: Verwerven en aannemen (inkopen, aanbesteden, prestatielevering en factuurbetaling), Verstrekken en vaststellen subsidies, Genereren van inkomsten (onderdeel subsidiebaten en overige opbrengsten), Instandhouden Bedrijfskapitaal (onderdeel salarissen en betalingsverkeer), Planning en Control (onderdeel begrotingsuitvoering). Provinciale Staten hebben Gedeputeerde Staten opgedragen het Normenkader Rechtmatigheid periodiek te actualiseren. Op 28 november 2017 hebben Gedeputeerde Staten de meest recente versie van het Normenkader Rechtmatigheid vastgesteld.

Interne controle 2017

<u>Reguliere interne controles</u>
De interne controles over 2017 zijn door het cluster Administratieve Organisatie en Interne Controle (AO/IC) uitgevoerd conform het door Gedeputeerde Staten in december 2016 vastgestelde Concern Interne Controle Plan 2017. Met dit plan geven Gedeputeerde Staten uitvoering aan de toetsing van artikel 18 van de Financiële verordening. Hierin is opgenomen dat Gedeputeerde Staten jaarlijks zorg dragen voor de interne controle op de getrouwheid van de informatieverstrekking en de rechtmatigheid van de beheershandelingen.

De volgende interne controles zijn in 2017 uitgevoerd:
a. Verwerven en aannemen (Inkopen, aanbesteden, prestatielevering en factuurbetaling, grondadministratie);
b. Verstrekken en vaststellen subsidies;
c. Genereren van inkomsten (onderdeel Subsidiebaten en Overige opbrengsten);
d. Instandhouden bedrijfskapitaal (onderdeel Betalingsverkeer);
e. Instandhouden bedrijfskapitaal (onderdeel Salarissen);
f. Planning en Control (onderdeel Begrotingsuitvoering).

Naast de hiervoor genoemde interne controles is in 2017 ook een zogeheten EDP-audit (Electronic Data Processing) uitgevoerd. Hierbij worden gedurende het jaar diverse controlewerkzaamheden uitgevoerd om een

oordeel te vormen over de betrouwbaarheid en de integriteit van de geautomatiseerde omgeving van de organisatie.

Naar aanleiding van de in 2017 uitgevoerde interne controles zijn met de proceseigenaren en het management afspraken gemaakt om de opzet, bestaan en werking van de processen en beheersmaatregelen, waar nodig, verder te verbeteren.

Aanvullende interne controles

Naast de reguliere interne controles is in 2017 ook een aantal aanvullende interne controles uitgevoerd. De aanleiding om deze controles uit te voeren kan divers zijn. Zo kunnen bestuur en management een verzoek doen voor de uitvoering van een bijzonder onderzoek; kan de accountant adviseren om bepaalde onderwerpen nader te onderzoeken of geven ontwikkelingen in de externe omgeving aanleiding om dergelijke controles te initiëren. De in 2017 uitgevoerde aanvullende interne controles hebben vooral betrekking op de verdere verbetering/uitbreiding van de bestaande interne controles en het reageren op externe ontwikkelingen. De belangrijkste aanvullende interne controles die in 2017 zijn uitgevoerd zijn:

Lonen en salarissen

In 2017 is door de organisatie intensief gewerkt aan het verder verbeteren en optimaliseren van bestaande processen met betrekking tot lonen en salarissen. Dit, mede naar aanleiding van de implementatie per 1 januari 2017 van een nieuw E-HRM systeem met betrekking tot de personeels- en salarisadministratie. Deze implementatie betekende niet alleen een ‘technische’ verandering als gevolg van een nieuw systeem, maar had ook impact op de bestaande processen. Hierdoor was het uitvoeren van een procesgerichte verbijzonderde interne controle op het proces Salarissen over het boekjaar 2017 niet mogelijk. AO/IC heeft daarom, in afstemming met de accountant, besloten ook in het boekjaar 2017 deze interne controle op een gegevensgerichte wijze uit te voeren.

Horizontaal toezicht

Gedurende 2017 zijn door de afdeling Financieel Juridische Zaken een aantal interne controles uitgevoerd op de verwerking van de omzetbelasting in de inkoopfacturen. Ook voor wat betreft de loonbelasting zijn verschillende inhoudelijke controles uitgevoerd. Deze activiteiten zijn hoofdzakelijk uitgevoerd door de afdeling Personeel en Organisatie. De uitkomsten van deze controles zijn in de tweede helft van 2017 besproken met de Belastingdienst. Naar aanleiding hiervan heeft de Belastingdienst aangegeven tevreden te zijn met de wijze waarop binnen de relevante processen de (materiele) fiscale risico’s worden beheerst. Daarbij hebben zij ook vastgesteld dat de interne controles, die worden uitgevoerd om de werking van deze beheersmaatregelen te toetsen, op de juiste wijze worden uitgevoerd en niet hebben geleid tot materiele bevindingen.

Naast omzetbelasting en loonbelasting heeft de provincie ook te maken met vennootschapsbelasting. Uit eerder onderzoek is gebleken dat de mate waarin de provincie zich bezighoudt met economische activiteiten beperkt is. In het kader van de controle van de jaarrekening 2016 is ook de accountant in 2017 nagegaan of de provincie op het gebied van de vennootschapsbelasting de fiscale wet- en regelgeving juist en volledig toepast. Deze analyse heeft niet geleid tot bevindingen.

Eindconclusie van de Belastingdienst was dat hun positieve bevindingen aanleiding geven om de frequentie waarmee zij met de provincie overleg voert over de wijze waarop invulling wordt gegeven aan het Horizontaal Toezicht, teruggebracht kan worden naar ambtelijk één keer per jaar en bestuurlijk één keer in de vier jaar . Deze conclusie van de Belastingdienst geeft aan dat de Provincie Zuid-Holland op dit moment fiscaal voldoende ‘in-control’ is.

Accountant

De accountant heeft in 2016 voor de eerste keer zijn controle uitgevoerd op die processen binnen de provincie waarbinnen materiële financiële beheershandelingen plaatsvinden. De resultaten van deze analyse zijn weergegeven in de managementletter 2016. Deze analyse heeft een aantal aandachtspunten opgeleverd waarmee door AO/IC bij de uitvoering van (aanvullende) interne controles in 2017, voor zover mogelijk, rekening is gehouden. De belangrijkste aandachtspunten betreffen:

a. Volledigheid opbrengsten

De accountant heeft aangegeven dat de regelgeving met betrekking tot het achteraf door een organisatie toetsbaar verantwoorden van de volledigheid van de opbrengsten is aangescherpt. Hierdoor heeft dit onderwerp, vanuit het oogpunt van de accountant, de bijzondere aandacht gekregen bij de controle van de jaarrekening van de provincie. Maar naast de accountant is ook de organisatie zelf van mening dat de volledigheid van de opbrengsten van de provincie in voldoende mate beheerst moet worden. AO/IC heeft in 2017 een aanvullende controle uitgevoerd op de opbrengsten van de provincie, waarbij, onder andere, de realisatie van het lopende boekjaar vergeleken is met de begroting van dit boekjaar. Daarnaast is, in overleg met de accountant, gekeken hoe moet worden omgegaan met externe informatie van derden die bepalend is voor de volledigheid van een specifieke opbrengstencategorie (bijvoorbeeld Motorrijtuigenbelasting, leges). Concrete acties hiervoor zijn in de loop van 2017 in gang gezet, mede ten behoeve van de controle van de jaarrekening 2017.

b. Aanbestedingswet

In 2016 zijn de wet- en regelgeving met betrekking tot de Europese aanbestedingsregels gewijzigd. Een belangrijke wijziging heeft betrekking op het afschaffen van de zogeheten categorie ‘2B-diensten’. Het niet juist hanteren van de gewijzigde wet- en regelgeving kan leiden tot financiële onrechtmatigheden. De accountant heeft specifiek de aandacht gevraagd voor het toetsen van een juiste en volledige toepassing van de nieuwe wet- en regelgeving, vooral binnen het proces Verwerven en Aannemen. Naast de reguliere interne controle op het proces Verwerven en Aannemen heeft AO/IC in 2017, net als in voorgaande jaren, een aantal aanvullende interne controles uitgevoerd die moeten vaststellen of geldende wet- en regelgeving met betrekking tot Europese aanbestedingen juist en volledig is toegepast door de provincie.

Ontwikkelingen voor 2018

Naast de reguliere interne controles zal ook in 2018 door AO/IC een aantal aanvullende interne controles worden uitgevoerd. De belangrijkste hiervan zijn:

EDP-audit e-HRM systeem

Per 1 januari 2017 is de provincie overgegaan op een nieuw personeels- en salarissysteem. De onderliggende processen zullen begin 2018 hierop zijn aangepast. Hierbij is nadrukkelijk rekening gehouden met het opnemen van afdoende beheersmaatregelen die het zich voordoen van (financiële) risico’s binnen deze processen zoveel als mogelijk moeten voorkomen. Na afronding van de verbetering/optimalisatie van de salarisprocessen kan een doorontwikkeling plaatsvinden van de huidige gegevensgerichte interne controle naar een procesgerichte interne controle van het salarisproces. Hierbij zal het cluster AO/IC gebruik gaan maken van deze processen en hun beschrijvingen. Tegelijkertijd zal worden nagegaan in welke mate bij de uitvoering van de interne controle gebruik gemaakt kan worden van de nieuwe e-HRM-applicatie. Daarnaast zal AO/IC, in overleg/samenwerking met P&O, I&A en de accountant, een EDP-audit uitvoeren op deze nieuwe applicatie. Dit, om nog meer zekerheid te krijgen over de betrouwbaarheid van de werking hiervan.

Gevolgen vervallen verplichte consultatielijst

Met ingang van mei 2017 is de verplichte consultatielijst niet meer operationeel. Deze consultatielijst gaf aan bij welke besluiten welke adviseurs geraadpleegd moesten worden. De op deze lijst beschreven casussen waren benoemd met het oog op het zich voordoen van mogelijke financiële onrechtmatigheid bij onjuiste besluitvorming. Het vooraf (verplicht) betrekken van relevante adviseurs bij deze besluitvorming zou het risico op financieel

onrechtmatige besluitvorming moeten voorkomen. Het wegvallen van deze verplichte consultatielijst betekent dat de integraal manager, samen met de behandelend ambtenaar, (nog) meer aan de voorkant zal moeten aansturen op het zichtbaar en toetsbaar juist, volledig en tijdig toepassen en naleven van relevante wet- en regelgeving, besluiten en interne richtlijnen. Hierbij zullen keuzes gemaakt moeten worden wanneer welke adviseurs moeten worden ingezet om dit te realiseren. In het geval dit niet of niet consequent gedaan wordt is het risico op onrechtmatige besluitvorming nadrukkelijk aanwezig. Het cluster AO/IC zal, net als in 2017, gedurende 2018 aanvullende controles uitvoeren om te toetsen of zowel de integraal manager als de behandelend ambtenaar ook daadwerkelijk hun verantwoordelijkheid op dit gebied nemen en onrechtmatige besluitvorming als gevolg van het afschaffen van de verplichte consultatielijst zich niet heeft voorgedaan.

Aanvullende controles naar aanleiding van de eerste interim-controle 2017 Deloitte

De accountant heeft ook over het boekjaar 2017 zijn interim-controle uitgevoerd. De belangrijkste resultaten van deze controle zijn weergegeven in de managementletter 2017. Deze managementletter noemt een tweetal aandachtspunten waarmee in 2018 rekening moet worden gehouden voor wat betreft de interne controles:

a. Subsidieverstrekkingen

Met betrekking tot het proces Subsidieverstrekkingen wordt aandacht gevraagd voor de volledigheid van het inzicht in de nog niet afgewikkelde subsidies; een strengere bewaking van de afgesproken subsidietermijnen en het doen van onderzoek naar de rechtmatigheid van subsidies die zijn verstrekt zonder betrokkenheid van Bureau Subsidies. Eind 2017 zijn door de afdeling Financieel Juridische Zaken (cluster AO/IC), in samenwerking met bureau Subsidies, een aantal acties in gang gezet, waaronder de actie om de volledigheid van het huidige inzicht in de nog niet afgewikkelde subsidies verder te verbeteren en te borgen. De verwachting is dat deze activiteiten uiterlijk in het tweede kwartaal van 2018 zullen zijn afgerond. Daarnaast wordt ook gekeken naar vervanging van de subsidieapplicatie BPMone. Verwachting is dat het hierop betrekking hebbende aanbestedingstraject in 2018 zal zijn afgerond. De door Deloitte genoemde aandachtspunten zullen in dat proces extra aandacht krijgen.

b. Prestatieontvangstmelding

Om een rechtmatige betaling van een inkoopfactuur te waarborgen moet in het inkoopproces in veel gevallen een prestatieontvangstmelding (POM) worden gezet. Met deze melding wordt, onder andere, aangegeven dat de afgesproken prestatie is geleverd. De accountant heeft opgemerkt dat de praktische uitwerking van deze prestatieontvangstmelding, op onderdelen, voor verbetering vatbaar is. Aandacht is gevraagd voor het toets- en zichtbaar vastleggen van documenten die gebruikt worden om de levering van een prestatie te onderbouwen en voor de inhoudelijke kwaliteit van de prestatieontvangstmelding zelf. Genoemde aspecten zullen in 2018 organisatiebreed onder de aandacht worden gebracht. Daarnaast zal AO/IC, bij de uitvoering van de desbetreffende interne controles, blijvend toetsen op de kwaliteit van de prestatieontvangstmelding en daar waar nodig de organisatie aanspreken op de noodzakelijke verbeteringen.

Begrotingsrechtmatigheid

Bij rechtmatigheidscontrole vormt het begrotingscriterium een belangrijk aanvullend toetsingscriterium. Financiële beheerhandelingen die ten grondslag liggen aan de baten en lasten, alsmede de balansposten, dienen tot stand te zijn gekomen binnen de grenzen van de geautoriseerde begroting en de hiermee samenhangende programma's. Volgens het BBV dienen de afwijkingen tussen begroting en de jaarrekening goed herkenbaar in de jaarrekening te worden opgenomen en te worden toegelicht. Door het vaststellen van de jaarrekening door Provinciale Staten worden de desbetreffende uitgaven alsnog geautoriseerd. Het gaat hier om overschrijdingen waarbij Gedeputeerde Staten bij het doen van de uitgaven binnen het door Provinciale Staten uitgezette beleid zijn gebleven. Het is in zijn algemeenheid niet de bedoeling dat de onafhankelijke accountant deze overschrijdingen betrekt bij de beslissing of al dan niet een goedkeurende accountantsverklaring kan worden gegeven.

De afwijkingen die gedurende het jaar 2017 al bekend waren, zijn door Gedeputeerde Staten tijdens het jaar in de vorm van begrotingswijzigingen aan Provinciale Staten voorgelegd. Afwijkingen waarvoor dit niet meer mogelijk was, zijn conform het BBV in de jaarrekening per programma toegelicht.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

13. Verantwoordingsinformatie over specifieke uitkeringen (SISA)

SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2017 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 10 januari 2018								
IenW	**E11**	**Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL)** **Subsidieregeling pro-grammafinanciering lokale luchtkwaliteitsmaatregelen en Besluit milieusubsidies** **Provincies**	Besteding (jaar T) door provincie ten laste van rijksmiddelen (exclusief besteding uit ontvangen rente opbrengsten)	Doorgeleide middelen door provincie naar medeoverheden (jaar T) ten laste van rijksmiddelen (exclusief besteding uit ontvangen rente opbrengsten)	Besteding (jaar T) ten laste van eigen bijdrage provincie zoals beschreven in artikel 9 lid 2 van de subsidieregeling NSL	Besteding (jaar T) ten laste van bijdragen door derden = contractpartners van provincie (niet rijk, provincie of medeoverheid)	Besteding (jaar T) ten laste van rentebaten provincie op door rijk verstrekte bijdrage NSL	Teruggestort/verrekend in (jaar T) in verband met niet uitgevoerde maatregelen door provincie
			Aard controle R	*Aard controle R*	*Aard controle R*	*Aard controle R*	*Aard controle R*	*Aard controle R*
			Indicatornummer: E11 / 01	*Indicatornummer: E11 / 02*	*Indicatornummer: E11 / 03*	*Indicatornummer: E11 / 04*	*Indicatornummer: E11 / 05*	*Indicatornummer: E11 / 06*
			-€ 369.690	-€ 630.905	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
			Eindverantwoording Ja/Nee	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) door provincie ten laste van rijksmiddelen (exclusief besteding uit ontvangen rente opbrengsten)	Cumulatieve doorgeleide middelen door provincie naar medeoverheden (t/m jaar T) ten laste van rijksmiddelen (exclusief besteding uit ontvangen rente opbrengsten)	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) ten laste van eigen middelen (provincie)	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) ten laste van bijdragen door derden =contractpartners van provincie (niet rijk, provincie of medeoverheid)	Cumulatieve besteding (t/m jaar T) ten laste van rentebaten provincie op door rijk verstrekte bijdrage NSL
			Aard controle n.v.t.	*Aard controle n.v.t.*	*Aard controle n.v.t.*	*Aard controle n.v.t.*	*Aard controle n.v.t.*	*Aard controle n.v.t.*
			Indicatornummer: E11 / 07	*Indicatornummer: E11 / 08*	*Indicatornummer: E11 / 09*	*Indicatornummer: E11 / 10*	*Indicatornummer: E11 / 11*	*Indicatornummer: E11 / 12*
			Ja	€ 4.974.495	€ 128.174.649	€ 6.888.509	€ 0	€ 97.143
			Cumulatieve terugstorting (t/m jaar T) in verband met niet uitgevoerde maatregelen door provincie	Cumulatieve besteding (t/m jaar T-1) ten laste van provinciale middelen (exclusief besteding uit ontvangen rente opbrengsten) door medeoverheden	Cumulatieve besteding (t/m jaar T-1) ten laste van eigen bijdrage medeoverheden zoals beschreven in artikel 9 lid 2 van de subsidieregeling NSL	Cumulatieve besteding (t/m jaar T-1) ten laste van bijdragen door derden = contractpartners van medeoverheid (niet rijk, provincie of medeoverheid)	Cumulatieve besteding (t/m jaar T-1) ten laste van rentebaten medeoverheden op door provincie verstrekte bijdrage NSL	
			Aard controle n.v.t.	*Aard controle D1*	*Aard controle D1*	*Aard controle D1*	*Aard controle D1*	
			Indicatornummer: E11 / 13	*Indicatornummer: E11 / 14*	*Indicatornummer: E11 / 15*	*Indicatornummer: E11 / 16*	*Indicatornummer: E11 / 17*	
			€ 0	€ 128.284.100	€ 187.533.664	€ 710.302	€ 2.952.353	

IenW	**E25**	**Beleidsregeling subsidies Budget Investeringen Ruimtelijke Kwaliteit (BIRK)** **Beleidsregeling subsidies budget investeringen ruimtelijke kwaliteit (BIRK)** **Provincies en gemeenten**	Besteding (jaar T) exclusief bestedingen uit baten exploitatie *Aard controle R* *Indicatornummer: E25 / 01* € 206.496	Eindverantwoording Ja/Nee *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: E25 / 02* Nee	Cumulatieve bestedingen tot en met (jaar T) exclusief bestedingen uit baten exploitatie Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie. *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: E25 / 03* € 2.984.580	Berekende bate boven drempelwaarde ten behoeve van benefit sharing Alleen in te vullen na afloop project *Aard controle R* *Indicatornummer: E25 / 04*	Aantal gerealiseerde kwaliteitsdragers afspraak Alleen in te vullen na afloop project *Aard controle R* *Indicatornummer: E25 / 05*	Aantal gerealiseerde kwaliteitsdragers realisatie Alleen in te vullen na afloop project *Aard controle R* *Indicatornummer: E25 / 06*
IenW	**E27**	**Brede doeluitkering verkeer en vervoer** **Wet BDU Verkeer en Vervoer (art. 10)** **Provincies**	Eindsaldo/-reservering (jaar T-1) *Aard controle R* *Indicatornummer: E27 / 01* € 49.917.556	Terugbetaling door derden vanuit BDU-bijdrage verstrekte middelen in (jaar T) *Aard controle R* *Indicatornummer: E27 / 02* € 742.510	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicatornummer: E27 / 03* € 3.659.822	Correctie over besteding (T-1) *Aard controle R* *Indicatornummer: E27 / 04* € 0	Eindsaldo/-reservering (jaar T) *Aard controle R* *Indicatornummer: E27 / 05* € 47.000.244	
EZK	**F4**	**Deelproject 750 hectare natuur- en recreatiegebied (Project Mainportontwikkeling Rotterdam)** **Uitwerkingsovereenkomst tussen het rijk en de provincie Zuid-Holland, de gemeente Rotterdam en de stadsregio Rotterdam** **Provincie Zuid-Holland**	Besteding (jaar T) *Aard controle R* *Indicatornummer: F4 / 01* € 1.638.438	Eindverantwoording Ja/Nee *Aard controle n.v.t.* *Indicatornummer: F4 / 02* Nee				

14. Overzicht van lasten en baten per taakveld / uitvoeringsinformatie

De provincie Zuid Holland realiseert haar kosten op activiteiten. Deze activiteiten zijn de basis voor de oprol naar programma structuur (zie overzicht baten en lasten). Deze zelfde activiteiten rollen ook op naar de, voor IV3 doelen, verplichtte Taakvelden. Alle activiteiten zijn toebedeeld aan zowel de programmastructuur als ook de Taakveldenstructuur.

Het gepresenteerde onder taakveld 0.6 Overhead, volgt de indeling zoals beschreven in overzicht Overhead.

	Taakvelden	Primaire begroting			Begroting na wijziging			Realisatie			Verschil Begroting na wijziging met realisatie		
	(bedragen x € 1.000)	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
0	*Algemene dekkingsmiddelen*												
0.1	Uitkering provinciefonds	0	236.431	236.431	0	255.620	255.620	0	260.045	260.045	0	4.425	4.425
0.2	Opbrengst provinciale belastingen	56	324.990	324.934	23	333.050	333.027	3	334.570	334.567	19	1.520	1.539
0.3	Geldleningen en uitzettingen	25	0	-25	0	122	122	396	157	-239	-396	35	-361
0.4	Deelnemingen	676	1.200	524	558	1.500	942	812	3.049	2.237	-254	1.549	1.296
0.5	Algemene dekkingsmiddelen, overige baten en lasten	9.149	14.680	5.531	19.398	82.247	62.849	19.568	21.128	1.560	-169	-61.119	-61.288
0.6	Overhead	112.937	15.185	-97.752	86.796	3.540	-83.257	85.315	6.056	-79.259	1.482	2.516	3.998
0.8	Mutaties reserves	49.418	16.679	-32.739	158.553	96.037	-62.515	156.589	218.935	62.346	1.963	122.898	124.861
Saldo	**Algemene dekkingsmiddelen**	**172.261**	**609.166**	**436.905**	**265.329**	**772.115**	**506.787**	**262.683**	**843.940**	**581.257**	**2.646**	**71.824**	**74.470**
1	*Bestuur*												
1.1	Provinciale Staten	3.357	0	-3.357	3.386	0	-3.386	3.038	0	-3.038	348	0	348
1.2	Gedeputeerde Staten	1.534	0	-1.534	1.475	0	-1.475	995	35	-960	481	35	516
1.3	Kabinetszaken	2.055	10	-2.045	2.155	48	-2.107	2.230	312	-1.918	-75	264	189
1.4	Bestuurlijke organisatie	5.040	0	-5.040	10.694	790	-9.904	9.260	0	-9.260	1.434	-790	644
1.5	Interbestuurlijk toezicht op de regio	1.220	0	-1.220	1.377	43	-1.334	1.560	64	-1.496	-183	21	-162
1.6	Openbare orde en veiligheid	1.207	0	-1.207	1.230	0	-1.230	1.292	1	-1.291	-62	1	-61

	Taakvelden	Primaire begroting			Begroting na wijziging			Realisatie			Verschil Begroting na wijziging met realisatie		
	(bedragen x € 1.000)	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
1.9	Bestuur, overige baten en lasten	3.676	221	-3.455	2.876	199	-2.677	2.773	180	-2.594	103	-19	84
Saldo	**Bestuur**	**18.089**	**231**	**-17.858**	**23.193**	**1.080**	**-22.113**	**21.148**	**592**	**-20.556**	**2.045**	**-488**	**1.557**
2	*Verkeer en vervoer*												
2.1	Landwegen	100.407	-1.381	-101.788	106.731	5.442	-101.289	147.206	6.848	-140.358	-40.475	1.406	-39.069
2.2	Waterwegen	36.445	3.027	-33.418	35.829	5.832	-29.998	31.594	4.897	-26.697	4.235	-934	3.301
2.3	Openbaar vervoer	173.857	83.422	-90.435	175.586	80.322	-95.265	173.264	75.869	-97.396	2.322	-4.453	-2.131
2.9	Verkeer en verboer, overige baten en lasten	42.760	25.531	-17.229	43.067	22.932	-20.135	52.019	14.965	-37.054	-8.951	-7.968	-16.919
Saldo	**Verkeer en vervoer**	**353.469**	**110.598**	**-242.871**	**361.214**	**114.527**	**-246.687**	**404.083**	**102.579**	**-301.505**	**-42.869**	**-11.948**	**-54.818**
3	*Water*												
3.1	Waterkeringen	3.048	1.050	-1.998	2.644	987	-1.657	2.146	725	-1.421	498	-262	236
3.2	Kwantiteit oppervlaktewater	1.032	192	-840	812	192	-620	810	214	-596	3	22	24
3.3	Kwantiteit grondwater	1.444	1.370	-74	1.554	490	-1.064	1.880	780	-1.100	-326	290	-36
3.5	Kwaliteit grondwater	845	0	-845	1.276	350	-926	1.255	6.151	4.896	21	5.801	5.822
3.9	Water, overige baten en lasten	6.042	5.182	-860	2.065	1.516	-549	2.126	1.548	-578	-61	32	-29
Saldo	**Water**	**12.412**	**7.794**	**-4.618**	**8.351**	**3.535**	**-4.816**	**8.216**	**9.418**	**1.202**	**135**	**5.883**	**6.018**
4	*Milieu*												
4.1	Bodembescherming	10.671	5.637	-5.035	11.909	6.852	-5.056	11.086	5.878	-5.207	823	-974	-151
4.2	Luchtverontreiniging	11.085	9.133	-1.952	3.220	1.252	-1.967	1.073	-82	-1.154	2.147	-1.334	813
4.3	Geluidhinder	523	470	-53	173	120	-53	154	104	-50	20	-16	3
4.4	Vergunningverlening en handhaving	40.980	3.400	-37.580	42.173	2.900	-39.273	41.591	2.309	-39.282	582	-591	-9
4.6	Duurzaamheid	36.813	16.294	-20.520	70.321	18.949	-51.372	60.907	15.739	-45.168	9.413	-3.210	6.204
Saldo	**Milieu**	**100.073**	**34.933**	**-65.140**	**127.796**	**30.073**	**-97.722**	**114.810**	**23.948**	**-90.862**	**12.985**	**-6.125**	**6.860**

	Taakvelden	Primaire begroting			Begroting na wijziging			Realisatie			Verschil Begroting na wijziging met realisatie		
	(bedragen x € 1.000)	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
5	*Natuur*												
5.1	Natuurontwikkeling	72.552	38.555	-33.997	87.878	33.910	-53.968	85.090	28.052	-57.038	2.788	-5.858	-3.070
5.2	Beheer natuurgebieden	3.400	401	-2.999	3.400	401	-2.999	3.400	401	-2.999	0	0	0
5.9	Natuur, overige baten en lasten	8.351	4.881	-3.470	3.705	392	-3.313	3.424	107	-3.318	281	-285	-5
Saldo	**Natuur**	**84.303**	**43.837**	**-40.466**	**94.983**	**34.702**	**-60.281**	**91.915**	**28.559**	**-63.355**	**3.069**	**-6.143**	**-3.075**
6	*Regionale economie*												
6.1	Agrarische aangelegenheden	3.589	5.800	2.212	4.159	2.959	-1.201	2.940	-1.157	-4.097	1.219	-4.116	-2.896
6.3	Kennis en innovatie	9.565	0	-9.565	25.244	11.429	-13.815	22.384	7.517	-14.867	2.860	-3.912	-1.052
6.4	Recreatie en toerisme	42.182	24.825	-17.357	40.801	23.180	-17.621	32.812	16.757	-16.055	7.989	-6.423	1.566
6.9	Regionale economie, overige baten en lasten	4.343	0	-4.343	4.980	526	-4.454	5.274	509	-4.765	-294	-16	-311
Saldo	**Regionale economie**	**59.679**	**30.626**	**-29.053**	**75.183**	**38.093**	**-37.090**	**63.410**	**23.626**	**-39.784**	**11.773**	**-14.467**	**-2.694**
7	*Cultuur en maatschappij*												
7.1	Cultuur	16.123	2.904	-13.218	18.762	4.143	-14.619	17.535	2.921	-14.614	1.227	-1.222	5
7.2	Maatschappij	7.389	57	-7.333	7.368	57	-7.312	5.761	51	-5.710	1.607	-5	1.602
7.9	Cultuur en maatschappij, overige baten en lasten	3.973	0	-3.973	3.423	0	-3.423	4.538	131	-4.407	-1.115	131	-984
Saldo	**Cultuur en maatschappij**	**27.485**	**2.961**	**-24.524**	**29.554**	**4.200**	**-25.354**	**27.834**	**3.103**	**-24.731**	**1.720**	**-1.097**	**623**
8	*Ruimte*												
8.1	Ruimtelijke ordening	11.290	3.075	-8.215	9.969	1.442	-8.527	9.025	1.498	-7.527	943	56	1.000
8.9	Ruimte, overige baten en lasten	11.727	7.567	-4.160	6.056	1.859	-4.197	4.241	290	-3.951	1.815	-1.569	246
Saldo	**Ruimte**	**23.017**	**10.642**	**-12.375**	**16.025**	**3.301**	**-12.724**	**13.267**	**1.788**	**-11.479**	2.758	-1.513	1.246
	Totaal taakvelden	850.787	850.787	0	1.001.628	1.001.627	0	1.007.365	1.037.553	30.188	-5.738	35.925	30.188

Kijklijnen

Wat is een kijklijn

De begroting is opgebouwd vanuit een structuur die bestaat uit programma's, doelen en taken. Echter, er zijn onderwerpen die bestuurlijk van belang zijn die binnen verschillende programma's, doelen en taken terugkomen. Deze onderwerpen zullen binnen de kijklijnen terugkomen.

Extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland

In de bestuurlijke inleiding van de Begroting 2017 is aangegeven dat de provincie ruimte en vertrouwen heeft om de ambities verder te versnellen, te verdiepen en te versterken door middel van incidentele en structurele inzet van middelen. Hierbij is welbewust naar kansen gekeken die nog in de resterende collegeperiode kunnen worden uitgevoerd (of verplicht). In de Begroting 2017 zijn 12 voorstellen benoemd, waarover bij de Voorjaarsnota 2017 een afweging is gemaakt. In deze kijklijn wordt de stand van zaken van de 12 voorstellen weergegeven. .

Totaaloverzicht extra investeringen in slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland

Nr.	Onderwerp (bedragen in €)	Besluit voorjaarsnota	I/S	R/B	Programmadoel	Voortgang t.o.v. Najaarsnota 2017
Versnellen transitie naar innovatieve en duurzame toekomst						
1	Fonds ter financiering kleinschalige, maatschappelijke energieprojecten	2.000.000	I	R	3.2	Ja
2	Bijdrage aan de transitie van het chemiecluster in de Rotterdamse haven	7.500.000	I	R	3.1	Ja
3	Nieuwe impuls voor verduurzaming mobiliteit	6.000.000	I	B	2.1	Ja
		4.000.000	I	B	2.2	Ja
4	Bijdrage aan een Zuid-Hollandse transitiecampus - echt groene groei	5.000.000	I	R	3.1	Ja
Versterken Zuid-Hollandse economie						
5	Reservering voor de uitvoering van 'Investeren in vernieuwing'	5.000.000	I	R	3.1	Ja
6	Bijdrage aan de modernisering van het glastuinbouwcluster in het Westland	4.000.000	I	R	3.1	Ja
7	Extra bijdrage t.b.v. cofinanciering van de innovatiestimulering MKB	1.000.000	I	R	3.1	Ja
8	Ophoging budget voor regionale gebiedsgerichte economische werken	5.000.000	I	R	4.1	Ja
Verdiepen van bestaande ambities						
9	Behoud aanbod en verbetering van het openbaar vervoer (m.i.v. 2018 € 1,5 mln)	3.000.000	S	B	2.2	Ja
10	Oplossen knelpunten openbaar vervoer	1.500.000	I	B	2.2	Ja
11	Beperkte verlaging opcenten op de MRB (m.i.v. 2017 € 1 mln)	3.000.000	S		5	Gerealiseerd bij VJN 2017
12	Extra impuls om Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving versneld te versterken	500.000	I	R	1.6	Ja
		500.000	I	B	1.6	Ja
	Totaal	48.000.000				

I/S = Incidenteel / Structureel

R/B = toevoeging aan Reserve of Budget

Toelichting

Onderstaand wordt de stand van zaken per 31-12-2017 van de 12 impulsen gegeven.

1. *Fonds ter financiering van kleinschalige, maatschappelijke energieprojecten*
   De subsidieregeling voor lokale energie-initiatieven beoogt de bewustwording van de noodzakelijke energie-transitie in de maatschappij te vergroten en deze te versnellen. De regeling biedt initiatiefnemers de mogelijkheid om hun project professioneel voor te bereiden, waarmee de slagingskans ervan groter wordt. Het beschikbaar gestelde budget ad € 2 mln is over 3 kalenderjaren verdeeld, waarvan € 0,8 mln voor 2017. In 2017 is € 0,5 mln aan subsidie verleend. Daarnaast zijn er over 2017 nog enkele ingediende aanvragen in behandeling (€ 0,1 mln) wordt nog voor een bedrag van € 0,2 mln aan aanvragen verwacht m.b.t. 2017.

2. *Bijdrage aan de transitie van het chemiecluster in de Rotterdamse haven*
   Het voorstel rondom de financiële bijdrage voor project 'Waste to chemistry' is vastgesteld in de PS vergadering van 31 mei 2017. Bij voorjaarsnota is een bedrag van € 7,5 mln beschikbaar gesteld en toegevoegd aan de reserve Versterking economie. De samenwerkende bedrijven in het consortium hebben in de zomer van 2017 besloten om met het project de definitieve ontwerpfase te starten. De intensieve betrokkenheid van zowel de gemeente Rotterdam als de provincie Zuid-Holland heeft een belangrijke rol gespeeld bij het nemen van dit positieve besluit.

3. *Nieuwe impuls voor verduurzaming mobiliteit*
   Op de drie terreinen van deze impuls is voortgang geboekt:
   - Versterking en uitbreiding van het concept "weg van de energietransitie": de aanbesteding van de proeftuinen groot onderhoud (N211 en N470) zijn voorbereid en gunning van de werkzaamheden voor de N211 heeft in 2017 plaatsgevonden. In 2017 konden tevens de eerste innovatieve projecten van andere wegbeheerders worden gehonoreerd middels de Subsidieregeling Mobiliteit.
   - De ontwikkeling van een proeftuin voor de natte infrastructuur ('vaarweg van de energietransitie"): in 2017 is de selectie van een geschikt vaarwegtraject gestart.
   - Opschaling van het duurzame openbaar vervoer met waterstofbussen. De volgende stap is gezet in het Europese project FCH-JU waarbij een opschaling naar 50 bussen voor Nederland in drie regio's (Groningen, Noord-Brabant en Zuid-Holland) is voorzien.

   De activiteiten binnen de investeringsimpulsen zijn uitgevoerd binnen de reguliere arbeidscapaciteit.

4. *Bijdrage aan een Zuid-Hollandse Transitiecampus - echt groene groei*
   Bij Voorjaarsnota 2017 is een bedrag van € 5 mln vanuit de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland beschikbaar gesteld en toegevoegd aan Versterking economie. Dit bedrag is middels vaststelling van de Begroting 2018 op 8 november 2017 ingezet op exploitatie.

5. *Reservering voor de uitvoering van 'Investeren in vernieuwing*'
   Het voorstel van GS voor de inzet van de extra middelen voor het Regionaal Investeringsprogramma en Gebiedsgericht Werken is in een aparte brief van medio mei aan PS aangeboden. Bij Voorjaarsnota 2017 is een bedrag van € 5 mln 'Investeren in vernieuwing' toegevoegd aan de reserve Versterking economie.

6. *Bijdrage aan de modernisering van het glastuinbouwcluster in het Westland*
   In december 2017 is een begrotingssubsidie ter grootte van € 3,8 mln aan de gemeente Westland verleend. De gemeente Westland heeft een subsidieregeling opgesteld ten behoeve van de modernisering van het teeltareaal door het uitnemen van in de weg liggende obstakels. De gemeente Westland is hierbij de uitvoerende en risicodragende partij. De subsidieregeling zal vanaf 2 februari 2018 opengesteld worden.

7. *Extra bijdrage t.b.v. cofinanciering van de innovatiestimulering MKB*
   De verhoging van het Subsidieplafond 2017 regeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren Zuid-Holland (MIT ZH) is vastgesteld in de PS vergadering van 22 februari 2017. Bij Voorjaarsnota 2017 is een bedrag van € 1 mln beschikbaar gesteld en toegevoegd aan de reserve Versterking economie.

8. *Ophoging budget voor regionale gebiedsgerichte economische werken*
   In 2017 was € 790.000 gereserveerd voor de snelle uitvoering van een aantal gebiedsgerichte projecten in de regio's Goeree-Overflakkee, Hoeksche Waard, Alphen-Gouda-Woerden en Alblasserwaard. Hier is geen gebruik van gemaakt. Alle aanvragen lopen nu via het Maatregelenpakket Gebiedsgericht werken Zuid-Holland, welke in december 2017 door GS is vastgesteld.
   In de Voorjaarsnota van 2017 is een bedrag van € 6.085.000 toegewezen voor de financiering van gebiedsprojecten. Er zijn aanvragen ontvangen van Alphen aan den Rijn – Midden-Holland- Woerden (maximaal € 1.530.000) en Goeree-Overflakkee (maximaal € 2.590.000).Verwacht wordt dat binnen 2 maanden de subsidiebeschikkingen zijn vastgesteld en verzonden. Andere aanvragen zijn in de maak.

9. *Behoud aanbod en verbetering van het openbaar vervoer (m.i.v. 2018 € 1,5 mln)*
   De middelen van deze impuls zijn ingezet voor projecten om een aantal buslijnen langer door te laten rijden in de avonduren en om een aantal rustigere buslijnen te behouden die anders zouden zijn opgeheven. Hiermee is de leefbaarheid en bereikbaarheid van met name het landelijk gebied verbeterd. Voor de uitvoering van deze investeringsimpuls is het niet nodig geweest extra arbeidscapaciteit in te zetten.

10. *Oplossen knelpunten openbaar vervoer*
    In het Veer Maassluis- Rozenburg is een deel van deze investeringsimpuls besteed. Verdere bestedingsopties zijn geïnventariseerd en een bestedingsvoorstel zal in voorjaar 2018 worden voorgesteld.

11. *Beperkte verlaging opcenten op de MRB (m.i.v. 2017 € 1 mln)*
    De verlaging is bij vaststelling van de Voorjaarsnota 2017 in de begroting verwerkt. Daarmee is deze impuls geheel gerealiseerd..

12. *Extra impuls om vergunningverlening, Toezicht en Handhaving versneld te versterken*
    Via deze impuls wordt actief bevorderd dat de uitvoering van de provinciale VTH taken niet alleen verbetert door maatregelen die vallen binnen de bevoegdheden van de provincie, maar ook waar deze betrekking hebben op het stelsel of op de inhoud van wetten en Algemene Maatregelen van Bestuur (AMvB's). Verantwoordelijken in de keten worden daarvoor actief benaderd. Eind 2017 is een voortgangsrapportage aangeboden aan Provinciale Staten. Voor deze impuls is in 2017 ca. € 225.000 besteed aan arbeidscapaciteit (dit is 22,5%). Deze hoge inzet komt door het arbeidsintensieve traject met nauwe betrokkenheid van de omgevingsdiensten en de nadruk op "leren door doen".

Bijlagen

Bijlage 1 Staat van activa-specificatie geactiveerde kapitaaluitgaven

Omschrijving van de kapitaaluitgaven (bedragen in € 1.000) Immateriële vaste activa	Boekwaarde per 31-12-2016	Investering 2017	Des-investeringen 2017	Investerings bijdrage 2017	Afschrijvingen 2017	Afgerekend	Boekwaarde per 31-12-2017
Bijdrage aan activa in eigendom van derden							
BIJDRAGEN ACTIVA DERDEN RIJWIELPADEN	25.581	0	0	0	25.581	2.329	2.329
BIJDRAGEN ACTIVA DERDEN WEGEN	26.299	0	0	0	26.299	6.165	6.165
DOORSTROMING OV	13.524	0	0	0	13.524	10.988	10.988
NOG NIET IN GEBRUIK GENOMEN ACTIVA	35.740	21.768	0	0	0	-19.482	38.026
Totaal Bijdrage aan activa in eigendom van derden	*101.143*	*21.768*	*0*	*0*	*65.404*	*0*	*57.508*
Kosten onderzoek en ontwikkeling activa							
O&O RIJWIELPADEN	8	0	0	0	4	0	3
O&O VAARWEGEN	2.218	0	0	0	513	3.130	4.835
O&O WEGEN	5.296	0	0	0	2.261	368	3.403
NOG NIET IN GEBRUIK GENOMEN ACTIVA	3.786	4.827	0	-1.638	0	-3.498	6.753
Totaal Kosten onderzoek en ontwikkeling activa	*11.308*	*4.827*	*0*	*-1.638*	*2.779*	*0*	*14.995*
Subtotaal Bijdrage aan activa in eigendom van derden	*112.452*	*26.595*	*0*	*-1.638*	*68.182*	*0*	*72.503*
Totaal Immateriële vaste activa	**112.452**	**26.595**	**0**	**-1.638**	**68.182**	**0**	**72.503**

Omschrijving van de kapitaaluitgaven (bedragen in € 1.000) Materiële vaste activa	Boekwaarde per 31-12-2016	Investering 2017	Des-investeringen 2017	Investerings bijdrage 2017	Afschrijvingen 2017	Afgerekend	Boekwaarde per 31-12-2017
Investeringen met economisch nut							
NOG NIET IN GEBRUIK GENOMEN ACTIVA	3.970	7.569	0	0	0	-7.569	3.970
Gronden en terreinen							
PROVINCIEHUIS GROND	30.000	0	0	0	0	0	30.000
VOORFIN GRONDVERWERVING	50	0	0	0	0	0	50
Totaal Gronden en terreinen	*30.050*	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*	*30.050*
Grond, water- en wegenbouwkundige werken							
STEUNPUNTEN	0	0	0	0	0		0
Totaal Grond, water- en wegenbouwkundige werken	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*		*0*
Gebouwen							
ONDERKOMEN MUSKUSRATTENVANGERS	98	0	0	0	17	0	81
PROVINCIEHUIS PAND	54.771	0	0	0	2.582	0	52.189
STEUNPUNTEN	7.631	0	0	0	813	0	6.819
VERBOUWINGEN	7.363	0	0	0	1.069	770	7.063
Totaal Gebouwen	*69.863*	*0*	*0*	*0*	*4.481*	*770*	*66.152*

Omschrijving van de kapitaaluitgaven (bedragen in € 1.000) Materiële vaste activa	Boekwaarde per 31-12-2016	Investering 2017	Des-investeringen 2017	Investerings bijdrage 2017	Afschrijvingen 2017	Afgerekend	Boekwaarde per 31-12-2017
Vervoersmiddelen							
DIENSTVAARTUIGEN	291	0	0	0	12	0	278
GLADHEIDBESTRIJDING	953	0	0	0	273	0	681
LANDSCHAPSZORG	54	0	0	0	4	0	50
Totaal Vervoersmiddelen	*1.298*	*0*	*0*	*0*	*289*	*0*	*1.009*
Machines, apparaten en installaties							
PROVINCIEHUIS INSTALLATIES	3.268	0	0	0	635	2.016	4.649
SPECIFIEK TECHNISCHE DPM	1.484	0	0	0	171	0	1.313
Totaal Machines, apparaten en installaties	*4.752*	*0*	*0*	*0*	*806*	*2.016*	*5.962*
Overige duurzame bedrijfsmiddelen							
AUTOM CONCERN	762	0	0	0	358	315	719
INFORMATIEPLAN	9.165	0	0	0	4.328	3.716	8.553
MEUBILAIR EN INVENTARIS	299	0	0	0	84	0	215
PROVINCIEHUIS INSTALLATIES	0	0	0	0	0	0	0
SPECIFIEK TECHNISCHE DPM	0	0	0	0	0	753	753
Totaal Overige duurzame bedrijfsmiddelen	*10.226*	*0*	*0*	*0*	*4.770*	*4.784*	*10.240*
Subtotaal Investeringen met economisch nut	**120.159**	**7.569**	**0**	**0**	**10.345**	**0,00**	**117.383**
Investeringen met maatschappelijk nut							
NOG NIET IN GEBRUIK GENOMEN ACTIVA	84.577	209.125	679	87.821	0	-58.980	146.222
Grond, water- en wegenbouwkundige werken							
DELFTSE SCHIE	81	0	0	0	6	0	75
OPENBAAR VERVOER	15.814	0	0	0	855	334	15.292
RECREATIE EIGEN BEHEER	3.995	0	0	0	1.943	-679	1.374
RIJWIELPADEN	42.481	0	0	0	3.038	1.954	41.396
VAARWEGEN	206.469	0	0	0	6.694	41.183	240.958
VAARWEGEN OBJECTBEDIENING	1.491	0	0	0	242	0	1.249
VERKEERSVEILIGHEID	175.196	0	0	0	7.805	23.460	190.850
WEGEN	239.836	0	0	0	16.711	-7.272	215.854
Totaal Grond, water- en wegenbouwkundige werken	*685.363*	*209.125*	*679*	*87.821*	*37.294*	*58.980*	*707.049*
Subtotaal Investeringen met maatschappelijk nut	**769.940**	**209.125**	**679**	**87.821**	**37.294**	**0**	**853.271**
Totaal Materiële vaste activa	**890.099**	**216.694**	**679**	**87.821**	**47.639**	**0**	**970.654**

Omschrijving van de kapitaaluitgaven (bedragen in € 1.000) Financiële vaste activa	Boekwaarde per 31-12-2016	Investering 2017	Des-investeringen 2017	Investeringsbijdrage 2017	Afschrijvingen 2017	Afgerekend	Boekwaarde per 31-12-2017
NV BNG	142	0	0	0	0	0	142
NV NWB	5	0	0	0	0	0	5
HOLDING IOPW NV	0	0	0	0	0	0	0
HOUDSTERMAATSCHAPPIJ ZUID-HOLLAND BV	0	1.041	0	0	0	0	1.041
WARMTEBEDRIJF NV	1.800	0	0	0	0	0	1.800
VOORZIENING WARMTEBEDRIJF NV	-1.800	0	0	0	0	0	-1.800
R.O.M. DRECHTSTEDEN CAPITAL BV	10.000	0	0	0	0	0	10.000
VOORZIENING R.O.M. DRECHTSTEDEN CAPITAL BV	-1.785	0	0	0	0	0	-1.785
R.O.M. DRECHTSTEDEN HOLDING NV	4	0	0	0	0	0	4
R.O.M. DRECHTSTEDEN BEHEER NV	2	0	0	0	0	0	2
R.O.M. DRECHTSTEDEN	561	0	0	0	0	0	561
ONW CV	1.355	0	0	0	0	0	1.355
INNOVATIONQUARTER	10.000	15.000	0	0	0	0	25.000
GELDLENINGEN AAN DERDEN	4.076	479	0	380	0	0	4.175
Totaal Financiële vaste activa	**24.359**	**16.520**	**0**	**380**	**0**	**0**	**40.499**

Bijlage 2 Controleverklaring

Deloitte.

Deloitte Accountants B.V.
Wilhelminakade 1
3072 AP Rotterdam
Postbus 2031
3000 CA Rotterdam
Nederland

Tel: 088 288 2888
Fax: 088 288 9830
www.deloitte.nl

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: Provinciale Staten van de provincie Zuid-Holland

VERKLARING OVER DE IN DE JAARSTUKKEN OPGENOMEN JAARREKENING 2017

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2017 van de provincie Zuid-Holland te Den Haag gecontroleerd.

Naar ons oordeel:

- Geeft de in de jaarstukken opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van zowel de baten en lasten over 2017 als van de activa en passiva van de provincie Zuid-Holland op 31 december 2017 in overeenstemming met het Besluit begroting en verantwoording provincie en gemeenten (BBV).

- Zijn de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties over 2017 in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand gekomen in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, waaronder provinciale verordeningen, zoals opgenomen in het normenkader.

De jaarrekening bestaat uit:

- De balans per 31 december 2017.

- Het overzicht van baten en lasten over 2017.

- De toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

- De SiSa-bijlage met de verantwoordingsinformatie over specifieke uitkeringen.

- Het overzicht van de gerealiseerde baten en lasten per taakveld.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden, het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado), de Controleverordening Provincie Zuid-Holland 2015 die is vastgesteld door de Provinciale Staten op 16 december 2015 met het kenmerk 6856 en het Controleprotocol Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) 2017. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de provincie Zuid-Holland zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Deloitte Accountants B.V. is ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel te Rotterdam onder nummer 24362853.
Deloitte Accountants B.V. is a Netherlands affiliate of Deloitte NWE LLP, a member firm of Deloitte Touche Tohmatsu Limited.

Deloitte.

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 8.700.000, waarbij de bij onze controle toegepaste goedkeuringstolerantie bedraagt voor fouten 1% en voor onzekerheden 3% van de totale lasten inclusief toevoegingen aan reserves, zoals voorgeschreven in artikel 2 lid 1 Bado.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn, zoals ook bedoeld in artikel 3 Bado. Daarbij zijn voor de controle van de in de jaarrekening opgenomen WNT-informatie de materialiteitsvoorschriften gehanteerd zoals vastgelegd in de Regeling controleprotocol WNT 2017.

Wij zijn met Provinciale Staten overeengekomen dat wij aan Provinciale Staten tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de € 1.500.000 rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve of WNT-redenen relevant zijn.

VERKLARING OVER DE IN DE JAARSTUKKEN OPGENOMEN ANDERE INFORMATIE

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvatten de jaarstukken andere informatie, die bestaat uit:

- De programmaverantwoording, waaronder de programmaverantwoording (programma's) en de paragrafen.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- Met de jaarrekening verenigbaar is artikel 217 lid 3 sub d Provinciewet en geen materiële afwijkingen bevat.

- Alle informatie bevat die op grond van het BBV is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Provinciewet en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het college van Gedeputeerde Staten is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder de programmaverantwoording (jaarverslag) in overeenstemming met het BBV.

Deloitte.

BESCHRIJVING VAN VERANTWOORDELIJKHEDEN MET BETREKKING TOT DE JAARREKENING

Verantwoordelijkheden van het college van Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten voor de jaarrekening

Het college van Gedeputeerde Staten is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met het BBV. Het college van Gedeputeerde Staten is ook verantwoordelijk voor het rechtmatig tot stand komen van de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties, in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, waaronder provinciale verordeningen, zoals opgenomen in het normenkader.

In dit kader is het college van Gedeputeerde Staten tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het college van Gedeputeerde Staten noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening en de naleving van die relevante wet- en regelgeving mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Provinciale Staten is als controlerend orgaan op grond van de Provinciewet verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de provincie.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, het Bado, de Controleverordening Provincie Zuid-Holland 2015 die is vastgesteld door de Provinciale Staten op 16 december 2015 met het kenmerk 6856 en het Controleprotocol Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) 2017, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude dan wel het niet rechtmatig tot stand komen van baten en lasten alsmede de balansmutaties, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.

Deloitte.

- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de provincie.

- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving, de gebruikte financiële rechtmatigheidscriteria en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door Het college van Gedeputeerde Staten en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.

- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen.

- Het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen en of de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen.

Wij communiceren met Provinciale Staten onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Rotterdam, 26 april 2018

Deloitte Accountants B.V.

Was getekend: drs. R.M.J. van Vugt RA

2018.043016/DD/4

Bijlage 3 Kerngegevens provincie Zuid-Holland

	2014	2015	2016	2017
Aantal inwoners	3.570.484	3.588.522	3 622 303	3.650.222
Mannen	1 761 504	1.770.670	1 788 203	1.802.768
Vrouwen	1.808.980	1.817.852	1 834 100	1.847.454
0 tot 5 jaar (%)	5,2	5,1	5,6	5,5
5 tot 15 jaar (%)	11,5	11,4	11,3	11,3
15 tot 25 jaar (%)	12,4	12,4	12,5	12,5
25 tot 45 jaar (%)	26,8	26,4	26,2	26
45 tot 65 jaar (%)	27,2	27,3	27,2	27,3
65 jaar en ouder (%)	17,0	17,4	17,3	17,5
Aantal huishoudens	1 639 725	1. 658.260	1.671. 417	1.685.403
Aantal personen per huishouden	2,15	2,15	2,15	2,17
Gemiddeld aantal verstrekte WW-uitkeringen:				
1e Kwartaal	87.750	75.740	77.600	68.930
2e Kwartaal	84.750	75.060	72.550	64.150
3e Kwartaal	82.790	72.360	70.220	Nog niet bekend
4e Kwartaal	86.030	77.990	72.120	Nog niet bekend

Fysieke infrastructuur	2014	2015	2016	2017
Oppervlakte provincie in km^2 (geen nieuwe cijfers sinds 2010)	3.418,5	3.418,5	3.418,5	3.418,5
Land	2.810,2	2.810,2	2.810,2	2.810,2
Water	608,3	608,3	608,3	608,3
Aantal gemeenten	65	60	60	60
Aantal woningen	1.647.422	1.657.250	1.657.233	1.666.687
Gemiddelde WOZ-waarde woningen (exclusief recreatiewoningen)	199.000	194.000	197.000	203.000
Lengte wegen, totaal in km	16.402	16.461	16.485	16.503
Waarvan: provinciale wegen in km	692	669	674	676
Aantal personenauto's	1.498.608	1.500.508	1.518.339	1.543.009
Aantal personenauto's per 1.000 inwoners	419	418	419	423
Verkeersdoden	78	96	70	Nog niet bekend

Bron CBS

Interne organisatie	
Aantal PS-leden	55
Waarvan:	
VVD	10
PVV	8
D66	7
CDA	7
PVDA	5
SP	5
SGP/CU	6
GL	3
PVDD	2
50PLUS	2
Aantal GS-leden	5

Bijlage 4 Afkortingenlijst

AMvB	Algemene Maatregel van Bestuur
ANLb	Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer
Arhi	(Wet) algemene regels herindeling
Asv	Algemene Subsidieverordening Zuid-Holland
BBL	Bureau Beheer Landbouwgronden
bbp	Bruto binnenlands product
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten
BDU	Brede DoelUitkering
BNG	Bank Nederlandse Gemeenten
BRIKS	Bouwen, Reclame, Inrit, Kappen en Slopen
BRZO	Besluit risico's zware ongevallen
BZK	(ministerie van) Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CAO	Collectieve arbeidsovereenkomst
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CLINSH	CLean INland SHipping
CmK	Cultuureducatie met Kwaliteit
DAV	Drechtsteden-Alblasserwaard-Vijfheerenlanden
DBI	Dienst Beheer Infrastructuur
DCMR	DCMR Milieudienst Rijnmond
DLG	Dienst Landelijk Gebied
DP	Doorgeschoven prestatie
DVM	Dynamisch Verkeersmanagement
EBZ	Economic Board Zuid-Holland
EDP	Electronic Data Processing
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
EMU	Economische en Monetaire Unie
EZ	(ministerie van) Economische Zaken
Fido	(wet) Financiering decentrale overheden
FRAMES	Flood Resilient Areas by Multi Layered Safety
FmA	Focus met Ambitie
G.Z-H	Groenservice Zuid-Holland
GR	Gemeenschappelijke Regeling
GS	(College van) Gedeputeerde Staten
GWW	Grond Weg en Waterbouw
HIC	Haven Industrie Complex

HOF	(Wet) houdbare overheidsfinanciën
HOV	Hoogwaardig openbaar vervoer
HRM	Human Recourse Management
IBT	Interbestuurlijk toezicht
ILG	Investeringsbudget Landelijk Gebied
Interreg	Interregionale samenwerking
IODS	Integrale ontwikkeling Delft-Schiedam
IPO	Interprovinciaal Overleg
IQ	InnovationQuarter
IRP	Integraal Ruimtelijk Project
ISV	Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing
IVN	Instituut voor Natuureducatie
IWA	Investeringen, waarderingen en afschrijvingen
KRW	Kaderrichtlijn Water
KTO	Klanttevredenheidsonderzoek
LPI	Living Planet Index
M&O	Misbruik & Oneigenlijk gebruik
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
MIT	MKB Innovatiestimulering Topsectoren
MJOP	Meerjarenonderhoudsplan
MKB	Midden- en kleinbedrijf
MRB	Motorrijtuigenbelasting
MRDH	Metropoolregio Rotterdam Den Haag
MTR	Maximaal toelaatbaar risiconiveau
NNN	Nationaal Natuur Netwerk
NSL	Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit
NWB	Nederlandse Waterschapsbank
O&O	Onderzoek en ontwikkeling
OD	Omgevingsdiensten
ONW	Ontwikkelingsmaatschappij Het Nieuwe Westland
OP West	Operationeel programma West
OV	Openbaar vervoer
OVP	Overlopende passiva
P&C	Planning en Control
PAS	Programmatische Aanpak Stikstof
PDV	Perifere Detailhandelsvestigingen
PMR	Project Mainportontwikkeling Rotterdam
PNB-regeling	Regeling subsidies particuliere terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties

POP	Platteland Ontwikkelings Programma
POW	Personenvervoer over water
PRG	Provinciale Recreatiegebieden
PS	(College van) Provinciale Staten
PZG	Programma Zuid-Hollands Groen
PZH	provincie Zuid-Holland
PZI	Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur
RodS	Recreatie om de Stad
ROM-D	Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden
ROZ	Regionale Ontwikkelingsorganisatie Zuidplas
RUD	Regionale Uitvoeringsdienst
RVO	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
RZG	Rotterdam Zoetermeer Gouda
SEOP	Stichting Educatieve Orkestprojecten
SGBP	Stroomgebiedbeheerplan
SiSa	Single information Single audit
SNL	Subsidieregeling Natuur- en Landschapsbeheer
TBO	Terreinbeherende organisaties
UHB	Uitvoering Herstructurering Bedrijventerreinen
UPG	Uitvoeringsprogramma Groen
USK	Uniform Subsidiekader
UvW	Unie van Waterschappen
UWO	Uitwerkingsovereenkomst
UWV	Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen
VGG	Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters
VI	Vanquard Iniative
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VRM	Visie Ruimte en Mobiliteit
VTH	Vergunningen, Toezicht en Handhaving
Wabo	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
WAS	wet Aanpak schijnconstructies
WPF	Warmteparticipatiefonds Zuid-Holland
Wro	Wet ruimtelijke ordening

Bijlage 5 Amendementen en moties

Er zijn geen aangenomen amendementen en moties.